KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

TEK PARTİ DÖNEMİNDE SOSYAL DARWİNİZM (1860-1945)

DOKTORA TEZİ

Ragıp ERGÜN

NİSAN-2022

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

TEK PARTİ DÖNEMİNDE SOSYAL DARWİNİZM (1860-1945)

DOKTORA TEZİ

Ragıp ERGÜN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Atila DOĞAN

NİSAN-2022

TRABZON

ONAY

Ragıp ERGÜN tarafından hazırlanan "Tek Parti Döneminde Sosyal Darwinizm (1860-1945)" adlı bu çalışma 11.04.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Kamu Yönetimi Programı‟nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		**Karar**		**İmza**
Unvan - Adı ve Soyadı	**Görevi**	**Kabul**	**Ret**	
Prof. Dr. Şükrü HANİOĞLU	Başkan	√		
Prof. Dr. Atila DOĞAN	Üye	√		
Prof. Dr. Abdulkadir TOPAL	Üye	√		
Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ	Üye	√		
Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ	Üye	√		

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Ragıp ERGÜN

18. 04. 2022

ÖNSÖZ

Darwin, evrim, sosyal Darwinizm gibi kavramlar sosyal bilim çalışmalarında ekseriyetle dışarıda tutulan konulardandır. Çünkü bu kavramlar ya fen bilimlerinin konusu olarak görülür ya da sosyal bilim çalışmalarında kısaca değinilmek suretiyle geçiştirilmektedir. Ancak Batı düşünce geleneği üzerine literatür taraması yapıldığında bu kavramların etkisinin bilinenden öte olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Batı merkezli literatürde özellikle sosyal Darwinizmin sistematik analizinin yapılmamış olması bu çalışmanın özgün taraflarındandır. Bu çalışmada Darwinizm ve evrim üzerinden inşa edilen sosyal Darwinizmin kavramlar dünyasını nasıl yeniden tanımladığı sistematik ve bütüncül bir yaklaşımla verilmeye çalışılmıştır.

Batılılaşma yolunda önemli adımların atıldığı Tek Parti Döneminin de sosyal Darwinizm yaklaşımından azade olması beklenemez. Ancak bu konuda oldukça sınırlı bir literatürün olduğunu söylemek gerekmektedir. Oldukça farklı perspektiflerden okunan Tek Parti Dönemi, sosyal Darwinizm nazarından bütüncül bir okumaya tabi tutulmamıştır. Dönemin orijinal metinleri tarandığında bu tarihsel sürecin sosyal Darwinist bir okumaya tabi tutulması önem arz etmektedir. Bu çalışma ilgili literatürdeki eksikliği giderme idealine ve iddiasına sahiptir. Tek Parti Döneminin bu yaklaşım üzerinden okunması, dönemin düşünce dünyasının anlaşılması bağlamında yeni yollar açacağına inanılmaktadır.

Böylesine zor ve çetrefilli bir çalışma sürecinde yardımlarını esirgemeyen, çalışmanın her aşamasında her daim çözüm odaklı yaklaşan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Atila DOĞAN'a; söz konusu metni titizle okuyup yapıcı katkı ve eleştirileriyle yol gösteren hocam Sayın Prof. Dr. Abdulkadir TOPAL'a; tez izleme sürecinde değerli fikirleriyle çalışmaya katkı sağlayan hocam Sayın Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ'ye; bütün yoğunluğuna rağmen tezi okuyan ve önerilerde bulunan Prof. Dr. Şükrü Hanioğluna teşekkürü bir borç bilirim. Özellikle tez çalışmasının başlarında ve sonraki süreçlerde her daim yardımlarını esirgemeyen Öğr. Gör. Fatma NALBANT ve Öğr. Gör. Fatih ARSLAN hocalarıma çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET

Bu çalışma modern Batı düşüncesinde oldukça önemli bir yeri olan ve içtimai hayatın yeniden inşa edilmesinde kullanılan sosyal Darwinizm yaklaşımının Tek Parti Dönemindeki yansımalarına odaklanmaktadır. Charles Robert Darwin ile gündeme gelen ve insanın ortaya çıkışını doğal seleksiyoncu evrimle açıklayan bu yaklaşım, hayatı madde ve kuvvetin tanrısal iradesiyle, toplumu öjenik ırk ıslahıyla, ekonomiyi laissez faire serbest piyasa mantığıyla, din ve tanrıyı insanın tabiatı bilmemesi nedeniyle zekâyla, tarihi ilerlemeci ve tekâmülcü, ahlakı ise tabiat kanunlarının bir gereği olarak açıklamaktadır. Yeniden bir toplum inşa etme idealine sahip, bunu da Batı tarzı yapma yöntemine inanmış Tek Parti Döneminin önde gelen insanları sosyal Darwinizm yaklaşımını farklı boyutlarıyla da kullanmaktadır. Düşünsel ve toplumsal dönüşümün sağlanması için sosyal Darwinizmin bu sürece ne oranda etki ettiğini anlamak için dönemin ders kitapları, düşünce ve akademik dergileri, gazeteleri, Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongreleri, yasaları, meclis zabıtları ve önemli isimlerin yapmış olduğu çalışmalar incelemeye tabi tutulmuştur. Bu incelemeler yapılırken 1923 ve 1945 yılları arası temel alınmaktadır. Bu incelemeler yapıldığında görülecektir ki sosyal Darwinizm yaklaşımı "bilimsellik" üst başlığıyla kendine oldukça geniş yer bulmakta ve düşünce yapısı başta olmak üzere pek çok alanı etkilemektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Darwinizm, Tek Parti Dönemi, Evrim, Doğal Seleksiyon, Öjenizm.

ABSTRACT

This study focuses on the reflections of the social Darwinism approach, which has a very important place in modern Western thought and was used to reconstruct social life, in the One-Party Period. This approach, which came to the fore with Charles Robert Darwin and explains the emergence of man with natural selection evolution, is based on life with the divine will of matter and force, society with eugenic eugenics, economy with *laissez faire* free market logic, religion and God with intelligence due to man's ignorance of nature, historical progressive and evolutionist, explains morality as a requirement of the laws of nature. The leading people of the One-Party Period, who had the ideal of rebuilding a society and believed in the Western method of doing it, also used the social Darwinism approach in different ways. In order to understand to what extent social Darwinism had an impact on this process in order to achieve intellectual and social transformation, the textbooks of the period, intellectual and academic journals, newspapers, the First and Second Turkish History Congresses, laws, parliamentary minutes and studies of important figures were examined. These studies are based on the years between 1923 and 1945. When these examinations are made, it will be seen that the social Darwinism approach finds a wide place for itself under the title of "scientificity" and affects many areas, especially the structure of thought.

Keywords: Social Darwinism, One-Party Period, Evolution, Natural Selection, Eugenics.

RESİMLER LİSTESİ

Resim Nr. **Resim Adı** **Sayfa Nr.**

GİRİŞ

Araştırmanın Arka Planı

İmam Gazali Kimyâ-i Saadet adlı eserine şu şekilde başlamaktadır: "Bil ki Allah-u Teâla'yı tanımanın anahtarı, insanın kendi kendini tanımasıdır"(İmam Gazali, 2019: 17). Yunus Emre en meşhur olmuş deyişinde: "İlim, ilim bilmektir. İlim kendini bilmektir. Sen kendini bilmezsen ya nice okumaktır", demektedir (Gölpınarlı, 1975: 107). İnsanın kadim sorunsalı, bilme merakının özünde kendini bilme yatmaktadır. Bilindiği kadarıyla canlılar arasında var olduğunun bilincinde olan ve bu konu üzerine düşünen tek varlık insandır. Bu yüzden düşünce insanlarının tarih boyunca insanı anlamaya ve tanımlamaya çalıştıkları bilinmektedir. En üst mertebede yaratandan, en alttaki zerreye kadar, bir konuda "gerçek/hakiki" bilgiye sahip olabilmenin anahtarının kişinin kendisini bilmesine içkin ve mündemiç olduğu yönünde yaygın bir kanaat mevcuttur. Dış dünyaya dair sahih bilgiye ulaşmanın ve hakikate talip olmanın yolu "insan"ı yani "kendi"ni bilmekten geçtiği tarihi tecrübeyle de tasdiklenmiştir. Çünkü insanın tanımı, hayatın ve oluşacak içtimai sistemlerin anlamlarını da içinde barındırmaktadır.

Tarih boyunca düşünce insanlarının insanın ne olduğuna, nasıl ve neden var olduğuna dair çeşitli tanımlamalar yaptığı görülmektedir. Dinler, ideolojiler, mitolojiler, efsaneler sürekli olarak "gerçek", "doğru" insan modelinden bahsetmektedirler. İnsan, insanı insana anlatmakta, bu bağlamda da farklı anlatılar ve farklı araçlar kullanılmaktadır. Çünkü sosyal, siyasal, ekonomik veya felsefi bir yaklaşımın, hatta dinlerin doğruluğunu, devamlılığını sağlaması, insanın o yaklaşıma ve/veya dine adaptasyonu ile ilgilidir. İnsan değerler muhtevasının asıl taşıyıcısı olduğu için insanın tanımı en az yaklaşımlar ve dinler kadar önemlidir. Değer inşa etmede en temel nokta değerin taşıyıcısı olan insanın mahiyetinin mümkün olduğu kadar "doğru" anlaşılmasıdır. Ancak her kapsayıcı yaklaşımın, insanı anlamaktan ziyade yeni bir "insan" ortaya çıkarmaya çalıştığı söylenebilir. Bu yüzden inşa edilirken, sosyal görünürlüğünü sağlayabilmek için her kapsayıcı yaklaşım, ilk önce kendi insanını icat ederek var olmaya başlamaktadır. İnsanın var oluşuna yapılan her atıf aslında insana, insanı öğretme çabasıdır. "Öğrenilmiş insanlık"tan asıl amaç, insanın algısı, düşüncesi ve davranışı ile yeniden yaratılması yoluyla oluşturulan sosyal rahimde, her insanın, bu sosyal fabrikada uygun ölçütlerde çıktı olarak meydana gelmesini sağlamaktır. Bu sürecin sonunda sosyal rahimde belli ölçülerde inşa olan insan, başka insanları da inşa edebilecek ve ilgili sistemin devamlılığı sağlanmış olacaktır.

İnsan tekil yaşayabilen bir varlık değildir. İnsan fıtratı gereği aile kuran, ailelerin bir bütünü olarak toplumsallaşan, toplumsal bir organizasyon olan devlet ve hatta medeniyet inşa edebilen bir varlıktır. İnsan varlık âleminin hem yaratılanı hem de sosyal nitelikleri gereği yaratıcısıdır; hem bir

fabrikanın çıktısı hem de fabrikayı oluşturan bir dişlidir. Bu yüzden insanı ikna edemeyen hiçbir yaklaşım gelecekte var olmayı başaramayacaktır.

Hayat, bütün insanların içine sığdığı bir varlık âlemi, Martin Heidegger'in tabiri ile "içine düştüğü", devasa ve süreli bir ev gibidir. İnsanlar ise, bu evin içinde misafir odasında ikamet eden bir sakindir. Bu odaların öyle bir özelliği vardır ki, tüm dünyayı çepeçevre görebilecek, anlayabilecek imkânlara, pencerelere sahiptir. İnsan devasa ve süreli bir evde hangi odaya "düştüğüne", diğer oda sakinleri ile ilişkilerine, okumalarına, düşünmelerine göre bakmak, görmek için bir veya birkaç pencereyi tercih eder ya da ettirilir. İşte bu yaşam evinde insan, içine düştüğü odada hayatı anlarken ve anlamlandırırken din, ideoloji, ekonomi, mitoloji, efsane, anlatı vb. pencerelerini çeşitli motivasyon ve düşüncel altyapı ile tercih eder. Çok küçük yaşlardan itibaren, Platon'un *Devlet* adlı eserinde de salık verdiği gibi, çeşitli mekânlarda şekillenen dimağlar farklı pencerelere yönlendirilmekte, pencerelerin gösterdiği kadarını ve gösterdiği şekliyle görmektedir. Çünkü bu pencereler aynı dünyaya bakılmasına rağmen, bakılan pencereye göre renkleri, bitki örtüsünü, eşyayı, şekilleri ve hatta hakikati bile farklı göstermektedir. Postmodern dünyanın herkesin "kendi penceresini inşa etmesi" tavsiyesi ile Cemil Meriç'in "her filozof hakikati kendine göre ele alır" sözü, inşa etme misyonunun kişinin kendine verilmesi olarak yorumlanabilse de pek çok bakımdan insan bu "hayat evi"nin bir ürünüdür.

İşte bu pencereler dünyasında modernizm ile beraber klasik pedagojiden, fen bilimlerine, sosyal bilimlerden sağlık bilimlerine kadar birçok alanın epistemolojisinde ciddi değişimlere yol açan Darwinizm, yeni bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu pencereden bakıldığında tarih nedir, insan kimdir ve toplum nasıl anlaşılmalıdır gibi ontolojik sorulara çeşitli cevaplar verilmektedir. Neredeyse insanlık tarihi ile yaşıt dinin ve onun buyurucusu Tanrının konumu bu yeni paradigma ile değişime uğramıştır. Gordon Childe'nin "men make himself" sözünü "insanı insan yapan insandır" diye tercüme eden Nazım Hikmet'in; şartların ya da tarihsel süreçlerin insanı meydana getirdiğini öne süren Marx'ın işaret ettiği gibi inşa edici konumda olan insanları inşa eden Darwinizmin sosyal kolu olan sosyal Darwinizmin anlatıları Batı'da ciddi bir paradigma değişimine neden olmuştur.

İnsanın var oluşu ile ilgili literatürde iki ana akım mevcuttur. Birincisine göre insan tüm tabiat ve varlık gibi bir yaratıcı tarafından yaratılmıştır. "Yaratılış teorisi" denilebilecek bu görüşte de farklı yaklaşımlar mevcut olmakla birlikte en bilineni ve geniş kitleler tarafından en çok kabul göreni, yaratıcının Âdem ve eşini (ya da Havva'yı) ilk olarak yaratıp bu iki yaratılmış üzerinden tüm insanlığı meydana getirmesidir. İlk oluş mucizevi, olağanüstü bir müdahale ile meydana gelirken, sonraki süreç insanın diğer insanlardan üremesi şeklindedir. Bu görüşün içinde de farklı fraksiyonlar her zaman mevcut olmuştur. Tarihte çeşitli ilim insanları farklı "yaratılış" teorileri tartışmışlardır. Âdem ve Havva'nın tekil şahıs olmadığı, erkek ve kadının temsili olarak ilahi müdahalenin birden çok kadın ve erkek yarattığından, yaratıcının yaratmayı yaratıp ilk yaratılıştan sonra insanlığa bir düzen, ilke verip, sonra sadece seyir halinde olduğuna kadar pek çok farklı

yaklaşım mevcuttur. İkinci görüş ise, Charles Robert Darwin ile ünlenen ve hatta çoğu yerde Darwin'in adı ile anılan "evrim teorisi"dir. Bu teori Batı'da Darwin'den önce, Jean-Baptiste Lamarck, Herbert Spencer, Richard Owen, Alfred Russel Wallace, Thomas Henry Huxley, Carl Vogt ve Charles Lyell gibi niceleri tarafından dillendirilmiş olsa da Darwin bu teorinin geniş kitlelere ulaşması bağlamında önemli bir mihenk taşı olmuştur. Darwin'den önce evrim teorisi üzerine farklı görüşler olmasına ve bu teorilerin farklı ilim insanları tarafından dile getirilmesine rağmen evrim teorisinin nasıl oldu da Darwin ile ünlendiği ve geniş kitlelere yayıldığı sorusuna Atila Doğan şöyle cevap vermektedir (2012: 13):

> Birincisi, basit mekanik doğal ayıklanmacı yaklaşımla tüm varlığın oluşumunu açıklamasıyla materyalist düşünceyi geniş halk kitlelerine anlatma imkânı sunmasıdır. İkincisi, çatışma düşüncesinin toplumsal gerçeklikle birebir örtüşmesidir. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi bilimin kutsandığı bir dönemde biyolojik evrim teorisini bilimsel retorikle sunmasıdır.

Bu üç unsura ilave olarak Darwinizmin modern bilim paradigmasında başka bir önemi daha vardır. Darwin'in biyolojik evrim teorisi pozitivizmin, materyalizmin, sekülerizmin, laikliğin ve ulusçuluğun kurucu, var oluş temelidir. Çünkü pozitivizmin bilgi edinme yöntemleriyle ilim taaüllüm eden bir kişi eğer insanın var oluşuna yaratma dışında alternatif bir paradigma üretemezse yaratıcının bilgilendirme yöntemi olan vahyi kabul etmek zorunda kalacak ve bilimsel yöntem ile Tanrı buyruğu çatıştığında doğal hiyerarşik üstünlüğe sahip vahiy o ilmi çabayı nesh edebilme imkanına sahip olacaktır. Materyalizm için de aynı durum söz konusudur. Eğer bir insan yaratılışa inanıyorsa, maddenin oluş ve başkalaşım kodlarını, denklemini çözse bile, bu yaratıcının var etme yöntemini öğrenmeden daha ileri bir safhaya geçemeyecektir. Bir toplum bilimcinin, insanı yaratılmış bir varlık olarak tanımlayarak, bireysel veya kolektif hareket tarzlarını çözümlemesi aslında yaratanın insanın özüne, doğasına nakşettiği fıtratın birer ifşası olacaktır. Bir siyasal sistem, Tanrıdan bağımsız, müstakil bir dünya düzeni kurmak isterken, insanın yaratıcının ruhundan üflendiğine inanırsa, yaratanın koyduğu sınırlar, doğal olarak siyasal, sosyal, ekonomik düzenin de bir şekilde doğal kanunları, sınırları olacaktır. Çünkü "yaratanın yarattığını yaratılandan daha iyi bileceği" kapsayıcı önermesi diğer önermeleri mas edebilecek, sonuçta şekil veren, şekil alana nazaran şekli daha iyi bilecektir.

Darwin ve biyolojik evrim teorisi işte tam da burada devreye girmektedir. İnsana "müstakil" olma yolunda otonom ve ontolojik bir alan açmaktadır. İnsanı tanrısal bağlanmadan "azat edip", "kul"a "birey" olma yolunu vadetmektedir. Bu yüzdendir ki Darwinci biyolojik evrim paradigması, modern bilim tarihinin denkleminden çıkarılırsa geriye yaratıcının sınırları içinde oluş, bilme ve düzen oluşturma hikmetine haiz olma olarak, tarihin içinde ve tarihsel bütünlük içinde olma mecburi istikameti kalmaktadır. Irk mefhumunu merkeze alarak ulus inşa etmek isteyen bir akıl, tanrısal yaratılışa tabi olursa, özünde tanrının ortak çamurdan yarattığı varlığı, suni ve "hakikat" dışı ayrıma tabi tutacak ve modern devletin var oluş paradigması tehlikeye düşmüş olacaktır. Hâsılı Darwin'in yöntemi ve anlamlandırması modern zamanlara diğer zamanlardan farklı olma imkânı, modernizme de tarihsel kırılma yaratma şansı vermektedir. Darwin var olmayı tesadüf ile başlatıp,

süreci anlama yetisini insanın eline vermekte ve her modern bilimciye tanrısal yetkileri eline alabilme vaadinde bulmaktadır. Bu yüzden pozitivizm, materyalizm, sekülerizm, laiklik, ulusçuluk gibi modern dünyanın varoluşsal unsurlarının fikirleri kendi başına müstakil yaklaşımlar olmak yerine Darwinizm temelinde yükselebilecekleri görülmektedir. Bu bağlamda Darwinizm'in modern bilimin diğer unsurları gibi bir unsur değil, "kurucu unsur" olma özelliğine sahip olduğu söylenebilmektedir.

Evrimci teoriye göre bütün canlılar ortak bir atadan evrilmiştir. O atanın, ilk başlangıcın, o tek hücreli canlının veya ilk maddenin nasıl meydana geldiği sorusu ne Darwin'de ne de maddenin oluşumuna alternatif paradigma üreten Ludwig Büchner'de mevcuttur. Bu görüşe göre, bir şekilde hatta "tesadüfen" başlayan canlı hayat, yaşam şartlarına uyum sağlayıp, hayatta kalmak için mücadele ederek ve bu savaşın sonunda meydana gelen doğal seleksiyon/seçilim ile en güçlü/uyumlu olanın hayatta kaldığı bir evrimsel süreç yaşanmaktadır. İşte bu evrimsel sürecin içinde de belirsiz bir zamanda ve mekânda bir canlı türü bilinçli bir varlık olan insana evrilmiştir. Ayrıca Darwinizm diğer bir ifadeyle biyolojik evrim teorisi, insanların kendi aralarında bir savaşın/mücadelenin olduğunu, hatta hayatın kendisinin bir savaş/mücadele olduğunu, bu savaşta en güçlü olanın ya da yeni ortaya çıkan şartlara uyum sağlayabilenin yaşamını devam ettirebildiğini ve böylece yaşanan doğal seleksiyon ile insanlığın daha da güçlenerek varlığını devam ettirdiğini iddia etmektedir. Medeniyetlerin dahi doğal bir savaşta olduğu tezi dâhil birçok alanda hayatı anlama, yorumlama ve anlamlandırmada kullanılan evrim teorisine göre tanrı, olması mümkün olmayan bir hayalden ibarettir.

Sosyal Darwinizm yaklaşımını besleyen önemli tarihsel unsurlardan birisi biyolojik evrim teorisidir. Sosyal Darwinizm kimi görüşe göre Darwin'in biyolojik evrim teorisinin sosyal alana uyarlanmış hali olsa da muhtevası daha kapsayıcıdır. İçinde pozitivizm ve doğal olarak materyalizmi de barındıran Sosyal Darwinizm tanrısız bir hayatın nasıl, ne zaman, neden, nerede var olduğu ve olacağı kadim ontolojik sorunsalları cevaplama iddiasındadır. Batı bilim dünyasında evrimci paradigmanın ilmi alana hâkim olmaya başlamasıyla beraber birçok kadim bilme yöntemi, başta felsefe ve teoloji itibar kaybına uğrarken; yeni ilmi disiplinlerin (antropoloji, arkeoloji, jeoloji vb.) ortaya çıktığı ve makbul görüldüğü bilinmektedir.

İnsan dendiği zaman Âdem ve oğulları, peygamberler, vahiy, yaratılış gibi parametreler ve semboller ile değerlendirme yapan bir kişinin zihniyle, tek hücreli canlı, homo eraktus, homo sapiens, evrim, yaşamak için mücadele ve benzeri parametreler ve sembollerle anlayan kişinin zihni aynı dünyaya bakıp farklı anlayıp, anlamlandıracak, kendi ontolojik gerçekliğini ifade ederken farklı bir dil ve üslup kullanacaktır. Varlığı, yaratıcının hikmeti olarak anlayan kişi ile sürekli bir var olma mücadelesi olarak algılayan kişi aynı davranışları sergilemeyecektir. Eşyanın belli bir amaç üzere yaratıldığına inanan insanın eşyayla ilişkisi, madde ve kuvvetin amaçsız birleşimi olarak algılayan insandan farklı olacaktır. Hayatın ahiret ile bir bütün olduğunu düşünen

zihin ile hayatın kendisinin amaç olduğunu düşünen insan, sadece görünüşte benzerliğe sahip olacaktır.

Dilin değişimi zihnin değiştiğinin en önemli göstergesidir. Zihni değiştirmek için de "söz"e sahip olmak gerekmektedir. Yani bilginin değer ölçütleri değişir ve hangi bilginin neyle ölçüleceğine dair değerlendirme kıstasları farklılaşırsa, öğrenme eylemi de değişecektir. Çünkü öğrenme eylemi, yeni bilgi ile eskisini nesh edebilir, zihni değiştirebilir ve bu da dil ile kendini gösterme imkânı bulabilir.

Bütün bu süreç sonunda ırk ve ulus gibi özellikler üzerinden ya biyolojik/fizyolojik yapı ya da coğrafya gibi tercih dışı insan tanımlamaları; modern öncesi Avrupa'nın biyolojik/fizyolojik ve kısmi coğrafi olan aristokratik tanımlamasının karşısına konulmuştur. Yıkılan soylu olma kültü ile üstünlük ve soy üzerinden var olma paradigması yine ve yeniden soy ile var olma paradigması ile yer değiştirmiştir. Öncesinde belli bir zümrenin elinde olan üstünlük ve belli bir kitlenin üzerine giydirilen avamlık, biyolojik evrim paradigmasının itkisi ile farklı kaynaklardan aynı denize dökülmüştür. Avrupa'da modern öncesi, evrimci paradigmanın hâkim olmadığı dönemde de insan biyolojik bir kaderin sonucunda ya yönetici (aristokrat) ya da yönetilen (serf) sınıflara ayrılmıştı. Modern dönemde evrimci paradigma ile insan renk merkezli ırklara ayrılarak, doğduğu coğrafya ve kültüre göre medeni ya da barbar ayrımına tabi tutulmuş ve insanın hiç tanımadığı insanlarla coğrafya ve biyolojik var sayımlarla gelecek planı yapması, bu kıstaslar üzerinden yeni kutsallar inşa etmesi; bu simgelerle ve sembollerle gurur duyması beklenmiştir. Modern Batılı insan yine ve yeniden "tesadüfün kutsallığı" veya "tesadüfün üstünlüğü" denilebilecek olgularla tanışmıştır. Çünkü bir düşüncenin inşa edilip, sosyal dolaşıma sokulabilmesi için düşüncenin taşıyıcısı olan insanın icat, inşa ve ikna edilmesi gerekmektedir.

Evrim teorisi özellikle 18. ve 19. yüzyılda doğa ve fen bilimlerine öykünen sosyal bilimlere doğa ve fen bilimleri gibi olma imkânı tanımıştır. Temelde biyolojik olan evrim teori sosyal bilimler için de oldukça kullanışlıdır. Liberal düşüncenin temelini oluşturan "laissez faire" de bu olguyla örtüştüğü için Batılı bilim insanları Darwinizmi sosyalleştirme konusunda fazla zorluk çekmemiştir. Çünkü sürekli savaş ve kaos ortamında yaşayan; savaş merkezli bir toplumsal hafızaya sahip Batı aydını, bu teorinin ne gibi handikaplı taraflarının olduğunu hesaba katmadan kahir ekseriyetiyle ilgili teoriyi kabul etmiştir.

Batı Avrupa'da Aydınlanma ile başlayan süreç Fransız İhtilalini doğurmuştur. Fransız İhtilali bireysel hak ve özgürlüklere vurgu yaparak eşit, özgür ve kardeşçe yaşanan bir dünya hayalini ortaya koymuştur. Ancak devrim sonrası yaşanan süreç, düşünülenin aksine özgürlük, eşitlik ve kardeşlik getirmemiştir. Özgürlükler de yaşanan savaşlar, ekonomik ve siyasi nedenlerle burjuva lehine kısıtlamaya gidilmesi, kıt kaynakların ekonomik denge bahanesiyle daha da kısıtlanması en güçlü olanın hayatta kalması üzerine kurgulanmış olan çatışmacı düşüncenin zeminini hazırlamıştır. Bu sosyolojik, ekonomik ve siyasal çatışmaya müsait zeminde çatışmacı teori, 1859

yılında Charles Robert Darwin'in *Türlerin Kökeni* olarak bilinen, orijinal ismi *The Origin of Species by Means of Natural Selection* (Doğal Seçilim/Seleksiyon Yoluyla Türlerin Kökeni) olan eseriyle kendine var olma alanı bulmaya başlamıştır. Darwin teorisini 1871'de yayınladığı *The Descent of Man* (İnsanın Menşei/Kökeni) adlı eserinde de insanı biyolojik evrim ile açıklayarak desteklemiştir. Darwin bu eserinin biyolojik bir evrim teorisinin açıklaması olduğunu iddia etse de; bu eser felsefe ve sosyal bilimler alanında önemli tartışmalara neden olmuş ve neredeyse etkilemediği ilmi saha kalmamıştır. Doğal olarak sosyal bilimler bu süreçten nasibini almıştır. Sosyal Darwinizm ise, canlıların bir evrim sonucunda var olduğuna inanılan; toplumsal ilerleme adına kıt kaynaklar için verilen mücadeleyi merkeze alan; bu mücadele sonucunda ortaya çıkan doğal bir ayıklanmanın olduğunu kabul eden, kimilerine göre Birinci Dünya Savaşı'nın, kimilerine göre ise, Nazizm'in ve öjenizmin felsefi arka planına yaptığı katkı nedeniyle de İkinci Dünya Savaşı'nın doğuşuna sebep olan teoridir.

Genel kanının aksine Batı'da bu dönemde Auguste Comte'un pozitivizmi Darwinizm'in gölgesinde kalmıştır. Batılılaşma sürecinde birçok ülke ve aydınlarının pozitivizm olarak bahsettikleri konular Darwinizm temaları içermektedir. Aynı zamanda Batı'nın mutlak üstünlüğünün kabul edildiği, ilerlemek ve modernleşmek için yüzünü Batı'ya çevirdiği bu dönemde sosyal Darwinizm, materyalizm ve pozitivizm alt unsurlarıyla daha kapsayıcı toplumsal proje önerisi sunan bir düşüncedir.

Batı'da ortaya çıkan hem biyolojik hem de sosyal Darwinizm düşüncesi sadece o coğrafya ile sınırlı kalmamış ve dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır. Bu süreç içerisinde modernleşmeye tabi tutulan Batı dışı ülkeler evrimci yaklaşımla tanışmış ve bu durum o ülkelerde pek çok alanda ciddi tartışmalara neden olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem biyolojik hem de sosyal Darwinizm düşüncesiyle tanışan Osmanlı aydınları, özellikle Batılı ülkelere ilim tahsil etmeye gidip, ülkelerine döndükleri zaman bu teoriyi çeşitli boyutlarıyla kendi ilmi çevreleriyle paylaşmışlardır. İlk zamanlar Osmanlı aydınlarının özgürlük ortamının görece azlığı nedeniyle genellikle tercüme faaliyetleriyle yürüttükleri bilinmektedir. II. Meşrutiyetin getirmiş olduğu görece özgürlük ortamında evrimci fikirler yüksek sesle dillendirilmeye başlanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Cumhuriyetin kuruluşuna kadar geçen süre içerisinde bu fikri yaklaşım, Osmanlının başta askeri okulları olmak üzere birçok eğitim kurumunda etkili olmuştur. Ayrıca bu teoriyi savunan ilim insanları sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır.

Bu çalışma Batı'da oldukça etkili olan evrimci paradigma ve sosyal Darwinizm yaklaşımının Cumhuriyet dönemindeki yansımalarına odaklanmaktadır. Osmanlı'nın son döneminde oluşan ilmi alt yapı ve dönemin aydın grubu üzerinde yükselen Cumhuriyet, temellerinin atılması sürecinde bu paradigmanın ölçü olarak kabul edilip edilmediği tartışmaya açılacaktır. Öncelikle Batı'da yaşanan serüven anlatıldıktan sonra Osmanlı aydınları üzerine etkisi kısaca değerlendirilecektir. Ardından bu düşünce sistematiğinin Cumhuriyet dönemindeki serüveninin ne ölçüde var olduğuna bakılacak ve kavramlar dünyasına etkisi anlaşılmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Amaç ve Soruları

Türkiye'de yeni bir insan, toplum, ekonomi, tarih, bilim ve ahlak oluşturulması idealine sahip Tek Parti yönetimi bu durumun gerçekleşmesi adına oldukça fazla çaba sarf etmiştir. Bu süreci batılılaşma adına yürütmüştür. Devletin bütün imkânları bu süreçte kullanılmıştır.

Bu değişim ve dönüşüm süreci yaşanırken aynı dönemde "Batı'da etkili olan sosyal Darwinizm Tek Parti dönemini ne ölçüde ve hangi sahalarda etkilemiştir?" "Batılı ülkelerdeki yaşanan sosyal Darwinist hadiselerin benzerleri Tek Parti Dönemi Türkiye'sinde yaşanmış mıdır?" "Sosyal Darwinizm yaklaşımı Tek Parti Dönemindeki düşüncel hayata herhangi bir etkisi olmuş mudur?" soruları tezde yanıtlanması hedeflenen temel sorulardır.

Araştırmanın Zaman Aralığı

Araştırmanın zaman aralığı sosyal Darwinizmin literatürdeki felsefi köklerinin taranması istisnası göz ardı edilecek olursa 1923 ile 1945'li yılları kapsamaktadır. Tek Parti Döneminin yeni bir toplumsal inşa sürecini başlattığı ve hayatın pek çok alanının farklı devlet argümanlarıyla inşa edilmeye çalışıldığı 1923-1945 arası dönem sosyal Darwinizmin etkisini anlamak adına analizlere tabi tutulmuştur.

Tezin Yapısı

"Tek Parti Döneminde Sosyal Darwinizm" isimli tez çalışması giriş ve sonuç bölümleri hariç üç temel bölümden oluşmaktadır.

Tezin, "Darwin'e Kadar Evrim ve Sosyal Darwinizm" adıyla verilen birinci bölümde evrim ve sosyal Darwinizmin tarihsel ve felsefi kökenleri araştırılmaya çalışıldı. Tarihsel ve felsefi kökler bağlamında Eski Yunan, İslam düşünce geleneğinin "altın çağı" (9-11. yüzyıl) ve Batı'da Darwin'e kadar olan süreç bu çerçevede analiz edildi. Darwin'in düşünce dünyasını belirleyen dönemin ön plana çıkan akımları olan pozitivizm, materyalizm ve Spencerizm açıklandıktan sonra Darwin'in fikirleri kendi eserleri ve ona dair çalışmalar üzerinden açıklandı.

Tezin, "Darwin'den Sonra Batı'da Sosyal Darwinizm" adıyla verilen ikinci bölümünde ise Darwin'in fikirlerinin Batı'da sosyal alana uyarlama çabaları analiz edilmiştir. Biyolojik bir teori olma iddiasında olan Darwinizmin başta psikoloji olmak üzere sosyal bilimlerin pek çok alanına sirayet edişi incelendi. Sosyal Darwinizm ile beraber sadece ortaya çıkışı değil, içtimai yaşamı yeniden tanımlanan insanın nasıl bir "doğal savaşçı" olarak tanımlandığı açıklanmaya çalışıldı. Bu çerçevede Birinci Dünya Savaşı'nın sosyal Darwinizm ile meşrulaştırılmaya çalışıldığı, savaşın ardından Hitler ile ortaya çıkan öjenizm, ırk ıslahı, ahlakın yeniden yorumlanması meseleleri ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca 1945'e kadar olan tarihsel süreç sosyal Darwinizm çerçevesinde ele alınırken, bu yaklaşımın kavramlar dünyasına etkisi de incelemeye tabi tutulmuştur. Bu kapsamda

insan, ekonomi, toplum, tanrı, bilim, din, ahlak ve tarih algısının sosyal Darwinizm ile nasıl bir muhteva değişimine uğradığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Tezin, "Tek Parti Döneminde Sosyal Darwinizm" adıyla verilen üçüncü bölümde ise tarihsel ve düşünsel arka plan olarak kısaca Osmanlı'nın son döneminde sosyal Darwinizmin etkileri açıklandıktan sonra erken cumhuriyet dönemindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Osmanlının son döneminde etkili olan ilerleme ülküsünün cumhuriyet dönemindeki yansımaları incelenerek dönemin bilimsel yöntemlerinin içtimai ve siyasi hayatı etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Batı'da aynı dönemde etkili olan, sosyal alanları ve bilimleri etkisi altına alan fen bilimsel söylemin münhasıran Darwinizmin Tek Parti Dönemindeki yansımaları analiz edilmiştir. Batı'da sosyal Darwinizmin etkileri analiz edilirken kavram dünyasına etkisi analiz edildiği gibi Tek Parti Döneminin söylemleri üzerinden kavramların muhtevasında yaşanan değişim açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Literatür Taraması

Batı'da sosyal Darwinizm üzerine oldukça zengin bir literatür olduğu görülmüştür. Bu kapsamda Richard Hofstadter'in *Social Darwinism in American Thought* (Amerikan Düşüncesinde Sosyal Darwinizm) adlı çalışması oldukça önemli bir kaynaktır. Bu eser ile sosyal Darwinizm Batı düşünce dünyasında popüler hale gelmiştir. Bu çalışmada Hofstadter, Darwinizm ile sosyal Darwinizm ayrımı yapmaktadır ve ikincisinin birincisinin suiistimali olduğunu savunmuştur. Batı'da bu konu üzerine yayınlanan pek çok eserde aynı yaklaşımın olduğu göze çarpmaktadır.

Hofstandter gibi düşünen Greta Jones *Social Darwinism and English Thought* (Sosyal Darwinizm ve İngiliz Düşüncesi) adlı eserinde aynı paradigmayı savunmaktadır. James Allen Rogers, bu fikirlerini "Darwinism and Social Darwinizm" (Darwinizm ve Sosyal Darwinizm) adlı eserinde Darwin'in fikirlerinin hayvan ve bitkiler üzerine olduğunu ancak sosyal Darwinistlerin bu fikri insana uyarladığını savunmaktadır. Yine son dönemdeki bir çalışma olan Justin K. Mogilski'nin "Social Darwinism" (Sosyal Darwinizm) adlı çalışmasında da Darwinizmin yani biyolojik evrim teorisinin bilimsel bir yaklaşım olduğu, sosyal Darwinistlerin bu "bilimsel" yaklaşımı araçsallaştırdıkları öne sürülmektedir.

Bu tezde Batı'da neşredilen eserlerde sürekli göz ardı edilen iki özgün taraf vardır. Birincisi Darwin'in eserlerinde sosyal Darwinist argümanlar aranacaktır. Yani yukarda ismi zikredilen kişi ve eserlerinde olduğu gibi sosyal Darwinizmin Darwinci evrim teorisinin ve dönemin "bilim"inin istismarı mı yoksa Darwin'in eserleri sosyal Darwinizmin kurucu metinlerimi olduğu sorularına cevap aranacaktır. İkinci olarak da sosyal Darwinizm üzerine yapılan çalışmalar bu düşüncenin nasıl bir hayat tasavvuruna sahip olduğunu kapsamlı bir şekilde anlatmamaktadırlar. Bu bağlamda sosyal Darwinizmin nasıl bir insan, ekonomi, toplum, tanrı, bilim, din, ahlak ve tarih algısına ve idealine sahip olduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

Türkiye'de sosyal Darwinizm üzerine yapılan en kapsamlı çalışma Atila Doğan'ın *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm* adlı çalışmasıdır. Bu çalışma isminden de anlaşılacağı üzere Cumhuriyet dönemine kadar gelmemekte ve Osmanlı ile sınırlı kalmaktadır. Aynı şekilde Zafer Toprak'ın *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji* adlı çalışması Darwinizmin ve onun yansıması olan antropolojinin Tek Parti Dönemindeki yansımalarına değinmekte ancak sosyal Darwinizm meselesine hiç değinmemektedir. Toprak'ın eserine benzer şekilde Nazan Maksutyan'ın *Türklüğü Ölçmek* adlı çalışmasında antropoloji meselesine değinilmekte ancak sosyal Darwinizm meselesinin hiç bahsi geçmemektedir. Gülbeyaz Karakuş'un *Cumhuriyet'in Politik-Teoloji* adlı çalışması Tek Parti yönetiminin sivil din ihdas etme sürecine değinmekte ancak yine diğerlerindeki gibi dönemin bilimci dili olan Darwinizm ve bu yaklaşımın sosyal boyutu bahse konu olmamaktadır. Niyazi Berkes'in *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Hilmi Ziya Ülken'in *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Şükrü Hanioğlu'nun *Atatürk An Intellectual Biography* (Atatürk: Entelektüel Bir Biyografi) adlı eserlerinde sosyal Darwinizm meselesi birkaç cümle ile dönemin düşüncesine etkisinin olabileceği ön görülmektedir. Bu doktora çalışması Batı düşünce tarihinde yapılan analize benzer şekilde sosyal Darwinizmin bu döneme etkisini anlamak için oldukça kapsamlı bir analiz yapma idealine sahiptir.

Bu tez çalışması ilgili literatürden farklı pek çok özelliği ve özgünlüğü içinde barındırmaktadır. İlk olarak hem tarihsel süreç hem de dünya algısı bağlamında sosyal Darwinizmi kapsamlı ve bütüncül bir şekilde açıklamayı amaçlamaktadır. Çünkü Batı'da çıkmış pek çok çalışma sosyal Darwinizmi hem Darwin'den ayırmakta hem de bu düşünce sistemini parçalı bir şekilde açıklamaktadır. Bu da sosyal Darwinizmin tam olarak ne olduğunun anlaşılması bağlamında önemli bir eksikliktir. İkinci olarak ise modern Batı'nın ortaya çıkmasında oldukça önemli bir yere sahip doğal seleksiyoncu evrim paradigmasını da kapsayan sosyal Darwinizmin Türkiye içtimai yaşamını yeniden inşa etme idealine sahip ve bunu da Batılaşmak için yapan Tek Parti Dönemine etkisini anlamaktır. Tek Parti Dönemini anlamak için literatürde pek çok çalışma mevcuttur ancak bunların hiçbiri dönemin önemli düşüncelerinden sosyal Darwinizm perspektifiyle okuma yapmamıştır. Bir toplumun ve devletin bütün kodlarının yeniden yazıldığı bu döneme yön veren metinler taranırken sosyal Darwinizmin dikkate alınmamış olması bu bağlamda büyük bir eksikliktir. Bu çalışma bu eksikliği girme amacını da taşımaktadır. Bunu yaparken tarihsel süreç farklı boyutlarıyla incelenirken kavramlar dünyasında yaşanan değişimlerle biyolojik olarak var olan insanın Batı'da olduğu gibi içtimai olarak yeniden yaratılma sürecine de değinilmiştir.

Tek Parti Dönemi'nde sosyal Darwinizmin etkilerini anlamak için öncelikle dönemin ders kitapları analiz edilmiştir. Ders kitapları konusunda dönemin tarih, biyoloji ve din kültürü ders kitapları incelenmiştir. Tarih kitapları bağlamında 1930 tarihli ve Devlet Matbaası tarafından Atatürk'ün emriyle basılan *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı çalışma oldukça önemli bir yer tutmaktadır. İçtimai hayatın yeniden inşası anlamında en kullanışlı mekânlardan olan milli eğitimin diğer ders kitaplarına kaynaklık edecek bu eser, insanın ortaya çıkışını biyolojik evrimle, dünyanın ortaya çıkışını materyalizmle, dinin ve tanrının ortaya çıkışını ise insan aklının bir ürünü olarak

izah etmektedir. *Türk Tarihinin Ana Hatları* eseriyle birebir uyumlu olan 1931 tarihinde basılan dört ciltlik *Tarih* ve 1933 yılında neşredilen *Ortamektep İçin Tarih* ders kitapları analize tabi tutulmuştur. Bu eserler *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eser ile muhteva bakımından pek çok ortak yanı olan bir neşriyat olarak ortaya çıkarılmıştır. Bu tarih kitapları orta öğretimde 1933-1940 yılları arasında tarih ders kitapları olarak okutulmuştur. Ayrıca bu eserler sosyal Darwinist Herbert George Wells'in *Cihan Tarihinin Umumi Hatları* adlı eseriyle içerik olarak birebir uyumlu olduğu gözlemlenmiştir. Wells'in bu eseri Atatürk'ün emriyle Maarif Vekâletince beş cilt şeklinde, bir heyet tarafından 1927-1928 yıllarında peyderpey Türkçeye çevrilmiştir. Yani bu ders kitaplarının ortaya çıkışı bu çeviri sürecinin doğal bir sonucu olduğu söylenebilir. Bu kitaplardaki argümanların biyoloji ders kitaplarına da yansıdığını söylemek gerekmektedir. Dönemin biyoloji kitapları analiz edildiğinde 1938 basımlı *Biyoloji II* ders kitabında benzer argümanlara rastlanmaktadır. Din eğitiminin bu dönemde göz ardı edildiği bilinmektedir. Dine dair söylemler felsefe dersleri bağlamında verilmekte ve bu bağlamda bazı yayınlar yapılmaktadır. 1936 yılında Devlet Basımevi sosyal Darwinizmin önemli savunucularından Ernst Haeckel'in *Kâinatın Muammaları* isimli eserini Ali Haydar Daner'in çevirisiyle yayınlamıştır. Ahlakın kökenini dini alanın dışında evrim ile açıklayan Henri Bergson'un *Ahlak ve Dinin İki Kaynağı Birinci Kitap Ahlakın İki Kaynağı* isimli eseri Mehmet Emin'in çevirisiyle Devlet Matbaası tarafından basılmıştır. F. Rauh'un 1937 yılında *Ahlak Tecrübesi* adlı eseri dönemin önemli isimlerinden Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından çevrilmiş ve eser Devlet Basımevi tarafından basılmıştır. Bu eserde de ahlak konusu evrimci bir paradigma ile açıklanmaya çalışıldığı görülmüştür.

Bu tezde sosyal Darwinizmin Tek Parti Dönemindeki etkilerini anlamak için, dönemin düşünce yapısı üzerinde önemli etkisi olan Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongreleri incelemeye tabi tutulmuştur. Bu kongrede sunulan metinler içinde evrimci ve sosyal Darwinist argümanları içinde barındıran pek çok sunuma rastlanılmıştır. 1932 yılında yapılan Birinci Türk Tarih Kongresinde Halil Nimetullah Bey'in "Ferdi Varlık, İçtimai Varlık", Şevket Aziz Kansu'nun "Türklerin Antropolojisi", Sadri Maksudi Arsal'ın "Tarihin Amilleri" adlı sunumlarında evrim ve sosyal Darwinizm konularına oldukça fazla yer verdikleri gözlenmiştir. 1937 yılında düzenlenen İkinci Türk Tarih Kongresinde ise Sadi Irmak'ın "Türk Irkının Biyolojisine Dair Araştırmalar Kan Grupları ve Parmak İzleri", Afet İnan'ın "Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti", Fuat Köprülü'nün "Ortazaman Türk Hukukî Müesseseleri", Nureddin Onur'un "Kan Grupları Bakımından Türk Irkının Menşei Hakkında Bir Etüd", Eugène Pittard'ın "Eugène Pittard'ın ecnebi âlimler adına söylediği nutkun Türkçe tecrümesi", Hasan Reşit Tankut'un "Dil ve Irk Münasebetleri Hakkında", Ali Fuat Başgil'in "Türk Milliyetçiliği Doğuşu - Manası - Gayesi ve Vasıfları" adlı sunumlarında evrimci paradigmanın ve sosyal Darwinizmin dâhilinde olduğu görülmektedir.

Tezin kapsamı dâhilinde sosyal Darwinizmin Tek Parti Dönemindeki etkilerini anlamak adına dönemin akademik ve düşünce dergileri çeşitli analizlere tabi tutulmuştur. Bu dergilerde evrim, sosyal Darwinizm, öjenizm, insanın biyolojiye indirgenmesi, Tanrı, din ve ahlak gibi

konular dergi içeriklerinde taranmıştır. Dönemin dergileri olarak taranan ve incelemeye tabi tutulan dergileri: Türk Antropoloji Mecmuası, Ülkü Halkevleri Mecmuası, Kadro Mecmuası, Varlık Mecmuası, Resimli Ay, Siyasi İlimler ve Belleten Mecmualarıdır. Türk Antropoloji Mecmuasının 9, 12, 13, 14, 17, 19 nolu sayılarında muhtelif makalelerde sosyal Darwinizmin etkilerine rastlanılmıştır. Ülkü Halkevleri Mecmuasının 2, 3, 4, 7, 9, 15, 13, 16, 24, 32, 41, 44 nolu sayılarının içinde yer alan pek çok makalede bu yaklaşımın izleri görülmektedir. Kadro Mecmuasının 1, 2, 3, 4, 5, 7 nolu sayılarının içeriğinde aynı argümanların oldukça fazla olduğu görülmüştür. Varlık Mecmuasının 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 20, 25, 27, 32, 35, 38, 48, 130, 149, 166, 214, 223 nolu sayılarında ilgili argümanlar oldukça geniş bir şekilde kendine yer bulmuştur. Siyasi İlimler Mecmuasında ise 101, 111, 112, 114 nolu sayılarında sosyal Darwinizmin farklı yaklaşımları konu edinilmiştir. Resimli Ay Mecmuasında 1928 yılında Sabiha Zekeriya (Sertel) "Çocuk Yapmak Kanunen Men Edilebilir mi?" adlı makalesinde sosyal Darwinizmin en önemli argümanlarından olan öjenizmi tartışmaya açmaktadır. Aynı zamanda Türk Tarih Kurumunun *Belleten Dergisi*nin 1937 ile 1945 arası sayıları taranmıştır. Taranan sayılardan 4, 9, 13 nolu sayılarında sosyal Darwinist argümanlara rastlanmıştır.

Atatürk'ün manevi kızı ve dönemin önemli isimlerinden Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afet İnan İsviçre'nin Cenevre kentinde Prof. Dr. Eugène Pittard'ın öğrencisi olarak gitmiş ve bir doktora tezi hazırlamıştır. Eserin Fransızca orijinal ismi *L'Anatolie, le Pays de la "Race" Turque* (Anadolu; Türk "Irk"nın Yurdu) olarak belirlenmiştir. Bu çalışma 1937 yılında Atatürk'ün emriyle başlamış, Anadolu "mıntıka" adı verilen on bölgeye ayrılmış ve 64.000 kadın ve erkek anket kapsamına alınıp antropolojik ölçümlere tabi tutulmuştur. Bu çalışma daha sonra 1946 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından kitap olarak basılmıştır.

Aynı şekilde sosyal Darwinizmin etkisi bağlamında dönemin gazeteleri taranmıştır. Bu bağlamda Ulus gazetesinin "Yeni nüfus sayımı nasıl olacak", (15 Mart 1935), "7.inci Milli Tıp Kurultayı bugün Ankara'da açılıyor", (17 İlkteşrin 1938) sayılarında ilgili argümanlara rastlanılmıştır.

Tek Parti Döneminin yönetici kadrolarını içinde barındıran Cumhuriyet Halk Partisinin Halkevleri bünyesinde düzenlemiş olduğu C.H.P. Konferanslar serisi bu konuda oldukça fazla argümanı içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda 2, 3, 12 ve 13 nolu konferanslarda sosyal Darwinizmin farklı argümanlarının savunulduğu görülmüştür.

1936 yılında çıkarılan Türk Ceza Kanunu, 1930 yılında çıkarılan Hıfzıssıhha Kanunu, 1938 yılında çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu aynı dönemde Almanya başta olmak üzere ırk ıslahını hedefleyen öjenizmin yansımalarını içlerinde barındırdıkları saptanmıştır.

1923-1945 yıllarında arasındaki TBMM Zabıt Ceridеleri ilgili argümanlar dâhilinde taranmıştır. Bu ceridelerde yukarıda ismi zikredilen kanunların yapım aşamasında özellikle 29 Haziran 1938'de dönemin bakan ve milletvekillerinin ırk ıslahı konusunda konuşmalarının olduğu görülmüştür.

Ayrıca Dönemin önemli romanlarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun kaleme aldığı *Yaban* isimli romanda sosyal Darwinist söylemlerin olduğu da görülmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.DARWİN'E KADAR EVRİM VE SOSYAL DARWİNİZM

1.1. Evrim ve Sosyal Darwinizmin Tarihsel ve Felsefi Kökeni

Sosyal Darwinizm, en genel tanımıyla biyolojiye dayanan Darwinci düşüncenin sosyal bilimlere ve alanlara uyarlanmasıdır (Hodgson, 2004: 448). Diğer bir ifadeyle sosyal Darwinizm, birçok kaynakta da belirtildiği gibi, Darwin'in biyolojik evrim teorisinin, siyasal bilimlerden sosyolojiye, tarihten ekonomiye, din bilimlerinden pedagojiye kadar pek çok sosyal bilime/alana uyarlanması olarak tanımlanmaktadır. Yaratılış üzerine bina edilen var oluş yaklaşımına karşı Darwin'in bir şekilde insanlığın ve bilimin gündemine dâhil ettiği, evrimsel bir süreç ile insanın var olduğu paradigması, hayatın bütün alanlarının anlamlandırılmasında farklı paradigmaların kullanılmasına sebep olmuştur. Bu yüzden sosyal Darwinizmi anlamak için Darwinizmi, yani Darwin'in biyolojik evrim teorisini anlamak ve bu düşüncenin köklerini incelemek gerekmektedir. Çünkü hiçbir düşünce türedi, yani birden bire, aniden ortaya çıkmış değildir. Her kapsamlı düşünce, tarihsel bir altyapı ve kendi döneminin şartlarının bir sentezi olduğu genellemesinden hareketle değerlendirilmeye tabi tutulmalıdır.

Darwin'in evrim teorisi insan mefhumuna dair, binlerce yıldır var olan bilginin aslında gerçek olmadığını iddia etmektedir. İnsanın ontolojik gerçekliğini yaratım üzerinden okumak yerine biyolojik, tesadüfi, kendiliğinden ve doğal seleksiyona dayanan var olma üzerine kodlamaktadır. İnsanın tarihi, bu paradigma bağlamında, "ön insan" topluluklarından Homo sapiens'in ortaya çıkışıyla başlatılmaktadır (McNeill, 2001: 25). Bu "yeni insan"a da farklı özellikler, varoluşsal yeni meziyetler yüklenmektedir: yaşamak için mücadele, en iyinin hayatta kalması, doğal seleksiyon gibi. Mahiyeti, muhtevası, ontolojik gerçekliği, yani geçmişi, "büyük anlatısı" değişen insanın bugününün ve geleceğinin de değişeceği aşikârdır. İşte ontolojik geçmişi yeniden tanımlanan insanın bugünü ve geleceğine dair yapılan bu çıkarsamaların toplamına da sosyal Darwinizm denilmektedir. Bu paradigmadan önce insanlar İslam, Yahudilik ve Hıristiyanlık eliyle hayatın kaynağı, insanın yaratılışı ve evrenin kökeni gibi meselelere vahiy aracılığıyla cevap vermekte, insan ulvi bir amaca bağlı olarak yaratıcı tarafından tasarlanarak, hikmete dayalı bir yaratıcı eylemin sonucu olarak tanımlanmaktadır (Alıcı, 2018: 60).

Yaygınlaşan, sosyal ve ilmi dolaşıma sokulan hiçbir fikir o an itibariyle ortaya çıkmamıştır. "Gök kubbe altında söylenmemiş hiçbir söz kalmamıştır" mottosu da bu duruma dikkat çekmektedir. Bu anlamda ifade edilebilir ki, evrim teorisinin Darwin ile sosyal ve ilmi görünürlüğü artmakta, hatta günümüzde birçok bilim insanı "evrim teorisi" tanımlamasından ziyade Darwinizm

kavramını kullanmaktadır. Ancak Darwin'in dile getirmiş olduğu canlıların ortaya çıkışıyla ilgili biyolojik evrim yaklaşımının Darwin'den önce hem Eski Yunan'da hem de İslam düşünce geleneğinde farklı boyutlarda dillendirilmiş olduğu iddia edildiğinden, Darwinizm düşüncesini anlayabilmek için Darwinizm düşüncesinin felsefi ve tarihsel köklerine inmek gerekmektedir. Çünkü insanın hem fiziki hem de sosyokültürel olarak farklı olması nedeniyle, insanın ortaya çıkışı meselesinin farklı dönemlerde, çeşitli düşünürler tarafından tartışıldığı bilinmektedir.

Düşünce tarihinde ayrı bir önem atfedilen Eski Yunan, tarihin bir döneminde var olmuş, sıradan bir uygarlıktan öte, modern kavramların ve düşünce sistemlerinin köklerini aldığı büyük bir medeniyet, insanlığın "ilk mektebi" niteliğindedir. Bu "ilk mektep" olma niteliği, bir postulat ya da aksiyom değildir. Modern bilim kavramlarının kahir ekseriyetinin ve düşünce alt yapısının mütemadiyen Eski Yunan'a dayandırılmasının bir neticesidir. Eski Yunan'dan önce Mezopotamya, Babil, Sümer, Mısır, Çin gibi büyük medeniyetler kurulmuş olsa da günümüze ulaşan bilgiler ve halihazırdaki literatür bu medeniyetler hakkında oldukça sınırlıdır.

Darwinizm ya da evrim teorisi üzerine çalışan bilim tarihçileri bu düşünce sisteminin köklerini araştırırlarken ilk baktıkları tarihsel mekânlar Mezopotamya, Babil, Sümer ve Eski Yunan gibi büyük medeniyet havzaları olmuştur. Bu medeniyet havzaları arasında da Eski Yunan, Batı medeniyetinin felsefi temeli olması nedeniyle ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Çünkü ismi zikredilen büyük medeniyetler arasında Eski Yunan hem günümüze gelen yazılı kaynak sayısı bakımından hem de düşünürlerinin düşünce tarihinde bıraktığı izler nedeniyle her ilmi uğraşın felsefi ve tarihsel kökleri bağlamında önemli olagelmiştir. Evrim teorisinin veya Darwinizmin felsefi köklerini bulmak için yapılan çalışmaların ilk uğrak yerlerinden birisi de bu yüzden Eski Yunan düşünürleri ve düşüncesi olmuştur.

Darwinizm ve evrim düşüncesi hem tarihsel kökleri hem de yarattığı tartışmalar nedeniyle sadece Batı bilim düşünce dünyasının sorunu olmanın ötesine geçmiş ve bir şekilde tüm dünyada tartışmalara neden olmuştur. Bu yüzden dünya bilim tarihi üzerinde etkili olan Müslüman düşünürler de bu konu üzerine kafa yormuşlardır. Kimi bilim tarihçilerine göre Müslüman düşünürler modern evrim teorisinin temellerini yüzlerce yıl önce atmışlardır. Bazı düşünürler ise, İslam düşünce geleneğinde, Darwin'in ileri sürdüğü şekliyle, evrim teorisinin olmadığını söylemişler ve bu bağlamda tarihi kaynakların saptırıldığını savunmuşlardır. Bu bağlamda mevcut algılardan hangisinin doğru ya da hangi fikrin haklılık payının ne oranda olduğunu anlamak için tarihte evrime dair olan söylemler ile modern evrim teorisinin karşılaştırılması gerekmektedir. Bu gereklilik hem biyolojik evrim teorisinin tarihsel ve felsefi köklerini bulma çabasını içinde barındırırken hem de aslında başka konulara işaret eden tarihsel metinlerin evrim teorisi ile aynı fikirmiş gibi anılmasını önleme niyetinden neşet etmektedir. Çünkü Lamarck ile başlayıp Darwin ile kemale eren, bugün bile üzerine çok sayıda çalışmalar yapılarak daha anlaşılır hale getirilmeye çalışılan modern evrimci düşünce sistemi, bireyin pedagojisinden, siyasal toplumsallaşmasına, devlet ve sistem algısından ekonominin temel dinamiklerine, hayatın başlangıcından geleceğin

inşasına ve hatta ilim etme biçimine kadar pek çok alanda varlığını hissettirmektedir. Böyle kapsamlı bir düşünce sisteminin iyi bir şekilde idrak edilebilmesi için nereden neşet edip, hangi tarihsel değişimlere uğradığı, temel dinamiklerinin ne olduğunu ve varsa görüş farklılıklarının nedenlerini anlamak önem arz etmektedir.

1.1.1. Eski Yunan'da Evrim Düşüncesi

İnsanın ortaya çıkışı ile ilgili olarak evrimci paradigma, yüz bin ile iki yüz bin yıl arasında bir süre öngörmektedir. Ancak insana dair bilgi, yazının ortaya çıkması ile bugüne geldiği için ilmi olarak tarihte geriye gidiş en fazla üç-dört bin yıllık bir süre zarfı için mümkün olmaktadır. Yazının bulunması, medeniyetin de başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Medeniyete dair kaynaklarda ilk izler Babil medeniyetinin de doğduğu Mezopotamya coğrafyasında görülmektedir. Bu coğrafyada doğan Babil medeniyeti ve ardından Mezopotamya'da doğan diğer medeniyetler, Ortaçağın sonlarına kadar kendi dönemlerine kıyasla kültürel olarak üst seviyede olmuşlardır (Nordenskiöld, 1936: 5). Sümerlerin farklı at ırklarını birbirinden ayırt etmeleri, at ve eşeğin çaprazlanması gibi uygulamalarıyla, Babillilerin pişmiş topraktan, özellikle akciğer olmak üzere bazı iç organlar yapmaları biyoloji ve anatomi bilgisine haiz olduklarını göstermektedir (Theodorides, 1993: 12). Mısır medeniyetinin mumyalama ve bazı cerrahi operasyonları ile Eski Hint ve Çin Medeniyetlerinde yapılan bitki yetiştirme ve hayvancılık uygulamaları da anatomi ve biyoloji bilgilerinin var olduğu anlamına gelmektedir (Nordenskiöld, 1936: 6-7).

Batılı bilim tarihçilerinin çoğu, söz konusu medeniyetlerin biyoloji ve anatomi ilgisinin pratik ihtiyaçlardan kaynaklandığını, deney ve gözleme dayanmadığını söyleyerek Eski Yunan'a bu bağlamda ayrı bir önem atfetmektedir. Kimilerine göre bu durumun sebebi Batılı bilim insanlarının kültürel kodlarını atfettikleri Eski Yunan'a karşı özel bir ilginin sonucudur. Ancak bugün anlaşılan manada evrim teorisi Batı medeniyetinde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Eski Yunan'da evrimci paradigmanın izlerini sürmek, konunun anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

Birçok kaynakta Eski Yunan, düşüncenin ve/veya felsefenin merkezi olarak görülmektedir. Ayrıca günümüzde tartışılan neredeyse her modern mesele felsefi temellerini Eski Yunan'dan almaktadır. Eski Yunan'ın bilinen ilk düşünürü olan Thales, dünyaya baktığında her şeyin sudan meydana geldiğini, evrendeki bütün canlı-cansız varlıkların suyun başka formları olduğunu ifade etmektedir (Göze, 2005: 7). Thales dünyanın arkhesini, diğer bir ifadeyle ilk ve temel maddesini bulmak için uğraşmış ancak biyoloji ve anatomi konularıyla pek ilgilenmemiştir. Thales'in ilk öğrencilerinden Anaximander (MÖ 610-546 civarı), kaynaklarda geçen diğer ismi ile Anaximenderos ise, biyoloji ile ilgilenmiştir. Anaximander coğrafyacı ve gökbilimci olarak bilinmesine rağmen, yaşam dünyasına daha fazla ilgi duymuştur. Anaximander ateş, toprak, su ve havanın önemli roller oynadığı, tam ama oldukça hayali bir kozmogoni[1] ortaya koymuştur.

[1] Kozmogoni, Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre "evren doğumu" anlamına gelmektedir. Daha detaylı bilgi için bakınız: Türk Dil Kurumu (TDK), **Türkçe Sözlük**, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1998, s.1374.

Anaximander, ilk nesil organizmaların, bir böceğin krizalis evresinden çıktığı bir metamorfozdan meydana geldiğini hayal etmiştir. Ayrıca Anaximander: “ilk hayvanlar nem içinde üretildi ve kapatıldı, dikenli kabuklar içinde, büyüdükçe daha kuru toprağa göç ettiler ve dış kabukları bölünüp döküldükten sonra, yeni varoluş modunda kısa bir süre hayatta kaldılar” (Mayr, 2000: 301-302), açıklamasıyla bazı ilim insanlarına göre evrimci görüşün felsefi temellerini atmıştır. Anaximander’e göre bütün hayvanlar, Güneş ışığının etkisiyle, denizdeki maddelerden meydana gelmekte, insan ise balıktan türemektedir; Anaximander her şeyin bir başlangıç noktasından meydana geldiğini ifade etmekte, diğer bir ifadeyle yerin ve göklerin oluşumunu herhangi bir ilk maddeden yola çıkarak açıklamaktadır (Ronan, 2005: 73).

Anaximander’i müteakip filozoflar Anaximenes (MÖ 585-525), Apollonia Diogenes (MÖ 435 civarında), Xenophanes (MÖ 500 civarında) ve Parmenides (MÖ 475 civarında) balçık veya nemli topraktan spontan oluşumu kabul etmektedirler (Mayr, 2000: 302). Empedokles (yaklaşık MÖ 492-432) canlı varlıkların kökeni hakkında ilginç bir teori önermiştir. Empedokles’e göre insanların ilk başta, sadece vücut parçaları ortaya çıkmıştır: vücutsuz kafalar veya uzuvlar, gözsüz veya ağızsız kafalar, vb. birbirlerinden bağımsız bir şekilde var olma durumundayken, mükemmel kombinasyonlar elde edilene kadar bu parçalar birbirlerine çekilmiş ve kusurlu olanlar yok olmuştur (Mayr, 2000: 302). Demokritus ve Epikurus’un selefi Romalı Lucretius *Şeylerin Doğasına Dair* isimli şiirinde şöyle demektedir: “Her şeyin kendine has gelişim süreci vardır; Her biri birbirinden farklı yanlarını muhafaza etmelidir, Bu doğanın geri döndürülemez kanunudur” (aktaran: Mayr, 2000: 306). Bu ve benzeri görüşler Ernst Mayr ve nicelerine göre Darwin’in ortaya attığı evrim teorisi gibi değildir. Çünkü modern evrimci kuram, evrimsel sürecin çok daha ilkel/iptidai formların sürekli ve kendine has kurallar dâhilinde değişim geçirmesi sonucu daha kompleks/mürekkep varlıklara dönüşmesi sürecidir. Mayr ve onun gibi düşünenler haklı gibi görünseler de “bilginin birikimle ilerlediği” mottosu hatırlandığında, Darwinci görüşün oluşmasında felsefi ve tarihsel bir temel olmadığını söylemek mümkün görülmemektedir.

Sürekli felsefe ile iştigal eden Protagoras, Gorgias ve Sokrates gibi düşünürler, biyoloji ve diğer doğa bilimlerinin felsefenin dışında kaldığını düşündüklerinden dolayı bu konudaki çabaların sonuçsuz kalacağına kanaat getirmişlerdi. Kendinden sonraki düşünürleri etkileme gücü de göz önüne alındığında çoğu fen bilimciye göre Platon doğa bilimlerinin gelişiminde olumsuz bir etkiye sahiptir (Bodenheimer, 1958: 162-163). Çünkü Platon özcülük (essentialism) fikrine inanıyordu. Özcülük fikri kısaca, metafizikte, öze bir gerçeklik yükleyen, özün varoluş karşısında ontolojik bir önceliğe sahip olduğunu öne süren görüş olarak bilinmektedir. Özcü yaklaşım, somut nesnelerin birbirinden farklı ve kendiliklerinden birtakım doğal türlere ayrıldıklarını, her nesnenin üyesi olduğu türü ya da sınıfı kesin ve belirli çizgilerle diğer nesne türlerinden ayırt etmenin mümkün olduğunu, her varlığı ya da nesneyi belirli bir nesne türünün üyesi yapan bir öz bulunduğunu savunmaktadır (Cevizci, 2005: 1297).

Platon görünüşü, formun arkasındaki ideanın ölümsüzlüğünden bahsetmekte ve özün asıl gerçek olduğunu ifade etmektedir. Görüntü dünyası ve onu ortaya çıkaran bâki idealar dünyası bulunmaktadır, Platon'un düşünce dünyasında bilimin asıl amacı, idealar dünyasını anlatmaktır. Platon'a göre doğa, asıl gerçeğe ulaşmak için uygun vasıta değildir, bunu ancak "derin düşünce" veya "ilham" ile keşfetmek mümkündür (Ronan, 2005: 99). Her nesnenin kendine dair ontolojik, ayrı bir özünün olması, evrimci görüşün her canlının aynı kökten geldiği iddiasının karşında ve evrimci yaklaşıma zıt bir dünya görüşüdür. Bu bağlamda Platoncu dünya görüşü, evrimci paradigmanın karşısındadır. Batı bilim dünyasındaki hâkimiyet süreci göz önüne alındığında Platoncu görüşün evrimci paradigmanın gelişimine "zarar verdiği" iddiası haklı çıkmaktadır. Platon'un özcülük dışında evreni kozmos ile açıklaması, yaratıcı fikrine sahip ve sadık olması, ruh kavramına yaptığı atıflar da evrimci görüşün ilmi sahada varlık göstermesini engelleyen diğer yaklaşımları olarak dikkat çekmektedir (Mayr, 2000: 304-305).

Aristoteles (M.Ö. 385-323), biyoloji, fizik, astronomi ve matematik gibi fen bilimleriyle ilgilenmiş, idealar dünyası kadar önemli olan, görünen dünyanın matematiksel formüllerini üretmeye çalışmıştır. (Ronan, 2005: 106-107). Aristoteles'in diğer ilmi alanlarla da iştigal olduğu bilinmekle birlikte, 500 hayvan cinsini adlandırması, kadavralar inceleyip hayvan yaşamını gözlemlemesi göz önüne alındığında biyolog olma özelliğinin ağır bastığı görülmektedir. (Ronan, 2005: 110). Aristoteles "doğa ölçeği" olarak tanımladığı bir kıstas/parametre ile canlıları basitten karmaşığa doğru sıralamaya tabi tutmuş; bu sıralamada en altta hareketsiz maddeden başlayarak bitkileri, sürüngenleri, denizanasını, en üstte ise memeliler ve insanı konumlandırmaktadır (Ronan, 2005: 111). Aristoteles tarafından bir ölçümleme ile yapılan bu hiyerarşik sıralama, bilim tarihinde varlık âlemi için bilinen ilk hiyerarşik sıralama olma niteliği taşımaktadır.

Aristoteles, Platon'un takipçisi ve onun özcülük fikrinin kısmen savunucusu olsa bile çoğu biyolog için biyolojinin gelişmesinde önemli fikirler ortaya koyan ve hatta 19. yüzyıldan önceki dönemde biyolojiye en ciddi katkıları yapan kişi olarak da görülmektedir (Mayr, 2000: 87). Çünkü Aristoteles özcülük fikrini savunurken düşüncesini, bu dünyanın dışında ayrı bir idealar âleminin olduğunu düşünerek, bu dünyayı önemsiz kabul etmenin doğru olmadığı üzerine kurgulamıştır. Aristoteles, Sokrates ve Platon'un doğal dünya ile ilgilenmediğini (Aristoteles, 1996: 108) ve her türün ayrı bir özü olmasından ziyade, bir şeyden, birden fazla şey meydana gelebileceğini söylemektedir (Aristoteles, 1996: 116). Kısaca Aristoteles, eşyadan ayrı bir ideaların olduğunu söylemenin çok da doğru olmayacağını ifade etmektedir (Aristoteles, 1996: 108-116). Aristoteles'in bu düşünceleri uzun bir dönem Batı düşüncesinde etkili olmuş ve Platon'un doğa bilimlerini olumsuzlaması karşısında antitez olarak da kullanılmıştır.

1.1.2. İslam Düşünce Geleneğinde Evrim Düşüncesi

Batı'da düşünce ve bilim tarihi feodalizm (5-15. yüzyılları arası) ile sekteye uğrarken; İslam'ın yeni bir formu Hz. Muhammed'in öncülüğünde 6. yüzyılda Arap Yarımadası'nda

tekrardan filizlenmiştir. Bu tarihsel olay yeni bir formdur; çünkü İslamî tarih algısında ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem ile beraber hem insanlık hem İslam ortaya çıkmış, sonraki dönemlerde her peygamber, bir öncekinin sözünü tasdik etmiş hem de zamanın şartlarında başkalaşan "dini" tashih edegelmiştir. Bu paradigma bağlamında son tasdik ve tashih edici peygamber olan Hz. Muhammed ile ortaya çıkan İslam düşünce geleneği, indiği coğrafyaya siyasi, sosyal, ekonomik ve ilmi bir dinamizm kazandırmış; kazanılan bu dinamizmin meyvelerini Müslümanlar 9. yüzyılda toplamaya başlamıştır. Hz. Muhammed ile tarihte tekrardan görünür olmaya ve geniş kitlelere ulaşmaya başlayan İslamiyet, düşünürleri aracılığıyla, dünya tarihinde hem kendi hesabına büyük bir medeniyet olarak hem de eski çağ medeniyetleriyle arasındaki ilişki yoluyla modern dünyanın oluşmasında ilmi, tarihi ve felsefi bir rol oynamıştır.

Bilim tarihi kitaplarında "İslam'ın altın çağı" olarak geçen 9 ile 13. yüzyıl gibi 5 asırlık bir süre, bu konuda önem arz etmektedir. "Altın çağ"da yaşamış olan özellikle Cabir bin Hayyan, El-Kindi, Harizmi, Nazzâm, Cahız, Fergani, İbnü'n-Nefis, İhvan us-Safâ, Ebu Hanife ed-Dineveri, Ebu Bekr er-Razi, İbn Miskeveyn, İbn Sina, İbn Tufeyl, Biruni, İbn Yunus, İbnü'l Heysem, İbn-i Haldûn gibi düşünürler döneminin kıyas kabul etmez ilim insanları konumundadır. Batı bu dönemde "karanlık çağ" olarak adlandırılan feodaliteyi; Doğu ise, İslam düşünce insanlarının önderliğinde "altın çağ"ını (golden age) yaşamıştır (Sarton, 1931: 777).

İslam'ın altın çağı Abbasi halifesi El-Memun'un 813'te tahta çıkması ve hemen ardından Beytü'l-Hikme'yi (Hikmet/Bilgelik Evi) kurması ile başlamıştır. Bir araştırma merkezi mahiyetinde olan Beytü'l-Hikme, çeviri faaliyetlerinden bilimsel çalışmalara kadar pek çok alanda varlık göstermiştir. Bu okulda çalışan ilim insanları arasında ilk ve en etkili olanlardan Ebu Yusuf El-Kindi'dir. İlk çeviricilerden/mütercimlerden olan El Kindi, Yeni-Platonculuğun kurucularından Plotinos (205-270)'un ünlü *Dokuzlular* adlı eserini çevirmiş ve Aristoteles'i Yeni-Platoncu öğelerle karıştırarak sunmuştur. İlk Arap ve Müslüman düşünürü sayılan El Kindi, usçu/akılcı olmasıyla tanınmaktadır (Hançerlioğlu, 1995: 132). Helenistik ve Yunan eserlerinin çevirisinin yapıldığı bu merkezde El-Kindi, ilaçlar ve bileşenleri üzerine çalışmalar yapıp, ışığın doğrusal yayıldığını bulmuştur (Ronan, 2005: 228).

İslam düşünce geleneğinin "altın çağ"ı yaşamasının birkaç nedeni vardır. Bunlardan birincisi İslam'ın Kur'an'ın izah ettiği epistemoloji gereği insanların araştırma ve öğrenmesine ket vurmaması, hatta ilme ayrı bir önem atfetmesidir (Nasr, 1994: 1). Kur'an'a göre yaratılmış her şey Allah'ın ayetidir ve doğal olarak bütüncül bir şekilde öğrenilmesi gerekmektedir (Nasr, 1994: 6). İkinci olarak, Müslüman düşünürler, özellikle Abbasi ve Endülüs düşünce insanları kendilerinden önce yaşamış çeşitli medeniyetlerin düşünürlerinin tercümelerini yaparak, onların birikiminden yararlanmışlardır. Üçüncü olarak ise, dönemin siyasi konjonktürü, Batı'da feodalizmin etkisiyle olduğu gibi, düşünceye ve düşünmeye yasak getirilmemesi, hatta birçok devlet adamının bu durumun aksine düşünmeyi ve araştırmayı teşvik etmesidir.

Altın çağ olarak nitelenen bu dönemde Müslüman düşünürler fen bilimlerinde ciddi çalışmalara imza atmışlardır. Batı medeniyetinin feodalizm ile beraber bu dönemde dünyanın düz olup olmadığı, Hz. İsa'nın Tanrı mı, Tanrı'nın oğlu mu yoksa peygamber mi olduğu, Papa'nın yeryüzündeki konumu gibi kısır ve sonuç alınamayacak konularla iştigal olduğu görülmektedir. Batı ilmi sahasının majör konularını bu mevzular oluştururken, İslam dünyasında Müslüman düşünürler bu dönemde anatomi, fizyoloji, astronomi, sosyoloji, tabiat ve hayvanat gibi ilmi sahalarla ilgilenmekte, bu alanda önemli buluşlar yapmakta ve ciddi eserler ortaya koymaktadırlar.

İslam düşünce geleneğinde evrim tartışmalarına girmeden önce, dönemin düşünürlerini önemli kılan eserlere ve eserlerin mahiyetlerine bakmak önem arz etmektedir. Böyle ilmi çeşitliliğin ve zenginliğin olduğu bir ortamda insanın var olma biçimine dair önermeler de ister istemez çeşitlilik göstermektedir.

İslam düşünce geleneğinin "altın çağında" yapılmış olan çalışmalar arasında İbnü'n-Nefis (1213-1288)'in küçük kan dolaşımını bulması (Ronan, 2005: 264; Kâhya, 2000: 173; Turgut, 2011: 124) dönemin şartları düşünüldüğünde oldukça önemlidir. Cabir bin Hayyan (721-813)'ın, İbn-i Haldun (1332-1406)'un tabiriyle, kimyaya kendi adını verecek kadar (ilm-i Cabir) bu ilme katkı sağlamış olması, kimya ilminin oluşmasındaki önemini göstermektedir (İbn-i Haldûn, 2004b: 728; Ronan, 2005: 265-266). Ebu Hanife ed-Dineveri'nin (828-896) Arap yarımadasında, İran, Irak, Filistin, Suriye, Afganistan, Belûcistan, Horasan gibi bölgelerde dolaşarak, bitki bilimi açısından zengin malzeme toplaması ve bunları, kendisini dünya çapında şöhrete kavuşturan *Kitabün en-Nebat* (Bitkiler Kitabı) eserinde değerlendirmesiyle botanik ilmine önemli katkıları olmuştur (Hamîdullah, 200: 356). Ayrıca Dineveri, bitki ilminin dışında evinin çatısına kurduğu bir düzenekle astronomik gözlemler yaparak elde ettiği araştırma sonuçlarını derlediği *Kitâbü'l-Enva* adlı esere de sahiptir (Hamidullah, 2000: 356; Ronan, 2005: 260).

İslam meşşaî felsefesinin önde gelen isimlerinden El-Kindi (801-873), astroloji, matematik gibi ilimlerle ilgilenmiş ve aklı, hakikati öğrenmede merkeze yerleştirmiştir. Bu nedenle de El-Kindi için akıl, sadece fen bilimlerinin değil, aynı zamanda siyasal ve sosyal olguların da merkezindedir. Her şeyin bir sebep doğrultusunda ortaya çıktığına inanan Kindi, amacı gerçeği bulmak olan kişinin bir çatışma ve uyumsuzluk yaşadığında sorunu, aklını hakem yaparak atlatabileceğine ve çözebileceğine inanmaktadır (Kindi, 2014: 209).

Matematik ve astronomi üzerine de önemli çalışmaları bulunan, fizik ilmi ile ilgilenen (Ronan, 2005: 236) İbnü'l Heysem (965-1040)'in bilim tarihi açısından ön plana çıkmasını sağlayan alan optiktir. İbnü'l Heysem, optik alanın en çok tartışılan konusu olan ışık, nesne, göz ilişkisini ilmi temellerle açıklamayı başarmıştır (Topdemir ve Unat, 2018: 123-124). İbnü'l Heysem'in optik alanında yapmış olduğu çalışmalar 16. hatta 17. yüzyıla kadar hem Batı'da hem de Doğu'da en önemli çalışmalardan biri olarak kayda geçmiştir. İbnü'l Heysem özellikle *Kitâbü'l-Menâzır* adlı eserinde, ışığın doğrusal yayılımı, karanlık oda, gölgenin özellikleri, yansıma ve kırılma gibi optik ilminde farklı konularda önemli buluşlara imza atmıştır (Topdemir, 2000: 84).

İslam düşünce geleneğinde şöhreti dünyaya yayılma ve dünya ilim tarihini etkileme bakımından en önemli kişilerden birisi, belki de en önemlisi, İbn-i Sînâ (980-1038)'dır. Batı'da *Avicenna* ismi ile bilinen ve 17. yüzyıla kadar, kitaplarının çevirileriyle, Batı tıp okullarının ana kaynaklarının en önemlilerinden birisi olan İbn-i Sînâ, Samanî devletinde vezirlik makamına kadar yükselmiştir (Ülken, 2007: 126). Bilinen ismiyle *Kanun* yani El-Kanun fi't-Tıb (Tıbbın Kanunu) eseri ile modern zamanlara kadar, tıp ve tabiat alanlarında, hem Doğu'da hem de Batı'da fikir hayatını etkilemiş önemli bir şahsiyettir (Ronan, 2005: 263; Ülken, 2007: 149). İbn-i Sînâ *Kitap el Necat* isimli eseriyle, bu alanda hayvan psikolojisi çalışacak kadar ileri seviyeye varmıştır (Rahman, 1981: 1; Ronan, 2005: 261). İbn-i Sînâ'nın diğer önemli ve en bilinen eserlerinden olan *Şifa* kitabı (Kitabü'ş-Şifa), felsefe mantık ilimlerinde en temel eserler arasında sayılmıştır (Ünver, 1995: 53).

Birçok farklı kaynakta İslam düşünce geleneğinde biyolojik evrime dair fikri düzlemde ilk örneklerin Nazzâm (775- 845) isimli bir Müslüman düşünürle başladığı ifade edilmektedir. Nazzâm, Mutezile'nin Basra ekolüne mensup, şair ve düşünür olarak bilinmektedir (Çelebi, 2006: 466). Kendisinin müellifi olduğu bir eser bilinmemekle birlikte öğrencileri ve dönemin kaynakları üzerinden tanınmaktadır. Nazzâm'ın yaratılışa dair söylediklerinin kumûn yaratılış fikrine yakın olduğu görülmektedir. Kumûn, etimolojik olarak, gizli olan, bir şeyi kendi içinde saklayan anlamlarına gelmektedir (Yavuz, 2002: 552). Nazzâm'ın da taraftarı olduğu yaratılış teorisi olan kumûna göre, Allah bütün varlık âlemini içinde barındırmakta ve varlık âlemini de bir anda, varlığın özü niteliğinde yaratmıştır. Cansız varlıklar, bitkiler, hayvanlar, Âdem ve oğulları aynı anda dünyaya gelmiştir, öncelik sonralık ilişkisi yaratımda değil, mekân olgusu ortaya çıktıktan sonra meydana gelmiştir (Bayrakdar, 1987: 40-41). Nazzâm için ilk yaratılışa tabi olanlar bir öz mahiyetindedir, diğer canlı türevleri bu ilk canlı prototiplerden türemişlerdir.

Nazzâm'ın en meşhur öğrencisi Cahız'ın varlık âlemine dair çıkarsamaları hocasının yolundan gittiğinin en önemli göstergelerindendir. İslam düşünce geleneğinin bilinen ilk zooloji kitabı *Kitâbü'l-Hayavân*'ın (Hayvanlar Hakkında Kitap) yazarı olan ve hayvanları belli bir sınıflandırmaya tabi tutan (Ronan, 2005: 261) Cahız (776-869), alanında, yaşadığı dönemin en önemli düşünürlerinden birisi olmuştur (Bayrakdar, 2012: 119). Cahız'ın 7 ciltlik *Kitâbü'l-Hayavân* adlı eseri aynı zamanda modern zooloji ve biyolojiyle ilgili birçok teorinin de temellerini atmıştır (Bayraktar, 1987: 55). Aynı zamanda Cahız'ın İslam düşünce geleneğinde evrim teorisinin varlığı üzerine yapılan tartışmalarda en çok atıf yapılan ve üzerine tartışılan kişiler arasında da ismi geçmektedir. Hatta Müslüman düşünürler arasında, sistematik olarak, evrimden bahseden ilk kişi olarak gösterilmektedir. Doğal çevrenin insan ve hayvanlar üzerine etkisinden, hayvan türlerinin evrimine, iklim ve muhitin çeşitli tesirlerine kadar birçok konuya değinmiştir (Şeşen, 2000: 21-22).

İslam düşünce geleneğinin, sosyal bilimler alanında, önde gelen düşünürlerinden ilki ise, kuşkusuz İbn'i Haldun (1332-1406)'dur. Ümran ilminden, medeniyetler teorisine, asabiyet kavramından sosyolojik tahlillere kadar pek çok sosyal bilim alanında İbn'i Haldun, zamanını

aşmış, hala birçok yönü ile tartışılan ve keşfedilmeye çalışılan bir düşünürdür (Görgün, 2000: 543-545; Andıç vd., 2010: 7-13). Birçok kaynakta modern sosyolojinin kurucusu olarak ismi zikredilmektedir (Ülken ve Fahri, 1940: 46; Bayrakdar, 1987: 117). İbn'i Haldun'u ilmi sahada değerli kılan ise, *Mukaddime* adlı eseridir. *Mukaddime* adlı eser, aslında *Kitâbu'l-İber* (el-İber) isimli eserin ön sözü, girişi mahiyetinde olmasına rağmen (Sezgin, 2008: 63; Uludağ, 2000: 542) İbn'i Haldun'un literatürde en çok bilinen ve okunan eseridir. *Mukaddime*'ye bu ismi İbn Haldûn vermemiştir, *el-İber*'in altı ana bölüme ayrılan I. cildi zamanla *Mukaddime* olarak anılır olmuştur (Uludağ, 2000: 542).

İbn'i Haldun *Mukaddime* adlı eserinde peygamberliğin niteliği ve aynı zamanda peygamberlik muhtevasının bilgilerine dair açıklama yaparken bu durumu evrimsel bir örnek ile yapmaktadır. Canlıların tür olmak bakımından bitişik olduğundan bahseden İbn'i Haldun, bunların arasında bir hiyerarşinin ve türler arasında da geçişin mümkün olduğundan bahsetmektedir (Şengör, 2004: 51, 52). İbn'i Haldun, bitkilerin, hiyerarşik olarak, en üstünde bulunan hurma ve üzüm ile hayvanların en altında bulunan salyangozun yakınlığı ile hayvanların en üstünde bulunan maymunun insana yakınlığını birbirine benzetmektedir. Âlemde bulunan varlıklar arasında bir geçiş, istihale kapasitesinin olduğunu söyleyen İbn'i Haldun, insanın da bu şekilde akletme kapasitesi ile melekler katına yükselip peygamberî bilgiler, diğer bir ifade ile vahiy alabilecek düzeye gelebileceğini ifade etmektedir. (İbn'i Haldun, 2004b: 655-656; İbn'i Haldun, 1990: 229-235; Bayrakdar, 1987: 117-210; Uludağ, 1993: 121). İbn'i Haldun'un bu ifadelerinin modern anlamda bir biyolojik evrim teorisinden bahsetmediğini iddia edenler olduğu gibi (Arslan, 2014: 117), İbn'i Haldun'un türler arası geçişe zihnen yatkın olduğunu, kendisinin doğayı müşahede edip yazıya döktüğü metnin aslında evrim teorisinin bir nüshası niteliğinde olduğunu söyleyenler de olmuştur (Bayrakdar, 1987: 117-210).

Basra'da, 10. yüzyılın ortasında ortaya çıkan ve çeşitli ilmi alanlarda görüş bildirmiş, aydınlanmanın doğa bilimlerini öğrenmekle başlayacağına (Ronan, 2005: 260) inanan gizli, ilmi bir topluluk olan İhvan us-Safâ (Temiz Kardeşler) (945-1050) ve döneminin önemli düşünürlerinden İbn Miskeveyn (950-1030) ise, evrimsel süreç konusunda türlerin kendilerinin yaratımı gereği sabit olduğunu ve türlerin kendi içinde bir dönüşümün, evrimin olduğunu belirtmektedirler (Bayrakdar, 1987: 83). İhva us-Safa'nın görüşleri *Risâ'il* adlı eserle, Miskeveyn'in bu konudaki görüşleri ise *el-Fevzu'l-Asgar* eseriyle bugüne kadar aktarılmıştır. Diğer bir ifade ile Miskeveyn ve İhvan us-Safâ, Allah'ın türleri mücerret bir şekilde yarattığını, yani maden, bitki, hayvan ve insan türlerin birbirinden ayrı olarak var olduğunu ifade etmişlerdir. Bu türler, diğer türlere dönüşmek gibi bir özelliğe sahip değillerdir, lakin kendi içlerinde sürekli bir değişim ve dönüşüm geçirmektedirler (Bayrakdar, 1987: 105-110; Şengör, 2004: 49-51). Türler arasında da temel özellikleri gereği bir hiyerarşinin olduğunu söyleyen İbn Miskeveyn *el-Fevzu'l-Asgar* isimli eserinde, İbn'i Haldun gibi peygamberlik mertebesini açıklarken, varlık âlemi içerisinde bir değişim ve dönüşümün olabileceğinden bahsetmektedir (Kılıç, 2010: 13). Ayrıca İbn Miskeveyn, hiyerarşik sıralamada

altta olan bir türün en gelişmişinin üstte olan bir türün en ilkel olanına benzediğini de belirtmektedir (Kılıç, 2010: 17).

Endülüslü hekim, hukukçu, filozof ve dünya edebiyat tarihinin ilk felsefi romanı olan *Hayy bin Yakzan*'ın yazarı İbn Tufeyl (1105-1183), Avrupa'da bilinen ismi ile Abubacer, "insan"a doğal yaşam, "hayatın orijinal hali" bağlamında bakan ve insana felsefi olarak yaklaşıp bu durumu romanlaştıran ilk kişi olarak anılmaktadır (Bayrakdar, 2012: 89). Roman'da bir insanın, toplumsuz, ailesiz varlığını devam ettirme ve bilgi edinme serüvenini konu alan İbn Tufeyl, Hayy'ın dünyaya gelişi ile ilgili iki varsayımdan bahsetmektedir. Birinci varsayım biyolojik bir varsayımdır ve İbn Tufeyl, Ekvator bölgesinde bazı insanların anasız-babasız, sadece doğanın ve iklim şartlarının etkisiyle meydana geldiğini ifade etmektedir (İbn Tufeyl ve İbn Sina, 2004: 75). Toprak mayalanır, hamur haline gelir, sıcaklık soğukluk, kuru ve yaş olma durumu, iklim ve diğer bileşenler çamuru öyle bir hale getirir ki, bu birleşim ve homojen olma durumu insan doğasına uygun hale gelir. Ruhu kabule hazır halde şekillenen çamur, Allah'ın emriyle toprak, su ve havanın karışımına Allah'ın hayat ismi (Hayy) tecelli edince, bu bileşen bir insana dönüşür (İbn Tufeyl ve İbn Sina, 2004: 79). İkinci varsayım ise, zamanın birinde kralın kızının yasak bir ilişki sonucu bir çocuk dünyaya getirdiğini, babasının gazabından korktuğu için çocuğunu bir sandala koyup denize bıraktığını ve çocuğun fırtınanın ve yüksek dalgaların arasında bir adaya düştüğünü ifade etmektedir (İbn Tufeyl ve İbn Sina, 2004: 77). Birinci varsayım bir evrim teorisini, ikinci varsayım ise, yasak meyve, ilk günah sonucu cennetten kovulma, dünyaya atılma ile başlayan yaratılış teorisini anımsatmaktadır.

Hayy iki varsayımdan biriyle veya her ikisiyle dünyaya gelmiştir ve sonrasında doğal ortamda bir hayat mücadelesi vererek, hayatı anlamlandırmaya çalışmaktadır. Hayy, bir ceylan tarafından büyütülür, aklı ile doğayı ve yaratıcıyı keşfeder, bu bağlamda İbn Tufeyl, "pür akıl ile doğa, yaratıcı ve hayat anlaşılabilir mi" kadim sorunsalına cevap aramaktadır (Çetin, 2003: 37). Hayy, cansız âlemin bir bileşeni sonucu olarak ortaya çıkan ilk insandır varsayımı merkeze alınacak olursa; bu teori 1950'lerde revaçta olan kimyasal evrim teorisine benzerlik göstermektedir (Bayrakdar, 2012: 93). Özünde bu roman İbn Tufeyl'in epistemolojisinde bilginin imkânı, insan ve tabiat ilişkisinden hareketle temellendirilmiştir. *Hayy bin Yakzan'*daki Hayy tipi, esasen fiziki varlığıyla tabiatın bir parçası olmakla birlikte, algılama ve bilme imkânlarıyla tabiatı müşahede eden, tabii varlık alanındaki temel düzen ve işleyiş hakkında düşünen, akıllı bir canlı varlık olarak hayatın anlamlandırabileceğinin bir iddiası niteliğindedir (Kutluer, 1999, 420). Bu roman üzerinden İslam düşünürlerinden İbn Tufeyl'in biyolojik evrim teorisini savunduğu iddia edilmektedir. Ancak roman bütüncül olarak değerlendirildiğinde biyolojik evrimden ziyade insanın aklı ile hakikati bulma meselesinin tartışıldığı anlaşılacaktır.

Günümüzde de bazı düşünürler, zamanın ruhuna uygun bir şekilde, "mesh olayı" üzerinden, Kur'an'da evrim teorisinin hâlihazırda var olduğunu iddia etmektedirler. Mesh kavramına bakıldığında, bir şeyin şeklini çirkinleştirmek, bir yiyeceğin tadını bozmak anlamlarına geldiği

görülmektedir. (Coşkun, 2004: 303). Bu düşünürlerin en çok atıf yaptığı konu Kur'an[2]'da *Sebt Günü* olarak bilinen, İsrailoğullarına cumartesi günü getirilmiş olan avlanma yasağını ihlal etmeleri üzerine *mesh* olayının gerçekleşmesidir. Bu olay Kur'an'da *Sebt Günü*'ne, diğer bir ifadeyle "Cumartesi Yasağı"na uymayanların maymunlara dönüştürüldüğü şeklinde ifade edilmektedir (Kur'an, Bakara Suresi, Ayet: 65-66; A'râf Suresi, Ayet: 163-166). Fakat bu olay bir cezalandırmadır ve değişim maymundan insana değil, insandan maymuna şeklindedir. Kur'an'da geçen bu konuya rasyonel izahlar getirmek istenirken yapılan yorumlar, zorlama niteliğindedir ve tarihin, bugününe hâkim paradigmalar ile bütün geçmişi açıklama çabasından öteye götürülememektedir.

İslam düşünce geleneğinde yukarıda ifade edilen düşünür, buluş ve eserlerin sayısı daha da artırılabilir. Çünkü 9 ile 13. asırda, İslam düşünce geleneğinin "altın çağı"nda çok fazla eser verilmiş ve bu eserler, modern Batı'nın şekillenmesinde de etkili olmuştur. Batı bu dönemde Ortaçağı yaşadığı için ilmi anlamda çok fazla üretken olamamıştır. İslam düşünce geleneğinin o dönemki ürünleri de Ortaçağ'dan çıkmak ve ilmi anlamda üretken olmak isteyen Batılı düşünürler için önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Batının modern biliminin oluşumunda, deney, gözlem gibi yöntemlerin kullanılmasında ve Batılı bilim insanlarının Eski Yunan ile tanışmasında Müslüman düşünürlerin önemli katkılarının olduğu görülmektedir.

Biyolojik ya da sosyal evrimden bahseden ne Eski Yunan düşünürlerinin insanın var oluşuna dair fikirleri ne de Müslüman düşünürlerin farklı yaratılış teorileri Batı'da modern dönemde ortaya çıkan, Darwin ile ünlenen evrim teorisiyle aynı muhtevaya sahiptirler. Nasıl ki Eski Yunan ile evrimci düşünceyi başlatmak hatalı olacak ise, özellikle Lamarck ve Darwin'in ortaya koyduğu fikrin evrim bağlamında Müslüman düşünürlerden alındığını söylemek de hatalı olacaktır. Çünkü bir şeyin temelini oluşturmak, o şey olmakla eş anlamda, aynı muhtevada olmak değildir. Diğer bir açıklama ile Darwin ve ardıllarının biyolojik, insanın fen bilimsel durumundan bahsederken yapmış oldukları şey, insanın yaratılış paradigmasına karşı "oluş/evrim" sürecini savunmuş olmalarıdır.

Anaximander de, bir şekilde, biyolojik bir evrimden söz etmiştir, Aristoteles de; İslam düşünce geleneğindeki ismi zikredilen düşünürler de. Lakin özellikle Müslüman düşünürler Yaratıcının yaratma hikmetini anlama çabası içerisinde olmuşlar ve bunu da eserlerinde özellikle vurgulamışlardır. Cahız hayvan türünün kendisini, İhvan us-Safâ ve Miskeveyn temel özellikleri gereği varlık âlemini bir hiyerarşiye tabi tutup, kendi içlerinde evrimsel bir süreçten bahsetseler de özünde varlıkların her bir türünün ayrı ayrı yaratıldığını belirtmişlerdir. İbn Haldun evrim teorisini bir adım ileri götürüp türler arasında geçişin var olabileceğini vurgulasa da açıklamasının özünde bir insan nasıl peygamberlik mertebesine çıkabilir, vahiy alabilmek nasıl mümkün olabilir, sorunsallarına rasyonel izahlar bulmaya çalışmıştır.(Tanrıverdi, 2013: 231). Biyolojik tüm atıflarına rağmen İbn Haldun'un biyolojik evrim teorisini savunduğunu iddia etmek, İbn Haldun'a göre,

[2] Kur'an'dan yapılan alıntılar için kullanılan kaynak: Muhammed Esed, **Kur'an Mesajı Meal-Tefsir**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2002.

insanın da evrimleşebildiği “melek” olabilme durumunu, insanın doğal bir evrimsel sürecin sonucu olduğunu kabul etmek anlamına geldiğini unutmamak gerekmektedir (İbn’i Haldun, 2004b: 655-656; İbn’i Haldun, 1990: 232-233). Bu yüzden İbn’i Haldun’un bu konudaki açıklamalarını biyolojik bir evrim teorisi olarak anlamaktan ziyade, içinde mecazın, teşbihin olduğu bir varlık felsefesi olarak görmek daha makul olacaktır.

Mayr ve Sarton’un metodolojik olarak bilimsellikten yoksunluğu üzerinden yaptığı eleştiriler düşünüldüğünde, Müslüman düşünürlerin biyolojik evrimsel süreçlerden bahsetmelerinin bu kişilerin modern zamanlarda Darwin ile tanınan evrim teorisine yormak, zorlama ve tarihi tersten okuma çabasından ileri gitmeyecektir (Sarton, 1931: 597; Mayr, 2000: 301-302). Bugünden geçmişe bakarak Eski Yunan’da ya da İslam düşünce geleneğinde evrim teorisinin var olduğunu düşünmek, ya Darwinizmi ya da öncesinde ortaya atılan varlık âlemine dair yaratılış üzerine kurgulu tekâmül önermelerinin idrak edilemediği şeklinde yorumlanabilecektir. Modern dönem öncesinde bahsi geçen düşünürler ve teorilerinin, evrim teorisinin oluşmasında tarihsel ya da felsefi olarak kaynaklık edip etmediği sorusu ise “bilimin birikimle ilerlediği” mottosu üzerinden elbette mümkün olabilecektir.

İslam düşünce geleneğinde bazı Müslüman düşünürlerin evrim teorisi bağlamında doğal seleksiyon veya bir dönüşümden bahsetmeleri önemlidir (Yakıt, 1984: 120). Fakat bu fikirler modern evrim teorisinin daha önce Müslüman düşünürler tarafından ortaya atıldığı fikrini destekler mahiyette değildir. Bütüncül olarak İslam düşünce geleneğine bakıldığında Müslüman düşünürler, insanı ve varlık âlemini çoğunlukla biyolojik bir olgu olarak almaktan ziyade, varlık âleminin mahiyetini, amacını, felsefesini ve özünü anlamaya yönelmişlerdir. Bu onların biyolojik/bilimsel çalışma yapmalarını engellememiştir.

Darwinci/evrimci paradigma yaratılmışların durumunu izah etmeye çalışmamaktadır; insanın dünyada var oluşunu sadece biyolojik saiklere dayandırarak açıklamaya çalışmaktadır; bu yüzden de Darwin’in nazarından Tanrı’ya inanmak için hiçbir neden görülmemektedir (Darwin, 1975: 132). Diğer bir ifade ile yaratılış paradigması canlı-cansız varlıklara dair üst bir anlatıda bulunurken; Darwinizm öncülüğünde evrimci görüş alternatif, hatta karşıt bir anlatı geliştirmeye çalışmaktadır. İki karşıt anlatı, ileride detaylı bir şekilde değinileceği üzere, bambaşka dinamikler ve unsurlar üzerinden hayatın muhtevası, insan, doğa, toplum, tarih ve bütüncül bir varlık âlemi anlamlandırması yapmaktadır. Darwinizm ile yaratılışçı yaklaşım aynı dünyayı farklı paradigmalarla tasvir etmekte, ayrı dünyalara inandıkları açık ve net bir şekilde kendini göstermektedir.

1.1.3. Batı’da Darwinizm’e Giden Yol

İnsanın hayatı anlama, anlamlandırma ve yorumlama sürecinde insana yardımcı olan, rehberlik eden dört önemli kaynak göze çarpmaktadır. Birincisi, ilahi dinlerin öğretilerini, yaratıcının buyruklarını anlatan vahiydir. İkincisi, insanın kendi aklı ile somut varlıklar üzerinde

yaptığı gözlemler ve araştırmalar sonucunda elde ettiği bulguların, genellikle kitap aracılığıyla diğerine aktarılması neticesinde ortaya çıkan doğa bilimleridir. Üçüncüsü, insanın hayatı, kendini ve eşyayı anlama serüveninde bilgelik sevgisi ve hikmet arayışı yolculuğuna çıkmış olan bilgeler ve filozofların inşa ettiği felsefelerdir[3]. Dördüncü olarak da, kişisel, kolektif veya tarihsel yaşanmışlıklar sonucu ortaya çıkan tecrübelerdir. Bu dört önemli kaynak 17. yüzyılın başına kadar öğrenmenin, bilmenin anahtarı olarak birlikte değerlendirilmiştir. 16. yüzyıldan itibaren vahiy, felsefe ve tecrübe itibar kaybına uğrarken, doğa bilimleri daha da güçlenerek bilme eyleminin merkezine oturtulmuştur (Doğan, 2012: 19). Bilginin değeri, geçerliliği ve kabul edilebilirliği gibi durumlar söz konusu olduğunda, doğa bilimleri ve onun uygulama, bilme yöntemleri olan deney, gözlem gibi metotlar 17. yüzyıldan itibaren giderek artan merkezi bir öneme sahip olmaya başlamıştır.

İnsanın bitmek bilmeyen ve yorucu öğrenme serüveninde elde ettiği bulgu ve verilerin toplamına, düşünce tarihi denmektedir. Düşünce tarihine bakıldığında 17. yüzyıl ile yeniden başlayan, insanı ve aklını bilmenin, öğrenmenin merkezine koyan ilk kişi, Eski Yunan'ın sofist düşünürü Protagoras'tır. (Lange, 1998a: 57; Göze, 2005: 11). Eski Yunan düşünce geleneğinden sonra Avrupa'da, ilmi anlamda yaşanan bin yıllık suskunluk, durgunluk süresince İslam dünyası aklın, ilmin ve düşüncenin merkezi haline gelmiştir. Kimi düşünürlere göre, İslamiyet'in bu dinamik süreci yaşamasının en önemli sebebi, üç ilahi dinden geliş sırasına göre sonuncusu olan bu dinin materyalizme, doğa bilimlerini araştırmaya yatkınlığı nedeniyledir (Lange, 1998a: 161). Bu yatkınlık sayesinde Müslüman düşünürler doğa bilimlerinin ortaya çıkışını sağlamışlar, Aristoteles'in fizikle ilgili yanını geliştirmişler, Basra'da akıl ve inancı birbiriyle uzlaştırmaya çalışan akılcı bir ekol kurmuşlardır. Bu tarihsel sürecin içerisinde Batı'ya Aristoteles felsefesinin yeni yorumunu tanıtan kişi İbn Rüşd olmuştur (Lange, 1998a: 162).

Avrupa'nın yaşamış olduğu bin yıllık feodal suskunluktan sonra bilginin, statik yorumdan dinamizme, Kilisenin mensupları olan din adamlarından bilim insanlarına geçişin, çetin bir mücadelenin sonucunda olduğu görülmektedir. Bilginin kaynağının el değiştirmesi, doğa bilimlerinin ön plana çıkmasını sağlayacak ve bu yeni bilme süreci, bilginin üzerinde kurulan otorite bağlamında bilim insanlarını mutlak ve tek güç haline getirecektir.

Ortaçağ Avrupası'na bakıldığında insan aklının ön planda olduğu, dış dünyaya, özellikle biyoloji alanına dair çalışmalara pek fazla rastlanmamaktadır. İslam düşünce geleneğinin "altın çağı"dan yapılan çeviriler, Haçlı seferleri dâhil çeşitli savaşlarda yaşanılan etkileşimler sayesinde Eski Yunan ve İslam medeniyetinin ilmi birikimlerinden faydalanmak Ortaçağ Avrupası'na zamanla bir itki oluşturmuştur (Nordenskiöld, 1936: 76). Bu süreçler sonunda Avrupalı bilim insanları, bilgi edinmede gözlemin önemini fark etmiştir. Biyoloji ilminin gelişmesi açısından da gözlem yapmanın kurucu bir unsur olduğunu idrak etmişlerdir. Daha sonra gerçekleşen Coğrafi

[3] Bu cümlede felsefeden kasıt, soyut düşüncedir, çünkü özellikle Bacon, Hobbes ve Locke ile beraber doğa bilimleri ile felsefe mündemiç algılanmaya başlanacaktır.

Keşifler, yeni ilmi materyallerin bulunması, başka dünyaları anlamak bağlamında önemli olmuştur. Bu yeni veri ve bulgular nedeniyle dönemin Avrupalı düşünürleri için Aristoteles'in bu konudaki fikirleri yeterli gelmemeye başlamıştır. Yeni bir şeyler bulma duygusunun itici gücü, yeni araştırmaların yapılmasını, deney ve gözlemin merkezi bir öneme sahip olmasını olanaklı hale getirmiştir (Nordenskiöld, 1936: 81).

Ortaçağ'ın kendine has, Kilise'nin hâkim olduğu skolastik düşüncenin ilmi alanı mas ettiği feodal dönemde, bilginin kaynağı, Kilise'nin temsil ettiği Tanrı ve sözleri olduğu bilinmektedir. Bu dönemin biyolojik alana dair açıklamasını yapan ve Kilise ile uyumlu olması nedeniyle resmi söyleme dâhil edilen düşünür Thomas Aquinas (1225-1274)'tır. Ortaçağ Avrupası'nın bir dönemine damga vuran düşünürü Thomas Aquinas için türler belirlidir ve değişmezlerdir. Thomas Aquinas'a göre evrenin bir noktadan yaratılıp yaratılmadığını anlamak için akıl yeterli değildir ve bu yüzden kutsal kitaba, yani vahye başvurmak gerekmektedir (Ronan, 2005: 290). Birçok bilim tarihçisine göre Thomas Aquinas'ın bu düşüncesi Avrupa'da türlerin evrimine yönelik çıkabilecek düşüncelerin önünde uzun bir dönem engel teşkil etmiştir.

Bilgiyi üretme yetkisinin, Ortaçağ Avrupası'nın sonlarına doğru, kilisenin yani din adamlarının elinden alınma süreci bir dizi düşünürün ve üretmiş olduğu fikirler, yapmış oldukları çalışmalar ve buluşları sayesinde olmuştur. Bu anlamda Katolik Kilisesinin gücünü kıran, alternatif bir din ve dünya söylemi olabileceğini deklare eden akım, Martin Luther ve John Calvin öncülüğünde başlayan, 16. yüzyılda ortaya çıkan Protestan harekettir. Protestan hareketin ardından Nikolas Kopernik (1473-1543), Galileo Galilei (1564-1642) ve Johannes Kepler (1571-1630)'in dünyanın ve evrenin düzenine dair ilmi çalışmaları da Kilisenin itibar kaybına uğramasına neden olmuştur. Çünkü Kilise, Tanrı'ya ve onun kutsal kitabına dayanarak, Dünya merkezli bir evren açıklaması yapmaktaydı, ancak bu üç düşünürün çalışmaları ile bu evren algısı değişmeye başlamaktadır.

Kopernik'in Ortaçağ Avrupası'nda Dünya merkezli evren anlayışından, Güneş merkezli evren anlayışına geçişin ilk işaret fişeğini atan kişilerden birisi olduğu görülmektedir (Copernicus, 1978: 154,163; Ronan, 2005: 365; Doğan, 2016: 109). Kopernik'in Güneş merkezli evren kuramı doğal olarak Kilise'nin ciddi tepkisini çekmiştir. Çünkü o zamana kadar Kilisenin savunmuş olduğu "resmi" söylem, Dünya'nın merkezde olduğu bir evren anlayışı şeklinde olmuştur. Dünyanın merkezde olduğu evren yorumu Kopernik ile beraber ilk kez ciddi bir sadme yemekte, evrenin merkezine Güneş yerleşmektedir.

Kilise'nin şimşeklerini üzerine çeken, "bilim-din çatışması"ndaki diğer önemli isim Galilei'dir. Rönesans sürecinin yaşanmasında önemli bir paya sahip olan Galilei, gözlemsel astronomi ve modern fiziğin konusu olarak bilinmektedir (Hellman, 2003: 4; Ronan, 2005: 348). Venüs'ün Ay gibi evreleri olduğunu keşfeden Galilei, Neptün ve Satürn üzerine çalışmalar yapıp, bu gezegenlerin Güneş ve Dünya ile ilişkilerine dair önemli bilgiler vermektedir. Sadece Dünya

gezegenini merkeze alarak evren ve hayat açıklaması yapan Kilise için bu durum, yeni ve korkutucu bir anlam ihtiva etmekte ve Galilei 22 Haziran 1633'te Roma Engizisyon Mahkemesi'nde yargılanmaktadır (Hellman, 2003: 3). Esas itibariyle dindar bir kişiliğe sahip olan Galilei, matematiğe, Tanrı'nın evreni yazdığı bir dil olarak bakmakta, Tanrı'yı matematiğin dili ile keşfetmeye çalışmaktadır (Hellman, 2003: 4,6).

Gök bilimleriyle uğraşan ve Kilise'nin kinini kazanan diğer bir düşünür olan Kepler, evrendeki yörüngenin yuvarlak değil, elips şeklinde olduğunu ortaya koyarak "resmi" Kilise söyleminin dışındaki alternatif paradigmayı detaylandırdığı görülmektedir (Ronan, 2005: 377). Bu dönemin temel özelliği olan bilimin dilinin matematik olması Keplerin çalışmalarında kendini göstermektedir (Ronan, 2005: 377-379).

Kopernik, Galilei ve Kepler tarafından ortaya atılan Güneş merkezli evren algısı, Kilise'nin Dünya merkezli evren algısını yıkmakla kalmayacak, yeni bir "hayat" ve "insan" olgusunun icat edilmesine de imkân sağlayacaktır. Daha sonraki gelişmelerle "insan" ve Dünya, evrenin merkezinden çıkartılacak, artık ayrıcalıklı bir yere sahip olmayacaktır. Artık insan, Tanrı'nın Dünya'daki görüntüsü, kendisinin eşsiz doğasına uygun olarak varlık âleminde ayrıcalıklı bir konumda yer almayacak; Dünya ise, diğer sayısız gezegenler arasında herhangi bir gezegen konumuna gelecektir. İnsan ve evrenin yapısı ile ilgili yaşanan bu ve benzeri paradigma değişimlerinin zamanla insanın kendisi ve yaratılıştaki/varoluştaki yeri ile ilgili yeni görüşler üzerinde derin etikleri görülecektir.

Matematiğin dilinin cazibesine kapılan, Tanrı'nın varlığının ispatında matematiğin önemine vurgu yapan Rene Descartes (1596-1650) ilmi çalışmalarda hayatın amaçsallığı üzerinden bir açıklamanın doğru olmadığını savunmuştur. Bu durumun da Tanrı inancıyla çatışmayacağını düşünmektedir. Descartes, Tanrı'nın doğasında değişimin olmamasının, mekanik dünya görüşünü desteklediğini savunmuştur (Descartes, 1984: 46-47). İnsan ve hayvan bedeni üzerine çalışmalar yapan Leibniz, bu yapıların aynı bir saat gibi olduğunu savunarak, Descartes gibi mekanik dünya görüşünü savunmuştur. Descartes gibi düşünen Leibniz, Tanrı'nın her şeye gücünün yetmesi ile mekanik evren algısının çelişmeyeceğini düşünmektedir (Leibniz, 1989: 43-54; Rescher, 1991: 29). Leibniz Descartes'ten farklı olarak hayatın amaçsallığı ile mekanik evren algısının sentezinden yana ilmi bir tavır aldığı görülmektedir (Nordenskiöld, 1936: 128).

Kilisenin Dünya hakkında hem cismani mahiyeti hem de ontolojik yapısıyla ilgili anlatıları Kopernik, Galilei ve Kepler ile sarsılmışken, bu konuda zamanının en detaylı çalışmasını Isaac Newton (1642-1726) yapmıştır. Newton "kafasına daldan düşen elmayı" harekete geçiren etkinin Ay'ı Dünya'ya doğru çektiğini öne sürmüştür. Bu sayede "yuvarlak olan dünyanın altında kalanlar nasıl düşmüyor" sorusuna da cevap bulmuştur. Newton basit genel kanunlarla başka gök cisimlerinin hareketlerinin ve aynı zamanda evrenin matematiğin diliyle açıklanabileceğini göstermiştir (Ronan, 2005: 389-390).

Bilme serüveninde insanı merkeze alma mücadelesinde ilk karşılaşılan kişi, sesi Kilise tarafından susturulmuş olan, İtalyan düşünür Campanella (1568-1639)'dır (Hançerlioğlu, 1995: 185). Campanella'dan sonra bu mücadeleyi sırasıyla, Francis Bacon (1561-1626), Thomas Hobbes (1588-1679) ve John Locke (1632-1704) gibi İngiliz düşünce ekolünün, doğa bilimlerini önceleyen düşünürleri devam ettirmişlerdir (Lange, 1998a: 206).

Bacon için bilginin değeri deneye dayanması ile ölçülebilir bir durumdur ve aynı zamanda felsefenin kurtuluşu da Bacon'a göre tam olarak deney ve gözlem sayesinde olabilecektir (Hançerlioğlu, 1995: 183-184). Tıp ilmine olan ilgisiyle tanınan Locke için davranışlar akla göre düzenlenmeli, cemiyetin devamı için zaruri olan ödevler dışında ödevler var olmamalıdır (Hazard, 1999: 307; Göze, 2005: 155). Locke, bilginin kaynağının dış dünya olduğunu düşünmüş, bu bilginin ise, deney ve duyu organları sayesinde elde edilebileceği üzerine kurgulu olan ampirizmi savunmuştur (Şenel, 1995: 336-337).

İnsanın mekanik bir varlık olarak *ölüm korkusu* ve *güç arzusu* ile idare edildiğini düşünen Hobbes için felsefenin konusu cisimlerden başka bir şey değildir (Lange, 1998a: 234). Bir insan doğa durumunda (ki bir savaş durumudur) bulunduğu sürece, Hobbes için insanda iyinin veya kötünün ölçüsü kişisel zevk olduğu için, bütün insanlar barışın ve barışın yolu veya araçlarının, yani ahlaki erdemlerin iyi, bunların karşısında yer alan erdemsizliklerin ise, kötü olduğu üstünde anlaşacaktır. Erdem ve erdemsizliğin bilimi, Hobbes için ahlak felsefesidir ve bu nedenle doğa yasalarının gerçek doktrini, gerçek ahlak felsefesidir. Diğer bir ifadeyle Hobbes, doğa yasalarının değişmez ve ebedi olduğunu; çünkü adaletsizlik, nankörlük, küstahlık, kibir, haksızlık, adam kayırma ve buna benzer şeylerin doğada asla yasal kılınamayacağını ifade etmektedir (Hobbes, 2007: 116).

Devleti kutsal bir konuma çıkaran ve sonra da onu korkunç bir canavar olan Leviathan'a benzeten Hobbes'a göre, en büyük erdem devletin "yap" dediğini yapmak, en büyük erdemsizlik ise, devletin "yapma" dediğini yapmamaktır (Göze, 2005: 153). Hobbes'un teorisi insan doğasının birliği, rekabetin önemi ve doğuştan insan eğilimlerinin bir yansıması olarak sosyal örgütlenme gibi sosyal Darwinizm'de eşit derecede görünür olan bazı varsayımlara dayanmaktadır (Hawkins, 1997: 46). Bu yüzden bazı düşünürlere göre sosyal Darwinizmin temelleri 17. yüzyılda Hobbes tarafından atılmıştır (Hawkins, 1997: 45).

İngiliz düşünce geleneğinde, insanın doğası ve bu doğa sonucunda oluşacak toplum ve ekonomi bağlamında en çok tartışılan kişilerden birisi olan ve *The Fable of The Bees* (Arılar Masalı) eseri ile tanınan Bernard de Mandeville (1670-1733) bugünkü ekonomi disiplinin temelini atmıştır (Lange, 1998a: 250). Mandeville için toplumları refaha ulaştıran dinamik, güçlü ve mutlu kılan doğruluk, eşitlik, adalet gibi erdemler değil; yalancılık, adaletsizlik, sahtekârlık, hırs, açgözlülük ve zevk düşkünlüğü gibi erdemsizliklerdir (Lange, 1998a: 217; Günör, 2016: 529-530).

Genel bir özeti verilen bu tarihsel süreç ile Kilise'nin ilmi sahada var olan etkisi azalmaya, alternatif açıklamalar biyolojik alana da kaymaya başlamıştır. Başlarda kilisenin sözel dinine karşı, Tanrının matematiğini çözme iddiasıyla başlayan serüven zamanla yerini, içtimai hayatın da bu şekilde izah edilmesi gerektiği fikrine bırakmıştır. Matematik üzerinden üretilen alternatif dindarlık ise, biyoloji ile insanın ve canlı yaşamın alternatif ontolojik izahına dönüşmektedir. Canlı varlıkların kendiliğinden veya başka bir türün dönüşümü olarak ortaya çıktığını ifade eden görüşler, Avrupa'da 18. yüzyıl ile varlık göstermeye başlarken; tarihin farklı zamanlarında ve coğrafyalarında kendini gösteren evrimci paradigmanın 18. ve 19. yüzyılda sistemli bir teoriye dönüşme sürecine girdiği görülmektedir.

1.1.4. İnsanın Biyolojisinden Biyolojinin İnsanına

Yunanca'da düzenleme anlamına gelen *taksis* ile yasa anlamına kullanılan *nomos* kelimelerinin birleşimi olan *taksonomi* kavramını bugünkü anlamı ile ilk kez kullanan düşünür Carl von Linnaeus (1707-1778)'dur. Taksonomi, aynı zamanda biyolojide canlıların sınıflandırılması için kullanılan kurallar ve prensipler bütününe verilen isimdir. Linnaeus'un kullandığı bu yöntemden hareketle bugün biyoloji bilimi insan için *homo sapiens*, köpeğ için *canis familiaris* gibi kavramsallaştırmalar yapmaktadır. Descartes ve Leibniz gibi Linnaeus da bu tarz bir bilimsel yaklaşımı Tanrı'nın düşüncesinin anlaşılmasını sağlayan bir çaba olarak görmektedir (Bowler, 2003: 63). Linnaeus türler arası geçişin olmayacağını ve türlerin var oluşunun sabit olduğunu düşünmektedir. Linnaeus'un doğal dengenin oluşması bağlamında yaşam mücadelesini önemli görmesinin, Darwin'in doğal seleksiyon fikrine kaynaklık ettiği de söylenebilmektedir (Mayr, 2000: 341).

Linnaeus ile aynı dönemde yaşamış fakat Linnaeus'un taksonomisini eleştirmiş olan Georges-Louis Leclerc Comte de Buffon (1707-1788)'a göre doğada bireyler vardır ve sınıflandırma yapmak doğanın gerçeklerine aykırıdır (Nordenskiöld, 1936: 222). En kompleks canlının bile mücerret bir şekilde ortaya çıktığını söyleyen Buffon için bir canlı başka bir canlıdan türememiştir. Buffon literatürde evrim teorisini ciddi olarak ilk dillendiren, bütün canlıların ortak bir atadan gelebileceğini ifade eden düşünür olarak geçmesine rağmen, bu düşüncenin neden olamayacağını da açıklamaktadır. Buffon'a göre bütün canlıların ortak bir atadan gelmediğinin argümanları: tarihte bilinen bir tür geçişinin olmaması, katır gibi melez türlerin üreme imkânının bulunmaması, türler arası geçişi meşrulaştıracak her ana tür için ara türlerin ortaya çıkarılmasının önemli olmasına rağmen çıkarılamayacağına inanmasıdır (Mayr, 2000: 333). Buffon'a göre bu üç durumun meydana gelmemesi, türler arası geçişi imkânsız kılmakta, ancak bu üç sorunsalın çözüme kavuşması halinde türler arası geçiş ve evrim fikri savunulabilecektir.

Evrim kavramına doğa merkezli yaklaşan Friedrich Schelling (1775-1854) için Tanrı da statik değil, dinamik ve hatta zamanla, ilerleyen ve değişen, yaratılanlara göre ölçeğini değiştirerek evrimleşen bir varlıktır (Lovejoy, 2001: 317-318). Schelling'e yakın bir görüşe sahip Georg

Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) doğadan öte, insanlık tarihinin dahi evrildiğini söyleyerek daha etkili olmuştur (Hegel, 2006: 16-22). Hegel felsefesinde bu evrimi gerçekleştiren Tanrı muhtevasına sahip *Tin, Gist* ve *Us* gibi metafizik güçlerdir. Hegel'e göre tarihe bütüncül olarak bakıldığında tarih, daha iyiye gidişin, tekâmül olgusunun işlediği bir ilerlemeyi kapsamaktadır (Hegel, 2006: 47). Çünkü Hegel'de *Tin* de ilerleyen bir şeydir (Hegel, 1976: 9). Hegel, idealist diyalektik felsefesinin temeline ilerleme fikrini oturtarak (Hegel, 1976: 16), hayatın içerisinde sonsuz bir ilerlemenin olduğuna inanmaktadır (Hegel, 1976: 22, 121, 154). Aynı zamanda Hegel'in Schelling'de de var olan ve evrene içkin olan bir gaye fikrine sahip olduğu da görülmektedir.

18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Batı'da evrim kavramı teorik düzlemde yüksek sesle dillendirilmeye başlanmış, 19. yüzyılda ise, bilim dünyasının en önemli tartışma konularından biri haline gelmiştir. Canlıların evrim ile meydana gelebileceği fikri tarihin farklı safhalarında çeşitli düşünürler tarafından dillendirilmiş olsa da, 19. yüzyıl, bugün bilinen anlamıyla "evrim teorisi"nin ortaya çıktığı bir zaman dilimi olmuştur. Evrim olgusunu en kapsamlı şekilde teorikleştiren düşünür Darwin olsa da, evrimi doğa merkezli tanımlayan Schelling, idealist perspektiften yorumlayan Hegel, materyalist dünyaya uyarlayan Marx gibi farklı boyutlarıyla ele alanlar da olmuştur. Hatta Marx, Darwin'in evrim teorisinden bahsederken "bizim görüşlerimizin doğa bilimindeki temeli" diyecek kadar ileri gidecek ve Darwin'e *Kapital* adlı eserinin ikinci cildini adamak isteyecek, fakat bu istek Darwin tarafından reddedilecektir (Hobsbawm, 2003: 283).

Düşünce tarihine bütüncül olarak bakıldığında evrim, tekâmül, ilerleme gibi kavramlar ilmin bütün alanlarında çeşitli boyutlarıyla her zaman var olmuştur. Ancak evrim teorisi, kendini var eden temel kıstasları itibariyle de yeni bir söylemdir. Hatta bazı düşünce insanlarına göre, tekâmül ile evrim kavramını birbirine karıştırmamak gerekmektedir. Tekâmül ile evrim kavramlarını birbiri yerine kullanmak, evrim teorisi sonucu tarihi tersten okumanın, anakronik bir yaklaşımın sonucudur. Bu yüzden kavramsal kargaşa oluşmaması için evrim teorisinin başka bir anlamı olduğunu, ilerleme, değişme, tekâmül hatta dönüşüm kavramlarının başka anlamları ihtiva ettiğini belirtmekte fayda vardır. Çünkü canlı türlerin kendiliğinden var olmasından, hayatın bir mücadele/savaş olmasına, bu savaşta en iyi/uygun olanın hayatta kalmasından doğal seleksiyona/seçilime, yaratıcı fikrinin inkârından türler arası ve tür içi hiyerarşinin "mutlak" gerçekliğine ve bu hiyerarşik yapı içinde türler arası geçişin ve tür içinde dönüşümün olduğuna kadar pek çok argümanı ile evrim teorisi kendi şahsına münhasır ve modern bir söylemdir. Bu argümanların bir veya bir kaçını taşıyor olmasından mütevellit bir düşünürü ya da düşünceyi evrim teorisi bağlamında aynı kefeye koymak makul bir yaklaşım olmayacaktır.

Darwinizm dendiğinde, Charles Robert Darwin'in şahsından öte, evrim teorisi üst başlığında çok fazla düşünce insanı kast edilmektedir. Çünkü Darwin'in evrimci paradigmaya yaptığı katkılar nedeniyle ismiyle anılması bir şeydir, evrimci paradigmanın inşasında Darwin'den önce, Darwin ile aynı dönemde ve Darwin'den sonra pek çok düşünürün katkısını anlamak başka bir şeydir. Birincisi Darwin'in görüşlerini ihtiva ederken, ikincisi Darwinizm olarak ifade edilen evrimci

paradigmanın tarihsel serüvenine işaret etmektedir. Bu bağlamda ikinci kısımda ön plana çıkan kişilerin sayısı oldukça fazla olmakla birlikte, Lamarck ve Spencer ön plana çıkmaktadır. Darwin çalışmalarında bu iki bilim insanına mütemadiyen atıf yaptığı bilinmektedir.

Kilisenin tekelinde olan bilgi üretme gücünün el değiştirme mücadelesi, yukarıda ismi zikredilen düşünürler ve düşünceleri öncülüğünde, zamanla sayıları git gide daha da artarak, Avrupa'da, insan aklı ile inşa edilen, çeşitli ilmi ve ideolojik akımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu mücadele döneminde ve doğal olarak sonrasında pozitivizm, materyalizm ve Darwinizm olmak üzere üç bilme ve düşünme sistemi göze çarpmaktadır. Pozitivizm ve materyalizm Darwin'den önce müstakil olarak var olmuş olsalar da, bugünden bakıldığında, bu iki modern düşünme ve bilme şeklinin, nihayetinde Darwinizm'in insan dâhil diğer canlı türlerinin ortaya çıkışına dair ortaya attığı argümanlar sayesinde daha da güçlenerek varlıklarını devam ettirdikleri görülmektedir. Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi deney ve gözlem pozitivizm ile ortaya çıkmamış, maddenin oluşumunun ya da tarihin somut gerçekler üzerinden yorumlanması da materyalizmden çok önce başlanmıştır. Bu iki modern düşünme ve bilme şekline bugünkü itibarını kazandıran temel unsur, Tanrının bilmenin kıstasları arasından çıkarılmasına neden olan evrimci paradigmanın doğal sonucudur. Bu yüzdendir ki, bu çalışmada, pozitivizme ve materyalizme Darwinizm ile beraber yer verilecektir. Her ne kadar Darwinizm birkaç adım ilerde ve daha fazla etki alanına sahip olsa da modern bilime bütüncül olarak bakıldığında materyalizm ve pozitivizm birbirlerinin varlığını destekleyen düşünme ve bilme biçimleri olduğu görülmektedir.

1.2. Maddenin Tanrısallaşması: Materyalizm

Modern anlamda materyalizmin ilk ortaya çıktığı ülke Fransa olarak bilinmekte (Lange, 1998a: 278) ancak Friedrich Engels materyalizmin İngiltere'den Fransa'ya geçtiğini belirtmektedir (Hançerlioğlu, 1995: 230). Aydınlanma fikrinin ortaya çıktığı ve kimi düşünürler için "düşünce tarihinin en önemli safhası" olan 18. yüzyıl, modern materyalizmin de geliştiği bir dönem olarak dikkat çekmektedir (Hazard, 1999: 16). Temelleri Roger Bacon ve Ockhamlı William tarafından atılan İngiliz materyalizmi, içinde aristokratik ve dini öğeler taşırken; Fransız materyalizminin dinden arî ve dine karşı bir tavırla inşa edildiği görülmektedir (Lange, 1998a: 278; Hançerlioğlu, 1995: 230).

Materyalizmin felsefi köklerine inildiğinde literatürde ilk karşılaşılan tarihi dönem Eski Yunan'dır ve bu tarihi dönemde ortaya çıkan yaklaşım ise, dönemin düşünürleri olan Epiküros, Leukippos, Demokritos ve Lukretius tarafından savunulmuş olan atomculuk yaklaşımıdır. Atomculuk yaklaşımını savunan düşünürlere göre evren, farklı cisimler bir araya gelerek oluşmuştur. Cisimler ise, en küçük, bölünemez parça olan atomlardan müteşekkildir (Şenel,1995: 127). Bu yaklaşımın düşünürlerinin diğer bir özelliği ise, evrende mutlak bir nedenselliğin olduğunu savunmuş olmalarıdır. Atomcu yaklaşıma göre, insan ruhu ince atomlardan oluşmakta, Tanrı bile cismani niteliklere sahip olmaktadır (Hançerlioğlu, 1995: 62)

Materyalist dünya görüşünün, Avrupa'da atomculuğun yeni bir yaklaşımı olarak 17. yüzyılda Pierre Gassendi (1592-1655) tarafından dillendirilmeye başlandığı görülmektedir (Hançerlioğlu, 1995: 62; Russel, 1972: 156). Gassendi'ye göre, gerçeklik maddi bir yapıdadır, atomlar ezeli değillerdir, Tanrı tarafından yaratılmışlardır. Atomlar Tanrı tarafından ilk yaratıma tabi olduktan sonra dünyayı meydana getirecek şekilde hareket halinde olmuşlardır (Lange, 1998a: 226-227).

Mekanik dünya görüşü ile bilinen Thomas Hobbes, aynı zamanda determinist bir materyalist olma özelliğine de sahiptir (Lange, 1998a: 245). Hobbes'a göre madde atomlardan meydana gelmektedir, evren, üç alana sahiptir; bunlar gözle görülebilen cisimler, gözle görülemeyen cisimler ve akışkan eter türünden olan boşlukları dolduran cisimlerdir (Cevizci, 2005: 1143). Kralın ve İngiliz rahipler sınıfının ateşli bir savunucusu olan Hobbes, bununla birlikte tanrıtanımazların lideri ve atası olarak da kabul edilmektedir (Lange, 1998a: 219).

Avrupa'da Aydınlanma öncesinde yaşanan tartışmalar masum-günahkâr, hâlihazır-edebi mutluluk dikotomileri üzerine yoğunlaşırken; Aydınlanma çağı Avrupa'nın bu tartışmalardan sıyrılıp yüzünü var olan, yaşanan dünyaya döndüğü bir dönemdir. Esas itibarıyla Aydınlanma çağı, "akılcı" ve "dinci" ayrımında "akılcı"ların mevzi kazandığı bir dönemdir. Avrupa'da dinen sapkınlık olan akılcı düşünce, gizli-kapaklı olmaktan çıkıp, taraftar kazanmaya başlamıştır. Kendilerini artık gizlemeyen "inkârcılar", hikmetin değil, tenkitin aracı haline gelen akılcılık ile dinin ve Tanrı'nın ispatı niteliğinde olan mucizeleri eleştirip, bu konuları hakikatin değil, şüphenin konusu haline getirmişlerdir. Tanrı artık insanların arasında değil göklerde, bilinmeyen bir yerde, kendi haline bırakılmıştır. Yeryüzünün yeni "Tanrısı", her şeyin ölçüsü insan olmuştur. Uzun zamandır Tanrı'nın temsilcileri olan rahiplerin vadettikleri iyilik, adalet ve kardeşlik gerçekleşmemişti ki bu yüzden "söz"ün yeni sahiplerine göre sahayı terk etme vakitleri gelmiştir. Güzellikle gitmezlerse zorla atılacaklardır; yeni olanın inşa edilebilmesi için bu fikrin sahiplerine göre, eskinin yıkılması gerekmektedir (Hazard, 1999: 16). Avrupa'da yaşanan Aydınlanma sürecinde "yeni" inşa edilirken ilk destekleyici yapı materyalizm olmuştur. Materyalist yaklaşımın amacı, yüzünü ve aklını ahirete dönmüş "eski" insanın aklını ve yüzünü bu dünya üzerine odaklamak, bütüncül olarak ve sadece hâlihazırdaki dünyanın insanı olması için yeni bir hayat görüşü sunmaktır.

Aydınlanma tarihine bakıldığında din-bilim çatışmasının en yoğun olduğu ülke Fransa'dır. Hatta Fransız Aydınlanması, Hristiyanlığa karşı, onun karşıtı olarak kendini konumlandırmıştır. Dönemin Fransız aydınları doğaüstü olana karşı doğalı, dine karşı bilimi, Tanrı buyruğu yerine doğal yasaları, din adamlarına karşı bilim adamlarını koyarak; sosyal, siyasal ve hatta dini hayatın bütün alanlarına dair sorunların deney ile çözülebileceğini, yüceltilmiş bir akılla insanın ve içtimai yaşamın kemale erebileceğini savunarak yeniden bir hayat inşa etmeye çalışmışlardır (Doğan, 2012: 25).

Var olan her şeyin maddeden geldiğini ve maddenin kendisinin de sürekli hareket halinde olduğunu belirten Fransız materyalizminin en önemli temsilcisi P. B. Henri d'Holbach'a göre, evrenin temel sistemi madde, hareket ve nedensellik üzerine kurguludur (Lange, 1998a: 354-355; Hançerlioğlu, 1995: 225). Varlık âleminde var olan her şeyin maddeden müteşekkil dolduğunu savunan d'Holbach için maddenin temel özelliği hareket ve eylemdir. d'Holbach için cismani olmayan bir varlık düşüncesi tahayyül edilemeyeceğinden, ruhun ve Tanrı'nın varlığından söz edilemez (Lange, 1998a: 359). Çünkü Tanrı algısı d'Holbach için ilkel insanın tanımlayamadığı maddi dünyayı anlamlandırma çabasıdır; bugün "bilim" her şeye cevap vermekte ve bu yüzdendir ki tek bilim ve tek erdem fiziktir (Hançerlioğlu, 1995: 225).

Var olmuş her şeyin asıl niteliğinin madde olduğunu söyleyen materyalizm için madde ve maddenin değişimleri dışında hiçbir şey gerçekte var olmamıştır. Materyalizm için hayat, oldukça karmaşık, fiziksel ve kimyasal süreçlerden müteşekkildir. Varlık, özünde, mahiyetinde, bir bütün olarak fiziksel nitelik taşımakta, zihin ve düşünce gibi soyut olgular ise, beyin denen fiziksel ve kimyasal yapının birer faaliyetinden ibarettir (Cevizci, 2011: 114).

Materyalizm için varlık, makine gibi kapalı bir sistemdir ve bu makinanın içinde olup biten herşey fiziksel süreçler ve nedenler sonucunda meydana gelmektedir. Bundan dolayıdır ki materyalizm için rastlantı, mucize, olağanüstü ilahi müdahale, spiritüel olgular veya varlıklar hayatın içinde yer almamaktadır. Bu nitelikleri dolayısıyla materyalizm determinist bir dünya görüşüdür (Cevizci, 2011: 114). Çünkü madde ve değişimlerinden ibaret olan, özünde sadece maddeyi barındıran varlık algısına sahip materyalizm, var olmuş, bir yekûne sahip her şey yaratılmamış, yok edilemez, kendinden kaim olan, harekete yetili maddenin, evrenin biricik ya da temel bileşeni olduğunu savunmaktadır (Cevizci, 2005: 1142).

Varlık âleminde, diğer bir ifadeyle evrende biricik tözün madde olduğunu belirten materyalizm, varlık âleminin sadece fiziksel bir nitelik taşıdığını, tinsel bir tözün bulunmadığını ifade etmektedir. Materyalizm için varlık sahibi tek şey maddedir; materyalizm, zihnin ve ruhun bağımlı bir gerçekliğe, ikinci dereceden bir varlıksal anlama sahip olduğunu, ruhun hiçbir şekilde var olmadığını savunur. Gerçek dünya halleri ve ilişkileri itibarıyla maddi şeylerden geldiğini söyleyen materyalizm için nesne, sadece zaman ve mekân içinde olma, şekil, büyüklük, kütle, katılık, sıcaklık türünden fiziki özellikler sergileyen bir şeydir (Cevizci, 2005: 1142).

Materyalizm, materyalist metodoloji olan doğa bilimlerinin belli fenomen öbeklerini yalnızca fiziki şartlara bağlı olarak açıklama biçimini kabul etmektedir. Bu metodolojinin doğal sonucu olarak materyalizm, doğanın ötesinde, akıl ile kavranamayan, dine veya önsezilere dayanan, duyguları merkeze alan ve/veya batıl inançlara dayanarak varlığı açıklamaya çalışan varsayımları reddetmektedir. Bilgi edinme biçimi olarak ret ve kabullerini ortaya koyan materyalizm için vahiy ve doğal olarak vahye dayanan din, dinin asıl sahibi Tanrı, asla bir gerçekliği ifade etmez ve hiçbir zaman var olmamıştır. Materyalizm, ruhu reddederken psikolojiyi kabul eder. İnsanın elde etmesi,

ulaşması gereken en temel değerler olarak maddi zenginlik, refah, bedensel tatminler ve çeşitli hazları sıralamaktadır. Bu yönleriyle materyalist nazardan insan, hedonist, çıkarcı ve maddi faydasını maksimize etmeye çalışan bir varlık olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2005: 1143).

Alman materyalizminin önde gelen düşünürlerinden, materyalist diyalektik fikir akımını etkilemiş Ludwig Feuerbach (1804-1872) için bilginin konusu olan nesneler, bilme eylemini gerçekleştiren kişinin varlığından bağımsız olarak var olmaktadır (Hançerlioğlu, 1995: 344). Feuerbach göre, varlık âleminde asıl ve tek var olan şey maddedir ve doğal olarak bilginin konusu maddeler olduğundan bilgi, duyular ile elde edilebilen bir faaliyetin ürünüdür (Hançerlioğlu, 1995: 299). Feuerbach duyular ile algılanamayan tinsel veya ruhsal olguların varlığından söz edilemeyeceğini belirtmekte ve Platon'un da ısrarla üzerinde durduğu idealar dünyasının varlığından asla söz edilemeyeceğini, bu ve benzeri olguların insanlık tarihinde belirleyici rollere sahip olmadığını ifade etmektedir (Cevizci, 2005: 1144).

Osmanlı'da ortaya çıkan materyalist akıma da fikren öncülük eden, Vülger materyalizmin savunucusu Louis Büchner (1824-1899), idealist felsefeye, özellikle de Alman idealist felsefesine karşı görüşleriyle bilinmektedir. Aynı zamanda Büchner, Haeckel ile beraber Darwinizmin ve sosyal Darwinizmin en önemli temsilcisi olarak bilinmekte, literatürde Osmanlı aydınları üzerinde de bu iki isim oldukça önemli etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır (Doğan, 2012: 73). Vülger materyalizm, Carl Vogt (1817-1895), Louis Büchner ve Jacob Moleschott (1822-1893) gibi temsilcileri ile felsefi hilekârlık dedikleri şeyin karşısına çıkardıkları o zamanki tabiat bilimleri teorilerini yaymaya çalışan bir yaklaşımdır. Genellikle, felsefeyi reddederler; bütün felsefi problemleri, "bilimsel" somut araştırmalarla çözmeye kalkışırlar. Vülger materyalistler, fizyolojik süreçleri bilincin nedeni olarak görmekte; bundan, düşüncenin bir beyin salgısı olduğu sonucuna vararak, bilinç ve maddeyi özdeşleştirmektedirler.

Büchner, kendisini, bilimi insanlığın ulaşacağı yeniçağın felsefesi haline getirmeye çalışan bir filozof olarak görüyordu (Büchner, 2012: 20). Büchner, 1855'te kaleme aldığı, çok fazla yankı uyandıran ve eleştirilere maruz kalan, *Kraft und Stoff* (Madde ve Kuvvet) adlı eserinde maddesiz kuvvet, kuvvetsiz madde olamayacağını savunmaktadır (Büchner, 2012: 371). Büchner için madde ve zaman sınırsızdır, başlangıç ve bitiş gibi bir durum söz konusu değildir. Âlem ya da madde kendi nitelikleriyle, kendi tarzlarıyla, kendi hareketleriyle –ki Büchner bunlara "kuvvet" diyordu- ezelden beri mevcuttur. Bu yüzdendir ki Büchner'e göre kâinat, madde ve kuvvetin mahiyetleri itibariyle yaratılmış değildir (Büchner, 2012: 376-377).

Büchner ile aynı fikirde olan ve Büchner'in düşüncelerine sürekli atıf yaptığı Vogt da, maddenin yaratılamaz ve dolayısıyla yok edilemez olduğu fikrini savunmaktadır (Büchner, 2012: 378). Ayrıca Vogt: "aynı zamanda tabiatın kânunları birtakım barbar kuvvetlerdir ki, ne ahlâk ne de nezâket tanımazlar", diyerek doğadaki yaşamı uyumun ve dengenin değil, savaşın ve kaosun mekânı olarak tanımlamaktadır (aktaran: Büchner, 2012: 104).

Büchner, Vülger materyalizm ile izah edilen bir dünyada, içtimai hayatta ontolojik bir öneme sahip olan ahlak meselesine gelince şu şekilde bir izah getirmektedir (Büchner, 2012: 350):

> Ahlâka gelince, bu bahse kadar fikirlerimizin, ne sûretle inkişâf ettiğini anlattıktan ve Allah, dîn, cibillî fikirler gibi şeylerin mevcûd olmadığını söyledikten sonra, milyonlarca göğüslerden kopan dehşetli bir sadâ bize i'tirâz etmek için yükselir:
>
> Peki, ahlâk ne olacak? Eğer ulvî ve mâ-fevka't-tabî'a bir kuvvet yoksa eğer semâda herkesi muhâkeme edecek ve herkesin liyâkatine göre mükâfât ve mücâzât verecek bir Allah yoksa uhrevî bir hayât mevcûd değilse, o zamân faziletin ve fazâhatin ma'nâları nasıl anlaşılabilir? Kâ'inâtın bütün hareketleri a'mâ bir kuvvetin üzerine istinâd ettirildikten sonra insânların ta'kîb etmeleri lâzım gelen yolu nasıl ta'yîn edebiliriz? Eğer böyle körü körüne hareket edecek olursak siyâsî, ictimâ'î her türlü intizâmlar bozulacak ve hodbînî, menfa'at esâsları üzerine kurulan birtakım cem'iyyetler fenâya ve izmihlâle doğru gideceklerdir.
>
> İşte ahlâk, ilâhiyyât âlimlerinin bütün i'tirâzlarının hulâsası budur. Biz bu kabîl sü'âllere hiçbir zamân cevâb vermek mecbûriyyetinde bulunmuyoruz. Çünkü bu mes'ele bizim mesleğimizin hâricindedir. Biz yalnız kâ'inâtın birtakım hakikatlerini söyledik, burada her şeyin tabî'î kânûnlar te'sîri altında muntazamân husûle gelmekte olduğunu gösterdik. Eşyânın silsilesini îzâh ettik. Eğer fikirlerimiz doğru ise, hakikate muvâfık ise neticesi her ne olursa olsun onu da kabûl etmek lâzımdır. Çünkü herkesin tasdîk etmesi lâzım gelen bir şey varsa, o da hakikatin her türlü fâ'ide ve ahlâk esâslarının fevkinde olduğunu bilmek ve neticenin iyi veyâ fenâ olacağını nazar-ı dikkate almayarak buna kanâ'at etmektir.

Büchner madde ve kuvvete yüklediği ontolojik ve yaratıcı anlam ile hayatı materyalist paradigma üzerinden yeniden inşa etme yetkisini kullanırken, içtimai alanın devamlılığı için en önemli unsur olan ahlak konusuna geldiğinde kullandığı yetkinin sorumluluğunu almak istemediği görülmektedir. Büchner aslında bu açıklama ile materyalizm üzerine bina edilecek bir dünyada ahlak probleminin ortaya çıkabileceğini bilmekte veya öngörmektedir. Ancak maddeye yüklediği anlam ve madde üzerine inşa ettiği ontolojik gerçeklik gereği ahlak problemini itiraf ederek, bilinçli olarak göz ardı ya da ihmal edilebileceği yönünde tavır sergilemektedir. Çünkü ahlak, özü itibarıyla içsel, soyut ve varlığı itibariyle de aşkın olana temas eden bir çeşit duygudur. Maddeye yüklenen anlam üzerinden insanın varoluşsal tanımlamasında aşkın olana karşı sorumluluk alt bilinci ile ortaya çıkan ahlak ya yaşam alanı bulamayacak ya da hayatın belli alanlarında sınırlandırılması gerekecektir.

Materyalist felsefenin düşünürleri dünyayı bir şekilde madde ve maddeye dair olan güçler üzerinden açıklamalarına rağmen konu içtimai alanın devamlılığında ontolojik öneme sahip ahlak, erdem gibi kavramlara geldiğinde bu konular ya göz ardı edilmekte ya da büyük dünya idealinin altında önemsizleştirilmektedir. Alman düşünce geleneğinin önemli filozoflarından, felsefesinin idealist temellerine rağmen, çeşitli görüşleri nedeniyle materyalizme daha yatkın, Almanya'da akademi dışı felsefenin öncüsü olan Arthur Schopenhauer (1788-1860) da bu kategoriye girebilecek düşünürlerdendir (Doğan, 2012: 31). Felsefesini pesimizm üzerine temellendiren Schopenhauer, bütün varlıkların var oluşunun arkasındaki iradenin var olma isteği olduğunu ifade etmektedir. Var olma isteği Schopenhauer için varlık âlemini ortaya çıkaran bir itki ve iradedir. Schopenhauer'a göre iri dişler parçalama isteğinin, çevik bacaklar kaçma isteğinin, kocaman gözbebekleri karanlıkta görme isteğinin ve uzun gagalar sürüngenlerle beslenme isteğinin bir

ürünüdür. Evren esas itibarıyla birbirini yeme üzerine kurguludur. Bu yüzdendir ki hayatta asıl olan, ahlaki düzlem bağlamında, erdem değil, erdemsizliktir. İnsanın doğayla ve insanın insanla arasındaki ilişkiye bakıldığında Schopenhauer için hayatın, öldürme, yalan, entrika ve yağmadan başka bir şey olmadığı görülecektir. Mutluluk ise, Schopenhauer için acıların kısa süreliğine azalmasından ibarettir (Hançerlioğlu, 1995: 277-279). Öyle ki Schopenhauer'un baktığı yerden hayat, estetik olarak ayyaşlarla dolu bir meyhane; entelektüel olarak bir tımarhane; ahlaki olarak da bir haydut yatağı olarak görülmektedir (Touraine, 2002: 125). Hayatı pesimist bir materyalizm ile betimleyen Schopenhauer'in görüşlerinin Avrupa'nın bin beş yüz yıllık tarihinde yaşanılan gerginliğin bir özeti ve/veya sonucu niteliğinde olduğu söylenebilmektedir.

Alman materyalizminin diğer önemli temsilcisi Ernst Haeckel ise, monist bir materyalizm algısına sahip olduğu bilinmektedir. Haeckel'in savunduğu monist materyalizmin temel bağıntıları, töz, madde ve güç/enerjidir. Töz ilk, madde ise, ikinci bağıntıdır. Bu anlayışa göre, varlık âleminde yer kaplayan madde ile hareketi meydana getiren güç/enerji aynı tözün bir ve ayrılmaz iki niteliği konumundadır. Haeckel için madde ve kuvvet ayrı ayrı ölümsüzdür. Bundan dolayı beynin en küçük zerresi, ruh denilen kuvvetin en cüz'i kısmı, yok olma tehlikesinden uzaktır (Cevizci, 2005: 1144). Haeckel için insan öldüğünde şahsi olan şekil yok olur, bu şeklin altında gerçekte var olan "sinirsel madde" yani ruh, vücudu oluşturan parçalarla beraber ayrılır, dağılır, başka yerlere gider, o parçalardan oluşacak başka varlıkların faaliyetini oluşturur ve başka türlü olarak harekete geçmiş olur (Haeckel, 2014: 99). Haeckel için ruh da maddi bir olgudur. Aynı zamanda Haeckel dine dair spritüal olguların tamamını madde ile açıklamakta ve bu yeni dine de monizm demektedir.

Ölümsüzlük üzerine kafa yoran Haeckel için ahiret düşüncesi ya da şahsi beka fikri, insanın ölümden sonra gayet mutlu ve bahtiyar bir hayata nail olma ümidinden başka bir şey değildir. İnsanın ahiret fikrinde ısrar etmesini ise Haeckel, dünyada var olan felaketler, boşa çıkan ümitler nedeniyle insanın kendisine bir teselli aramasının neticesinde, bu fikirden vazgeçmeye yanaşmamasının bir sonucu olarak açıklamaktadır. (Haeckel, 2014: 101). Haeckel bugün tabiata dair vâkıf olunan kanaatlerle orantılı bir yaratıcı inancı inşa edilmek istenirse o inanç monizm felsefesine yani "yaratıcıyı her şeyde mevcut görme" sayesinde oluşacaktır, demekte ve aynı zamanda Haeckel için yaratıcının ayrıca bir şahsa sahip olduğunu düşünmek zaten mümkün olmayacaktır, zaten O her yerdedir. (Haeckel, 2014: 111). Esas itibariyle Haeckel için monizm, hakikati ararken, diğer taraftan da her şeyin iyisini araştırarak, ahlakın ve güzelliğin içinde olduğu, "bilimsel bir dinin", "bir tabiat dininin" temellerini atan ve herkesin arayıp bulamadığı saadet sahasını gösteren bir dünya algısının kendisidir. (Haeckel, 2014: 114). Çağının şartları içinde Haeckel zamanının ruhuna da ters düşmeden bir Tanrı inancı inşa etmeye çalıştığı görülmektedir. Maddeyi merkeze alan Haeckel'in monizmi, Tanrı'nın da maddenin merkezde olduğu, varlık âlemi tasavvuru ile uyumlu bir dünya görüşüdür.

1.3. Din Adamlarından Bilim Adamlarına Bilginin El Değiştirmesi: Pozitivizm

Modern pek çok kavram ve düşünce gibi pozitivizmin de felsefi kökleri Eski Yunan'a dayanmaktadır. Literatürde Eski Yunan Sofistlerinde ilk izlerine rastlanan pozitivizmi sistemli hale getiren düşünürün ise, Auguste Comte (1798-1857) olduğu görülmektedir. Comte "üç hal yasası" olarak sistematize ettiği bilme eyleminin evriminde teolojik ve metafizik aşamayı müteakip gelen pozitivizmin diğer bir ifadeyle olguculuğun bir "insanlık dini" olacağını iddia etmektedir (Akarsu, 1979: 17; Ülken, 1941: 196).

İngilizcede *pozitivism*, Almancada *pozitivismus*, Fransızcada *pozitivisme* kavramlarıyla ifade edilen pozitivizm, *pozitif* kelimesinden türetilmiştir. Latince'de *ponere,* vaz etmek, göz önüne yerleştirmek gibi anlamlara gelen pozitivizm, Fransızcada ise gerçek, olgu, kesin, kanıtlanmış ve olumlu anlamlarına karşılık gelmektedir (Kutluer, 2007: 339).

Pozitivizmi ortaya çıkaran tarihsel sürece bakıldığında, 19. yüzyılda Fransa başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde yaşanan Aydınlanmanın, Fransız devriminin ve Endüstrileşmenin neden olduğu toplumsal kaos ve kargaşa dikkat çekmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan toplumsal problemlerin asıl sorumlusu olarak din görülmüş ve uzun zamandır Avrupa'da itibar kaybı yaşayan dinin toplumsal değişime yön verme yetisi ve yetkisi elinden alınarak, yeni yöntemlerin kullanılması fikri ortaya atılmıştır. Din adamları-bilim adamları, kilise-bilim çatışmasında, bilim ve adamlarına ciddi mevzi kazandıran pozitivizm, bilginin kabulü konusunda önemli bir paradigma değişimine neden olmuştur. Bu paradigma değişiminde sosyolojinin isim babası olan Comte, toplumsal meselelerin anlaşılması ve sorunların çözümünde "bilimin" ve insan aklının birbirini takip etmesi gerekliliğini savunmuştur (Giddens, 2012: 45). Kimi düşünürlere göre modern sosyolojinin kurucusu Sait-Simon (1760-1825) olsa da, literatürde Comte olduğu yönündeki kanaat daha yaygındır (Meriç, 1967: 58). Comte, Tanrı buyruğu üzerine temellenen kanunlar yerine, doğadan çıkarılan kanunların ilmi alanda etkin olması gerekliliğini savunmuş ve insanlığın ilerlemesinde varacağı son noktanın pozitivizm olacağını belirterek insanlığın ortak dinini inşa etmek istemiştir.

Pozitivizmin, modern bilimsellik bağlamında Francis Bacon, John Locke, Isaac Newton tarafından da savunulduğu ve temellerinin bu kişiler tarafından atıldığı söylenebilir. Bu düşünürlerin gözlemi, tümevarımsal genellemeye dayalı yöntemi, neden-sonuç ilişkisini merkeze almayı önceledikleri görülmektedir (Cevizci, 2005: 1370). Pozitivizm ilmi yöntem olarak Sait-Simon ve özellikle Comte tarafından savunulmuş ve günümüz anlamını ihtiva etmeye başlamıştır. Comte sonrasında sosyal yaşamın deney ve gözlem ile anlaşılabileceğini savunan düşünür olan Emile Durkheim (1858-1917), doğal dünyayı inceleyen bilginlerin ve yöntemlerin sahip olduğu aynı nesnellikle sosyal yaşamın da incelenmesi gerekliliğine inanmaktadır (Giddens, 2012: 47). Comte'un geliştirdiği sosyal bilimlerde pozitivist yöntemi kullanma biçimini Durkheim daha da geliştirerek, pozitivist geleneği devam ettirmiştir.

Sosyal bilimlerin modern dönemde fen bilimlerine öykündüğü, yöntem olarak benzemeye çalıştığı görülmektedir. Pozitivizm, merkeze aldığı yöntem bakımından bu öykünmenin en önemli göstergelerindendir. Özellikle 19. yüzyıl bu öykünme çabasının en belirgin olduğu dönemlerin başında gelmektedir. Bu dönemde Comte kadar yeni tip sosyolojiden bahsedilirken "toplumsal fizik" tabirini kullanıldığı görülmektedir (Giddens, 2012: 45). Bu kavramsallaştırmanın yerini Comte'un ilk kez kullandığı *sosyoloji* terimi alacaktır. Comte'un sosyolojisinde de en fazla bilinen kavramı pozitivizm, Avrupa'nın yaşamış olduğu fırtınalı süreci yansıtmaktadır. Comte'un asıl amacı, bu kaotik düzen içinde, doğa bilimleri nasıl ki fiziksel dünyanın açıklanmasını ve anlamlandırılmasını sağlıyorsa, toplumu da aynı şekilde bütün dinamikleriyle açıklayabilecek bir "sosyal bilim" oluşturulabilmektir. Bu bilimsel yöntemde sosyal bilimci toplumu bir laboratuvar gibi görüp, ona göre muamele yapacaktır (Ülken, 1983: 185). Bu durumun gerçekleşebilmesi için Comte'un önerisi, sosyolojinin fizik, kimya gibi bilimler nasıl belli başlı yöntemler ile kesin yargılara varabiliyorsa, sosyolojinin de bireyi, kitleyi ve arasındaki ilişkiyi incelerken aynı yöntemleri kullanarak kesin yargılara varabileceği şeklindeydi.

Pozitivizm, Comte'un üç hal yasasının sonuncu aşamasıdır. Üç hal yasası insanın doğayı ve hayatı anlama, anlamlandırma çabasının teolojik, metafizik ve pozitivist aşamalardan geçtiğini ileri süren sosyal evrimci ve ilerlemeci bir yaklaşımdır (Comte, 1964: 217; Meriç, 1967: 65). Üç hal yasasının birinci hali olan teolojik aşama ki bu dönem Comte'a göre insanlığın çocukluk dönemi gibidir, insanlar doğadaki bütün nesneleri, fenomenleri tanrısal güçler ile açıklanmaktadır (Akarsu, 1979: 16). Bu teoriye göre, metodolojik olarak yetersiz olan insan, teolojik dönemde bütün olayları aşkın bir varlığa hasrederek açıklamaktadır. Teolojik evrede insan düşüncesi animistik (canlandırmacı) ve antropomorfik (insan biçimine sokma) olma eğilimi sergiler; herhangi bir şeyin varoluşuna ilişkin açıklama, ona yüklenen amaç ya da tanrısallık aracılığıyla olur ve dünya tinsel bir düzen ile örülüdür (Comte, 1964: 217; Cevizci, 2005: 1676). Diğer bir aşama olan metafizik aşmada, insanlık artık çocukluk evresinden çıkmakta, gençlik evresine girmekte ve soyut düşünme kabiliyetine ulaştığı görülmektedir. Metafizik aşamayla beraber söz konusu olan durum, tabiatı tinsel anlamlar yüklemekten ziyade, fikirleri ve kavramları şeyleştirmek; yağmura duygu ve dağlara amaç yüklemek yerine, kavramlara taşın, toprağın gerçekliğinden daha az olmayan bir gerçeklik yüklemektir (Cevizci, 2005: 1676). Metafizik dönemde Tanrı veya aşkın varlık yerine gizli güçler ve soyut kavramlar bu dönemin asıl belirleyicisi niteliğindedir. Üç hal yasasının son hali pozitivist dönemde ise, insanlık artık yetişkindir, doğayı, görüngüleri anlamada ve anlamlandırmada gizemli yöntemleri bırakıp bu fenomenleri yöneten yasaları bulmaya başlamıştır. Pozitivist evrede açıklama denildiğinde, ampirik/deneysel, hipotezler veya gözlemlenebilir fenomen grupları arasındaki sabit ilişkileri anlatan yasaların sağladığı açıklama anlaşılır (Comte, 1964: 217-218; Cevizci, 2005: 1676). İnsanlar artık doğada ve toplumda var olan olguları açıklayabilmek için somut, gözlenebilir olguları ve bunların arasındaki bağlantıları incelemeye başlamıştır (Akarsu, 1979: 16). Bu gözlemler neticesinde olgular arasındaki neden-sonuç ilişkisini bulup, düzenli ve sürekli olan durumlar üzerinden kanunlar çıkarmaya başlamıştır. Bu yöntem

sayesinde pozitivist aşamada bilim, olguların, nesnelerin, olayların ortaya çıkma biçimini genelleştirebilecek ve bu sayede gizemi çözümlenmiş gerçeklik kontrol edilebilecektir (Küçükalp ve Cevizci, 2010: 153-154). Ayrıca pozitivist aşamada toplumun yeni baştan kurabilmesi, inşa ve hatta icat edilebilmesi için tanıtıcı ön bilgilere sahip olunacaktır (Meriç, 1967: 64).

Comte'a göre pozitivist aşamada kullanılan yöntemler sayesinde gerçeğe ulaşmak, hayatı anlamlandırmak için tek bir yöntem olacağından insanlar da bu sayede "insanlık dini" şemsiyesi altında buluşabilecektir (Giddens, 2012: 46). Modern sosyolojinin ise, Comte'un öngörüsü ile yeni yöntemleriyle bu yeni dinin merkezinde yer alacağı düşünülmektedir. Bu durumun oluşmasına engel olarak, teolojik ve metafizik çağlardan kalma ön yargıları gören ve bu ön yargıların yıkılması gerekliliğine inanan Comte, bu ön yargıların en önemlilerinin ise zaman ve mekânın dışında ezeli ve ideal bir sosyal hayat tipi bulunabileceğine inanmak olarak ifade etmektedir (Meriç, 1967: 65-66).

Comte'a göre felsefeden metafiziği çıkarmak ve onun yerine "bilimi" koymak gerekmektedir. Bu yaklaşımıyla Comte felsefeden vazgeçmekte, ilmi alandan felsefeyi dışlamaktadır. Çünkü Comte için bilim başlıbaşına bir felsefedir. Bilimin asıl amacı olguları açıklamak değil, onları betimlemektir. Betimleme yapılırken de kullanılacak yöntem deney ve gözlem, incelenecek şeyler ise fenomenler, yani görülebilen nesnelerdir. Bu yüzden bilimin ruh gibi ampirik yöntemle açıklanamayan şeylerle ilgilenmesi doğru değildir, çünkü ruh ve benzeri metafizik kavramlar bilinemezlerdir (Hançerlioğlu, 1980: 317). Bu yaklaşım özü itibariyle gözlenebilen, deney edilebilen ve genelleştirebilme adına tekrarlanabilen olgular üzerine yoğunlaşmakta ve bu bilgi edinme yöntemini tek ve değerli yöntem olarak kabul etmektedir. Pozitivizmin hâkim olduğu bilimsel dünyada insanın mahiyeti ve ontolojik gerçekliği bir sorun olarak kendini göstermekte, bu soruna da biyoloji üzerinden cevaplar üretilmeye çalışıldığı görülmektedir.

1.4. Çatışma Yerine Uyum ya da Biyolojinin Tahakkümü: Lamarkizm

Avrupa 19. yüzyıla geldiğinde arkasında ilk olarak, bin yıllık kapalı bir toplum, düşüncenin belli bir sınıfın elinde olduğu, değişime kapalı bir ilmi geleneği ihtiva eden, insan kitlelerinin serf diye konumlandığı feodalite vardı. İkinci olarak, feodalite döneminde yaşanan din savaşlarının Rönesans ve Reform hareketleriyle beraber dinle savaşa evrilmesi ve uzun bir dönem din-bilim çatışmasının yaşanması Avrupa'nın modern dünyaya adım atarken, tarihsel arka planını oluşturan diğer bir gerçeklik olarak varlık göstermektedir. Avrupa'da dinler arası ve dine karşı verilen savaşlar sonrasında 19. yüzyıla gelindiğinde toplumsal olarak gergin, ilmi anlamda dinamik bir süreç yaşanmaktaydı. Hayatın bütün alanları dinden "arındırılmış" yeni kavramlarla yeniden inşa ediliyor ve geleceğin "yeryüzü cenneti" "insan" eliyle ve aklıyla oluşturulmaya çalışılıyordu. Her ne kadar Avrupa için istikbalde iki dünya savaşı olsa da dönemin düşünürleri "aklın" rehberliğinde oluşturulacak dünyanın insan için en hayırlısı olduğuna inanıyorlardı.

Rönesans ile başlayan hayatı yeniden yorumlama sürecinde hayatın bütün alanları silbaştan tanımlanıyor ve modernizm denilen dünyanın yeni ideali oluşturulmaya çalışılıyordu. Hayatın yeniden hummalı inşa sürecinde içinde dinin hâla varlık gösterdiği en önemli "problem" insanın ve hatta varlık âleminin ontolojik/varoluşsal gerçekliğiydi ve bu sorunsal Avrupalı düşünürler tarafından henüz aşılmış değildi. Dinden bağımsız bir dünya inşa edilmeye çalışılırken, hayatın en etkili varlığı olan insanın ontolojik gerçekliği henüz bir yaratıcının ilahi ve mucizevi müdahalesi ile başlamaktaydı.

Avrupa aydınlanırken, doğa bilimleri bağlamında beslendiği İslam düşünce geleneği (Comte, 1964: 223), farklı yaratılış teorilerini tartışmış olsa da özünde varlık âleminin, insan dâhil bütün unsurlarının yaratıcı müdahalesi ile meydana geldiği konusunda hem fikir olduğu görülmektedir. İşte bu yüzdendir ki Batılı düşünce insanları yaşadıkları dini geçmişin de etkisiyle, Tanrı'nın Aydınlanmayla beraber her yerden olduğu gibi ontolojik alandan da çekildiği yeni bir insana ve hatta varlık âlemi söylemine ihtiyaç duymakta ve bu "yeni insan"ın ilk izleri 19. yüzyılda görülmeye başlanmaktadır.

Ana hatlarıyla din savaşları, din-bilim çatışması, materyalizm ve son olarak pozitivizm olarak okunabilecek Batı düşünce tarihi, insan denilen varlığın ne olduğuyla ilgili sorunsala kesin ve keskin cevapları 19. yüzyılda üretmeye başlamaktadır. Aydınlanmayla beraber "gök" ile bağı kesilmiş Avrupa ilmi camiasının, insanın ontolojik yapısına dair cevap vermede yaşadığı sorun, bu yüzyılda aşılmaya başlandığı görülmektedir. Biyolojik evrim teorisi Batı'da böyle bir tarihi alt yapı üzerine bina edilmektedir. Tanrının elinden önce bilme, ardından yaratma, en sonunda da olma yeti ve yetkisinin alındığı Batı düşünce tarihinde, evrim teorisi belki de en önemli kırılmanın yaşandığı süreç olarak kendini göstermektedir.

Teslis inancında, Hz. İsa örneklemiyle, insanın ontolojik olarak aynı zaman ve mekânda hem tanrı hem de insan olabilmesi, ruhban sınıfının ara ontolojik yapısı, din-bilim savaşında bilimin zaferi, "tanrı-insan" konumunda olabilen insanın "en ilkel hayvandan" neşet etmiştir, iddiası ile bin beş yüz yıllık "kan davası"nın öcünü alacak bir teori ile modern evrimci aydınların karşılık verdiği söylenebilir.

Batı düşünce tarihinde 19. yüzyılda dinin, geçmişte toplumsal yaşam için önemli işlevleri olmuş olmasına rağmen, miadını doldurmuş bir sosyal kurum konumuna geldiği görülmektedir. 19. yüzyıl ile beraber ortaya çıkan ya da ilmi alanda etkisi artan fizyoloji, biyoloji, antropoloji ve jeoloji gibi pozitif bilimlerin gelişmesiyle birlikte, insanlar evren ve evrenin maddi işleyişi ile ilgili olarak söz konusu bilimler aracılığıyla çok daha net bilgileri elde etmeye başlamaktadır. Bütün bu pozitif bilimlerin ve özellikle biyoloji biliminin gelişmesiyle birlikte, insanın daha ilkel başka canlıların evrimleşmesinin bir ürünü olduğu teorisi ortaya atılmaktadır. İnsanlarla hayvanlar arasındaki benzerlikler bağlamında fiziksel oluşumları, ruhsal kabiliyetleri, ahlaki güdüleri ve toplumsallıkları açısından Darwin ön plana çıkmış olsa da Jean-Baptiste Lamarck (1744-1829) bu

teorinin gelişmesi, canlılar arasında demir köprüler kurulması sürecinde önemli mimarlardan biri olmuştur (Doğan, 2005: 400).

Lamarck'ın ortaya attığı evrim teorisinin, Darwin ile popüler olan ve bugün bilinen evrim teorisinden önemli farkları bulunmaktadır. Lamarck, literatürde türlerin birbirinden ve başkalaşarak ortaya çıktığı fikrini detaylı bir biyolojik bilgi ile sunan ilk düşünür olarak bilinmektedir. Uzun bir dönem Linnaeus'un türler arası geçişin olmadığı fikrini savunmuş olsa da Lamarck, ömrünün sonlarına doğru ve özellikle 1809'da kaleme aldığı *Philosophie Zoologique* (Hayvanbilimsel Felsefe) adlı eseriyle beraber, türler arası geçiş meselesini savunup izah etmeye çalıştığı görülmektedir (Bowler, 2003: 78).

Lamarck'a göre evrim sürecinde yeni bir türün oluşması oldukça yavaş bir şekilde, pek çok nesil geçtikten sonra, ufak aşamaların birbirine eklemlenmesiyle ortaya çıkan, sürekli iptidai/ilkel olandan mürekkep/kompleks olana gidişin çok uzun zaman aldığı, dikey bir aşama olarak gerçekleşmektedir (Lamarck, 1963: 38-50). Lamarck mevcut türlerin yaşam mücadelesi içinde yok olmasından ziyade, ortadan kalkan türün yeni bir türe dönüşmesi fikrini savunmuştur (Lamarck, 1963: 49). Bu fikri düzlemin alt yapısında Lamarck'ın yaratıcı fikrine sahip olması yatıyordu. Öyle ki Lamarck iptidai olandan mürekkep olana gidişin ve bu durumun bütün bir varlık âleminde kendini gösteren bir hiyerarşi (Blackledge, 2002: 9) olmasının tanrısal bir müdahale sonucu, yaratıcının (Supreme Author) bir hikmeti olduğunu savunduğu görülmektedir (Lamarck, 1963: 60). Çünkü bu hiyerarşik yapı Lamarck'a göre, canlı formların doğası gereği yükselmek için tasarlandığı önceden belirlenmiş bir yaşam merdiveni niteliğindedir (Blackledge, 2002: 9).

Canlıların evrimsel süreç ile kendiliğinden türediğini söyleyen Lamarck (1963: 40), bu evrimsel süreçte, en mürekkep canlının insan olduğunu, insanın da maymun benzeri hayvanlardan türediğini (Lamarck, 1963: 170), her canlının, bu hiyerarşik düzen içerisinde insana yaklaştıkça daha mürekkep olacağını belirterek (Lamarck, 1963: 71) Darwin'den önce evrim teorisine dair etraflıca bir görüş beyan ettiği görülmektedir. Lamarck Darwin'den farklı olarak "ortak bir ata" fikrine yatkın olmadığı gibi, türlerin yaşam mücadelesi ile yok olmadığını, ortaya çıkan yeni şartlara uyum sağlayarak, kullanılan organın değiştiğini, daha fazla kullanılan organların gelişip güçlendiğini, kullanılmayı bırakılanların ise, zayıflayıp kaybolduğunu söylemektedir (Lamarck 1963: 113). Lamarck'ın evrimsel yaklaşımında evrime neden olan şey, koşulların itici, değiştirici gücü olduğu görülmektedir (Blackledge, 2002: 9).

Lamarck'ın evrim anlayışının dikkat çeken diğer önemli ayırıcı unsurlarından birisi de içerisinde ereksellik/amaçsallık barındırıyor olmasıdır. Darwin ile bugüne gelen evrim teorisinde ereksellik bulunmamaktadır. Darwinci bakış açısında, bir zürafanın boynunun uzun olması, kısa ataların arasında bir uzun çeşidin olması durumunda, uzun boyluların daya iyi beslenme imkânı bulduğu için doğal seleksiyon yolu ile hayatta kaldıkları aynı süreç sonunda kısa boyluların ise yok olduğu şeklindedir. Lamarck'ın modeline göre, her zürafa kuşağı en yüksek yaprakları tatmaya

çalışırken, yeteneklerini optimum uzunluğa doğru ilerleyen yavrularına aktarmışlardır ve bu da zürafaların boylarının uzamasına neden olmuştur (Blackledge, 2002: 9). Darwinist yaklaşımda uyum sağlayamayan, yeteneği, fizyolojisi yetersiz olan türler yok olurken; Lamarckçı yaklaşımda mevcut şartlara göre canlıların fizyolojisinin uyum ve değişim göstererek sürekli geliştiği yönündedir.

Sosyal bir yaklaşım olarak Lamarck'ın yaklaşımı mevcut bir sosyal durumda denge dönemi bozulduğunda, arkasından uyum süreci gelmekte ve değişim yönünde güçlü bir eğilim ortaya çıkmaktadır. Yaşam koşullarının değişmesiyle, formlar da değişmeye başlayacaktır. Bu süreç çok yavaş olduğundan hâlihazırda olanlar bunu fark etmese de şartlara uyum sağlandığı için bu süreç işleyecektir (Lange, 1998b: 222). Yeni şartlarda gerekli olan sosyal, siyasal, ekonomik yetiler gelişirken, eskiye ait olan ve artık kullanılmayan özellikler, yetiler, formlar kaybolup gidecektir. Bu yüzden sosyal Lamarkizm diye tabir edilebilecek dünya görüşünde, nasıl ki canlı bir organizmaya yapılan dış müdahale o organizmanın kendiliğinden gelişen yapısını bozacaksa, topluma yapılan dış müdahale de toplumun kendiliğinden gelişimini engelleyecek ve toplumsal yapıyı bozacaktır. Bu yüzden klasik liberallerin, özellikle Lamarck'a dayanarak, devlet müdahalesini hoş görmedikleri bilinmektedir.

Lamarck'ın fikirleri Fransız entelektüelleri arasında ciddi taraftar bulmuştur. Hatta bu yüzden Darwin'in fikirleri Avrupa'da ciddi yankılar uyandırdığı dönemde Fransa ilmi camiasının Lamarck'ın da etkisiyle Darwin'in evrim teorisine görece mesafeli durduğu bilinmektedir. Ancak çeviri faaliyetleri, Fransa'nın Almanya ile yaptığı savaşta yenilmesi, bazı münferit olaylar ilmi camianın giderek bu alana yönelmesine neden olmuş ve Darwinizm Fransa toplumunda da hem taraftar hem de karşıt bularak zamanla bu toplumda tanınırlığını artırmıştır.

Darwin'in *Türlerin Menşei* adlı eserini 1861 yılında Fransızcaya ilk kez çeviren ve ilk Fransız sosyal Darwinist olarak kabul edilen Clémence Royer (1830-1902), bu fikirlerin Fransa'da tanınmasında öncü olmuştur (Clark, 1984: 13). Royer, kitaba yazdığı önsözde bu teoriyi insanlara uyarlamış, hem ırklar arası hem de aynı ırka sahip insanlar arasındaki eşitsizliği açıkladığını iddia etmiştir. Royer'e göre eşitsizlik doğal durumdur ve eşitliğe vurgu yapan felsefi, dini ve siyasi yaklaşımlar yanlış ve tehlikelidir. Bilinçsiz bir hayırseverlik fikri zayıflara, güçlüler aleyhine pozitif ayrımcılık sağladığı için insan ırkında hastaların çoğalmasına neden olacaktır; bu yüzden Darwin'in "hayatta kalma mücadelesi" Royer'e göre, temel ahlakî değer olarak kabul edilmelidir (Clark, 1984: 14-15).

Royer'in fikirleri, Fransa'nın 1870'te Almanya'ya yenilmesinin nedenleri aranırken; Alman modernleşmesi ve sosyal Darwinizm, Fransa'nın Almanya'ya neden yenildiği sorusunun cevabı olarak görülmesiyle giderek yayılmaya ve taraftar bulmaya başlamıştır. Fransa'nın Almanya'yı taklide öykündüğü bu dönemde Haeckel, Spencer ve Darwin'in eserleri Fransızcaya çevrilmiş ve Fransa'da sosyal Darwinizm etkisini artırmıştır (Doğan, 2012: 113).

Fransa'nın geçmiş iki asırdaki başarıları düşünüldüğünde, sosyal Darwinizm kimi düşünürlere göre sadece bugünün kurtuluş reçetesi değil, aynı zamanda geçmişin de anlamlandırılmasında, anlaşılmasında önemli bir paradigma sağlıyordu (Clark, 1984: 31). Lakin ilmi çevrelerde hararetle tartışılan "yaşamak için mücadele" fikri, 1878'de iki gencin süt satan yaşlı bir kadını parası için öldürmeleriyle başka bir boyut kazanmış oldu. Bu olay vaka-ı adiyeden bir cinayet değildi. Bu cinayeti işleyen gençlerden biri Darwinizm ve din konulu bir konferans vermiş ve konferansta her canlının, arzın sınırlı olduğu hayatta yaşamak için zayıf olanı boğabileceği fikrini işlemişti. Mahkemede, mahkeme başkanı da jüriyi geçlerin felsefi geçmişleri, hayata dair fikirleri konusunda uyarmıştı. Ayrıca savunma avukatları da müvekkillerinin, Darwinizmi kastederek, bu zararlı doktrinin, bu gençlerin sapmalarına, bu olayı işlemelerine neden olduğunu beyan etmişlerdi (Clark, 1984: 47-50). Bu olay gazetelerde günlerce işlenmiş ve Darwinizmin Fransa başta olmak üzere Avrupa'da geniş halk kitlelerine ulaşmasına vesile olmuştur.

1.5. En İyinin Hayatta Kalması: Spencerizm

İngiltere'nin Derby kentinde 1820 yılında dünyaya gelen Herbert Spencer (1820-1903), sosyal bilimci olarak tanınmasına rağmen eğitim formasyonu teknik konular üzerinedir. *Economist* dergisi editörlüğü zamanında tanınırlığı artan ve sosyal çevresini genişleten Spencer, ilk ciddi çalışmasını 1850 yılında *Social Statics* (Toplumsal Statik) adlı eser ile ortaya koymuştur. Yaşadığı dönem içerisinde ciddi sayıda takipçiye ulaşan Spencer, kitapları yüzbinler satmış ünlü bir sosyolog olarak literatürdeki yerini almıştır. Spencer'in ünü İngiltere ile sınırlı kalmamış, fikirleri pek çok ülkede karşılık bulmuş, adından oldukça fazla söz ettirmiştir (Ritzer, 2011: 36-37; Turner, 2003: 70-71).

Evrim kavramının popüler hale gelmesini sağlayan Spencer, astronomiden biyolojiye, sosyolojiden anatomiye kadar hayatın pek çok alanında var olan evrimsel bir "kanun" olduğunu ifade etmiştir (Spencer, 2009: 17-24). Her alanda var olan evrim kanununun linguistik, diğer bir ifadeyle dil bilimsel alanda da kendini gösterdiğini söyleyen Spencer, çeşitli kelimelerin köklerine inerek linguistik alanda evrim kanununun nasıl işlediğini göstermeye çalışmıştır (Spencer, 2009: 22-24).

Evrim kanununun dinler için de geçerli olduğunu ifade ederken Spencer, en eski geleneklerde hükümdarların tanrı veya yarı tanrı olarak kabul ederek atalarına tapındıklarını ifade etmektedir. Spencer ayrıca eski kralların insanüstü kökenli olarak kabul edildiğini, ilahi unvanlara sahip olduklarını; o krallara tanrı sunakları gibi saygı duyulduğunu ve bazı durumlarda gerçekten ibadet edildiğini ifade etmektedir (Spencer, 2009: 5). Spencer için "dinin evrim kanununu" yönlendirmesi ve medeniyetin ilerlemesiyle, Avrupa'daki Ortaçağda olduğu gibi, yöneticilerin ve yönetilenlerin ilişkisine saygı duyan mevcut görüşler değişmiştir. Artık tanrı, yarı tanrı ya da tanrıdan yetkili olan kral, sadece Tanrı'nın yardımcısı olarak görülmektedir. Ona yapılan saygı, alçakgönüllülükler de aşırı değildir; kutsal başlıklar anlamlarının çoğunu kaybetmektedir. Üstelik kralların yetkisi sınırsız

olmaktan çıkmakta, insanlar, hayatlarının ve mülklerinin gasp edilmesi "hakkı"nı reddetmekte ve sadakatini yalnızca emirlere itaat etme şeklinde vermektedir (Spencer, 2009: 6). Süreci kendi zamanına getiren Spencer, uzun zaman önce insanlar tarafından reddedilen hükümdarın doğaüstü karakterine olan inancın kendini; sıradışı iyilik, bilgelik ve güzelliğe atfetme popüler eğilimlerine bıraktığını savunmaktadır. Aslen kralın iradesine örtük olarak teslim olmak anlamına gelen sadakat, şimdi sadece nominal, yani reel değeri, bir itaat mesleği ve belirli saygı biçimlerinin yerine getirilmesi anlamına gelmektedir. Siyasi pratik ve politik teori Spencer için bu muhteşem (regal) ayrıcalıkları tamamen reddetmektedir. Bazılarını tevkif ederek ve başkalarını yerlerine koyarak, sadece belirli insanların ilahi haklarını yönetme hakkı değil, aynı zamanda ulusun rızasından kaynaklananların ötesinde herhangi bir hakkın olduğu da reddedildi (Spencer, 2009: 6). Batılı düşünürlerin pek çoğunda olduğu gibi Spencer'da da dinin tarihsel süreç boyunca geçirdiği evrimsel sürecin sonunun modern devletle nihayete erdiği görülmektedir. Bu bağlamda Batı düşünce dünyasında modern devlet, kilise ile kurumsallaşan mistik, spritüal dinin rasyonelleşmiş, bu dünyaya ait hale getirilmiş halidir, şeklinde tarihsel bir çıkarsama ve tanımlama yapılsa yanlış olmayacaktır.

Evrimsel sürecin hayatın bütün alanlarında olduğunu ileri sürdüğü *First Principles* (1862) (İlk Prensipler) adlı eserinde meseleyi oldukça çeşitlendiren Spencer, dinden topluma, astronomiden biyolojiye pek çok alanda bu iddiasını desteklemek için örnekler vermektedir. Din ile ilgili kısımda önemli bir detay dikkati çekmektedir. Din olgusunun evrimsel sürecinden bahsederken Spencer, Comte'un üç hal yasasının başlangıcına benzer bir giriş ile başlamakta, lakin Ortaçağ ve sonrası dönemde dinî olanın siyasal olana evirildiğinden bahsetmektedir. Diğer bir ifadeyle Comte'un bilime evirilme süreci olarak gördüğü "din" tarihini Spencer, siyasal olarak ulus devlete dönüştürmektedir. Spritüal olandan rasyonel olana bir ilerleme tarihi olarak anlattığı dinin gelişim sürecinde Spencer'ın, insanların yönetici olarak tanrı, yönetilen olarak kul/serf/köle olduğu dünyadan, yöneticilerin iktidar sahibi, yönetilenlerin de kendilerini yönetenlere belli sınırlarda rıza göstererek vatandaş oldukları bir dünyaya geçişin olduğu bir din tarihine inanmakta olduğu görülmektedir. Çünkü Spencer felsefesinde evrim, hiçbir düşünürde olmadığından daha fazla merkezi öneme sahiptir. Spencer hayatı temaşa ettiğinde, hayatın her alanında, her zamanında, her yerinde yaşanan evrimsel süreçleri bir bütün olarak görmektedir.

1870'lerin ortalarında "yaşayan en büyük filozof" olarak kabul edilen Spencer, rasyonalistlerin ve tarihi ilahi bir düzen olarak gösteren rahip sınıfı karşıtlarının çoğu için iyi bir alternatifti (Clark: 1984: 39). Spencer, Amerikalı William Graham Sumner ile birlikte doğal seleksiyonu savunmuş ve doğal seleksiyon yaklaşımının toplumsal değişim sürecinin kendiliğinden yapısını açıkladığını öne sürmüştür. Doğal seleksiyon sayesinde en iyi olanın hayatta kalacağını, toplumun sürekli olarak iyileşme eğiliminde olacağını ve organizmanın yapısı gibi toplumlar da daha sağlıklı bireylerle daha çok gelişme göstereceğini iddia etmişlerdir (Crook, 2007: 30-36).

Spencer, biyolojik evrimin hayatın içinde gerçekleşen bütüncül bir evrimsel sürecin bir alt dalı olduğunu ifade etmesiyle Lamarck ve Darwin'in görece sınırlı evrimsel yaklaşımlarından farklılaştığı görülmektedir. Spencer hayatın bütün alanlarında gerçekleşen evrimsel sürecin iptidai ve homojen yapıdan mürekkep ve heterojen yapıya doğru olduğu fikrini savunmaktadır (Spencer, 2009: 141-142; Bozkurt, 2017: 32), insanın bireysel gelişiminin hem biyolojik hem de içtimai alanda bu şekilde olduğunu ileri sürmektedir (Nordenskiöld, 1936: 494). Organik formların sonsuz çeşitliliğinin ve hiyerarşisinin nasıl ortaya çıktığına dair açıklama yapan Spencer, insana dair bütün alanlara ve bütün canlı türlerine evrimci görüşü uyarlamaktadır. Spencer'a göre hayatta kalan en güçlüler içlerinde miras kalan işlevsel unsurları, her kuşakta yaşanan varyasyonlarla, rekabet halindeki formların şiddetli mücadelesi sayesinde bir sonraki nesle aktarmaktadır (Wells, 1907: 696).

Spencer, literatürde sosyal Darwinizmin savunucusu olarak görülse de biyolojiye dair görüşleri Lamarck'a daha yakındır (Bowler, 2003: 225). Çünkü Spencer, Darwin gibi hayat mücadelesinin yok etme gücünü felsefesinin merkezine koymak yerine, Lamarck'ın çevreye uyum gereği sonradan kazanılan özelliklerin kalıtım yolu ile bir sonraki nesle aktarılması yaklaşımını öncelemiş ve "en uygun/iyi olanın hayatta kalması" (survival of the fittest) önermesinin evrimsel sürecin temel mekanizması olduğunu savunmuştur (Mayr, 2000: 669-670). Çünkü Darwin için, Spencer'ın ifade ettiği, sonradan kazanılan özelliklerin bir sonraki nesle aktarılması yaklaşımı doğru olmakla birlikte; yaşam savaşının neticesi olan doğal seleksiyonun sürekli olduğu bir hayatta en uygun olanın bir sonraki nesle aktarılması fikri tali bir durumu ifade etmektedir (Darwin, 1976: 86-87).

Darwin'in de pek çok kez atıf yaptığı Spencer'ın evrim kavramını Darwin'den daha önce kullandığı görülmektedir. Darwin'in evrim fikri yaşam mücadelesinin (struggle for existence) neticesi olan doğal seleksiyona dayanırken, Spencer'in yaklaşımı en uygun/iyi olanın hayatta kalması (survival of the fittest), mevcut şartlara uygun olanın gelişmesi ve bu durumun da kalıtım yolu ile sonraki nesillere aktarılması üzerine bina edilmektedir. Spencer'in en uygun olanın hayatta kalması ve Darwin'in doğal seleksiyoncu yaklaşımı kimi düşünürlere göre, Nietzsche'nin "üstinsan" fikrine temel oluşturmuş ve hatta ırkçılık ve Nazizm'in ortaya çıkmasına da neden olmuştur (Dobzhansky, 1959: 112). Biyolojik bir kuram olan evrim teorisinin literatürdeki karşılığına sosyal Darwinizm denmekte ve Spencer'in bugün sahip olduğu şöhretin sebebi olarak da bu durum gösterilmektedir. Çünkü Spencer, evrim kuramından bahsederken, bu durumun sadece biyolojik bir süreç olarak değil, hayatın bütün alanlarında bu durumun evrensel bir kanun olduğunu söylediği ve hayatın bütün alanlarına da bu kanunu uyarlamaya çalıştığı açıkça görülmektedir.

Spencer için, geçmişte otçul ve etçil canlıların yaptığı savaş, hem mevcut bitki örtüsünün ıslahına hem de iki türün çevre koşullarına uyum sağlamasına ciddi faydalar sağlamakta ve hayatın bütün alanlarında bu evrim kanunu geçerlilik göstermektedir. İnsan ırkında tüketimin gerçekleştirilmesi gerekiyor ki Spencer'a göre, medeniyet de bunu başarabilmenin son aşamasıdır.

Toplumda sıkıntılar, aç gözlülük ve dezavantajlı gruplar düşünüldüğünde Spencer, insanın bencillik durumunun ortadan kalkmayacağını, devlet müdahalesinin de bu bağlamda toplumun dengesini bozacağını ve insanın gelecekteki büyük kazancı için yakın zamandaki küçük tatminlerin feda edilebileceğini söylemektedir (Spencer, 2004: 50). Yani Spencer, yoksul ve çalışmayan insanlara kısa vadeli yardım yapıp devlet müdahalesi ile toplumun dengesini bozmak yerine, otçul ve etçillerin savaşı gibi hayatı kendi düzenine bırakıp hem insanların mücadele kabiliyetinin gelişmesine imkân vermek hem de doğal yapının, yani piyasanın ıslah olmasını, gelişmesini sağlamanın en doğru olacağı fikrini savunmaktadır. Yoksulluğu gidermek amacıyla yapılan sosyal politikalara karşı çıkan Spencer, bu noktada Malthus'un nüfus teorisine benzer şekilde yoksulluğun ve acı çekmenin doğal bir durum olduğunu savunmuştur.

Bütün ilimlerin sentezini yapmaya çalışan Spencer, serbest rekabetin oluşmasına imkân verilmesini, serbest rekabet sayesinde insanların yeteneklerine göre toplumda ve iş alanlarında uygun alan bulabileceklerini ve insanların kendilerini uygun şekilde geliştirebileceklerini, sosyal yasaların bu şekilde işleyebileceğini savunmuştur (Bozkurt, 2017: 329). Dolayısıyla da üretilmiş bir üründen ziyade yaşayan ve gelişmekte olan bir organizma olan topluma (Spencer, 1964: 116; Spencer, 2004: 168) Spencer için dışarıdan yapılacak bir müdahale toplumun kendiliğinden gelişimini ve düzenini bozacaktır. Bu yüzdendir ki sosyal Darwinizm kavramının popüler olmasını sağlayan Spencer'ın idealize ettiği toplum, devlet müdahalesinin neredeyse hiç olmadığı, her bireyin kendi çıkarları için mücadele ettiği, kişisel doyumlara hizmet eden özel teşebbüslerin olduğu ve sürekli iyiye giden evrensel ve evrimsel bir kanunun işlediği bir yapıdır (Spencer, 1964: 102).

En uygun olanın hayatta kalması fikri Spencer'a göre sanılandan daha fazla fayda sağlayacağı hayatın bütün aşamalarında kanıtlanmıştır. Bütün canlıların en alttan başlayarak evrimleştikçe birbirinden uzaklaşmış olduğunu ifade eden Spencer, şimdiki organizasyon derecelerine ve yaşam tarzlarına adaptasyonlarına ulaşmışlardır; şimdi ise, dünyada insanlar her zamankinden daha fazla "en uygun/iyi olanın hayatta kalması" için ellerinden geleni yapmaya devam etmektedirler, diyerek medeni dünyanın bu "kanun" dışında olmadığını söylemektedir (Spencer, 2004: 51-52). Darwin Spencer'ın yaklaşımını başka bir aşamaya taşımakta ve en iyinin hayatta kalabilmesi için hayat mücadelesi söylemini ön plana çıkarmaktadır.

1.6. Yaşamak İçin Mücadele: Darwinizm

Birleşik Krallığın Shropshire bölgesindeki Shrewsbury kasabasında 1809 yılında dünyaya gelen Charles Robert Darwin, hekim, şair ve filozof gibi çok yönlü insan olma özellikleri taşıyan Erasmus Darwin'in torunu; hekim Robert Waring Darwin'in oğludur. Çocuk yaşta annesi Susannah Wedgwood'un ölmesi üzerine ablası tarafından büyütülen Darwin, ilgisini çekmeyen ve toplam iki yıl kalacağı tıp eğitimine 1818 yılında Edinburgh Üniversitesi'nde başlamıştır. Tıp ilmi ilgisini çekmemektedir, çünkü Darwin tıp ilminden ziyade, doğa ve canlı türlerine karşı yoğun bir ilgiye

sahiptir ve bu ilgisi onu ve zihnini oldukça fazla meşgul etmektedir (Darwin, 2008a: 20-26). 1827 yılında Cambridge'deki İngiltere Kilisesi'nde görevlendirilmiş ve böylece Darwin Edinburgh Üniversitesi'ndeki eğitimini yarıda bırakmıştır.

Darwin, İngiltere Kilisesi'ndeki görevi esnasında botanik profesörü John Stevens ile tanışmış ve onun etkisiyle doğa tarihi üzerine çalışmalar yapmaya başlamıştır. Darwin 1836 yılında bundan sonraki hayatını oldukça fazla etkileyecek, *HMS Beagle* adlı bir araştırma gemisi ile beş yıl sürecek bir seyahate çıkmıştır. Bu yolculuk esnasında Charles Lyell'in *Principles of Geology* (Jeolojinin İlkeleri) adlı eserini uzun uzadıya okuma fırsatı bulmuştur (Doğan, 2012: 41). Bu eserden "uniformitarianizm" kuramını öğrenmiştir. Uniformitarianizm diğer ifadeyle tekdüzelikçilik kuramı, James Hutton'un eserlerinde ilk kez kendini gösteren ve daha sonra 19. yüzyılda Charles Lyell ile bugünkü popülerliğini kazanan bir teoridir. Bu teoriye göre, dünya yüzeyinde gözlemlenebilir kuvvetler ve süreçler, doğal tarih boyunca dünyanın görüntüsünü şekillendiren süreçlerle aynıdır. Darwin bu teoriyi daha sonra kendi çalışmalarında da oldukça fazla kullanmıştır.

Darwin, *HMS Beagle* yani İngiliz Kraliyet Donanması gemisi ile çıktığı seyahatte her yerde yoğun araştırmalar yapıp, incelemelerde bulunmuştur. Çok farklı insan toplulukları, "ilkel" kavimleri görme ve tanıma fırsatı bulan Darwin, bu seyahatinde edindiği izlenimleri 1839 yılında *The Voyage Of The Beagle*[4] adlı eserinde anlatmıştır.

Darwin tanınmasını sağlayan, ilmi camiada geniş yankı uyandıran, evrim teorisini insan hariç bütün canlılara uyarladığı *On the Origin of Species* (Türlerin Kökeni) adlı eserini 1859 yılında yayınlamaktadır. Darwin bu eserinde *laissez faire* ekonomi düzeniyle benzer şekilde bitki-hayvan dünyasını evrim kuramıyla sentezleyerek anlatmaya çalışmaktadır (Russel, 1990: 55-56). 1871 yılında ise, evrim teorisini insana uyarladığı ve fen bilimleri ile sınırlı kalmayıp bütün ilmi alanlarda menfi ve müspet eleştirilerle muhatap olmak durumunda kalan *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex* (İnsanın Türeyişi ve Cinse Göre Seçilim) adlı eserini yazdı. Türkçeye *İnsanın Türeyişi* olarak çevrilen eserin sahibi ve bugün hala iman-küfür seviyesinde düşmanı ve taraftarı olan Darwin, 1882 yılında bir kalp krizi sonucu yaşamını yitirdi (Doğan, 2012: 41).

Darwin'in materyalizm tarihinde yeni bir çığır açtığı düşünülen eseri *Türlerin Kökeni* adlı eseri, bilim ve düşünce dünyasında önemli tartışmalara ve polemiklere neden olmuş ve 19. yüzyılın ikinci yarısına damgasını vurmuştur (Doğan, 2012: 41-42). Darwin bu eserinde kendisinden önce evrim teorisinden bahsedenlerden farklı olarak biyolojik evrimi, "hiç durmadan çalışan bir güç" olarak tanımladığı "doğal seleksiyon"u merkeze alarak açıklamıştır (Darwin, 1976: 86-87). Malthus ve Spencer gibi canlıların çoğalma oranının, gıda artışından fazla olduğunu düşünen Darwin'e göre, canlılar bu yüzden sürekli olarak birbirleriyle mücadele halindedir (Darwin, 1976: 25, 88). Malthus'un kaynakların aritmetik olarak artarken, nüfusun ise, geometrik olarak arttığını

[4] Bu konuda daha fazla bilgi almak için bakınız: Charles Robert Darwin, **The Voyage Of The Beagle**, Dodo Press, 2008b.

(Malthus, 1966: 14) öne sürdüğü teorisinden etkilenen Darwin, bu durumun yaşam mücadelesine, bu mücadelenin de doğal seleksiyona neden olduğunu düşünmüştür (Darwin, 1975: 87). Bu mücadele Darwin'e göre türler arası olduğu gibi en şiddetli hali ile aynı türün içindeki bireyler arasında da yaşanmaktadır. Bu yaşam mücadelesinde, mücadeleyi kazananlar varlıklarını devam ettirirlerken, mücadeleyi kaybedenler ise, yaşam haklarını da kaybetmektedirler (Darwin, 1976: 136). Yaşam mücadelesi sonucunda hayatta kalanlar ya güçlü türler ya da türün içindeki güçlü bireyler oldukları için mücadele esnasında geliştirdikleri yeni özellikler soyaçekim/kalıtım yolu ile sonraki nesillere aktarılmakta ve böylece daha güçlü nesiller ortaya çıkmaktadır. Türlerin menşei meselesinde ise Darwin, herhangi bir yaratımın söz konusu olmadığını, en basit canlının evrimleşmesi sonucunda bütün canlı türlerinin ortaya çıktığını, mücadele ve çevreye adaptasyon ile varlıklarını devam ettirdiklerini öne sürmektedir (Darwin, 1976: 66, 80-81; Darwin, 1975: 132).

Türlerin Kökeni adlı eserini tamamladıktan sonra yayınlama konusunda bir süre tereddüt yaşayan Darwin, Alfred Russel Wallace (1823-1913)'ın canlılar ile ilgili olarak kendisinin teorisine benzer şekilde "doğal seleksiyon" teorisini geliştirdiğini (Darwin, 1976: 19-20) öğrenmesinin ardından eserini yayınlamaya karar vermiştir (Doğan, 2012: 42-43). Darwin ve Wallace tarafından teorileştirilen "doğal seleksiyon", birçok bilim insanı tarafından tartışılmış ve birçokları tarafından da bu ikili 19. yüzyılın en büyük düşünürleri olarak kabul edilmiş, bu kuramın ise, modern düşünce tarihi açısından devrim niteliğinde olduğu ifade edilmiştir (Doğan, 2012: 43).

Türlerin Kökeni adlı eserinde kadim yaratılış paradigmasının oluşum ve evrim ile açıklanmasının Darwin'de kilise ve toplumun tepkisini çekme endişesi yarattığı görülmektedir. Aynı zamanda bütün bir canlı türünün yaşam düsturunun bir savaş olduğunu beyan eden doğal seleksiyon yaklaşımının, ilmi camiada yaratabileceği tepkilerin meydana getirdiği çekincelerle ortaya çıktığı da anlaşılmaktadır. Bu paradigma değişiminden sonra toplumları geliştiren şeyin ahlak değil doğal seleksiyon, gelişmiş toplumun en önemli göstergesi olan medeniyete giden yolun ise uzlaşma değil çatışma ve yaşama mücadelesi olduğuna dair bir anlayış gelişmeye başlamıştır.

Darwin için *İnsanın Türeyişi* adlı eserin yazılmasının üç amacı vardı. Birincisi, bütün öbür türler gibi insanın da kendinden önce yaşamış bir biçimden (formdan) türeyip türemediğini; ikincisi, onun gelişim yolunu; üçüncüsü de, insan ırkları arasındaki farkların önemini incelemektir (Darwin, 1975: 8).

Darwin *Türlerin Kökeni* adlı eserinde çekindiği Tanrı ile ilgili fikirlerini *İnsanın Türeyişi* adlı eserinde çekinmeden beyan etmektedir. Darwin, Tanrı konusunda şu şekilde bir çıkarsama yapmaktadır (1975: 130):

> Her şeye gücü yeten bir tanrının varlığına olan yüceltici inanca insanın tâ başlangıçta eriştiğini gösteren hiç bir kanıt yoktur. Tersine, öyle gelip geçici gezginlerden değil, yabanıl insanlar arasında uzun süre kalmış kimselerden sağlanan ayrıntılı kanıtlar, bir ya da birden çok tanrı üzerine hiç bir düşüncesi olmayan, dillerinde böyle bir düşünceyi anlatmak için hiç bir sözcük bulunmayan sayısız ırkların yaşamış ve yaşamakta olduğunu göstermektedir. Sorun, evrenin bir

> yaratıcısı ve yöneticisi olup olmadığı sorunundan, o yüksek sorundan elbette tümü ile başkadır; bu güne kadar gelip geçmiş en yüksek zekâlardan kimisi, bu soruya olumlu yanıt vermiştir. Bununla birlikte, "din" teriminden, görünmeyen ya da ruhsal araçlara (spiritual agency) inancı anlarsak, durum bambaşka olur; çünkü bu inanç, en az uygarlaşmış ırklarda evrensel görünmektir. Bu inancın nasıl doğduğunu açıklamak da güç değildir. Hayalgücü, şaşma, merak gibi önemli yetiler, biraz sağduyu ile birlikte, kısmen gelişir gelişmez, insan, çevresinde ne olup bittiğini elbette anlamak ister ve kendi öz varlığı üzerinde belli belirsiz kurguda (speculation) bulunur.

Bu çıkarsamadan yola çıkılarak ifade edilebilir ki; dini ve tanrıyı hayatı tanıma ve tanımlama merakının yarattığı itkinin sonucunda oluşan şaşkınlık ve merakın sağduyu ile harmanlanması sonucu oluşan belli belirsiz bir kurgu (spekülasyon) olduğunu düşünen Darwin, aslında insanlığın kökeninde bunun olmadığını, uygarlık düzeyi arttıkça da yaratıcıya dair inancın azaldığını iddia etmektedir. Başka bir ifadeyle Darwin ilk insanlarda Tanrı fikrinin olmadığını daha sonra hayatı anlamlandırmak için insanın bu kavramı icat ettiğini, zamanla doğa bilimsel gelişmeler sayesinde hayatı doğa bilimleriyle açıklama yoluna gittiğini öne sürmektedir. Comte'un üç hal yasasına benzer şekilde, insanın inanma serüveni önce ruhsal araçlara, sonra putçuluğa (fetishism), çoktanrıcılığa (polytheism) ve sonunda tektanrıcılığa (monotheism) inanmasına yol açan yüksek zihnî yetilerdir diyen Darwin için, insanın düşünme yetileri azaldıkça, bu durum insanı çeşitli boş inançlara ve garip törelere götürmektedir (Darwin, 1975: 133).

Sosyal Darwinizm'in temelini oluşturan doğal seleksiyon, Batı ülkeleri içerisinde materyalizmin etki alanının genişlemesine imkân sağlamış, özellikle Almanya'da Büchner, Vogt ve Moleschott gibi düşünürler sayesinde Darwinizm ile materyalizmin birbirlerini güçlendirdiği görülmüştür. Çünkü Darwinizm'in materyalist felsefenin geniş kitlelere yayılmasını sağlayan seküler düşünceyi, ülkeler arası farklılık göstererek, güçlendirdiği görülmektedir. Sanayileşme ve ticaretin de en fazla geliştiği döneme denk gelen yaşam mücadelesi sonucu ortaya çıkan doğal seleksiyon fikri hâlihazırdaki sanayileşmiş batı ülkelerinin mevcut durumu ile örtüşmektedir (Doğan, 2012: 43-44).

Doğal seleksiyon, yaşama savaşının; o da, büyük bir hızla çoğalmanın sonucudur diyen Darwin, insanın büyük bir hızla çoğalma eğilimine, üzülerek, bu durumun barbar kabilelerde çocukları öldürmeye ve başka kötülüklere, uygar uluslarda içler acısı bir yoksulluğa, sağduyulu insanların bekâr kalmasına ve geç evlenmesine yol açtığını düşünmektedir. Aşağı hayvanlardaki aynı fiziksel kötülüklerin insanda da bulunduğunu ifade eden Darwin, insanın yaşama savaşından doğan kötülüklerden muaf olmayı beklemeye hakkı olmadığını, çünkü insanın, ilk çağlar boyunca doğal seçmeye uğramamış olsaydı, bugünkü aşamasına kuvvetle muhtemel varamayacağına inanmaktadır (Darwin, 1995: 195). Bilinen bütün hayvanların en yavaş üreyeni olan fil, birkaç bin yılda bütün dünyayı kaplayabilirdi diyen Darwin (1995: 67), her bir tür kendi doğal üremesi içinde çoğalmış olsa bile, yaşama mücadelesi ve doğal seleksiyon sayesinde dünyayı kaplayacak popülasyona ulaşmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla hayat mücadelesinin doğal sonucu Darwin'e göre en güçlü olanın hayatta kalması yani doğal seleksiyon, bu durumu engellemekte;

aynı zamanda doğal seleksiyon, “serbest tür piyasası”nı dengeleyen bir tür “görünmez el” işlevi görmektedir.

19. yüzyılın ilk yarısında özellikle Comte ve Spencer ile doğa bilimlerinin etki alanına giren sosyal bilimlerin, bilim olma gayesiyle bütün metodolojik süreçlerini, özellikle biyoloji biliminin kural ve yöntemlerine göre şekillendirdiği görülmektedir. Aydınlanma dönemi düşünürlerinin ilerleme sorunsalı, 19. yüzyılın da en hararetli tartışmalarından birini oluşturmuştur. Bu ortamda gözlem ve araştırma sonuçları neticesinde ortaya çıkan, çok sayıda veriye dayanan biyolojik evrim teorisinin sosyal bilimlere etki etmemesi düşünülemezdi. Darwin’in de çeşitli vesilelerle değindiği yaşam mücadelesi ve doğal seleksiyon üzerine bina edilen evrim teorisi, Malthus’un nüfus teoremi/teorisi olarak bilinen ekonomi politiğinden neşet etmekteydi. Beklendiği gibi evrim teorisi sosyal bilimlere uyarlanmış, uzun bir dönem çalışmalarda etkili olmuş ve yoğun tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Mazrui, 1968: 70). Bu teorinin dikkat çeken diğer bir özelliği ise, hayatın bir amacının, gayesinin, teleolojisinin olduğu, o amacın da hayatta kalmaktan başka bir şey olmadığıdır.

Darwin *Türlerin Kökeni* adlı eserinde bütün canlı türlerinin oluşum paradigmasını belli kıstaslara göre açıklarken, özellikle insana hiç değinmemiştir. Ancak *Türlerin Kökeni* yayınlandıktan sonra birçok düşünür bu teorinin insana uyarlanabileceğinden bahsetmiş, hatta farklı ülkelerdeki çevirilerinde çevirmenler çeviriye yazdıkları girişlerde veya önsözde bu teorinin insana uyarlanabileceği meselesine değinmişlerdir. Darwin ise, 1871 yılında yazdığı *İnsanın Türeyişi* adlı eserinde evrim teorisine insanı dâhil etmiştir.

İnsanın kökeninin asla bilinemeyeceği fikrinin yanlış olduğunu savunan Darwin, bu yaklaşımın bilgiden değil, bilgisizlikten kaynaklandığını iddia etmiştir. Darwin insanın, öbür türlerle birlikte, eski, daha aşağı ve tükenmiş bir biçimin soyundan olduğu sonucuna hiç de yeni varılmış olmadığını söylemekte, Wallace, Huxley, Lyell, Vogt, Lubbock, Büchner, Rolle ve benzer düşünürlerin ve özellikle Haeckel (Darwin, 1975: 9)’in son zamanlarda doğruluğunu savundukları bu sonuca, Lamarck’ın çok önceleri vardığını ifade etmiştir. Darwin özellikle Haeckel’in, *Generelle Morphoogrie der Organismen* (Canlıların Genel Morfolojisi) (1866) adlı eserinde ve daha sonra yayımladığı *Natürliche Schöpfüngs Geschichte* (Doğal Yaratılışın Tarihi) (1868) adlı yapıtında da, insanın soykütüğünü (genealogy) tümü ile tartıştığını; o yapıt *İnsanın Türeyişi*’nden önce yayınlansaydı, bu eseri hiç yazmayacağını beyan etmiştir. Çünkü Darwin için o eserdeki bilgiler birçok noktada daha tamdır ve eserdeki doğa bilgilerinin, kendisinin sonuçlarının aşağı yukarı hepsini doğruladığını beyan etmiştir (Darwin, 1975: 9).

Darwin için insan, beynin anatomik ıraları/özellikleri (character) bakımından, insan biçimli (anthropomorphous) maymunlara, kuyruklu maymunlardan ve makaklardan bile daha yakındır (Darwin, 1975: 13). Bu yüzden Darwin, insanın türeyişi ve gelişiminin ilk basamakları, onun hemen aşağısında bulunan hayvanlarınkilerle özdeş olduğunu söylemekte ve insanın bu bakımdan

maymunlara, maymunların köpeklere olduğundan daha yakın olduğunun söz götürmez olduğunu savunmaktadır (Darwin, 1975: 19).

Kafa çapı ölçülerek insanların ırksal kategorilere ayrıldığını söyleyen Darwin, titizlikle yapılmış ölçümleri, Avrupalılarda ortalama kafatası sığasının (capacity) 92,3 inch küp; Amerikalılarda 87,5; Asyalılarda 87,1; ve Avustralyalılarda ancak 81,9 inch küp olduğunu göstermiştir demektedir. Hatta Paris'teki mezarlarda bulunan 19. yüzyıl kafataslarının, Prof. Paul Broca (1824-1880) *Philosophical Transactions* (Felsefi İşlemler) (1869) eserinde 12. yüzyıl kafataslarından, 1484/1426 oranında daha büyük olduğunu beyan etmiştir (Darwin, 1975: 77). Ufak kafalı bir doğuştan-aptalın basit beyni, maymununkine benzediği ölçüde ve bu anlamda, bir ataya dönüş örneği olduğunu söyleyen Darwin (1875: 53), insanın en yakın hısımları olan maymunlarda, ufak kafalı doğuştan-aptallarda ve insan soyunun barbar ırklarına benzeme olduğunu iddia etmiştir (Darwin, 1975: 121). Darwin bu izahlarıyla antropoloji ilminin temellerini atmakta ve kendisinden sonra kafatası üzerinden inşa edilen ırkçı, öjenik yaklaşımlara da "bilimsel" meşruiyet kazandırmaktadır.

Yabanıl insanların pek çoğunun hayran olduğu çirkin bezekler ve aynı ölçüde çirkin müzik dikkate alınırsa diyen Darwin, onların estetik yetisinin belirli hayvanlardaki kadar çok gelişmemiş olduğunu ileri sürmektedir (Darwin, 1975: 129). Doğuştan-aptalların aşağı hayvanlara benzediğini iddia eden Darwin, bu insanların yiyeceği her lokmayı ağzına atmadan önce dikkatle koklaması, iğrenç alışkanlıklarının olmasını, utanma duygularının olmamasını ve vücutlarının oldukça kıllı olmasını bu duruma örnek olarak vermektedir (Darwin, 1975: 53). Ayrıca Darwin için bu insanların konuşma yeteneğinden yoksun olmaları, dikkat dağınıklarının olması, kuvvetli olmaları, hiç durmadan hoplayıp zıplamaları, merdivenleri çoğu zaman dört ayak üzerinde çıkmaları, ağaçların ve çeşitli nesnelerin tepesine tırmanmaya aşırı düşkünlükleri de bu durum için delil niteliğindedir (Darwin, 1975: 52). Darwin doğuştan aptal olarak nitelediği akli dengesi, akli melekeleri olmayan insanları, insanın hiyerarşik olarak altında bulunan veya diğer bir ifadeyle alt türü olan maymuna benzetmekte, doğuştan aptalları insanın maymuna ket vurması olarak görmektedir. Darwin'in bu yaklaşımı da daha sonra toplum mühendisliğine soyunan otoriter liderler için ırk ıslahı için öjenik yaklaşımlara zemin hazırlamakta ve bu bağlamda yapılan uygulamalara "bilimsel" bir çerçeve sunmaktadır.

Darwin yaptığı seyahatlerde gördüğü bir örnek üzerine, bir sepet denizkestanesini düşürdüğü için çocuğunu kayalara çarpan barbar bir adam ile bir Howard ya da Clarkson arasındaki ahlâkî tutum farkı ve hiç bir soyut terim kullanamayan yabanıl bir insan ile Newton ve Shakespeare arasındaki zekâ farkının az olmadığını ileri sürmektedir. Bu barbar insanların uygar insanlara evirilebileceğini ve barbar insanların çeşitli yöntemlerle gelişilebileceğini ifade etmektedir (Darwin, 1975: 92). İnsanın birçok ırka ayrılmış olduğunu beyan eden Darwin için bunların bazıları birbirinden öylesine farklıdır ki, "doğa bilginleri çoğu zaman onları farklı türler gibi sınıflamıştır"

demektedir (Darwin, 1975: 201). Darwin'in bu ve benzeri ifadelerinin emperyalizmi meşrulaştırmak için kullanıldığının da altını çizmek oldukça önemlidir.

Yabanıl insanların vücutça ve kafaca zayıf olanlarının eleneceğini, sağ kalanların, çoğunlukla, gerçekten sağlıklı kimseler olduğunu söyleyen Darwin, uygar insanların, elenme sürecini engellemek için elinden geleni yaptığını; geri zekâlılar, sakatlar ve hastalar için bakımevleri kurduğunu; yoksulları korumak için yasalar çıkarıldığını; tıp uzmanlarının, her hastayı yaşatmak için en son ana kadar bütün ustalıklarını gösterdiğini ifade etmektedir (Darwin, 1975: 184). Böylece uygarlaşmış toplumların zayıf bireylerinin kendi soylarını sürdürmekte olduğunu beyan eden Darwin, "lakin evcil hayvan yetiştiriciliği yapmış bir kimse dahi, bu durumun insan ırkına büyük zararı dokunacağından şüphe etmez", diyerek sosyal güvenlik politikalarını eleştirmiştir (Darwin, 1975:184). Darwin'in bu görüşlerinden etkilenerek öjenizm yaklaşımını ortaya atan kuzeni Francis Galton'a oldukça kullanışlı argümanlar sunan Darwin, kendisinin ifadeleriyle bile öjenik yaklaşımları savunduğu rahatça söylenebilmektedir.

Darwin'in çalışmaları arasında genelde sosyal bilimlere, münhasıran psikolojiye en çok temas eden *The Expression of The Emotions in Man and Animals* (İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi) adlı eseridir. *Türlerin Kökeni*'nde insan hariç tüm canlı türlerinin kendi içinde, *İnsanın Türeyişi*'nde insanın hayvanlarla biyolojik ve fizyolojik benzerlikleriyle ispatlamayı denediği evrim teorisini Darwin, *İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi* adlı eserinde insan ile hayvanların benzer davranış ve duyguları üzerinden iddiasını güçlendirmeye çalışmaktadır. Darwin aynı zamanda *İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi* adlı eserinde insan ve hayvanların duygu ve hislerini açıklamaya çalışmaktadır. Darwin bu eserde insan ve hayvanların davranış ve duyguların benzerliği üzerinden hem duyguların yaşam mücadelesinde hayatta kalmada önemli bir faktör olduğunu hem de hayvanlarla insanların benzerliği üzerinden bu durumun evrimsel bir sürecin neticesi olduğunu öne sürmektedir. Utangaçlık neticesinde yüzün kızarmasını yaratıcıya hasretmenin ve bu durum üzerinden evrim karşıtlığı yapmanın yanlış olduğunu söyleyen Darwin, zenci ve koyu renkli insanların yüzünün kızaramamasının evrimsel süreçle açıklanabileceğini iddia etmektedir (Darwin, 1897: 336).

Türlerin kademeli evrimine inanların bile Sphinxmoth (Macroglossa) güvesi gibi doğuştan en kompleks hareketleri hiçbir öğrenme sürecinden geçmeden yapmalarını anlamlandıramayanlara karşı Darwin kalıtsal ve içgüdüsel olma durumuyla ilişkilendirir. Bir eylemin yerine getirilmesine yönelik kalıtsal veya içgüdüsel bir eğilim olduğunda bireyde bir dereceye kadar alışkanlık, yani bir davranışın uzun bir süre tekrarı genellikle gereklidir (Darwin, 1897: 30). Alışkanlık olarak kullanılan sinir hücrelerinde veya sinirlerde bir miktar fiziksel değişim meydana getirdiğinden şüphe duyulamayacağını iddia eden Darwin için, aksi takdirde belirli edinilmiş hareketlere olan eğilimin nasıl kalıtsal olduğunu anlamak imkânsızdır (Darwin, 1897: 29).

Doğal yaşamda korkma, korkutma gibi davranış ve duygular sergileyen hayvanların bu konuda becerikli olanlarının, bu ve benzeri özellikleri sayesinde seçilime tabi tutulduklarını ileri süren Darwin, en uygun olanın da bu sayede hayatta kaldığını, karakterlerin değişmesine ve genellikle en uygun olanın hayatta kalmasıyla da yararlı özelliklerin korunacağını düşünmektedir (Darwin, 1897: 110).

Darwin'in yukarıda özetlenen fikirlerinin dünyanın büyük çoğunluğunda etkili olmasının sebebini Doğan üç sebebe bağlamaktadır (Doğan, 2012: 46): birincisi, dönemin tek rehber olarak kabul ettiği bilimsel argümanlara dayanıyor olması; ikincisi, dönemin düşünürlerinin en çok önemsediği ve büyük bir sorunsal olan ilerlemeye cevap üretmiş olması; üçüncüsü ise, yapılan açıklama tarzının Batı toplumlarının içinde bulunduğu duruma uygun düşüyor olmasıdır. Kısaca Darwin'in teorisinin pratik hayata ve zamanın ruhuna uygun düşüyor olması, bu teorisinin etkili olmasına neden olmuştur denebilir. Darwin'in şöhretinin gündelik yaşamda dahi artmasının sebebi ise, Darwin'in yaşadığı dönemde bile dönemin gazetelerinin lehte ve aleyhte çok fazla konular işlemesi ve doğal seleksiyon ve insanın menşei üzerine kitaplar yazılmasıdır (Lange, 1998b: 207). Kimi düşünürlere göre Darwin bu teorisiyle, 19. yüzyıl sosyal teorisini tanımlayan temel entelektüel yönelmeler hakkında pek çok şey öğretmiş, sosyolojik olarak modern düşünceyi de şekillendirmiştir (Jones, 1980: ix-xi).

İKİNCİ BÖLÜM

2. DARWİN'DEN SONRA BATI'DA SOSYAL DARWİNİZM

2.1. Darwinizmin Alan Genişletmesi

Darwin 1882 yılında bir kalp krizi sonucu yaşamını yitirdiğinde arkasında pek çok tartışmalı konuyu kendisinden sonra gelen ilim insanlarına miras olarak bırakmıştı. Yaşamı esnasında evrim teorisini ortaya attıktan sonra bu konuda yaşanan tartışmalara şahit ve muhatap olan Darwin'in ölümünden sonra da tartışmalar büyüyerek devam etti. Bu başlık altında, sosyal Darwinizm üzerine Batılı ülkelerde 1945 yılına kadar yaşanan tartışmalar, ortaya atılan fikirler, dünya savaşlarına ve kavramlar dünyasına etkisi değerlendirilmeye çalışılacaktır. 1945 yılı İkinci Dünya Savaşı'nın bitiş yılı olması ve hem Birinci Dünya Savaşı hem de İkinci Dünya Savaşı'nda sosyal Darwinizmin etkisinin olduğuna dair çeşitli iddiaların varlığı hasebiyle, bu tarih önem arz etmekte, bu bölümün de ilmi ve kronolojik olarak sınırını belirlemektedir.

Kimi düşünce insanları ve bilim tarihçileri sosyal Darwinizmin, Darwin'den çok önce ortaya atıldığını söylese de Darwin'in bütün canlı yaşamının merkezine mücadele ve savaşı yerleştirip, bu durumun doğal seleksiyona neden olduğunu söylemesi, düşünürü sosyal Darwinizm bağlamında önemli bir mihenk taşı niteliğine taşımaktadır. Çünkü Darwin, *Türlerin Menşei* adlı eserinde, insan hariç diğer canlı türleri bağlamında konuyu biyolojik bir sınırda tutmuş olsa da, *İnsanın Türeyişi* adlı eserinde biyolojik tezlerinin yanında sosyal, ekonomik, dini hatta psikolojik konulara atıfları da azımsanmayacak derecededir. Darwin kendinden önce hem biyolojik hem de sosyal yaşam savaşının sonucu meydana gelen doğal seleksiyon fikirlerini sistematize etmenin yanında, kendinden sonra farklı disiplinlerde çalışacak bilim insanlarına da önemli yol işaretleri bırakmıştır. Çünkü Darwin'in evrim teorisi, canlı türlerin ortaya çıkışından öte, insan dâhil bütün varlık âleminin ontolojik gerekçelerini, dini herhangi bir unsur olmadan nasıl tanımlanabileceğine dair önemli ipuçları vermektedir. Bu yüzden Darwin'den sonra sosyal, siyasal, ekonomik, psikolojik ve dini alanda söz söyleyen insanlar veya politika yapıcılar Darwin'in fikirlerinden etkilenmiş ve bu bağlamda yeni fikirler veya politikalar üretmişlerdir.

Sosyal Darwinizm'in Darwin'den sonra ilk sirayet ettiği ilmi alanlardan birisi psikoloji alanı olmuştur. Farklı zaman dilimlerinde, eski çağlardan bugüne, pek çok ilim insanı, insanın davranışlarını şekillendiren, duygu, düşünce, bilinç, bilinçaltı, bilinçsizlik gibi kavramlar üzerinden insanın zihni ile davranışları arasındaki ilişkinin biçimini anlamlandırmaya çalışmışlardır. Modern öncesi dönemde insan ve psikolojisi meselesi genellikle din ve yaratılış üzerinden tanımlanırken, modern dönemde, özellikle Darwin'den sonra daha farklı boyutlarda ve düzlemlerde tartışılmaya başlanmıştır. Çünkü Darwin'e göre insanın doğası yaşamak ve hayatta kalmak üzerine kurguludur,

bu durum da canlılar ve doğal olarak insanlar arasında sonsuz bir mücadelesinin var olmasına neden olmaktadır. Bu mücadelenin sonucunda doğal seleksiyon olgusu ortaya çıkmaktadır. Bu söylem dinden arındırılmış modern psikolojinin de en önemli rehberlerinden olmuştur. İnsanın doğasının hayatta kalmak için savaşa meyyal olduğu yönündeki paradigma, modern psikolojide haz, hedonizm, libido, gibi kavramların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Darwinci paradigmadan beslenmiş ve sosyal Darwinizmin psikoloji ilmine sirayet etmesinde önemli rollere sahip Gustave Le Bon (1841-1931), Edmond Demolins (1852-1907), Sigmund Freud (1856-1939) gibi isimler önem arz etmektedir. Çünkü ismi zikredilen bilim insanları, modern psikoloji üzerinden insanı tanımlarlarken, insan hazzın peşinde koşan, faydasını maksimize etmeye çalışan, bilincin dışında ve ötesinde insanı idare eden yaşam merkezi "ilkel/hayvani" bir bilinçaltının (id) var olduğunu öne sürmüşlerdir. Modern pedagojinin ortaya çıkması ve yeni nesillerin inşa olmasında sosyal Darwinizmin etkisinde kalan modern psikoloji önemli bir yekûne sahiptir. Bu bağlamda sosyal Darwinizmin modern psikolojiye etkisini incelemek önem arz etmektedir. Bugün tüm dünyada yetiştirilen ve sürekli olarak eleştirilerin odağı olan yeni nesillerin sahip olduğu "değer"lerin neden, niçin, nasıl sorularının da kaynağı aslında modern "milli eğitim"lerin dayandığı pedagojik, yani çocuk bilimsel formasyonun/biçimlenmenin beslendiği bu ilmi havza olduğunu da unutmamak önemli diğer bir husus olarak göze çarpmaktadır.

Sosyal Darwinizmin etkisinde kaldığı düşünülen ve felsefesi ile kendisinden sonra gelen ilim insanlarını etkilemiş diğer önemli düşünür ise Nietzsche'dir. Nietzsche bin yıllık Hıristiyan teolojisinin egemen olduğu feodalizmin sonunda Tanrı'nın öldüğünü iddia etmiştir. Nietzsche Tanrı'nın ontolojik olarak olmadığını savunmamıştır. Bir şeyin ölmesi için öncesinde var olmuş olması gerekir. Nietzsche bu yüzden Tanrı'nın hayatın içinde ölçü olarak değerinin kalmadığı fikrini "Tanrı öldü" olarak ifade etmektedir. Tanrı'nın olmadığı bir dünyada ahlakın çöküntüye uğrayacağını düşünen Nietzsche, yaşanacak süreci nihilizm olarak adlandırmaktadır. Nihilizm, Nietzsche felsefesinde asli ve kalıcı bir durum değil, aksine geçici bir durumu ifade etmektedir. Darwin'in doğal seleksiyon sonrası oluşacak güçlü nesillerin devamını anımsatan Nietzsche, bu durumu üstinsan (übermensch) kavramıyla tanımlamaktadır. Tanrı ve ondan neşet eden ahlakın çöküntüsü sonrasında insan tanrılaşacak ve kendi kaderini kendisi tayin edip "üst insan"ı yaratacaktır. Bu bölümde ikinci olarak değinilecek başlık ise, Nietzsche felsefesinin Darwinizm'den ne kadar etkilendiği ve sosyal Darwinizm'e ne oranda katkı sunduğu analiz edilmeye çalışılacaktır.

Bu bölümün son iki başlığının amacı ise, hem Birinci hem de İkinci Dünya Savaşına sosyal Darwinizmin etkisini analiz etmek ve sosyal Darwinizmin dünya savaşlarını meşrulaştırması bağlamında anlamaya çalışmaktır. Çünkü Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında sosyal Darwinist argümanlarla hem bilim insanları hem de çeşitli devlet adamları, savaşın hayatın asli unsuru, insanın biyolojik evrimsel sürecinin bir neticesi olduğunu, bu yüzden de biyolojisi ile sınırlı insanın ürettiği bir savaşta kimsenin suçlu/sorumlu olmadığı vurgusunu ön plana çıkarmıştır.

Bu yüzden savaşçı insan vurgusunun Birinci Dünya Savaşı üzerindeki etkisi anlaşılmaya çalışılacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde ise, doğal ve yavaş olan seleksiyona tahammülü kalmayan insanların öjenizm ile doğal seleksiyonu hızlandırma girişimleri başlattığı görülmektedir. Öjenizmi bir devlet politikası olarak uygulayan Adolf Hitler ve dönemin ruh halinin anlaşılması da önem arz etmektedir. Bu bağlamda savaşı ve hatta soykırım mefhumunu meşrulaştırma bağlamında kullanılan, evrimsel olarak biyolojisine teslim olmuş insan algısının anlaşılması oldukça önemlidir. Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasındaki sosyal Darwinci etki anlaşılmaya çalışılırken; aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı sürecinde öjenizm bağlamında sosyal Darwinizmin insan eliyle gerçekleştirmeye çalışan "yapay seleksiyon" etkisi üzerinde durularak iki dünya savaşı analiz edilecektir.

2.1.1. Biyolojiden Psikolojiye Sosyal Darwinizm

Sosyal Darwinizmin psikoloji ile ilgili kısmı en genel ifadeyle, duyguların da biyolojik bir evrimsel sürecin ürünü olduğunu ifade eder. Darwin'in *İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi* adlı eseri bu manada öncülük etse de, ilgili düşünürlerin pek çoğu bu esere ilaveten *Türlerin Kökeni* ve *İnsanın Türeyişi* adlı eserlerinden de oldukça etkilenmişlerdir. Darwin, *İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi* adlı eserinde insan ve hayvanların duygularının benzerliği üzerinden, evrimsel teori gereği insanın birçok duygu ve alışkanlıklarının hayvanlardan tevarüs ettiğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, insan vücudunun en kompleks organı olan beyin, hayvandan evirildiği için beynin içindeki kimyasal değişim sonucu ortaya çıkan duygular da evrimin bir sonucudur. Hayat mücadelesi sonucu meydana gelen doğal seleksiyon da hayatta kalmaya yarayan duyguların bir sonraki nesle aktarılması bağlamında önem arz etmektedir. Hayatta kalma mücadelesinde değişen çevresel faktörlere uyum sağlamak da önemlidir, çünkü uyum sağlamının temelinde bireyin varlığını devam ettirme isteği vardır. Özellikle sosyal Darwinizm bağlamında korku, endişe ve öfke gibi duygular insanın hayatta kalma isteğinin birer tezahürüdür. İnsanın psikolojik yapısına sosyal Darwinist argümanlarla yaklaşan dönemin düşünürleri Le Bon, Demolins ve Freud bu başlıkta ele alınacak, sosyal Darwinizm bağlamında değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

7 Mayıs 1841 tarihinde Fransa'nın Nogent-le-Rotrou şehrinde dünyaya gelen Le Bon, 1860'larda tıp eğitimi almış olmasına rağmen sosyal bilimlere yönelmiş ve gazeteci olarak bilimsel buluşları halka tanıtma yolunu amaç edinmiştir. 1870'lerde antropoloji ile ilgilenmeye başlayan ve çoğunluğu hekim olan antropolog bir gruba katılan Le Bon, sosyal teorileri içeren ilk bilimsel çalışması olan *La Vie* adlı eserini yayımlamıştır (Doğan, 2012: 119). Tam ismi *La Vie: Traité de Physiologie Humaine* olan ve İngilizceye *Life: Treatise of Human Physiology* (Yaşam: İnsan Fizyolojisinin İncelenmesi) olarak çevrilen eserinde Le Bon, Darwin'in doğal seleksiyon fikrine benzer şekilde, tarihte insanların sürekli bir hayat mücadelesi içinde olduğunu, hayvanlardakine

benzer şekilde geri kalmış insanların da yok olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır (Clark, 1984: 133).

Le Bon 1881 yılında yayınladığı ve sosyal Darwinist fikirlerini ortaya koyduğu, İngilizceye *Man and Society* (İnsan ve Toplum) olarak çevrilen *L'Homme et les Sociétés* adlı eserinde, yaratıcı fikrini reddetmekte, doğada anlaşılması güç, sürekli bir değişimin olduğunu, bu değişimin ise, bütün olguların karmaşıklığını artırdığını belirtmektedir (Hawkins, 1997: 186). Bu yüzden devletin insanlık için geçerli olan doğal ayıklanma sürecine müdahale etmemesi gerektiğini savunan Le Bon, eğer geçmişte zayıfların korunması adına müdahale yapılmış olsaydı modern ulusların hâlihazırdaki medeniyet seviyesine gelemeyeceğini savunmaktadır (Clark, 1984: 134).

Doğanın, zayıflığa karşı mutlak bir hoşgörüsüzlük sergilediğini düşünen Le Bon, zayıf olan her şeyin derhal yok olmaya mahkûm olduğunu ve yalnızca fiziksel veya entelektüel güce saygı duyulabileceğini ve bu güce sahip olanların varlıklarını devam ettirebileceğini savunmaktadır. Le Bon için zekâ, bireyin sahip olduğu beyinsel madde miktarıyla sıkı bir ilişki içinde olduğundan, doğanın gözünde, yaşayan bir canlının haklarının, kafatasının kapasitesiyle yakından ilişkili olduğunu düşünmektedir (Le Bon, 2001: 239). İnsanın kafatası ile zekâsı arasındaki ilişkide Darwin gibi düşünen Le Bon, bir şekilde antropolojinin bu bağlamda ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmektedir.

İnsanların insanlarla çatışmasının gelecekte geçmişte olduğundan daha az şiddetli olacağına inanmak için çok az nedenin olduğuna inanan Le Bon, bu durumun aksine, bunun çok daha şiddetli olacağına inanmak için çok daha fazla delile sahip olunduğunu düşünmektedir. Eskiden uluslararası mücadeleler, hanedan çıkarları veya fatihlerin kaprisleri tarafından kışkırtıldığını belirten Le Bon, gelecekte uluslararası çatışmanın temel nedenleri, ulusların yaşamlarının dayandığı, önemi daha önce görülen büyük ekonomik çıkarlar olacağını ifade etmektedir. Ulusların yaşayacakları mücadelelerinin ömür boyu mücadele şeklinde olacağını iddia eden Le Bon, savaşanlarda taraflardan birinin tamamen imha edilmesiyle dahi savaşın kendisi neredeyse tamamen sona ermeyeceğini ileri sürmektedir (Le Bon, 2001: 242). Çünkü hem Darwin'in hem de Le Bon'un hayata yaklaşımında savaş, bireyler arası ya da uluslararası yaşanan dönemsel, geçici ve istisnai bir kriz süreci değil, aksine hayatın sıradan, sürekli ve asli unsurlarından birisi olduğu göze çarpmaktadır. Bu yüzden savaşta bir tarafın ortadan kalkması, yeniden savaşacak alanların bulunmaması ya da savaşın ortadan kalması anlamına gelmemektedir. Le Bon'un Darwin'den etkilendiği açık olan bu savaş yorumu, modern siyaset biliminin kurucusu olarak bilinen Niccolo Machiavelli (1469-1527)'nin "savaştan kaçmak yoktur, sadece düşmana karşı avantaj sağlanana kadar ertelenir" (Machiavelli, 1994: 47) sözündeki gibi erteleme ve durağanlığın geçici, savaşın kendisinin asıl durum olduğunu vurgulamaktadır.

Modern medeniyetlerin doğal ayıklanma neticesi olarak ortaya çıktığını söylese de Le Bon, doğal ayıklanma sürecinin, insanların oluşturduğu sosyal organizasyonlar nedeniyle tam olarak

işlemediğini düşünmektedir. Bu organizasyonların zayıf olanı koruduğunu söyleyen Le Bon, ancak bu organizasyon mantığının yanlış olduğunu, zayıf ırklar elenirken güçlü ırkların bir araya gelerek yeni nesiller oluşturması gerekliliğini savunmakta ve bu durumu gerekçelendirirken de doğal durumun aristokratik olduğunu iddia etmektedir (Le Bon, 2001: 208; Hawkins, 1997:186-187). Öjenizmin açıkça ifadesi olan bu yaklaşımda Le Bon hem Spencer hem de Darwin gibi sosyal organizasyonları ve sosyal güvenlik olgusunu eleştirmektedir.

Biyolojik olaylarla toplumsal olayların benzer olduğunu belirten Le Bon, zaman mefhumunun kendisinin en büyük oluşturucu ve yıkıcı güç olduğunu, zaman mefhumu sayesinde karanlık hücreciklerin dahi insan olabildiğini söylemektedir (Le Bon, 1997: 76). Darwin'in değişimin kendisine yüklediği tanrısal anlamı, Le Bon zaman mefhumuna yüklemekte ve zaman sayesinde küçük bir hücreden insan oluşabildiği gibi zamanın kendisini büyük oluşumların esas sağlayıcısı ve büyük yıkımların baş aktörü olarak görmektedir. Hayatta bir şeylerin doğanın kanunları dışına çıkması durumunda Le Bon, zaman içinde bu durumun "doğal" olana döneceğini savunmaktadır. Bu bağlamda nüfusun hızla arttığı dönemlerde geçim kaynakları dengesinin bozulduğunu söyleyen Le Bon, eğer bu dönemde savaş durumu söz konusu olmazsa, Malthus'un teoreminin işler hale geleceğini düşünmektedir. Zamanla milyonlarca insanın açlıktan öldüğü periyodik kıtlıkların ortaya çıkacağını ileri süren Le Bon, felaket boyutunda meydana gelecek salgın hastalıklar ile nüfusun yine küçülme eğilimine gireceği öngörüsünde bulunmaktadır (Le Bon, 2001: 203). Öjenik politikaların neden Batı'da bu denli yaygın olduğunun ve meşru görüldüğünün en ciddi ifadelerinden olan bu açıklama daha sonraları otoriter liderlerin katliamlarını meşrulaştırmakta, bilim insanlarının da bu durumu olağan olarak değerlendirmesine neden olmaktadır.

Bütün düşünce kalıplarının yıkıldığı bir çağda yaşadığını düşünen Le Bon, dini, politik ve toplumsal inançların ortadan kalktığına, bilimin ve tekniğin yeni buluşlarının insanlığa yön verdiğine, değişimin az olduğu toplumlarda ise, bunun nedeninin o ırkın psikolojik yapısında köklü değişmez öğelerin bulunmasından kaynaklandığına inanmaktaydı (Le Bon, 1997: 10). İnsanın bilinçli hareketlerinin dahi ırsî etkiler altında oluşan bilinçaltı temelinde meydana geldiğini söyleyen Le Bon, bu temel ilgili ırkın ruhunu oluşturan sayısız ataların birikimini (residus) içerisinde taşıyacağını beyan etmektedir (Le Bon, 1997: 24). Freudyen psikolojide de mütemadiyen kendine yer bulan bilinçaltı kavramı, insanın biyolojik/kalıtsal ve karanlık yanını tanımlamak ve ortaya çıkan zulümleri de meşrulaştırmak için kullanıldığını belirtmek önem arz etmektedir.

Kitle psikolojisinin bireyin doğasını zamansal olarak değiştirdiğini ifade eden Le Bon, birey, kitle halindeyken bireysel çıkarlarını topluluğun çıkarları için feda edeceğini, bunun da insan tabiatına aykırı olduğunu söylemektedir (Le Bon, 1997: 26). Çünkü Le Bon'a göre insan kendi çıkarları için mücadele eden ve bu bağlamda diğer insanlarla sürekli bir mücadele halinde olan bir varlıktır. Bu yüzden zayıf ve ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmek için oluşturulan sosyal organizasyonlar ve kitle hareketleri hem insanın hem de ulusların gelişmesine zarar vermektedir.

Hayatın anlamlandırılmasında, 19. yüzyıl ortalarından itibaren önemli bir konuma gelen antropoloji ilmi, Le Bon'un da dikkatini çekmiş ve Le Bon antropolojinin hayatta kalma mücadelesinin hayvanlardan daha şiddetli olarak insanlar arasında yaşandığını kanıtladığını ileri sürmektedir. Bu savaşın en doğal hali medeni ve vahşi insanlar arasında yaşanan savaştır. Bu savaş sadece kaba bir cephe savaşı değil, daha kapsamlı olarak ticari ve endüstriyel alanda sürekli olarak gerçekleşmektedir (Hawkins, 1997: 187). İnsanın yaşadığı kompleks ve sürekli savaşın bireylerin ve ırkların ilerleme serüvenindeki temel motivasyon kaynağı olduğunu düşünen Le Bon, bu motivasyon ortadan kalktığında ya da gevşediğinde ilerlemenin yerini gerileme alacağından, bu duygunun sürekli diri tutulması gerektiğini vurgulamaktadır. Le Bon için zaten insanlık tarihi de ulusal bazda askeri güç olarak komşuların önüne geçme öyküsünden ibarettir (Hawkins, 1997: 187).

Irkın genelinin ya da bir ırkın bütün bireylerinin karakterinin oluşmasının veraset ve bilinçaltı öğelerin oluşması ile meydana geldiğini savunan Le Bon, bir ırkın bütün bireylerinin birbirinin aynısı gibi olduğunu söylemektedir. Bu yüzden aynı ırka mensup ünlü bir matematikçi ile sıradan bir kunduracının entelektüel olarak belli başlı farkları olsa da ahlak ve inanç bakımından birbirinin ya aynısı ya da aralarında çok ufak farkların olduğunu ileri sürmektedir (Le Bon, 1997: 24-25). Evrimsel sürecin insan üzerinde kalıtım bağlamında oldukça etkili olduğunu düşünen Le Bon, kadın erkek eşitliğini reddetmekte ve evrim sonucunda oluşan bu ayrımın hiçbir eğitim süreci ile değiştirilemeyeceğini savunmaktadır (Hawkins, 1997: 187). Le Bon'un kadınlar bağlamında bu sert çıkışın sebebini Mike Hawkins, "toplumsal anlamda zararlı ve bozulmayı kolaylaştırıcı olarak gördüğü feminist ve sosyalist politikalara karşı bir tepki ve bu ideolojilerin yanlışlığını gösterme çabası" olarak nitelemektedir (Hawkins, 1997: 188-189). Çünkü Le Bon sosyalistlerin ve feministlerin yapmaya çalıştıkları şeyin doğa kanunlarını tersine döndürmek ve azınlıkta olan gücü çoğunlukta olan zayıflara vermek olduğu analizini yaparak bu durumu eleştirmektedir (Le Bon, 2001: 220).

İnsan, tüm canlıların boyun eğmek zorunda olduğu doğanın katı kanunlarından kendi payına olandan kaçmayı başarabildi mi; bir insanla diğeri arasındaki ilişkiler medeniyet tarafından biraz olsun yumuşatıldı mı; mücadele insanlığın içinde türler arasında olduğundan daha mı az sertleşti, sorularını soran Le Bon bu sorulara "tarih bize tersini öğretir" diyerek cevap vermektedir. Ulusların her zaman mücadele ettiğini, bu mücadelenin her zaman devam ettiğini söyleyen Le Bon, dünyanın başlangıcından beri en güçlülerin halkın kaderlerinin hâkimi olduğunu ileri sürmektedir (Le Bon, 2001: 240). Başka bir ifadeyle Le Bon'a göre tarih, insanlara güçlü olanın haklı olduğunu; doğanın katı kurallarının medeniyetin bütün aşamalarında geçerli olduğunu; diğer canlı türleri arasında yaşanan sert ve vahşi savaşın insanlar arasında da sürekli ve kalıcı olarak devam edeceğini öğretmektedir.

İlahiyatçıların ve hayırseverlerin söylemlerini “aptal gevezelikler” olarak niteleyen Le Bon, insan yasalarının doğa yasalarını değiştirmek için son derece güçsüz olduğunun ve bir halkın ilişkilerini belirlemede insan yasalarının ikincil kaynak olarak devam ettiğinin kabul edilmesi gerekliliğini savunmaktadır. Diğer yandan tüm hak ve adalet teorilerinin beyhude olduğunu düşünen Le Bon, uluslararası ilişkiler, farklı çıkarlar ya da sadece kendisini genişletmek isteyen bir ulus meselesi olduğunda, dünyanın başlangıcından beri olduğu gibi doğrunun ve adaletin, güçleri eşit olmayan ulusların ilişkilerinde hiçbir zaman rol oynamadığını ileri sürmektedir (Le Bon, 2001: 241). Diğer bir ifadeyle Le Bon, türler arasında eşitliğin ve adaletin olmadığını, bu ilişki biçiminin insanlar arasında da mevcut olmadığını, uluslararası ilişkilerde güçlü olanın gücünü gösterdiğini, devletlerin aynı güçte olduğu durumlarda adalet ve eşitlik olgusunun sadece kerhen ve geçici olarak kullanıldığını düşünmektedir.

Le Bon gibi Fransız olan sosyal tarihçi Demolins, cumhuriyetçi resmi kültürün dışında düşünce üreten soydaşı Le Bon gibi sosyal Darwinist duruşu ile bilinen bir düşünce insanıdır. Düşünce yaşamının başlarında Katolik sosyal kuramcı Frederic Le Play (1806-1882)’in öğrenciliğini ve takipçiliğini yapan Demolins, zamanla savunduğu düşüncelerin tersinde bir alana geçiş yapmıştır. 1881’de Le Play’in ölümünden yaklaşık olarak bir yıl önce Demolins, hocasının düşüncelerini yaymak için *La Reforme Sociale* adlı bir derginin kurucuları arasında yer almıştır. Bu derginin kurucuları Darwin’in biyolojik evrim kuramının sosyal alana uyarlanmasına karşı çıkmışlardır. Bu derginin hayata bakış açısı, Tanrı’nın yarattığı doğada, karmaşık bir mücadeleden ziyade bir uyum vardır, yaşamak için mücadele fikri hatalıdır ve toplumda yaşanacak şiddetli bir mücadele ilerlemeden ziyade sosyal çözülmeye neden olacaktır (Clark, 1984: 129). Bu fikirleri bir süre sonra terk eden, zamanla sosyal Darwinist düşünce yapısına kayan Demolins, toplumu güçlendirmek için geniş ataerkil aile modeli yerine sağlıklı modern toplumların oluşabilmesi için çalışkan ve bağımsız bireylerin olması gerektiğini savunmuştur. Aile veya herhangi bir grup tarafından oluşabilecek ilkel sınırlandırmaların kalkması gerektiğini savunarak Demolins, hocası Le Play’den farklı bir düşünce zeminine kaymıştır (Doğan, 2012: 118). Böylece Le Play’in fikirlerini savunmaya devam edenler endüstrileşmenin ailenin çözülmesine neden olduğundan şikâyet ederlerken, hocasından farklı bir düşünce düzlemine kayan Demolins, 1886’da başına getirildiği *La Science Sociale* adlı derginin yazar kadrosuyla beraber, bireyin mevcut ekonomik gerçeklere göre yaşamayı öğrenmesi gerektiğini savunmuştur (Clark, 1984: 130).

Düşünce dünyasını sosyal Darwinist perspektifle şekillendirmeye başlayan Demolins 1887’de *A Quoi La Superiorite Des Anglo-Saxons* (Anglo-Saksonların Üstünlüklerinin Nedenleri) adlı bir eser yayınladığı görülmektedir. Bu eserde Demolins, bireyci ekolün öğretileriyle sosyal Darwinizmin bir sentezini yapmaya çalışmış; on yıl içinde tam yirmi altı baskı yapan eserin, Fransızca ve diğer dillere yapılan çevirileriyle satışı elli bine ulaşmıştır (Clark, 1984: 130). Bu eserin yazılma amacı olarak Demolins, Anglo-sakson ırkının varoluş mücadelesinin zorluklarına

karşı zafer kazanmada gerçek üstünlüğünün temel nedenlerini açıklığa kavuşturmak ve aynı zamanda, bu ırkın tehdit edici genişlemesine sahip olmak için ne yapılması gerektiğini göstermek olarak açıklamaktadır (Demolins, 1899: 161). *Anglo-Saksonların Üstünlüklerinin Nedenleri* adlı eserinde Demolins, Fransa, Almanya ve İngiltere'nin eğitim sistemlerini karşılaştırmakta ve yeni nesilleri eğitmek için eski yaşamın değerlerinden çok, yeni yaşamın şartlarına uygun biçimde eğitmek için neler yapılması gerektiğini anlatmaya gayret etmektedir (Demolins, 1899: 1; Demolins, 2016: 9). Fransız gençlerinin dörtte üçünün devlet memuru olmak istediğini, bu durumun şartlar gereği mümkün olmadığını, Fransız eğitim sisteminin devlete memur yetiştirmek üzerine kurgulu, bu durumun yeni neslin hayat yarışında tek yönlü yetiştirilmesine neden olduğunu eleştiren Demolins, bu tarz bir eğitim sisteminin bireyi tembelleştirdiğini savunmaktadır (Demolins, 1899: 2-3; Demolins, 2016: 9-10). Bu yüzden Demolins'e göre, işin sırrı ve yapılması gereken şey basittir. Genç nesillerin "yaşam mücadelesi" için hazırlanması; kendi kendilerine bakabilen, diğer ırkların en uygun göçmenleriyle yurtdışında rekabet edebilen pratik insanlar haline getirilmesidir (Demolins, 1899: 15, 21). Bu durumun hayatın doğal yapısı gereği zorunluluk olduğunu düşünen Demolins, varoluş mücadelesinin sürekli değişen zorluklarıyla genç neslin kendi başlarına yüzleşmesi için onları yeterince güçlü kılmaktan başka bir seçeneğin olmadığını düşünmektedir (Demolins, 1899: 70). İngilizlerin yeni nesillerini böyle yetiştirdiğini söyleyen Demolins, İngiliz eğitim modelinin "varoluş mücadelesi" ve "kendi kendine yardım" olmak üzere iki diskur üzerine bina edildiğini ve bu yüzden başarılı olduğunu ifade etmektedir (Demolins, 1899: 78).

Fransız eğitim sisteminin devlete memur yetiştirmek üzerine kurgulu olduğunu, bu sistemin eski geleneklere, değerlere ve çeşitli otantik gruplara bağımlı insan modeli ürettiğini eleştiren Demolins için yapılması gereken, İngiltere ve Amerika'da olduğu gibi bireyleri acımasız yaşam mücadelesine hazırlamak olmalıdır. Çünkü Anglo-sakson kültürde kapitalizme yönelik doğuştan gelen, "oluşum ayrıntısı" denebilecek istidat, bu sosyal yapının bir sonucuydu ki; bu kültürün mensupları ekonomik ve sosyal moderniteye oldukça hızlı adapte olabilmiş ve bu yarışa katılabilmişlerdi (Chabal, 2013: 28-29). Bu yüzden eğitim sistemini Anglo-sakson geleneğin sahip olduğu sisteme göre reforme etmek gerekliliğini savunan Demolins, aile yapısında dahi İngiliz aile yapısının taklit edilmesini önermektedir. Burada amaçlanan şey, ulusal karakterin değişimidir, bu yüzden Demolins, bu karakteri değiştirmek için inançların ve alışkanlıkların da değişmesini savunmuştur (Clark, 1984: 130-131).

Bilimsel görüşlerini yaymak için 1886'da *La Science Sociale* (Sosyal Bilim) dergisini kuran Demolins, eğitim alanında kendi geliştirdiği programları uygulamak için de 1898 yılında, *Ecole des Roches*'i kurmuştur. Bir proje okul veya düşünsel anlamda bir ekol oluşturmaya çalışan Demolins'e göre bu okulun amacı, Fransız orta öğretim okullarında, fiili eğitim ve öğretim yöntemlerinden pek memnun olmayan çok sayıda aile reisinin isteklerini karşılamaktır (Demolins, 1906: 227). *Ecole des Roches*, Fransız resmi eğitim sisteminin dışına çıkmakta, özel girişimin gücünü göstermekte ve öğrencilerini bu doğrultuda yetiştirmektedir (Demolins, 1906: 228). Çünkü

Demolins, Fransız resmi eğitim kurumlarının sadece teorik eğitim verdiğini, bu da gençlerin "yeni dünya"ya ve özel sektöre yabancı olmalarına neden olduğunu bu "yeni eğitim" sisteminin ise pratik bilgiler üzerinden gençleri yetiştireceği vaadinde bulunmaktadır (Demolins, 1906: 228-229). Fransız eğitim sisteminin geleneklere ve çeşitli gruplara bağımlı, gerçek hayattan kopuk insan yetiştirmesini eleştiren Demolins, bu yeni kurumun amacının karakter bakımından güçlü ve bağımsız, yaşamın zorluklarına dayanabilecek, hatta onları aşabilecek ustalar yetiştirmek olduğunu beyan etmektedir (Demolins, 1906: 232). Demolins bu okul sayesinde eleştirdiği geleneklerine bağlı/bağımlı Fransız eğitim sisteminden, öykündüğü Anglo-sakson eğitim modeline geçmeyi planlamaktadır. Bu okul sayesinde hayat mücadelesinde ayakta kalabilecek, özel sektöre fayda sağlayabilecek, bir nevi *laissez faire* mantığına hizmet edecek, "yeni dünya"ya "yeni birey"ler yetiştirilebilecektir.

1856 yılında, o zamanki ismi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu olan, bugün ise Çek Cumhuriyeti (Çekya) sınırları içinde bulunan Pribor'da Yahudi bir ailede doğan Sigmund Freud (Sigismund Schlomo Freud), henüz üç yaşındayken ailesi, şehirlerini yakıp yıkan Yahudi karşıtı gösterilerden kaçarak Leipzig'e yerleşmiştir. Daha sonra da aile Freud'un eğitim göreceği şehir olan Viyana'ya geçmiştir. 1873'te Viyana'da tıp eğitimine başlayan Freud, 1881 yılında eğitimini tamamlamıştır.

Freud'un ilgisini psikoloji alanı çekiyor ve bu alanda çalışmalar yapmak istiyordu. 1885'de Paris'e gidip "histeri" üzerine bazı Fransız doktorlarla çalışmalara katıldı. Orada hipnozu bir analiz metodu olarak inceleme fırsatı buldu. 1896 yılında dönemin hasta analiz metodu olan hipnoz ve elektroterapiyi terk eden Freud, kendisinin bulduğu psikanalizi yöntem olarak kullanmaya başladı. Freud'un bulmuş olduğu psikanaliz genel olarak, sorduğu sorulara "serbest çağrışım" ile aldığı sansürsüz cevaplarla bilinçaltının derinliklerinde olanı ortaya çıkarma amacı güden bir yaklaşımdır. 1896'da babasının ölümü üzerine derin bir bunalıma giren Freud, sistematik olarak kendini çözümlemeye çalıştı. Özellikle "bastırma" diye tanımladığı kavram üzerinde duracak ve bilinçaltını, bastırılmış duyguları gün yüzüne çıkararak çözümlemeye çalışacaktır.

1897'de rüya analizlerinden yola çıkan Freud, çocuklukta cinsel dürtüler üstüne *Oidipus Kompleksi* (babadan nefret, anneye aşk) fikrini geliştirdi. 1902 yılında profesör olan Freud 1906'da aralarında Carl Gustav Jung (1875-1961) ve Alfred Adler (1870-1937)'in de olduğu 17 kişilik bir grupla başladığı toplantılar daha sonra *Uluslararası Psikanalitik Derneği*'nin oluşmasına yardımcı oldu. 1912 yılında yayınladığı *Totem ve Tabu* adlı eserinde insanlığın kökeni üstüne antropolojik bir çalışma yayınladı. 1920 yılında yayınladığı *Haz İlkesinin Ötesinde* adlı eseriyle yaşamın güdüsünü, 1923 yılında ise kişiliğin üç temel ilkesinin olduğunu, bunların da *id, ego, süperego* olduğunu ifade etmektedir. Burada arzu, mantık ve vicdan duygularının verdiği savaşı anlatmaya çalışmaktadır. 1934 yılında Nazilerin iktidarında Berlin'de kitapları yakıldı, 1938'de Almanların Avusturya'yı işgal etmesiyle, ailesiyle birlikte Londra'ya kaçmak zorunda kaldı. 1939 yılında *Musa ve Tektanrıcılık* adlı eserinde din üzerine psikolojik çıkarsamalar yaparak, din mefhumu

üzerine psikolojik değerlendirmelerde bulundu. 23 Eylül 1939 yılında Londra'da yaşamını yitirdi. Freud'un yukarıda ismi zikredilenler dışında da çok sayıda eseri bulunmaktadır.

Sosyal Darwinizmin psikoloji alandaki temsilcilerinden biri olan Freud, insanın doğasını, insanın yaşamla arasındaki ilişkinin neden ve nasıl olduğunu, en belirgin davranışlardan en gizli düşüncelere kadar insanı anlamaya çalışmış, insanın evrimsel olarak gelişim sürecinin anlaşılmasıyla çözüleceğini ileri sürmüştür (Freud, 1998: 13). Literatürde Freud'un sosyal Darwinist olduğuna dair çok fazla bilgi bulunmamakla beraber, Freud'un çeşitli eserlerinde Darwin'e atıfları, insana dair çıkarsamaları bu tanımlamayı makul kılmaktadır. Bu duruma ilave olarak, zamanın akışı içerisinde insanlığın bilimin ellerinden gelen iki büyük darbe ile naif özsevgisinin incinmesinin acısını yaşamak zorunda kaldığını söyleyen Freud: "bu darbelerden ilki, insanın dünyanın merkezi olmadığını, akıl almaz büyüklükte bir dünyalar sistemi içinde sadece bir nokta olduğunu anladığında. İkinci darbe ise, biyolojik araştırmalar özel yaratım ayrıcalığı elinden alınıp soykütüğünü hayvanlar âlemine düşürdüğünde" şeklinde ifade etmektedir (Freud ve Einstain, 2010: 20). Freud insanın, evrim görüşünün ortaya çıkışıyla beraber tarih öncesi olduğuna dair kuşkuların ortadan kalktığını ileri sürmektedir (Freud, 1999: 329). Yani Freud için yaratılış paradigmasındaki gibi insan, diğer canlılardan farklı olarak özel bir yaratıma tabi tutulmamış olup doğa ve tarihinin içinde ortaya çıkmıştır.

Freud'un *Totem ve Tabu* adlı eseri, Darwin'in *İnsanın Türeyişi* ve *İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi* adlı eserlerinin bir sentezi mahiyetindedir. Freud *Totem ve Tabu* adlı eserinde, ilkel kabilelerin totem ve tabulara yükledikleri anlamlar üzerinden medeni insanın psikolojik hastalıklarının temelini açıklamaya çalışmaktadır. Darwin'in farklı "ilkel" kabilelerin fiziksel özellikleri üzerinden insanın kökenini bulmaya çalışması gibi Freud'un da yine benzer toplulukların âdetleri, inançları, gelenekleri üzerinden insanın psikolojik kökenini, evrimci paradigma bağlamında açıklama niyetinde olduğu görülmektedir. Freud'un kendisinin de bazı bölümlerini doğrudan Darwin'den esinlendiğini söylediği bu eserin, sosyal Darwinist argümanları içinde barındırdığı görülmektedir (Freud, 2011a: 78). İlkel kabilelerin duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen Freud, öldürme yasağını değerlendirirken, "çiğnenmesi kesinlikle cezayla karşılanan "Öldürmeyeceksin!" buyruğu insanlara Tanrı elinden yasa gelmeden önce bile bu ilkeller arasında varmış" demektedir (Freud, 1998: 66). Freud'un bu çıkarsamasında Tanrı buyruğuna inandığı, lakin bu buyruğun ilkel kabilelerde olmadığı ve insanın medenileşmesi sürecinde belli bir dönem sonra ortaya çıktığını düşündüğü görülmektedir. Freud ilkel kabilelerdeki totem kültürünü incelemekte ve toteme olan saygı ve bağlılığın o totemin simgelediği hayvanın ortak bir ata olarak kabul edilmesine dair inançtan geldiğini iddia etmektedir (Freud, 1989: 117; Freud, 1999: 164). Yani totem hayvanı, ilgili kümenin ata hayvanı sayılmaktadır (Freud, 1989: 210). Freud'a göre totemin ihtiva ettiği bu özellikler nedeniyle aynı toteme inanan insanlar arasında evlilik olmamakta, aynı aile ferdi gibi davranılmakta, cinsel ilişki yasaklanmaktadır (Freud, 1998: 19). Yasaklar, normlar, inançlar ve kuralların bütünü bile Freud'a göre, ilgili totem hayvanının o kabilenin bir simgesi olmanın ötesinde, ortak ata olduğuna dair kesin inancın önemli bir

göstergesidir (Freud, 1989: 211; Freud, 1999: 168; Freud, 2012a: 109). İnananların totemi ata saymasına benzer biçimde, Tanrıyı baba saymalarını, böyle bir inanca sahip olmalarını da salık vermektedir (Freud, 1989: 251). Yani Hıristiyanlıktaki tanrı-baba figürünün temeli de Freud'a göre buradan gelmektedir. Yani Freud, bir nevi dinin kökenini psikanalitik olarak ve evrimsel biçimde açıklamaya çalışmaktadır (Freud, 2012a: 109). Totem üzerinde ortaya çıkan çok tanrılı yapı Freud'a göre daha sonra en büyük tanrı ya da ana tanrıçanın keşfedilmesiyle tek tanrıya evrilmektedir (Freud, 1999: 332). Freud, Spencer ve Comte'un tarihi okuma biçimleri gibi Tanrı inancının da evrimsel bir sürece tabi olduğunu söylemektedir. Çünkü Freud, çocukluk dönemi üzerinden yetişkinliği anlamaya çalışırken, birbirini izleyen kuşaklarda kalıtımsal aktarımı, yani biyolojik evrim teorisinin, kendi teorileri için önemli bir açıklayıcı unsur olduğunu söylemektedir (Freud, 1999: 349). Totemler Freud'a göre simgelediği hayvan bağlamında hem o kabilenin atası iken, hem de aynı zamanda din olgusunun ilkel bir biçimidir (Freud, 2012b: 114). Freud'a göre din nevrotik süreçlerle aynı kökten beslendiği için eski ve/veya ilkel kabilelerin totem ve tabu algısı ve bunlar üzerine duygulanma biçimleri, din mefhumunun temelini oluşturmaktadır (Freud, 2012b: 127). Din olgusunu Comte ve Spencer gibi ilerlemeci olarak tanımlayan Freud, "Muhammedi dini" ve Yahudiliği kıyasladığında, sonrakinin öncekine öykünmesi ve tekrarı olarak görmektedir. Hatta Muhammed peygamberin halkı için Yahudiliği tercih etme niyetinin olduğunu söyleyen Freud, belirtmediği bir nedenle, Muhammed'in bundan vazgeçip, öykünme ve tekrar niteliğinde olan bir dine yöneldiğini iddia etmektedir (Freud, 2012b: 128). Freud'un bu açıklamasının iddia ettiği ilerlemeci din paradigması ile çeliştiği açıktır. Çünkü dinler tarihini ilerleme ve gelişme olarak tanımlayan Freud, Yahudilik ve İslam'ı kıyaslarken, sonra olanın önce olanı tekrar ve taklit ettiğini öne sürmektedir. Kendi önermesine göre, sonra olanın önce olana kıyasla daha gelişmiş ve daha medeni olması gerekmektedir. Freud genel olarak din mefhumunun evrimini konu İslam ve Yahudilik olduğunda kendi önermesiyle çelişecek şekilde bir izah getirdiği görülmektedir.

Freud, Darwin'in evrim teorisini, tarihin anlaşılması için yeni bilimsel bir teori olarak görmekte, başlangıçta düşmanca reddedişle karşılansa da sonrasında gerçeğe yönelik büyük bir adım olarak kabul edildiğini düşünmektedir. Freud bu süreci şu şekilde tanımlamaktadır (Freud, 1999: 313):

> Yeni gerçek duygusal direnmeler yaratmış; bütün bunlar popüler olmayan teorinin kanıtlarını çürütmeye yönelik savlarda dile gelmiş; fikir çatışması bir süre devam etmiş; ta başından itibaren taraftar ve muhalifler bulmuş; taraftarların sayısı ve ağırlığı giderek artmış ve sonunda zaferle noktalanmıştır.

Freud'a göre bilinçaltında ortaya çıkan korkuların farklı şekillerde ortaya çıkması ya da yansıtma şeklinde kendini göstermesi evrimsel sürecin de etkisinin olduğu bir durumdur (Freud, 2011b: 123). Aynı zamanda bazı sapkın cinsel eğilimler, çocuk yaşta meydana gelen cinsel dürtüler, kastrasyon (hadımlaştırma) korkusu da evrimsel birer mirasın sonucudur (Freud, 2011b: 124). Hayvanların yeni yaşam koşullarını başından itibaren biliyor gibi davranmalarını açıklayan paradigmanın kalıtım olduğunu söyleyen Freud, tecrübeyi bu yeni varoluşa taşıdıkları yani

atalarının yaşanmışlıklarının anılarını kendi içlerinde sakladıklarını söylemekte ve "insan denilen hayvan"da da bu durumun aynı olduğunu ifade etmektedir (Freud, 2012b: 138-139).

Milletler Cemiyeti 1932 yılında, Hitlerin iktidara gelmesi ve uyguladığı politikalar neticesi dünyada artan savaş tehlikesi ve tehdidi nedeniyle barışın korunması adına "açık mektup" projesi geliştirdi. Dönemin entelektüellerine çağrıda bulunan Milletler Cemiyeti, kendilerinin seçecekleri bir aydın ile barış üzerine mektuplaşmalarını istedi ve 1933 yılında bu mektuplar farklı dillerde yayınlandı. Albert Einstein (1879-1955) da kendisine mektup arkadaşı olarak Freud'u seçti. Einstein, ilk mektupta Freud'a, savaşın nedeni üzerine şöyle bir soru sormaktadır (Freud ve Einstein, 2010: 24-25): "Muhtemel bir savaş durumunda ıstırap ve yoksulluk dışında bir şey elde etmesi mümkün olmayan çoğunluk iradesi, nasıl oluyor da böylesi küçük bir topluluğun hırslarına ve emellerine hizmet eder hale geliyor?" Freud'dan cevaplamasını beklediği kendi sorusuna Einstein şöyle bir ön yanıt vermektedir (Freud ve Einstein, 2010: 25): "Aklıma ancak tek bir cevap geliyor: İnsan, nefret ve yok etme ihtiyacını bünyesinde taşımaktadır. Öyle görünüyor ki savaşa sebebiyet veren en trajik faktör bu dürtüdür." Einstein'ın cevabı verilmiş sorusuna Freud şu şekilde karşılık vermektedir (Freud ve Einstein, 2010: 29): "İnsanlar arasındaki çıkar kavgalarının çözümü, genellikle şiddete başvurma yoluyla olmuştur. Bu durum, insanın da içinde yer aldığı hayvanlar âleminde de söz konusudur." Freud mektubunun muhtelif yerlerinde bir düşmanı yok etme arzunun içgüdüsel bir dürtü olduğunu, evrimsel süreç içerisinde üstün gücü elde etmek için kaba kuvvet yerine hak ve hukuk gibi kavramlarla üstün güç elde edilmeye çalışıldığını söylemektedir (Freud ve Einstein, 2010: 30). Diğer bir ifadeyle Freud için üstün güç elde etme asıl dürtüdür, bu dürtüyü tatmin etmek için bir zamanlar kaba kuvvet kullanılırken, bugün hak ve hukuk kavramları öne atılmaktadır. Buna rağmen çıkar çatışması yaşanmışsa Freud'a göre, kriz genellikle şiddete başvurularak çözümlenmektedir.

Milletler Cemiyetinin ricası üzerine yazılan bu iki mektup okunduğunda, bu iki entelektüelin savaş çıkma ihtimalinden dahi dehşete düştükleri açık ve net şekilde anlaşılmaktadır. Bu dehşeti yaratan duygunun saikinin ülkelerinde kendilerinin de kökeni olan Yahudi karşıtlığının tarihsel hafızada yer alan Engizisyon Mahkemeleri benzeri bir durumu ortaya çıkarma korkusu mu yoksa kitleleri ikna kabiliyeti yüksek karizmatik liderlerin bu kitleler üzerinden dünyada yaratabileceği dehşet mi, kestirmek biraz zor olmaktadır. Bu durumun yanı sıra mektupların dikkat çeken başka bir yanı, iki düşünürün de savaşın kendisinin insanın doğası gereği olduğuna dair kanaat belirtmiş olmalarıdır. Yani hem Einstein hem de Freud, savaşın çıkmasını istemiyor olsalar bile, savaş durumunu insanın "nefret ihtiyacına sahip olması", "içinde bulunduğu hayvanlar âleminde de olağan olması" minvalinde cevaplar vermektedirler. Bu cevaplar neticesinde bu iki düşünür, uluslararası ilişkilerin zedelenmemesi, trajediler yaşanmaması için ahlaki bir tavır alıp, irade beyan edip, savaşa karşı olduklarını söylemekte, lakin "niçin savaş" sorusuna verdikleri cevaplarla insan doğası üzerinden savaşı bir nevi meşrulaştırmaktadırlar. Çünkü savaş insanın doğasında varsa, temel bir dürtü ise, dâhil olduğu varlık âlemi dost-düşman ilişkilerini zaten, hâlihazırda böyle çözüyorsa, ahlaki olarak savaş yanlış bile olsa, canlının doğasında olan bir dürtü olduğu için meşru

olabileceği bu iki düşünür tarafından dahi dile getirilmektedir. Bu yaklaşım Birinci Dünya Savaşının meşrulaştırılma araçlarından birisini de inşa ettiği düşüldüğünde, ilk dünya savaşını yaşamış iki düşünürün, ikincisi mevzu bahis olduğunda dönemlerinin popüler bilimleri nedeniyle ders çıkarmadıkları söylenebilmekte ya da anlaşılmaktadır.

Freud'a göre ahlaki olarak karşı çıkılan savaşların iyi yanları da olabilir. Bu bağlamda iyi savaş kötü savaş ayrımı yapan Freud, Türklerin ve Moğolların yaptığı savaşları kötü, Roma imparatorluğunun yaptığı savaşları iyi olarak nitelemektedir. Freud'a göre Türklerin ve Moğolların yaptığı savaşlar acı ve yıkım getirirken, Roma'nın savaşları barış hediye etmektedir. Bu bağlamda daha büyük birlikler oluşturarak, küçük yapıların kaba kuvvete başvurma ihtimalini ortadan kaldıracak hukuk düzenleri kurmak için yapılan savaşlar iyi savaşlar olabilmektedir (Freud ve Einstein, 2010: 33). Savaş'ın yaklaştığı bir dönemde savaşları iyi ve kötü diye ayırmak, Avrupa'nın kendi içinde yaşadığı krizde, Birinci Dünya Savaşı gibi yakın bir örnek varken, Türkler ve Moğollar üzerinden savaş reddiyesi yapmak, "Pax Romana" gibi dönemin siyasal liderlerinin hâlihazırda yaptıklarını iddia ettikleri tarihsel idealden bahsetmek, savaşı engellemekten ziyade savaşın meşrulaşmasına hizmet edecektir. Bu manada içsel olarak Freud başta olmak üzere dönemin düşünürleri istemeseler dahi, Darwinci "bilimsel" yaklaşımı içselleştirdikleri için savaşı insan doğası nedeniyle meşrulaştırmaktadırlar.

2.1.2. Nietzsche: Ahlaka Karşı Güç İstenci

1844 yılında doğan ve 1900'de vefat eden Alman düşünür Friedrich Wilhelm Nietzsche, felsefesiyle tüm dünyada geniş yankı uyandırmıştır. Nietzsche'nin felsefesinin Darwin'den etkilenip etkilenmediği, etkilendiyse ne oranda etkilendiğine dair literatürde ortak bir kanaat mevcut değildir. Kimileri için Nietzsche, tam bir sosyal Darwinist iken, kimilerine göre de anti-Darwinist bir felsefeye sahiptir. Bu çalışmanın muhtevası gereğince Nietzsche'nin sosyal Darwinist öğeler içeren görüşleri anlaşılmaya ve anlatılmaya çalışılacaktır. Çünkü Nietzsche'nin ahlaka dair görüşleri, güç istenci, üstinsan (übermensch), Tanrının mahiyeti ve ölümü gibi konulara dair söylemleri onun sosyal Darwinist bir düşünür olduğuna dair ciddi ipuçları vermektedir.

Nietzsche Batı düşünce tarihine baktığında, köle ahlakı ve efendi ahlakı olmak üzere iki tür ayrım yapmaktadır. Nietzsche Batı dünyasına 2500 yıldır hâkim olan "Sokratik rasyonalizm" yani rasyonel ve hümanistik metafiziksel düşünme yerine, oluş ve yaşamı öncelemiştir (Nietzsche, 2010b: 11-25). Batı dünyasında 2500 yıldır hâkim olan Sokratik rasyonalizmi *köle ahlakı* olarak tanımlayan Nietzsche (1997: 169), bireyselliği, farklılığı ve tekilliği, kendi ifadesiyle *efendi ahlak*ını ön plana alan, bir dünya görüşü arayışında olmuştur.

Nietzsche 1885 yılında tamamladığı *Thus Spoke Zarathustra* (Böyle Buyurdu Zerdüşt) adlı eserinde evrimsel sürecin bir ürünü olan "üstinsan"ın (übermensch), solucandan insana giden bir yolun son durağı, bir zamanlar maymundan daha maymun olan insanın anlamı olduğunu söylemektedir (Nietzsche, 1984: 20; Nietzsche, 2006: 6). İnsanın yolunun yukarı doğru olduğunu

söyleyen Nietzsche, bu yukarı istikameti de türlerden üst türe geçiş şeklinde izah etmektedir (Nietzsche, 2005: 91; Nietzsche, 1985: 75).

Nietzsche bilindik bir sosyal Darwinist değildir, çünkü kendisi "varoluş savaşı" yüzünden modern doğa bilimcilerin hayatı tek taraflı okuduklarını, doğada kıtlık değil bolluk olduğunu, varoluş savaşının ise, genel bir durum değil, yaşama isteminin geçici ve istisnai bir durumu olduğunu söylemektedir (Nietzsche, 2003: 221). Nietzsche'ye göre hayatta bir mücadele varsa, bu mücadelenin hayatta kalmak için değil, "güç istenci" için olduğunu iddia etmektedir (Nietzsche, 2003: 220-221). Yaşamın kendisinin bizatihi "güç istenci" olduğunu söyleyen Nietzsche, kendini-koruma üzerinden tanımlanan varolma mücadelesinin, güç istencinin dolaylı olarak karşılaşılan sonuçlarından yalnızca birisi olduğunu beyan etmektedir (Nietzsche, 2002: 21).

Nietzsche üzerine önemli çalışmaları olan Keith Ansell-Pearson'a göre Nietzsche'nin kendisi Darwinciliği belli başlı nitelikleri nedeniyle eleştirse de, üstinsan fikri ve en önemli eserlerinden *Ahlakın Soy Kütüğü Üzerine*'de, soy kütüğünün on dokuzuncu yüzyılın biyoloji düşüncesinden ciddi oranda etkilenmiş olması nedeniyle, Darwin'den bağımsız düşünülemeyeceğini söylemektedir (Pearson, 1997: 85-86). Pearson bu duruma gerekçe olarak, Nietzsche'nin Darwin'i ikincil kaynaklardan okuması nedeniyle eleştirdiğini, ancak Darwin'i şahsen eleştirdiği metinlerde bile muhteva olarak Darwin yanlısı yazılar yazdığını düşünmektedir (Pearson, 1997: 86-87).

Nietzsche, zamanının doğa bilimcilerinin Baruch Spinoza (1632-1679)'nın "kendini-koruma" (Spinoza, 2012: 160-163) fikrinin etkisinde kaldıklarını, bu fikrin düşük tabiatlı insanlarda etkisinin fazla olduğunu, ortalama/vasat bir İngiliz düşünür olan Darwin'in de bu fikirlerden etkilendiğini düşünmektedir (Nietzsche, 2002: 144; Nietzsche, 2003: 221). Nietzsche ayrıca Darwin'in bir uzvun işlevi ile onun kökenini açıklama fikrini reddetmekte (Nietzsche, 2010a: 413), çünkü Nietzsche, evrimsel süreçte bir uzvun yararı ve işlevinden ziyade, daha güçlü olma duygusunun (güç istenci), ilerlemenin gerçekleşmesi için daha önemli olduğunu ileri sürmektedir (Nietzsche, 2010a: 414). "İlerleme ve daha güçlü olma savaşı verilecektir, bu savaş güç istencinden mi yoksa var olma savaşından mı neşet edecektir", Nietzsche'nin Darwin'in gıyabında başlattığı münazaranın asıl nedeninin bu olduğu görülmektedir. Yoksa Nietzsche, ilerleme fikrine ya da daha güçlü olma savaşı aleyhine herhangi bir söz söylememektedir. Nietzsche'nin Darwin eleştirisinin, muhteva ya da amaca yönelik değil, yönteme yönelik bir eleştiri konumunda olduğu anlaşılmaktadır. Mesele esas değil, usuldür.

Her türün kendi sınırları olduğunu söyleyen Nietzsche, bu sınırların ötesinde bir evrimin olmayacağını, var olma mücadelesinden hem güçlülerin hem de güçsüzlerin yer yer yararlandığını burada da önemli olanın güç istenci ve kurnazlık becerisi olduğunu beyan etmektedir (Nietzsche, 2010a: 434-435). Buradaki her türün kendi sınırlarının olmasını Nietzsche'nin biyolojik geçiş için mi yoksa, güç istencinde, gücün sınırları için mi söylediği açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Nietzsche, Darwin'in evrimsel sürecin daha güçlünün lehine olduğu fikrini reddetmesine rağmen,

güçlü olma isteğini felsefesinin merkezine alarak, bu güç isteğinin hem güçlü olanın hem de güçlü olmayanın lehine işleyen bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda türler arası sınırı güçlerin sınırı olarak yorumlamak, Nietzsche felsefesine bütüncül olarak bakıldığında daha makul olacaktır.

Nietzsche, Darwin'i eleştirmek maksadıyla, en güçlü ve en şanslı olanların, örgütlü sürü içgüdüleriyle, zayıf olmanın ürkekliğiyle hareket eden büyük kalabalıklarla karşılaştıklarında kaybedeceklerini söylemektedir (Nietzsche, 2010a: 181,434). Nietzsche, Darwin'in teorisinin bu hatasının *Tin*'i (Geist) göz ardı etmesinin bir sonucu olduğunu savunmaktadır. *Tin* deyince Nietzsche, özeni, sabrı, hileyi, çarpıtmayı, kendine tamamen hâkim olmayı ve taklitçilik gibi şeyleri kastetmekte, erdem denilen şeyin büyük bir bölümünün de *Tin*'e girdiğini söylemektedir (Nietzsche, 2010b: 68). Nietzsche'nin açıklamasında da anlaşılacağı üzere kısaca *Tin* derken, ahlak kavramından bahsetmektedir. Ahlak, "başlangıçtan beri ikna etme sanatındaki bütün şeytanlıklar olarak bilinir" diyen Nietzsche, "ahlak, tâ başından beri, dünya üzerinde insanlar konuşup, ikna ede geldikleri süre içinde, baştan çıkarmanın en büyük ustası olduğunu kanıtladı", diyerek ahlakı olumsuz bir şey olarak tanımlamaktadır (Nietzsche, 2010b: 13).

Özgür insanın ahlaksız olacağını söyleyen Nietzsche, bu durumu özgür insanın, her bakımdan geleneğe değil, kendisine bağlı olmasının doğal sonucu olarak izah etmektedir (Nietzsche, 2010: 20-21). Ahlaklılık yeni ve daha iyi geleneklerin ortaya çıkmasına karşı direnir: aptallaştırır (Nietzsche, 2010b: 31) diyen Nietzsche, Darwin'i ismen sürekli eleştirmesine rağmen Darwin gibi hayvanlarla insanlar arasındaki benzerliklere dikkat çekerek, ahlakî olarak nitelenen davranışların, olguların insanın kendini korumaya yönelik araçlardan başka bir şey olmadığını iddia etmektedir (Nietzsche, 2010b: 34-35). En yüce insanın bile yiyeceğinin niteliğinden tanımlandığını, kendisine düşman olanı ahlaksal bir nezaketle kavramsallaştırdığını söyleyen Nietzsche, bu olgular ışığında bile bütün ahlaksal fenomenlerin hayvana özgü olarak nitelendirilebileceğini öne sürmektedir (Nietzsche, 2010b: 35-36).

Ahlakı şimdiye kadar anlaşıldığı haliyle, son olarak da, Schopenhauer tarafından tanımlandığı gibi "yaşama istencinin olumsuzlanması" olarak tanımlayan Nietzsche, "kendini bir buyruk haline getirir ahlak ve der ki: Yok ol! Yargılanmışların yargısıdır bu", şeklinde ahlak edinme sürecini ifade etmektedir (Nietzsche, 2010b: 31). Dinin ve ondan neşet eden ahlak kurumunun bir soyun veya bir halkın günah ve lüksten dolayı yok olacağını öne sürdüğünü vurgulayan Nietzsche, bir halkın yok oluşunun fizyolojik olarak yozlaşmasının, yani yoksullaşmış bir yaşam, kalıtımsal olarak tükenmişliğin sonucu olduğunu iddia etmektedir (Nietzsche, 2010b: 34-35). Ahlaksal yargıların bir yanılsama olduğunu düşünen Nietzsche, ahlaksal gerçek diye bir şeyin olamayacağını, ahlaksal yargının tam bir saçmalık olduğunu öne sürmektedir (Nietzsche, 2010b: 43). Ahlakın temel olarak üç işlevinin olduğunu söyleyen Nietzsche, bu işlevleri terbiye etme, evcilleştirme ve kendini kabul ettirme şeklinde açıklamaktadır. Bu üç olgunun var olabilmesi bağlamında ahlakın bir araç olduğunu düşünen Nietzsche, bu yüzden şimdiye kadar insanlığı

ahlaklı yapmak için kullanılan tüm yöntemlerin temelde ahlak dışı olduğu yönünde kanaat bildirmektedir (Nietzsche, 2010b: 47).

Tanrının öldüğünü düşünen Nietzsche (Nietzsche, 1984: 19; Nietzsche, 2006: 5), Tanrı fikrini terk edenlerin ahlaka daha sıkı sarıldıklarını düşünmektedir (Nietzsche, 2010a: 36). Yaşadığı zamanın en saf ve geri kalmış insan türü olarak Nietzsche, Hıristiyanları görmektedir. Bu insanların huzur ve kurtarılma duygusunu, Tanrının psikolojik ilhamına dayandırdıklarını belirtmekte, bu durumu da çilekeşlik, dengesizlik olarak tanımlamaktadır (Nietzsche, 2010a: 116). Çünkü Nietzsche dinin kökenini, aniden ortaya çıkan aşırı güç duygularının ve bu duyguların Tanrıya hasredilmesinin sonucu olarak ifade etmektedir (Nietzsche, 2010a: 116). Tanrıyı fiziksel güç sahibi olmayan, elçilerini de kurnaz bir büyücü olarak tanımlayan Nietzsche, bu ikisinden korunmak gerektiğini, kendi idealinin rakibini Tanrının rakibi olarak tanıtarak, insanların büyük bir güç elde edebileceğini söylemektedir (Nietzsche, 2010a: 157). Büyük insanların güç için verilen mücadelelerin olduğu yerde belirdiğini söyleyen Nietzsche, insanların çoğunun, mümkünse bütün insanların Tanrının efendisi olmak istediğini iddia etmektedir (Nietzsche, 2010a: 598).

Nietzsche felsefesi bağlamında Tanrı ölmüş, ahlak çökmüş, insan yalnız kalmıştır, o zaman Nietzsche, üstinsan olma idealine sahip sıradan insan ne yapacaktır, diye sormaktadır. Nietzsche üstinsan düşüncesini Tanrının olmadığı dünyada nihilizm ve güç istenci bağlamında açıklamaktadır. Tanrının ölümü ile ahlak çöküntüye uğrayacak, insan nihilizme sürüklenecek, insanı nihilizmden kurtaracak olgu da Nietzsche'ye göre, üstinsan olacaktır. Nietzsche felsefesinde üstinsan, nihilizmin karşısındadır. Nietzsche felsefesinde insanın davranışlarının en önemli motivasyonu olan güç istenci, üstinsanın ortaya çıkmasında en önemli olgu olarak kendini göstermektedir.

Güç istenci insanın sadece başka insanlar üzerindeki güç isteği değil, aynı zamanda insanın yaratıcılığı için de gerekli olan, kendi üzerindeki güç olup, kişinin kendini aşıp üstinsana ulaşması için de gereklidir. Zerdüşt'ün ifadesi ile üstinsan, hayatın da anlamıdır. Hâlihazırda Nietzsche felsefesinde Zerdüşt, Tanrının öldüğü dünyada, insanın üstinsan olma yolculuğunda yol gösterici bir rehberdir. İyi, kötü ve mutluluk kavramlarını güç ile ilişkilendiren Nietzsche için iyi, güç duygusunu ve istemini yükselten herşey iken, kötü, zayıflık nedeniyle meydana gelen şeylerin bütünüdür; mutluluk ise, gücün büyümesi ve bir engelin aşılmasıyla meydana gelmektedir (Nietzsche, 2008: 10). İşte tam da bu yüzdendir ki Nietzsche için üstinsan, güç istenci ile hareket etmekte ve zaten güç istenci de yaşamın kendisi konumunda olduğu için hayatın her yerindedir (Nietzsche, 2006: 89-90). Nietzsche için üstinsanın tek bir ahlaksal ilkesi vardır, o da güç istencidir. Üstinsan, iyinin ve kötünün bilindik anlamlarının ötesinde hayatı olduğu gibi kabul eden insandır. Üstinsan yaratıcı bir insandır ve kendi gibilerini yetiştirecektir; yeryüzünün efendileri yeryüzünün efendilerini hazırlayacaklardır (Kuçuradi, 1967: 122).

2.1.3. Biyo-Kaderci Bir Savaş Yorumu: Birinci Dünya Savaşı

Emperyalizm ve endüstrileşme başta olmak üzere pek çok unsurun neden olduğu, 1914 ile 1918 yılları arasında yaşanan ve tahminen 10 milyondan fazla insanın ölümüyle ve 20 milyondan fazla insanın yaralanmasıyla neticelenen Birinci Dünya Savaşı, insanlık tarihinin en kanlı olaylarından biri olarak dikkat çekmektedir. Endüstrileşerek gelişen Batı dünyası, gelişmemiş diğer dünya ülkelerine endüstri ve medeniyet götürme vaadiyle giderek, bu ülkeleri sömürürken, elindeki en önemli meşruiyet araçlarından birisi kendisinin gelişmiş, sömürdüğü ülkelerin ise, gelişmemiş olması olarak göstermektedir. Bu anlatı vesilesiyle yapılanlar bir sömürü gibi görünmeyecek, aksine bir ülke tarafından diğer ülkelerin medenileşmesine yardımcı olma girişimi olarak gösterilebilecektir. Bu durum Darwin'in medeni-barbar ayrımını ve barbar toplumların alt bir tür gibi olduğu, bu yüzden medenileşmeye muhtaç oldukları minvalindeki çıkarsamasını hatırlatmaktadır.

Endüstrileşme ve emperyalist politikalar, Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasının en önemli nedenleri olarak gösterilmektedir. Endüstrileşme, gelişmenin ve ilerlemenin en önemli göstergesiyken, emperyalizm ise, gelişmiş ve ilerlemiş toplumların diğer toplumlar üzerindeki hak ve sorumluluklarını ifade etmektedir. Çünkü emperyalist devletler, zamanının paradigmasıyla, farklı ülkeleri sömürmek için değil, oralara medeniyet götürmek için gittiklerini ileri sürmektedirler. Bu medeniyet götürme yarışının neden olduğu çatışma da Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli nedenleri arasında gösterilmektedir. Endüstrileşme sonucunda meydana gelen emperyalizm ve başka toplumlara medeniyet götürme isteğinde Darwinizm'in ve/veya sosyal Darwinizm'in etkisinin olduğu veya bu durumu meşrulaştırdığı söylenmektedir. Eğer zamanın yöneticileri ve etkili düşünürleri Darwin'in teorisinden etkilenmişlerse, Darwinizmin sosyal boyutu yani sosyal Darwinizm, Birinci Dünya Savaşı'nın nedenleri arasında gösterilebileceği gibi emperyalizmin de meşrulaştırıcı araçlarından biri olabilecektir. Çünkü dönemin sömürgeci devletleri, bugün de olduğu gibi, bir ülkeye farklı saiklerle girmek istiyorsa, asıl amacı açık etmemekte, bu durumu meşrulaştıracak argümanlar öne sürmektedir. Bu bağlamda dönemin en önemli argümanlarından olan, Darwin tarafından da sık sık dile getirilen, biyolojik evrimsel süreçte Batı medeniyetinin ileri, Batı dışı toplumların ise büyük çoğunluğunun geri, barbar, gelişmemiş hatta alt bir tür olduğu tezinin, emperyalizme ve dolayısıyla Birinci Dünya Savaşı'na etkisi bu başlığın temel sorunsalını oluşturacaktır. Bu başlıkta sosyal Darwinizmin insanlar arasındaki biyolojik farklılıkları açıklama biçiminin emperyalizmi, hayatı bir savaş alanı olarak görmesinin de Birinci Dünya Savaşı'nı hem tetikleme hem de meşrulaştırma oranı analiz edilmeye çalışılacaktır.

Yayılmacılık veya ekspansiyonizm olarak da ifade edilen emperyalizm, bir devletin veya ulusun başka devletler veya uluslar üzerinde, kendi çıkarları doğrultusunda etki etme süreci olarak tanımlanmaktadır. Etkileme konumunda olan devlet veya ulus, etkilenen devlet veya ulusun kaynaklarından yararlanmayı, yaşam koşullarına karar vermeyi kendisi için hak olarak görmektedir (Galtung, 1971: 81). 19. yüzyılın sonunda değişen uluslararası siyasi ve iktisadi koşulları

tanımlamak için kullanılan emperyalizm kavramının, Britanya'nın siyasal yaşamıyla literatüre ilk kez 1870'lerde girdiyse de ancak 1890'larda yaygın olarak kullanılmaya başlandığı ifade edilmektedir (Hobsbawm, 1999: 71).

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar olan zaman diliminde yaşanılan olaylara bakıldığında sosyal Darwinizmin emperyalizme biyolojik bir meşruiyet alanı yarattığı söylenebilmektedir. Aynı zamanda sosyal Darwinizmin, kendilerini dünyanın geri kalanından üstün gören ulusların suçluluk duygusunu bastırmak ve hatta ortadan kaldırmak için de önemli bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da yaygınlaşan bir olgu olan "insan hayvanat bahçeleri" Darwinizmin insan yaşamına etkilerini anlamak bağlamında önem arz etmektedir. Darwin'in "Güneş Ülkesi"ndeki barbarlardan bahsederken, ayrı bir canlı türü olduğunu düşündüğü gibi "Güneş Ülkeleri"ne sömürü için giden bazı "beyaz adamlar"ın da ilgisini çekmiş olmalı ki Avrupa'da "insan hayvanat bahçeleri" kurdukları ve hatta bu konuda "bilimsel" çalışmalar da yaptıkları görülmektedir. "İnsan hayvanat bahçeleri" üzerine yapılan çalışmalarda, buradaki insanlar egzotik veya daha sıklıkla "evcil ucubeler" veya "insan canavarlar" olarak tanımlanmaktadır (Sánchez-Gómez, 2013: 2). 1851'de ilk örnekleri görülen bu sergilerin, 1880 sonrasında daha popüler hale geldiği görülmektedir.

Sömürü devletleri kolonileştirdikleri yerlerden o bölgenin kendine özgü ürünlerini ülkelerinde sergilemek gibi bir adet edindikleri, bu sergilerde sergilenenler arasında da en dikkat çekenlerinin, başka bir canlı türü gibi tanıtılan yerli halklar olduğu görülmektedir (Sánchez-Gómez, 2013: 3). Özellikle İngiliz seçkinlerinin, üzerinde hüküm sürdükleri daha küçük emperyal ırklar veya daha düşük sosyal sınıflar için zoolojik indirgemecilik duygusuyla hayvanlar üzerinde bir egemenlik duygusu hissetmekte ve bu durumu insanlara da yansıtarak uyguladıkları bilinmektedir (Crook, 1994: 8). Darwin'in biyolojik evrim teorisini üretirken böyle bir sonucu arzuladığını söylemek doğru olmayacaktır, fakat insanı biyolojiye indirgemesinin ve özellikle "Güneş ülkesi" olarak ifade ettiği coğrafyadaki insanları alt bir tür olarak tanımlamasının, bu süreçlerin yaşanmasına neden olan insanlar üzerinde önemli bir motivasyon ve meşrulaştırma kaynağı olduğu söylenebilmektedir.

"İnsan hayvanat bahçeleri" Avrupa'nın büyük kentlerinde eğlence amacıyla kullanılırken, aynı zamanda bilimsel çalışmalar için de birer araç niteliğindedir. Avrupa'nın farklı ülkeleri tarafından sömürge haline getirilmiş olan Afrika ülkelerinden getirilen "egzotik varlıklar", antropolojik ölçümler için de kullanılmakta ve antropolojik toplantılarda da gözlem amaçlı sergilenmektedir (Toprak, 2012: 50).

Afrika ülkelerinden getirilen "egzotik varlıklar"ın ölçümleri Avrupa'da gittikçe yaygınlaşan ve popülerleşen bir bilim dalı olan antropolojinin de habercisi mahiyetindedir. Darwin'in de etkisiyle Fransa'da popülerleşmeye başlayan, ilk zamanlardaki ismi antropososyoloji olan bu alanın

en önemli temsilcisi sosyal Darwinist Georges Vacher de Lapouge (1854-1936)'dür. Vacher de Lapouge ve antroposoyolojik teorisi, dip dalgası Nazizme ulaşacak bir teori olma özelliğiyle dikkat çekmektedir (Hecht, 2000: 285-286; Toprak, 2012: 17). Vacher de Lapouge 1899 yılında yayınladığı *L'Aryen Son Role Social* (Ari'nin Sosyal Rolü) adlı eserinde insanın kendi başına ayrı bir varlık olarak değerlendirmesinin yanlış, memeli hayvanların ötesinde bir hak iddiasının asılsız olduğunu savunmakta, tek gerçeğin ise güç olduğunu iddia etmektedir. Toplum bireyleri için yasa belirleme hakkının kolektif güce ait olduğunu ve gücün karşısında herhangi bir hakkın söz konusu olamayacağını beyan etmektedir. Vacher de Lapouge için insanlar birbirinden farklıdır ve kafa indeksi ölçümleriyle insanlar arası zekâ ölçümü mümkündür. Vacher de Lapouge, Spencer ve Le bon gibi toplum içinde dezavantajlıları koruma eğiliminde olan sosyal seleksiyona karşı çıkılması ve doğal seleksiyonun teşvik edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Vacher de Lapouge, 1899: 411; Hecht, 2000: 287-289; Toprak, 2012: 18). Çünkü Vacher de Lapouge, iradenin toplumsal gelişme üzerindeki etkisinin sınırlı ve sosyal evrime seçilimin hâkim olduğunu ve sosyal seçilimin en iyiyi ortadan kaldırdığından dolayı zararlı olduğunu ileri sürmektedir (Vacher de Lapouge, 1899: 512). Bu yüzden, evrimin gereği olarak insan, daha az özgür hale gelmektedir. (Vacher de Lapouge, 1899: 513). Aynı zamanda insan evrimin gereği olarak ahlak fikrinin ortadan kalktığı bir evreye doğru da gitmektedir (Hecht, 2000: 291). Aynı zamanda ırkların birleşmesine de karşı çıkan Vacher de Lapouge, toplumu dönüştürmek ve bireyleri mükemmel yapmak görevini devlete vermektedir (Vacher de Lapouge, 1899: 369). Vacher de Lapouge'ün fikirleri Almanya'da takipçileri olan Ludwig Woltmann (1871-1907) ve Otto Ammon (1842-1916) ile yayılma fırsatı bulmuştur (Hecht, 2000: 294). İçişleri ve Eğitim Bakanı, Alman devletinin ilk Nazi Bakanı Wilhelm Frick'in Lapougian kökenli bir terim olan "antroposoyoloji" terimini kullandığı ve Nazi politikaları bağlamında da bu "ilmi" yaklaşımın önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir (Hecht, 2000: 298).

Vacher de Lapouge aynı zamanda dünya toplumlarını kafatası indeksiyle, yani kafatasının yatak ve dikey ölçümleriyle iki kısma ayırmaktadır. Birincisi dolikosefal, diğeri ise, brakisefaldir. Dolikosefal olanlar, enlemesine uzun kafalı olanlar, brakisefal olanlar ise, enlemesine yuvarlak kafalı olanlardır (Vacher de Lapouge, 1899: 16, 42-45). Bu veriler ışığında ise, Avrupa toplumunu Vacher de Lapouge, Homo Europeus, Homo Alpinus ve Homo Mediterraneus olmak üzere üç kısma ayırmaktadır. Vacher de Lapouge'e göre, Homo Europeus, uzun boylu, açık saç ve ten renkli, girişimci, kendine güvenen, servet biriktiren, özgürlüğüne düşkün iken (Vacher de Lapouge, 1899: 1), Homo Alpinus, kısa boylu, esmer, temkinli, tutucu, köle zihniyetine sahip, geleneğe önem veren kişilerdir (Vacher de Lapouge, 1899: 191). Homo Mediterraneus ise, kısa boylu, koyu esmer görünümlü, sıradan insanlardı (Vacher de Lapouge, 1899: 122). Vacher de Lapouge, bu fiziksel özelliklerden yola çıkarak bir dizi antroposoyolojik yasalar belirlemektedir. Bu yasalar her kategorinin mensubu için geçerli olan, servet dağılımından, kent yapısına, göç şekillerinden evliliğe birçok alanı kapsamaktadır. İnsanlar hangi kategoriye ait ise, o kategorinin davranışlarını sergilemektedir (Toprak, 2012: 25-27). Vacher de Lapouge, sarı ırk olan dolikosefali, yani Homo

Europeus'u üstün ırk olarak görmektedir (Toprak, 2012: 29). Bu tanımlama biçimleri insanları kendi iradeleri dışında olan bir takım biyolojik ve fizyolojik etmenlerin esiri yapmakta Batılı insan teolojik kaderden kaçarken biyolojik/fizyolojik kaderciliğin içine düşmektedir.

Sosyal Darwinizm, içinde barındırdığı birçok argüman nedeniyle emperyalizmi teşvik etmekte, meşrulaştırmakta, bu da ülkelerin ordularının artmasına neden olmakta ve donanmalarının genişlemesini haklı çıkarmaktadır (Hamilton and Herwig, 2003: 16). 1901-1909 yılları arasında Amerikan devlet başkanlığı yapmış ve Amerika'nın ekonomik yükselişinin, emperyalizm kültürünün Amerika siyasetinde yerleşmesinin önemli bir karakteri olmuş Theodore Roosevelt (1858-1919), Amerika'nın bugün hala devam eden saldırgan politikalar kültürünün de kurucu babaları arasındadır (Sümer, 2008: 124-125). Bu düşüncenin temeline inildiğinde Roosevelt'in 1901 yılında yazmış olduğu *The Strenuous Life* (Yorucu Yaşam) adlı eseri dikkat çekmektedir. Roosevelt bu eserinde yalnızca şişkin, tembel bir rahatlık ve alçakça bir barış aramanın, Amerikan halkının hayatlarının tehlikeye atılması anlamına geleceğini, daha güçlü insanlar olmak için dünya egemenliğini kazanmaları ve hayatın bu zorlu yarışında, mücadelesinde güçlü olmaları, çünkü mücadelenin hayatın asli unsuru olduğunu söylemektedir. Mücadelenin haklı bir metot olduğunu söyleyen Roosevelt, bu şekilde en güçlü ulus olabileceklerini beyan etmektedir (Roosevelt, 1902: 20-21). Roosevelt bu eserinde en güçlü olmayı yaşama devam edebilmek için bir zorunluluk olarak görmekte, güçlü olmak için barış politikalarının anlamsız, mücadelenin ise, zorunlu istikamet olduğunu ileri sürmektedir. Sosyal Darwinizm'in temel argümanlarını içinde barındıran bu ve benzeri görüşlerin Birinci Dünya Savaşı arifesinde ileri sürüldüğü düşünülürse, bu söylemlerin savaşın psikolojik zeminini hazırladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Roosevelt kendi eserinde ve açıklamalarında sosyal Darwinist argümanlar kullansa da 1907 yılında verdiği çeşitli demeçlerde bazı doğa bilimciler ve Spencer'dan oldukça etkilenen, Amerikan edebiyatında sosyal Darwinizmin en önemli temsilcilerinden, roman yazarı Jack London'ı eleştirmiştir. *Chicago Evening Post* isimli dergide yazarlık yapan Edward B. Clark'a göre, Roosevelt bu insanların doğal ve vahşi yaşamı fazla abarttıklarından bahsetmekte ve vahşi olanın da ruhunun olduğunu ileri sürmektedir. Roosevelt, doğanın da bir ruhu bulunduğunu ve doğanın kendisini bu kadar acımasız olarak nitelemenin yanlış olduğunu belirtmektedir. Roosvelt'in görüşlerini değerlendiren Clark, makalesinin başlığını "Roosevelt on the Nature Fakirs" (Doğa Sahtekârları Bağlamında Roosevelt) olarak seçmektedir (aktaran, Berliner, 2008: 52). Bu bağlamda Roosevelt eserinde sosyal Darwinist argümanları ileri sürse de vicdansız bir doğa fikrini eleştirmektedir. Vahşi doğanın da kendi içinde bir vicdanı olduğunu öne sürmektedir. Roosvelt'in hem doğa hem de kendisi hakkındaki fikirlerine tepki gösteren London, Roosevelt'i evrimden anlamayan, bir amatör olarak niteleyerek cevap vermektedir (aktaran, Berliner, 2008: 53).

Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında Almanya Şansölyesi olan Theobald von Bethmann Hollweg (1856 - 1921) sosyal Darwinizmin düşüncesi temelinde Almanya'nın ya yükseleceğini ya da düşeceğini beyan etmekte ve doğal seçilimin olduğu dünyada sanayi, nüfus ve

ticaret gibi alanlarda Almanya'nın gösterdiği başarılar sayesinde en uygun olarak hayatta kalacağını düşünmektedir (Herwig, 2003: 164). Aynı şekilde dönemin Alman bürokrasisi ve askeriyesinde bulunan çok sayıda insanın, sosyal Darwinist bir bakış açısıyla hayatı, dünya üzerinde yükseliş ve düşüş olarak tanımladığı bilinmektedir (Henig, 2002: 36). Benzer düşüncelere sahip olan diğer Avrupa ülkelerinde de militarizmin kitleler üzerinde bir hipnoz etkisi yarattığı, milliyetçilik ve sosyal Darwinizmin beslediği yabancı düşmanı basın yayın organları eliyle, savaşın zemininin hazırlandığı görülmektedir (Hamilton and Herwig, 2003: 30).

İnsanın savaş ile arasındaki ilişkinin ne olduğu meselesi sadece devlet adamları arasında değil, çeşitli bilim insanları arasında da tartışma konusu oluşturmaktadır. Bu bağlamda tıbbi araştırmalar, 1870 yılında psikiyatrist Henry Maudsley (1835-1918) tarafından ortaya atılan "insanın içinde gerçekten kaba bir beyin" olduğu iddiasını doğrular niteliktedir. Cambridge eğitimli Charles Sherrington (1857-1952)'ın döneminin çığır açan *Integrative Action of the Nervous System* (Bütünleştirici Sinir Sisteminin Bütünleştirici Eylemi) (1906) adlı eseri, organizmalardaki (insanlar dahil) refleks ve içgüdüsel tepkilerin alt beyin merkezlerinden kaynaklandığını iddia etmektedir. Darwin ve Spencer'ın düşüncel önderliğinde Sherrington, kalpten, kan damarlarından, solunum kaslarından ve salgı bezlerinden kaynaklanan öfke gibi birincil duyguların bedensel ifadelerinin "ataların yaşam tarzlarını anımsatan içgüdüsel eylemler" olduğunu savunmaktadır. Bu görüşe göre savunma, kaçma, nöbet vb. özellikler hayvana yararlı davranışlardı (Crook, 1994: 131). Bu ve benzeri özellikler, insana da evrimsel süreç içerisinde atalarından geçmekteydi. İnsanlar da hayatta kalabilmek için atalarından tevarüs eden duyguları kullanmaktadır. Bu dönemde yapılan birçok araştırma insanın öfke, avlanma, dövüşme gibi on yedi davranış ve duygulanım biçiminin içgüdüsel ve biyolojik yapıyla ilgili olduğunu ileri sürmekte, daha sonraki yıllarda adına "bencil gen"[5] denecek olan, insanın asli genetik yapısının savaşa ve yok etmeye doğal olarak uygun olduğu iddia etmektedir (Crook, 1994: 132). İnsanın yok etmeye, savaşmaya uygun olduğunu, hatta evrimsel bir programlama ile savaşçı ve yok edici olduğu fikrinin Birinci Dünya Savaşı öncesinde hem ilmi camiada hem de politik alanda karşılık bulduğu görülmektedir.

Savaş öncesi dönemde Amerikan popüler biliminin, insan ve hayvan türü arasında kaba benzetmeler yaptığı görülmektedir. İnsanlar biyolojik iplerle sarsılan kuklalar olarak tasvir edilmekte, şiddet evrimsel bir gereklilik olarak kabul edilmektedir (Crook, 1994: 137). Çünkü insan, bu görüşe göre, fizyolojik yapısı gereği, ilkel bir savaşçı olmak için programlanmakta, adrenalin, tireoiyodin, glikojen gibi beyinde salgılanan kimyasallar, vücut ısı, solunum ve kalp atışı yoğunluğu ile insanı harekete geçirmekte, hayvanlar gibi saldırganlık belirtileri göstermektedir (Crook, 1994: 139). Bu bağlamda insanın davranışlarının, bir irade ve tercihin ürününden ziyade, biyolojik, fizyolojik ve beyinde salgılanan belli başlı kimyasallar neticesinde meydana geldiği fikri yaygınlık kazanmakta ve bu durumun da evrimsel sürecin doğal neticesi olarak kabul edildiği

[5] Bencil Gen tanımı 1976 yılında yayınlanan, orijinal ismi *The Selfish Gene* olan, Richard Dawkins'in *Gen Bencildir* isimli eserinde insanın genetik yapısına dair bir iddiasıdır. Yani Dawkins, doğal seçilim bağlamında bencilliğin genetik tanımını yaparak, biyolojik olarak bencilliğe meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Richard Dawkins, **Gen Bencildir**, (Çev. Tunç Tucay Bilgin), Kuzey Yayınları, İstanbul, 2014.

görülmektedir. Bu yaklaşım insanı iradi bir varlık olmaktan ziyade, biyolojik bir yapının zaruri ürünü olarak göstermekte, "biyo-kaderci" bir bakış açısıyla, biyolojinin kendisine sunduğu imkânların dışında farklı düşünce ve davranış geliştiremeyen bir varlık olarak tanımlamaktadır.

Amerikalı psikolog Henry Rutgers Marshall (1852-1927) 1916 yılında yazdığı *War and the Ideal of Peace* (Savaş ve Barış İdeali) adlı eserinde insanın hayvanlarla benzer özelliklerini analiz etmekte ve insanı "savaşan bir hayvan" olarak betimlemektedir (Marshall, 1916: 95). Harvard, Columbia, Yale gibi dünyanın en önemli üniversitelerinde yıllarca ders vermiş olan Marshall, içgüdüsel faaliyetleri, bir hayvanın sinir yapısı ile miras kalan koordinasyonların sonucu olarak ve atalarına avantaj sağlayan bazı biyolojik amaçları hizmete sokma eğilimi olarak tanımlamaktadır (Crook, 1994: 131). Savaş döneminde barış ideali ile savaşı kıyaslayan Marshall, savaşı "bilimsel" olarak meşrulaştırmakta ve daha önemlisi bu duruma sebep olanları aynı yöntemle aklamaktadır.

Biyolojik ve fizyolojik insan tanımı bu dönemde Amerikan toplumunda o kadar yaygındı ki, bu durumun meydana getirdiği ırkçı yaklaşımların da kanunlarda karşılık bulmaya başladığı görünmektedir. İlk olarak Nevada eyaletinde 1861 yılında yasalaşan *Anti-Miscegenation Laws* (Irklar Arası Evlilik Yasağı Kanunu) bu durum için en önemli örneklerdendir. Çünkü bu kanunun zamanla Amerika Birleşik Devletlerin'in 14 eyaletine yayıldığı bilinmektedir. Özellikle Asya kökenli insanlarla beyaz ırkın evliliğini yasaklayan bu kanun, farklı eyaletlerde çeşitli farklılıklar gösterse de beyaz ırkın korunmasına yönelik olarak çıkarılmıştır (Sohoni, 2007: 587). Bu kanuna uymayanlar hakkında farklı eyaletlerde çeşitli cezalar uygulanmaktadır. Örneğin, Alabama eyaletinde beyaz ırktan birisi siyah ırktan birisiyle evlendiğinde 2 ile 7 yıl arasında değişen hapis cezasına çarptırılmakta; Florida eyaletinde 1000 Amerikan doları para cezası uygulanmaktaydı (Barnett, 1964: 95). Georgia eyaletinde beyaz ırktan birisi, siyah ırk kökenli herhangi bir bireyle evlendiğinde öngörülen ceza bir ile iki yıl arası hapis cezası iken; North Carolina'da ise dört ay ile on yıl arasında hapis cezası öngörülmektedir (Barnett, 1964: 96). *Irklar Arası Evlilik Yasağı Kanunu* 1967 yılında Amerikan Yüksek Mahkemesi (Supreme Court) tarafından iptal edilene kadar toplam 14 Amerikan eyaletinde uygulanmaya devam etmiştir (Sohoni, 2007: 587-588).

1921-1937 yılları arasında Yale Üniversitesi Rektörlüğü görevini yürüten, çağdaş psikoloji teorisinde son derece tanınmış olan James Rowland Angell (1869-1949), insanın, atalardan kalma kaynaklardan beslenen bir beyne sahip olduğunu öne sürmektedir. Angell'e göre bu beyin planlanmış bir hayvansal içgüdüyle hareket etmekte ve bu kaynak bağlamında duygulanım yaşanmaktadır. Angell insanın özellikle saldırgan davranışlarını, varoluş mücadelesine katılan insanın ya da insan öncesi atalarının anlatılmamış çağlarının etkisini ifade eden tepkiler olarak açıklamaktadır. İnsanın hırçınlığı, öfkesi ve korkusu içgüdülerinden kaynaklanmaktadır ve "planlanmamış kalıtsal tip"in bir dizi ayrıntılı organik aktivitesini içermektedir. Bu yüzden Angell'e göre ırk evrimi, kanlı bir şekilde gerçekleşmekte ve savaş, genetik yapının içinde zaten var olan bir unsur olarak tanımlanmaktadır (Crook, 1994: 133). İşlevselci psikolojinin öncüsü Amerikalı William James (1842-1910) de insanı "savaşan bir hayvan" olarak nitelemekte ve bin

yıllık barış döneminin kemik ve iliklerdeki savaşma eğilimini yok edemeyeceğini belirtmektedir (James, 1982: 120-123). İnsanın savaşma güdüsünün en eski ve en ilkel güdü olduğu için yok edilemeyeceğini savunan (Fisher, 2018: 96) James, sadece diğer insanlara karşı değil, tüm doğaya karşı mücadele verilmesi gerektiğini öne sürmektedir (Fisher, 2018: 107).

Biyolojik Darwinizmin sosyal bilim ve alanlara sirayet etmesi olarak açıklanan sosyal Darwinizm sadece sosyal, siyasal, ekonomik alanlara değil, aynı zamanda edebiyat alanına da etki etmektedir. Bu bağlamda Amerikalı yazar Jack London (1876-1916) oldukça önemli bir isimdir. Amerikan edebiyatının yanında dünya edebiyatında da oldukça önemli bir yeri olan London'ın farklı ülkelerden, bugün dahi, oldukça geniş bir okur kitlesine sahip olduğu bilinmektedir. London'ın, kısa ömrüne 51 kitap sığdırdığı ve bu eserlerinden 167 film çekildiği dikkat çeken unsurlar arasındadır. Spencer'ın *survive of fittest* (en iyinin hayatta kalması) fikrinden oldukça fazla etkilenmiş olan London, biyolojik evrimi ve sosyal yansımalarını içselleştirmiş bir yazar olarak tanınmaktadır (Stefoff, 2002: 44). Kendisinin hem Amerika'da hem de dünyada tanınmasını sağlayan eseri *The Call of the Wild* (Vahşetin Çağrısı) adlı eserini 1903 yılında kaleme almaktadır. Bu eserinde London bir köpeğin hayatı üzerinden farklı alegorilerle sosyal Darwinizmin en önemli unsurlarından olan en iyinin hayatta kalması, yenmezsen/öldürmezsen, yenilirsin/ölürsün, yaşamak ve kazanmak için herşey mubahtır, hayat bir mücadele/savaş alanıdır ve biyoloji ve doğa yasaları hayatın tek gerçeğidir mottolarını izah etmeye çalışmaktadır. Bu yüzden doğal hayatı, sopanın ve dişin yasasının hâkim olduğu bir gerçeklik olarak tasvir etmektedir (London, 2020: 13). Sosyal Dawinizme ve özellikle Spencer'ın evrim yaklaşımına sadakatini göstermek için London, 1907 yılında *Before Adam* (Âdem'den Önce) adlı bir roman yazmakta ve bir çocuk üzerinden biyolojik evrimin bugünkü yaşam ve insan üzerinde bıraktığı etkiyi açıklamaya çalışmaktadır. İnsanın biyolojik evrimini, bir çocuğun hayal dünyası ile anlatan London, rüya olgusunu, çeşitli hayvanların korkularını, istemsiz çıkarılan bazı sesleri bu yaklaşım üzerinden açıklamaktadır (London, 1982: 8-11). *Vahşetin Çağrısı* romanında nasıl ki bir canlının vahşi doğaya adaptasyonunu anlatıyorsa London, *White Fang* (Beyaz Diş) adlı romanında da vahşi yaşam kurallarının nasıl medeni bir şehirde uygulanacağını anlatmaktadır. Her ne kadar yaşanılan ortam medenî, mekân şehir olsa da London için yaşantılanan şeyin dişlerin savaşında "et kanunu" olduğunu ileri sürmektedir (London, 1973: 23). London'un ustalık eseri olan ve kendi yaşamından esintiler taşıyan *Martin Eden* adlı roman ise, bir insanın sanayileşmenin acımasız çarkları arasında, çarpık kentleşmenin içinde verdiği yaşam mücadelesini anlatmaktadır. Kendini gerçekleştirmeye çalışan insanı anlatan London, bu eserinde alegorinin ötesine gider ve kahramanı üzerinden Spencer ve *survive of fittest* fikrine olan inancını açıkça ifade eder. Spencer'ın *İlk Prensipler* adlı eserinin hayatın bütün aşamalarını açıkladığını, bu yüzdende de ilgili eserinin paradigmasının içselleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (London, 1972: 122-125). Şunu ifade etmek gerekir ki London, edebiyat dünyasındaki en önemli sosyal Darwinistler arasındadır ve yazdığı onlarca romanda bu yaklaşımı kullanmaktadır.

Savaş 1914 yılında patlak verdiğinde devlet seçkinlerinin ve aydınların bir kısmında dehşetten ziyade ümit duygusunun belirdiği görülmektedir. Çünkü savaş bu kesimler için, toplumun organik köklerini kurtarma, topluma manevi bir yenilenme katma, savaşın yaratıcı gücü sayesinde yeniden vizyon kazanma gibi olumlu anlamları ihtiva etmektedir (Crook, 1994: 136). Birinci Dünya Savaşı bağlamında, savaşın yüceltilmesi, kaçınılmazlığı ve ulusların farklı ve ayrı "ırklar" oluşturduğu yönündeki kanaat, sosyal Darwinist tartışmanın merkezindedir. Britanya'dan Cecil Rhodes[6] (1853-1902), Birleşik Devletler'den Theodore Roosevelt ve Almanya'dan Friedrich von Bernhardi[7] gibi yetiştirilme ve eğitim açısından farklı olmalarına rağmen, Rudyard Kipling (1865-1936)'in "Beyaz Adamın Yükünü Kaldır"[8] fikrini çeşitli derecelerde benimsedikleri görülmektedir (Hamilton and Herwig, 2003: 26).

Almanya'nın eğitimli kültürel seçkinleri ve kamuoyu oluşturmada öncü kişileri olan üniversite profesörlerinden önemli bir kısmının savaşın yaklaştığı dönemde Alman Sömürge Derneği'ne katıldıkları, sosyal Darwinizmi, ırkçılığı kabul ettikleri, savaş lehine propaganda yaptıkları görülmektedir (Herwig, 2003: 169). Alman militarizminin açık bir sözcüsü, döneminin Alman politikalarının teorisyeni olan General Friedrich von Bernhardi, 1912 yılında yazdığı ve zamanının en çok satan kitaplarından olan *Germany and Next War* (Almanya ve Bir Sonraki Savaş) adlı eserinde savaşı Darwinci bir yaklaşımla "biyolojik zorunluluk" olarak tanımlamaktadır (Crook, 1999: 634; Bernhardi, 1914: 18). Almanya'da, Amiral Alfred von Tirpitz[9] (1849-1930)'in daire başkanlarından Hunold von Ahlefeld[10] (1851-1919), 1898'de özel bir mektupta bu durumu açıkça ifade etmektedir: "Yaşam mücadelesi bireyler, iller, partiler ve eyaletler arasında, yani yaşamın her alanında vardır" (Hamilton and Herwig, 2003: 26). Bernhardi ve Ahlefeld için savaş bireyler dâhil hayatın bütün alanı için geçerli bir olgudur ve bir zorunluluktur.

Amerikalı doğa bilimci John Burroughs savaşın ikinci yılı olan 1915 yılında yazdığı *The Arrival of the Fit* (Uygun Olana Varış) adlı makalesinde hayatı "şansa ve israfa dayanan ahlaksız bir evrim draması" olarak nitelemektedir. Burroughs insanların içine hapsedildiği ölüm kalım mücadelesi olarak gördüğü hayatı, hiç kimsenin sorumlu olmadığı güçlerin, eğilimlerin işleyişi ve yıkımın hiddetine yakalanmış insanlar bütünü olarak tasvir ettiği görülmektedir (Burroughs, 1915: 198-199). Burroughs, Schopenhauer gibi hayatı olumsuz bir şekilde nitelemekte, pesimist bir yaklaşımla ontolojik bir tanımlama yapmakta, hayatta evrimsel etkinin bu kadar fazla olduğu ve

---

6 İngiliz asıllı Güney Afrikalı siyasetçi ve iş adamıdır. Güney Afrika'da elmas ve altın arama şirketlerinin sahibi ve döneminin Güney Afrika parlamento üyesi. İngiltere'nin Güney Afrika'da etkili olmasında önemli bir role sahip olan kişidir.

7 Militarist bir dünya görüşüne sahip, Prusya asıllı asker ve askeri tarihçidir. Birinci Dünya Savaşı öncesinde en çok satan yazarlar arasındadır.

8 İngiliz şair, roman ve hikâye yazarı olan Kipling'in 1899 yılında yayınlanan ve en bilinen şiirinin ismidir. Irkçı ve zenofobik öğeler içeren şiir, Batı entelektüel camiasında önemli bir etki yaratmıştır. Şiirin ilk dörtlüğü şu şekildedir: Beyaz Adamın Yükü'nü al, soyunun en iyilerini gönder. Git, çocuklarını sürgüne mecbur kıl, esirlerinizin ihtiyaçlarını karşılamak için; Ağır koşum takımları altında beklemek için, çırpınan vahşi halkın üzerinde; Henüz yakaladığın asık yüzlü insanların, yarı şeytan ve yarı çocuk.

9 Alman amiral ve siyasetçi olan Tirpitz, II. Wilhelm döneminde, 1903'te modern Alman Donanması, Kaiserliche Marine'ın kurulmasını sağlamış, 1897'den 1916'ya kadar Alman İmparatorluk Donanması Dairesi Dışişleri Bakanlığı yapmıştır.

10 Alman İmparatorluk Donanması'nın silahlanmasına katkılarda bulunan bir Koramiralidir.

hayatın kendisinin bu denli kaotik olduğu bir ortamda savaşın kimsenin suçu olmadığını ileri sürmektedir.

Gizli ittifaklar sistemi, militarizm, milliyetçilik, ekonomik emperyalizm ve gazete-basının dışında 1928 yılında ilk defa Sidney Bradshaw Fay (1876-1967) Birinci Dünya Savaşı'nın nedenleri arasına sosyal Darwinizmi eklemektedir (Hamilton and Herwig, 2003: 16). Birinci Dünya Savaşı üzerine önemli incelemeleri olan Amerikalı Fay'a göre milliyetçilik, sosyal Darwinizm, emperyalizm ve militarizmin kültürel kökenlerinin o toplumlarda Savaş öncesinde oluşmaya başladığı görülmektedir (Hamilton and Herwig, 2003: 22). Diğer bir ifadeyle Fay'a göre, "1914'ün adamları", Darwin'in doğal seleksiyon teorilerinin, insan toplumunun gelişimine aktarılabileceği fikrine kapılmaktadır. Fay, tarihsel süreç içerisinde, Britanya'da Herbert Spencer'dan Almanya'da Ernst Hackel'e, Avusturya'da Ludwig Gumplowicz'den Rusya'da Jakov A. Novikov'a ve Fransa'da Georges Vacher de Lapouge'dan Amerika Birleşik Devletleri'nde William Graham Sumner'a kadar pek çok farklı düşünürün hayatta kalmak için mücadeleyi savunduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre Fay, en uygun olanların hayatta kalması ve diğerlerinin yok olması fikrini ileri sürmektedir. Ulusların ve imparatorlukların tarihi, bu düşünceye göre, sabit bir "yükseliş ve düşüş" modeliydi, hareketsiz durmak, düşmek ve ölmek anlamına gelmekteydi (Hamilton and Herwig, 2003: 26). İşte bu yüzden Fay, Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerini sayarken, sosyal Darwinizmi eklemenin bir gereklilik olduğunu söylemektedir.

1914 öncesi Anglo-sakson geleneğe sahip ülkelerde, özellikle İngiltere ve Amerika'daki biyolojik militarizm, en güçlü ulusların sınırsız şiddete başvurmasını öven doktrinler yayınlandığı bilinmektedir. Bu dönemde İngiliz emperyalizmini sosyal Darwinist öğelerle meşrulaştıran çeşitli çalışmalar ve ders kitapları resmi kanallar aracılığıyla basılmaktadır (Crook, 1999: 634). Zaten sosyal Darwinizmin, Britanya'nın 1890'lardaki yayılmacı sömürge politikalarını açıklamayı ümit eden bir düşünce sistemi olarak İngiliz entelektüel camiasında yer almaya başladığı görülmektedir (Crook, 1999: 636). İngiliz entelektüel camiasında ekonomi, strateji ve vatanseverlik ana ekseninde savunulan emperyalizmin sosyal Darwinizm ile ilişkisi, bu sürecin popülerleşmesine yapmış olduğu katkı bağlamında değerlendirilmektedir (Crook, 1999: 636). Bu bağlamda döneminin en önemli öjenistlerinden olan İngiliz düşünür Karl Pearson (1857-1936) insanları içgüdüsel hayvanlar olarak tanımlamakta, "en uygun olanın hayatta kalması" kültünü büyütme çabası içine girmekte ve bu düşünce sistemini bir mite dönüştürmeye çalışmaktadır (Crook, 1999: 637).

Birinci Dünya Savaşı özellikle medeniyetin ilerlemesiyle ahlaki ilerlemenin de sağlanacağı fikrinin gerçek olmayacağını acımasız bir şekilde göstermektedir. Freudyen analizde de olduğu gibi savaşın, insanın içgüdüsel durumu, öjenik zorlamalar ve insanlar arası doğal rekabetten meydana geldiği fikrinin kanıksanmaya başlandığı görülmektedir (Crook, 1994: 130). Toplumsal düşüncenin ve savaşın biyolojikleştirilmesinin, yani Darwinizmin dilinin sosyal bilimlere, insan ilişkilerine ve politik planlamaya oldukça fazla etkisinin olduğu ifade edilmektedir (Crook, 1994: 5). 1918 yazının başlarında Washington'daki bir bilim konferansında, Birinci Dünya Savaşı finali

yaklaşırken, tanınmış Amerikalı biyolog Raymond Pearl (1879-1940), doğa bilimcilerine, savaşı biyolojik bir olay, “insanlarda devasa bir deney” olarak görmedikleri için sitem etmektedir. Çünkü Pearl savaşı, münhasıran Birinci Dünya Savaşı’nı, insan doğasının bir sonucu, sosyobiyolojinin, yani sosyal Darwinizm’de tanımlandığı gibi, insanın hırçın doğasının doğal bir neticesi olarak tanımlamaktadır (Crook, 1994: 1). Eğer şiddet insan doğasının en önemli belirleyicisi ve bundan dolayı herkes suçluysa, o zaman kimse suçlu olmayacaktır ve eğer herkes sorumluysa, hiç kimse sorumlu olarak nitelenemeyecektir (Crook, 1994: 7). Bu paradigmaya göre herhangi bir savaşın hatta adli vakaların çoğunun suçlusu olmayacak/olamayacaktır. Herkes biyolojik-evrimsel sürecinin mağduru olduğu için, zahiren, görünen bilinen yöntemlerle mazlum-zalim veya suçlu-suçsuz ayrımı yapılamayacaktır. Dini öğretilerin en kaderci yaklaşımlarında bile nadiren görülen bu yaklaşım, uzun bir dönem Batılı bilim adamları tarafından “bilimsel” bir hakikat olarak savunulmuştur.

2.1.4. İnsan Eliyle Seleksiyon: Hitler, Öjenizm ve İkinci Dünya Savaşı

Birinci Dünya Savaşı bittiğinde insanlık olarak ders alınması beklenirken, tam tersi hem Birinci Dünya Savaşı’nın siyasi sonuçlarının hem de savaşı meşrulaştıran başta sosyal Darwinist öğelerin, daha da yüksek sesle dillendirilmeye başlandığına şahit olunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı’ndan utanmak, esef duymak, ders almak yerine, insanın savaşçı özellikleri vurgulanmaya devam edilmekte, insan, bu özelliği üzerinden evrimsel-biyolojik yapısının kölesi gibi lanse edilmektedir.

Amerikalı tarihçi ve Harvard Üniversitesi tarih bölüm başkanlığı yapmış olan William Leonard Langer (1896-1977) 1935 yılında yazdığı *Diplomacy of Imperialism* (Emperyalizm Diplomasisi) adlı eserinde emperyalizmi sosyal Darwinist argümanlarla meşrulaştırmaya çalışmaktadır (Langer, 1935: aktaran: Crook, 1999: 635). İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerika Stratejik Hizmetler Dairesi Araştırma ve Analiz Şube Başkanı olarak da görev yapmış olan Langer için Darwin’in çatışma modeli, savaşa ve emperyal mücadeleye “biyolojik gereklilikler” olarak onay veren militarist ve ırkçı söylemler üretmekte, yeni veri noktaları oluşturma işlevi görmektedir (Crook, 1994: 7).

İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda yaşanan insanlık dramının entelektüel camiada büyük travmalara neden olduğu bilinmektedir. Bu durumun sorumlusu olarak da birçok bilim insanı sosyal Darwinizmi sorumlu tutmaktadır. Öjeni, iki dünya savaşı, Nazizm ve Holokost’un asıl sebebi olarak sosyal Darwinizm gösterilmektedir (Hodgson, 2004: 428). Batılı bilim insanlarının özellikle 1940’tan sonra, İkinci Dünya Savaşı’nı ve Hitlerin yaptıklarını anlamlandırmak için sosyal Darwinizm’i eleştiren çalışmalar yaptıkları bilinmektedir. Bu çalışmalarında faşizm ve “ırkçılık hastalığına”, daha önceki savaşları da sosyal Darwinizm üzerinden meşrulaştırma girişimlerine odaklandıkları bilinmektedir (Hodgson, 2004: 445). Bu insanlar için sosyal Darwinizm, iki dünya savaşının ortaya çıkmasında en önemli tetikleyici unsurlardandır. Ayrıca

ifade etmek gerekir ki Batı'da Darwin'in kendi eserlerinde de öjenizm, arkeoloji üzerinden ırkçılık ve emperyalizmi "bilim" ile meşrulaştırma çabaları olmasına rağmen Darwinizm bu bağlamda çok fazla eleştirilmemektedir. Bu bağlamda Batı'da Hitler, öjenizm ve ırkçılık üzerinden sosyal Darwinizm eleştirilirken, Darwin doğrudan muhatap kabul edilmemektedir. Bu manada Batılı aydınlar, sosyal Darwinizmi, Darwin'in bilimsel görüşlerinin kötü niyetli kullanımı olarak göstermeye çalışmaktadır. Ancak tarafsız bir şekilde incelendiğinde Darwin'in eserlerinin yanlış anlama ve araçsallaştırma yerine Darwin'in fikirlerinin iki dünya savaşında da test edilme imkânı bulduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Darwin'in eserlerinin ihtiva ettiği anlamlar dolayısıyla da tam bir sosyal Darwinist olduğunun belirtilmesinde fayda vardır.

Birinci Dünya Savaşı, sosyal Darwinist bir bakış açısıyla, biyo-kaderci denebilecek bir determinizmle açıklanırken, İkinci Dünya Savaşı, insanın biyolojik yapısını çözümlemiş insanın, insan eliyle yeniden inşa edilme çabası olarak yorumlanabilir. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'nı insanın biyolojik kaderi olarak görenler, İkinci Dünya Savaşı için bu kadere insan eliyle müdahale edip, doğal seleksiyonu hızlandırmaya çalıştıkları, dışardan bir müdahale girişiminin sonucunda da savaşın patlak verdiği görülmektedir. Doğal seleksiyonu hızlandırma girişimi olarak da en çok öjeni kavramı dikkat çekmektedir. Bu kavramın İkinci Dünya Savaşı döneminde en çok tartışılan kavramlardan olduğu bilinmektedir.

Kökeni Platon'un madenler metaforuna[11] kadar götürülse de öjenizm veya öjeni kavramını modern anlamda ilk kullanan kişi Darwin'in akrabası olan Francis Galton (1822-1911)'dur. Galton öjenizm yaklaşımıyla yavaş ve doğal olan seçilimi, hızlı ve insan eliyle yapmanın insanlık için daha faydalı olacağını düşünmektedir. Sağlıksız ceninleri ayıklayıp, sağlıklı ceninlerin devamını sağlayarak insan ırkını "ıslah" etmeye çalışan bir yaklaşıma sahip olan öjenizmin, ırkçılığa ve faşizme bilimsel meşruiyet alanı oluşturduğu da söylenmektedir. 19. yüzyılın son yirmi yılında sosyal Darwinistler tarafından yüksek sesle dillendirilen doğal seleksiyon fikri, ırksal saflık ve ırksal mücadele inancı öjeni hareketinin babası Galton (1892) tarafından yeniden vurgulanmıştır (Dennis, 1995: 246). Galton insanlar arasındaki yanlış doğal eşitlik fikrinden vazgeçilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu nedenle Galton, Batı toplumunda uygun stoka sahip zengin, üst sınıfa dâhil olan Anglo-saksonların üremesi, alt sınıftan olanlar ve özellikle beyaz olmayanların ise, ürememesi gerektiği fikrini savunmaktadır (Dennis, 1995: 246-247).

Öjeni kavramını pratik yaşama uygulayanların, Darwin'in doğal seleksiyon fikrini bir nüfus teorisi olarak kabul edenler olduğu bilinmektedir (Halliday, 1971: 399). Bu insanlar, Darwin'in Malthus'tan ödünç aldığı nüfusa dair gözlemini, bir popülasyon içindeki bireylerin farklı üreme

[11] Platon insan doğasının doğuştan belirlendiğini savunur. Platon'un bu yaklaşımına göre insanların doğasında/mayasında dört temel maden vardır: altın, gümüş, demir, tunç. Bu durum doğanın kuralıdır diyen Platon'a göre insan istese de bu durumu değiştiremez, insan doğasına boyun eğmelidir. Doğasında/mayasında altın olanlar topluma önder olma vasıflarına sahiptirler, bu önderlere yardımcı olabilme kabiliyetine sahiplerin mayasında ise, gümüş vardır; işçiler ve çiftçilerin mayasında ise, demir ve tunç vardır. Mayasında demir ve tunç olan birini yönetici yapmak Platon'a göre, o şehri yok etmekle eş değerdir ki o şehir zaten yıkılacaktır. Daha fazla bilgi için bakınız: Platon, **Devlet**, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 111.

başarılarının evrim ve doğal seleksiyon bağlamında ampirik bir açıklama çabası olarak görmektedir. Öjenistlerin farklı doğum oranıyla ilgili, Spencer'ın ekonomik ve biyolojik başarı arasındaki ters ilişkiye dair endişeleri, sadece ideolojik mülahazalar tarafından dikte edilen bir ayrılığın değil, orijinal bir vurgunun devamı olarak nitelenmektedir. Öjenistler biyolojik hayatta kalma sorununu toplumsal üreme sorununa dönüştüren, gerçek Darwinciler olarak lanse edilmektedir. Öjenistler bağlamında Spencer'ın çevre vurgusu ve kalıtımın aktarımını öncelemesi kullanışlı değilken, Darwin'in mücadele ve doğal seleksiyon fikri daha öjenik argümanlar içermektedir (Halliday, 1971: 400). Darwin'in bu gözlemi bir popülasyon içindeki bireylerin üreme kabiliyetlerini doğal seleksiyon yoluyla ampirik bir yöntemle açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre, popülasyon içindeki bireyin üremedeki başarısı veya başarısızlığı, belirli bir özelliğe sahip bireylerin oranını değiştirerek, bir türün özelliklerini ve türler arasındaki ilişkileri etkileyebilecektir (Halliday, 1971: 400). Diğer bir ifadeyle, toplumda farklı açılardan dezavantajlı konumunda olan gruplar hızlı ürer veya avantajlı gruplarla birleşme ve çoğalma meydana gelirse toplumun kendi içinde ve diğer toplumlarla arasındaki ilişkilerde başarısızlıklar meydana gelecektir. Bu şekilde de toplumda biyolojik, fizyolojik ve içtimaî yozlaşma meydana gelecektir.

Irkçı sosyal politikaların tasarlanmasında, önerilmesinde ve yürürlüğe konmasında modern bilim meşrulaştırıcı bir işlev görmekte ve Darwin'in teorisi, bilimsel olarak ırkçı ve faşist politikaların meşrulaştırılmasında ve itibar görmesinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır (Dennis, 1995: 243). Bu bağlamda sosyal Darwinizm, öjenik nüfus kontrolünü savunan bir söylem olarak da ifade edilmekte, bu yaklaşıma göre insanın, genel olarak biyolojik evriminin, münhasıran genetik veya kalıtsal yapısının sonucu olan bir varlık, evrimsel, genetik ve kalıtsal yapısına mutlak bir bağımlılığa sahip bir canlı olarak tanımlandığı görülmektedir (Halliday, 1971: 401).

Öjenizmin hem ırklar arasında hem de ırk içinde insanların farklı boyutlarda ve farklı nedenlerle "ıslah" edilmesi olarak tanımlandığı bilinmektedir. Islah edilebilecek fiziksel özelliklere sahip insanlar daha kolay bir şekilde anlaşılabilirken, zihinsel kabiliyetin bazı özellikleri hemen anlaşılamamaktadır. Bu yüzden dönemin düşünürlerinin zekâ ve IQ (Intelligence Quotient yani Zekâ Oranı) testlerini icat ettikleri bilinmektedir. Zekâ testi veya IQ ölçümü denilen, insanın zihinsel ve beyinsel kapasitesini ölçmeye yönelik girişimler, 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkmakta ve insanların bireysel veya ırksal olarak ne kadar farklı olduklarını belirlemeye çalışan girişimler olarak tanımlanmaktadır. Bu testlerin amaçlarından birisi de kalıtsal özelliklerin entelektüel zekâya etkisinin "bilimsel" olarak ortaya konulmasıdır. 1905'te ilk pratik zekâ testini yapan iki Fransız, Alfred Binet (1857-1911) ve Theophile Simon (1872-1961) ile beraber bu testlerin yaygınlık kazandığı görülmektedir (Dennis, 1995: 246). Bu tarz zekâ testleri günümüzde bile hala popülerliğini korumaktadır.

19. yüzyılda Anglo-saksonların siyasi, ekonomik ve kültürel hegemonyaya sahip oldukları için Anglo-sakson olmayanlara karşı üstün olduğuna inanan ciddi bir kesimin olduğu bilinmektedir. Bu inanç hem Britanya kökenli düşünürler tarafından hem de Anglo-saksonlara hayranlık

besleyenler tarafından üretilmektedir. Bu bir etnik ve ırksal üstünlük ideolojisi olarak tanımlanmaktadır. Etnik veya ırksal üstünlük ideolojisinin geçerliliğini sürdürebilmesi için egemen grubun değerini ve itibarını doğrulamak, bu ideolojinin doğruluğunu onaylamak için zekâ test sonuçlarına da çeşitli atıflar yapılmaktadır (Dennis, 1995: 246-247). Diğer bir ifadeyle zekâ testleri Anglo-saksonların üstünlüğünü meşrulaştırmak için de kullanılmaktadır. Sosyal Darwinist teoriler Avrupa emperyalizmini ve sömürgeciliğini meşrulaştırmak için kullanıldığı gibi, Anglo-sakson üstünlüğü tezi, test sonuçlarıyla güçlendirilerek, Amerika Birleşik Devletleri'nde ırksal ve etnik baskı ve dışlanmayı haklı çıkarmak için de kullanıldığı görülmektedir (Dennis, 1995: 247). Bu da sürekli olarak liberalizm ve *laissez faire* ile ilişkilendirilen sosyal Darwinizmin ırkçılık ve faşizm ile olan ilişkisini anlamayı önemli hale getirmektedir. Bu bağlamda öjenizmi, ırkçılığı ve faşizmi devlet politikası haline getiren ve İkinci Dünya Savaşını başlatan Adolf Hitler (1889-1945), doğal olarak Nazizm, İkinci Dünya Savaşının ve dönemin şartlarının anlaşılması bağlamında önemli bir yerde durmaktadır. Çünkü Hitler bilinçli bir ırk ıslahının mümkün olduğuna inanan, bunu da devlet eliyle uygulayan ilk devlet adamıdır. Bu bağlamda hem İkinci Dünya Savaşı'nın fikri arka planının hem de savaşı başlatan kişi olan Hitler'in fikirlerinin sosyal Darwinizm ile ilişkisini anlamak önem arz etmektedir.

Avusturya'da 1889 yılında dünyaya gelen Alman politikacı ve demagog Adolf Hitler, öjenizmi devlet politikası haline getiren en bilindik isim olarak lanse edilmektedir. Hitlerin 1919 yılında Alman İşçi Partisine üye olarak başlayan siyasi hayatı, partinin isminin Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisine (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei; NSDAP) dönüşmesiyle devam etmektedir. 1921 yılında parti başkanlığına yükselen Hitler, 1933'te Almanya Şansölyesi olarak siyasi kariyerinin zirvesine yükselmektedir. 1934'te, lider, önder anlamına gelen, Führer[12] unvanını alarak Hitler, iktidarını perçinlemekte; diktatörlüğü 30 Nisan 1945'te intihar etmesiyle son bulmaktadır. Hitlerin en bilinen ve fikir dünyasını en çok yansıtan, ilk kez 1925 yılında yayınlanan *Mein Kampf* (Kavgam) adlı eseridir. Nasyonal sosyalizmin 1933'te iktidar olmasından sonra *Kavgam* kutsal kitap mahiyetine bürünmekte, çoksatar/bestseller olmakta, on sekiz dile çevrilerek, İkinci Dünya Savaşı sonuna, yani 1945'e kadar 18 milyon nüsha satıldığı bilinmektedir (Koschorke, 2016: 7). Bu eserin dışında Hitlerin *Siyasi Vasiyetim* ve *Tek Kurtuluş Yolu* adlı eserleri de bulunmaktadır.

Kavgam adlı eserinde dünyanın esas kanununu çözdüğünü düşünen Hitler, dünya üzerinde dolaşan ve her şeyi bilmek isteyen insanların, dünya üzerindeki canlıların çeşitli gruplara ayrıldığı, el sürülemeyen ve değiştirilemeyen doğa kanununu görmediklerini ileri sürmektedir. Birbirine eşit olmayan iki yaratığın birleşmesi sonucu meydana gelecek ürünün sağlıklı bir ürün olmayacağını düşünen Hitler, böylesi bir çiftleşmeyi, canlıların değerini yükseltmeyi hedeflemiş doğanın iradesine karşı büyük bir hata olarak nitelemektedir. Böyle bir yöntemin, güçlü ve zayıfın rollerini karıştırmak olduğunu ifade eden Hitler, daha güçlü olanın rolünün hükmetmek olduğunu, güçlünün

[12] Führer, "tek halk, tek imparatorluk, tek lider" (Ein Volk, ein Reich, ein Führer) ilkesinin gerektirdiği şekilde, tüm yurttaşların temsilcisi olmakla beraber halkın, partinin ve devletin önderi anlamına gelmektedir.

zayıf ile kaynaşması halinde, güçlünün gücünü feda etmek zorunda kalacağını bu durumun da doğanın kanunlarına aykırı olacağını iddia etmektedir (Hitler, 2007: 254).

Irklar arası farklılıkları ön plana çıkaran Hitler, aynı zamanda ırk içerisinde de enerji, canlılık, zekâ, ustalık ve dayanıklılık gibi yeteneklerin farklı oranlarda olmasının toplumdaki çeşitli eşitsizliklerden kaynaklandığını ifade etmektedir. Fakat bu toplumsal eşitsizlikler Hitlere göre, merhamet duygusuna sebep olmamalıdır, çünkü doğada kazlara karşı "iyi kalpli" hareket eden bir tilkiye, sıçana karşı merhamet duyan bir kediye rastlanmamaktadır. Hitlere göre tabiat, halinden memnun ve sadece şahittir. Günlük ekmek için verilen kavga, zayıf ve hastalıklı olan mahlûkların yenilgisini doğurur. Kavga daima türün sağlığı ve gücünü geliştirebilecek olan için bir araca dönüşür diyen Hitler'e göre bu durum, hayatın kanunlarının işlemesinin ön şartıdır. Hitler tabiatın zayıfların sayısını sınırlamak için, onları şiddetli ve zorlu hayat şartlarına tabi tuttuğunu ve sadece geride kalan seçkinlere çiftleşme izni verildiğini iddia etmektedir. Ölçü olarak kuvvet ve sıhhati kabul etmek suretiyle yeni, sıkı ve bilinçli bir seçim yapan tabiat, Hitler'e göre, zayıf olanların kuvvetli olanlarla çiftleşmesini istememektedir (Hitler, 2007: 255). Asil bir ırk kendi kanını daha aşağı bir topluluğun kanıyla karıştırdığı takdirde, ortaya çıkan melezlik, medeniyetin ve milletin felaketi olacağını iddia eden Hitler için bu durum, bir milletin sonunu getirecektir. Sonuç olarak yüksek ırkın seviyesini düşürmenin, fizik ve yaratılışta bir gerilemeyi meydana getireceğini düşünen Hitler, "bu durum yaratıcımız olan Tanrı'nın iradesine karşı günah işlemek olur" şeklinde beyanda bulunmaktadır (Hitler, 2007: 256).

Hayatın kendisini sonsuz bir mücadele olarak gören Hitler, tarih ilminin insana bu süreci öğrettiğini savunmakta, hayatı dolduran tek şeyin ise, sadece ve sadece onu devam ettirme hırsı olduğuna inanmaktadır. Çocuk yaparak çoğalma durumunu ise Hitler, kendi türünün üstünde bir varlığa ulaşma çabası olarak tanımlamaktadır (Hitler, 1970: 54). Bu durumun doğanın kanunu olduğunu beyan eden Hitler, et ve kandan meydana gelmiş olan insanın kendi oluşunu tayin eden kanunlara tabi olmaktan asla kendini kurtaramayacağını düşünmektedir (Hitler, 1970: 56).

Hitler, Nazizm ve Hitler dönemi Nazi politikaları üzerine çalışmalarıyla tanınan Richard Geary, *Hitler and Nazism* (Hitler ve Nazizm) adlı eserinde Hitlerin öjenizm bağlamında hayat algısını şu şekilde açıklamaktadır (Geary, 2000: 7) :

> Hitler, dünya halklarının üç ırksal gruba ayrılabileceğini belirtti: kültürün yaratıcıları, kültür taşıyıcıları (üstün ırkın yaratımlarını taklit edebilen insanlar) ve "kültürün yıkıcıları" olan aşağı halklar. Yalnızca "Aryanlar" kültürleri yaratma yeteneğine sahipti ve bunu şu şekilde yaptılar: kendilerini toplumsal iyilik için feda etmeye hazırlanan iyi organize olmuş Aryanlardan oluşan küçük gruplar, daha çok sayıda aşağı insanı fethetti ve onlara kültürün değerlerini getirdi. (Tanımlanamayan başka bir terim olan "kültür"ün bu açıklamada kılıç tarafından yaratıldığına dikkat etmek gerekir.) Bir süre için her şey yolunda gitti, ta ki usta ırk, aşağıları ile karışmaya başlayıncaya kadar. Bu "kana karşı günah", ırksal bozulmaya ve kaçınılmaz çürümeye yol açtı. Sonuç olarak Hitler, devletin temel rolünün "ırksal hijyeni" teşvik etmek ve ırkların birbirine karışmasını önlemek olduğuna inanmaya başladı. Nazi devleti daha sonra bu öjenik değerleri somutlaştırdı ve "saf olmayan" için kötü sonuçlar doğurdu. Hitler'e göre Aryanların üstünlüğü, önemli ölçüde akılda değil, çalışma kapasitesinde, kamu görevinin yerine getirilmesinde, özveri

ve idealizmde yatıyordu. Bu niteliklerin toplum tarafından yaratılmadığına, genetik olarak belirlendiğine inanıyordu.

Hitlerin *Mein Kampf*'ta ifade ettiği ırksal hijyen ve anti-semitist yaklaşımlarının Doğu'da ve Batı'da savaş riskini artırdığı görülmektedir (Geary, 2000: 8). Sadece Hitler Almanya'sında değil, Doğu Avrupa'nın büyük çoğunluğunda bölge Yahudilerinin asimile olmamış olması, kendi kültürlerini yaşatıyor olmaları, antisemitizmin ve ırkçılığın körüklenmesine neden olmaktadır (Geary, 2000: 9). Irk hijyeni hakkındaki fikirlerin Hitler'le veya Orta Avrupa ile sınırlı olmadığı da unutulmamalıdır. İngiltere'de ortaya çıkan, Amerika Birleşik Devletleri ve İskandinavya'da bir miktar coşkuyla benimsenen, hasta ve yozlaşmışları kısırlaştırma fikrinin 1920'lerde oldukça yaygın olduğu bilinmektedir (Geary, 2000: 10).

Hitler, Almanya'nın gerilemesinin, düşüşünün sebebi olarak doğanın kanunu niteliğinde olan ırk sorununun göz ardı edilmesinden kaynaklandığına inanmaktadır. Çünkü Hitlere göre ulusların yaşamında meydana gelen olaylar tesadüflere bağlıdır, ancak insan, davranışlarının derin güdülerini zihninde bilinçli olarak resmedemeyebilse de, türlerin ve ırkın korunması, çoğalması çabasının doğal sonuçlarıdır (Hitler, 2000: 311-312). Diğer bir ifadeyle hayat tesadüflerle örülüdür, lakin doğanın ırklara, türlere yönelik kanunlarının da bir sonucu niteliğindedir. Yani kanın tağşişi ve bu nedenle koşullandırılan ırksal bozulma, eski uygarlıkların gerilemesini açıklayan yegâne nedenlerdir diyen Hitler için uluslar asla savaşla değil, direniş güçlerinin yitirilmesiyle, özellikle saf ırk kanın bozulmasıyla çökmektedirler (Hitler, 2000: 330). Bu yüzden Hitler, ırkın kanının saflığını koruyamayan bir halkın, bütün tezahürleriyle millet ruhunun birliğinin bozulacağına dair bir çıkarsama yapmaktadır (Hitler, 2000: 380).

Hitler Romalıların yüce tarih efsanesini yeniden canlandırma sürecinde kendilerine İtalyanların da yardımcı olacağına inandığını belirtmektedir (Hitler, 2002: 56). Freud'un Romalıların yaptığı savaşı iyi savaş diye nitelediği (Freud ve Einstein, 2010: 33) hatırlanacak olursa, dönemin şartları içinde Hitler'in de kendini iyi savaşın tarafında gördüğü anlaşılır. Çünkü Hitler, kendinin mensup olduğu ırk içinde ve dünyada ırklar arasında başlattığı savaşla, doğanın ve Tanrı'nın kanunlarına uygun bir şekilde hareket ettiğini düşünmektedir. Böylece Tanrının koyduğu, doğada var olan kanunlar gereği daha sağlıklı insanlar ve toplumlar inşa edilebilecektir. Aksi takdirde kalıtımsal ya da ırksal içgüdüyle gelen ahlaki ve sosyal hastalıklar bedenin de hasta olmasına neden olacak ve nesil bozulacaktır (Hitler, 2000: 284).

Nazi Almanyası'nda var olmaya devam eden servet, mülk sahipliği ve yaşam şansı eşitsizlikleri, toplumsal yapıdaki her türlü temel değişiklikten bahsetmeyi zorunlu hale getirmekte, çünkü artan sosyal hareketliliğin yalnızca siyasi ve ırksal kriterleri yerine getirenlere açık olduğu görülmektedir (Geary, 2000: 59). Alman toplumu Hitler döneminde ırk temelli yeniden organizasyona tabi tutulmaktadır. Yahudiler ve çingeneler imha edilmekte, ancak Nazilere göre ırksal hijyen açısından bu yeterli görülmemektedir. Ari Alman ırkının bozulmasına neden olan, Alman olmasına rağmen sağlıksız bireyler, kalıtımsal risk taşıyanlar, yani bir sonraki nesle hastalık

bulaştırma ihtimali olan ebeveyn adayları ve asosyal olanların toplumdan temizlenmesi fikri yayılmaktadır. Bu bağlamda Hitler Almanyası'nda yaşayan çok sayıda serseri, evsiz, fahişe, geçici işçi, asosyal, "alışılmış suçlular" ve eşcinseller toplanmakta ve toplama kamplarına gönderilmektedir. Haziran 1933'ten itibaren, muhtemel eşlerden birinin "kalıtsal ruhsal veya fiziksel hastalığı" olduğu durumlarda evlilik kredisi reddedilmektedir. 14 Temmuz 1933 tarihli *Kısırlaştırma Yasası*, "kalıtımsal olarak hasta" olanların, yani doğuştan zayıf fikirli, şizofrenik, manik depresif, Huntington koresi, kalıtsal körlük veya sağırlıktan muzdarip olanların zorunlu kısırlaştırılmasına izin vermektedir. 24 Kasım 1933'te, "tehlikeli alışılmış suçlu" olanlarla, kronik alkolikler ve ciddi fiziksel deformiteleri olanların hadım edilmesi izni verildiği bilinmektedir. Ocak 1934 ile Eylül 1939 arasında 320.000 kadar Alman zorla kısırlaştırılmıştır. Haziran 1935'ten itibaren, "sağlık mahkemeleri" söz konusu kadınları "kalıtımsal olarak hasta" olarak değerlendirdiğinden altı aylık hamileliğe kadar olan kadınlar için kürtaj zorunlu hale getirilmiştir (Geary, 2000: 60). İşte bu ve benzeri politikaların Hitler Almanyasında yaygınlaşması, diğer ülkelerde bu denli olmasa da buna benzer öjenik politikalar yürütülmesi ve bu durumuna yayılmacı politikaların eklenmesiyle İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği bilinmektedir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı "bilimsel" olarak kendi toplumunun daha yüce olduğunu düşünen büyük devletlerin karşı karşıya gelmesi olarak da nitelenebilmektedir.

Dünya tarihinin en kanlı savaşı olarak bilinen, 100 milyondan fazla askerî personelin dâhil olduğu, 50 milyondan fazla insanın öldüğü İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olan ideolojilerden faşizmin de ortaya çıkmasında sosyal Darwinizm önemli ölçüde etkili olduğu bilinmektedir. Faşistler, sosyal Darwinizmin de etkisiyle mücadeleyi sosyal hayatta ve uluslararası düzeyde doğal ve kaçınılmaz bir olgu olarak görmektedirler. En güçlü ve hızlı olanın hayatta kalmasının insanlığın gelişmesini garantileyeceğini, bu durumun da tek yol olduğunu düşünen faşizme göre hayat, mücadele ve rekabettir. Halklar arası savaşların, tarihin doğal bir parçası olduğunu iddia eden sosyal Darwinizm kaba bir biçimini benimseyen Hitler de (Geary, 2000: 6) 1944'te üst düzey yöneticilerine "zafer güçlünün, ölüm zayıfındır" demektedir (Heywood, 2013: 217). Mücadeleyi ve rekabeti "hayatın değişmez kanunu" olarak tanımlayan Hitler, hiçbir özel kanunun bu gerçeği değiştiremeyeceğini savunmakta, savaşı ise, hayatın en uçtaki test alanı olarak tasvir etmektedir (Hitler, 2007: 217). Savaşı kendi içinde iyi olarak niteleyen faşizm, politik ideolojiler arasında bu yönüyle tek olma niteliğine sahiptir. Mussolini'ye göre "savaş erkeklerin, annelik kadınların işidir" (Heywood, 2013: 218). Diğer bir ifadeyle annelik nasıl kadının doğasında varsa savaşta o denli erkeğin doğasında mevcuttur.

Sosyal Darwinizm'in Faşizm ve Hitler ilişkisi üzerine çalışma yapan Andrew Heywood şu şekilde bir çıkarsama yapmaktadır (Heywood, 2013: 218):

> Darwinci düşünce, faşizme iyiliğin güç, kötülüğün zayıflık olduğu politik değerini aşılamıştır. Sempati, merhamet, şefkat gibi insanlığın geleneksel ve dinlerinin değeri aksine, faşizmde sadakât, görev, itaat gibi savaşa dayanan değerlere saygı gösterilmektedir. Savaş zaferle süslendiğinde, güce ve dayanıklılığa tapılır. Aynı şekilde zayıflıkla alay edilir ve zayıf ya da

yetersiz olanın ortadan kaldırılması hoş karşılanır. Ortak çıkar için zayıflar feda edilirler çünkü bir türün hayatta kalması, o türün mensubu bireylerin her birinin hayatından daha önemlidir. İnsancıl yaklaşım, bunun tam tersine, zayıfı korumayı öğütler. Faşizmde zayıflık ve özürlülük katlanılamaz ve yok edilmelidir. Bunun örneği Nazi Almanyası'nda uygulanan ırk iyileştirmeciliği (öjenik [eugenics]) programında fiziksel ve zihinsel engelli kişiler önce kısırlaştırılmış ve 1939-1941 yılları arasında sistematik bir şekilde öldürülmüştür. 1941'den sonra Avrupalı Yahudilere de yapılan, aynı politikanın yani ırk iyileştirmeciliğinin bir örneğidir.

Son olarak faşizmin, hayatı, "sonu olmayan bir mücadele" olarak görmesi ona, yayılmacı ve hareketli bir yapı kazandırmıştır. Millî değerlerin gelişmişliği, kargaşa ve mücadeleden zaferle çıkarak ispatlanmış olur. Bu durum Hitler'in Mein Kampf (Kavgam, 1925-1926) adlı kitabındaki dış politika hedeflerinde "Doğuda hayat alanı oluşturmak ve tüm dünyaya hâkim olmak" şeklinde ifade edilir. 1933'te iktidarı ele geçiren Hitler, 1930'ların sonlarına doğru uygulamaya koyacağı genişleme politikasına hazırlık olarak hızlı bir silâhlanma programına girişmiştir. Avusturya'yı 1938, Çekoslovakya'yı 1939 Baharı, Polonya'yı 1939 Eylülünde işgâl ederek Fransa ve İngiltere'ye meydan okumuştur. Hitler, Sovyetler Birliğini işgâl etmek için 1941'de Barborossa Operasyonunu başlatmıştır. 1945'te tam yenilgiden sonra bile Hitler, sosyal Darwinizmden vazgeçmemiş ama Alman milletinin ölümüne dövüşmeyerek, verdiği emirleri uygulamadığını ve kendisini yarı yolda bıraktığını açıklamıştır.

Hitler'in devlet politikası olarak uyguladığı öjenizm ve doğal olarak sosyal Darwinizm ile beraber, *laissez faire* üzerinden ekonomik ve toplumsal olarak liberalizmin biyolojik meşruiyet kaynaklarından olan sosyal Darwinizm'in faşizme, oradan da devlet politikalarına sıçradığı görülmektedir. Uzun bir dönem devletin müdahalesini reddetmek için öne sürülen sosyal Darwinizm'in, Hitler'le beraber devletin bireylere ve topluma müdahale sebebine dönüştüğüne şahit olunmaktadır. İnsanların ve toplumların ekonomik ilişkisine müdahale etmesiyle tanınan totaliter devletler, insanların biyolojik yapılarına da müdahale edilebileceğini ve bu minvalde kararlar alınabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda bilimsel popülerliği artan sosyal Darwinizmin İkinci Dünya Savaşı sürecinde farklı formlar ile insan yaşamındaki etki alanını artırdığına şahit olunmaktadır. Sosyal, siyasal ve ekonomik alanın imarından, insanın biyolojisine müdahale etmeye, ekonomi politikalarından sağlık, milli eğitim, kültür ve çevre politikalarına kadar geniş bir alana sosyal Darwinizmin sirayet ettiği söylenebilir.

2.2. Sosyal Darwinizmin Kavram Dünyasına Etkisi

Sosyal Darwinizm terimi ilk kez 1879 yılında *Popüler Bilim* dergisinde Oscar Scmidth tarafından kullanılmıştır (Küçükali, 2019: 50). Buna rağmen "sosyal Darwinizm" kavramı Amerikalı tarihçi Richard Hofstadter (1916-1970)'in 1944 yılında yayınlanan *Social Darwinism in American Thought* (Amerikan Düşüncesinde Sosyal Darwinizm) adlı eserinden sonra popüler hale gelmiştir. Sosyal Darwinizm üzerine düşünen kimi düşünce insanları, Darwin'in ortaya attığı teoriyi, Büyük Britanya'nın "doğal", hiyerarşik yapısını, diğer bir ifadeyle İngiliz aristokratik toplum modelini, varlık âlemine uyarlayarak, bu toplum modelini meşrulaştırmak için girişilmiş çabalar bütünü olarak tanımlamaktadır (Brautigam, 1990: 115). Bu yaklaşıma göre Darwin, teorisini geliştirirken kendi yaşadığı dönemin şartlarından, yani endüstri devriminin getirmiş olduğu sosyal çalkantılardan etkilenmekte ve uzun zamandır var olan İngiliz toplumsal kast sistemini, yani aristokratik yapısını, doğal bir durum olarak kabul edip, varlık âlemine uyarlamaktadır/uygulamaktadır.

19. yüzyılın ortalarında “bilimsel” bilginin, bilgi edinme yöntemi bağlamında tek doğru olarak sunulduğu bir dönemde, biyolojik evrim teorisinin sosyal bilimlere uyarlanması olarak sunulan sosyal Darwinizm için herkesin üzerinde ittifak edebileceği ortak bir tanım yapmak oldukça güçtür (Doğan, 2012: 61). Sosyal Darwinizm üzerine çalışmalar yapmış olan Mike Hawkins, geniş ve kapsamlı bir literatür taraması yapmanın tanımı daha berrak hale getirmekten ziyade daha karmaşık hale getireceğini belirtmektedir. Bu durumun nedeni olarak da Hawkins ilk olarak, sosyal Darwinizmin kabul gören bir tanımının olmamasını, ikinci olarak, sosyal Darwinizmin ideolojik fonksiyonlarının farklılığını, üçüncü olarak da bilim insanları arasında önemi ve etkisi üzerine bir uzlaşmanın olmamasını göstermektedir (Hawkins, 1997: 3). Hawkins’in dediği ve yukarıda da ifade edildiği gibi *laissez faire* üzerinden liberalizmin uzun dönem meşruiyet kaynağı olmuş bu yaklaşım, daha sonra öjenizm üzerinden faşizmi meşrulaştırmak için de kullanılmıştır. Komünizmin teorisyeni Marx’tan, Rus anarşist Kropotkin’e kadar siyasal ideolojilerde karşılık bulmaktadır. Bu yüzden tanımı tek bir ideoloji ve parametre üzerinden okumak yerine, modernizmin ve sekülerizmin içinde yer alan pek çok yaklaşımın en büyük destekçisi olduğunu söyleyerek genişletmek gerekmektedir.

Sosyal Darwinizm’in tanımlanmasına dair zorlukların yanında kavramın popülerleşmesini sağlayan Hofstadter, sosyal Darwinizmi “yaşamak için mücadele” ve “en iyinin hayatta kalması” düşüncelerinin içtimai alana uyarlanması olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda Hofstadter, sosyal Darwinizmin *laissez-faire* anlayışını tabiat kanunu olarak sunduğunu ve ardından da ırkçı ve emperyalist politikaları desteklemek amacıyla kullanıldığını da belirtmektedir (Hofstadter, 1955: 6). Bu duruma örnek olarak da Hofstadter, *laissez-faire* yaklaşımının etkisiyle İngiltere ve Amerika’da ırkçılık, Kara Avrupası’nda ise emperyalizm bağlamında yaşananları örnek vermektedir (Hofstadter, 1962: 53-55). Aynı zamanda Hofstadter, Darwin’in çok uzun zaman boyunca yapmış olduğu titiz çalışmanın sonucunda bir teori ortaya koyduğunu, bunun yanında sosyal Darwinistlerin bilimsel olmaktan çok uzak olduklarını ve Darwin’in teorisini sağlıklı bir şekilde sosyal alana uyarlayamadıklarını ifade etmektedir (Hofstadter, 1962: 53).

Hofstadter gibi düşünen, sosyal Darwinizm üzerine çalışan bazı bilim insanlarına bir konuda eleştiri getirmek önem arz etmektedir. Hofstadter’in yukarıda izah edilen yaklaşımı İkinci Dünya Savaşı sonrasında pek çok bilim insanı tarafından da bu şekilde savunulmaktadır. Bu yaklaşıma sahip bilim insanlarına göre, Darwin biyolojik ve bilimsel bir çalışma yapmakta ancak, sosyal bilimciler ve otoriter liderler bu yaklaşımı ya suiistimal ederek ya da beceriksizliklerinden dolayı uyarlama işini başaramamaktadırlar. Bu yüzden de sosyal Darwinizm bu insanlara göre, Darwin’in düşüncelerinin sosyal alanlara ve bilimlere kötü bir uyarlanmasından ibarettir ve çeşitli insanlık dışı uygulamalara sebep olmuştur. Açıkça Darwin’i “katastrof çağının” müsebbiplerinden birisi olarak göstermemek ve temize çıkarmak için yapılan bu çalışmalar pek de gerçeği yansıtmamaktadır. Darwin’in kendi çalışmaları doğrudan okunduğunda, arkeoloji üzerinden ırkçılığı ve kafatasçılığı; hiyerarşik ırk tanımı üzerinden emperyalizmi; doğal seleksiyon üzerinden öjenizmi; hayvanın ve insanın psikolojik nispeti üzerinden zekâ testlerini meşrulaştırdığı açıkça görülmektedir. Hatta

biyolojik kadercilik/determinizm üzerinden soykırım olgusuna alan açtığı tarafsız bir gözün rahatlıkla görebileceği bir durumdur. Bu nedenle sosyal Darwinizme evrimci yaklaşımın bir kısmı değil, sosyal boyutu ile daha da genişletilmiş bir olgu olarak bakmak yerinde olacaktır.

Hofstadter gibi sosyal Darwinizmin genel bir tanımını yapmaya çalışan Greta Jones bu kavramı, siyaset, biyoloji, felsefe ve sosyal bilimlerin birbiri içine geçmiş ilişkiler yumağı olarak tanımlamaktadır (Jones, 1980: ix). Jones 19. yüzyılın "bilimsel" yaklaşımlarının sosyal bilimleri etkisi altına aldığını, Darwin yaşamamış olsa bile, bugün Darwinizm başlığı altında zikredilen fikirlerin büyük çoğunluğunun, muhteva bağlamında yaşamaya devam edeceğini öne sürmektedir (Jones, 1980: 4). Aynı zamanda Jones, Darwinizmin toplumsal hayatta geçerli olan kuralları yıkarak, her alanda düşüncenin sekülerleşmesini sağladığını belirtmektedir (Jones, 1980: 8-9). Jones'in de dediği gibi Darwin insan denen canlının tanrısal yaratım olmadan nasıl açıklanacağı fikrini sistematize ederek, sekülerizmin ve laikliğin "bilimsel" meşruiyet kazanmasını sağlamıştır.

Sosyal Darwinizmin temel ilkelerinden olan "yaşamak için mücadele" fikrinin ilk olarak Spinoza'da *conatus* ilkesi olarak kendini gösterdiğini de söylemek mümkündür. Nietzsche'nin Darwin ve Darwinci bilim insanlarına yapmış olduğu, "Spinoza'dan etkilenmelerinin sonucunda böyle bir yaklaşımın ortaya çıktığı" yönündeki eleştirisinin kaynağı da buradan gelmektedir (Nietzsche, 2002: 144; Nietzsche, 2003: 221). *Conatus*, insanın belli olmayan bir zamanda değil, şu-anda yaşamasının esas olduğunu kabul eden bir yaklaşımdır. Yani insanı yaşamda tutan şey ne mükemmel bir geçmiş ne de mükemmel bir gelecektir, aksine şuan var olan yaşama isteğidir. Spinoza'ya göre *conatus*, insan doğasının fiili özünü oluşturmaktadır ve bir şeyin kendi varlığını sürdürmek ve korumak için ortaya koyduğu çaba, doğal eğilim ve etkin ilkenin adıdır (Uzun vd., 2003: 304, 1357-1359). *Conatus* kavramını, varlık âleminde aktif bir şekilde var olma çabasını tanımlamak için kullanan Spinoza, tikel bütün varlıkların içinde, ortak duyu olarak bulunan *conatus*un, yaşamın asıl ve en temel ilkesinin kendisi olduğunu vurgulamaktadır. *Conatus*, Spinoza için bir var olma, var oluş çabasının, varlığı sürdürme ve sürdürme isteğinin felsefi bir ifadesidir (Spinoza, 2012: 160-163) .

Darwinci fikirlerin Darwin olmadan var olacağını ve hatta Darwinden önce Almanya'da "yaşamak için mücadele" fikrinin, bu düşünce geleneğinin organik bir parçası olduğunu John Dewey gibi birçok düşünürün ileri sürdüğü bilinmektedir (Dewey, 1915: 131-132). Dewey bu fikirlerini 1909 yılında *The Influence of Darwin on Philosophy* (Darwin'in Felsefe Üzerindeki Etkisi) adlı makalesinde dile getirmektedir. Dewey, tür kavramından, canlıların hiyerarşik ayrımına kadar Darwinci olarak nitelenen pek çok söylemin, Darwin'den önce de Avrupalı düşünürlerin çoğu tarafından dile getirildiğini ifade etmektedir (Dewey, 2016: 2-5). 1854 yılında yazılan ve 1900 yılına kadar 168 baskı yapmış epik bir şiirin sahibi olan Victor von Scheffel şiirinde Darwinsiz bir sosyal Darwinizm anlatmaktadır. Scheffel şiirinin bir dörtlüğünde şu ifadeleri kullanmaktadır: "Büyük balık küçük balığı yediği ve daha büyük balıkta büyük balığı yediği için, doğada sosyal problem kolayca çözülür" (aktaran: Kelly, 1981: 102).

Ayrıca sosyal Darwinizmi biyolojik evrim kuramına sadık kalarak tanımlayan düşünürler de vardı. Collin Wells'in 1907 yılında *Social Darwinism* (Sosyal Darwinizm) adlı çalışmasında bu kavramı, Malthus'un teorisini hatırlatacak şekilde, "kıt kaynakların bölüşümü problemini yaratan hızlı nüfus artışının neden olduğu yaşam mücadelesinde üstün gelenlerin ve yeni şartlara uyum sağlayanların hayatına devam etmesi; yeni şartlara uyum sağlayamayanların ise, doğal seçilime tabi olup elenmesi; ırksal olarak daha verimli olabilmek için sürekli mücadelenin, katı bir eleme neticesinde sürekli iyileşme öğretisi" olarak tanımlamaktadır. Bu yüzden Wells, dışardan bir müdahale ile eleme oranının düşürülmesi ya da mücadele şiddetinin azaltılmasının o türün verimliliğini azaltacağını düşünmektedir (Wells, 1907: 695; Doğan, 2012: 66). Dönemin şartları içinde düşüldüğünde burada Wells'in dışarıdan müdahale diye ifade ettiği, Spencer ve Le Bon'un değindiği sosyal güvenlik olgusu diye ifade ettiği şey olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal Darwinizm kavramını oldukça kapsamlı bir şekilde tanımlayan Halliday, serbest piyasa yanlısı ve devletin müdahalesini reddeden bir ideoloji olarak tanımlamaktadır. Bu düşünceyi savunanlar bireyler, gruplar, ırklar ve uluslar arasında kuralın olmadığı bir rekabeti savunmaktadırlar. Emperyalizmde bu yaklaşıma göre ırkların ayıklanması bağlamında önemli bir süreçtir. Aynı zamanda Halliday'a göre sosyal darwinistler biyolojik olarak uygun olmayanların doğum oranlarının sınırlandırılmasını yani öjenizmi savunduklarını ileri sürmektedir (Halliday, 1971: 391). Sosyal Darwinizmi, doğruda Darwinizmle ilişkilendiren Halliday'in tanımı bilimsel gerçeklere daha uygundur. Bu bağlamda sosyal Darwinizm dendiğinde Darwinizmden azade bir olgudan bahsedilmemektedir. Zaten sosyal Darwinizm kavramsallaştırması Batı'da İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Darwinci yaklaşımın Batılı toplumları sürüklediği istikamet üzerine ortaya atılmış olumsuz muhtevaya bir kavramdır. Ancak herşeye rağmen pekçok Batılı aydın aynı oranda Darwinizmi eleştirememektedir. Çünkü Jones'in dediği seküler düşüncenin ve yaşamın temelini oluşturması nedeniyle her şeye rağmen Darwinizmi Batı düşüncesinde ayrı bir yere sahip olmasını sağlamaktadır. İşin aslına bakıldığında sosyal Darwinizm ve Darwinizm bir madolyanun iki yüzü gibidir. Batı'da yaşanılan sosyal travmalara bir günah keçisi bulunması gerekiyordu. Bunlar birisi de sosyal ön eki ile Darwinizmdi. Ancak yalnız başına Darwinizmi bu bağlamda eleştirmek Batılı aydınlar için pek de mümkün olmamıştır.

Fransız Devrimi sonrasında feodal sisteme ait olduğu düşünülen ne kadar sembolik öğe varsa hepsinin sert bir şekilde değişime maruz bırakıldığı bilinmektedir. Bu durumun yanısıra bilimde, teknolojide ve ekonomide yaşanan gelişmeler pek çok Batılı düşünürde yakın gelecekte "altın çağ" yaşanacağı kanaati oluşturmaktaydı. Bu bağlamda modern bilim yapma biçiminin tek doğru yöntem olduğu düşüncesi gittikçe yayılmaktaydı. Modern bilim yöntemlerinin sadece fen bilimlerinde değil, sosyal bilimlerde de uygulanması yönündeki iddialar yaygınlık kazanıyordu. Bu doğrultuda modern bilim yöntemleri doğru bir şekilde kullanılırsa hayatın bütün alanlarında problemlerini çözüleceği fikrinin taraftarları artıyordu. Dönemin yaygın söylemi, düşünürleri de etkilenmekte, düşünürlerin bu metodu içtimai hayatın bütün kavramlarına/olgularına uygulamaya çalıştıklarına şahit olunmaktaydı.

On dokuzuncu yüzyılda inşa edilen sosyal Darwinizmin, bir ideoloji mi yoksa biyolojik bir kuramın sosyal bilimlere uyarlanması mı sorunsalı hala tartışılan bir konu olma özelliğini devam ettirmektedir. Ancak şu kısım açıktır ki, Darwin'in ortaya attığı biyolojik evrim kuramının sosyal yorumu ve bu yorumun içtimai alandaki kavramlara/olgulara etkisi oldukça fazla olmuştur. Hatta Darwin'in teorisinin içerisinde de sosyal bilimlerin alanına giren atıfların, fen bilimsel atıflardan daha fazla olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Bu yüzden yukarıda sosyal Darwinizmin tarihsel köklerini ve bu bölümün üst kısmında kronolojik olarak ele alınan Darwin sonrası sürecin, kavramlar/olgular üzerindeki etkisini anlamak önem arz etmektedir. Çünkü bir düşüncenin hem bireysel hem de toplumsal alandaki karşılığı, bu düşüncenin kavramlarının insanların zihin dünyasında kapladığı alan ve bu alana bağlı olarak geliştirilen davranışları belirleme kapasitesiyle ölçülmektedir.

Sosyal Darwinizm'in kavramlar üzerindeki etkisi analiz edilmeye çalışılırken, burada bir hususa daha değinmek gerekmektedir. Evrim ve onun yerine kullanılan kavramlar aynı anlamları ihtiva etmemektedir. Evrim kavramı tekâmül, ilerleme, gelişme vb. kavramların yerine kullanılmaktadır. İsmi zikredilen bu kavramların birbirine yakınlığı söz konusudur, lakin evrim kavramı, özellikle Darwin sonrasında ihtiva ettiği, kendi şahsına münhasır anlamlarla diğer kavramlardan ayrışmaktadır. Bu bağlamda evrim kavramını, insanın biyolojik yanını tek ontolojik gerçek olarak kabul eden, hayatı bir savaş ve mücadele alanı olarak niteleyen, hayatın asıl ve tek amacının yaşamak olduğunu beyan eden, yaşama gayesi adına verilen savaşın/mücadelenin sonunda en güçlü/iyi/uygun olanın hayatta kaldığı, doğal ve sürekli bir seleksiyonun/seçilimin/ıstıfanın olduğunu ileri süren bir yaklaşım olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Sosyal Darwinizm de bu argümanlarla içtimai yaşamın yeniden inşa edilmesini öneren bir yaklaşım olduğunu söylemek gerekmektedir. Sosyal Darwinizm, evrimci yaklaşımın bir parçası değil onu da içine alan daha geniş bir düşünce sistemini ihtiva etmektedir.

Modern bilim insanları tarafından insanın hem fizyolojik hem de sosyolojik olarak nasıl şekillendiğine dair tartışılan iki görüş mevcuttur: Çevre ve kalıtım. Irk merkezci ve öjenik teoriye yakın olanlar kalıtımı tercih ederlerken, toplum bilimcilerin büyük çoğunluğu çevre etkisini öncelemektedirler. Sosyal Darwinistler ise, biyolojik ve fizyolojik yapıyı etkilediğini düşündükleri için her ikisini de kabul etmektedirler (Dennis, 1995: 246). Şöyle ki, bu görüşe göre insan, fizyolojik ya da sosyolojik bir yetiyi veya özelliği çevresel faktörlerle öğrenebilir, edinebilir ya da uyum sağlayamadığı ve doğal seleksiyona tabi olduğu için zamanla hayattan silinebilir. Doğal seleksiyon sonucu hayatta kalanlar, edindikleri yetileri kalıtım yoluyla bir sonraki nesle aktarmaktadır. Bu bağlamda bu bölüm için seçilen kavramlar, insanın hayatı anlamlandırması ve yaşamını devam ettirmesinde hem kalıtımsal hem de çevresel faktörlere temas eden kavramlar olduğu için tercih edilmişlerdir. Çünkü varlığa anlam yüklemeye çalışan insanlar, hayatın içindeki etki alanı yüksek kavramlardan yola çıkarak varlık âlemini ve dünyayı anlamlandırmaktadırlar.

Varlık, anlam, anlam ise, kavram ile bilinebilmektedir. Bir düşüncenin içtimai alandaki etkisinin anlaşılabilmesi için kavramların muhtevasına yaptığı etkinin iyi anlaşılması oldukça önemlidir. Bu bölümde, şuana kadar tarihsel serencamına sadık kalınarak açıklanmaya çalışılan sosyal Darwinizm'in kavramlar üzerindeki etkisine değinilecektir. Varlığın anlamla, anlamında kavram ile ilişkisi düşünüldüğünde, sosyal Darwinizm'in içtimai hayatın temel olgularına/kavramlarına yaptığı etki önem arz etmektedir. Bir kavramın/olgunun/mefhumun muhtevasına yönelik bir değişim, o kavramın/olgunun/mefhumun içtimai hayattaki aksülamelini de ciddi bir şekilde etkilemektedir. Kavramlarla düşünüp, düşüncenin yönlendirmesiyle eyleme geçen insan için kavramların ihtiva ettiği anlamlar bu nedenlerden dolayı oldukça önemlidir.

Varlık, düşünce, eylem ve dil arasındaki ilişkiyi en iyi anlatan düşünce insanlarından Martin Heidegger için dil değiştikçe düşünce, düşünce değiştikçe de eylem değişmektedir. Eylemi değişen bir toplumun anlam dünyası tamamen değişmekte ve başkalaşmaktadır. Varlığın var olabilmesi ve insanın düşüncesini ifade edebilmesi için bir "dil"e, kavramlar dünyasına ihtiyaç duymaktadır. Bu dil, bir milletin alfabeyle örülü yazı dili olabileceği gibi, kendine ait kavramlarının olduğu, bu kavramlar üzerinden düşünce ve medeniyet inşa edilen, varlık ve var olma ile eş değer bir düşünce, anlam bütününü de ihtiva edebilmektedir. Bir insanın ve toplumun düşüncesini değiştirmek için de diline müdahale etmek gerekmektedir. Kavramlarla bezeli olan dilin değiştiğinin en belirgin göstergesi de kavramların muhtevasının değişmesidir, çünkü Heidegger'e göre: "dil, varlığın evidir" (Heidegger, 2013: 5). Sosyal Darwinizm'in kavramların muhtevasına yaptığı dönüştürücü etki, varlığın kendisine, düşünceye ve eyleme yaptığı etki bağlamında değerlendirilebilir. Bu bağlamda, bu bölümde içtimai hayatı doğrudan etkileyen insan, tarih, toplum, doğa, tanrı, ahlak, din ve ekonomi gibi kavramların ihtiva ettiği anlamların sosyal Darwinizm'den etkilenmeleri çerçevesinde üzerlerinde durulacaktır.

2.2.1. Teo-kadercilikten Biyo-kaderciliğe: İnsan

İnsan nedir, kimdir, nasıl ortaya çıkmıştır, hayatta olmasının bir amacı var mıdır, eğer varsa nedir gibi ontolojik sorular insanlık tarihi boyunca sorulagelmiştir. Bilindiği kadarıyla canlılar arasında varlığının, var olduğunun farkında olan tek canlı insandır. Varlığının farkında olma durumu insana, varlığına anlam yükleme bağlamında sürekli bir yük getirmiştir. Çünkü insanın varlığına yüklenen anlam, insanın kendisine yaşam biçimi inşa etmesine ya da başkaları tarafından, insana bir yaşam biçimi icat edilmesine neden olmuştur. İnsanın varlığının farkında olma durumu her insanda aynı düzeyde olmadığı gibi var olmaya bilinçli, tercihli, düşünerek anlam yüklenmesi, olağan bir durum değil, aksine kültürlenme, toplumsallaşma süreçleri formel ya da informel eğitim süreçleri yoluyla hazır kalıplar şeklinde insana enjekte edilmektedir. Bu süreç bilindiği kadarıyla tüm dünyada ortalama olarak bu şekilde meydana gelmektedir. Bu basmakalıp süreçlerin yanı sıra insanın mahiyeti ve tanımı üzerine farklı düşünürlerin, farklı nazarlardan, çeşitli tanımlar yaptıkları bilinmektedir. Varlığının farkında olan "insan" hem etimolojik/lenguistik anlam hem de ontolojik

gerçeklik üzerinden sürekli tartışma konusu olmuş ve bu nedenle de "insan" sürekli olarak farklı tanımlamalara tâbi tutulmuştur.

Türkiye toplumundaki kelime karşılığıyla *insan* kavramı Arapça kökenlidir ve kavramın lengüistik anlamının ne olduğuna dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı dil bilimciler insan kavramının, "beşer, insan topluluğu" anlamındaki *ins*, bazıları, "unutan varlık" manasındaki *insiyân*, bir kısmı, "bir şeyi kendisine göstermek" manasında *înâs*, diğer bir kısmı da, yabani ve saldırgan olmanın zıddı olarak "alışmak, cana yakın olmak, uyum sağlamak" anlamındaki *üns* kökünden türediğini ileri sürmektedirler (Narol, 2018: 479). Arapçada *insan* kavramının anlamının bu kadar çeşitli olmasının sebeplerinden biri de Kur'an'da insana yapılan atıfların çeşitliliğindendir (Öztürk, 2001: 1-2). İnsan, Kur'an'daki atıfları bağlamında bir yönüyle beşer, yani temel ve iptidai insani özellikler sergilerken, bir yanıyla da unutmasıyla malûldür. İnsan, bir yönüyle kendisine bir şeyler gösterilmiş, öğretilmiş, belletilmiş, bilen bir varlıkken, diğer yandan uyum sağlayan, insani ilişki kurabilen sosyal bir varlıktır (Narol, 2018: 479-480). Türk Dil Kurumu'na göre *insan*, "1. Memelilerden, iki eli olan, iki ayak üzerinde dolaşan, sözle anlaşan, akıl ve düşünme yeteneği olan en gelişmiş canlı. 2. Bu türden olan canlı. 3. Huy ve ahlâk yönünden üstün nitelikli (kimse)" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 1998: 1089). Türkçe sözlük anlamıyla *insan*, bir yanıyla diğer canlılardan, bazı biyolojik özellikler nedeniyle ayrışırken, aynı zamanda da ismi, bir niteleme sıfatı olan varlıktır. Kur'an üzerinden yapılan tanıma kadim, TDK üzerinden yapılanı da modern olarak kabul edip ikili bir ayrıma gidilirse; birincisi, yani kadim olan, insanın mahiyetini ve özüne ilişkin, ikincisi ise biyolojik ve dışsal bir tanım yapmaktadır.

Türkçe karşılığıyla kıyaslandığında İngilizcede *insan* kavramını doğrudan karşılayan bir terimin olmadığı görülecektir. Bu bağlamda daha sağlıklı bir anlamlandırma yapılabilmesi için İngilizcede *insan* kavramıyla ilişkili *human*, *person* ve *man* kavramları analiz edilip, oradan hareketle bir insan tanımı yapmaya çalışmak daha doğru olacaktır. İngilizce Cambridge ve Oxford sözlüklerinde *human* kavramının tanımı, "hayvanlar, tanrılar ve makineler ile ilişkili olmayan, insanlarla ilişkili olan" şeklinde ifade edilmektedir (Cambridge, 2003: 613; Oxford, 2000: 335). *Man* kavramının karşılığı olarak ise, "erkek cinsiyeti, insanlık yarışında olan veya özel bir yerden gelen kimse" anlamları kullanılmaktadır (Cambridge, 2003: 756; Oxford, 2000: 412). *Person*, "kadın, erkek veya çocuk; insan olmak, karakter veya özellik" olarak tanımlanmaktadır (Cambridge, 2003: 924; Oxford, 2000: 492). Ayrıca *person* kavramı Latince *persona* sözcüğüyle aynı kökten gelmektedir. *Persona* Latince'de, sahne oyunlarında, oyuncuların taktığı maskelere verilen isimdir. Bu maske kişinin dış dünyaya karşı, göstermek istediği karakter ya da duygunun sergilenmesi işine yaramaktadır. Mutsuz olduğunda mutlu görünmesi gerekiyorsa, mutluluk maskesi takar oyuncu, sinirli olduğunda neşeli görünebilir, hatta cahilliği örten bilgelik maskesi ile saygın bir kişilik rolüne bile bürünebilmektedir. Ayrıca kişi kendini güvende hissetme ihtiyacıyla maske takılabileceği gibi, bilinçli olarak, maskeyi kendini göstermek istediği kişiliği sergileyebilmek için bir araç olarak da kullanabilmektedir (Serrican, 2015: 1208). Özetlemek gerekirse İngilizce sözcük anlamıyla *insan*, hayvan, tanrı ve makine olmayan, insanlık yarışının

içinde olan, kendine has karaktere ve özelliğe sahip, ancak maskeler sayesinde, olan ile olması gereken arasında istediği zaman tercih yapabilen, istediği niteliğini sergileyebilen bir varlık olarak ifade etmek mümkün görünmektedir.

Farklı dillerde farklı dilbilimsel tanımlara sahip olan insan kavramı için, sözcüğün kadim anlamları sürekli mahiyete, öze vurgu yaparken, modern zamanlara gelindikçe daha biyolojik ve teknik tanımlamalar yapılmaktadır. Sosyal Darwinizm'in etkisi bağlamında değerlendirildiğinde, *insan* kavramının biyolojik tarafının ön plana çıkarıldığı, birincil anlam olarak canlı türünün bir parçası, diğer canlı türleriyle farkları ya da benzerlikleri üzerinden tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Kadim tanımlamalara gidildiğinde ise, *insan*ın biyolojisinden ziyade ortaya koymuş olduğu temel düşünce ve davranış kalıpları üzerinden, özünü anlamaya yönelik izahlar getirilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. Hristiyanlıkta ve İslam düşüncesinde insan yaratıcının doğrudan müdahalesi ile yaratılan bir varlık iken, Darwinci evrim düşüncesinde insan yaratılan bir varlık değil, oluşan/evrilen bir varlıktır ve evrimci görüşün yaratılış fikrinin karşısında bir paradigma olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. İnsan, en ilkel canlıdan farklı evreler yaşantılayarak insan olmuştur. *İnsan*'ın evriminde "yaşam mücadelesi", "en güçlü/iyi olanın hayatta kalması" ve doğal seleksiyon süreçleri işlemektedir. Dini söyleme göre, insanın ontolojik gerçekliği ve ereksellliği yaratıcıya kul olmak iken; Darwinci görüşe göre yaşamın amacı, yaşamın kendisidir, yani hayatta kalmaktır.

Hayata bütüncül olarak bakıldığında insan, insanla, doğayla, evrenle, eşyayla ve diğer varlık âlemindeki var olmuşlarla sürekli bir ilişki içerisindedir ve başka bir ifadeyle insan, hayatın içinde uyumlu bir bütünün parçasıdır. İnsan doğası gereği medeni bir varlıktır ve varlığını devam ettirmek için başka insanlara hatta varlık âleminin bütün unsurlarına ihtiyaç duymaktadır (El-İsfahani, 2010: 104). İnsan, başka insanlarla ve varlık âleminin diğer unsurlarıyla arasındaki ilişkiyi öğrenerek taklit etmektedir. Bu yüzden insanın sahip olduğu hasletlerden hangisi ön plana çıkartılırsa, insan o özelliğine dönüşmekte, o özelliğin kendisi olmakta veya öyle tanımlanmaktadır. İnsan mahiyeti neticesinde önce inşa edilmekte, şekil almakta, sonrasında aldığı şekle göre şekil vermekte ve inşa etmektedir. Aslında insanın hem kendi türü hem de hayat ile arasındaki analojiye bakılacak olursa insan, evrenin küçük bir modeli durumundadır ve insanın tabiî/doğal, hayvanî/hedonist ve aklî/rasyonel yönleri bulunmaktadır (Gafarov, 2006: 192). İnsanın bu üç melekesinin arındırılması, tabiî ve aklî olan melekelerin hayvanî olanı yönetmesi sonucunda hikmet, ilim, iffet, cömertlik, şecaat ve hilm gibi fazîletlerin elde edildiği düşünülmektedir. Bu müspet özelliklerin tümünün birleşmesi sonucunda da adâletin doğacağı; cerbeze (hîlekarlık), eblehlik (budalalık), şereh (açgözlülük), şehvet düşkünlüğü, tehevvür (korkmazlık) ve korkaklık gibi bütün reziletlerin de bu üç gücün fesâda uğraması, dolayısıyla ahlâkî disiplinden kopması sonucu ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir (Gafarov, 2006: 194).

İnsanın özellikleri nasıl elde ettiğine, bu özellikler üzerinden davranışlarını iradi mi yoksa aşkın bir gücün yönlendirmesiyle mi yaptığına dair literatürde birbirinden farklı çok fazla görüş

mevcuttur. Bu durumun izahı için genellikle kader olgusunun kullanıldığı bilinmektedir. İslam düşünce geleneğinde insan ve kaderi ile ilişkisi bağlamında değerlendirilen bu konu, çeşitli fraksiyonlarda/mezheplerde birbirinden farklı olarak ele alınmıştır. İslam mezheplerinden Cebriye, insan iradesini devre dışı bırakıp, insan fiillerinin bir yaratıcı eliyle meydana geldiğini savunurken; Mutezile, insanın kendi fiillerinin asıl yaratıcısı olduğunu, bu şekilde yaratıcının insanı imtihan ettiğini ileri sürmüştür. Ehl-i Sünnet mezhebine göre ise, yaratıcı, olacak olanları ilm-i ezeli ile bilmekte, insan bazı fiillerini kendisi takdir edememekte ki bunlara "zaruri filler" denmektedir; bazı filleri ise, insan kendisi yerine getirmektedir, bunlara da "ihtiyari fiiller" denmektedir (Sinanoğlu, 2002: 262-273). Birbirinden farklı görüşler ileri sürülse de İslam düşünce geleneğindeki bütün görüşlerde bir yaratıcı fikri ve var oluşun bir amacı mevcuttur. İnsanın hayatta doğru olanı yapmak, yaratıcısına uygun şekilde iman etmek ve ölüm sonrası dünyaya hazırlanmak gibi amaçları da içinde barındırmaktadır. Diğer bir ifadeyle İslam düşünce geleneğinde insanın ontolojik ve ilahi ereksel/amaçsal bir yönü vardır ve bu yön oldukça önemlidir.

Hristiyan teolojisinde insanın ontolojik mahiyetine bakıldığında, cennette yaratılan insan, orada işlediği bir günah neticesinde Tanrı tarafından lanetlenerek dünyaya gönderilmektedir[13] (Kitabı Mukaddes, Tekvin, 3/14-15). Bu lanetli yaşam Hz. İsa'nın dünyaya gelip, tüm insanlık için kendini feda etmesiyle, diğer bir ifadeyle kefaret ödemesiyle son bulmaktadır (Kitabı Mukaddes, Yuhanna 1/29-30). Bu bağlamda Hristiyan olmayanlar ilk günah tarafından ölüme mahkûm edilmiş kişiler olarak tanımlanırken, Hristiyan olan insanlar ise, Tanrı tarafından esaretlerinin bedeli ödenmiş özgür kişiler olarak nitelenmektedir (Kitabı Mukaddes, Yuhanna 8/32, 36; İbraniler 2/15). Bu yüzden Hristiyan teolojisinde insan, Hz. İsa'ya kadar lanetli, günahkâr, ilk günahın bedelini ödeyen bir toplumun üyesi olarak görülürken, İsa sonrasında kefareti ödenmiş, özgür varlıklara dönüşmektedir. Burada kefareti ödenen ve özgür kalan insanlar, insanlığın tümü değil, İsa'yı Tanrı babanın oğlu olarak gören, teslisi kabul eden, bu ve benzeri teolojik açıklamalara iman eden insanlar olarak ifade edilmektedir.

İslam düşünce geleneğinde insanın ortaya çıkışıyla ilgili farklı yorumlar olsa da Kur'an'ın ifadesiyle "insan topraktan yaratılmıştır" (Kur'an, Fatr Suresi, Ayet: 11; Hicr Suresi, Ayet: 26; Mü'minûn Suresi, Ayet: 12). İslami teolojide insan *nefta* sürecinden, yani insanın Allah tarafından yaratılıp ruhundan üflendiği bir süreçten geçtikten sonra *nufte* sürecine, yani insanın insandan türemesi sürecine tabi olmaktadır (Kavşut, 2012: 291). Kitabı Mukaddeste ise, (insanının yaratılışı Tekvin/Yaratılış kısmında) Tanrı'nın kendi suretinde, yeryüzünün tümüne egemen olması için bir insan yaratma isteği neticesiyle ortaya çıkmıştır (Kitabı Mukaddes, Tekvin, 1/26-31). Bu teolojik açıklamaya göre insan, Tanrı suretindedir ve dünya egemenliği ona verilmiştir. Batı düşünce geleneğinde bu teolojik açıklamanın önce şerh edildiği daha sonra da karşıt argümanlar ile paradigma değişimine gidildiği görülmektedir. Hıristiyanlığın resmi sözcülerinden olan Saint

[13] Bu çalışmada Hristiyan teolojisinin ana kaynağı olan Kitabı Mukaddes'e dair atıflar ve daha detaylı bilgi almak için bakınız: Kitabı Mukaddes Şirketi (2006), **Kitabı Mukaddes - Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil)**, Kitabı Mukaddes Şirketi Yayınları, İstanbul.

Augistine yaklaşımına göre, “Aslî Günah” (Peccatum Originis) neticesinde meydana geldiği için insanın yetişkin müdahalesine muhtaç olduğu düşünülürken (Tümer, 1991: 496); John Locke’a gelindiğinde insan *tabula rasa* (boş bir levha)dır, zamanla her şey insanın zihnine yazılmaktadır, bu yüzden insan ne mutlak iyi ne de mutlak kötüdür (Locke, 2000: 133). Jean Jacques Rousseau tarafından insanın günahkâr yaratılış doktrinine karşı görüş ortaya atılarak insanın “masum” doğduğu ve yetişkin müdahalesi olmaması gerektiği fikri ortaya atılmaktadır (Rousseau, 1979: 79, 349, 377). Darwin sonrasında ise insanın ontolojik olarak kalıtımı merkeze alan, soya çekimin ön plana çıktığı, biyolojik bir tanımlamaya tabi tutulduğu görülmektedir.

Bilinen, yazılı metinler sayesinde öğrenilen insanlık tarihi boyunca insanların hayatına en çok etki eden iki din olan Hristiyanlık ve İslam’da insan, en genel ifadeyle yukarıdaki şekliyle nitelendirilmektedir. Teolojik farklılıklar olsa da iki dini görüşte de insanın yaratılma süreci ve yaratılmasının bir amacı olması benzer özelliklerdir. İnsanın hayatta başıboş bırakılmamış olması bu iki teolojiye göre, aynı zamanda insanın yaratıcısına karşı çeşitli sorumluklarının olduğunu ifade etmektedir. Bu iki görüş de insanın yaratılış amacına uygun olarak davrandığında “özgür” olacağını ileri sürmektedir.

İnsanın hayattaki amacının ne olduğu sorusu Darwin’e kadar din merkezli olarak farklı cevaplar ile varlığını sürdürmektedir. Darwin ile beraber insan yaşamının asıl ve tek bir amacının olduğu, bu amacın da yaşamanın kendisinden başka bir şey olmadığı fikri yaygınlık kazamaya başlamaktadır. İnsan, yaşamak için yaşamaktadır. İnsanın yaşayabilmesi, hayatını devam ettirebilmesi için de yapması gereken en önemli ve tek şey, bu görüşe göre, mücadele etmeye devam etmesidir. Mücadeleyi bırakırsa insan, yenilecektir, yenildiğinde ise, tarih sahnesinden silinecektir. Tarih boyunca dini ve teolojik perspektiften ereksel tanımlanan insanın, Darwin’in biyolojik evrim kuramı ve bu kuramın sosyal bilimlerdeki etkisiyle ilahi bir amacı olmayan, doğal seleksiyon ile kendini daha güçlü kılan bir varlık olarak tanımlanmaya başlandığı görülmektedir. İnsanın tanımlandığı kadim tarihe bakıldığında, Darwinci biyolojik evrim teorisinin, insanın ontolojik mahiyeti bakımından ciddi bir eksen kayması, kırılma noktası olduğu söylenebilir.

Sosyal Darwinizmin en önemli düşünürlerinden Spencer ve Amerikalı William Graham Sumner doğal seleksiyonu savunmuşlar ve doğal seleksiyon yaklaşımının toplumsal değişim sürecinin kendiliğinden yapısını açıkladığını öne sürmüşlerdir. Doğal seleksiyon sayesinde en iyi olanın hayatta kalacağını, toplumun sürekli olarak iyileşme eğiliminde olacağını ve organizmanın yapısı gibi toplumların da daha sağlıklı bireylerle daha çok gelişme göstereceğini iddia etmişlerdir (Crook, 2007: 30-36). Darwin’e göre, en güçlü olanın hayatta kalması, yani doğal seleksiyon, “serbest tür piyasası”nı dengeleyen bir tür “görünmez el” işlevi görmektedir. Devletin insanlık için geçerli olan doğal ayıklanma sürecine müdahale etmemesi gerektiğini savunan Le Bon’a göre ise, eğer geçmişte zayıfların korunması adına müdahale yapılmış olsaydı, modern ulusların hâlihazırdaki medeniyet seviyesine gelmeleri mümkün dahi olmayacaktı (Clark, 1984: 134).

Kitabi dinlerin en büyük özelliği kendinden önceki dini geleneği tashih ederek kabul etmesidir. Tevrat, Musa ve öncesi peygamberleri kendi dili ve paradigması bağlamında kabul edip, bir anlatıma tabi tutarken; İncil, İsa öncesi peygamberlere aynısını yapmaktadır. İslam ise kendinden önce yaşamış bütün peygamberleri kendi peygamberi olarak kabul etmekte ve tarihini bir kesinti değil, devamlılık üzerine kurgulamaktadır. Modern pek çok yaklaşım gibi Darwinci görüş de kendinden önceki görüşleri reddederek işe başlamaktadır. Darwin'in evrim yaklaşımı, insan mefhumunun önceki izahlarını ve tarihte bilinen tanımlamalarını yadsımakta, kadim bilgilerin gerçeği yansıtmadığını zımnen ileri sürmektedir. Darwinizm insanı, yaratılış penceresinden değil, biyolojik, tesadüfi ve kendiliğinden var olma üzerinden tanımlamakta ve bu bağlamda insanlık "ön insan" topluluklarından Homo Sapiens'in ortaya çıkışıyla başlatmaktadır (McNeill, 2001: 25). Bu "yeni insan" en iyinin hayatta kaldığı bir ortamda yaşamak için mücadele etmekte, hayatta kalmayı başarır ve doğal seleksiyondan başarıyla çıkarsa, bu başarılı yetilerini bir sonraki nesle aktarmaktadır. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam üzerinden yaratıcı temelli, ilahi bir amaca bağlı, hikmete dayalı yaratım fikri, "yeni insan" ile değiştiği, insanın muhtevasının farklılaştığı görülmektedir (Alıcı, 2018: 60).

Ortaya çıkan "yeni insan", Malthus ve Spencer gibi düşünürlerin de katkılarıyla, Darwin'e göre, canlıların hızlı, buna karşılık gıdanın yavaş bir şekilde arttığı bir dünyada yaşamakta ve bu durum da insanların birbiriyle mücadele etmesine neden olmaktadır (Darwin, 1976: 25, 88). Malthus'un kaynakların aritmetik, nüfusun ise geometrik olarak arttığını (Malthus, 1966: 14) öne sürdüğü teorisinden etkilenen Darwin, bu durumun yaşam mücadelesine, bu mücadelenin de doğal seleksiyona neden olduğunu düşünmektedir (Darwin, 1975: 87). İnsanın ve hayatın muhtevasına yönelik yapılan bu yeni söylemin materyalizmin güçlenmesinde ve mevzi kazanmasında oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Çünkü materyalizm için varlık, makine gibi kapalı bir sistemdir ve bu makinanın içinde olup biten her şey fiziksel süreçler ve nedenler sonucunda meydana gelmektedir. Varlık, özünde, mahiyetinde, bir bütün olarak fiziksel nitelik taşımakta, zihin ve düşünce gibi soyut olguların ise, beyin denen fiziksel ve kimyasal yapının birer faaliyetinden ibaret olduğu ileri sürülmektedir (Cevizci, 2011: 114).

Sosyal Darwinizmin "yeni insanı"nını tanımlayan isimlerden Haeckel için insan, daha fazla gelişmiş omurgalı bir hayvandır. İnsanın bütün karakteri iptadi bir şekilde hayvanlarda da mevcuttur. Fizyolojik ve biyolojik özellikler insana hayvanlardan tevarüs ettiği gibi aynı şekilde zihinsel yeteneklerde insanlara hayvanlardan kalıtım yoluyla geçmektedir. İnsan ve hayvanlar arasında, münhasıran maymunlar arasında fark niteliksel değil, niceliksel farktır. Sosyalleşme yeteneği ise, Haeckel için insanın kendisine has bir özellik olmak yerine, sosyal hayvanların içgüdülerinin insana aktarımından başka bir şey değildir (Hawkins, 1997: 136).

İnsanı biyolojik, fizyolojik ve beyin kimyasallarının toplamı olarak tanımlayan Darwin, 1877'de oğlu Doddy'nin ilk 12 aylık yaşamındaki duyusal, bilişsel ve davranışsal alanlardaki bireysel evrim sürecini de gözlemlemekte ve bu gelişim sürecini bir makale olarak

yayınlamaktadır. Bu biyolojik, fizyolojik ve kimyasal insan tanımı, 1850 ile 1920 yılları arasında insanın psikolojik gelişimini açıklamaya çalışan pedagojik teorileri etkilemekte ve ilgili çalışmalarda insanın kalıtım ile açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir (Eryılmaz, 2011: 52). Bu dönem, insanın en kapsamlı tanımlandığı gelişim teorilerinin en dikkat çeken yanı, bu yaklaşımların insanın gelişim evrelerini tanımlarken yaşlanmayı bir evre olarak göz ardı etmeleridir. Çünkü bu yaklaşıma göre insan yaşamı, doğası gereği hep daha iyiye evrilerek, evrimin en önemli kalıtımsal kanıtı olduğundan, yaşlanma, gelişim evresinin bir parçası olarak görülmemekte, dolayısıyla insanın gelişimi yaşlanmaya kadar kurgulanmakta ve yaşlanma, ilgili teorilerde insan yaşamının bir parçası olarak görülmemektedir (Eryılmaz, 2011: 53-54).

Darwin ile beraber icat edilen "yeni insan"ın barbar ve medeni olmak üzere iki versiyonu olduğu da bilinmektedir. Darwin, barbar insanların uygar insanlara evirilebileceğini ve barbar insanların çeşitli yöntemlerle geliştirilebileceğini ifade etmektedir (Darwin, 1975: 92). İnsanın birçok ırka ayrılmış olduğunu beyan eden Darwin için bunların bazıları birbirinden öylesine farklıdır ki, "doğa bilginleri çoğu zaman onları farklı türler gibi sınıflamıştır" (Darwin, 1975: 201). Biyolojiyi merkeze alarak icat edilen "yeni insan", tek bir tür gibi ifade edilse de aralarındaki bazı farklar nedeniyle bir kısmının alt bir tür gibi tanımlanması yoluna gidilmektedir. Bu "bilimsel" açıklamanın kimileri tarafından daha da ileri götürülerek, ırkçılık, emperyalizm gibi insanlığın en büyük ayıplarına meşruiyet üretildiği, hatta "insan hayvanat bahçeleri"nin kurulması yolunun açıldığı bilinmektedir (Sánchez-Gómez, 2013: 2).

Darwin sonrasında, bilimsel ve teknik ilerlemenin de sayesinde insanı, biyoloji üzerinden tanımlama çabaları giderek hız kazanmıştır. Cambridge eğitimli Charles Sherrington'ın *Integrative Action of the Nervous System* (Bütünleştirici Sinir Sisteminin Bütünleştirici Eylemi) (1906) adlı eseri, organizmalardaki (insanlar dâhil) refleks ve içgüdüsel tepkilerin alt beyin merkezlerinden kaynaklandığını iddia etmektedir (Crook, 1994: 131). Psikolog James Rowland Angell ise, insanın, atalardan kalma kaynaklardan beslenen bir beyne sahip olduğunu öne sürmektedir (Crook, 1994: 133). Amerikalı psikolog Henry Rutgers Marshall, 1916 yılında yazdığı *War and the Ideal of Peace* (Savaş ve Barış İdeali) adlı eserinde, insanın hayvanlarla benzer özelliklerini analiz etmekte ve insanı "savaşan bir hayvan" olarak tanımlamaktadır (Marshall, 1916: 95). Amerikalı doğa bilimci John Burroughs *The Arrival of the Fit* (Uygun Olana Varış) adlı makalesinde hayatı "şansa ve israfa dayanan ahlaksız bir evrim draması" olarak nitelemektedir. Burroughs hayatı, insanların içine hapsedildiği ölüm kalım mücadelesi olarak gördüğü, hiç kimsenin sorumlu olmadığı güçlerin, eğilimlerin işleyişi ve yıkımın hiddetine yakalanmış insanlar bütünü olarak tasvir ettiği görülmektedir (Burroughs, 1915: 198-199). Bu yaklaşımların bütününe bakıldığında insan fizyolojik ve biyolojik yapısının içine hapsedilmiş bir benliğe sahip olmakta, iradi olarak, tercih ederek yaptığını düşündüğü davranışlar aslında beyin kimyasallarının birer yanılsaması olarak ifade edilmektedir. Bu beyin kimyasalları da insanın alt türlerinin, kendilerini koruma reflekslerinin sonucunda oluşan, hayatta kalmaya yarayan, mücadele ve savaş için gerekli, evrimsel sürecin bir ürünü olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşımın, milli eğitimlerin referans olarak kullandığı gelişim

psikolojisi kuramlarını da etkilediği bilinmektedir. Bu bağlamda modern gelişim psikolojisi kuramları insanı, mekanistik (davranışçı) değerlerden organizmik (yapısal) değerlere doğru bir yönelime sahip olan bir varlık olarak tanımlamakta (Eryılmaz, 2011: 50) ve dolayısıyla insan, doğrudan biyolojiye, dolaylı olarak da biyolojinin bir ürünü olarak şekillenen psikolojiye ait bir varlık olarak düşünülmektedir.

Biyolojiye indirgenerek tanımlanan ve ardından biyoloji üzerinden inşa edilen, bu kadere teslim olmak zorunda bırakılan insana, öjenizm yoluyla müdahale edilmeye çalışılmaktadır. Başka bir ifadeyle biyoloji yoluyla insana tanımlanan kader, öjenizm yoluyla değiştirilmeye çalışılmaktadır. Öjenizm yaklaşımıyla, doğası gereği yavaş olan seçilim hızlandırılmasının insanlık için daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Sağlıksız ceninleri ayıklayıp, sağlıklı ceninlerin devamını sağlayarak insan ırkını ıslah etmeye çalışan bir yaklaşıma sahip olan öjenizmin, ırkçılığa ve faşizme bilimsel bir meşruiyet alanı yarattığı bilinmektedir. Tanrı'nın kaderinden kaçmaya çalışan modern "insan", biyolojisinin kaderiyle yüzleşmektedir. Sonra da başka insanların "biyolojik kadere" kendi amaçları doğrultusunda müdahale etme niyetinde oldukları görülmektedir. Çünkü insanın biyolojik kaderi çözümlenebilen bir yapıya sahip olduğu için diğer insanların müdahalesine de açıktır. Nietzsche'nin, "yeryüzünün efendileri yeryüzünün efendilerini hazırlayacak" (Kuçuradi, 1967: 122) iddiası, biyolojinin efendilerine ciddi bir alan açmaktadır. Hitler döneminde yüzbinlerce insanın sırf fiziksel ve zihinsel noksanlığından dolayı kısırlaştırıldığı (Geary, 2000: 60), öldürüldüğü ve hayatta kalanların birkaç insanın kölesi olma riski ile karşı karşıya kaldığı gibi, bugün de bütün insanlık biyolojiyi merkeze alarak tanımlanan insan üzerinden benzer bir duruma, farklı tonlamalarda maruz kaldığı/kalabileceği söylenebilir.

2.2.2. Doğal Seleksiyondan Serbest Piyasaya: Ekonomi

Her kapsamlı yaklaşım gibi sosyal Darwinizm de kendi insanını tanımladıktan sonra ekonomik olarak da kendini beyan etmektedir. Dünyada hâkim olan, hâlihazırdaki ekonomik paradigmanın felsefi kökenine inildiğinde bu ekonomik sistemin pek çok unsurunun sosyal Darwinizm'den alındığı görülmektedir. Sosyal Darwinizmin hayatın içinde devletin ya da herhangi bir üst yapının, toplumun işleyişine müdahalesini reddetmesi liberalizme, yani piyasa ekonomisine yakın olduğunun en önemli kanıtlarındandır. Bu bağlamda sosyal Darwinizm, serbest piyasa ekonomisini savunmakta, müdahaleci devlet görüşüne karşı çıkmakta, *laissez-faire* ile eşanlamlı olarak devlet-sosyalizmini ve kolektivizmi reddeden bir görüş olarak da tanımlanmaktadır (Halliday, 1971: 390). Bu yüzden sosyal Darwinizm, devlet-sosyalizmine veya kolektivizme karşı olarak bireyler, gruplar, ulus veya ırklar arasında düzenlenmiş rekabeti ön plana çıkarmaktadır (Halliday, 1971: 391). Spencer'ın sosyal olan ile biyolojik olanı eşitlemesini ve aynı zamanda ekonomi politiğini bilimsel olarak sunmasını sağlayan görüşün Darwin'in teorisi olduğu bilinmektedir. Bu teorinin rekabetçi mücadele vurgusu daha da ön plana çıkarılırsa, modern iktisatçıların büyük çoğunluğu sosyal Darwinist olarak tanımlanabilecektir (Halliday, 1971: 402).

Sosyal Darwinizmin algısı ve ekonomi bilimine etkisi incelendiğinde ilk göze çarpan metinlerden birisi Bernard de Mandeville'nin *The Fable of The Bees* (Arılar Masalı) adlı eseridir. Bu eser ile Mandeville modern ekonomi disiplininin temelini attığı söylenmektedir (Lange, 1998a: 250). Bu eserde Mandeville toplumlar, ekonomik ilişkiler ve ahlaki tutumları incelemekte ve toplumları refaha ulaştıran dinamiğin, güçlü ve mutlu kılan doğruluk, eşitlik, adalet gibi erdemler olmadığını ifade etmektedir. Aksine Mandeville toplumları refaha ulaştıran davranışların yalancılık, adaletsizlik, sahtekârlık, hırs, açgözlülük ve zevk düşkünlüğü gibi erdemsizlikler olduğunu iddia etmektedir (Lange, 1998a: 217; Günör, 2016: 529-530). Bu yaklaşımda asıl amaç, toplumsal refaha ulaşmaktır ve toplumsal refaha ulaştıracak araçların ahlakiliğinden ziyade kullanıma uygunluğu ve amaca daha hızlı ulaştırma kapasitesiyle değer biçilmekte ve erdemsiz nitelikler Mandeville tarafından ön plana çıkarılmaktadır.

Toplumsal refaha ulaşan toplumların medeniyet inşa edebilmesi için en önemli unsur Spencer'a göre insan ırkının sürekli tüketimi gerçekleştirebilme kabiliyetinde yatmaktadır. Toplumda sıkıntılar, aç gözlülük ve dezavantajlı gruplar düşünüldüğünde Spencer, insanın bencillik durumunun ortadan kalkmayacağını, devlet müdahalesinin de bu bağlamda toplumun dengesini bozacağını ve insanın gelecekteki büyük kazancı için yakın zamandaki küçük tatminlerin feda edilebileceğini söylemektedir (Spencer, 2004: 50). Yani Spencer, yoksul ve çalışmayan insanlara kısa vadeli yardım yaparak, devlet müdahalesi ile toplumun dengesini bozmak yerine, otçul ve etçillerin savaşı gibi hayatı kendiliğinden düzenine bırakıp, hem insanların mücadele kabiliyetinin gelişmesine imkân vermenin hem de doğal yapının, yani piyasanın ıslah olmasını, kendiliğinden gelişmesini sağlamanın en doğru yöntem olacağı fikrini savunmaktadır (Spencer, 1964: 102). Yoksulluğu gidermek amacıyla yapılan sosyal politikalara karşı çıkan Spencer, bu noktada Malthus'un nüfus teorisine benzer şekilde yoksulluğun ve acı çekmenin doğal bir durum olduğunu savunmaktadır (Spencer, 1964: 5, 24).

Modern medeniyetlerin doğal ayıklanma neticesi olarak ortaya çıktığını söyleyen Le Bon da Spencer gibi, doğal ayıklanma sürecinin, insanların oluşturduğu sosyal organizasyonlar nedeniyle tam olarak işlemediğini düşünmektedir. Bu organizasyonların zayıf olanı koruduğunu söyleyen Le Bon, ancak bu organizasyon mantığının yanlış olduğunu, zayıf ırklar elenirken güçlü ırkların bir araya gelerek yeni nesiller oluşturması gerekliliğini savunmakta ve bu durumu gerekçelendirirken de doğal durumun aristokratik olduğunu iddia etmektedir (Le Bon, 2001: 208; Hawkins, 1998:186-187). Doğal olan aristokratik duruma insanların merhamet duygusu ile kurdukları sosyal organizasyonların mücadele etmesinin büyük bir yanlış olduğunu düşünen Le Bon, toplumun doğal durumuna üst bir müdahale girişimini reddetmektedir.

İktisadın evrim ilişkisi üzerine çalışan, Amerikalı iktisatçı, sosyolog ve akademisyen Thorstein Bunde Veblen (1857-1929), "evrimsel ekonomi" terimini ilk kullanan kişi olarak bilinmektedir. Kurumsal iktisat ekolünün kurucularından da olan Veblen, "evrimsel ekonomi" terimine, o zamandan beri evrensel olarak benimsenmemiş özel bir anlam vererek, ekonominin

“Darwin sonrası” geldiği hali ve Darwinci evrim teorisi anlayışlarını somutlaştırılması gerekliliğini savunmaktadır. Veblen seleksiyon süreçlerinin doğadaki organizmalar üzerinde olduğu gibi toplumdaki kurumlarda da işlediğini savunmaktadır (Hodgson, 1998: 161).

İktisada Darwinci pencereden bakan diğer bir düşünür olan Joseph Alois Schumpeter (1883-1950), bir süre “evrim” terimini “itibarını yitirmiş” olarak görmüş, daha sonra bu terimi kendisi de benimsemiştir. Ancak evrimi hiçbir zaman Darwinci terimlerle yorumlamayan Schumpeter’in teknik değişim, girişimcilik ve inovasyon analizlerini çalışmalarının merkezine koyduğu görülmektedir. *Uluslararası Joseph Schumpeter Topluluğu* tarafından yayınlanan *Journal of Evolutionary Economics*’in (Evrimci Ekonomi Dergisi) başlığından da anlaşılacağı üzere Schumpeter’den etkilenenler, kendilerini aynı zamanda “evrimsel ekonomi”nin takipçileri olarak tanımlamaktadır (Hodgson, 1998: 162).

Evrimci düşüncenin iktisada etkisini fark eden, John Maynard Keynes’in de hocası olan İngiliz iktisatçı Alfred Marshall (1842-1924), “iktisatçıların Mekkesi”nin ekonomik dinamikten ziyade ekonomik biyolojiye yakın olduğunu ileri sürmektedir (Marshall, 2013: xxv; Dosi ve Nelson, 1994: 154). Ekonomi biliminin insan tercihlerinin ve davranışlarının evrimsel sürecini de incelemesi, bu bilimsel alanın evrimci bakış açısına yakınlığını göstermektedir (Dosi ve Nelson, 1994: 158). Marshall, gelişme olgusunun en önemli unsurlarından süreklilik kavramını, Spencer’ın yazılarının da temsil ettiği gibi, iktisat bilimine etki eden başlıca etkenlerden biyolojinin bir gereği olarak, tüm modern ekonomik düşünce okullarında ortak olduğunu ileri sürmektedir (Marshall, 2013: xxii). Ekonomi ve biyoloji bilimi arasında tarihsel bilgi alışverişine değinen Marshall, Adam Smith’in kitabı henüz çok sayıda okuyucu bulmadan önce, biyo-bilimcilerin daha gelişmiş canlıları alt hayvanlardan ayıran organizasyondaki farklılıkların gerçek doğasını anlama konusunda büyük ilerlemeler kaydetmeye başladıklarını düşünmektedir. İki kuşak geçmeden önce, Malthus’un insanın varoluş mücadelesine ilişkin tarihsel açıklaması Marshall’a göre, Darwin’in hayvan ve bitki dünyasındaki varoluş mücadelesinin etkilerine ilişkin araştırmasını başlattığı bilinmektedir. O zamandan beri biyolojinin borcunu ödemekten fazlasını yaptığını düşünen Marshall, iktisatçıların bir yanda sosyal ve özellikle endüstriyel örgütlenme, diğer yanda ise daha yüksek hayvanların fiziksel örgütlenmesi arasında keşfedilen birçok derin analojiye çok şey borçlu olduğunu ileri sürmektedir. Marshall’a göre ilk bakışta hayali görünenlerin çoğu, yavaş yavaş başkaları tarafından tamamlanmakta ve sonunda, fiziksel, ahlaki ve doğal yasalar arasındaki temel bir eylem birliğini gösterme iddialarını oluşturmaktadır (Marshall, 2013: 200).

Liberalizmin ve sosyal Darwinizmin argümanlarının ortaya çıkmasına neden olan Endüstri Devrimi’nin insanı doğaya egemen kılacağı, burjuvaziyi iktidara getireceği, ekonomide liberalizmin en önemli sloganı olan *laissez faire* fikrini yerleştireceği düşünülmektedir. Endüstri Devriminin düşünsel planda insanların zaman ve mekân algılarında, doğa ve insan anlayışında, madde ve paraya yönelme, rasyonel ve bireyci olma bağlamında önemli değişikliklere sebep olduğu bilinmektedir. Endüstri Devrimi’nin perde arkasında tüm sıkıntıları çeken işsiz, fakir kesim

ile çok ucuza ve kötü şartlarda çalışan işçi sınıfı vardır. Makineleşme sonucunda büyük bir halk kesimi işsiz kalmakta, halk yoksullaşmaya başlamakta, toplumsal olarak ciddi bir kaos yaşanmaktadır (Çetin, 2002: 88-89). Bugün ise, sürekli kazanmayı, büyümeyi hedefleyen serbest piyasa ekonomisinin, etik bağlamda meşruiyetini sosyal Darwinizm'den aldığı söylenmektedir. Bugünkü ekonomik yapı hem en güçlü hem de en iyi insan güdülerinden yararlanmaktadır. Ekonomi, bağımsız bir bilim olarak başlangıcından bu yana, başlangıç noktası olarak insan güdülerinin en güçlüsü olan kişisel çıkarı kabul etmektedir (Koslowski, 2001, s. 1). Endüstri Devriminden sonra yaşanan gelişmeler ve bu duruma bağlı olarak dünyanın büyük bir pazar olarak ortaya çıkması, hayatta kalma mücadelesinin kapitalizmin öngördüğü üretim anlayışında genel bir kaide olarak kabul edilmesine yol açtığı ileri sürülmektedir (Hawkins, 1997, s.152).

Sosyal Darwinizm'in liberal düşünceyle ilişkisi söz konusu olduğunda Adam Smith'in ekonomik görüşlerine değinmek önem arz etmektedir. Ekonomik görüşlerinin yanında ahlak düşünürü de olan Smith'in, insanın doğasında bencillik ve açgözlülük bulunduğunu, bu durumun da iktisatta tam rekabeti sağlayarak ekonomik ilişkileri belirlediğini ileri sürmesinin, sosyal Darwinizm'in en önemli kavramlarından "hayatta kalma mücadelesi"ne zemin hazırladığı söylenmektedir. Smith'e göre bu açgözlülük ve bencillik, ürün ve hizmet bolluğuna sebep olacak, bu durumda fiyatları düşüreceğinden toplum için oldukça faydalı bir ortam sağlanmış olacaktır. Smith böyle bir durumda yaşanabilecek problemlerin ise, görünmez bir el (invisible hand) tarafından düzenleneceğini, dünyanın tüm sakinlerinin yaşamın ihtiyaçlarını paylaşmak için yönlendirileceklerini ileri sürmektedir. *Görünmez el* sayesinde insanlar niyet etmeden, bilmeden toplumun çıkarlarını bir bütün olarak geliştirecek ve türlerin hayatta kalması için çeşitli araçlar ortaya koymuş olacaktır. (Smith, 2006: 14, 226; Richard, 1999: 113-155; Torun, 2013: 138). Smith'in "görünmez el" teorisinde, piyasada karmaşa ve düzensizlik gibi görünen durumun aslında gizli bir piyasa düzenine işaret ettiğini iddia etmesi; Spencer'ın hayatın her alanında var olduğunu iddia ettiği, kaos gibi görünen bir durumun aslında kendi içinde kanunları olduğunu söylediği evrim kanununa oldukça benzemektedir. *Görünmez el* nasıl ki ekonomik piyasayı düzenliyorsa doğal seleksiyonda "canlı piyasasını" düzenlemektedir.

Modern ekonominin fikirlerinden faydalandığı düşünülen Darwin ve Spencer'ın yaşadıkları dönemin sözkonusu düşünürlerin düşünce dünyalarına etki ettiği ve yaşananlarının serbest piyasa ve rekabet fikirlerini teşvik ettiği aşikârdır (Sorokin, 1928: 90-91). Nitekim Darwin ve Spencer'ın yaşadıkları dönem ekonomik rekabetin yaşandığı, endüstri devrimi ile "ilerleme" fikrinin halkın tabanına yayıldığı bir dönem olmasaydı, bu düşünürlerin mücadele fikrine bu kadar vurgu yapmayacaklarını ileri sürenler olmuştur (Taslaman, 2016: 160-162). Çünkü 18. ve 19. yüzyıl düşünürlerinin birçoğunun, yaşadıkları dönemi evrimci bir perspektiften yorumladıkları ve Darwin sonrasında da bu fikirden etkilenen farklı bilim dallarından düşünürlerin sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Darwin'den etkilenen düşünürlerin büyük çoğunluğunun *laissez faire* düşüncesinden beslenen ekonomistler olduğu görülürken, aynı zamanda komünizm ve sosyalizmin teorisyeni Marx'ın ekonomi eseri olan *Kapital*'in ikinci cildini Darwin'e adamak istediğini de

unutmamak gerekmektedir (Hobsbawm, 2003: 283). Çünkü bazı Marksist düşünürlere göre Darwinci görüşün topluma uyarlanmasının en bariz örneği Marksizm'de mevcuttur. Darwinci görüşün temel dinamiği olan "yaşamak için mücadele" fikri ekonomiye uygulandığında "sınıf "mücadelesine" karşılık gelmekte, bu mücadeleyi de en uygun olarak işçi sınıfının zaferine tekabül etmektedir (Doğan, 2012: 67). Bu bağlamda dönemin düşünürlerini dönemleriyle birlikte anlamak, nasıl düşündükleri kadar, neden böyle düşündüklerinin de anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Bu yöntem sayesinde kişilerin fikirlerini ve hatta kişilerin kendilerini mutlaklaştırmak, savunmak ya da reddetmenin ötesinde düşüncenin konusu olarak anlaşılmalarına katkı sağlayacaktır.

2.2.3. Medeni versus Barbar: Toplum

İnsanların bir şekilde bir araya gelmesinden müteşekkil olan toplumun ne olduğu, neden olduğu, nasıl olduğu, ne zaman olduğu minvalindeki sorular, çeşitli düşünürlerin zihinlerini meşgul etmiştir. Toplum üzerine düşünen ilim insanları tarafından, toplum ile toplumu oluşturan insanlar arasındaki ilişkinin sürekli olarak sorgulandığı görülmektedir. Çünkü toplumun, kendini oluşturan insanlardan daha fazla/farklı özelliklerinin, toplumların insan gibi kendine has reflekslerinin, davranış kalıplarının, hatta düşünme ve hissetme gibi yetilerinin olup olmadığı tartışılmıştır. Bu bağlamda tarihte toplumu ayrıca ilmi bir incelemeye tabi tutan ilk düşünür İbn'i Haldun olmuştur. İbn'i Haldun'dan önce Aristoteles insanın doğası gereği toplumsal bir varlık (Aristoteles, 2014: 28) olduğuna dair çeşitli düşünceler beyan etmiş olmasına rağmen İbn'i Haldun toplum olgusuna sistematik ve bütüncül olarak yaklaşan ilk düşünür olarak göze çarpmaktadır.

İbn'i Haldun topluma baktığında dayanışmanın ve işbirliğinin olduğu sosyal bir organizasyon görmektedir. Çünkü insanın tek başına bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde bir varlık olmadığını düşünen İbn'i Haldun, bu yüzden insanların birçok yönden ötekine, başkasına ihtiyaç duyduğunu ileri sürmektedir (İbn'i Haldun, 2004a: 75, 79). İbn'i Haldun, ihtiyacın varlığını insanın toplumsallaşmasının en önemli nedenlerinden biri olarak ifade etmektedir. İnsan ihtiyaçları ise İbn'i Haldun'a göre üç türe ayrılmaktadır. Birincisi, insanın yaşamını devam ettirmesi için zorunlu olan ihtiyaçlar: yiyecek, içecek, barınma, korunma vb. iken; ikinci olarak, insanın hayatını devam ettirmesi için zorunlu olmasa da insanın hayatını kolaylaştıran ihtiyaçlardır. Üçüncü ihtiyaç türü ise, hayatta zaruri olmayan, lüks ve refaha göre beliren, lakin yaşam standartlarının yüksekliğine göre gerekli olarak hissedilen ihtiyaçlardır (Akçetin, 2017: 356-357). Bu ihtiyaçların varlığının hissedilmesi İbn'i Haldun'a göre, toplumsal olmanın, toplu halde yaşamanın en önemli nedenlerindendir.

İbn'i Haldun toplumları tanımlama biçimi olarak kendi geliştirdiği *ümran ilmi*ni kullanmaktadır. İbni Haldun *ümran ilmi*yle toplumları ve tarihi, nedensellikler bağlamında ele almakta, bu bağlamda bir kurallar ve tanımlamalar bütünü bulmaya çalışmaktadır. *Ümran ilmi* aynı zamanda İbn'i Haldun'a göre bütün ilimlerin de kaynağıdır, bu yüzden onda yaşanacak bir

değişiklik diğer ilimleri de etkileyecektir (İbn'i Haldun, 2004a: 70, 79). Yani insanın, tarihi ve toplumu okuma şekli değişirse, bundan diğer ilimlerde yöntemsel olarak etkilenecek ve sonuç olarak onlar da değişime uğrayacaktır.

İbn'i Haldun'un geliştirdiği *ümran ilmi* ile toplumları *bedevi* (El-Umranu'l-Bedevi) ve *hadari* (El-Umranu'l-Hadari) (İbn'i Haldun, 2004a: 75) olarak ikiye ayırmaktadır. Kırsalda, köyde yaşayan insanları *bedevi*; bedeviliğin karşıtı olarak, şehirde yaşayanları ise medeni veya diğer ismiyle *hadari* olarak nitelemektedir (İbn'i Haldun, 2004a: 23). İbn'i Haldun için bedevilik de hadarilik de doğal, tabiî bir haldir. Çünkü İbn'i Haldun toplumların hayat tarzlarının farklı olmasının, insanların yaşamlarını sürdürmek ve geçimlerini sağlamak için tuttukları yolların farklı olmasından kaynaklandığını düşünmekte (İbn'i Haldun, 2004a: 157) ve bu yüzden kırsal yaşamı (bedeviliğin) ve kentsel yaşamı (hadariliğin), kaçınılmaz olarak mevcut bulunan, tabiî/doğal birer durum olarak ifade etmektedir (İbn'i Haldun, 2004a: 158).

İbn'i Haldun'un toplumların çatışmasının en önemli sebebinin değerler farklılığı olmadığını, çünkü İslam coğrafyasında birbirinden farklı birçok medeniyetin barış içinde yaşadığını ifade etmektedir. Bu medeniyetlerin bir arada yaşamasının, medeniyetler arası ilişkileri düzenleyen hukuki yapı ve fıkıh sayesinde olduğunu beyan etmektedir. Bu durumun ortadan kalkması ve her medeniyetin diğerinin üstünde sınırsız ve sürekli egemen olma arzusunun medeniyetler arası çatışmaya neden olacağını öne sürmektedir (Şentürk, 2006: 267-268).

İbn'i Haldun'dan sonra toplum mefhumu üzerine kafa yoran düşünürler için literatür tarandığında, Batı düşünce geleneği düşünürlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Literatürde Batı'da toplum olgusu üzerine düşünen düşünürlerden ilki Saint Simon (1760-1825) olarak bilinmektedir. Hatta Cemil Meriç, Emile Durkheim'e de atıf yaparak, bir kitabının başlığına bu kanaati yerleştirerek tarihteki ilk sosyoloğun Saint Simon olduğunu ileri sürmektedir (Meriç, 1967: 46). Fransız İhtilali sonrasında meydana gelen son derece istikrarsız bir dönemde yaşamış olan Simon, endüstri toplumunun yaşamış olduğu olumsuzlukları analiz etmek için pozitif bilime ihtiyaç duyulduğunu ileri sürmüştür ve bu bağlamda "sanayi tolumu" kavramını ilk kullanan kişidir. Simon toplumu evrimci ve pozitivist bir kavramsal çerçevede ele almaktadır. Simon, toplumların evrimsel gelişme yasasına bağlı olarak feodal veya askeri toplumlardan sanayi toplumlarına doğru evrimsel bir sürece tabi olduklarını düşünmektedir (Bozkurt, 2017: 29-30).

Simon gibi toplumları evrimsel bir süreç içerisinde değerlendiren ve toplumların değişim sürecinin üç aşaması olduğunu söyleyen Comte, bunların teolojik, metafizik ve pozitif dönemler olduğunu ileri sürmektedir. Sosyoloji ilmini "toplum mühendisliği" olarak tanımlayan Comte, sosyolojinin asıl amacının doğa bilimlerinde olduğu gibi toplumun yasalarını bulmak olduğunu belirtmektedir (Bozkurt, 2017: 30-32). Comte'un sosyolojisinde de en fazla bilinen kavram olan pozitivizm, Avrupa'nın yaşamış olduğu fırtınalı süreci yansıtmaktadır. Comte'un asıl amacı, bu kaotik düzen içinde, doğa bilimleri nasıl ki fiziksel dünyanın açıklanmasını ve anlamlandırılmasını

sağlıyorsa, toplumu da aynı şekilde bütün dinamikleriyle açıklayabilecek bir “sosyal bilim” oluşturabilmektir. Bu bilimsel yöntemde sosyal bilimci toplumu bir laboratuvar gibi görüp ona göre muamele yapacaktır (Ülken, 1983: 185). Modern sosyolojinin Comte’un öngörüsü ile yeni yöntemleriyle bu “yeni din”in merkezinde yer alacağı düşünülmektedir. Çünkü Comte için pozitivizm toplumları anlamak ve onları çözümlemek için yeni bir yöntem iken, aynı zamanda da yeni bir dini görüştür. Bu durumun oluşmasına engel olarak, teolojik ve metafizik çağlardan kalma ön yargıları gören ve bu ön yargıların yıkılması gerekliliğine inanan Comte, bu ön yargıların, en önemlilerini ise zaman ve mekânın dışında ezeli ve ideal bir sosyal hayat tipi bulunabileceğine inanmak olarak ifade etmektedir (Meriç, 1967: 65-66). Bu yüzden Comte için gelecekte ideal/hayali bir toplum söz konusu değilken, asıl ve tek olanın insanın içinde yaşadığı toplum olduğunu düşünmektedir.

Comte sonrasında sosyal yaşamın deney ve gözlem ile anlaşılabileceğini savunan düşünür olan Emile Durkheim (1858-1917), doğal dünyayı inceleyen bilginlerin ve yöntemlerin sahip olduğu aynı nesnellikle sosyal yaşamın da incelenmesi gerekliliğine inanmaktadır (Giddens, 2012: 47). Comte’un geliştirdiği sosyal bilimlerde pozitivist yöntemi kullanma biçimini Durkheim daha da geliştirerek, pozitivist geleneği devam ettirmiştir. Toplumları mekanik ve organik olarak ikiye ayıran Durkheim, modern toplumun organik olduğunu ve insanlığın da ilerlemeye tabi olduğunu düşünmektedir (Durkheim, 2013: 163,180). Evrimci paradigma bağlamında Durkheim toplumların teknik imkanlar geliştikçe mekanik toplum yapısından organik toplum yapısına evrileceklerini öne sürmektedir. Durkheim’in burada yapmaya çalıştığı şey döneminin diğer düşünürlerinde de görülen, doğa bilimlerinde olduğu gibi toplum bilimlerinde de gözlem ve deney ile kanıtlanabilir evrensel yasalar bulmaktır. Bu yasalar dönemin evrimci “bilimsel” dili ile oldukça uyumludur.

Simon, Comte ve Durkheim’in toplumu bir laboratuvar olarak görmeleri ve toplumların gelişim sürecini evrimsel ve ilerlemeci bir algı ile ele almaları daha sonra doğa bilimleri çalışan düşünürlerden etkilenen sosyal bilimcilerin sayısını artırmıştır. Başka bir ifadeyle nasıl ki doğa kanunları insan iradesinden bağımsız işliyorsa, toplum bilimlerinde de sürecin böyle olduğuna inananların sayısı hızla artmıştır. Sosyal Darwinizm ile eşanlamda kullanılan Sosyal Lamarkizm olarak da ifade edilebilecek dünya görüşünde nasıl ki canlı bir organizmaya yapılan dış müdahale o organizmanın kendiliğinden gelişen yapısını bozacaksa, topluma yapılan dış müdahale de toplumun kendiliğinden gelişimini engelleyecek ve toplumsal yapıyı bozacaktır (Lange, 1998b: 222; Lamarck 1963: 40). Bu yüzden klasik liberallerin, özellikle Lamarck’a dayanarak, devlet müdahalesini hoş görmedikleri bilinmektedir. Topluma devlet müdahalesini hoş görmeyen veya devlet müdahalesine karşı çıkan düşünürlerin ortak özelliği, toplumu doğa bilimlerinin yöntemleriyle açıklıyor olmalarından kaynaklanmaktadır.

Birçok sosyal Darwinist düşünür Spencer’dan da etkilenerek toplumsal bir olgu olan köleliğin üstün grupların daha rafine kültürler inşa edip geliştirmelerine izin verdiği için aslında insanlık davasını ilerlettiğini düşünüyordu. Çünkü o dönemde tüm bireylerin rekabetçi

sosyoekonomik yarışa eşit bir temelde başladığı fikri hâkim paradigmaydı. Rekabet eşit olmasa veya belirli kişilere üstünlük sağlanmış olsa bile, motivasyon ve doğal yetenekle birlikte şans unsurunun bir bireyin veya bir grubun kaderini belirlemede belirleyici faktörler olduğu iddia edilmekteydi. (Dennis, 1995: 244). Spencer'ın insan toplumlarının evrimi ve işleyişi hakkındaki fikirleri, *laissez-faire* hükümeti ve bireyciliğe olan güçlü inançlarıyla bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Dennis'in, Spencer'ın ırksal çatışmanın toplumsal ilerlemenin anahtarı olduğu inancına dikkat çektiği görülmektedir. Dennis'e göre, Spencer'ın en büyük korkusu, hükümetlerin sosyal refah politikaları gibi yapay araçlarla daha az güçlü olanları ayakta tutmak için topluma müdahale ederek, doğal seleksiyon sürecini altüst etmesidir (Dennis, 1995: 244).

Sosyal Darwinistlerin dünya görüşlerine göre yetenek ve erdem, yalnızca Avrupalılarla özdeşleştirilmesi gereken özellikler olarak ifade edilmektedir. Ancak hiçbir sosyal Darwinist iki İngiliz sosyal Darwinist olan Karl Pearson (1857-1936) ve Benjamin Kidd (1858-1916) kadar ilmi anlamda ırkçı çizgiye kaymamıştır. Kidd ve Pearson'un fikirleri, 19. yüzyılın son on yılında Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nin sömürge kurma telaşına verilen yanıtlar olarak ifade edilmektedir. Her ikisi de Avrupa'yı ve özellikle İngiliz sömürgeciliğini, emperyalizmi ve Darwinist ilkelerin doğal bileşenleri olan uzak kıtaların doğal kaynaklarını ve insanlarını kontrol etmeye yönelik diğer çabalar, varoluş, hayatta kalma ve üstünlük mücadelesini zorunlu bir durum olarak ifade etmektedirler. Bununla birlikte, Kidd ve Pearson, "aşağı" ırkların İngiliz siyasi, ekonomik ve kültürel kontrolü altına girmesini yalnızca İngiltere'nin siyasi ve ekonomik hayatta kalması için değil, aynı zamanda bu ırkların medenileşmesi ve aydınlanması için de zaruri görmektedir (Dennis, 1995: 245).

Irklar arası mücadeleyi yücelten ve insanlık için bu mücadelenin önemli olduğunu savunan sosyal Darwinist düşünürlerden biri de Ludwig Gumplowicz (1838-1909)'dir. Gumplowicz 1883 yılında yayınladığı *Der Rassenkampf: Soziologische Untersuchungen* (Irk Mücadelesi: Sosyal İncelemeler) adlı eserinde ırkları sürekli birbiriyle mücadele eden ve aynı zamanda birbirine bağlı sosyal birimler olarak tanımlamaktadır. Gumplowicz için savaş, uluslar ve gruplar arasında kaçınılmaz ve sürekli bir durumken, barış ise, talidir ve geçici olarak savaşın bırakıldığı bir anın adıdır. Çünkü Gumplowicz'e göre, Avrupalılar ile Asya ve Afrikalıların birlik içinde, barış halinde yaşamaları mümkün olmadığı gibi zayıfların yok olması doğal bir gerekliliktir (Weikart, 1993: 484-485; Doğan, 2012: 67).

İnsanlar ve insanlardan müteşekkil yapılar arasında doğal bir eşitsizlik olduğunu savunan Haeckel için bu eşitsizlik insanların gelişimi ile doğru orantılıdır. Bu duruma örnek olarak Haeckel, ilkel kabilelerde insanların birbirine oldukça fazla benzediklerini, Alman ve İngiliz toplumlarındaki gibi gelişmiş toplumlara ait bireylerin ise birbirinden çok farklı olmalarını göstermektedir. Bu bağlamda Haeckel, insanlığı on iki türe ve otuz altı ırka ayırmakta ve bunları da gelişme düzeylerine göre hiyerarşik bir sınıflamaya tabi tutmaktadır. Haeckel sınıflandırmasında kıvırcık saçlı olanlar en alt sırada bulunmakta ve bu insanların maymunlara daha çok benzediğini iddia

etmektedir. Haeckel'e göre bu insan türünün medeni ortamlarda yetişseler bile gerçek bir kültürel ve zihinsel gelişmeye kabiliyetleri yoktur. Buna rağmen Akdeniz türleri her zaman zihinsel ve fiziksel olarak daha gelişmiş türlerdir ve İngiliz ve Alman toplumu bu duruma en iyi örnektir (Hawkins, 1997: 139). Nihai olarak yaşam mücadelesini Akdeniz ırklarının kazanacağını düşünen Haeckel, geri ırkların bu mücadeleyi kazanma şanslarının olmadığını iddia etmektedir (Hawkins, 1997: 139-140). Medeni toplumlarda hayat mücadelesinin fiziksel olmaktan ziyade entelektüel alana kaydığına ve bu toplumlarda da eğitim sayesinde doğal ayıklanmanın devam edeceğine inanmaktadır (Kelly, 1981: 113). Aynı zamanda Haeckel, geçmişte bazı toplumlarda zayıf ve hasta çocukların öldürülmesini uygun bulmakta, modern devletlerin bu durumun tersine sosyal politikalar geliştirmesini, doktorların akıl hastalarının ve kronik rahatsızlığı olanların üremesini sağlayacak kadar onlara tıbbi destek vermelerini de eleştirmektedir (Hawkins, 1997: 140-141).

Toplumları biyolojik saikler nedeniyle hiyerarşik bir sınıflandırmaya tabi tutan, medeni-barbar veya uygar-yabanıl ayrımı yapan Darwin (1975: 13, 60, 62) barbar toplumları aşağı ırklar olarak tanımlamakta, yabanıl olanların zamanla ve çaba sarf ederek üst ırklara geçebileceklerini öne sürmektedir (Darwin, 1975: 92). Yabanıl insanların pek çoğunun hayran olduğu çirkin bezekler (süsler), ve aynı ölçüde çirkin müzik dikkate alındığında Darwin, onların estetik yetisinin belirli hayvanlardaki kadar, örneğin kuşlardaki kadar çok gelişmemiş olduğunu iddia etmektedir (Darwin, 1975: 129). Bu yüzden Darwin insan ırkları arasındaki farkların bazı durumlarda çok fazla olduğunu, bu yüzden yabanıl çoğu insan ırkının, insan ırkı olmaktan ziyade, ayrı bir tür olarak dahi ifade edileceğini söylemektedir (Darwin, 1975: 201). Bu bağlamda Darwin yabanıl ırkların, klasik ulusların karşısında, şimdi uygar ulusların karşısında olduğu gibi ortadan kalkmamış olmasına şaşırmakta, bu duruma anlam veremeyerek "garip bir olgu" olarak ifade etmektedir (Darwin, 1975: 251).

Avrupalı ve Beyaz Amerikalıların Afrikalılara, Yerli Amerikalılara, Asyalılara ve Latin Amerikalılara üstünlüğünü ispat etmek için tasarlanan ırksal mücadeleye, kapitalizmin, emperyalizmin ve köleliğin mevcut haline ciddi destek verdikleri bilinmektedir. Bununla birlikte kimi düşünürler, ırksal tahakkümün maddi yönlerinin, ırk ve insan yetenekleri arasındaki ilişkiyi desteklemek için ortaya çıkan ideolojik gerekçelendirmeden önce geldiğini de ifade etmektedirler. Her iki durumda da Sosyal Darwinist argümanların, zaten var olan kurumsal yapıları ispatlamak ve doğrulamak için kullanıldığı ileri sürülmektedir (Dennis, 1995: 245). Bu bağlamda Sosyal Darwinizmin İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde, kendi ulusal çıkarlarına uygun olacak şekilde, var olanı meşrulaştırdığı, bu doğrultudaki politika ve uygulamaları desteklediği için kabul edildiğini savunanlar da vardır (Dennis, 1995: 245).

Bu paradigma değişiminden sonra toplumları geliştiren şeyin ahlak değil, doğal seleksiyon, gelişmiş toplumun en önemli göstergesi olan medeniyete giden yolun ise, uzlaşma değil, çatışma ve yaşama mücadelesi olduğuna dair bir anlayış gelişmeye başlamıştır. Hayatın anlamlandırılmasında, 19. yüzyıl ortalarından itibaren önemli bir konuma gelen antropoloji ilmi Le Bon'un da dikkatini

çekmektedir. Le Bon'a göre antropoloji, hayatta kalma mücadelesinin hayvanlardan daha şiddetli olarak insan toplumları arasında yaşandığını göstermiştir. Bu savaşın en doğal hali medeni ve vahşi/barbar insanlar arasında yaşanan savaştır. Bu savaş sadece kaba bir cephe savaşı değil, daha kapsamlı olarak ticari ve endüstriyel alanda sürekli olarak gerçekleşmektedir (Hawkins, 1997: 187).

Toplumları, ırklar, sınıflar ya da medeni-barbar şeklinde sürekli bir çatışma olarak yorumlayan sosyal Darwinizm yaklaşımında, Peter Kropotkin farklı bir yaklaşım geliştirmektedir. Rus anarşizminin önde gelen düşünürlerinden biri olan Kropotkin, Darwin'in teorisini dayanışmayı ve işbirliğini temel alarak yorumladığı görülmektedir. Darwin'in *İnsanın Türeyişi* adlı eserinden yapmış olduğu açıklamaları Kropotkin 1902 yılında yayınladığı *Mutual Aid: A Factor of Evolution* (Karşılıklı Yardımlaşma: Evrimin Bir Faktörü) adlı eserinde dillendirmektedir. Bu eserde Kropotkin, canlıların evrimleştiğini, ancak evrimsel süreçte mücadele değil, yardımlaşmanın olduğunu, mücadelenin ise, türler arasında değil, türler tarafından iklim şartlarına karşı verildiğini söylemektedir. Çünkü Kropotkin, doğaya baktığında aynı türden canlıların kendi arasında mücadele etmediğini, türler arasında savaşın abartıldığı gibi olmadığını, canlıların besin yetersizliği ve doğa şartlarıyla mücadele ederken, canlı davranışlarının çatışmadan daha ziyade yardımlaşma biçinde olduğunu vurgulamaktadır (Kropotkin, 2001: 5-7).

Modern sosyolojinin her düşünür bağlamında toplumları farklı farklı tanımlamalara tabi tuttuğu görülmektedir. Bu manada avcı-toplayıcı toplum, tarım toplumu, endüstri toplumu şeklinde sıralamaktan, teolojik, metafizik, pozitiviste kadar pek çok farklı tanımlama biçimi mevcuttur. Bu tanımlamaların farklı olmalarının yanında en benzer yanları, evrimci ve ilerlemeci bir mantık ile ortaya konmuş olmalarıdır. İbn'i Haldun ile modern sosyal bilim kuramcıları kıyaslanacak olursa İbn'i Haldun da toplumları sınıflandırmaktadır. Ancak İbn'i Haldun'un toplum kuramı, hiyerarşik bir yapı oluşturmamakta, ayrıca gelişim evresi olarak ilerlemeci değil, her toplumu kendi içinde döngüsel olarak tanımlamaktadır. İbni Haldun'un yapmaya çalıştığı şey, var olanı hem süreç olarak hem de hâlihazırdakini anlamaya çalışma çabası iken; modern sosyologların, Comte'un tabiriyle "toplum mühendisliği" yapma çabası içinde oldukları göze çarpmaktadır. Çünkü Darwin ile beraber ortaya çıkacak olan medeni-barbar ayrımı ile beraber "medeni" olanın "barbar" üzerindeki hak ve yetkileri söz konusu olmaya başlayacaktır. Medeni olanın kendisine, barbar olanı medenileştirme misyonu atfetmesiyle emperyalizm "bilimsel" meşruiyet alanı bulmuş olacaktır.

2.2.4.Tanrının Üç Hali: İşleyen, İzleyen, Olmayan

Tanrı kavramı Yunanca *teos* veya Latince *deus* kavramlarından türetildiği bilinmektedir. Bu iki kavram da kendi dillerinde Tanrı anlamına gelmektedir (Hick, 2005: 207). Aristoteles, Tanrı'yı en son neden ve ilk muharrik, diğer bir ifadeyle hareketi sağlayan ve harekete geçiren (Prime Mover) olarak görmektedir. Platon düşüncesinde ise Tanrı, en yüksek ide, südur (emanation)un biricik kaynağı ve kozmik sürecin son aşamasıdır (Filiz, 1999: 232).

Tanrı üzerine en çok kafa yoran ve felsefesinde önemli bir yere sahip olan düşünürlerden biri Hegel'dir. Hegel felsefesinde Tanrı, sadece spekülatif zeka ile bilinebilen varlıktır (Gökberk, 2010: 387). Bu anlayış fenomenolojik bir Tanrı algısını ifade etmektedir. Tanrının varlığının insanların zihninde nasıl şekillendiğine bir diğer örnek, Eski Yunan düşünürlerinden Xenophanes'in savaştığı halk dininin insan-biçimci Tanrı anlayışlarıdır. Bu anlayışın temsilcileri Homeros ile Hesiodos, "ölümlüler (insanlar) arasında suç sayılan, utanılan bütün şeyleri tanrılara da yüklemişlerdir". Homeros bir şiirinde şöyle tasvir eder Tanrıyı: "Tanrılar bile kandırılır yalvarıp yakarmayla! İnsanlar bir kabahat, bir günah işlediler mi, Kurbanlar, yağlar, adaklar, şaraplarla; yumuşatırlar Tanrıları da" (Platon, 2010: 49). Xenophanes'e göre bir Tanrı vardır; bu, tanrılar ve insanların en ulusudur; ne biçimi, ne de düşünmesi bakımından ölümlülere benzer; bu tek Tanrı, baştan aşağı işitmedir, baştan aşağı düşünmedir; her şeyi düşünceleriyle hiç zahmetsiz yönetir. Xenophanes'in bu tanrı tasarımı, tarihsel açıdan tektanrıcılığa (monotheism) doğru atılmış bir adım olarak ifade edilmektedir (Gökberk, 2010: 25-26).

Hristiyan teolojisine önemli katkıları olan ve uzun bir dönem öğretileri Hristiyanlığın resmi öğretileri olarak savunulan Thomas Aquinas (1225-1274), felsefe ve teolojiyi/Gizli Doktrin'i, (sacred doctrine) iki ayrı bilim olarak sunmaktadır. Teoloji, Tanrı tarafından açıklanmış/vahyedilmiş prensipler üzerine kurulmuşken, felsefenin prensipleri ise, zihnin doğal aydınlanması ile kurulur (Başdemir, 2003: 108). Aquinas'a göre insanoğlu, salt akılla Tanrı'nın varlığını ve birliğini bilebilir. Ancak Tanrı'nın mahiyeti, isimleri ve teslis salt akılla bilinemez. Bunlar Tanrı tarafından insanlara bildirilir ve insanlar da felsefe yoluyla bu gizli doktrinin hakikatlerinin makul olduklarını gösterebilirler (Başdemir, 2003: 110). Aquinas'a göre Tanrı'da üç öz vardır, bunlar *baba*, *oğul* ve *rûhu'l kudüs*'tür. Bu üç öz Aquinas'a göre, üç şahsın formudur, bu formlar sadece teoloji ile bilinebilir (Başdemir, 2003: 113). Hristiyan teolojisinde, diğer dinlerin çoğunda olduğu gibi Tanrı, kendisinde hiçbir varlığa bağlı değildir. Kendisinden başka bir yüce güç tarafından yaratılmamıştır. Her ne kadar İsa'nın tanrısallığı problemi kesin olarak çözülememiş olsa da herhangi bir insan tanrısal iradeye sahip olamaz (Hick, 2005: 210-211).

Kitabı Mukaddes'te Tanrı, cansız varlıklardan canlı varlık yaratabilen (Kitabı Mukaddes, Matta, 3/9; Markos, 1/1-8), insanın ekmek gibi muhtaç olduğu (Kitabı Mukaddes Matta, 4: 4), oğul edinebilen (Kitabı Mukaddes, Matta, 5/9) bir varlıktır. Aynı zamanda Hristiyan teolojisinde Tanrı, insanları yediren, içiren, yaratan (Kitabı Mukaddes, Matta, 6/25-34), kendisinden istekte bulunulduğunda karşılık verebilen (Kitabı Mukaddes, Matta, 7/7-12), gücü ve kuvveti neticesiyle kendinden korkulması gereken (Kitabı Mukaddes, Luka, 12/2-9) üstün bir gücün de sahibidir. İncil'de Tanrı'nın sıfatlarını, özelliklerini anlatan başka onlarca kavram ve ayet olmasına rağmen en belirgin olanlar ve öne çıkanlar bu şekilde ifade edilebilir.

Kur'an'da Allah ismiyle zikredilen üstün yaratıcı, çeşitli sıfatlarıyla tanımlanmıştır. İncil'dekine benzeyen merhametli yanları olduğu gibi yanlışı, günahı cezalandırmak için gazaba meyyal yanları da bulunmaktadır. Kur'an'da Allah, kulluk yapılmayı, yardım dilenilmeyi hak eden

tek varlık (Kur'an, Fatiha Suresi, Ayet: 5), her şeye hakkıyla gücü yeten, (Kur'an, Bakara Suresi, Ayet: 20), kimsenin bilmediğini, bilemeyeceği kadar bilen (Kur'an, Bakara Suresi, Ayet: 30), tövbe edenler yani nedamet duyanlara karşı merhamet sahibiyken (Kur'an, Bakara, Ayet: 54); yoldan sapmış zalimlere karşı da azap eden bir varlıktır (Kur'an, Bakara Suresi, Ayet: 59). Aynı zamanda Allah yerleri, gökleri ve içindekileri yaratan (Kur'an, Bakara Suresi, Ayet: 117), bu yarattığı âlemin içindekileri rızıklandıran (Kur'an, Hac Suresi, Ayet: 58), düzenin sağlayıcısı ve yaşamı sağlayan yegâne varlıktır (Kur'an, Mü'min Suresi, Ayet: 67). Kur'an'da Allah'ın çeşitli kategorize edilmiş yüzlerce sıfatı olmasına rağmen en belirgin olanları bu şekilde sıralanabilmektedir.

Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kur'an bağlamında bakıldığında, Hristiyan, Yahudi ve İslam düşüncesinde Tanrı, sınırsız ve sonsuz bir varlıktır. Tanrı'ya atfedilen ilahi özellikler, Tanrı'nın bu özelliklerini izah etme çabasından ileri gelmektedir (Hick, 2005: 210). Hem Hristiyan hem de İslam teolojisinde yaratıcı fikri, farklı yaklaşımlara sahip olmasına rağmen, genellikle hayatın içinde olan, hayata müdahale eden, varlık âleminin hem başlangıcında hem de devam eden süreci içerisinde, sürekli yaratıcı gücünü kullanan bir varlık olarak tasvir edilmektedir. İnsanın iradi özelliğinin olmadığı, mutlak iradenin yalnızca Tanrı'da olduğu minvalinde fraksiyonlar/mezhepler olsa da bu görüşler toplumların çoğunluğu tarafından benimsenmemiştir. Tanrı'nın günlük hayatın içinde var olduğu fikrinin uzun bir dönem insanlığın Tanrı algısının merkezinde yer aldığı bilinmektedir. Tanrı algısı mekanik dünya görüşüyle birlikte hayatın içinde sürekli işleyen, yaratan, var olan bu Tanrı algısının, Tanrı'nın başlangıçta evreni yarattığı ve devamındaki süreçlere müdahale etmediği, tümelin bilgisine sahip olan Tanrı'nın tikellere müdahil olmadığı fikrine dönüştüğü görülmektedir.

Düşünce tarihinde Tanrı'nın mahiyetine farklı yaklaşan ve onu teolojinin dışında farklı bir bakış açıyla ele alan düşünürlerden birisi Galilei'dir. Esas itibariyle dindar bir kişiliğe sahip olan Galilei, matematiğe, Tanrı'nın evreni yazdığı bir dil olarak bakmakta, Tanrı'yı matematiğin dili ile keşfetmeye çalışmaktadır (Hellman, 2003: 4,6). Yine dindar bir kişiliğe sahip olan Newton da Galilei gibi tanrının matematiğin dili ile keşfedilebileceğine inanmaktadır (Ülken, 1983: 16). Newton ve Galilei ile beraber o zamana kadar insanların zihninde var olan, tanrının insanlarla iletişim kurma ve bilgi paylaşma biçimi olan vahye şerik olarak, yeni bir tanrısal bilgi edinme biçiminin ortaya çıktığı görülmektedir. Tanrının sözel metninde anlaşma sağlanamadığına inanan Batılı düşünürlerin, tanrının sayısalında, doğa bilimsel dilinde anlaşmak ve tanrısal olanı keşfetmek niyetiyle bu yola çıktıkları görülmektedir.

Matematiğin dilinin cazibesine kapılan, Tanrı'nın varlığının ispatında matematiğin önemine vurgu yapan Rene Descartes (1596-1650), ilmi çalışmalarda hayatın amaçsallığı üzerinden bir açıklamanın doğru olmadığını savunmuştur. Bu durumun da Tanrı inancıyla çelişmeyeceğini düşünmektedir. Descartes, Tanrı'nın doğasında değişimin olmamasının mekanik dünya görüşünü desteklediğini savunmuştur (Descartes, 1984: 46-47). Leibniz de Tanrı'nın her şeye gücünün yetmesi inancıyla mekanik evren algısının çelişmeyeceğini düşünmektedir (Leibniz, 1989: 43-54;

Rescher, 1991: 29). Descartes ve Leibniz gibi Linnaeus da bu tarz bir bilimsel yaklaşımı, Tanrı'nın düşüncesinin anlaşılmasını sağlayan bir çaba olarak görmektedir (Bowler, 2003: 63).

Avrupa'da Aydınlanma öncesinde yaşanan tartışmalar masum-günahkâr, hâlihazır-ebedi mutluluk dikotomileri üzerine yoğunlaşırken; Aydınlanma çağı Avrupa'nın bu tartışmalardan sıyrılıp yüzünü var olan, yaşanan dünyaya döndüğü bir dönemdir. Esas itibarıyla Aydınlanma çağı "akılcı" ve "dinci" ayrımında "akılcı"ların mevzi kazandığı bir dönem olarak tasvir edilmektedir. Avrupa'da dinen sapkınlık olan akılcı düşünce, gizli-kapaklı olmaktan çıkıp, taraftar kazanmaya başlamıştır. Kendilerini artık gizlemeyen "inkârcılar", hikmetin değil, tenkitin aracı haline gelen akılcılık ile dinin ve Tanrı'nın ispatı niteliğinde olan mucizeleri eleştirip, bu konuları hakikatin değil, şüphenin konusu haline getirmişlerdir. Tanrı artık insanların arasında değil göklerde, bilinmeyen bir yerde, kendi haline bırakılmıştır. Yeryüzünün yeni "Tanrısı", her şeyin ölçüsü insan olmuştur. Uzun zamandır Tanrı'nın temsilcileri olan rahiplerin vadettikleri iyilik, adalet ve kardeşlik gerçekleşmemişti, ki bu yüzden "söz"ün yeni sahiplerine göre sahayı terk etme vakitleri gelmişti. Güzellikle gitmezlerse zorla atılacaklardır; yeni olanın inşa edilebilmesi için bu fikrin sahiplerine göre eskinin yıkılması gerekmektedir (Hazard, 1999: 16). "Söz"ün yeni sahipleri ise, artık doğa kanunlarını kendilerine kalkan olarak kullanan bilim adamlarıdır.

Newton'un mekanik dünya yaklaşımını benimsemiş olan sonraki matematikçiler onun bu yasası sayesinde evrenin bütün yönlerinin anlaşılabileceğini göstermeye çalışmışlardır. Newton'un görüşlerinden etkilenen Fransız matematikçi Pierre-Simon (Marquis de) Laplace (1749-1827), Newton'un bulduğu fizik kurallarını kullanarak diferansiyel ve entegral hesap ile Güneş sisteminin bütün geometrik parametrelerini ve fiziksel büyüklüklerini hesap edilebilir bir formata sokmayı başarmış ve tüm çalışmalarını beş ciltlik *Gök Mekaniği* (1799-1825) adlı eserinde bir araya getirmiştir. Buraya kadar teknik bilginin konusu olan bu mesele, Napolyon Bonapart'ın *Gök Mekaniği* kitabını okuduktan sonra sorduğu: "Çalışmalarınızda neden tanrıya hiç atıf yapmadınız?" sorusuna Laplace'in: "Böyle bir hipoteze gerek duymadım" yanıtını vermesi meselenin mahiyetini değiştirmektedir (Unat, 2020: 10). Tanrı artık bilginin herhangi bir yerinde bulunma zorunluluğundan dışlanmış bulunmaktadır. Çünkü evren mekanik algılanmakta, Tanrının hikmeti en fazla yaratımın başındaki etkisiyle açıklanmakta, bundan sonraki süreçte insan bu mekanik düzeni, doğanın ya da evrenin kanunlarını bulmak suretiyle çözmeye çalışmaktadır. Bundan böyle Batı düşüncesi doğaüstü olana karşı doğalı, dine karşı bilimi, Tanrı buyruğu yerine doğal yasaları, din adamlarına karşı bilim adamlarını koyarak; sosyal, siyasal ve hatta dini hayatın bütün alanlarına dair sorunların deney ile çözülebileceğini, yüceltilmiş bir akılla insanın ve içtimai yaşamın kemale erebileceğini savunarak yeniden bir hayat inşa etmeye çalışmışlardır (Doğan, 2012: 25).

Tanrısal olarak bilinen ne varsa onu doğa bilimleriyle açıklamaya çalışan Haeckel, Tanrı olgusuna da bu nazardan bakmaktadır. Haeckel 1868 tarihinde yayınlanan *Natürliche Schöpfungsgescheichte* (Yaratılış Tarihi) ve 1899 tarihinde yayınlanan, yirmi dile çevrilen, sadece Almanya'da üç yüz binden fazla satarak Alman nesrinin en çok satan eseri olan *Die Weltratsel*

(Kainatın Sırları) adlı eserlerinde bu görüşlerini ortaya koymaktadır. Haeckel için Tanrı ve doğa diye bir ayrım yoktur, bunlar birdir, doğa ve madde bizzat Tanrı'nın kendisidir. Bu görüş Haeckel monizminin popüler ifadeleri olmanın yanında panteizmdir ki bu modern bilim insanının dünya sistemidir (Hawkins, 1997: 144; Doğan, 2012: 82-83).

Batı düşünce tarihinde önceleri her yerde olan, her şeye gücü yeten Tanrı anlayışı, zamanla yerini, yaratma işlemini tamamladıktan sonra sürece dâhil olmayan, sadece süreçleri izleyen Tanrı görüşüne bırakmıştır. Bu tarihsel süreç materyalist felsefeyle bir adım daha ileri götürülmekte maddi olanın her şeyi açıklamaya yeterli olduğu, maddenin başlangıcının ve sonunun olmadığı dolayısıyla Tanrı'nın da var olamayacağı görüşünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Varlık âleminde var olan her şeyin maddeden müteşekkil dolduğunu savunan d'Holbach için maddenin temel özelliği hareket ve eylemdir. d'Holbach için cismani olmayan bir varlık düşüncesi tahayyül edilemeyeceğinden ruhun ve Tanrı'nın varlığından söz edilemez (Lange, 1998a: 359). Büchner'e göre, madde ve kuvvet geçmiş ve geleceği itibariyle sonsuzdur ve bu yüzden de kâinat yaratılmış değildir (Büchner, 2012: 376-377). Her şeye gücü yeten bir tanrının varlığına olan yüceltici inanca insanın tâ başlangıçta eriştirildiğini gösteren hiç bir kanıt olmadığını düşünen Darwin, Tanrıyı, hayal gücü, şaşma, merak gibi duyguların neticesinde oluşan belli belirsiz bir kurgu olarak nitelemektedir (Darwin, 1975: 130).

Tanrı'nın varlığına bilimsel yaklaşmayıp, felsefi açıdan Tanrı olgusunu açıklayan Nietzsche, Tanrıyı insan ve toplumlar üzerindeki etkisi bağlamında değerlendirmektedir. Bu bağlamda modern dönemde Tanrının öldüğünü düşünen Nietzsche (Nietzsche, 1984: 19; Nietzsche, 2006: 5), büyük insanların güç için verilen mücadelelerin olduğu yerde belirdiğini söylemekte, insanların çoğunun, mümkünse bütün insanların Tanrının efendisi olmak istediğini iddia etmektedir (Nietzsche, 2010a: 598).

Sosyal Darwinizm bağlamında Tanrı olgusunun tarihsel serencamına bakıldığında özetlenecek olursa Tanrı, Newton ve Descartes'ın öncülüğünü yaptığı mekanik dünya görüşü için, dünyayı bir saat gibi kurmuş ve sonrasında yaşanan süreçlere müdahil olmazken; d'Holbach'de hayatın bütün aşamaları cismaniyken, cismani olmayan bir varlık düşünülemeyeceğinden, Tanrı ve ona ait ne varsa söz konusu dahi olamayacaktır. Tanrı Comte'un üç halinin son aşaması olan pozitivizmle ortaya çıkan "insanlık dini"nin adı konmamış gizli sahibidir. Darwin için Tanrı, biyolojik açıklamanın olduğu bir dünyada inanılması için mantıklı bir sebebin olmadığı varlık iken; Büchner için madde ve kuvvetin sonsuz ve sınırsız olduğu bir dünyada olmaması gereken bir varlıktır. Tanrı Haeckel'de tüm insanlık için ortak maddesel ve monist bir olgunun adıyken; Nietzsche için ise Tanrı, ölebilen ve insanların bilinçsiz tercihi sonucunda da ölmüş olan bir varlıktır. Batı düşünce serüveninde Tanrı, feodal dönemde kurumsal kilise ile her yerde kendini gösterirken, daha sonra mekanik evren algısıyla göklere gönderilmekte ardından da ademe/yokluğa mahkûm edilmektedir.

2.2.5. İnsanın Bilme İhtiyacının Etik Sorunsalı: Bilim versus Felsefe

Bilgi edinmenin künhüne varabilme, yani “neden” ve “nasıl”ını bütüncül olarak kavrama, bilgiye ihtiyaç duyma ve bilgiyi bilinçli ve bilinçsiz edinebilme insanın en temel ve ayırt edici özelliklerinden birisidir. İnsan niçin bilmek ister, sorusuna; yaşamını sürdürmek ve varlığını devam ettirmekten, içinde bulunduğu çevreyi ve doğayı tanımaya, eşya ve diğer varlıklar üzerinde otorite kurma arzusundan, doğal bir ihtiyaç ve insanın doğasının sonucu doğal bir eğilime kadar pek çok cevap verildiği görülmektedir. Bu yüzden bilginin ve bilimin tarihinin insanın tarihi kadar eski olduğu ifade edilmektedir (Arslan, 2009: 18).

İnsanın tarihi arkeoloji bilimi ile yüzbinlerce yıl geriye götürülse de, bu sürecin yaklaşık 2500 yıllık kadarına hâkim ve bu zaman dilimi için yazılı kaynağa sahip olunduğu unutulmamalıdır (Ülken, 1983: 1). Bu tarihsel süreç içerisinde bilginin kendisinin ne olduğuna dair literatürde bilinen ilk düşünce insanları Herakleitos, Parmenides, Demokritos, Anaksagoras gibi düşünürlerdir. Bu düşünürler kendilerinden sonra da sıkça sorulacak olan bilginin imkânı, kaynağı, sınırı ve ölçütünün ne olduğuna dair çeşitli sorular sorup, bu sorulara yanıt aradıkları görülmektedir. Bu soruları bilgi felsefesinin temeline yerleştirenler ise, Sofistler olmuştur (Arslan, 2009: 19). Bilginin elde edilebileceğinden şüphe eden düşünürler de olmuştur. Septikler veya şüpheciler olarak da bilinen, Protagoras, Pyrrhon gibi düşünürlerin temsilciliğini yaptığı bu düşünce insanları, her türlü bilgi yaklaşımını kuşku ile karşılamışlar ve mutlak bilgiyi elde etmenin imkânsızlığından söz etmişlerdir (Arslan, 2009: 29-32).

Bilginin en büyük sorunsallarından birisi onun nasıl elde edileceğidir. Tarihte çeşitli düşünürler bu konuda farklı yaklaşımlar ileri sürmüşlerdir. Bilginin sezgi ile elde edileceğini düşünen ve Eski Yunan’da Plotinos, İslam düşünce geleneğinde Gazali ve Batı düşüncesinde Henri-Louis Bergson (1859-1941)’un öncülüğünü yaptığı akıma göre eşyanın künhüne varmanın en önemli yolu sezgiler sayesinde olmaktadır (Arslan, 2009: 21). Bilginin akılla elde edilebileceğini savunan, düşünceyi ve akıl yürütmeyi merkeze alan Platon, İbni Sina, Descartes, Spinoza, Leibniz gibi düşünürler ise, rasyonalizme önem vermektedirler. Bilginin deney ve gözlem ile elde edilebileceğini düşünen Eski Yunan dünyasında Epikuros, çağdaş Batı dünyasında J. Locke, D. Hume, Condillac, Comte gibi düşünürlerin ise, empirizmi/ampirizmi savundukları bilinmektedir (Arslan, 2009: 22). Batı düşünce geleneğinde ayrı bir öneme sahip Hegel için bilgi edinmek, aklın zorunlu eyleminin bir neticesi olduğu gibi bütün ilimler de *Geist* (Mutlak Ruh)’in birer parçası niteliğindedir (Ülken, 1983: 5).

Eski Yunan düşünürlerinden Sokrates, ruh-beden ayrımı yaparak özcü bir yaklaşım sergilemektedir. Sokrates gözün gördüğü, kulağın duyduğundan öte bir bilgi edinme yöntemine inanmaktadır. Bu yüzden doğa bilimcilerini eleştirmekte ve gerçek bilgiye ulaşamayacaklarını ileri sürmektedir (Arslan, 2006: 94). Sokrates için gerçek filozof, bedeni ruhtan ayırabilen, hazlardan kaçabilen kişidir. Çünkü Sokrates için görme, duyma gibi bedene özgü duyular herhangi bir

gerçeklik sağlamadığından, bilginin, bilgeliğe dönüşmesi bağlamında insanı yanıltmaktadır (Yakut, 2017: 134-135). Sokrates'in bu yaklaşımı ve çocukluğundan beri duyduğunu iddia ettiği ses (Platon, 1998: 67), onun, bilginin esas kaynağının aşkın bir varlık olduğuna inandığını göstermektedir. Hatta bu yaklaşımından dolayı Sokrates, İslam düşünce geleneğinde peygamber hürmeti görmekte, peygamber gibi algılanmaktadır. Hocasıyla benzer düşüncelere sahip olan Platon, gerçek bilgi ile insan arasındaki ilişkiyi mağara metaforu ile açıklamaktadır. Güneşin dışarıda olduğu bir dünyada, mağaraya zincirlenmiş ve sadece mağara duvarına yansıyan gölgeleri gören, çocukluklarından beri mağarada yaşayan insanlar arasından bir kişi mağara dışına çıkarılıp hakikat, gerçek gösterildikten sonra mağaraya döndüğünde, mağaranın içindekilerin bu kişiye inanmayacağından bahsetmektedir (Platon, 2010: 231-236). Platon'da bilgi ile insan arasındaki ilişki bu şekildedir. İnsan gerçek bilgiye duyu organları yoluyla ulaşması imkânsızdır. Çünkü insan, gölgeler dünyasında yaşamaktadır. Peygamberlerin vahiy alma sürecine benzeyen bu metaforda insan, dünyaya hapsolmuş ve sadece gölgeleri görmektedir. Bu hakikatin bilgisine bir şekilde ulaşmış kişinin mağara/dünya dışına bir şekilde çıkıp hakikatin bilgisini insanlarla paylaşması ile insan gerçek/hakiki bilgiye ulaşabilecektir.

Jaspers'e göre bilimsel bilgi, herkesin bilmesi asla zaruri olmayan tek tek konularla uğraşımı ihtiva ederken, felsefi bilgide insanı insan olarak ilgilendiren varlığın bütünü, ışığının düştüğü yeri her ilmi bilgiden daha derin aydınlatan, kavrayan hakikat bahis konusudur (Jaspers, 1971: 28). Eski Yunanca *philosoph* kelimesi, *sophos* kelimesinden türetilmiştir. Eski Yunancada *fileo* sevmek, peşinden koşmak anlamına gelirken, *sophia* bilgelik anlamına gelmektedir. Bu yüzden filozof kelimesi, bilen değil, bilgiyi seven anlamına gelmektedir (Jaspers, 1971: 31; Ajdukiewicz, 1994: 11). Bundan dolayı felsefe daha umuma yönelik bir eylem iken, doğa bilimlerinin başını çektiği "bilimsel" yaklaşım ise, daha küçük bir azınlığın, seçkin bir grubun eylemi, uğraşı şeklinde algılanmaktadır. Batı düşünce geleneğinde bilgiyi elinde bulunduran din adamları sınıfına karşı ortaya çıkan bilim adamları sınıfının da din adamları gibi azınlığın, seçkin bir sınıfın uğraşı olarak bir iş yapması tarihsel tecrübe gereği tesadüfî sayılmayacaktır.

Eski Yunan düşüncesinde Sokrates ve Platon'un özcülük fikrini farklı yorumlayan, özü kabul etmesine rağmen formu önceleyen düşünür Aristoteles, Batı düşünce tarihinde bir felsefeciden ziyade doğa bilimci olarak görülmektedir. Aristoteles'e göre bilinç, sadece insana özgüdür. Öyleyse doğa bilinçsiz bir canlı varlık olarak formlara göre hareket eder (Unat, 2020: 4). Bu bağlamda bilince sahip olmadığından doğanın form yapılarına göre hareket edeceğini savunan Aristoteles, doğanın form yapısının incelenmesini önemli görmektedir.

İnsanın hayatı anlama, anlamlandırma ve yorumlama sürecinde insana yardımcı olan, rehberlik eden vahiy, doğa bilimleri, felsefe ve tecrübe olmak üzere dört kaynağın olduğunu söylemek mümkündür. Bu kaynaklar tarih boyunca bazen birinin ön plana çıktığı, diğerinin geri planda olduğu dönemler yaşanmış olsa da bu bilgi edinme türleri genellikle bir arada yaşamışlardır. Bu dört önemli kaynak 17. yüzyılın başına kadar öğrenmenin, bilmenin anahtarı olarak birlikte

değerlendirilmiştir. 16. yüzyıldan itibaren vahiy, felsefe ve tecrübe itibar kaybına uğrarken, doğa bilimleri daha da güçlenerek bilme eyleminin merkezine oturtulmuştur (Doğan, 2012: 19). Bilginin değeri, geçerliliği ve kabul edilebilirliği gibi durumlar söz konusu olduğunda, doğa bilimleri ve onun uygulama, bilme yöntemleri olan deney, gözlem gibi metotlar 17. yüzyıldan itibaren giderek artan merkezi bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Özellikle Newton'un mekanik dünya algısını, Bacon'ın deneyciliği ön plana çıkarması, Laplace'in hipotez kurarken aşkın bir varlığa ihtiyaç duymaması gibi Batı düşünce tarihinde meydana gelen hadiseler bilginin mahiyetinin değiştiğinin en önemli göstergelerindendir.

Batı düşünce tarihinde Eski Yunan geleneğini reddeden, deneysel yaklaşımın bilgi edinmede merkeze alınması gerektiğini söyleyen ilk düşünürlerden birisi Francis Bacon (1561-1626)'dır. Bacon'ın, resmi din anlayışına da karşı çıktığı görülmektedir. Bacon ne Atina'dan gelen Yunan felsefesini ne de Kudüs'ten gelen Hristiyanlığın bilgi anlayışını kabul etmekte, tabir yerindeyse "ne Atina ne de Kudüs" demektedir. İngiliz deneyselciliğini önceleyen Bacon, bilginin elde edilmesinde tek yöntemin bu olduğunu ileri sürmektedir (Hançerlioğlu, 1995: 183-184). Bir diğer ifadeyle, 1618'de İngiltere başyargıcı olacak kadar kariyerli bir kişi olan Bacon, hem siyasi olarak hem de bilgiye yüklediği anlam bakımından İngiliz deneyci kültürüne sadık bir kişilik olarak göze çarpmaktadır. Bacon için bilginin değeri deneye dayanması ile ölçülebilir bir durumdur ve aynı zamanda felsefenin kurtuluşu da Bacon'a göre tam olarak deney ve gözlem sayesinde olabilecektir (Hançerlioğlu, 1995: 183-184).

İnsanın mekanik bir varlık olarak ölüm korkusu ve güç arzusu ile idare edildiğini düşünen Hobbes için felsefenin konusu cisimlerden başka bir şey olmamalıdır (Lange, 1998a: 234). Hobbes, doğa yasalarının değişmez ve ebedi olduğunu (Hobbes, 2007: 116) düşünmekte, felsefe ve doğa bilimleri arasında bir uzlaştırma çabası içine girdiği görülmektedir. Tıp ilmine olan ilgisiyle tanınan Locke için davranışlar akla göre düzenlenmeli, cemiyetin devamı için zaruri olan ödevler dışında ödevlerin var olmaması gerekmektedir (Hazard, 1999: 307; Göze, 2005: 155). Locke da Bacon ve Hobbes gibi bilginin kaynağının dış dünya olduğunu, bu bilgilerin ise, deney ve duyu organları sayesinde elde dilebileceğini savunmaktadır (Şenel, 1995: 336-337). Kendilerinden sonra gelecek olan felsefenin reddi ve doğa bilimlerinin tek gerçeklik olarak kabul edilmesi yerine, bu iki alanı doğa bilimleri lehinde uzlaştırma çabası içinde olmaları Bacon, Hobbes ve Locke'un benzer yanlarını oluşturmaktadır.

Batı düşünce geleneğinde yaşanan felsefe ve doğa bilimlerinin birbirinden farklı algılanması ve birbirine zıt iki kutup gibi sunulmasını eleştiren Hilmi Ziya Ülken, doğa bilimleri ile felsefenin sentezinin daha ilmi bir yaklaşım olduğunu düşünmekte ve bu bağlamda şu çıkarsamayı yapmaktadır (Ülken, 1963: 27):

> Felsefenin başka ilimlerden farkı, bütün bilgileri ve değerleri kuşatıcı olmasıdır. O özel konuları birbirine bağlayan en geniş bir konu ile uğraşır. Var olanların sınırlı konuları arasında ilişikleri görmeye alışan derin ilim adamları böylece hem kendi ilimlerinin prensipleri üzerinde

düşünmüş, hem de bütün varlık ve bilme problemlerini kavramaya çalışmışlardır. Bu tarzda yetişen ilim adamları hakiki filozoflardır. Onlar uzmanlıklarının konusunu bilmedikleri alanlara acele yayarak genel hükümler çıkaracak yerde kendi ilimlerini felsefi bilgi yardımıyla tahlil ve tenkit etmeyi başarmış zekâlardır ki, bu araçlarla ilim yolu onları hakiki felsefeye götürmüştür. Newton bu anlamda yalnız fizikçi değil, aynı zamanda filozoftur; Descartes matematikçi olarak başlamış, fakat tahlil ve tenkitleriyle Modern felsefeyi kurmuştur. Claude Bernard biyoloji metodlarına ait tahlil ve tenkitleriyle felsefeye hizmet ettiği gibi, H. Driesch de biyolojik tecrübelerle başlayan araştırmalarını felsefe için verimli hareket noktası olarak kullanmıştır. Görülüyor ki, tenkit ve tahlil zihniyetine sahip bir ilim adamı hakiki filozof olabildiği halde ilmin dar çerçevesinde hazzı bulduğu bazı fikirlerden acele ve genişletici faraziyeler yapmak üzere felsefeye özenen ilim adamları asla filozof sayılamazlar. (İlim alanında başarıları kendilerine cüret verdiği için bu tarzda terkip denemeleri yapanlar başarısız fikir adamı olsalar bile kendi ilimleri için yine değerlerini saklayabilirler. Mesela Metchnikof, G. Le Bon vs. böyledir).

Batı düşünce geleneğinde Bacon, Hobbes ve Locke gibi felsefe ve bilimi uzlaştırmak isteyen değil, bunları doğa biliminin lehine terk eden ilk düşünürlerden, deney ve gözleme vurgu yapan, hatta bu paradigmayı kuramsallaştıran kişi Comte'dur. Comte'dan önce deneyselliği felsefesinin merkezine alan düşünür Simon olsa da bu düşünceyi kapsamlı bir şekilde ilk ele alan kişi olarak Comte bilinmektedir. Comte "üç hal yasası" olarak sistematize ettiği bilme eyleminin evriminde teolojik ve metafizik aşamayı müteakip gelen pozitivizmin diğer bir ifadeyle olguculuğun bir "insanlık dini" olacağını iddia etmektedir (Akarsu, 1979: 17; Ülken, 1941: 196). Comte'a göre felsefeden metafiziği çıkarmak ve onun yerine "bilimi" koymak gerekmektedir.

Bilgi elde etme biçiminin "bilimsel bilgi" ile tekelleştiği "yeni" dünyada bu metodun çeşitli sorunlar yaratacağı, bir yaklaşımı esas kabul edip sadece onun yöntemi ile diğer alanları açıklamanın sakıncalı olduğu, bu bağlamda Darwin ve Lamarck gibi biyolojik bir yaklaşımı bütün canlı âlemini açıklamak için kullanmanın sakıncalar oluşturacağı yönünde eleştiriler de olmuştur (Ülken, 1963: 27). Aynı zamanda bilmenin bir yöntemi olarak bilimin kendisinin metodolojik olarak zamansal olduğu, bu yüzden de tarihin bir diliminde geçerli olan bir yöntemin tüm zamanlar için mutlak olamayacağı da ifade edilmektedir (Kuhn, 1991: 39-40).

Bilimsel metodun felsefe üstü olduğu kadar dini düşüncenin de dışında bir olgu olduğu dönemin düşünürleri tarafından sıkça dile getirilmektedir. Sosyal Darwinist düşünürlerden Haeckel, bu konuda en sert ve net tavrı alanlardan birisidir. Onun için bilim ile dinin uzlaşma ihtimali yoktur. Bu yüzden din ile bilimi uzlaştırma çabaları nafiledir. Çünkü inancın başladığı yerde bilimden söz etmek mümkün değildir. Rasyonel ve bilimsel yöntemler aracılığıyla elde edilen bilgi doğru ve kesin bilgidir, bilimsel bilgi de zaten genellikle dini bilgi ile çatışmaktadır. Dini bilgi ile bilimsel bilginin çatıştığının en bariz örneği insanın maymundan geldiği tezini dini otoriteye sahip kişilerin reddetmesidir. Bu bağlamda Haeckel topraktan yaratılmış ve işlediği günah neticesinde cennetten kovulmuş birini ata olarak seçmektense, yaşam mücadelesi sonucunda maymun benzeri bir atadan evrilmeyi tercih edeceğini beyan etmektedir (Hawkins, 1997: 142-143). Çünkü Haeckel için bilimsel metot ile ortaya konan evrim hayatta her şeyi açıklamaya yetecek kadar sihirli bir sözcüktür ve insan yaşamındaki bütün muammaları çözme kudretine sahiptir (Kelly, 1981: 24).

Batı düşünce dünyasında bilim ile dini, din ile evrimci paradigmayı uzlaştırmaya çalışan düşünürler de mevcuttur. Bu düşünürler arasında en bilineni ise, William Bölsche (18611939)'dir. Zamanının bilimsel popülerliği en yüksek bilim insanlarından olan Bölsche'nin kitaplarının toplam satışının yaklaşık olarak bir milyon beş yüz bine ulaştığı bilinmektedir. Bölsche evrimci paradigmayı çatışma ve doğal seleksiyon olarak değil, sevgi ve teolojik perspektiften Hristiyanlık dinini evrimci paradigma ile yorumlayarak evrim ile dine uzlaşma zemini aradığı görülmektedir (Doğan, 2012: 86-87). Bölsche için doğa hayat mücadelesi ve vahşi bir savaş alanı değil, sevgi, işbirliği ve ortak yaşam örneklerinin olduğu bir alandır. Hayatın en ilkel kısmı olan hücreler arasında bile mücadele değil, işbirliği vardır (Kelly, 1981: 44). Bu bağlamda Bölsche için din ile bilim arasındaki ilişki çatışma değil, tamamlayıcılık üzerine kuruludur. Bilimi karşısına bir düşman olarak yerleştiren dini yaklaşımın, özgün hareket noktasını kaybettiğini savunan Bölsche, hayatın esası olan sevgi ve uyuma tabi olmanın insanın temel hedefi olması gerektiğini savunmaktadır (Kelly, 1981: 82-83).

Bilme yönteminin sadece "bilimsel" çerçeve içinde tanımlandığı bir dönemde Darwin'in ortaya attığı fikrin büyük yankı bulması olağan bir durumdur. Çünkü Darwin'in metodu da zamanın şartları içinde "bilimsel" olma özelliği taşımaktadır. Darwin'in bu bağlamda bilme eylemine etkisi ise, insanı ve tüm canlı âlemi antropolojinin ve biyolojinin konusu haline getirmesinde yatmaktadır. Darwin'den sonra bilim adamları, daha önce de değinildiği gibi, insana ontolojik olarak antropolojinin ve biyolojinin konusu olarak yaklaşırlarken, davranışsal olarak ise, onu biyoloji ve fizyolojinin konusu yapmaktadır. Darwin kendinden önce ortaya çıkmış "bilimsel" yöntemden etkilenmiş, ancak bu yöntemin bütün canlı âleme uyarlanması, geniş halk tabanına yayılması bağlamında oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. Darwin zamanının "bilimsel" metodunun bir neticesiyken, aynı zamanda kendisinden sonrakilere yaptığı etkiyle de bir sebep mahiyetindedir. Darwin'den sonra insanın ortaya çıkışı sorunsalı Tanrı olmaksızın açıklanabilir hale gelmektedir. Bu açıklamanın kendisi elbette tartışmaya açıktır. Çünkü içinde bol miktarda spekülasyon barındırmaktadır. Bu yaklaşımın eksikliklerine rağmen Darwinizm sayesinde bilim tarihinde, bilim-din çatışmasında olduğu gibi doğa bilimleri felsefe çatışmasından "bilimsel" bilginin mevzi kazanarak çıktığı görülmektedir.

Sosyal Darwinist algıyla beraber meşruiyet alanını genişleten ve tabana yayılan "bilimsel" anlayışta en önemli sorunsal etik değerlerin konumu olmuştur. Bilimsel bilginin popüler olmasıyla beraber dinden neşet eden ahlakın yadsınması ve dışlanması nedeniyle modern düşünce etik kavramını ön plana çıkarmakta, ancak etiğin kendisinin varlığı ve etkinliği de tartışma konusu olmaktadır. Yaşamın, varlık âleminin tamamını doğa bilimleri ve onun yöntemiyle açıklamanın etiğin ikinci plana atılmasına sebep olduğu ifade edilmektedir. Maddeyi atomlarına ayırabilen "insan" zekâsı, insanın yaşamını koruması bağlamında bir etik değer üretemediği ya da ciddi eksikliklerinin olduğu görülmektedir. Felsefe, bilgi ile erdem, etik ve ahlak arasında sürekli bir ilişki kurarak kendini devam ettirirken, Darwin sonrası genelde pozitif bilimin, münhasıran doğa bilimlerinin bu durumu göz ardı ettiği düşülmektedir. Çünkü bilmenin bir aracı olan "bilimin amacı

nedir" sorusunun cevabı önem arz etmektedir. Bilimin amacı, bilim yapmak olursa, bilimin araçsallaşması söz konusu olabilmektedir. Yani "modern bilimin amacı, sadece bilim yapmaktır", yaklaşımı insana teknik imkânlar sağlarken, insanî olanın aşınmasına da sebebiyet vermektedir. Bilimin amacı teknik imkânlar yanında etik değerleri de geliştirmek olsaydı, bu sayede insanın faydasına olan imkânla, insanlık için de fayda elde edilebilecektir. Darwin sonrası biyolojiye indirgenen insanın bilimsel çabasının, etik değerler bağlamında gelişmeden ziyade bozulmaya sebebiyet verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü özellikle yüz elli yıllık sosyal Darwinist dünya tecrübesi bu çıkarsamayı yapmaya mecbur bırakmaktadır. Emperyalizme, insanların ırklara ayrılmasına, medeni-barbar ayrımıyla bir grup insanın diğerleri üzerinde tahakküm kurmasına, ırk ıslahına, doğanın sömürülmesine biyolojik meşruiyet üreten sosyal Darwinist yaklaşımın, uzaya gidebilecek teknik imkânlara sahip, ancak etik değerlerden yoksun totaliter ve otoriter empirizmin/ampirizmin kaybolmuş, küçümsenmiş, ihmal edilmiş vicdanına mahkûm olmakla yüz yüze olduğu da unutulmamalıdır.

Teknik imkânların yaygınlığı bağlamında altın çağını yaşayan "bilimsel" yaklaşım kimi düşünürlere göre etik değer bağlamında Ortaçağını yaşamaktadır. Çünkü modern bilimle ilgilenen düşünürlerin büyük çoğunluğunun "bilimsellik" fikrini öncelemeleri ya da böyle zannetmeleri nedeniyle etik değer sorunlarıyla yüzleşmemektedir (Kuçuradi, 2006: i). Maddeye, kuvvete ve insana din dışı yüklenen anlam ikliminde Bühner'in "fena" ve "izmihale" neden olacak bir dünya inşa ediliyor mu sorusuna "bu kabil suallere cevap vermek mecburiyetinde değiliz" cevabı, etik değer sorunsalıyla en baştan beri yüzleşmekten kaçınıldığını göstermektedir (Büchner, 2012: 350). Bu bağlamda bir sonraki başlığın konusu olan din ve ahlak arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması, insanın faydasına sunulma iddiasındaki bilimsel gelişmelerin teknik olmanın yanında, insanî değerlerin de gelişmesine fayda sağlaması dikotomisinin tartışılması önem arz etmektedir.

2.2.6. Dinin Ahlakından İnsanın Dinine: Din ve Ahlak Sorunsalı

Batı düşünce geleneğinde din, sürekli olarak çatışmanın, kaosun ve düzensizliğin müsebbibi olarak görülmektedir. Böyle bir algının meydana gelmesinin üç sebebi olduğu söylenebilmektedir. Birincisi, yaşanan din savaşlarıdır. Bu din savaşlarının asıl gerekçesi, Ortodoks ve Katolik mezheplerinin kendilerini farklı itikadi yorumlar olarak görmekten öte, kendilerini ayrı bir din olarak sunmalarından kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, teolojik birçok meselenin zamanla daha fazla çözümsüzlük üretmesidir. Hristiyanlık tarihinde Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olması sorunsalı, teslis inancının çok Tanrılı bir din olup olmadığı, diğer bir ifadeyle tevhid iddiasının ispatı meselesi, ara ontolojik yapıların mevcut olması, İncil'in yazarlarının dindeki yerinin konumlanamaması gibi başlıca tartışmalar, dini söylemin pratik hayattan insanların yaşamına dokunmadığı yönündeki kanaatleri güçlendirmektedir. Üçüncü olarak ise, bin yıllık feodalite döneminde teolojinin siyasal olanı mas etmesi, dini epistemolojinin bilginin tek ve asıl kaynağı olarak kabul edilmesi, bunun dışında ve karşısında olan bilgilerin değersizleştirilmesi, hatta bu

bilgileri öne sürenlerin cezalandırılması, kitaplarının yakılması ve bu durumların neden olduğu karşı tepki olarak ifade edilebilmektedir.

Batı düşünce geleneğinde dini düşüncenin yaklaşık bin yıl boyunca diğer bütün bilgi türlerini tahakkümü altına aldığı, farklı düşüncel ve dini yaklaşımlara yaşama fırsatı vermediği bilinmektedir. Çünkü feodalite dönemine hâkim olan skolastik yaklaşım, sadece "dinî" olana itibar etmekte, onun dışında var olma iddiasında olan bilgi türlerini itibarsızlaştırmakta ve hatta yok etme çabası uzun bir dönem bu düşünce geleneğine hâkim olduğu görülmektedir.

Aklın dünyayı anlamakta yeterli olmadığını savunan, feodalite dönemi düşünürleri arasında en bilineni Thomas Aquinas'tır (Ronan, 2005: 290). Thomas Aquinas dini bilgi ile akıl çeliştiğinde dini bilgiyi öncelemektedir. Bu fikri yaklaşım zamanla yerini dini bilginin dışında akılla izah edilebilen, bulunabilen bilgi türlerinin de olduğu söylemine bırakmıştır. Bu yaklaşım içerisinde de ilk zamanlarda akılla izah edilebilen, özellikle doğa bilimlerinin, alternatif bir dindarlık olduğunu ifade eden düşünürler de olmuştur. Bu düşünürlerin başında Galilei, Newton, Descartes, Leibniz gelmektedir (Hellman, 2003: 4,6; Leibniz, 1989: 43-54; Rescher, 1991: 29). Amaçları, Tanrı'nın yazılı kitabında anlaşamamaları üzerine, Tanrının yazısız kitabı olan doğanın kanunları üzerinde anlaşmaya çalışmaktır. Bu yaklaşıma sahip düşünürlerin amaçları, Tanrı'nın doğadaki kanunlarını, doğadaki vahyini bulmaktır. Bu insanlar, bu yöntemle daha dindar olacaklarına inanmaktadırlar. Bu yaklaşım barışçıl bir dindarlık arayışıdır aynı zamanda.

Dini bilginin yanında aklın rehberliğinde başka türlü bilgiler olduğunu düşünen düşünürler arasında Baruch Spinoza (1632-1677) dini olan ile olmayan arasında net bir ayrım yapmakta ve akıl erkiyle bilinen bilgi ile Tanrısal bir bağ kurmayı doğru bulmamaktadır (Spinoza, 2008: 24). Bu bağlamda Spinoza, düşünsel olarak, dini ve dini olmayan ayrımı yapan Batı düşünce tarihindeki ilk düşünür olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca Spinoza, Kutsal Kitabın (Kitabı Mukaddes'in) aklı tamamen serbest bıraktığını ve dinin felsefeyle ya da bilimle de hiçbir alakasının olmadığını düşünmektedir (Spinoza, 2008: 18).

Spinoza'dan sonra dini olanı doğada arayan ve kilisenin geçmiş hataları ve o dönemdeki gücü nedeniyle alternatif dindarlık olarak kendini gösteren söylemin yerini zamanla "alternatif din" söylemine bıraktığı görülmektedir. Bu bağlamda "alternatif din" söyleminin görüldüğü ilk düşünürlerden biri Saint Simon'dur. Simon, döneminin düşünürlerinin çoğunluğu gibi bir dine inanmamakta ve bu durumu izah etmek için bilimci (physicist) tabirini kullanmaktaydı (Ertit, 2020: 5). Bu nedenle Simon, yeni dönemin dinî değil, dünyevî ahlakla; tanrısal değil, bilimsel fikirlerle işleyeceğine inanmaktaydı. Sanayicilerin ve bilim adamlarının evrenin sırlarını çözeceğine inanan Simon, geleneksel din adamlarının hayata müdahil olmadığı, batıl inançlar üzerine hayatların inşa olunmadığı bir hayat hayali kurmaktaydı (Bozkurt, 2017: 29-30). Çünkü bilimsel bilgi Simon'a göre, dinî bilgiye üstün gelmişti ve eski dinin ortadan kalkması ve yerine "yeni din" gelmesi gerekmekteydi. Bu din, pozitif bilimle uyumlu bir din olmalıydı. Bu yeni dinin adı, aynı zamanda

Simon'un eserinin adı olan *Nouveau Christianisme* (Yeni Hıristiyanlık) idi (Picon, 2003: 11). Simon bu eserle, dini öğretinin yerine, bilimsel kuralların olduğu "yeni etik din"in kurucusu da böylece kendisi oluyordu.

Simon'un düşüncelerinden etkilenen Auguste Comte'un da benzer bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Üç hal yasası ile dini olanı bilimsel olana eviren Comte için dinin tarihi sırasıyla teolojik, metafizik ve pozitivist olmak üzere üç evreye sahipti. Bireyin gelişim sürecinin de bu yaklaşıma uygun olduğunu söyleyen Comte, insanın bireysel yaşamının da çocukluğu teolojik, gençliği metafizik, olgunluk dönemini ise, doğa filozofu gibi olduğunu öne sürmektedir. Bu nedenle insanlığın olgunluk çağını yaşadığını düşünen Comte, Simon gibi yeni bir dine ihtiyacın olduğunu düşünmekte ve bu dinin adının "İnsanlık Dini" olduğunu beyan etmektedir (Akarsu, 1979: 17; Ülken, 1941: 196). Simon gibi dinin kurucusu olarak Comte, kendini görmekte ve en temel ilkesinin ise, ilerleme olduğunu ifade etmektedir (Ertit, 2020: 5). Comte'un üç hal yasasının mahiyeti itibariyle, sosyal anlamda, evrimci ve ilerlemeci olduğunu söylemek uygun olacaktır. Comte'un bu manada pozitivist olmanın yanında sosyal evrimci bir dünya görüşüne sahip olduğu ve insanı, tarihi, toplumu ilerleme üzerinden okuduğu oldukça net bir şekilde kendini göstermektedir.

Dini evrimsel bir süreç olarak ele alan Spencer, diğer düşünürlerden farklı olarak dini bilimsel olana değil, devletsel bir yapıya evrimleştirmektedir. Eski kralların tanrısal olarak algılandığını, onların ilahi unvanlara sahip olduğunu, onlara sunaklar inşa edilip ve hatta çoğu zaman o krallara ibadet edildiğini söyleyen Spencer, "dinin evrim kanunu" sayesinde bu yapının değiştiğini ileri sürmektedir (Spencer, 2009: 5). Bu evrim kanununun etkisiyle tanrı, yarı tanrı ya da tanrıdan yetkili olan kral, sadece Tanrı'nın yardımcısı konumuna evrilmiştir. Ona gösterilen saygı, alçakgönüllülükler de aşırı değildir; kutsal başlıklar anlamlarının çoğunu kaybetmektedir. Üstelik kralların yetkisi sınırsız olmaktan çıkmakta, insanlar, hayatlarının ve mülklerinin gasp edilmesi "hakkı"nı reddetmekte; ve sadakatini yalnızca emirlere itaat etme şeklinde vermektedirler (Spencer, 2009: 6). Modern zamanlara gelindikçe yöneticilerin tanrılık vasıflarının ortadan kalktığını düşünen Spencer, sadece belirli insanların ilahi haklarını yönetme hakkı değil, aynı zamanda ulusun rızasından kaynaklananların ötesinde herhangi bir hakkın olduğu düşüncesinin de reddedildiği bir yönetici algısına doğru bir evrilmenin yaşandığını düşünmektedir (Spencer, 2009: 6). Spencer bu bağlamda dinî olanın zamanla devlet biçimini aldığını, insanların tanrısal iradeye sahip krallara değil, kanunların olduğu devlete tabi olmasının ön plana çıktığı bir tarihsel döneme evrimsel bir geçiş yapıldığını savunmaktadır. Spencer'da dinî olan bu bağlamda modern devlete, kralların şahıslarına olan dini itaatin ise, kurallara evrildiğini ileri sürmektedir.

Simon ve Comte gibi dinin toplumsal işlevinin öneminin farkında olan sosyal evrimci Emile Durkheim, dinin toplum için kurucu unsur olduğunu, bireysel değil, toplumsal öneme sahip olduğunu savunmaktadır. Din Durkheim için toplumsallaşma sürecidir, aslında toplum, Tanrı'nın kendisidir. Dinin insan yapımı olduğunu düşünen Durkheim, Tanrıya atfedilen bütün üstün güçlerin

aslında toplum için geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Tanrı, yüce bir bağlılıktır ve birey bunu toplumsal aidiyet ile bulmaktadır (Durkheim, 1995: 152-157). Bu bağlamda Durkheim için din bir gerçekliktir ve bilim de bu gerçekliği reddetmemektedir. Durkheim, bilimsel bilginin toplum içinde gücünü artırdıkça eski dogmatik ve spekülatif inançların geçerliliğini yitireceğini düşünmektedir. Yani Durkheim dinî olanı toplumsal olana bilimsel olarak evrimleştirmektedir. Bu bağlamda yeni bir ahlak sistemi üzerine "bilimsel" bir dinin inşa olacağına inanmaktadır. Bu din, insanın hem müntesibi hem de Tanrısı olduğu bir dindir (Durkheim, 1995: 344-348).

Yukarıda ismi zikredilen düşünürler gibi sosyal Darwinist Haeckel de bir tabiat dini icat etmeye çalışmaktadır. Bütün tabiatın tek ve esaslı bir kanundan yavaş yavaş evrildiğini düşünmektedir. Haeckel için bitki, hayvan ve insan arasında bir sınır çizmek doğru olmadığı gibi madde ve ruh arasında da bir sınır yoktur, ruh maddenin bir şubesi konumundadır (Haeckel, 2014: 75-79). Bu yüzden Haeckel'in düşünce dünyasında madde kuvvetten, ruh cisimden, Tanrı tabiattan ayrılamaz. Haeckel insanların sahip olduğu akıl, zekâ, din, ahlak gibi özelliklerin insanların alt türü olan hayvanlardan kalıtım yoluyla aktarıldığını savunmaktadır (Doğan, 2012: 223-224). Bu bağlamda Haeckel, kendi paradigmasının hâkim olduğu bir "tabiat dini" önermektedir. Sosyal Darwinizmin popülerleşmesi sürecinde oldukça fazla emeği olan Haeckel, insan ile hayvan arasında benzerlik kurarak, geçmişteki dini reddetmek yerine, kendisinin icat ettiği yeni bir din icat etmektedir. Kelly, sosyal Darwinizmi popüleştirme çabalarındaki asıl amacın insanı hayvana benzeterek Hıristiyanlığı bozguna uğratmak ve bu yöntemle de doğal bir ahlak teorisi oluşturarak bunu Hristiyan ahlakî anlayışa karşı bir silah olarak kullanmak olduğunu ileri sürmektedir (Kelly, 1981: 110). Bu bağlamda Haeckel, Hristiyanlığa ve onun öğretilerine karşı doğa bilimlerini ön plana çıkarmakta, Tanrısal olan her şeyi doğa bilimleriyle materyalist ve evrimci bir yaklaşımla izah etmeye çalışmaktadır.

Batı düşünce tarihinde tanrı ve din ile bu kadar cedelleşilmesinin en önemli sebebinin kurumsal bir kimliği olan kilisenin geçmişteki uygulamalarına duyulan nefret olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yüzden özellikle Fransız İhtilali sonrasında geçmiş döneme ait ne kadar kurum, etik ilke, ahlaki değer, yani geçmişi hatırlatacak ne kadar sembolik öğe varsa ya yok edilmiş ya da sert değişimlere maruz bırakılmıştır (Jones and Anservitz, 1995: 1100-1001). Aynı zamanda bu dönemde Avrupa'da yaşanan bilimsel, teknolojik ve ekonomik gelişmeler dönemin aydınlarında "altın çağ"ın habercisi olarak görülmektedir. Bu yüzden "bilim" ile uğraşmak en büyük ideal, bilimsel yöntem ise, hakiki, gerçek bilgiye ulaşmak için tek doğru olarak kabul edilmektedir. Modern bilim sadece doğanın kanunlarını keşfetmekle yetinmemekte, toplumsal olanın da aynı yöntem ile bilinebileceği yönündeki kanaati giderek artırmaktadır. Bu yöntem sayesinde toplumsal problemlerin de hızla çözüleceğine inanılmaktadır. Bu bağlamda dönemin ve sonraki dönemin düşünürleri, bilimsel olanı mutlak doğru olarak görmekte ve bu yöntemle elde edilen bilginin en doğru çözümü ürettiği fikrine meşruiyet kazandırmaktadırlar (Perry vd., 2009: 524-534).

Bilginin din adamlarından bilim adamlarına geçme sürecinde bilimin tarafında olanlar Tanrı'nın siyasal alanında değil, sayısal alanında uzlaşabileceklerini öne sürmüşlerdir. Tanrı'nın insanlarla iletişim kurduğu yazılı, sözel kitabına karşı, yazısız, sayısal kitabı olan doğa ve onun dili olan matematik üzerinde uzlaşılması gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu yeni yaklaşım ilk dönemlerinde, özünde alternatif bir dindarlık söylemi olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Galilei, Newton, Descartes, Leibniz gibi düşünürler, Tanrı'nın matematik dilini çözme söyleminin peşine düşmekte, bu şekliyle daha dindar olacaklarına inanmaktadırlar. Ancak süreç Tanrı'nın daha iyi anlaşıldığı ve bilim insanlarının bu metotla daha dindar olduğu değil, Laplace'i Tanrı'nın ve doğal olarak onun dininin herhangi bir hipoteze konulmasına gerek duyulmadığı bir sürece götürdüğü görülmektedir (Unat, 2020: 10). Tanrı'nın ve onun dininin daha iyi anlaşılması için çıkılan bu reform yolunda Tanrı, işlevsel özelliğini kaybetmekte gökyüzünde olup biteni müdahalesiz izlemekte, ardından da insanın dinin müntesibi değil, kurucusu olduğu bir düşünce kültürüne doğru bir evrilme yaşandığı görülmektedir. Dinin insan eliyle inşa edildiği ortamda, dinin en önemli unsurlarından biri olan ahlak ise, yine bu yöntemle inşa edilmeye çalışılmakta, ancak katı ve otoriter bilimci yaklaşımın çoğu zaman ahlak meselesini göz ardı ettiği görünmektedir.

Yeni din inşa etmeye çalışan düşünürlerden Simon, tabiat kanunları gibi içtimai olanın da kanunlarının olduğunu düşünmekte ve ahlaki olanın da doğa kanunları gibi ve doğa kanunlarına benzer şekilde sabit ahlak kanunlarının olması gerektiğini savunmaktadır (Lyon, 1961: 55). Simon'un *Yeni Hıristiyanlık* dini, nasıl doğa ve bilimsellikle uyumlu ise, ahlak anlayışı da doğa kanunlarıyla uyumlu ve onlara benzer şekilde sabit kanunlar dizgesi şeklindedir. Comte ise, kendisinin icat ettiği *insanlık dini*nde ahlaki kurallar eğitimli elitler tarafından belirlenmekte, bu elitler kamu ahlakını denetleme hakkına sahip olmaktadırlar (Comte, 2009: 422-424). Bu ilmi elitler, insanlara kişisel arzular yerine, insanlık için ortak, evrensel sevgi ve ortak iyilik peşinde koşmayı öğreteceklerdir (Comte, 2009: 247-250). Bu yüzden bu yeni dinin, eski din gibi özel günleri, bayramları ve ibadet nesnesi olması gerekmektedir (Comte, 2009: 282, 322). Bundan dolayı da hitap ve dua edilecek Tanrı'nın yeni adı "Büyük Varlık" olacaktır (Ertit, 2020: 11). Comte'un takipçisi ve Tanrı'yı ve onun dinini toplum ile özdeş olarak açıklayan Durkheim için din, toplumsal olanı belirleme potansiyeline sahip olduğu için onun toplumsal görünümünü sağlayan ahlak, bu yüzden oldukça önemlidir ve varlığını devam ettirmesi gerekmektedir. Bu din Durkheim'e göre, önceki dönemde kurumsallaşan bir din değil, aksine Comte'un "insanlık dini"ne benzeyen ve bireyselleşme ile yaygınlık kazanacak bir din ve ahlak öğretisidir (Durkheim, 1995: 33-39). Durkheim yeni dinin bilimsel gelişmelerle uyumlu olacağını ve zamanla modern ahlak sisteminin de ortaya çıkacağını iddia etmektedir (Ertit, 2020: 11).

Batı düşünce geleneğinde ilerlemeci ve evrimci fikirlere sahip olan düşünürlerden Büchner de hayatı madde ve kuvvetle açıklarken, ahlakın ne olacağı sorusuna karşılık bir cevap mecburiyetinin olmadığını söylemektedir. Çünkü Büchner ahlakın olmadığı, her şeyin kuvvet ile tanımlandığı bir dünyada faziletin olmayacağını, siyasi ve içtimai nizamların bozulacağını, menfaat üzerine kurulan toplumsal ilişkilerin izmihale gideceğini öngörmekte, lakin bu konuyu kendi ilmi

alanının dışında olduğundan dolayı ihmal etmeyi tercih etmektedir. Eşyanın silsilesini izah ettiğini düşünen Büchner, bunun neticesi ne olursa olsun, mevcut durumu kabullenmek gerektiğini düşünmektedir. Çünkü Büchner'e göre "hakikat", ahlak esaslarının üstündedir ve oluşabilecek ahlaki bağlamda olumsuzlukları nazar-ı dikkate almanın gerekmediğine kanaat getirmektedir (Büchner, 2012: 350).

Bilme yönteminin değiştiği bir düşünce dünyasında bilginin değeri, maksadı, ahlak ile ilişkisi de değişmektedir. Bu bağlamda bilgi ile ahlak arasındaki ilişkiyi yeni paradigmaya göre açıklayan Vogt, "aynı zamanda tabiatın kânunları birtakım barbar kuvvetlerdir ki, ne ahlâk ne de nezâket tanırlar", diyerek doğadaki yaşamı uyumun ve dengenin değil, savaşın ve kaosun mekânı olarak tanımlamaktadır (Büchner, 2012: 104). Vogt'un ahlak anlayışına benzer şekilde Schopenhauer da hayatta asıl olanın, ahlaki düzlem bağlamında, erdem değil, erdemsizlik olduğunu ileri sürmektedir. İnsanın doğayla ve insanın insanla ilişkisine bakıldığında Schopenhauer için hayatın, öldürme, yalan, entrika ve yağmadan başka bir şey olmadığı görülecektir. Mutluluk ise, Schopenhauer için acıların kısa süreliğine azalmasından ibarettir (Hançerlioğlu, 1995: 277-279). Tanrıyı merkeze alan yaratım olgusunun değiştiği, Tanrısal olandan neşet ettiği düşünülen ahlakın da durumunun ne olduğuna dair Schopenhauer, hayatın kendisinin olumsuz bir şey olduğunu söyleyerek, ahlakın var olmasını gerektirecek bir dünyanın olmadığını beyan etmektedir.

2.2.7. Döngüsellikle Doğrusallık Arasında: İlerlemeci ve Evrimci Tarih Algısı

Tarih sözcüğü, Eski Yunan'da *istoria-istorein* kavramlarından türeyen *story* (hikâye), oradan da *history* (tarih) sözcüğüyle eş anlamlı olarak Türkçe'de kullanılmaktadır. *İstoria-istorein* sözcüğü, "haberdar olma" ve "tanık olunan olayları bilme" anlamlarına gelmektedir. Tarih'in ne olduğu konusunda kafa yoran düşünürlerden İbn-i Haldun tarihi, geçmiş dönemler hakkında bilgi veren, geçmiş olayları ve devletler hakkında bilgi edinmeyi sağlayan bir ilim olarak tanımlamaktadır. İbn-i Haldun'a göre tarih ilmi, olayların nedenselliğini açıklayan, sebeplerini analiz eden bir alandır. (İbn-i Haldun, 2004a: 26).

Tarih felsefinde tarihin anlaşılması bağlamında iki yaklaşım mevcuttur: döngüsel ve doğrusal. Tarih kimi düşünürlere göre doğrusaldır, yani yaşam sıfır noktasından bugüne ilerleyerek, iyiye doğru evrilerek gelmektedir. Döngüsel tarih algısına sahip olanlar ise tarihi, belli tarihsel dönemlerde devinim içinde olan ve doğada olduğu gibi kendini tekrarlayan bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Döngüsel tarih algısına sahip düşünürlerden olan İbn-i Haldun da tarihi, insan topluluklarının ve *umran*ların örgütlenme, uygarlık kurma bağlamında sürekli olarak başladıkları yerlere dönen, bir takım daireler çizen yapılar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Arslan, 2014: 118). Tarih mefhumunun sonsuz bir ilerlemenin ve gelişmenin serencamı olduğuna dair inanç içerisinde olan Batılı düşünürler ise, insan, toplum, ekonomi, din, tanrı vb. kavramların tamamını ilmi bir okumaya tabi tuttuklarında, bu kavramların tamamının geçmişten bugüne geliştiği, ilerlediği ve evrimleştiği kanaatine varmışlardır. Bu yaklaşıma göre tarih, geçmişten bugüne doğrusaldır ve

sürekli iyiye ve daha kompleks olana doğru bir ilerlemeye sahiptir. İlerleme ve evrim eşyanın doğasıdır ve her şey daha iyiye doğru bir meyil içerisindedir (Collingwood, 2005: 250).

Kitabî dinlere ya da diğer ismi ile İbrahimî dinlere bakıldığında tarih, döngüseldir. Dini paradigmada peygamberler ve karşıtları sürekli değişse de temel yaklaşım olan hak-batıl, mazlum-zalim, haklı-haksız mücadelesi meselenin özünü oluşturmakta, bu bağlamda tarih hem Tevrat'ta, hem İncil'de hem de Kur'an'da döngüsel olarak cereyan etmektedir. Farklı zaman dilimlerinde, ismen farklı olan peygamberler, olaylar çeşitlilik gösterse de aynı şey için mücadele etmektedir. Toplumsal olarak fesada uğramış/uğratılmış kitlelerin ıslahı için verilen uğraş, aynı zamanda dinlerin tarihi nasıl okuduklarının da en önemli göstergelerindendir. Bu bağlamda dinî paradigmanın tarih algısının, kitabi dinler bağlamında, peygamberler tarihi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Batı düşünce tarihinde din adamları ve bilim adamları arasında verilen mücadeleyi kazanan bilim insanları, teorilerinde farklı açılardan tarihî süreçlere yaklaşmış olsalar da doğrusal/ilerlemeci tarih algısına sahip oldukları oldukça açık bir şekilde görülmektedir. Yukarıda özellikle insan, bilim ve din bahislerinde kendini gösteren bu algı, düşünürlerin ilgi alanlarına göre farklı yorumlamalarla aynı paradigmayı ortaya koymaktadır. İlerlemeci tarih algısı Comte'da üç hal yasası olarak kendini gösterirken, Spencer'da siyasal bir değişim sürecidir. Hegel tarihin kendisini idealist bir ilerlemenin serencamı olarak açıklarken, Marx tarihi materyalist diyalektik yaklaşımıyla ilerlemeye tabi tuttuğu görünmektedir. Darwin'de biyolojik değişimin, medeniyeti tarihindeki değişim süreciyken, Freud'da psikolojik değişim sürecinin bir göstergesidir.

İnsanın ortaya çıkışı bağlamında Darwin'in yapmış olduğu literal katkı tüm insanlık tarihinin doğrusal/ilerlemeci olarak okunmasına olanak sağlanmıştır. Özellikle Darwin'den etkilenen sosyal Darwinistler ise, bu doğrusal/ilerlemeci tarih algısını teorilerinin merkezine oturttukları görülmektedir. Çünkü insan ve varlık âlemi, sürekli olarak ilerlemekte, iptidai olandan mürekkep olana doğru bir doğa kanunu işlemektedir. Darwin, Batı düşünce geleneğinde kendisine kadar olan zamanda ortaya konan ilerlemeci tarih algısının insan mefhumu ile yaşanan tıkanıklığı açması bağlamında önemli bir yerde durmaktadır. İlerlemeyi merkeze alan farklı düşünürlerin maddeden, tarihe, dinden tanrıya, toplumdan bilime pek çok konuyu ilerlemeci ve evrimci olarak açıklarlarken insanın ortaya çıkışı ve bugüne gelişi Darwin'e kadar sistematik bir şekilde açıklanamamıştı. Bu tıkanıklığı açması nedeniyle Darwin'in Batı düşünce dünyasında ayrı bir yere sahip olduğunu da vurgulamak gerekmektedir.

Sosyal Darwinizm'in en önemli temsilcilerinden Haeckel'in, *Alman Bilim Adamları ve Fizikçiler Cemiyeti*'de 1863 yılında yaptığı ve Darwinci görüşün geniş halk kitlelerine sunuluşunun başlangıcı olarak kabul edilen konuşmasında, Darwinizmin yeni bir perspektif getirdiğini savunmuştur. Haeckel bu konuşmasında devlet, kilise ve okullar gibi "gerici" kurumların doğanın karşı konulamaz ilerlemesine ayak uyduramadıklarının bilimsel olarak kanıtlandığını, yeni bilimsel

diskurun “evrim ve ilerleme” olduğunu ileri sürmüştür. Haeckel’e göre, ilerleme öyle bir hakikat ve doğal yasadır ki, hiçbir insan gücü, tiranların silahları ya da din adamlarının öğretileri bu durumu değiştirmeye gücü yetmeyecektir. Yaşam, ilerleme ve gelişmeyle mümkündür ve hatta durmanın kendisi bile gerilemektir. Gerileme ölüm getirecektir, gelecek ise, sadece ilerleme ile mümkün olacaktır (aktaran: Kelly, 1981: 22). Haeckel’in “ilerlemeci gelişme kanunu” olarak isimlendirdiği bu yaklaşıma göre, zaman ilerledikçe türler değişime uğramakta, yeni türler ortaya çıkmaktadır. Bütün canlı âleminin iptidai yaşam formlarından geldiğinin en büyük kanıtı ise Haeckel’e göre, embriyoloji biliminin kendisidir. İnsan embriyosunun ilk aşamalarının ilkel olandan kompleks olana doğru ilerleme geçirmesi bu durumun en büyük kanıtıdır. Haeckel için “ceninin tarihi insan ırkının bir özeti” mahiyetindedir (aktaran: Kelly, 1981: 26-27).

Tarihi biyolojik ilerleme olarak açıklayan önemli düşünürlerden biri de İngiliz yazar Herbert George Wells (1866-1946)’dir. Wells aslında bilim kurgu romanlarıyla tanınmaktadır. Bu bağlamda Wells’in en bilinen bilim kurgu romanları Zaman Makinesi, Görünmez Adam, Dünyaların Savaşı ve Dr. Moreau’nun Adası’dır. Wells’i bilim tarihi ve Darwinizm bağlamında önemli konuma getiren ise 1920 yılında yayınlanan *Outline of History* (Cihan Tarihinin Umumi Hatları ya da Ana Hatlarıyla Dünya Tarihi) ile 1922 yılında yayınlanan *A Short History of the World* (Kısa Dünya Tarihi) adlı eserleridir. Darwinci görüş bu eserlerde hem biyolojik hem de sosyal olarak bir dünya tarihi olarak sunulmaktadır (Toprak, 2012: 359). Bu eserlerde Wells, insanlık tarihi hakkındaki bilgilerin son iki yüz yıla kadar, üç bin küsur yıl ile sınırlı olduğunu, ondan önceki dönemlerin insanları efsane ve nazariyelerle, insanın ortaya çıkışını ise, ani bir yaratımla açıkladıklarını ifade etmektedir. Wells, hayali ve dini farazilere dayanan bu ifadeler, kendi döneminin bilgileri neticesiyle çürüdüğünü ileri sürmektedir (Wells, 1962: 5). Dünyanın yaşının iki milyar yıldan fazla olduğunu söyleyen Wells (1962, 7; Wells, 1922: 10), canlıların ayrı ayrı yaratılmadığını, organik istihale ile birbirinden türediğini ifade etmektedir (Wells, 1962: 11-12; Wells, 1922: 13-15). Bu bağlamda ilk belkemikli ve omurgalı hayvanların beş yüz milyon yıl önce ortaya çıktığını söyleyen Wells, dünyanın ilk olarak balık çağı yaşadığını (Wells, 1962: 11) daha sonra sırasıyla sürüngenler çağı (Wells, 1962: 18), memeliler çağı (Wells, 1962: 24) gibi çeşitli çağlar geçirdiğini ileri sürmektedir. İlk insanlar ise Wells’e göre, en az otuz bin yıl önce Batı Avrupa’da özellikle İspanya ve Fransa dolaylarında görülmüştür (Wells, 1962, 34-35; Wells, 1922: 55-59). Bu insanlar da Paleolitik yani eski taş çağı, Neolitik yani yeni taş çağı (Wells, 1962: 37), gibi çağlar geçiren ve zamanla değişik madenleri kullanmayı öğrenerek daha medeni hale gelmektedirler. Sırasıyla Mısır, Babil, Asur, Eski Yunan, Roma, Bizans, Sasaniler ve Çin gibi medeniyetler dünya tarihinde önemli işler yapmıştır. Wells’e göre, Türklerin anavatanı Orta Asya’da yer alan Doğu-Türkistan civarlarıydı ve Türkler zamanla Çin’den Hazar denizine kadar Asya’ya hâkim olmuşlardır (Wells, 1962: 156). Wells, İslamın yaklaşık olarak 570’li yıllarda Muhammed tarafından kurulduğunu iddia etmektedir (Wells, 1922: 570). Wells, Hz. Muhammed’i, büyük manevi mücadeleleri olan, içinde derin şüpheler besleyen, Yahudiler tarafından tek tanrı anlayışına inandırılmış biri olarak tanımlamaktadır. Wells, tek tanrı algısını Hz. Muhammed’in,

kırk yaşına geldiğinde etrafıyla paylaşmaya başladığını ileri sürmektedir (Wells, 1922: 571). Wells'e göre kendisinden önce özellikle İbrahim ve İsa'nın dinini taçlandırmaya çalışan Hz. Muhammed, Buddha'dan haberi olmadığı için ondan bahsetmemektedir. Wells, Hz. Muhammed'in bu Tanrı algısını küçük gruplar ile paylaşarak başlatmakta ve zamanla daha büyük gruplara yayarak daha geniş kitlelere ulaşmakta olduğunu ifade etmektedir (Wells, 1922: 572-579). Yani Wells, bir yönüyle Freud gibi düşünmekte ve Hz. Muhammed'in Yahudilikten etkilenerek bir din icat ettiğini ileri sürmektedir.

Avrupa'nın yükselişi ve uyanışı ise Wells'e göre, Rönesans ile başlamaktadır (Wells, 1962: 188). Rönesans Avrupa'da çok büyük değişimlerin kapısını açmakta ve ardından gelen Fransız İhtilali, Avrupa'nın yükselişinde önemli bir yere sahip olmaktadır. Sanayi İnkılabı ise, yeni medeniyetin ucuz makine kuvveti üzerine kurulmaktaydı (Wells, 1962: 243). Makine insanların tahsil görmeleri gerekliliğini ortaya çıkarmakta, çünkü insanların yaptıkları işi anlamaları gerekmektedir (Wells, 1962: 243). Böylece eğitim geniş halk kitlelerine ulaşmış olmaktadır. Wells dünyanın gelecekteki evresini federal bir dünya devleti olarak tanımlamakta ve bütün egemenliklerin tek bir egemenlik içinde eritilmesini dünyanın geleceği için çok önemli görmektedir. Bu bağlamda Wells "dünya birleşik devletleri" gibi bir yeni-dünyanın insanlar ve insanlık için kurtuluş olacağını savunmaktadır (Wells, 1922: 847-950). Wells'in tarih algısının sürüngenlerden bugüne ilerleyen, birbiri arasında kopukluk olmayan, doğrusal bir perspektife sahip olduğu açık bir şekilde belli olmaktadır.

Haeckel, Wells ve benzeri modern Batı düşünürlerinin büyük bir çoğunluğu dünyayı, yaşamı bu şekilde anlamlandırmakta ve böyle bir anlatıyla insanlara sunmaktadırlar. Bin yıl donmuş, durmuş bir geçmişe sahip olmak ya da kendi geçmişini böyle anlamlandırmak, Batılı düşünürler için ilerleme, gelişme ve evrim gibi kavramların kutsanmasına neden olmuştur. Bir yerde ilerleme varsa, ilerleme kriterlerine uymayanlar "geri" veya "gerici" olarak nitelenebilecek; insanlar, toplumlar, medeniyetler ve devletler arasında "ileri" ve "geri" ayrımı yapılabilecektir. Bu durum da bir yandan ilerleme argümanlarını elinde bulunduran insanların, toplumların, medeniyetlerin, devletlerin görece "geride" kalmış olanları yaftalamalarına imkân verecek diğer yandan da "geri" kalmışları ilerletmek gibi bir misyon üstlenmelerine de neden olabilecektir. Bir yönüyle de bu misyon meşrulaşabilecektir. Sınırları çizilmiş, ölçüsü konmuş bir "ileri" tanımı neticesinde kendine özgü olma durumu ortadan kalkabilecek ve aynılaş(tır)ma ve benzeş(tir)me de olağan ve hatta "bilimsel" olarak meşru hale gelebilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TEK PARTİ DÖNEMİNDE SOSYAL DARWİNİZM

3.1. Tarihsel Bir Arka Plan: Osmanlı'da Sosyal Darwinizm

Düşüncelerin ortaya çıkışı ne kadar hüdai nabit, yani aniden ortaya çıkma şeklinde değilse, toplumların ve devletlerin ortaya çıkışı da o kadar hüdai nabit değildir. Bilginin birikimle ilerlemesi şiarı gereği, ortaya çıkan yeni bir düşünce, toplumsal düzen tarihsel ve felsefi köklerin neticesinde neşvünema bulur. Bir düşünce başka bir düşünceye dönüşürken, onun en son halinden içinde nüveler barındırması ne kadar tabiî ise, devletlerin de yıkılıp yerine yeni devletler kurulduğunda, geçmiş maddi (toprak, insan, kurumlar vb.) yapı gibi düşünsel olanın da yeni olana sirayet etmesi o nispette doğaldır. Türkiye toplumu ve devleti de anlaşılmaya çalışılırken sosyal, siyasal, ekonomik, pedagojik ve düşünsel olarak kuruluş tarihinden başlanması uygun değildir. Çünkü nasıl ki Türkiye Cumhuriyeti fiziksel olarak, yani toprak, insan ve kurum olarak Osmanlı'nın, özellikle son döneminin tezahürü ise, fikren de Osmanlı'nın son döneminin bir ürünüdür. Ancak bu izah Cumhuriyet döneminin kendine has uygulamalarının olmadığı anlamına da gelmemektedir.

Farklı açılardan ele alınan Batı'nın ilmî ve fiilî olarak yaşadığı paradigma değişiminden, Batının ahlakının mı, yoksa tekniğinin mi alınması gerektiğini tartışan Osmanlı aydınlarının münezzeh kalma ihtimali doğal olarak olmamıştır. Çünkü Osmanlı'nın "geri kalmışlık"tan kurtarılması için öngörülen yöntem, bir şekilde Batı ile entegrasyonun sağlanması ve aradaki farkın kapatılması olarak görülmektedir. Bu bağlamda Osmanlı devleti Avrupa'dan hocalar ve sistemler devşirirken, aynı zamanda kendi gençlerini ve aydınlarını da Avrupa'ya gönderip oradaki ilmi tartışmaları yakından takip etmeye çalışmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'nın son zamanlarından tevarüs eden çeşitli düşünsel akımlar, yaklaşımlar ve hatta kurumlar üzerine kurulması da hayatın olağan akışı içerisinde gayet doğal bir durumdur. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş kodlarının inşa edildiği Tek Parti Dönemini anlamak için Osmanlı'nın son döneminde yaşanan tartışmalara, ortaya çıkan fikir akımlarına, düşünürlerin yaklaşımlarına bakmak, erken cumhuriyetin ortaya koyduğu yeniliklerin nereden ve nasıl tevarüs ettiğini anlamak bağlamında önem arz etmektedir. Erken cumhuriyetin fikri öncülerinin büyük çoğunluğunun Osmanlı müktesebatından geçmiş aydınlar olduğu hatırlanacak olursa, Tek Parti Döneminin anlaşılması için Osmanlının son dönemlerinin anlaşılmasının önemi daha iyi kavranacaktır.

Burada Osmanlı devletinde sosyal Darwinist argümanları bulmaya çalışırken başvurulacak alan, son dönem aydınları ve düşünceleri olacaktır. Çünkü o dönemde sosyal Darwinizm Batı'da

dahi kahir ekseriyetle düşünürler üzerinden kendini göstermiş, devlet uygulamaları ve toplumsal olaylarda oldukça sınırlı kalmıştır. Batılı düşünürler üzerinden Osmanlı aydınları ve düşünce dünyasında kendisine yaşam alanı bulan sosyal Darwinizmin, Osmanlı dönemindeki serencamını anlamak için de Osmanlı aydınlarının fikir dünyalarını anlamak önemlidir. Dolayısıyla bu başlık altında Osmanlı döneminde sosyal Darwinizmin etkisini anlamak için Osmanlı aydınlarının sosyal Darwinist fikirleri anlaşılmaya çalışılacaktır. Osmanlı döneminde sosyal Darwinist etkiler üzerine pek çok düşünür ve bilim insanı farklı çalışmalar yapmıştır. Bunların arasında Niyazi Berkes, Hilmi Ziya Ülken, Şerif Mardin, Şükrü Hanioğlu ve Atila Doğan oldukça önemli çalışmalara imza atmışlardır. Bu bağlamda Türkiye'de Osmanlı aydınları ve sosyal Darwinizm üzerine en kapsamlı çalışmayı yapan kişinin, Atila Doğan olduğunu belirtmek de ayrıca önem arz etmektedir.

3.1.1. Osmanlı Döneminde İlk Darwinist Görünümler: İlerleme Ülküsü

Osmanlının son döneminde yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal buhranlar, Avrupa ülkelerinin sürekli olarak gelişme gösteriyor olması, Osmanlı ile Batı arasındaki ekonomik farkın giderek artması dönemin aydınlarını yeni arayışlara sevk etmiştir. Son dönem Osmanlı aydınları, devletin ve toplumun geri kaldığına kanaat getirmiş, Batı'nın yakalamış olduğu bu gelişim ivmesini anlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Osmanlı aydınlarının keşfettikleri şey, doğa bilimlerine uygun bir sosyal ve "bilimsel" hayatın inşa edilmesinin gerekliliği olmuştur. Dönemin aydınlarına göre, Avrupa devletlerinin ve toplumlarının göstermiş oldukları bu ilerleme, doğa bilimlerine uygun davranmakla olmuştu. Zira doğada esas olan istikrar değil, tekâmüldü. Bu yüzden cehalet ve taassuba savaş açılıp, tekâmül ve ilerleme fikrine sarılmak gerekmekteydi (Doğan, 2012: 241). Son dönem Osmanlı aydınları da nedenlerden dolayı değişimi, tekâmülü, başkalaşmayı önceleyen Batılı bilim insanlarına yönelmekte ve bu bağlamda bir düşünce ve kurtuluş sistemi geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Sosyal Darwinizm bağlamında Osmanlı aydınlarının en çok Alman sosyal Darwinistlerinden etkilendiğini söylemek uygun olacaktır. Bu düşünürler arasında da özellikle Ludwing Büchner ve Ernst Haeckel oldukça önemlidir. Bu düşünürlerin Osmanları aydınlarına sirayeti ise ilk başlarda doğrudan Avrupa ülkelerine gönderilen öğrenciler aracılığıyla değil, Mısır yoluyla olmuştur. Mısır bu konuda oldukça büyük bir öneme sahiptir. Çünkü Mısır'ın 1798 yılında Fransızlar tarafından işgal edilmesi ve ardından 1805 yılında uzun süre Batılaşma politikaları izleyecek olan Mehmet Ali Paşa'nın iktidarı ele geçirmesiyle Mısır, Osmanlı'dan önce Batının bilimi, kültürü ve düşüncesiyle karşılaşma ve öğrenme imkânını bulmuştur. Bu bağlamda on beş yıllık eğitimini Mısır'da almış Münif Paşa'nın, Osmanlı'da 1861 yılında yayın hayatına başlayan ve Osmanlı'nın ilk bilim dergisi olan *Mecmua-i Fünûn*'u çıkarmış olması basit bir tesadüf değildir. Ayrıca II. Abdülhamit döneminin kendi düşüncelerinin yayılmamasına ve uygulanmasına imkân bulamayan bazı genç Osmanlı aydınlarının Mısır'a gidip, yayın ve fikir hayatlarına burada devam etmeleri de Osmanlı'nın sosyal Darwinizm ile tanışması bağlamında Mısır'ı ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir (Doğan, 2012: 73).

Mısır'ın etkisinin dışında Osmanlı içerisinde doğrudan sosyal Darwinist etkinin görüldüğü vakıa ise, Hüseyinzade Ali'nin 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'a gelip Askeri Tıbbiyeye girmesidir. Hüseyinzade Ali Rusya'da Darwinci yaklaşımın en etkili olduğu yerlerden birisi olan Petersburg Üniversitesinden fizik ve matematik eğitimi almıştır (Habibullayev, 2001: 10). Burada materyalist bir eğitim alan Hüseyinzade Ali, bu fikirlerin Osmanlı aydınları arasında yaygınlık kazanmasında Darwin'i de etkili bir şekilde kullanmıştır (Doğan, 2012: 74).

Osmanlı içerisinde Hüseyinzade Ali'den önce sosyal Darwinizmin varlık gösterdiği alanlar olmuştur. Bunların arasında en önemlilerinden birisi, II. Mahmut zamanında 1838 yılında açılan, eğitim dili Fransızca olan Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'dir. Bu okula 1839 yılında Viyana'dan Karl Ambroso Bernard adlı genç bir profesör getirilmiş ve eğitimi yeniden yapılandırma bakımından serbest bırakılmasına izin verilmiştir. Bu yeni eğitmen o zamana kadar resim ve alçı üzerinden işlenen anatomi dersinin kadavra üzerinde yapılmasını sağlamış ve bu durum dönemin eğitimi için büyük bir dönüm noktası olmuştur (Doğan, 2012: 134). Okul zamanla materyalist çizgiye kaymış ve okulu ziyaret eden Charles MacFarlane (1799-1858) de bu durumu ifade etmiştir. İskoç edebiyatçı, gezgin ve tarihçi olan MacFarlane, Türkiye'ye birincisi 1827'de, ikincisi ise, 1847'de olmak üzere iki ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu gezilerinin ikincisinde MacFarlane, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane kütüphanesinde Fransız ihtilalini hazırlayan düşünürlerin kitaplarından, materyalizmin önde gelen düşünürlerine kadar pek çok Batılı yazarın kitabının olduğunu ve dahası bu kütüphanenin bir materyalizm koleksiyonu ihtiva ettiğini açıklamıştır (Berkes, 2011: 232).

Batı'nın üstünlüğünü ve gelişmişliğini kabul eden, bu durumun nedeninin de "bilim" eksikliği olduğunu düşünen Osmanlı yönetimi, 1860 yılında tıp okullarında eğitim dilini Türkçeye çevirmiş ve 1871 yılından itibaren de Avrupa ülkelerine yetiştirilmek üzere ve yenilikleri getirmeleri için hekimler göndermeye başlamıştır (Hanioğlu, 1985: 16-17). Bu niyetlerle Avrupa ülkelerine gönderilen Osmanlı gençlerinin ülkelerine döndüklerinde düşünsel olarak çok ciddi dönüşüm yaşadıkları görülmektedir. Bu dönüşümler arasında da dönemin en önemli "bilimsel" yaklaşımlarından olan Darwinci biyolojik ve sosyal evrim teorisiyle materyalist dünya görüşü önemli bir yekûn tutmaktadır.

3.1.2. Sosyal Darwinist Osmanlı Aydınları: "Bilim"in Büyük Anlatısına Giriş

Geri kaldıklarına inan(dırıl)mış genç Osmanlı aydınları, bu durumdan kurtulmak için tek kurtuluşun bilimin "hakikat"lerine teslim olmaktan geçtiğini düşünmektedir. Bu yüzden bilim ne söylüyorsa inanılmalı ve hiç vakit kaybetmeden hayatın bütün alanlarına sonuçları tatbik edilmeliydi. Ortaya çıkan sonuçlar neyle çelişiyorsa, o görüşten vazgeçilmeli, ilerleme ve gelişme bu yöntemle mütemadiyen sağlanmalıydı. Bu ve benzeri düşünceler ile çepeçevre sarılmış olan pek çok Osmanlı aydını, ilgili konular üzerine gazeteler, dergiler, kitaplar çıkarmakta, bu durumu

engellemeye çalışan başta siyasi otorite olmak üzere her şeyin ortadan kalkmasını savunmaktadır. Çünkü bilim sadece ve tarafsızca doğruyu söylemekte, bu doğrulara uymak da hayatın en önemli gereksinimlerinden birini oluşturmaktadır.

Osmanlı döneminde evrimci paradigmanın ilk örneklerinin görüldüğü düşünce insanlarından birisi Münif Paşa (1830-1910)'dır. Osmanlı Ansiklopedicilik hareketinin öncülerinden olan Münif Paşa, zamanının ilk sivil bilim kurumu olan *Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye*'nin (Osmanlı Bilim Derneği) de kurucusudur. Bu cemiyetin yayın organı olarak *Mecmua-i Fünûn* isimli bir de dergi çıkarılmıştır. Münif Paşa jeoloji bilimi sayesinde, insanın ayağının altındaki taş, toprak ve kum gibi maddelerin geçmişin hakikatlerini insanlara açıkladığını ve batıl inançları yıkmakta olduğunu düşünmektedir (Doğan, 2012: 136). Diğer bir ifadeyle Münif Paşa'ya göre hakikati söyleme hakkı, taş ve toprağa aittir. Bu hakikate uymayan her şey yıkılmaya mecburdur.

Osmanlı aydınları arasında evrimci ve materyalist düşünceleri benimsemiş diğer bir isim ise, Hoca Tahsin (1811-1881)'dir. Hoca Tahsin, Niyazi Berkes'e göre, Büchner'in *Madde ve Kuvvet* adlı eserinden oldukça etkilenmiş, deneye meraklı, biyoloji, psikoloji ve pedagoji ile ilgilenen, dini doğmalara karşı olan bir şahsiyettir (Berkes, 2011: 238-239). Dünyanın milyarlarca yıllık bir oluş süreci geçirdiğini düşünen Hoca Tahsin, kâinatı anlamanın yolunun jeoloji, astronomi, mekanik, kimya, zooloji ve botanik gibi ilimlerden geçtiğine inanmaktadır. Spencer gibi düşünen Hoca Tahsin, hayatın bütününde bulunan bir tekâmül kanunu olduğunu öne sürmektedir (Doğan, 2012: 136).

Tanzimat döneminde Ansiklopedicilik hareketinin Münif Paşa'dan sonraki en önemli temsilcisi olan Ahmed Midhat Efendi (1844-1912), Lamarck ve Darwinci görüşleriyle tanınmaktadır. Hilmi Ziya Ülken'e göre Ahmed Midhat Efendi, aydınlanma fikrine bağlılığıyla tanınan ve bilgiyi halka yayma konusunda emsalsiz bir şahsiyettir (Ülken, 2005: 123). Ahmed Midhat Efendi'nin farklı dergilerde materyalizmi ve Darwinizmi savunan fikirler kaleme aldığı bilinmektedir. Bu bağlamda *Dağarcık* dergisinde materyalizmi savunan fikirleri olmuştur (Ülken, 2005: 115). Yine aynı dergide "İnsan", "Âdem ve Nisnâs (Orangutan)", "Hayvanatın Hissi" gibi makaleleriyle evrimci görüşü savunmakta ve bu yüzden sosyal Darwinizmin Osmanlı'daki ilk temsilcisi olarak kabul edilmektedir (Doğan, 2012: 137). Ahmed Midhat Efendi intikam olgusu/duygusu üzerinden doğal seleksiyona benzer bir fikri savunmakta, insanın hırs, şan ve menfaat duygularının onun doğasının bir parçası olduğunu ileri sürmektedir (Doğan, 2012: 139).

Kendisini intihara sürükleyecek buhranın müsebbi materyalizm üzerine kafa yoran bir diğer Osmanlı düşünürü de Beşir Fuat'tır. Evrimci materyalist fikirleriyle tanınan Beşir Fuat, Büchner'in *Madde ve Kuvvet* adlı eserinden oldukça fazla etkilenmiş ve eserlerinde övgüyle söz etmiştir. Beşir Fuat, 1886 yılında kaleme aldığı, *Beşer* isimli eserinde evrimci düşünür Herbert Spencer'dan etkilendiğini ve bu eseri de bu minvalde yazdığını belirtmektedir (Doğan, 2012: 147-148). Şükrü Hanioğlu, Beşir Fuat'ın Spencer'ın düşüncelerini halka anlatmayı amaçladığını ifade etmektedir

(Hanioğlu, 1981: 13). Aynı zamanda Berkes'e (2011: 380) göre, Beşir Fuat Batı'da "sosyoloji" ilminin kendine özgü bir alan olarak başladığını gören Osmanlı'daki ilk isimdir.

Osmanlı döneminin en önemli ve etkili Batıcı düşünürü hiç kuşkusuz Abdullah Cevdet'tir. Cevdet'in felsefesinin başlangıç noktasının Allah'ın sıfatlarının bilimsel yöntemlerle bulunması olduğunu söyleyen Şerif Mardin, bu felsefenin zamanla Büchner'in Almanya'da gördüğü işleve benzeyen bir işlev icra ettiğinden söz etmektedir (Mardin, 2010: 234-235). Cevdet daha sonra evrimci düşünceyi yayma konusunda hem tercüme hem de telif eserler vermiştir. Büchner'den yaptığı çevirilerin yanında çeşitli dergilerde insanı, başta goril ve şempanze gibi hayvanlarla kıyaslayarak kaleme aldığı evrimci görüşleriyle de tanınmaktadır (Doğan, 2012: 152). Her şeyin madde ve kuvvetinin bir eseri olduğunu düşünen Cevdet (Hanioğlu, 1981: 13), aynı zamanda biyolojik anlamda materyalizm fikrinin toplumun gelişmesi yolunda itici bir rol oynadığını ileri sürmektedir (Hanioğlu, 1981: 14). Son zamanlardaki doğa bilimleri çalışmalarının içtimai alana uyarlandığında elit bir yönetimin meydana geleceğini öne süren Cevdet, doğal seleksiyon olgusunun da bu duruma en büyük karine olduğunu savunmaktadır (Hanioğlu, 1981: 16). Bu yüzden Cevdet'e göre toplumsal gelişme, tüm toplum bireylerini kapsayan bir durum değil, aksine bazı kimselerin ortaya çıkmasıyla olabilecek bir süreçtir (Hanioğlu, 1981: 17). Doğan'ın da ifade ettiği üzere, ilk başlarda evrimci görüşünü canlıların akıl, idrak ve irade gelişimi üzerinden açıklayan, ırkların kafatasları ile gelişmişlik düzeyleri arasında paralellik kuran Cevdet'in, zamanla biyolojik ve sosyal elitizmi savunduğu görülmektedir (Doğan, 2012: 153-154). Cevdet için evrimci paradigma kadar onun öğretilmesi de oldukça önemlidir. Çünkü Cevdet'e göre evrim konusu üzerine eğitim alan insanların kafatası daha da büyümektedir. Eğer bu eğitim Osmanlı'da da verilirse, ülkenin aydınları dini hurafelerden kurtulup, ilerlemenin temelini oluşturan doğa kanunlarını rahatça öğrenebileceklerdir (Doğan, 2012: 155). Böylece büyük kafalı, zeki insanlara dönüşeceklerdir. Cevdet için Batı tipi ilerleme o kadar önemlidir ki, Abdullah Cevdet'in Avrupa'dan "damızlık" insan getirmeyi arzuladığını ileri sürenler dahi olmuştur (Hanioğlu, 1981: 388). Edmond Demolins'in Anglo-Sakson eğitim kültürünü Fransa'ya getirmek için önerdiği yaklaşıma benzer şekilde, Cevdet'e göre de ilerleme için her yol mubah görülmektedir.

Biyolojik Darwinizmin yanı sıra Abdullah Cevdet, sosyal Darwinist fikirleriyle ve elitist yaklaşımlarıyla tanınan Le Bon'un eserlerinin büyük çoğunluğunu tercüme etmekte ve ondan o kadar etkilenmektedir ki döneminde Abdullah Cevdet dendiğinde akla Le Bon gelmektedir. Le Bon Abdullah Cevdet'in dışında, Mizancı Murat, Ahmed Rıza Bey, Enver Paşa, Fuad Köprülü ve Mustafa Kemal Atatürk'e kadar pek çok Türk aydın, asker ve devlet adamını derinden etkilemiş, seçkinci görüşleriyle tanınan bir düşünürdür. Hatta bu yüzden Ülken, Osmanlı aydınlarının bir kısmında ve Cumhuriyetin kurucu kadrosunda var olan seçkinci anlayışın Le Bon üzerinden sirayet ettiğini düşünmektedir (Ülken, 2005: 250). Bütün düşünce kalıplarının yıkıldığı bir çağda yaşadığını düşünen Le Bon, dini, politik ve toplumsal inançların ortadan kalktığına, bilimin ve tekniğin yeni buluşlarının insanlığa yön verdiğine, değişimin az olduğu toplumlarda ise, bunun nedeninin o ırkın psikolojik yapısında köklü değişmez öğelerin bulunmasından kaynaklandığına

inanmaktaydı (Le Bon, 1997: 10). Bu yüzden Le Bon, hem Darwin sonrasında sosyal Darwinizmin popülerleşmesinde hem de Osmanlı aydınları üzerine yaptığı etki bağlamında önemli bir Batı düşünürüdür.

Çeşitli eserlerinde evrimci paradigmayı tartışan, tarihçesini anlamaya çalışan farklı Osmanlı aydınları da olmuştur. Evrim düşüncenin tarihçesi üzerine yazılar kaleme alan isimlerden birisi olan Edhem Necdet, evrimci düşüncenin kökenini Eski Yunan'a kadar götürmekte ve aynı zamanda Arap düşünürlerinde evrim fikrinin muhtevasına sahip olduklarını öne sürmektedir. Bu düşüncenin Hıristiyanlıkla beraber kesintiye uğradığını öne süren Edhem Necdet, 18. yüzyıla kadar bu bağlamda bir mücadelenin devam ettiğini, evrim fikrinin en sonunda yaratılış düşüncesine galip geldiğini ileri sürmektedir. Bu galibiyetin nedeni olarak da Edhem Necdet, 17. yüzyılın ortalarında gelişen tıp ve biyoloji ilmini göstermektedir (Doğan, 2012: 184).

Evrim teorisinin tarihçesi üzerine çalışma yapan bir başka Osmanlı düşünürü ise, Subhi Edhem'dir. Subhi Edhem, evrimin tarihçesinin Edhem Necdet gibi çok uzak tarihlere götürmemekte, 17. yüzyılda yapılan çalışmalardan başlatmaktadır. Subhi Edhem, evrim teorisinin müjdecisi olarak Lamarck'ı göstermektedir. Çünkü düşünüre göre, o zamana kadar hiçbir düşünür Lamarck gibi evrim düşüncesini bu kadar açık bir şekilde ifade etmemiştir. Subhi Edhem, Lamarck'ı mevcut bütün türlerin çevrenin, iklimin, beslenme şekillerinin sürekli etkisiyle tek hücreli bir canlıdan evrimleştiğini ifade eden ilk düşünür olarak tanıtmaktadır. Daha sonra Darwin'in Malthus'un nüfus teorisinden etkilenerek *Türlerin Menşei* adlı eserini yazdığını ifade eden Subhi Edhem, nüfus teorisi üzerinden doğal seleksiyon fikrini geliştirdiğini de belirtmektedir. Doğal ayıklanma/seleksiyon fikri Subhi Edhem'e göre daha sonra sosyal hayata da uyarlanmaya çalışılmaktadır (Doğan, 2012: 184).

Osmanlı aydınları üzerinde en çok etkili olan ve Darwinizmin popülerleşmesinde önde gelen düşünürlerden birisi, *Madde ve Kuvvet* aslı eserin yazarı Büchner'di. Bu eserde Büchner madde ve ona yüklediği kuvvet ile tüm kâinatın oluşumunu materyalist evrimci paradigma ile açıklamaya çalışmaktadır. Bu eserin 1911 yılında çevirisini yapmış olan Osmanlı'nın son dönem aydınlarından Baha Tevfik ve Ahmet Nebil, çevirinin girişine "Bizim Sözlerimiz" başlıklı bir önsöz yazmayı ve Büchner'i tanıtan bir biyografi eklemeyi uygun görmüşlerdir. Bu biyografinin başında Ahmet Nebil ve Baha Tevfik, Büchner'in ilmi geleneğe sahip bir aileden geldiğini ve kendisinin de büyük bir âlim olduğunu vurgulanmaktadırlar (Büchner, 2012: 41). Evrimci materyalizmin en önemli eserlerinden olan *Madde ve Kuvvet*'in tercümesi o dönem İstanbul ve tüm Türkiye fikir çevresinde çok ciddi karşılıklar bulmuştur. Bir kısım insanlar bu fikirlerden ciddi şekilde etkilenirken, bazıları da yüksek sesle karşı çıkmış ve reddiyeler yazmışlardır (Ülken, 2005: 245). Bu eserin temel yaklaşımı; tabiatın kanunlarının asla değişmediği, evrende olmuş, olan ve olacak her şeyin ezeli ve ebedi olan madde ve kuvvetin sonucunda meydana geldiği iddiası üzerine bina edilmektedir (Büchner, 2012: 371). Bu eserde, ezeli ve ebedi olan madde ve kuvvetin oluşturma gücü

neticesinde sadece kâinatın fiziki yapısı değil, aynı zamanda hayvan ve insanlar da meydana gelmiştir (Büchner, 2012: 386, 401).

Baha Tevfik ve Ahmet Nebil'in 1911 yılında tercümesini yapmış olduğu diğer bir eser de Darwinizmin hararetli savunucularından Ernst Haeckel'in *Vahdet-i Mevcut* adlı eseridir. Bu eserin çevirisinde mütercimler *Vahdet-i Mevcut Bir Tabiat Âliminin Dini* başlığını kullanmışlardır. Bu eser Haeckel'in Almanya'da vermiş olduğu bir konferanstaki konuşmalarının toplamıdır. Bu eserde de mütercimler *Madde ve Kuvvet* çevirisinde olduğu gibi, "Bizim Sözlerimiz" başlıklı bir önsöz kaleme almışlardır. Bu önsözde mütercimler, vahdet-i mevcut fikrinin zaten bu toplumda Bektaşiler başta olmak üzere farklı kesimlerce benimsendiğini, Haeckel'in yaklaşımının vadet-i vücut fikrinin maddi ve fenni bir yansımasından başka bir şey olmadığını öne sürmektedirler (Haeckel, 2014: 23). Bu eserin çevirisinin amacının hakikati arama ve bulma konusunda önemli olduğunu düşünen mütercimler, bu bağlamda büyük bir hizmette bulunduklarını düşünmektedirler (Haeckel, 2014. 24). Diğer ismiyle monizm düşüncesinin anlatıldığı bu eserde Haeckel, ruh, akıl, zekâ, din ve ahlak gibi konuları hayvanlarla kıyaslayarak evrimle açıklamaktadır (Haeckel, 2014: 78-79). Evrim teorisinin keşfinin insan zekâsının en önemli meziyetlerinden birisi olduğu ifade edilen bu eserde, daha önce Lamarck'ın dillendirdiği teorinin Darwin tarafından kemâle erdirildiği ileri sürülmektedir (Haeckel, 2014: 89). Monizm olarak adlandırılan ve doğaya içkin bir yaratıcı fikrinin anlatıldığı bu eserde, Tanrı, tabiatın kendisidir, mistik ve ruhani olarak anlatılan her şeyin izahı madde ile mümkündür, "bilimsel bir din bugünün zorunluluğudur" ve "hayatın tamamını kapsayan bir evrim kanunu vardır" düşünceleri işlenmektedir (Haeckel, 2014. 111-114). Diğer bir ifadeyle insan hayatında din ve tanrı gibi kavramların öneminin farkında olan Haeckel, bu kavramları kimi materyalist ve/veya evrimci düşünürler gibi yok saymak yerine, "materyalize" ve "bilimize" etmektedir.

Osmanlı'nın son dönem düşünce insanlarından, aynı zamanda şair olmasıyla da tanınan Rıza Tevfik çok yönlü kişiliyle bilinmektedir. Meşruiyetin ilk yıllarında Selim İleri ile jimnastik hocalığı da yapmıştır. Bu durumu Ülken şu şekilde ifade etmektedir: "Bir yandan felsefeyle uğraşıyor, bir yandan da Spencer'in "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" kaidesini memlekete yerleştirmeye çalışıyordu" (Ülken, 2005: 257). Öjenizmin belki de Türkiye'deki ilk örnekleri arasında sayılabilecek bu durumun temel amacı, aklı geliştirmenin yanında fizyolojik ve biyolojik olarak da iyi duruma gelmek ve tüm toplumun da bu standartlara ulaşmasını sağlamaktır. Spencer'ın evrim fikrine büyük önem atfeden Rıza Tevfik, bu fikri Spencer'a dayandırmakta ve onu tekâmül felsefesinin mucidi, büyük bir âlim olarak tanımlamaktadır (Doğan, 2012: 263).

Yukarıda Osmanlı aydınları üzerinden anlaşılmaya çalışılan Darwinizm, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve imar yılları olan Tek Parti Dönemine de sirayet etmiştir. Osmanlı aydınları arasında derin izler bırakan geri kalmışlık hissi, Tek Parti Dönemine de yansımıştır. Bu bağlamda Osmanlı'nın son dönem aydınları gibi düşünen devletin kurucu elitleri "bilimsellik" ülküsü ile hareket etmekte ve dönemin popüler yöntemlerini kullandıkları görülmektedir. Osmanlı

aydınlarında görülen taş, toprak ve kaya üzerinden kâinatı; et, kemik ve kan üzerinden insanı evrimci paradigma ile tanımlama ve anlamlandırma gayreti, zamanın şartları gereği kısmen farklılık gösterse de pek çok yönüyle Tek Parti Döneminin önde gelen aydın ve devlet adamlarında görülmektedir. Hatta Osmanlı aydınlarının ideali ve hayali olan Darwinizm'in içtimai hayata uyarlanması ve bu meselelerin devlet desteği ile tartışmaya açılması bir yönüyle de karşılık bulmuştur denebilir.

3.2. Tek Parti Döneminde Sosyal Darwinist Etkiler: "Bilim"in Yüce Hakikatleri

Dünya tarihinde yirminci yüzyılın birinci yarısı, insanlık adına büyük hayal kırıklıkları barındırmaktadır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları bu hayal kırıklıklarının en önemli sembollerindendir. Ayrıca yirminci yüzyılın ilk yarısında modern bilimin ideolojik yaklaşımları meşrulaştırmak için de kullanıldığı bir dönemdir. Bu dönemde "bilimsel faaliyet" adı altında kafatasları ölçülmekte, insan salt biyolojik ve fizyolojik bir varlık olarak tanımlanmakta, saf kan icat edilmek istenmekte, ırksal ayrımlar yapılarak öjenik devlet politikaları güdülmekte, zekâ testleri sonucu insanlar kısırlaştırılmakta, melez ırklar yok edilmeye çalışılmakta, ırklar arası evlilikler yasaklanmaktadır. Bu ve benzeri onlarca uygulama ders kitaplarında okutulmakta, dönemin aydınlarının bu durumun ne kadar normal, "bilimsel", olağan ve hatta olması gereken olduğunu geniş halk kitlelerine sunma gayreti içine girdikleri gözlemlenmektedir. Sosyal Darwinizm'in zirveye ulaştığı, görünürlüğünün arttığı, ideolojik ve ırkçı pek çok uygulamaya bilimsel meşruiyet kazandırdığı bu dönem, Eric Hobsbawn tarafından "katastrof" (the age of catastrophe) yani "felaketler çağı" olarak nitelendirilmektedir (Hobsbawn, 1995: 19). Sonraki nesiller için utanç kaynağı olacak bu dönemin uygulamalarının, her devlet için farklı boyutlarda ve görünümlerde olsa da bir şekilde yansımalarının olduğu bilinmektedir.

Türkiye'de modernleşme ve batılılaşmanın en yoğun şekilde yaşandığı Tek Parti Dönemi de "katastrof çağı"nın ruhuna uygun uygulamaların görüldüğü bir dönemdir. Batı merkezli düşünmekten ve bilim yapmaktan vazgeçildiği, "yerli ve milli" metotların aranıldığı düşünülen bu dönem, aslında Batı tarzında Batıyı terk etme olarak nitelenebilir. Çünkü aynı dönemde Batı da aydınlanma fikrini, hümanizmi, Fransız ihtilalinin özgürlük, kardeşlik ve eşitlik fikirlerini terk etmekte, önceki bölümde muhtelif örnekleri verilen, genel anlamda sosyal Darwinist uygulamaların görüldüğü bir zaman dilimini yaşamaktadır. Bu dönemde yaşananlar, dönemin düşünürleri tarafından salt "bilimsel" gerçeklik olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Tek Parti Döneminde yaşananlar, Batıya karşı/rağmen Batıcılık olarak ifade edilebilmektedir.

Tek Parti Dönemi ve "yeni insan" inşa etme süreçlerine değinen literatür tarandığında, bu çalışmaları genel olarak ikiye ayırmak mümkündür. Birinci yaklaşım, Tek Parti Döneminin ulusalcı, ırkçı, ötekileştirici ve hatta ütopik öğeler içerdiğini söylerken; ikinci yaklaşım ise, birinci yaklaşımın istisnai bir durum teşkil ettiğini, yapılmak istenenin vatandaşlık temelinde, din, dil, ırk gözetmeksizin bir millet inşa etme çabası olduğunu ifade etmektedir. Bu iki genel yaklaşıma,

üçüncü bir yaklaşım daha eklemek mümkündür. Tek Parti Döneminde bu iki yaklaşımın kendilerinin süreç değil, öngörülemeyen sonuç oldukları, asıl olanın dönemin hâkim "bilim" anlayışı olan biyolojik ve sosyal Darwinizmin metot olarak kabul edilmesi olduğu söylenebilir. Daha öncede ifade edildiği üzere biyolojik ve sosyal Darwinizm'in temel paradigması değişmese de ülkeden ülkeye uygulanış, kavrayış ve kavramsallaştırma biçiminin farklılaştığı da unutulmamalıdır. Bu bağlamda Atatürk başta olmak üzere dönemin önemli aktörlerinin söylemlerinin bilimsellik üst başlığı altında sosyal Darwinist bir yaklaşıma sahip olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Çünkü Atatürk ve yakın çevresindeki insanların büyük çoğunluğu Batılı biyolojik ve/veya sosyal Darwinist düşünürlerden etkilendikleri, yararlanılan kaynaklar ve uygulanan çeşitli politikalar neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Tek Parti Döneminde sosyal Darwinizmin hangi oranda ve ne şekilde etki ettiğini anlamak çalışmanın konusu gereği önem arz etmektedir. Bu bağlamda dönemin ders kitapları, dergileri, konferansları, kongreleri, siyasi figürlerin söylemleri, düşünürlerin kitapları ve kanun metinleri sosyal Darwinist etkinin anlaşılması bağlamında başvurulacak kaynaklardandır. Bu kaynaklardan elde edilen bilgiler kronolojik ve konuları bağlamında sunulduktan sonra kavramlar dünyasına etkisini anlamak için de insan, toplum, tarih, bilim, din ve tanrı gibi kavramlar üzerinden Tek Parti Dönemindeki sosyal Darwinist etki anlaşılmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Batı'nın Sosyolojisine Karşı Batının Sosyal Darwinizmi: Kendini Arayan Devlet ve Adamları

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda ardında yüzlerce yıl hüküm sürmüş bir imparatorluk bırakmıştı. Üzerine kurulduğu coğrafyada savaşlardan yorgun bir toplum ve halk ile arasında ciddi mesafe olan bir aydın grubu vardı. Halk, savaşlardan yorulmuştu, çünkü "hürriyet" yani İkinci Meşruiyet ilan edildiğinden beri toplum savaştan gözünü açamamıştı. 1911-1912 yılları arasında patlak veren Trablusgarp Savaşından başlayarak sırasıyla, 1912-1913 Birinci Balkan Savaşı, 1913 İkinci Balkan Savaşı, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı ve 1919-1923 Kurtuluş Savaşı verilmişti. On yılı aşkın bilfiil yaşanan savaşlar sonucunda yeni bir devlet inşa edilmeye çalışılmakta, bu devlet de yeni bir insan, bilim, toplum, hukuk, ekonomi, ahlak hatta din üzerine bina edilmek istenmektedir. Bu çerçevede dönemin aydınlarına devleti ve toplumu yeniden oluşturmak için yeni görevler düşmekte, dönemin siyaset adamları ve aydınları arasında yoğun ilişkiler kurulmaktadır.

Yeni kurulan devletin ilk yıllarında en etkin aydınlardan birisi Ziya Gökalp'tir. Hatta kuruluş sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'nin bilimsel çerçevesini Ziya Gökalp'in Durkheim'den esinlendiği sosyolojisinin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Başta Ziya Gökalp olmak üzere ülkenin en önde gelen aydınlarının oluşturduğu Milli Hars Heyeti 1923 yılında toplanmakta ve Ankara'da bir üniversite kurulması girişiminde bulunmaktadır. Bu üniversite için düşünülen ilk fakülte ne tıp, ne hukuk, ne de mühendislikti, kurulması planlanan üniversitedeki ilk fakülte, on iki enstitüden oluşacak "İçtimaî İlimler Fakültesi"ydi (Toprak, 2012: 94). Kurulma sürecinde olan devlette Ziya

Gökalp'in öncülüğünde Durkheim sosyolojisi o kadar etkin bir konumdadır ki Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Maarif Vekâleti Neşriyatı tarafından 1923 yılında Durkheim'ın *Toplumsal İş Bölümü* adlı eseri Türkçe'ye çevrilmektedir (Toprak, 2012: 72). Daha savaş yıllarında olunmasına rağmen Meclis'in böyle bir çeviriye ön ayak olması Gökalp üzerinden Durkheim sosyolojisinin bu dönemki etkisini göstermesi bağlamında oldukça önemlidir.

Yeni kurulan devlette Durkheim sosyolojisinin etkisi uzun sürmemekte, Ziya Gökalp'in 1924 yılında ölümü ve dünyada ilmi paradigmanın değiştiği yönündeki düşünceler sonucunda Tek Parti yönetimi de yönünü başka bir alana çevirmektedir. Bu yeni paradigmayı Zafer Toprak Atatürk'ün gündemine getiren üç isimin Yusuf Akçura, Şevket Aziz Kansu ve Sadri Maksudi Arsal olduğunu söylenmektedir (Toprak, 2012: 14). Rıza Nur hatıralarında ise Atatürk'ün Celâl Nuri'nin tavsiyesi üzerine Wells'i okuduğunu ve çok fazla etkilendiğini anlatmaktadır (Rıza Nur, 1968: 1187). Atatürk bu isimler üzerinden öğrendiği, özellikle Herbert George Wells ve Eugène Pittard aracılığıyla yeni bir dünya okuması yapmakta ve özellikle Wells'in *Cihan Tarihinin Umumi Hatları* adlı eserin hemen Türkçeye çevrilmesini talimatını vermektedir. Wells'in eseri Maarif Vekâlati'nin emriyle beş cilt şeklinde, bir heyet tarafından 1927-1928 yıllarında peyderpey Türkçeye çevrilmiş ve eser *Devlet Matbaası* tarafından basılmıştır. Artık sosyoloji ve tarih yerini antropoloji ve arkeolojiye terk etmeye başlamıştır. Kültür, onbinlerce hatta yüzbinlerce yıl geriye gidilerek, evrimci ve materyalist perspektifle inşa edilmeye çalışılmaktadır (Toprak, 2012: 14; Hanioğlu, 2011: 162-163).

Tek Parti Dönemi aydınları, devlet adamları ve ideologlarının büyük çoğunluğu yeni bir tarih ve anlatı oluşturma bağlamında büyük çaba sarf etmişlerdir. Dönemin düşünce insanlarının büyük çoğunluğunda geçmişi yeniden inşa etme çabası açıkça kendini göstermektedir. Bu bağlamda dönemin düşünce insanlarına evrimci teori oldukça kullanışlı bir alan açmıştır. Kemalizm'in teorisyenlerinden, Türkiye'de Tekin Alp veya Munis Tekinalp olarak tanınan Yahudi asıllı Moiz Kohen oldukça önemli bir örnektir. 1928 yılında Türkiye Yahudilerinin Türkleşmesini sağlamak için Milli Hars Birliği ve 1934 yılında Türk Kültür Birliği'nin kurucularından Munis Tekinalp (Bali, 2008: 896), biyolojik evrim teorisi ile Kemalist inkılap arasında analoji kurmaktadır. Tekinalp'e göre Kemalist inkılabın çok kısa süre içinde geçirdiği evre, biyolojik evrim sonucunda bitkiden hayvana, ondan da insana inkişaf olunmasıyla aynı durumu ihtiva etmektedir. Çünkü Tekinalp'e göre biyolojik evrim teorisi de ilgili hayvanda gizli şekilde bulunan biyolojik amillerin doğal inkişafından ibarettir (Gencer, 2011: 151). Tekinalp açıkça Kemalist inkılaptan öncesini, biyolojik evrim teorisi bağlamında, insan olmadan önceki "hayvani" duruma benzetmektedir. Bu yaklaşımını Türklük için de kullanan Tekinalp, *Türkleştirme* adlı eserinde insanların da hayvan türleri gibi belli bir "fauna social" (toplumsal örtü) içinde yaşadıklarını ve bu durumun neticesinde aynı toplumsal alanda yaşayan insanların aynı cinse dahil olduğunu ifade ederek, Anadolu coğrafyasının Türklüğünü bu şekilde izah etmeye çalışmaktadır (Tekinalp, 2001: 58-59).

Tek Parti Dönemi aydınlarının ve/veya devlet adamlarının yaşamış olduğu bu düşüncel değişimin ne anlama geldiğinin daha iyi anlaşılması için Osmanlı döneminde, özellikle son zamanlarında nasıl bir tarih algısına sahip olunduğunu bilmek önem arz etmektedir. Osmanlı döneminin özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde Tarih anlatımında tarih evvel zamanlar Allah'ın dünyayı yoktan var etmesiyle başlıyordu. Allah dünyayı yarattıktan sonra Hz. Âdem'in yaratılmasından bahsediliyordu (Toprak, 2011: 18). Hz. Âdem'in yaratılışı insanlığın başlangıcıyken, Hz. Nuh ve yaşadığı Tufan hadisesi de bugünkü medeniyetlerin başlangıcı olarak görülüyordu. Hz. Nuh'un oğullarının nesepleri üzerinden insanlığın yeniden doğduğundan bahsediliyordu (Toprak, 2012: 351). Bu yüzden dönemin tarih kitaplarında Hz. Nuh, Hz. Âdem'den sonra insanlık için ikinci "ebü'l-beşer", yani insanlığın ikinci atası olarak görülüyordu. Bu yaklaşıma göre Hz. Nuh'un Ham, Sam ve Yasef adında üç oğlu vardı ve insanlık bu kişiler üzerinden yeniden meydana geliyordu (Toprak, 2012: 353). Türklerin ise, Yasef'in soyundan geldiği düşünülmekteydi (Toprak, 2012: 508). Bu dini paradigma, özellikle Wells ve Pittard'ın da etkisiyle zamanla yerini antropolojik anlatıma bırakmış ve insanlığın başlangıcı Hz. Âdem ile yaratılışçı değil, evrimci paradigma ile açıklanmaya çalışılmıştır. İnsan genel olarak biyoloji ile tanımlanan, insanın tarihi ise, fizik antropoloji ile izah olunurken din, insanın korkularının bir ürünü; toplum, devlet tarafından ıslah edilmesi gereken ve tereddisinin önlenmesi için her türlü önlem alınacak bir kurum mahiyetindedir. Bu bağlamda dönemin "bilimsel" yöntemleri, amaçların yerine getirilmesi için tek kaynak olarak görülmekte ve bu çerçevede çalışmalar yapılmaktadır.

3.2.2. Atatürk ve Sosyal Darwinizm: Geçmişin Yeniden İnşası

Türk siyasal hayatının ve doğal olarak da Tek Parti Dönemi'nin en önemli ve etkin insanı muhakkak ki Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk hem Kurtuluş Savaşı hem de devletin kuruluş sürecinde üstlendiği rol gereği döneminin önde gelen siyasi figürlerindendir. Devletin kuruluş sürecini tamamlayıp, iktidarını mutlaklaştırdıktan sonra Atatürk'ün yeni bir insan, toplum ve millet yaratma sürecine girdiği bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında "yeni insan" ve ondan müteşekkil yapıların oluşturulmasında Atatürk'ün zihin dünyası oldukça etkili olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Jean Jacques Rousseau'nun "milli egemenlik" düşüncesinin ve Durkheim'ın *Toplumsal İş Bölümü* gibi eserlerin etkisi kısmen görüldüğü öne sürülmektedir (Toprak, 2012: 14). Bu etkinin oluşmasında Ziya Gökalp'in etkisi oldukça fazladır ki Gökalp, bir dönem Atatürk'ün düşünce dünyasının gelişmesinde en önemli figürlerden birisi olmuştur (Kinross, 2007: 67). Bu etki çok fazla sürmemiş ve hızlı biçimde sosyal Darwinizm, "bilimsellik" üst başlığıyla içtimai yaşamın bütün alanlarında kendini hissettirmiştir. Bu bağlamda bazen Atatürk'ün söylemlerinde kendini bulan sosyal Darwinizm, çoğunlukla direktifleri doğrultusunda hazırlanan eserlerde ve uygulamalarda kendini daha fazla göstermiştir.

Atatürk'ün düşünsel olarak Darwinist çizgiye kaymasının nedeni ise, Wells'in *Cihan Tarihinin Umumi Hatları* ve Pittard'ın *Irklar ve Tarih* isimli eserleridir. Atatürk Wells'in *Cihan Tarihinin Umumi Hatları* eserinin Türkçeye çevrilmesini emrediyor ve 1927-1928 yıllarında beş

cilt olarak yayınlanıyor. Aynı şekilde Pittard'ın *Irklar ve Tarih* isimli eseri Atatürk'ün düşünce dünyasında oldukça etkili olmuştur ve Atatürk üzerine yapılmış en önemli çalışmalardan birisi olan *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar* adlı eserin 22. cildinin büyük bir kısmı Pittard'ın kitabına ayrılmıştır (Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, 2001: 225-486).

Atatürk'ün Wells üzerinden evrim teorisinden etkilenmesine değinen, Atatürk ve dönemi hakkında faklı çalışmaları bulunan Şükrü Hanioğlu, *Atatürk An Intellectual Biography* (Atatürk Entelektüel Bir Biyografi) adlı eserinde Atatürk'ün Wells'in çalışması ile basitleştirilmiş bir evrim teorisi bilgisine sahip olduğundan bahsetmektedir. Atatürk'ün bazen evrim teorisine atıf yapan konuşmalarının varlığından bahseden Hanioğlu, kendisinin, insanların diğer sürüngenler gibi denizlerden geldiği için atasının balık olduğu minvalindeki açıklamalarının olduğunu ifade etmektedir (Hanioğlu, 2011: 52-53). Atatürk'ün düşünce dünyasını tanımlarken Hanioğlu, "sadık bir Darwinist ve Türkçü" şeklinde ifade etmektedir (Hanioğlu, 2011: 145). Bu bağlamda Hanioğlu'na göre Atatürk, Türk milliyetçiliğini bilimsellik üst başlığıyla, ırksal kavramlar eşliğinde Darwinci evrim teorisiyle açıklamaya çalışmaktadır. Darwinci yaklaşımın da temel amacı Hanioğlu'nun ifadesiyle, dinin yerini almasıdır (Hanioğlu, 2011: 161). Bu yüzden Hanioğlu'na göre bilimcilik, materyalizm, sosyal Darwinizm, pozitivizm, Türkizm ve diğer popüler teorilerin bir karışımı, Mustafa Kemal'e geçmişi anlamak ve geleceği öngörmek için büyük bir ütopik çerçeve sağlamaktadır (Hanioğlu, 2011: 228).

Atatürk Wells'in kitabından da oldukça fazla etkilenmiştir. Hatta Atatürk'ün okuduğu kitaplar üzerine yapılan başka bir çalışma olan Gürbüz Tüfekçi'nin iki ciltlik eserinde, kendisinin kitapta bahsi geçen dünyanın maddesel oluşumu, insanın biyolojik evrimi, özellikle İslam'ın Hz. Muhammed aracılığıyla Hristiyanlık ve Yahudiliğin bir toplamı olduğu bölümlerinin altının özellikle çizildiği belirtilmektedir. Aynı zamanda eserin birinci cildinin büyük bir kısmı da Wells'in kitabına ayrılmıştır (Tüfekçi, 1983: 73-162) Wells'in kitabının hayata dair paradigması: dünya tarihini maddenin oluşumuyla başlatmakta; insanı biyolojik evrimin sonucunda ortaya çıktığını iddia etmekte; din ve Tanrı mefhumlarının ise, insan aklının ürünü olarak izah etmektedir. Bu paradigma aynı dönemde ders kitaplarına girdiği de bilinmektedir. Wells'in bu eserinde dünyanın oluşumu materyalist bir biçimde, madde ve kuvvetin yaratıcı etkisiyle açıklanmaktadır. İnsan, biyolojik evrim sonucunda ortaya çıkmıştır. Wells ilgili eserinde, biyolojik evrim sonucunda oluşan insanın, dil/lisan edinme, ırklara ayrılma, dinlerin ortaya çıkışını, medenileşme sürecini de sosyal evrim kanunlarıyla izah etmektedir. Ayrıca Atatürk, Wells'in dünyanın kurtuluşu için önerdiği ortak bir federal dünya devleti fikrini de benimsediğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Atatürk *Nutuk*'unda Wells'in yaklaşımına dair sahip olduğu kanaati şu ifadelerle açıklamaktadır (Atatürk, 2015: 545-546):

> Millete şunu da ihtar ettim ki, kendimizi cihanın hâkimi zannetmek gafleti artık devam etmemelidir. Hakiki mevkiimizi, dünyanın vaziyetini tanımamaktaki gafletle, gafillere uymakla milletimizi sürüklediğimiz felaketler yetişir! Bile bile aynı faciayı devam ettiremeyiz!

Efendiler, İngiliz tarihçilerinden Vels (Wells), iki sene evvel yayımlanan bir tarih yazdı. Eserinin son sayfaları "dünya tarihinin gelecekteki safhası" unvanı altında birtakım görüşleri ihtiva eder.

Bu görüşlerde hedeflenen mesele:

"Un gouvernement federal mondial" (dünya çapında bir birleşik hükümet)'dir.

Vels, bu bölümde, dünya çapında bir birleşik hükümetin nasıl tesis olunabileceğini ve böyle bir devletin esaslı bazı ayırıcı hatları hakkındaki tasavvurlarını ortaya koyuyor ve adaletin ve tek bir kanunun saltanatı altında küremizin nasıl bir halde bulunacağını tahayyül ediyor.

Vels, "Bütün hâkimiyetler tek bir hâkimiyet içinde eritilmezse, milliyetlerin üstünde bir kuvvet meydana çıkmazsa dünya mahvolacaktır" diyor ve "Hakiki devlet, asri hayat şartlarının bir zaruret haline getirdiği dünya birleşik hükümetinden başka bir şey olamaz"; "Muhakkaktır ki, insanlar kendi icatları altında ezilmek istemezlerse, er veya geç birleşmeye mecbur olacaklardır" görüşlerini ileri sürüyor.

"İnsanlığın dayanışması hakkındaki büyük hülyanın nihayet fiile çıkması için ne yapmak ve neyin önüne geçmek lazım geleceği doğru olarak bilinmediği" ve "mütecaviz bir harici siyaset ananesine sahip olan devletlerin, dünya çapında bir devletler ittifakı tarafından güçlükle temsil olunabileceği" de belirtiliyor. Vels'in "Avrupa ve Asya'nın felaketleri ve müşterek ihtiyaçları, belki dünyanın bu iki kısmındaki kavimlerin bir dereceye kadar birleşmesine vesile olacaktır" , "Olabilir ki, bir sıra kısmi birlikler, dünya çapında bir birlikten evvel hâsıl olur" görüşlerini de kaydedeyim.

Efendiler, bütün insanlığın tecrübe, malumat ve düşüncede yükselmesi ve olgunlaşması; Hıristiyanlıktan, Müslümanlıktan, Budizm'den vazgeçerek basitleştirilmiş ve herkes için anlaşılacak hale konulmuş dünya çapında saf ve lekesiz bir dinin kurulması ve insanların şimdiye kadar kavgalar, pislikler, kaba arzu ve iştihalar arasında bir sefalethanede yaşamakta olduklarını kabul ederek, bütün vücutları ve zekâları zehirleyen iltihap tohumlarına galebe etmeye karar vermesi gibi şartların doğmasını lüzumlu kılan bir "dünya çapında birleşik hükümet" tahayyülünün tatlı olduğunu inkâr edecek değiliz.

Atatürk *Nutuk*'ta "Hilafet meselesi hakkında halkın tereddüt ve endişesini gidermek için verdiğim izahat" başlığı altında bu ifadeleri kullanmaktadır. Amaç hilafet taraftarlarının yaklaşımının neden yanlış olduğunu ifade etmektir. Bu yaklaşımla Atatürk, Wells'in geçmiş okuması bağlamında gelecek önerisine de katılmaktadır. Bu yaklaşım şunu da açıkça göstermektedir ki, insanın nereden geldiğine dair "büyük anlatı", insanın nereye gideceğini de belirlemektedir. Bir dine inanan insanlar kendi geçmişlerini dini bir paradigma ile inşa ederek, gelecekte dinî çerçevede ideal bir dünya ve uzak gelecekte de ahiret üzerine hayat tasavvuru içine girmektedirler. Ancak yeni paradigmada maddenin kendiliğinden oluştuğu, insanın ise, biyolojik evrimle meydana geldiği bir dünyada, insan eliyle icat edilen bir din ve gelecek tasavvuru da anlaşılabilir bir durumdur. Bu bağlamda Atatürk, insanlığın kurtuluşunun da bu paradigmaya sıkı sıkıya bağlı olmakla sağlanabileceğine inanmakta ve geleceğin ise, bu şekilde inşa edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Hatta hilafet mevzusunda ısrar edenler için başka bir konuşmasında Atatürk: "Hilafet vaziyetine gelince, ilim ve fennin nurlara boğduğu hakiki medeniyet âleminde gülünç kabul edilmekten başka bir mevzuu kalmış mıydı?" demektedir (Atatürk, 2015: 39). Atatürk burada Hilafet meselesine salt siyasi bir olgu olarak bakmamakta, Batı'da kurumsallaşmış kilisenin karşısına doğa bilimlerini koyarak yeni bir yaklaşım oluşturulmasına benzer bir izahat yaptığı görülmektedir. Aynı zamanda Atatürk, dini kullananların varlığının devam ettiği bir dünyadan

kurtulmak için ilim ve fenni, yani doğa bilimlerini önermekte, bu bağlamda şu şekilde bir açıklama yapmaktadır (Atatürk, 2015: 541):

> Muhterem efendiler, bu kadar cahil ve cihanın ahval ve hakikatlerinden bu derece habersiz Şükrü Hoca ve benzerlerinin milletimizi aldatmak için İslam hükümleri diye yayımladıkları safsataların esasen tekrara değeri yoktur. Fakat, bunca asırlarda olduğu gibi, bugün dahi milletlerin cehaletinden ve taassubundan istifade ederek bin bir türlü siyasi ve şahsi maksat ve menfaat temini için dini alet ve vasıta olarak kullanmak teşebbüsünde bulunanların dâhil ve hariçte mevcudiyeti, bizim bu zeminde söz söylememiz ihtiyacını, ne yazık ki, henüz ortadan kaldırmıyor. İnsanlıkta din hakkındaki hisler ve bilgiler her türlü hurafelerden sıyrılarak hakiki ilim ve fenlerin nurlarıyla saf ve mükemmel oluncaya kadar, din oyunu aktörlerine her yerde tesadüf olunacaktır.

Atatürk'ün *Nutuk* adlı eserinde "Din oyunu aktörleri, Halife'yi bütün İslam'ın hükümdarı yapmak istiyorlardı", başlığıyla bahsettiği konuda, dini kullananlara karşı yaptığı eleştiri de aynı zamanda dinin muhtevası bağlamında ilim ve fen kavramları üzerinden doğa bilimlerini önerdiği de açıkça kendini göstermektedir. "İlim ve fennin nurlarının saf ve mükemmel oluncaya kadar" sözünde dini bir ıslah anlayışını değil, Batı'da o dönem olduğu gibi doğa bilimlerinin dini paradigmanın yerini almasını kast ettiği aşikârdır. Tek Parti Döneminde yaşananlar bu durumun böyle olduğunu kanıtlayacak kadar yeterince delil vermektedir.

Atatürk'ün düşünce dünyasında önemli bir yekûn tutan Wells'in kitabının etkisinin ne derece derin olduğu, kendisinin doğrudan emriyle yazılmaya başlanan ve 1930 yılında ilk baskısı yapılan *Türk Tarihinin Ana Hatları* isimli eserde görülmektedir. Bu eserin yazımı o kadar önemlidir ki dönemin gazeteleri, çalışmanın başlamasından beş yıl sonra bile bu kitabın yazımı ve maksadını manşetten vermekte, Atatürk'ün emriyle yeni ve bilimsel bir tarih yazımına başlandığını okuyucularına duyurmaktadır (Türk tarihi kurumunun yeni programı, 1935: 1). Kendinden sonraki ders kitaplarına kaynaklık edecek ve Tek Parti Dönemi ders kitaplarının çoğunun çerçevesini çizecek olan bu eserde biyolojik ve sosyal Darwinizmin etkisi oldukça yoğun bir şekilde kendini hissettirmektedir. İsmi kadar içeriği de Wells'in *Cihan Tarihinin Umumi Hatları* eserine benzeyen bu çalışma, dünyanın oluşumunu madde ve kuvvetin etkisiyle açıklamaktadır. İnsanın oluşumu ise biyolojik evrimle açıklanırken, dil/lisan, din, tanrı, ırk gibi kavramlar da sosyal evrim ile izah edilmeye çalışılmaktadır (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 5-47). Bu kitaptan sonra Türk Tetkik Cemiyeti bünyesinde oluşturulan bir komisyon tarafından ve yine Atatürk'ün emriyle 1931 yılında dört ciltlik basılan *Tarih* kitabı da aynı içeriğe sahiptir. Bu kitabın ortaokullardaki karşılığı olan üç ciltlik *Ortamektep İçin Tarih* isimli eser için de benzer durumun söz konusu olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Atatürk için tarih oluşturmanın yanında önemli gördüğü diğer bir mesele ise, vatandaşın düşünce dünyasını inşa edecek olan medeniyet bilgisiydi. Bu bağlamda yazım sürecine doğrudan dâhil olduğu, ilk basımı 1931 yılında yapılan *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* isimli eser önem arz etmektedir. Bu esere Atatürk doğrudan katkı sunmuş olmasına rağmen kitabın yazarı olarak Afet İnan'ın ismi yazılmıştır. Bu eser günümüzde *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El*

Yazıları başlığıyla yayınlanmaktadır. Kitabın büyük çoğunluğunda Atatürk'ün muhtelif zamanlarda ele aldığı düşünceleri "Medeni Bilgiler" kısmından sonra başlıklar halinde sıralanmaktadır. Bu eserde bir vatandaşın hangi konuda nasıl düşünmesi gerektiği ayrıntılarıyla işlenmekte; bu bağlamda ahlak ve toplum kavramı Atatürk tarafından şu şekilde izah edilmektedir (İnan, 2010: 29):

> Millet analarının, millet babalarının, millet hocalarının ve millet büyüklerinin, evde, okulda, orduda, fabrikada, her yerde ve her işte millet çocuklarına milletin her bireyine bıkmaksızın ve sürekli olarak verecekleri millî terbiyenin amacı, işte yüksek millî duyguyu sağlamlaştırmak olmalıdır.
>
> Ahlâkın "milli, sosyal" olduğunu söylemek ve "toplum vicdanının bir ifadesidir" demek, aynı zamanda ahlâkın kutsal sıfatını da tanımaktır. Ahlâk kutsaldır; çünkü, aynı değerde eşi yoktur ve başka hiçbir tür değerle ölçülmez.
>
> Ahlâk kutsaldır; çünkü, en büyük ahlâkî gerçeklik sahibi dahi bir etkene bağlıdır. O etken de yalnız ve ancak toplumdur. Ondan başkası yoktur. Tanrılık sıfatında, sembolik bir şekilde düşünülmüş toplum bile vardır. Çünkü, vicdanlarımız üzerinde etkili olan ruhsal hayat, toplumun bireyleri arasında yapılan ve ona gösterilen tepkiden oluşur. Gerçekten toplum yoğun bir fikrî ve ahlâkî faaliyetin odak noktasıdır.
>
> Din birliğinin de bir milletin oluşumunda etkin olduğunu söyleyenler vardır. Fakat biz, bizim gözümüz önündeki Türk milleti tablosunda bunun tersini görmekteyiz.

Ahlakın inşa edilmesinde dinin dışlandığı, topluma tanrısal anlam yüklendiği bir "milli ahlak" inşa etmenin amaçlandığı açıkça görülmektedir. Ayrıca buradaki toplum algısının da Durkheimci bir yoruma benzediğinin de özellikle altını çizmek gerekmektedir. *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları* isimli eserde öjenizmin, doğal seleksiyonun ve bu bağlamda sağlık bakanlığının işlevi en belirgin şekli Atatürk'ün cümleleriyle şu ifadelerle anlatılmaktadır (İnan, 2010: 408):

> Sağlık işlerinin ülkemizde bir bakanlığa konu oluşturacak önemi, Ankara'da yeni devletin kuruluşuyla anlaşılmıştır. Bir toplumun sağlığı, bütün kuvveti ve yaşama gücü sorunudur. Sosyal yardım kavramının resmi teşkilât esasında yer alışı, yalnız Türkiye'de değil, gelişme yolunda çok ilerlemiş bütün ülkelerde de pek eski değildir. Sosyal yardım, bir milletin ve bir toplumun çaresiz ve dayanıksız kalmış, dermandan düşmüş, kendi yaşamasına, tedavisine gereken en küçük vasıtaları bizzat sağlama ve bulma imkânından yoksun organlarının imdadına koşmasıdır. Yeni anlamda millet ve toplum kavramları ancak bu hareketi doğrudan sosyal hassasiyet ile tamamlanır. Yalnız burada bir incelik dikkati çekmelidir. Bir toplum, yaşamak ve hayata gereken şeyleri sağlamak için çalışma kuvvetine sahip olan insanları himaye etmelidir. Asalak yaşamanın kapılarını kapamalıdır. Aksi takdirde çalışanlarının kazançlarını kendilerine tahsis ettirmenin yolunu bulan birtakım tembeller ve dilenciler sınıfı türer. Bunlar, insanlığın acımaya lâyık olmayan yüz karalarıdır.

Atatürk üzerine önemli çalışmaları bulunan kişilerden birisi ve bu bağlamda oldukça kapsamlı biyografi olan *Atatürk* isimli eserin sahibi Andrew Mango'dur. Mango, Atatürk'ün anlaşılması için dünyadaki popüler akımların bilinmesi ve dönemin etkin yaklaşımlarının iyice anlaşılması bağlamında eserine bir giriş yazmakta ve girişinde şu ifadelere yer vermektedir (Mango, 2000: 6):

> Bazı toplumların diğerlerinden daha kötü durumda olması, bazılarının aydınlanmayı kabul ederken, bir kısmının karşı koyması, kendilerini akılcı sayan düşünürlerin, insanoğlunun eşit olmayan yeteneklere sahip ırklara bölündüğünü sanmalarına yol açıyordu. On dokuzuncu yüzyılın sonunda bu eşitsizlik, Charles Darwin'in türlerin kökeni üzerindeki çalışmalarında saptadığı ilkeler toplumlara uygulanarak açıklanabilir ve haklı gösterilebilirdi. Sosyal Darwinciler, hayvanlar için türler ne anlama geliyorsa, insanlar için de ırkların aynı anlama geldiğine inanıyorlardı. Irksal farklılıkların yalnızca siyahlar ve beyazlar, Avrupalılar ve Asyalılar arasında değil, Germenler, Latinler ve Slavlar arasında da varolduğu düşünülüyordu.

Bu bağlamda Mango, Atatürk'ün yaşadığı dönemin popüler bilimi olan doğa bilimlerini çok önemsediğini, bu yaklaşımları almak için hiçbir engel tanımadığını, hatta sosyal yaşamı da bu "bilimsel" yaklaşımlar doğrultusunda inşa etmeye çalıştığını öne sürmektedir (Mango, 2000: 356). Mango'nun bu açıklamalarını destekler mahiyette 1926 yılında çıkarılan ve keyfi çocuk düşürmeyi ağır cezada yargılamayı öngören 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu, 1930 yılında çıkarılan ve kürtajı devlet kontrolüne alan 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1938 yılında çıkarılan ve toplumun geneline sporu yasal zorunluluk tutan Beden Terbiyesi Kanunu örnek olarak gösterilebilir. Çünkü o dönem bu tarz öjenik uygulamalar ve yasal düzenlemeler Avrupa devletlerinde de oldukça yaygındır.

Atatürk için Türk ırkının yeniden inşa edilmesi oldukça önemlidir. Bu yüzden Atatürk sosyal, siyasal ve hukuki bütün mekanizmaların işletilmesini önemli görmektedir. Bu bağlamda Atatürk bu durumu izah edebilmek amacıyla şu şekilde bir açıklama yapmaktadır (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, 1997: 363):

> Muhterem Efendiler! Türk milletinin inkişafına asırlardan beri sed çeken mânileri kaldırmak ve hayat-ı umumiyeye muassır medeniyetin kanunlarını ve vasıtalarını vermek için sarfettiğimiz mesainin, milletin tasvibi umumisine mukaarın (mukarin yani yakın olan bitişik) olduğu muhakkaktır.

Türk olmanın hayatta en önemli durum olduğunu düşünen Atatürk, kendisine karşı yapılan övgüleri kalıtım üzerinden açıklamakta ve şu şekilde bir cevap vermektedir (aktaran Kocatürk, 1999: 199): "bana, insanlar üstünde bir doğuş atfetmeye kalkışmayınız; doğuşumdaki tek fevkaladelik Türk olarak dünyaya gelmemdir". Aynı zamanda Atatürk, kalıtımın yanında eski düzen ile arasına set çekerek Türk'ün yenilendiğini şu şekilde izah etmektedir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, 1997: 233): "Türk milleti her gün yeniden ve çok dikkatli tetkik olunmağa değeri olan bir cevherdir… Türk milleti artık mazinin bin türlü seyyiatı eseri olarak dimağında yer tutan pası silmiştir." Yenilenme ve ilerleme fikri Atatürk için her şeyden önemlidir. Bu durumun inşası için de başvurulan yöntem hiç kuşkusuz "bilimsel" yöntemler diye ifade edilen Darwinci paradigma olmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinin 1932 yılında düzenlediği Türkiye Güzellik Kraliçesi Yarışması'nda birinci olan Keriman Halis, daha sonra 31 Temmuz 1932'de Belçika'nın Spa kentinde yapılan ve yirmi sekiz ülkenin delegelerinin katıldığı Dünya Güzellik Yarışmasında birinci olarak "Dünya Güzellik Kraliçesi" seçilmiştir. Bu durum Mustafa Kemal Atatürk'e sorulduğunda: "Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihi olarak bildiğim için Türk kızlarından birinin dünya güzeli

intihap olunmuş olmasını çok tabii buldum" diye cevap vermektedir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, 1997: 236). Atatürk'ün düşünce dünyasında ırk, kalıtım, biyoloji gibi parametreler düşünsel ve içtimai her alanın açıklanmasında önemli birer araca dönüşmekte, popüler bilimin büyük anlatısı günlük diline de yansımaya başladığı görülmektedir.

Uğur Mumcu 10-29 Haziran 1990 tarihleri arasında Cumhuriyet Gazetesi'nde "Kazım Karabekir Anlatıyor" başlıklı bir yazı dizisi kaleme almaktadır. Daha sonra bu yazı dizisi *Kazım Karabekir Anlatıyor* başlıklı bir kitaba dönüşmektedir. Mumcu'nun *Kazım Karabekir Anlatıyor* adlı eserinde, Atatürk ile Karabekir arasında geçtiği iddia edilen bir diyalog dikkat çekmektedir. Eserde Atatürk'ün ülkenin zenginleşmesi ve ilerlemesi için şu şekilde bir öneride bulunduğu ifade edilmektedir (Mumcu, 1993: 84):

> Dini ve namusu olanlar kazanamazlar, fakir kalmaya mahkûmdurlar. Böyle kimselerle memleketi zenginleştirmek mümkün değildir. Onun için önce din ve namus telakkisini kaldırmalıyız. Partiyi, bunu kabul edenlerle kuvvetlendirmeli ve bunları çabuk zengin etmeliyiz. Bu suretle kalkınma kolay ve çabuk olur.

Atatürk'ün söylediği ifade edilen bu açıklama aslında dönemin sosyal Darwinist algısının önemli argümanlarındandır. Bernard de Mandeville'nin *The Fable of The Bees* (Arılar Masalı) adlı eserinde geçen ve klasik liberal ekonominin temellerini attığı söylenen eserin temel yaklaşımı Atatürk'ün ifade ettiği iddia edilen sözlerle birebir uyumludur. Aynı zamanda Mumcu'nun Atatürk'ün söylediğini iddia ettiği bu sözler Arthur Schopenhauer'un hayatın temel ilkesinin erdem değil, erdemsizlik olduğu ve kazanmak isteyenlerin erdemsizliği tercih etmesi gerektiği yönündeki açıklamasına da benzemektedir.

Yeni devletin oluşmasında oldukça önemli olan Türk tarih kongreleri de içerisinde biyolojik ve sosyal Darwinizm, öjenizm, ırk, kan, taş, kaya ve toprak gibi yeni büyük anlatının argümanlarını barındıran önemli çalışmalar arasındadır. Birincisi 1932 yılında, ikincisi 1937 yılında yapılan bu iki büyük kongre Tek Parti Dönemi'nin en önemli olayları arasında yer almaktadır. Atatürk'ün bütün süreçlerine bizzat katıldığı ve bütün sunumları bizzat dinlediği düşünülürse, bu kongrelerin mahiyeti daha iyi anlaşılacaktır. Bu kongrelerdeki sunumlarda tekâmül ve tabiat kanunları ile evrim teorisi işlenmekte, antropolojik ölçütlerle ırk tasnifleri yapılmakta, kan ölçümleri ile saf kan bulunmaya çalışılmakta, insanların sosyal hayatta biyolojik olarak nasıl bir vasfa sahip olması gerektiği tartışılmakta, dil ve ırk kavramları arasında evrimci bir ilişki kurulma çabasına girilmekte, hukuk ile antropoloji arasında bağlantı kurulmakta ve insanların parmak izleriyle karakterleri arasında ilişkilendirilmeler yapılmaktadır. Hem klasik Darwinizm bağlamında hem de dönemin şartlarında Batı'daki yansımalarıyla sosyal Darwinizmin bütün şubelerinin tartışıldığı bu iki büyük kongre, Atatürk'ün düşünce dünyasının anlaşılması bağlamında da oldukça önemlidir.

Atatürk 1936 yılında manevi kızı ve aynı zamanda Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afet İnan'ı İsviçre'nin Cenevre kentine Prof. Dr. Eugène Pittard'ın öğrencisi olarak göndermişti. İnan bu eğitimi bağlamında İnan bir doktora tezi hazırlamıştır. Bu çalışma 1937 yılında Atatürk'ün emriyle

başlamış, Anadolu “mıntıka” adı verilen on bölgeye ayrılmış ve 64.000 kadın ve erkek anket kapsamına alınıp antropolojik ölçümlere tabi tutulmuştur (İnan, 1947: 1, 69). Çalışma iki kez Fransızca olarak yayınlandıktan sonra 1947 yılında Türk Tarih Kurumu Basımevi tarafından Türkçe olarak basılmıştır. Eserin Fransızca orijinal ismi *L'Anatolie, le Pays de la “Race” Turque (Anadolu; Türk “Irk”nın Yurdu)* olarak belirlenmiştir. Türkçe baskısında ismin değiştiği ve *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi* üst başlığıyla basıldığı görülmektedir (Toprak, 2012: 98). İnan bu çalışması için Atatürk'ün doğrudan ilgilendiğini, devletin bütün imkânlarını seferber ettiğini ve Atatürk'ün katkıları olmasa bu eserin tamamlanma ihtimalinin olmadığını ifade etmektedir (İnan, 1947: 5-6). Bu çalışma sayesinde İnan, Anadolu insanlarını antropolojik ölçümlere tabi tutarak ideal Türk ırkı modelini bulmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada İnan, elde ettiği verileri o kadar önemsemektedir ki bu veriler ışığında içtimai hayatın da inşa edilmesi gerektiğini ve okullardan askeriyeye, iş yaşamından spor alanına kadar pek çok alanın antropolojik ölçütler çerçevesinde dizayn edilmesini savunmaktadır (İnan, 1947: 10-11). Sosyal Darwinizmin yirminci yüzyılın birinci yarısında görünür olduğu önemli alanlarından birisi olan öjenizm, İnan tarafından da toplumun inşa ve ihyası için önerilmekte, ideal bir toplumun yaratılması için öncelik olarak ifade edilmektedir.

3.2.3. Türk Tarih Kongreleri: Darwinizm'in Antropolojik Yansımaları

Tek Parti Döneminin ruhunu yansıtan en önemli olaylar arasında Türk tarih kongreleri gösterilmektedir. Birincisi 2-11 Temmuz 1932, ikincisi ise 20-25 Eylül 1937 yılında gerçekleştirilmiştir. Birinci Türk Tarih Kongresi kayıtları incelendiğinde insana, ırka ve Türk ırkına dair açıklamaların antropolojik çerçevede yapılmaya başlandığı görülmektedir. Bu kongrenin en etkin isimlerinden birisi Şevket Aziz Kansu'dur. Kansu bu kongrede antropoloji üzerine bilimsel anlamda ihtisas yapmış tek temsilcidir. Kansu daha sonra Ankara Üniversitesi'nin de kuruculuğunu üstlenmiş ve ilk rektörü olmuştur.

Birinci Türk Tarih Kongresinde Kansu, son iki yıldır İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Antropoloji laboratuvarında, kafatasları üzerine yapmış olduğu çalışmaları “Türklerin Antropolojisi” başlığıyla sunmuştur. Bu sunumda Kansu, insanın fizyolojik olarak tekâmüle uğradığını, bu durumun da determinist bir şekilde meydana geldiğini, biyolojik açıdan bunun oldukça önemli olduğunu ifade ederek Darwinizmi antropolojik üslup ile şu şekilde açıklamaktadır (Kansu, 1932: 271):

> Efendiler; Kraniyolojide kafa ilminde bazı muayyen kuturlar (daireler) vardır. Bu kuturlar Fiziko-şimik amillere bağlı hayatın uzvî tekâmülünde ki determinizmanın ifadesi olmak itibarile biyolojik, rasik bir kıymet arzederler. Tâ Retzius'dan itibaren kafanın azami kudamı halfı ve mustaraz kutularının (enine daire) birbirine nispetinden çıkan ve böylece dünya üzerindeki beşer ırklarının tasnifine yarayan kafa karinesinden başka bir ırkın tekâmülünün morfolojik çehresini göstererek kuturlara ve onların karinelerine malikiz. Antropoloji böyle morfolojik karakterleri ifade edecek ölçülere sahip olmakla cidden müftehirdir. İnsanın insanlar arasında ve hayvanat arasındaki mevkiini tayine yarayan bu kuturların ve nispetlerin antropolojik büyük bir kıymeti vardır. Bu karakterler etnik bir grubun morfolojik kıymeti hakkında bir fikir verebilir.

Sunumunun devamında belli başlı antropolojik ölçümleri paylaşan Kansu, bu ölçümlerin insanın biyolojik evrimini anlama bağlamında oldukça önemli olduğunu söylemektedir. Biyolojik evrim ile antropolojik ölçümler arasındaki ilişkiyi ise Kansu, şu cümlelerle ifade etmektedir (Kansu, 1932: 273-274):

> Filhakika iptidaî ve mütekâmil akvamda bu karinenin sıralanışı şöyledir. Sora Seriyer ve antropolojik kıymeti olan diğer bir ehemmiyetli karine kafanın (azmi kafa) dediğimiz kısmının kaidesi arasında alınan kutrun nispetidir. Sora üst çenenin uzunluğu ile genişliğini ifade eden kuturların darbından doğan üst çene sathıdır. Kıhıf yalnız dimağî kütleyi ihtiva ettiğinden dolayı değil aynı zamanda hayvaniyetten beri tekâmül, istihale ve inkişaf eden bir cihaz olduğundan dolayı de mühimdir. Binaenaleyh yukarıdaki kutrun ve karinelerin delaletlerini anlamak için ufak bir tahlil yapalım.
>
> Üst çene sathının ırklara göre bu aşikâr azalıp çoğalmasını tespit etmek kraniyolojik tetkiklerin ehemmiyeti hakkında bize ikna edici bir misal teşkil etmiyor mu?
>
> Efendiler, tetkikat göstermiştir ki üst çene sathının neşvüneması ile dimağ kütlesinin neşvüneması arasında sıkı bir rabıta vardır. Yani dimağ kütlesi büyüdükçe üst çene sathı küçülüyor. Üst çene sathı büyüdükçe dimağ kütlesi küçülüyor. Bu rabıtanın mevcudiyeti yalnız beşer ırklarında değil, ayni bir ırka veya kavmî zümreye dâhil fertler üzerinde de bugün tespit edilmiştir. Biliyoruz ki bir kafa esas itibarile iki kısımdır. Birincisi yüz kısmı, diğeri dimağı muhtevi kısmıdır. Bu noktayı tasrihten sora alınan en dar kutrunu ölçmekten maksat fussu çephilerin neşvünemasını takribi olarak anlamak içindir. Filhakika bugünkü psikoloji, fizyoloji bize ispat etmiştir ki ideasyon merkezleri bu fuslardandır. Hayvanattan bu fussu çephiler bir determinizmanın tesiri altında neşvünema bulmuşlardır. Ve bu tedrici tekâmül sayısız asırlarca muhite tetabuk etmek zaruretinde kalarak istihaleye maruz beşerde vukua gelmiştir.

İnsanın var oluşunu antropoloji ilminin diliyle evrimci paradigma ile açıklayan Kansu, Türk ırkının da böyle bir kronolojik tekâmül sonunda ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bu nedenle insanı "hayvaniyetten beri tekâmül, istihale ve inkişaf eden bir cihaz" olarak tanımlamaktadır. Türk ırkının evrimsel bir süreç sonucunda oluştuğunu öne süren Kansu, aynı zamanda Türk'ün Alp adamı ve brakisefal tasnifi içinde olduğunu öne sürmektedir (Kansu, 1932: 275-276).

Birinci Türk Tarih Kongresinde Halil Nimetullah Bey, "Ferdi Varlık, İçtimai Varlık" başlıklı bir sunum yapmakta ve insanın biyolojik evriminden sonra sosyal evriminden söz etmektedir. İnsanın sosyal evriminden önceki süreci hiçlik olarak tanımlayan Halil Nimetullah Bey, bu durumu şu şekilde izah etmektedir (Halil Nimetullah Bey: 1932: 327):

> Biliyoruz ki insanların mevcudiyeti iki türlü varlıktan tekevvün eder: Ferdi varlık, içtimai varlık. Ferdi varlığın uzvî, ruhî kısmından başka bütün unsurlarının içtimaî olduğu, bugün ilmin vardığı en son hakikatlerden biridir. Evet, fertte insanî, diğer bir tabirle manevi dediğimiz varlık ferdin mensup olduğu içtimaî zümreyi teşkil eden içtimaî müesseselerin ferdin ruhunda yarattığı, içtimaî unsurlardır, fert bu içtimaî varlığını edindikten soradır ki asıl insanî hayatını edinmiş, cemiyetin bir adamı olmuş olur. Ondan evvel ise bir hiçten başka bir şey değildir.

İnsanın sosyal süreçlere adapte olarak "daha insan" olmasını anlatan Halil Nimetullah Bey, öncesi durumu "hiç"lik olarak anlatmaktadır. Dini paradigmada insan yaratılırken "ilim verilerek" yaratılması tezinin tersinde bir yaklaşımdır. İnsanın "bilimsel" var oluşu dışındaki açıklamaların doğru olmadığını, bu yüzden de insanın tekevvününü yani var oluşunu izah etmenin yalnız "ilmi" usullerle olacağını, bunun dışındaki farazi ve harici âlemden yaratım izahlarının yanlış olduğunu

söyleyen Halil Nimetullah Bey bu usulü şu şekilde açıklamaktadır (Halil Nimetullah Bey: 1932: 328-329):

> Arkadaşlar, bu arada ilim meselesi gözümüzün önüne gelir. Biliyoruz ki ilim, nefsin harici âlemde tekevvün etmekte olan hadiseleri usulî bir surette alması ve o hadiseleri müstakir (istikrarlı) nispetlerine raptederek izah etmesidir. İlim demek usul demektir. Mütearefesi (belirtisi) ise, hepimizin malûmudur. Bunu da tahlil edersek görürüz ki, ilim, haricî âlemde olmakta olan hadiseleri nefsin olduğu gibi yani müspet şe'niyet halinde alması ve o suretle izah etmesile, yani hadiseleri nefsin her türlü hislerden itikatlardan azade olarak sübjektif değil objektif, hissi değil aklî, hayalî değil şe'ni olarak almasile husul bulur.

Tek Parti Döneminin önemli isimlerinden, Atatürk'ün doğrudan daveti ile Türkiye'ye gelen, farklı dönemlerde pek çok kez milletvekilliği yapmış, Ankara Hukuk Fakültesinin, Türk Dil Kurumunun ve Türk Tarih Kurumunun kurucularından olan Sadri Maksudi Arsal, Birinci Türk Tarih Kongresinde "Tarihin Amilleri" isimli bir sunum gerçekleştirmiştir. Tarihin amilleri, bugünkü anlamıyla tarihin ortaya çıkmasına neden olan sebepler şeklinde ifade edilebilir. Bu sunumunda Arsal, tarihî olayların ortaya çıkmasına neden olan hadiseleri sıralarken fizik, coğrafya, ırkın gelişimi ve tekâmül kanununu saymaktadır (Arsal, 1932: 343). "Tekâmül Kanunu (Evolution)" şeklinde başlıklandırdığı kısımda ise, şu ifadeleri kullanmaktadır (Arsal, 1932: 351-352):

> Beşeriyet tarihinde terakki (Progres) fikri eskidir. Bu fikrin tekâmül kanunu ismile bir ilmi mahiyet iktisap etmesi Laplace, Lamarck, Darwin ve Spencer sayesindedir.
>
> Laplace, ecram-ı semaviyenin tekevvününe dair nazariyesinde, bütün ecram-ı semaviyenin (gök cisimlerinin) bidayette şekilsiz, heyulâî mahiyette olan maddeden ayrılarak şekil almış olduklarını ileri sürdü.
>
> Lamarck bütün hayvanat nevilerinin bidayette mahdut birkaç neviden neşet ettiğini, hayvan nevilerinin çoğalmasında üç amilin (muhitin, muhite intibak, itiyadın) tesiri olduğunu ileri sürdü. Diğer tabirle istihale (transformisme) nazariyesini ortaya attı. Darwin ise hayvani ve nebati nevilerin çoğalmasında bilhassa tabiî ıstıfa (Selection naturelle) ve hayat mücadelesinin âmil olduğunu ispat etti. Bütün bu nazariyelere istinat ederek Herbert Spencer tekâmül (evolution) fikrine müstenit bir felsefe sistemi tesis etti. Laplace ancak ecram-ı semaviye tekevvünde tekâmülden bahsediyordu. Lamarck'la Darwin'e göre istihale zihayat uzviyetlerin inkişafında da esas oldu.
>
> Spencer tekâmülün (evolution) umumi bir tabiat ve hayat kanunu olduğu fikrini ileri sürdü. Bu evolution kanunu ancak ecram-ı semaviye yahut zihayat uzviyetlerin inkişafında değil, bütün hayatta, maddi ve manevi bütün sahalarda tecelli eden bir kanundur. Herşey bu kanuna tabidir, herşey bu kanuna göre inkişaf eder, dedi. Spencer bu kanunun mahiyetini de izah etti. Burada uzun uzadiye evolution kanununun mahiyetinden bahsedecek değilim. Biliyorsunuz, Spencer'e göre herşey inkişaf etmek kabiliyetine haizdir. Bu inkişaf ta dağınıklıktan topluluğa (integration), mütecanislikten (Homogene), gayri mütecanisliğe (Heterogene), müphemlikten muayyenliğe istihaleden ibarettir. Tekâmül bu istihale ve tahavvüllerin mahsulüdür.
>
> Bizim Darwin'in Transformizm kanunile Spencer'ın evolution kanununa nazarımız ne idir? Beyler, biz Transformizmi kabul etmiş bulunuyoruz; evolution'a gelince umumî tekâmül temayülü manasında biz evolution'u da kabul ediyoruz.

Bu izahatından da anlaşılacağı üzere Atatürk'ün yakın çevresinde yer alan Arsal'ın dünyanın ortaya çıkışını maddenin tekâmülü, insanın ortaya çıkışını ise, biyolojik evrim ile izah etmekte ve doğal seleksiyon ve hayat mücadelesi yaklaşımlarını benimsemektedir. Arsal'ın bu ifadesinde hem biyolojik hem de sosyal Darwinizm'in temel argümanları tarihi ortaya çıkaran en önemli nedenler olarak kendini göstermektedir.

Türk siyasal hayatında *Üç Tarzı Siyaset* isimli eseriyle bilinen, dört dönem milletvekilliği yapmış, Türk Tarih Kurumu'nun kurucu üyelerinden Yusuf Akçura, Birinci Türk Tarih Kongresinde "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair" başlıklı bir sunum yapmıştır. Bu sunumunda Akçura, Maarif Vekâletinin liseler başta olmak üzere okutulmak için yeni usul ve metodoloji belirlediğine, buna dair de çeşitli yayınlar yapıldığına değinmektedir (Akçura, 1932: 582). Osmanlı döneminde anlatılan tarih yöntemini eleştiren Akçura, Kitabı Mukaddes üzerinden yaratılış paradigması bağlamında bir yöntemin izlendiğini izah etmektedir. Hz. Âdem'in yaratılışı ile başlayan bu tarih algısında, Hz. Nuh'un insanlığın ikinci atası olarak anılmakta olduğunu ve insanlığın geçmişinin 7516 yıl geriye götürülmekte olduğunu ifade etmektedir (Akçura, 1932: 583-584). Bu yaratılış paradigması ile de Osmanlı tarihinin izah edildiğini ileri süren Akçura (1932: 584): "Bütün bu gayri vaki vakalar, tarihî usullerin tekâmülü sayesinde tarihten dışarıya atılabildi" demektedir. Tarihi paradigmanın değişimini antropoloji ilmine bağlayan Akçura, bu durumu şu şekilde izah etmektedir (Akçura, 1932: 585):

> Hele hilkati Âdem ve hilkati Kâinat meseleleri… XIX uncu asırda dünya yuvarlağının toprak denilen kabuğu kazıla, kazıla, 7 bin, 8 bin değil, daha pek çok bin seneler evvel ölmüş insanların kemikleri meydana çıkarıldı; Ebülbeşerden önce de benibeşer, yeryüzünde mevcut demekti! Ahdıatik'in hikâyeleri, bu maddi deliller önünde artık ayakta duramadı.
>
> Ahdıatik'in mevsuk ve mukaddes olduğuna inanan Yahudi ve Hıristiyanlar bile yanlışlığı bu kadar aşikâr olan vakıalar üzerine inat ve ısrar etmiyerek, bazı tefsirlere kalkışmak zaruretini duydular.

Atatürk'ün düşünce dünyasına sosyal Darwinist Wells'i taşıyan isimlerden Akçura'nın Wells'in eserinin ilk bölümündeki paradigmayı aynen savunması ne tesadüf ne de afaki bir durumdur. Akçura'nın tabiriyle, toprak ve onun içinden çıkan kemiklerin diliyle inşa edilmeye çalışılan sosyal Darwinist tarih algısı, Birinci Türk Tarih Kongresi'nin temel paradigmasını belirlemektedir.

Atatürk'ün açıktan destek verdiği ve bütün süreçlerine katıldığı Birinci Türk Tarih Kongresi'nden sonra, 20-25 Eylül 1937 tarihinde İkinci Türk Tarih Kongresi düzenlenmiştir. İkinci Türk Tarih Kongresi'ne hasta olmasına rağmen Atatürk katılmakta ve bütün sunumları dinlemektedir. Sosyal Darwinizm'in antropoloji ile izah edilme gayreti İkinci Türk Tarih Kongresine de sirayet etmekte ve yapılan sunumların büyük çoğunluğu bu yaklaşımı destekler mahiyettedir. Bu bağlamda İkinci Türk Tarih Kongresinde açılış konuşmalarından birisini yapan, Kongrenin başkanlarından, Milli Savunma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği ve yedi dönem milletvekilliği yapmış olan Saffet Arıkan, tarih

bağlamında yeni bir yaklaşıma sahip olduklarını belirtmektedir. Bu açılış konuşmasını yaptığı sırada Maarif Vekili (Milli Eğitim Bakanı) olan Arıkan, amaçlarının milletlerin orijinal varlıklarını bulmak olduğunu ve bu bağlamda arkeoloji ve antropoloji ilminin kendilerine yol gösterdiğinden söz etmektedir. Hurafeler ve dinî yaklaşımlardan kurtulduklarını ifade eden Arıkan, bu yaklaşımların üniversiteler başta olmak üzere ilmi alandan atılmaya çalışıldığından söz etmektedir. Bu yeni yaklaşımlar üzerinden yeni bir ahlâk inşa etmeyi amaçladıklarını açıklayan Arıkan, yeni ilmi gerçekler ile bu amaçlarını gerçekleştirmek istediklerini beyan etmektedir. Bu bağlamda Atatürk'ün verdiği desteklerden dolayı da Arıkan, konuşmasını bitirirken, kendisine şükranlarını sunmaktadır (Arıkan, 1937: 2).

İkinci Türk Tarih Kongresi başkanlarından, Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri ve üç dönem milletvekilliği yapmış olan İbrahim Necmi Dilmen, Kongrenin amacının yıllardan beri tarih sahasında çalışılarak elde edilmiş "hakikat"leri sunmak olduğunu belirtmiştir (Dilmen, 1937: 4). Kongrenin bir diğer başkanı, Afet İnan'ın Cenevre Üniversitesinden hocası Eugène Pittard da ecnebi âlimler adına bir açılış konuşması yapmaktadır. Pittard tarih ders kitaplarının yeniden yazıldığını belirtmekte, beşer tarihinin içinde beşerin maceralarının cüzi bir yer tuttuğunu ve tarihi insan denilen beşerin kendisiyle başlatmak gerektiğinden bahsetmektedir. Tarih Pittard'a göre, "her yerde kendi protohistoryasından neşet etmiş, protohistoryası da prehistoryasından vücut bulmuştur" (Pittard, 1937: 5). Medeniyetlerin menşeini bulmanın tarihin asıl amacı olduğunu söyleyen Pittard, prehistorya keşiflerinin bu bağlamda yol gösterici olduğunu ileri sürmekte ve tarih ilminin, her şeyin birbirinden tenasül ettiğini insana öğrettiğinden bahsetmektedir. Bu çalışmalara verdiği ehemmiyet nedeniyle de Pittard Atatürk'e özellikle teşekkürlerini sunmaktadır. (Pittard, 1937: 6).

İkinci Türk Tarih Kongresinde "Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti" başlıklı sunum yapan Afet İnan, beşer tarihini antropolojik ölçüde incelediklerini ve bu incelemeleri sayesinde Türk ırkının beyaz ve brakisefal olduğunu öne sürmektedir (İnan, 1937: 8). Bu tarihi yaklaşımın ilk, orta ve lise tarih kitaplarında öğretildiğini ifade eden İnan, antropolojinin kendilerine yol gösterdiğini söylemektedir (İnan, 1937: 9). Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yapılan ve 1933-1937 yıllarını kapsayan arkeolojik çalışmalardan bahseden İnan, Paleolitik devirlere kadar gidecek tarihî bir paradigmaya sahip olunduğundan iftiharla söz etmektedir (İnan, 1937: 10-11). Bu bulgular sayesinde umumi cihan kültür tarihinin aydınlatılacağını belirten İnan, bu arkeolojik çalışmaların daha sonraki çalışmalara da ışık tutacağını ifade etmektedir (İnan, 1937: 15).

Dönemin Türk Tarih Kurumu Genel Sekreteri, büyükelçilik ve dört dönem milletvekilliği yapmış olan Ali Muzaffer Göker kongrede "Tarih Kurumunun İlmî ve İdari Faaliyeti" başlıklı bir sunum yapmıştır. Cumhuriyet devrine kadar okutulan tarih derslerinin hakikate uygun olmadığını söyleyen Göker, bunun için tarih ders kitapları serisi hazırlandığından, dönemin "hakikat"lerine uygun müfredat belirlendiğinden bahsetmektedir (Göker, 1937: 16). Bu bağlamda *Türk Tarihinin Ana Hatları* başlıklı bir çalışma yaptıklarını belirten Göker, bu kitapta ilmi bir tarih anlatımı yapıldığını ifade etmektedir (Göker, 1937: 17-18). Aynı zamanda ülkenin muhtelif yerlerinde

insanlar üzerinde arkeolojik anketler yaptıklarına değinen Göker, bu sayede belli bir ilmi birikimin de oluştuğundan söz etmektedir (Göker, 1937: 18-20).

Kongrenin açılış konuşmasını yapan ve kongre başkanlarından Dilmen, aynı zamanda “Türk Tarih Tezinde Güneş Dil Teorisinin Yeri ve Değeri” başlıklı bir sunum da yapmıştır. Bu sunumda Dilmen, tarihin uzak devirlerinin hakikatlerini jeoloji, arkeoloji ve antropoloji ile ortaya koyduklarından, bu sayede yeryüzünün derinliklerinde olan sırları yeryüzünün üstüne çıkardıklarından bahsetmektedir. Yaşayan bir dilin geçmiş ile bağlantısını ve geçirdiği değişimleri de bu ilimler sayesinde anladıklarını ifade eden Dilmen, Türk Tarih Tezinin ve Güneş Dil teorisinin bu kaynaklardan beslendiğinden bahsetmektedir (Dilmen, 1937: 85).

Dilmen gibi dil meselesini antropoloji ile açıklamaya çalışan diğer bir isim de Hasan Reşit Tankut’dur. Yedi dönem milletvekilliği yapmış, Türk Dil Kurumunun kurucularından, Güneş Dil Teorisinin öncülerinden Tankut, kongrede “Dil ve Irk Münasebetleri Hakkında” isimli bir sunum yapmıştır. Dil olgusunun, insan gibi evrimsel süreçle izah edilmesi gerektiğini savunan Tankut, dil ve ırkın ayrılmaz bağlarının olduğunu savunmuştur (Tankut, 1937: 221-222). Dilin yapısını biyolojik ve antropolojik saiklerle ifade edilebileceğini savunan Tankut: “Öteden beri dil tipolojisi bahsini dolduran bu ırk mevzuu bizim de kuvvetle müdafaa ettiğimiz mevzuudur”, demektedir (Tankut, 1937: 222). Brakisefal ırkların ayrı ayrı dil konuştukları iddiasına karşın, köken itibariyle aynı dili konuştuklarını iddia eden Tankut, ilk insan gruplarının aynı kökten gelmeleri bağlamında biyolojik ve mental şartların daima aynı kaldığını öne sürmektedir (Tankut, 1937: 223). Atatürk’ün dehası sayesinde bu gerçeğin ortaya çıktığını ifade eden Tankut, bütün dillerin prototürk olduklarını düşünmektedir (Tankut, 1937: 223).

Türk Tarih Kongresine katılmış yabancı ilim insanlarından Marguerite Dellenbach “Türklerin Antropolojik Tarihlerine Dair Vesikalar” başlıklı bir sunum yapmakta ve insanların baş ve vücut ölçümleri neticesinde Türk ırkının alp ve brakisefal olduğunu ileri sürmektedir. Irkların tespitinde burun, çehre, göz ve saç rengi gibi karinelerin çok önemli olduğunu vurgulayan Dellenbach, bunlar sayesinde ırk zümrelerinin tespitinin sağlanabildiğini ileri sürmektedir (Dellenbach, 1937: 376). Ermenilerle Kürtlerin aynı antropolojik vasıflara sahip olduğunu öne süren Dellenbach (1937: 379), Avrupalıların ise, Türk kökenine sahip olduğunu iddia etmektedir (Dellenbach, 1937: 380).

Türk edebiyatının önemli şahsiyetlerinden, dışişleri bakanlığı, başbakan yardımcılığı ve altı dönem milletvekilliği yapmış olan Fuat Köprülü, kongrede “Ortazaman Türk Hukukî Müesseseleri” isimli bir sunum yapmıştır. Köprülü bu sunumunda “İslam amme hukukundan bağımsız bir Türk amme hukuku var mıdır” sorusuna cevap aramaktadır (Köprülü, 1937: 383). Bu soruya cevap olarak, elbette var olduğunu ve bu kabiliyeti ise, Türklere atalarından gelen bir yetenek olarak izah etmektedir. Bu kabiliyetin karinesi olarak da Köprülü, prehistorik delillerin, mazinin bu durumu kanıtladığını iddia etmektedir (Köprülü, 1937: 418). Diğer bir ifadeyle

Köprülü, hukuk inşa etme kabiliyetini dahi kalıtım ile açıklamakta, antropolojik tarihi verileri de bu duruma delil olarak göstermektedir.

Tek Parti Döneminde öjenizm üzerine hatırı sayılır çalışmaları olan Sadi Irmak, bu kongrede "Türk Irkının Biyolojisine Dair Araştırmalar Kan Grupları ve Parmak İzleri" başlıklı bir sunum yapmıştır. Bu sunumda Irmak, ırk olgusunun biyolojik ve psikolojik bir vahdet olduğunu iddia etmektedir (Irmak, 1937: 841). Anadolu'da 400 insan üzerinde kan testleri yaptığından (Irmak, 1937: 842) ve insan ırkını kan gruplarına göre dört gruba ayırdığından söz eden Irmak, bu ayrımın ırkın tayininde oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır (Irmak, 1937: 843). Yaptığı kan testleri sonucu Türk ırkının kan bakımından Avrupalı ırklar grubuna girdiğini düşünen Irmak, Türklerin kanının Arap, İran, Çingene ve Hindu kan gruplarından farklı olduğunu öne sürmektedir (Irmak, 1937: 844). Türk ırkının parmak izinde de aynı durumun geçerli olduğunu düşünen Irmak, Türklerin parmak izi karinelerinin Avrupa ırkı ile benzerlik gösterdiğini ifade etmektedir (Irmak, 1937: 845).

Kongrede Sadi Irmak'ın hemen arkasından söz alan Nureddin Onur, sunumu için Irmak ile benzer bir konu seçmekte ve "Kan Grupları Bakımından Türk Irkının Menşei Hakkında Bir Etüd" başlıklı bir tebliğ sunmaktadır. İnsan ırklarını birbirinden ayırmak için önceden renklerin ölçü olarak kullanıldığından bahseden Onur, bu ayrımın basit bir ayrım olduğundan, böyle mühim bir meselenin antropolojik ölçümlerin ince formülleriyle çözülmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Tekâmül meselesine oldukça fazla önem atfettiğini düşündüğü antropologların, biyolojinin yeni buluşlarından faydalandığını ifade eden Onur, evrim süreci sonunda insan ırkının kan gruplarıyla ayrımının yapılabileceğinden bahsetmektedir (Onur, 1937: 845). İnsanın tabiî kanunlar sonucunda, mutasyonla bugünkü halini aldığını söyleyen Onur, insanın mutasyonunun durduğunu, kan grupları, yani kalıtımla bir sonraki nesle aynı şekilde kan özelliklerinin aktarıldığını ileri sürmektedir (Onur, 1937: 848). Çalışmasında iki sonuca varan Onur, birinci olarak, insan nevinin menşei olarak tek bir kaynak olduğunu, onun da kan gruplarından çıkan 0 grubu olduğunu ifade etmektedir. İkinci olarak ise, tekâmül devrinde insan uzviyetinin umumi manasıyla doğal şartlara uymak için geçirmiş olduğu evrimin 0 kan grubundan A ve B kan gruplarına ayrıldığını öne sürmektedir (Onur, 1937: 849). Ayrıca 1931 yılından 1937 yılına kadar 3.729 Türk kanını tetkik ettiğini ifade eden Onur, genellikle Avrupa ırklarında olduğu gibi A grubuna daha çok rastladığından bahsetmektedir (Onur, 1937: 850). Hatta Onur, A grubu kanı Avrupa'ya getirenlerin de Türk ırkı olduğunu iddia etmektedir (Onur, 1937: 851).

Türk siyasal hayatında oldukça önemli şahsiyetlerden olan, anayasa hukukçusu, ordinaryüs profesör unvanına sahip Ali Fuat Başgil kongrede, "Türk Milliyetçiliği Doğuşu - Manası - Gayesi ve Vasıfları" başlıklı bir sunum yapmaktadır. Milliyetçilik olgusunun insan yaşamında oldukça önemli olduğunu ifade eden Başgil, milliyetçiliğin kökenini evrim teorisiyle açıklamakta ve şu şekilde bir izah yapmaktadır (Başgil, 1937: 985):

> Bugün medeni dünyaya baktığımız zaman, insanları bir takım hususiyet ve vasıflarla birbirinden ayrılmış gruplar halinde yaşar görüyoruz. Bu, bugün böyle olduğu gibi, dün de böyle idi. Ve çok muhtemeldir ki, yarın da böyle olacaktır. İnsan daima küçük veya büyük bir gruba bağlanacaktır. Çünkü tarih bize gösteriyor ki, insanın içtimaîlik tıyneti, devirler içindeki tekâmülünden muhtelif şekiller almış ve ferdi daima gittikçe genişleyen bir gruba bağlamış; insan huzur ve saadetin imkânlarını daima bir gruba bağlanmakta aramıştır. Eski patriyarkal aileler ve klanlar bu sosyal tıynetin ilk zuhurları ve ferdin bağlandığı ilk gruplar olmuştur. Tek sellüllü hayvancıklara benzeyen bu basit ve mahdut grupların tarihî istihaleler içinde birbiriyle kaynaşmasından kabile ve site gibi biraz daha genişçe gruplar peyda olmuş ve yine bir takım istihaleler içinde, kabilelerin birleşmesi, sitelerin genişlemesi ile daha geniş ve teşkilatlı ırkî ve tarihî birlikler kurulmuştur ki, işte millet diye bu birliklere diyoruz.

Milliyetçilik olgusunun kökenini açıkça evrim teorisiyle açıklayan Başgil, bu durumun ise hayatın doğal kanunu olduğunu söylemektedir. "Tek sellüllü" olarak ifade ettiği, tek hücreli canlılardan daha kompleks canlılara istihale yani yükselme olduğunu, diğer bir ifadeyle canlıların evrimsel bir süreç yaşadığını belirten Başgil, böylece ilkel canlıların insana ve daha sonra da toplumsal teşkilatlara evrildiğini izah etmektedir. Tek hücreli canlılardan sosyal teşkilatlara evrilen insanın en mürekkep halini ise, millet olarak tanımlayan Başgil, milliyetçiliğin kökenini de de bu yaklaşımla izah etmektedir.

3.3.4. Dönemin Düşünce Dergilerinde Sosyal Darwinizm: Tabiat Kanunlarının Tahakkümü

Tek Parti Döneminde kongrelerden milli eğitim ders kitaplarına, üniversitelerdeki akademik yayınlara kadar pek çok alan, devlet eliyle terbiye edilmeye çalışılmıştır. Bu terbiye sürecinde dönemin bilimci yaklaşımı olan Darwinist fikirler ana temalardan birisi olarak kullanılmıştır. Bu ana temadan ister istemez dönemin düşünce dergileri etkilenerek, zihin dünyasının değişiminde büyük bir rol oynamışlardır. *Kadro, Ülkü, Varlık, İçtihad, Resimli Ay* ve *Siyasi İlimler Mecmuaları* hem dönemin siyasilerine yakınlıkları hem devlet desteği ile yayın hayatına başlamaları ve yayın hayatını sürdürmeleri hem de sosyal Darwinizmin farklı boyutlarını yansıtmaları bağlamında oldukça önemlidir. Bu başlık altında yukarıda ismi zikredilen dergiler üzerinden sosyal Darwinizmin bu alana etkisi anlaşılmaya çalışılacaktır.

1924 ile 1931 yılları arasında Sabiha Sertel ve Zekeriya Sertel tarafından çıkartılan *Resimli Ay Dergisi* "cumhuriyetçi" olma özelliğiyle bilinmektedir. 1928 yılında Sabiha Sertel, *Resimli Ay Dergisi*'nde "Çocuk Yapmak Kanunen Men Edilebilir mi?" başlıklı bir makale kaleme almıştır. Amerika'da eğitimini tamamlayıp Türkiye'ye dönen Sabiha Sertel bu makalede, Avrupa'da başta akıl ve frengi hastalıkları neden gösterilerek insanların kısırlaştırıldığından bahsedilmektedir. Bu durumun kişinin hürriyetine müdahale olup olmadığını tartışan yazar, kişinin hürriyetinin cemiyetin hürriyetine bağlı olduğunu, bu bağlamda umuma yönelik zarar göz önüne alındığında ferdin özgürlüğünün kısıtlanabileceğini savunmaktadır. Hapishaneleri, tımarhaneleri dolduran bedenen ve ruhen bozuk insanların toplumun gelişimine ve sıhhatine zarar verdiğini düşünen yazar, bu nedenle kısırlaştırmayı kanunen tartışmaya gerek olduğunu savunmaktadır. Gözleri görmeyen, bedenen sakat, isteri nöbetleri geçiren, hırsız, katil, fahişe insanların frengi nedeniyle böyle

olduklarını ve bu nedenle ferdin hürriyetinden ziyade umumun sıhhat ve selametini düşünmek gerektiğini vurgulamaktadır. Nasıl ki savaşlarda ferdin değil, milletin yararı düşünülerek insanlar feda edilebiliyor ise yazar, bu konuda da ferdin hayatını imha etme hakkının umumun faydası için gerekli olduğunu savunmaktadır (Zekeriya, 1928'den aktaran: Toprak, 2012: 65-66).

İmtiyaz sahibinin Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), neşriyat müdürünün Vedat Nedim (Tör) olduğu *Kadro Dergisi* hem seçkinci hem de sosyal Darwinizme yakınlığı nedeniyle oldukça önemlidir. Kadro dergisinin kurucuları arasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin gibi isimler bulunmaktadır. Dergi "Türkiye solu" bağlamında önem arz etmekle beraber sosyal Darwinizm'in yansımaları açısından da ayrıca farklı bir ehemmiyete sahiptir.

Kadro dergisinde her sayının konusu, giriş kısmında "Kadro" başlığı altında bir üst açıklama yapılmakta ve derginin o başlık altındaki görüşü anlatılmaktadır. Derginin 1 Ocak 1932 yılında çıkarılan birinci sayısında derginin entelektüel ve içtimai konumu izah edilmektedir. İnkılap meselesinde bitaraf olmadığı ifade dilen bu yazıda, onu savunan veya savunmayan herkesin buna intibak etmesi gerektiği söylenmektedir. Hatta inkılâba taraftar olmayanların iradeleri, taraftar olanların iradelerine "kayıtsız şartsız bağlanması" önerilmektedir. Bu iradenin ise "Kadro"da temsil olunduğu ifade edilmektedir (Kadro, 1932a: 3). Kadro dergisinin manifesto niteliği taşıyan, isimsiz olarak çıkan ilk giriş yazısında Le Boncu seçkinci yaklaşım göze çarpmakta ve Dergi kendini Türk inkılabının asıl temsilcisi olarak sunmaktadır. Derginin üçüncü sayısına yazılan giriş kısmında alan genişletildiği görülmektedir. İncil başta olmak üzere kutsal metinler, varlığın başlangıcına doğa ve madde dışında çeşitli olgular yerleştirdiğinden, bu durumun da insanlığı "hata" ve "delalet"e sürüklediğinden sözedilmektedir. Türkiye toplumunun da o gün içinde bulunduğu "didişmelerin" ve "sefaletin" sebebinin de bu tarih algısı olduğu ileri sürülmektedir. Bu durumu "akıl çatlağı" olarak tanımlayan girişte, "uydurma, evham ve hurafe dünyası nedeniyle" doğa kanunlarının göz ardı edilmesine neden olunduğu öne sürülmektedir. Bu yüzden teolojik tarih algısının terkedilmesinin elzem olduğu da vurgulanmaktadır (Kadro, 1932b: 3). Varlığın başlangıcı ve iptidai olanda maddenin olduğunu öne süren derginin girişini yazanlar, her şeyin maddenin ürünü neticesinde meydana geldiğini düşünmektedirler. Dolayısıyla varlık âlemi, madde ve doğanın bir ürünü olarak nitelenmektedir (Kadro, 1932b: 4). Derginin 1933 yılında çıkan 13. sayısında ise bir nevi sosyal Darwinizm isimsiz, yerli ve milli olarak tanımlanarak şu şekilde tasvir edilmektedir (Kadro, 2004: 344):

> …inkılâp idealizminin tekâmülü, daima, madde ile boğuşma ve madde ile haşır-neşir olma tarıkiyledir. Yoksa tabiat ve cemiyet mücadelelerinin çetin çarkları arasından ayrılan, kendi etrafında tezatlar kaynamıyan ve her an değişen hayat mucizesinin rüzgâları esmiyen idealizm, müttekâsını derhal kaybeder.

Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) *Kadro Dergisi*nin ilk sayısında kaleme aldığı "Şairin, bize anlatacak bir şeyi kaldı mı?" başlıklı makalesinde ruh, akıl, söz, kitap, cemiyet ne varsa didik didik incelediklerini ifade etmektedir. Yakup Kadri, "Leonardo da Vinci'nin *Jeconda*'sına palabıyıklar

taktık ve Meryem Anayı boş bir tuval ortasında kocaman bir mürekkep lekesi gibi gösterdik" diyerek her türlü kutsalı ve tabuyu yıktıklarını ifade etmektedir. Yakup Kadri kendi döneminin insanlarının kadim ve kutsal olanla bu şekilde oyunlar oynamasıyla da övünmektedir (Yakup Kadri, 1932: 27). Çünkü Yakup Kadri'ye göre "yeni hayat" yaşanmakta, yeni bir insan ortaya çıkmakta ve bunun neticesinde de algılar değişmektedir (Yakup Kadri, 1932: 28). Yakup Kadri bu yeni dönemi bütün yönleriyle istihale, yani başkalaşma olarak nitelemektedir (Yakup Kadri, 1932a: 29). Sanatı ve sanatçıyı bu bağlamda değerlendiren Yakup Kadri, "Ferdiyet ve Şahsiyet" adlı başka bir makalesinde şairi "kâinatın tannan yani çınlayan bir şuuru" olarak tanımlamaktadır (Yakup Kadri, 1932b: 24). Cumhuriyet aydınlarının pek çoğunda görülen inkılabı bir tekâmül olarak görme yaklaşımı Yakup Kadri'de de kendini göstermektedir. Bu yaklaşıma göre Cumhuriyet öncesi dönem insanlık öncesi, insan alt nesli gibidir ve inkılaplar aracılığıyla "canlılar" "insan"lara dönüştürülmektedir.

Şevket Süreyya (Aydemir) yine derginin ilk sayısında "Bir ruh fantezisi yahut Yerli Peygamber" başlıklı elitist bir yazı kaleme almakta ve misyonlarını "halka rağmen halk için" olduğunu ifade etmektedir (Şevket Süreyya, 1932: 30). Bu yazısında mistik olan her şeyi eleştirmek gerektiğini savunan Şevket Süreyya, mistisizmi "inkılabın meşruiyetini idrake karşı bir reaksiyon ve tam bir nazariye ve ruh irticası" olarak tanımlamaktadır (Şevket Süreyya, 1932a: 36). Başka bir ifadeyle Şevket Süreyya, mistik olarak tanımlanan mefhumların Türk inkılabına bir tepki aracı, ilmî ve ruhî olarak da bu olguların gerici bir yaklaşım olduğunu öne sürmektedir.

Başka bir sayıda Şevket Süreyya "İnkilâp Heyecanı (Antuziasm)" isimli bir makale kaleme almakta, topluma doğayla eş değer atfetmekte ve benzer kuralların işlediği alanlar olarak görmektedir. Nasıl ki doğada durgunluk sularda yosunlaşmaya ve maddede çürümeye neden oluyorsa; toplumda da bu halin terakki unsurlarının dibe çökmesine neden olacağından, yok olma anlamına geleceğinden sözsetmektedir. Yakup Kadri gibi Türkiye toplumunun bir istihale/başkalaşım yaşadığını düşünen Şevket Süreyya, geri olan her şeyin ilerlemeye başladığını ifade etmektedir (Şevket Süreyya, 1932b: 5). İlerleme ve istihale mevzusu Şevket Süreyya için o kadar önemlidir ki derginin üçüncü sayısına yazdığı "Tabiata Tahakküm" adlı makalesinde müstemlekenin reddini de bu bağlamda açıklamaktadır. Yarı müstemleke olmayı toplumun tabiat kanunları altında ezilmek olarak tanımlayan Şevket Süreyya, bu süreci de "dinin elinde esir kalmış iptidai cemiyetlerin doğal durumu" olarak tanımlamaktadır (Şevket Süreyya, 1932c: 19). "Yeni Türkiye"nin Osmanlının bir reaksiyonu olduğunu düşünen Şevket Süreyya, "eski Türkiye"den kurtulmak için tekâmül kanunlarına riayet etmek gerektiğini salık vermektedir (Şevket Süreyya, 1932c: 20). Aynı sayıda Halkevleri'nin misyonunu anlatan Şevket Süreyya, içtimai faaliyet misyonları arasında sporun da olduğunu ifade etmekte ve sporu, milletin bedeni tekâmülü ve müşterek hareket kabiliyeti kazanması bağlamında ilerlemenin en önemli argümanlarından birisi olarak tanımlamaktadır (Şevket Süreyya, 1932d: 36). Şevket Süreyya'ya göre kendi bulunduğu çağın insanına hayat ve cemiyet bilgileri tarih evvel zamanlardan hazırlanmış olarak verilmektedir. Türk milleti de tarih devirlerinin mahsulü olan ırsî bir yapıya sahiptir (Şevket Süreyya, 1932e: 6).

Türk çocuğunun korunması gerektiğini, bu kitlenin zinde, şen ve kalabalık olmasının bir devlet meselesi olduğunu öne süren Şevket Süreyya, nüfus politikalarına da bu zaviyeden bakmayı önermektedir (Şevket Süreyya, 1932f: 31). Bu bağlamda bilimsel yöntemleri kullanmayı tavsiye eden Şevket Süreyya, tereddinin önlenmesi ve ilerlemenin sağlanmasının da bu şekilde olabileceğini düşünmektedir (Şevket Süreyya, 1932f: 32-33). Şevket Süreyya için tekâmül ve hayat mücadelesi o kadar önemlidir ki "Millî Kurtuluş Hareketleri Hakkında Bizim Tezimiz" adlı makalesinde şu ifadelere yer vermektedir (Şevket Süreyya, 2004a: 334): "İçtimai telâkkilerimiz … tekâmül etmiyorsa, o zaman bu ölçüler, yürüyen hayatın ardında kalır. Bunların realite ile olan alâkaları bir müddet sonra kopar". Yaşamak için mücadele etmeyi, tabiat kanunlarına riayet etmeyi ve ilerleme ülküsüne boyun eğmeyi öneren Şevket Süreyya, bunların olmadığı dinî bir hayatın yok olmak anlamına geldiğini düşünmektedir.

Tek Parti Döneminde yazılan *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı çalışmayı eleştiren Şevket Süreyya, Türk'ün inkişaf devirlerini Avrupa merkezli olarak açıklandığından şikâyet etmektedir (Şevket Süreyya, 1932g: 8). Beşer tarihinin İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ ve Son zamanlar olarak tanımlanmasının yanlış olduğunu düşünen Şevket Süreyya, bu durumun dar bir bakış açısının sonucu olduğunu ileri sürmektedir (Şevket Süreyya, 1932g, 5-6). Bu tarih algısının Avrupa ırkının edebi kan ve pazu kuvvetinin bir sonucu olduğunu ifade etmektedir (Şevket Süreyya, 1932g: 6). Hayatı ve tarih evvel zamanları Batı tarzı sosyal Darwinist argümanlarla açıklayan Şevket Süreyya, Türk ırkının tarihine sıra geldiğinde farklı bir yaklaşıma sahip olmakta ve tarihî zamanları Türk ırkını merkeze alarak açıklamayı önermektedir. Burada Şevket Süreyya'nın hayatı ve tarih evvel zamanları sosyal Darwinist perspektifle açıklarken, Türk'ün tarihini Batı dışı bir açıklamaya tabi tutmak istemesinin bir tenakuz içerdiğini ifade etmek gerekmektedir. Başlanılan yer gidilecek yeri de belirlemektedir.

Kadro Dergisinin imtiyaz müdürü Vedat Nedim (Tor), düşünsel bir paradigma değişimini önemsemekte ve bu nedenle dinî olanın dışlanmasını, doğa kanunlarının yani tekâmül olgusunun ön plana alınmasını önermektedir. Bu bağlamda Vedat Nedim şu şekilde bir açıklama yapmaktadır (Vedat Nedim, 2004: 315): "Softalar, hayatta şerişerife aykırı gelen en basit bir başkalığı bile "kıyamet alâmeti" sanırlardı. Hâlbuki ortada, sadece daima değişen, daima yeni şekiller ariyan sonsuz bir oluş vardır." Bu açıklamadan anlaşılacağı üzerine dinî paradigmadaki hayatın kıyamete gittiği yaklaşımı eleştirilmekte ve Darwinist/ilerlemeci yaklaşım bir hakikat olarak kabul edilmektedir.

Şevket Süreyya o dönem yazılan, Yakup Kadri'nin *Yaban* adlı romanını da doğa kanunları ve insanın bu kanunlar karşısındaki ahvali olarak analiz etmekte ve şu şekilde bir çıkarsama yapmaktadır (Şevket Süreyya, 2004b: 500): "Yakup Kadri'nin eserlerini okurken bütün müfekkirem zindedir. Reşat Nuri benim hislerime hitap eder, Yakup Kadri'de ise işlenen hisler değil, fikirlerdir." Fikir ve his ayrımı yapan Şevket Süreyya, romanın karakterlerini ise şöyle tanımlamaktadır (Şevket Süreyya, 2004b: 503): "Bu romanın yalnızca üç şahsı var: Vahşi bir

tabiat: Anadolu yaylası. Bu vahşî tabiat ortasında bunalmış ve terk olunmuş bir kara insan yığını: Anadolu köylüsü ve bir de Ahmet Celâl!"

Yakup Kadri'nin *Yaban* isimli romanı incelendiğinde Şevket Süreyya'nın ifade ettiği sosyal Darwinist unsurlar bol miktarda bulunmaktadır. Yakup Kadri özellikle Sakarya Savaşı sonrası dönemi ve Anadolu'da yaşayan ahaliyi romanın kahramanının gözünden "ilk insanlar"a benzetmekte, onların çıplak halde yaşadıklarını düşünmekte, yabancı sesini duyduklarında kaçan yarı-insan canlılar olarak tasvir etmektedir (Karaosmanoğlu, 2007: 18). Bu yüzden Anadolu'da yaşamayı "mezara gömülmek", "şuurlu bir intihar" olarak tanımlamaktadır (Karaosmanoğlu, 2007: 19). Hatta Karaosmanoğlu'nun roman kahramanı Ahmet Cemal, Anadolu ahalisini yabani bir insandan ziyade insanın altında bir tür olarak tasvir etmekte ve şu ifadeleri kullanmaktadır (Karaosmanoğlu, 2007: 19):

> Gördüm, gördüm. Medeni insanların hepsi benim önümde bir geçit alayı yaptılar. Racine'lerin, Voltaire'lerin Fransızları; Bacon'ların, Shakespeare'lerin İngilizleri; ve hünerli İtalyalılar ve yıldırım zaptetmişlerin çocukları hep, kendilerine mahsus kılıkları, kıyafetleri, renkleri, konuşma ve gülüşmeleriyle benim önümden geçtiler.
>
> Ne terbiye görmüş, ne galiz, ne iğrenç, ne çirkin bir goril sürüsü!..
>
> Bunlar yırtıcı ve barbar bile değildiler. Gasbettikleri şeylerle avurtları şiştiği vakit ve kendi aralarında oynaşırken bana, tarife sığmaz bir gönül bulantısı, bir ruhtan tırmalanır duygusu, bir derin kasvet gelirdi.
>
> Kaç defa, elime bir sopa alıp, bunları önüme katarak kendi ormanlarına doğru sürmek arzusunu duymuşumdur. Fakat sağ kolum yoktu…

İngiliz, Fransız ve İtalyan entelijansiyası ile Anadolu halkını kıyaslayan Karaosmanoğlu'nun roman karakteri Ahmet Cemal, Darwinci bir bakış açısıyla bu kitleye karşı nefret duymakta, henüz evrimini tamamlamamış bir canlı türü olarak nitelemektedir. Genç cumhuriyetin aydını "büyük bir inkılap" yaşanırken Anadolu halkının uzun savaşların sonucunda yaşamış olduğu perişanlığı evrimci paradigma ile izah etmektedir. Ayrıca ifade etmek gerekir ki dönemin romanlarının üzerinde sosyal Darwinist etkinin anlaşılması da oldukça önemlidir. Bu çalışmanın bağlamını aşan bu konu literatüre katkısı bağlamında çalışılmaya değerdir.

Genetik/kalıtım yaklaşımı ile inkılapçı yaklaşımın birbiriyle örtüşmeyeceğini düşünenlere karşı Şevket Süreyya itiraz etmekte ve bu bağlamda şu şekilde bir açıklama yapmaktadır (Şevket Süreyya, 2004c: 393):

> Jenetik (genetik) telâkki bu rasyonlaştırma işinde bizi münhasıran tarihi ve tabiî amillerin, şartların çerçevesine bağlar ve memlekette bir takım iktisadi mıntakaların vücut buluşunu münhasıran bu şartların tedrici tekâmül ve inkişafına tâbi kılarak millî iktisadiyatımızın en makul şartlar dâhilinde yaratılması yolunda hareket ve mücadele kabiliyetimizi kırar.
>
> İnkilâpçı telâkki ise bir taraftan tarihî ve tabiî şatları esasen ihtiva etmekle beraber, memleketin evvelden muayyen hesaplar ve plânlar altında ve zamanın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde ve en çabuk bir zamanda inkişafı kararlarını bütün kararların başına koyar. Bu telâkkide ileri tekniğin,

> iktisadi organizasyonunun, devlet plânının; inkılapçı kararın ve inanışın kuvveti her kuvvetten üstündür.

Biyolojik ve sosyal Darwinci yaklaşım ile inkılapçılığın çeliştiği yönündeki eleştirilere verilen bu cevap aynı zamanda insan eliyle "sosyal seleksiyonun" "bilimsel" gerçeklere uygun olduğu iddiasını da taşımaktadır. Şevket Süreyya 1934 yılında kaleme aldığı "İnkılâp Kürsülerinde İnkılâp İlmileşmelidir" adlı makalesinde inkılapçılık ile tekâmül yaklaşımının çeliştiğinin farkına varmakta, ancak ikisinin de hem siyasi hem de ilmi alandaki "önemini" fark etmektedir. Bu bağlamda ilmi bakımdan inkılapçı mı yoksa tekâmülcü mü olduklarına dair soru sorulduğunda Şevket Süreyya "hem tekâmülcüyüz hem de inkılâpçıyız" cevabını vermektedir. İlmi olarak tekâmülün vazgeçilmez bir hakikat olduğunu, siyasi ve içtimai olarak da inkılapçılığın önemli olduğunu düşünen Şevket Süreyya, ikisini beraber tercih etmektedir. Çünkü "inkılap ve tekâmül aynı seyrin zaruri merhaleleridir" diyerek tercihini bu şekilde açıklamaktadır (Şevket Süreyya, 2004d: 744).

Doğa ile içtimai yaşamın bir bütün olduğunu ve içtimai yaşamın doğa kanunlarına göre şekillendirilmesini ön gören Ahmet Hamdi (Başar) ise, "Kapitalizm (Emperyalizm) ile Millet İktisat Rejimi ve Ferdiyetçilik ile Devletçiliğin Manaları" başlıklı bir makale kaleme almakta ve bu bağlamda şu şekilde bir öneride bulunmaktadır (Ahmet Hamdi, 2004: 492):

> İktisadi hâdiseler, tabiî hâdiseler gibi serbestçe inkişaf etmelidir. Dünyanın bütün gidişinde boranlar, kasırgalar, yağmurlar, kuraklıklara ve saireye rağmen nasıl görülmiyen, fakat en ince bir zekânın dahi daha iyisini bulamıyacağı bir intizam ve bir tekâmül varsa, iktisadi hâdiselerin de böyle serbestçe inkişaf etmesile bütün insan cemiyetlerinin nef'ine öyle büyük bir imkân vardır. Son iki asrın medeniyeti, bu suretle ve bu hâkim fikrin yaşamasile kurulmuş ve yaşamıştır.

Tekâmül ve doğal seleksiyon yaklaşımını iktisadi alana da uyarlanmasını öneren Ahmet Hamdi, Spencer gibi düşünmekte ve yeni medeniyete ayak uydurulabilmesi için bu durumu bir zorunluluk olarak görmektedir.

Tek Parti Döneminde yapılan inkılâpları desteklemek ve anlamlı hale getirmek için Halkevleri tarafından çıkarılan dergilerden bir diğeri de *Ülkü Halkevleri Mecmuası*'dır. Şubat 1933 ile Ağustos 1950 tarihleri arasında yayımlanan Mecmua, Kadro dergisi gibi yoğun bir devlet desteği almaktadır. Devletin her kademesinden insanın yazarlığını yaptığı ve dönemin önemli siyasi figürlerinin yer aldığı dergi, içinde bol miktarda sosyal Darwinist argümanlar barındırmaktadır.

Altı dönem milletvekilliği, CHP genel sekreterliği, Maarif Vekâleti Müsteşarlığı yapmış, Şevket Aziz Kansu'nun ağabeyi olan Nafi Atuf (Kansu), *Ülkü Halkevleri Mecmuası*nda "Terbiye Anlayışında İlerleyiş" adlı bir makale kaleme almakta ve terbiye anlayışında eskiye dair her türlü yaklaşımın ortadan kalktığını iddia etmektedir. Nafi Atuf, ilk insanlarda ve dini yaklaşımlarda çocuğun, yetişkin bir insanın minyatürü olduğu düşüncesi hâkim iken, ancak bu yaklaşımların son zamanlarda yerini tabiî ilimlere bıraktığını öne sürmektedir. Özellikle İslam devirlerinde çocuğun

bir bal mumu gibi şekil verilebileceği yaklaşımı olduğunu ileri süren ve bunun kesinlikle yanlış olduğunu düşünen Nafi Atuf, terbiye mefhumunun çocuğun tabiî istidatlarının anlaşılmasıyla mümkün olacağını savunmaktadır (Nafi Atuf, 1933: 126-127). Nafi Atuf'un makalesinin hemen ardında aynı sayıda altı dönem milletvekilliği, çeşitli okullarda öğretmenlik yapmış olan Fazıl Ahmet (Aykaç), "Bediî Terbiye" isimli bir yazı kaleme almakta ve güzel bir terbiyenin nasıl verilmesi gerektiğini tartışmaktadır. Fazıl Ahmet için hayat, Schopenhauer'da olduğu gibi, ıstıraplarla, felaketlerle, çirkinlikle dolu bir alandır ve bu durumla mücadele edecek bir nesil yetiştirmek oldukça önemlidir (Fazıl Ahmet, 1933, 132). Bu nedenle ilmin gayesinin tabiatı ve ona hâkim olan kanunları bulmak olduğunu düşünen Fazıl Ahmet (1933, 132), tekâmül derecelerinin en üstüne varmak adına zorunlu bir hiyerarşi içerdiğini düşünmektedir (Fazıl Ahmet, 1933: 131). Bu bağlamda dönemin Ankara'sını bediî terbiyenin hilkat yani yaratılış merkezi olarak gören Fazıl Ahmet, terbiyenin buranın üreteceği fikirlere riayet etmekle mümkün olacağını ileri sürmektedir (Fazıl Ahmet, 1933: 130).

1921'de Maarif Nezareti Yükseköğrenim Dairesi Genel Müdürlüğüne ve 1925'te Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti Başkanlığına atanan, Kabataş ve İstanbul liselerinde astronomi öğretmenliği yapmış olan Abdülfeyyaz Tevfik, 1933 yılında *Ülkü Halkevleri Mecmuası*nda "Madde ile Kuvvetin Özü Birdir" isimli bir makale kaleme almaktadır. Bu makalede Abdülfeyyaz Tevfik, Büchner'in fikirlerini basit ve anlaşılır bir dille anlatmayı amaçlamaktadır. Madde ve özünü anlamanın öz hakikatleri hurafelerden ayırmak için kuvvetli bir silah olduğunu düşünen Abdülfeyyaz Tevfik, yeni ilimlerin bu bilgiyi insanlığa sunduğunu öne sürmektedir (Abdülfeyyaz Tevfik, 1933: 171). Her şeyin özünün ve münhasıran cisimlerin tek bir özden geldiğini savunan Abdülfeyyaz Tevfik, bütün âlemin bunların birleşimi sonucu meydana geldiğini düşünmektedir (Abdülfeyyaz Tevfik, 1933: 172).

*Ülkü Halkevleri Mecmuası*nda 1933 yılında Mehmet Saffet (Engin) "Devlet ve Vatandaş" isimli bir makale kaleme almakta ve ferd, içtimai grup ve devlet mefhumlarını tartışmaktadır. ABD Columbia Üniversitesinde John Dewey'in öğrencisi olan, 1933-1935 yılları arası Talim Terbiye Kurulu üyeliğini yapmış ve *Kemalizm İnkılâbının Prensipleri* adlı üç ciltlik eserin sahibi olan Mehmet Saffet, bireyin ve toplumun birbirinden farklı olduğu yönündeki bakışın yanlış olduğunu düşünmektedir. Bu mefhumların ırsî ve içtimaî amillerle aynı gruba ait olduğunu ileri sürmektedir (Mehmet Saffet, 1933a: 181). Tekâmülün bireyden topluma doğru olduğu yönündeki görüşe karşı çıkan Mehmet Saffet, cemiyetin yüksekliğinin sebebinin insanın hayvana kıyasla daha yüksek ve daha sonraki bir aşamaya sahip olmasıyla açıklamaktadır (Mehmet Saffet, 1933a: 183). Bu bağlamda toplumsal olanla bireysel olanın birbirine mündemiç olduğunu düşünen Mehmet Saffet'e göre devlet, bu mefhumlara yeniden nizam verme işlevine sahip bir yapıdır (Mehmet Saffet, 1933a: 183-184).

Birey ve toplum üzerine aynı mecmuanın başka sayısında "Fert ve Cemiyet" başlıklı makale kaleme alan Ahmet Nesimi (Sayman) ferdin içtimailiğini sağlayan şeyin uzun tekâmül süreçleri

sonucunda oluşan şuuru sayesinde olduğunu savunmaktadır (Ahmet Nesimi, 1933: 264). Osmanlı döneminde Ticaret Nazırlığı (Bakanlığı), Tek Parti Döneminde Hariciye Nazırlığı (Dışişleri Bakanlığı) ve üç dönem milletvekilliği yapmış olan Ahmet Nesimi, bireyi, toplumu ve şuuru tekâmülün, onu idrak edecek şeyin ise hayatın kuvvetlerini anlayacak ilmin sayesinde olacağını öne sürmektedir (Ahmet Nesimi, 1933: 264). Aklın ve ahlâkın, tarihî tekâmülün neticesinde meydana geldiğini savunan Ahmet Nesimi, bu yüzden ferdi, toplumdan ayırt etmenin imkânsız olduğunu düşünmektedir (Ahmet Nesimi, 1933: 266-267). Öne sürdüğü ilmî ve mantıkî "hakikat"lere rağmen gerçek hayatta bu durumun tersine oluşan durumları ise Ahmet Nesimi, "tarihî tekâmül noksanlığı" olarak ifade etmektedir. Bu bağlamdan hareketle Halkevlerinin bu eksik tekâmülü tamamlama konusunda büyük bir misyona sahip olduğunu düşünen Ahmet Nesimi, bu organizasyona hizmet etmenin hakiki bir vatandaşlık borcu olduğunu ileri sürmektedir (Ahmet Nesimi, 1933: 267).

Bireyin ve toplumun ıslahı meselesi *Ülkü Halkevleri Mecmuası*nın önemli meselelerinden birisi olacak ki Nusret Kemal (Köymen) de "Halk Terbiyesi" başlıklı bir makale kaleme almaktadır. Amerikan Koleji mezunu, köy meselesi üzerine çalışmış, lise öğretmenliği yapmış, *Ülkü Hakleri Mecmuasında* müdürlük görevinde ve Milli Eğitim Bakanlığında Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğinde bulunmuş olan Nusret Kemal, toplumların yaşamış olduğu buhranları oldukça faydalı ve hatta gerekli görmektedir. Nusret Kemal "yaşama işi"nin tabiî neticesi olarak toplum içinde temizlik, ıstıfa ve tasfiye süreçlerinin işleyebilmesi adına buhran mefhumunu önemsemektedir (Nusret Kemal, 1933: 16). Tabiatın ve cemiyetin ıstıfa kanunlarının "acımasız ve kaçınılmaz" olduğunu söyleyen Nusret Kemal, bu kanunlar nedeniyle cemiyet ve doğa kanunlarına ayak uyduracak bir siyasal rejimi tercih ve inşa etmek gerektiğini öne sürmektedir (Nusret Kemal, 1933: 17). Dolayısıyla içinde yaşadığı dönemde gerçekleşen inkılapları bu çerçevede değerlendiren Nusret Kemal, Atatürk'ün aslında yapmaya çalıştığı şeyin de tam olarak bu olduğunu düşünmektedir (Nusret Kemal, 1933: 20).

Toplumun ve bireyin ıslahı için öngörülen sosyal Darwinist argümanları dönemin Tokat mebusu Nazım İzzet hukuk alanına taşımakta ve "Hak, Adalet, Kanun" başlıklı bir makale kaleme almaktadır. "Tabiî haklar" ifadesine karşı çıkan Nazım İzzet, tabiatı adaletsizliğin ve ahlaksızlığın hüküm sürdüğü bir yer olarak tanımlamaktadır (Nazım İzzet, 1933: 22). Tabiatta kuvvetli olanın muvaffak olduğunu öne süren Nazım İzzet, zayıfın doğada yaşama şansı olmadığını düşünmektedir (Nazım İzzet, 1933: 22-23). Bu tabiat kanunları nedeniyle hayatta kalmak ve yaşam mücadelesine devam edebilmek için hukuki kanunların olması gerektiğini düşünen Nazım İzzet, kuşatma altında olan bir şehirde askerlerin yaşam mücadelesi için evlere, yiyeceklere, mallara el koymasını ve konuşma yasağı getirmesini "gerçek" doğal haklar olarak tanımlamaktadır. Darwinist hukukçu Alman Rudolf von Jhering'inden etkilendiğini açıkça ifade eden Nazım İzzet, bu kişinin 1872 yılında yazdığı *Der Kampf ums Recht* (Hukuk için Mücadele) adlı eserini haksızlığın ortadan kalkması ve hukuki düzenleme yapılması bağlamında önemsemektedir (Nazım İzzet, 1933: 23). İngilizlerin bu minvalde hukuki düzenlemelerinin ve içtimai yaşamlarının olduğunu düşünen

Nazım İzzet, bu “şerefli yaşam”ın kendi toplumu için de inşa edilmesini önemli görmektedir (Nazım İzzet, 1933: 24).

Edebiyat, kültür ve sosyal bilim üzerine bina edilen *Ülkü Halkevleri Mecmuası*nda Alman zoolog Richard Woltereck’in “Biyoloji” adlı makalesi Hikmet Ahmet tarafından tercüme edilmiştir. Bu makalede Woltereck, Türkiye ve Almanya gibi bazı ülkelerin nebat ve hayvanat dersleri yerine biyoloji yani hayat bilgisi dersine yöneldiğinden, bu dersin de öğrencilerin hayat tezahürünü anlama bağlamında oldukça önemli olduğundan söz etmektedir. Çünkü Woltereck’e göre hayatın tahavvülünün yani başkalaşımının okullarda öğretilmesinin büyük ehemmiyeti vardır. Woltereck biyoloji dersini toplumların hayat telakkilerinde büyük bir inkılap oluşturması, maddenin kuvveti yanında biyolojik kuvvetin de keşfi bağlamında gerekli görmektedir. Hayata dair eskiden olan algıyı ortadan kaldırıp tahavvülün tarihin derinliklerinde aranması için Woltereck, bu dersin mekteplerde okutulmasının gerekli olduğunu söylemektedir (Woltereck, 1933: 46). Hayat bilgisini içinde barındırdığını düşündüğü biyolojinin üç işlevi olduğunu düşünen Woltereck, bunları “morfoloji, fizyoloji ve tekâmül” olarak sıralamaktadır (Woltereck, 1933: 47). Genç dimağlarda tekâmül sürecini canlandırabilmek, insan ile muhit arasındaki ilişkiyi anlayabilmek, insanın asıl vatanının tabiat olduğunu öğretebilmek için Woltereck, biyoloji dersinin çok büyük bir fırsat olduğunu düşünmektedir (Woltereck, 1933: 48).

Çeşitli ilmi çalışmalar ve inkılaplarla Türkiye’de büyük bir inkişaf yaşandığını düşünen Sabri Gültekin, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*nda “Melez Terbiye” başlıklı bir makale kaleme almaktadır. Bu makalede Sabri Gültekin, “Gazinin yarattığı Türk inkılabının muallimler aracılığıyla yaratıcı bir güce sahip olduğundan”, “bilimin hakiki nurlarıyla” genç dimağların büyük bir değişime tabi tutulduğundan bahsetmektedir. Mekteplerde yeniden yaratılan gençliğin yeni cumhuriyet için gerekli olan bilgilerle terbiye edilerek neşvünema bulduğundan ve büyük bir inkişaf yaşandığından söz etmektedir. Ancak Sabri Gültekin bu inkişafı engelleyen, hakiki bilgiyi yutan “ejderha” ve “mendebur” ellerin varlığından söz etmekte, bu ellerin de o günkü ailelerin kendisi olduğunu ileri sürmektedir (Sabri Gültekin, 1933: 60). Bu yüzden Türk inkılabının kemâle ermesi için “aile ile uğraşmak” gerektiğini düşünen Sabri Gültekin, çocuğun yeni bilgi ile neşvünema bulmasını engelleyen ailelerin, özellikle annelerin eğitilmesini önermektedir. Aile ile mektep arasında “hakikat seti” olduğunu düşünen Sabri Gültekin, ailelerin çocukları körleştirdiğini, onların inkişafını engellediğini öne sürmektedir. Bu yüzden çocuklar kadar annelerinin de eğitilmesini önemseyen Sabri Gültekin, köylere hanım muallimler göndererek bu sorunun çözülebileceğini düşünmektedir (Sabri Gültekin, 1933: 61-62).

*Ülkü Halkevleri Mecmuası*nın dokuzuncu sayısına giriş mahiyetinde “İlerleme ve Yükselme Yolu” başlıklı bir makale kaleme alan İsmet Paşa (İnönü), diledikleri gibi bir ülke kurmak için “yılmaz yolcular” bulmanın önemini vurgulamaktadır. Mecmuada İsmet Paşa ismiyle yayınlanan kısa makale, bilim ve inkılap üzerine kurgulanmaktadır. İçtimai ve iktisadi hayatın dönemin fenniyle yani “bilimsel” bilgisi ile kurmanın çok önemli olduğunu söyleyen İnönü, “Cumhuriyet

Halk Fırkası ve onun Halkevlerine" büyük iş düştüğünü ve bu yeni bilginin kaynağının buralar olduğunu ifade etmektedir (İsmet Paşa, 1933: 161). Yeni Halkevlerinin açılması vesilesiyle 1934 yılında İsmet Paşa bir konuşma yapmakta ve bu metin *Ülkü Halkevleri Mecmuası*nda "Yeni Halkevlerini Açma Nutku" başlığıyla yayınlanmaktadır. İsmet İnönü bu konuşmasında memleketin pek çok alanda gelişme yaşadığını ve bu gelişmelerin tek kuvvetle bir insan gibi gerçekleştiğini ifade etmektedir (İsmet Paşa, 1934: 1). Halkevlerinin "yeni Türkiye"nin istikbalini kurduğunu söyleyen İsmet Paşa, "Halkevlerinin tekâmülünün ülkenin tekâmülü anlamına geldiği"ni ifade etmektedir. Çünkü İsmet Paşa'ya göre Halkevleri bir laboratuvar gibi vatandaşlara müspet ilimleri göstermektedir (İsmet Paşa, 1934: 3).

Bir neslin inşası ve inkişafının sağlanması için öjenik yaklaşımların oldukça önemli olduğunu düşünen Fahrettin Kerim (Gökay) *Ülkü Halkevleri Mecmuası*nda "Milli Nüfus Siyasetinde (Eugenique) Meselesinin Mahiyeti" başlıklı bir makale kaleme almaktadır. İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı, Sağlık Bakanlığı, İmar ve İskân Bakanlığı, İsviçre (Bern) Büyükelçiliği, milletvekilliği de yapmış olan Fahrettin Kerim, medeni ülkelerde olduğu gibi bir ülkenin öz sermayesi olan ırkın korunması ve tereddisinin önlenmesi için hukuki düzenlemeleri oldukça önemli görmektedir. Büyük Şef'in yani Atatürk'ün de *Onuncu Yıl Nutku*nda gösterdiği yolun bu minvalde olduğunu düşünen Fahrettin Kerim, her devletin içtimai yaşamı yeniden inşa etmesi bağlamında sorumlu ve fertlerin, devletin büyük sermayesi olduğunu öne sürmektedir (Fahrettin Kerim, 1934: 206). Bu bağlamda Fransa, Almanya ve İsviçre'de çeşitli müesseselerin inşa olduğunu hatırlatan Fahrettin Kerim, toplum için faydalı olmayanların evliliklerinin yasaklandığını belirtmektedir. Fahrettin Kerim soya tesir eden akıl hastalığı, sarhoşluk ve kriminal eğilimleri olan insanların devlet tarafından tespit edilip üremelerinin önüne geçilmesini milli bir mesele olarak ifade etmektedir (Fahrettin Kerim, 1934: 207-208). Çeşitli istatistiki bilgilerle "soyu bozuk" olanların üremesinin devlete ciddi külfet getirdiğini, toplumda da tereddi yarattığını düşünen Fahrettin Kerim, Galton'un ürettiği öjenik yaklaşımı ile doğum kabiliyetini değiştirmenin ve ırkı korumanın mümkün olduğunu söylemektedir (Fahrettin Kerim, 1934: 209). Özellikle Avrupa ülkelerinde toplanan kongreler ile yumurtalık ve meni yollarının bağlanması suretiyle nesli tereddiden korumanın mümkün olduğunu söyleyen Fahrettin Kerim, Türkiye'de de bu usullerin hemen uygulamaya konulmasını ve hukuki alt yapısının kurulmasını önermektedir. Amerika'da zenci ve beyaz ırkın birbirleriyle evlenmesinin yasaklanmasının bilimsel bir gerçek olduğunu düşünen Fahrettin Kerim, ırkların karışmasının içtimai yozlaşmaya da neden olduğunu öne sürmektedir (Fahrettin Kerim, 1934: 210). Türk kadınının evlenme ve iş hayatı arasında tercih yapması gerektiğini düşünen Fahrettin Kerim, iş kadınlarının çocuk yapmasının yasaklanmasını önermektedir. İş hayatında olup da çocuk yapmış kadınların çocuklarının devlet tarafından alınıp yurtlarda bakılmasını tavsiye eden Fahrettin Kerim, bu konuda da acilen yasal düzenlemelerin yapılmasını önermektedir (Fahrettin Kerim, 1934: 211).

Tek Parti Döneminin "bilimsel" yanının inşa sürecinde oldukça önemli şahsiyetlerden birisi olan Şevket Aziz (Kansu) ilgili mecmuada "Biyososyoloji" isimi bir makale kaleme almakta ve

döneminde yaşanan devlet ideolojisini "Kemalist Nasyonalist ideoloji" olarak tanımlamaktadır (Şevket Aziz, 1934: 253). Bu isim Hitlerin partisinin ve ideolojisinin isminin Türkiye uyarlaması olduğu açıktır. İnsanın eşya ile arasındaki ilişkiyi biyo-sosyolojinin bir sonucu olduğunu düşünen Şevket Aziz, insan davranışlarının ise fizyolojik, psikolojik ve sosyal kalıtımsal süreçlerin neticesi olarak nitelemektedir (Şevket Aziz, 1934: 256). Biyo-kaderci bir yaklaşıma sahip olan Şevket Aziz, insanın morfolojik, kalıtımsal ve biyolojik karakterlerinin istatistik ilminin yardımıyla ortaya çıkarılabileceğini düşünmektedir (Şevket Aziz, 1934: 257). Alkol bağımlılığının ve cinayet işleyen insanların durumunu soydan gelen tereddi sonucunda olduğunu savunan Şevket Aziz, antropometri, etnoloji, biyoloji ve içtimai hıfzıssıhha sayesinde bu durum hakkında malumat sahibi olunabileceğini ileri sürmektedir (Şevket Aziz, 1934: 259). Amerika, İngiltere, Almanya ve Fransa'da yüzbinlerce çocuk üzerinde yapılan pek çok çalışmanın ruhi bozuklukların fiziki bozuklukluğa, onun da içtimai tereddiye sebebiyet verdiğini düşünen Şevket Aziz, suç işleyen insanların ahvalinin biyo-sosyal bir olgunun neticesinde meydana geldiğini öne sürmektedir. Veraset üzerine Galton tarafından yapılan anketlerin ruhi bozukluklarının ırsî olduğunu ispatladığını düşünen Şevket Aziz, nasıl ki hayvan ıslahında iyi türlerin devamı tercih ediliyor, kötü olanlar eleniyorsa içtimai alanda da buna benzer uygulamaların devlet eliyle yapılmasını önermektedir (Şevket Aziz, 1934: 259-260). Şevket Aziz'e göre objektif bir müşahede yapılacak olursa ferdi bir vakanın tabiat kanunlarına etki etmeyeceği anlaşılacağından tabiat kanunlarına uygun bir sosyal yapı kurmak önem arz etmektedir (Şevket Aziz, 1934: 261). Şevket Aziz, 1936 yılında kaleme aldığı başka bir makalede kendisini "ulusal misyoner" ilan etmekte, yetiştirecekleri gençlerin de Anadolu'yu zapt edeceğini savunmaktadır. Şevket Aziz, yeni bir dünya algısıyla yetişecek gençlerin hayatı ebedileştireceklerini ve yenileştireceklerini düşünmektedir. Bu durumu ise Şevket Aziz, büyük bir dönüşüm ve "manevi olanın maddi olana evrimi" olarak nitelemektedir (Şevket Aziz, 1936a: 337). Çünkü Şevket Aziz'e göre hayat zaten böyle bir şeydir (Şevket Aziz, 1936a: 338). Bu yüzden Şevket Aziz, "ulusal misyoner"lik görevini yerine getirebilmek için yapılması gereken şeyin de "insan beyninin kaynaklarının ve tekâmülünün" "bilimsel" yöntemlerle öğrenilmesinden geçtiğini öne sürmektedir (Şevket Aziz, 1936b: 111-112). Bu sayede Şevket Aziz'e göre hayatın bütün şubeleri daha iyi anlaşılacak ve yeniden bir toplum yaratılması mümkün olacaktır. Bu bağlamda Şevket Aziz öjeni meselesini de önemsemekte, kalıtım ve genetik nedeniyle "ölülerin canlı yaşamı idare ettiklerini" savunmaktadır (Şevket Aziz, 1939: 480). Şevket Aziz bu "bilimsel" hakikat ışığında nesillerin yetiştirilmesini önermektedir (Şevket Aziz, 1939: 480-482).

*Ülkü Halkevleri Mecmuası*nda hâkim olarak görünen biyolojinin içtimai yaşamı inşa etmesi gerektiği yönündeki yaklaşımların yanında Ahmed Nesimi 1935 yılında "İnanç ve Us" başlıklı bir makale kaleme almakta ve uzlaştırmacı bir dil kullandığı görülmektedir. Le Bon'un "akıl bilgiyi, inanç da halkları yönetiyor" sözünden hareket eden Ahmed Nesimi, inancın zekâ ve bilginin bir neticesi olduğunu öne sürmektedir. Duyguların uzun tarihi devirlerde veraset ile inşa olduğunu düşünen Ahmed Nesimi, yabani ve medeni insanın duygulanımlarının aynı olmadığını iddia etmektedir. Zekânın çeşitli tekâmül süreçleri neticesinde oluştuğunu düşünen Ahmed Nesimi,

soyun ahlakiliği inşa ettiğini belirtmektedir (Ahmed Nesimi, 1935: 403-404). Usun yani aklın Comte'un dediği gibi duyguların asıl yöneticisi kalması gerektiğini savunan Ahmet Nesimi (1935: 405), insanlığın beklentisi olan refahın ferd, kurum ve tabiatın müşterek düzen oluşturmasında görmektedir. Bu yüzden ferdin menfaatperest tarafının üstün ülkülerle uzlaştırılmasını savunmaktadır. Savaşın, doğanın tabiî ve sürekli bir sonucu olarak gören, sosyal müesseseler oluşturmanın yanlış olduğunu düşünen Ahmed Nesimi, ahlakiliği de göz önüne almanın içtimai yaşamın devamı için bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir (Ahmed Nesimi, 1935: 407).

Almanya'da Nazi uygulamalarından kaçarak Türkiye'ye gelen ve uzun bir süre İstanbul Üniversitesi'nde profesörlük yapan Yahudi asıllı F. Nöymark (Fritz Neumark), ilgili mecmuada "Nüfus Sayımlarının Önemi" başlıklı bir makale kaleme almaktadır. "Acaba neden nüfus sayımı yapılması lüzumlu görüldü" diye soran Nöymark, "nüfus, kitlesinin tabiî hareketlerini iktisadi ve içtimai sahalarda tâbiî olduğu tahavvül"ün anlaşılması için diyerek cevap vermektedir (Nöymark, 1935: 96). Almanya'da biyolojik ve içtimai toplum mühendisliği sonucu vatanından kaçmak zorunda kalan Nöymark, yaşadığı zulme rağmen kendi döneminin hâkim "bilimsel" paradigmasını daha doğrusu sosyal Darwinizmin dilini devam ettirmekte ve devletin bu şekilde toplum dizayn etme yetkisini doğal görmektedir. Nüfusun ihtiyarlaması, çoğalması ve azalması gibi durumların tespit edilebilmesi anlamında nüfus sayımının çok ehemmiyetli bir mesele olduğunu düşünen Nöymark, durgunluğun yok olmak olduğunu, toplumda tenakusu önlemek gerektiğini düşünmektedir. Nüfus sayımının ana dilden başka dilleri konuşanları, milli dinden başka dinlere inanları, farklı nüfus zümrelerini tespit etmek için önemli gören Nöymark, bu sayede devletin kültür siyasetini belirleyebileceğini belirtmektedir (Nöymar, 1935: 97). Bu şekilde hükümetin elde ettiği bilgiler sayesinde iktisadi, içtimai, harsî ve siyasi sahaları yeniden inşa edebilme imkânına sahip olabileceğini öne sürmektedir (Nöymar, 1935: 98).

Tek Parti Döneminin önemli dergilerinden bir diğeri de 1931 yılında çıkarılmaya başlanan *Mülkiye Mektebi Mecmuası*dır. 1932'de *Mülkiye Mecmuası*, 1934'te *Mülkiye İçtimai İlimler Mecmuası*, 1935'te *Siyasal Bilimler Mecmuası*, 1937'den yayın hayatına son verdiği 1955 yılına kadar da *Siyasi İlimler Mecmuası* olarak yayınlanmıştır. Mekteb-i Mülkiye hocalarının siyasi, iktisadi, mali ve içtimai konular üzerine yazılar kaleme aldığı bu mecmuanın yazı işleri müdürlüğünü Dâhiliye Vekâleti, Başvekâlet Husûsi Kalem Müdürlüğü ve iki dönem milletvekilliği yapmış olan Hasan Şükrü Adal yapmıştır. Mecmua yirmi dört yıl yayın hayatına devam etmiştir.

Mecmua'da sosyal Darwinist etkilerin görüldüğü ilk makalelerinden birisi Mahmut Sadi (Irmak) tarafından kaleme alınan "Türk Milletinde Irsî Hamule" adlı makaledir. Bu makalede Mahmut Sadi, bir milletin en büyük kazanımının o millete mensup kişilerin zihinlerinde yer edinen ırsî hamule yani yük olduğunu belirtmektedir. Mahmut Sadi'ye göre Osmanlı'nın en büyük hatası bu hakikati göz ardı etmesidir. Mahmut Sadi'ye göre ırkın yok sayılması Osmanlı'nın çöküşünün en büyük sebeplerinden birisidir. Bu durumu gün yüzüne çıkaran kişinin Darwin olduğunu düşünen

Mahmut Sadi'ye göre Osmanlı'nın göremediğini Erzurumlu İbrahim Hakkı görmüş ve Darwin'den yüz elli yıl önce evrim teorisini keşfetmiştir (Mahmut Sadi, 1934: 6).

Mahmut Sadi gibi Osmanlı'nın millet anlayışını eleştiren bir diğer isim de çeşitli ülkelerde Türk Büyükelçiliği, Dışişleri ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği yapmış olan Fuat Bayramoğlu'dur. Bayramoğlu ilgili Mecmua'da 1939 yılında "Millet, Milliyet ve Ümmet Kelimelerinin Mana Değiştirmeleri" adlı bir makale kaleme almakta ve Osmanlıyı din, şeriat ve mezhep üzerinden millet tanımlamasından dolayı eleştirmektedir. Bayramoğlu cumhuriyet ile birlikte bu yanlıştan dönüldüğünü ve artık toprak ve insanın menşei bağlamında doğal insan tanımı yapılmaya başlandığını düşünmektedir (Bayramoğlu, 1939: 190). Milletin tanımlanmasında tekevvün sürecinde tabiî kanunların merkeze alınması gerektiğini savunan Bayramoğlu, başka bir makalesinde ise dinin sosyal bir karşılığının artık kalmadığını ve kişilerin vicdanında kalması gerektiğini savunmaktadır (Bayramoğlu, 1940a: 166). Bireyleri birleştirerek millet yapma hakkının dinin elinden alındığını düşünen Bayramoğlu, yeni dönemde bu yetkinin milli ve ebedi şeflerin elinde olduğunu düşünmektedir (Bayramoğlu, 1940b: 175). Hayatta siyasi bir hiyerarşinin olduğunu düşünen Bayramoğlu'na göre en üste şef bulunmaktadır (Bayramoğlu, 1940c: 285). Bu açıklamalardan Bayramoğlu'nun eskiden dinin birleştirici gücünün ve yetkisinin "şef"e verilmesini önerdiği anlaşılmaktadır.

Yayın hayatına 1933 yılında Yaşar Nabi (Nayır) öncülüğünde başlayan, bugün hala varlığını devam ettiren sanat ve fikir mecmuası *Varlık*, Tek Parti Döneminin anlaşılması bağlamında oldukça önemlidir. Devlet yardımıyla çıkan ve dönemin düşünce yapısını inşa etme idealine sahip Mecmua, ilk sayısında toplumu dönüştürme misyonuna sahip olduğunu belirtmektedir. *Varlık* mecmuasında Melih Cevdet Anday, Cahit Sıtkı Tarancı, Orhan Veli, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Necati Cumalı, Tarık Dursun K., Ece Ayhan, Attilâ İlhan, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Semih Poroy, Tomris Uyar, Sabahattin Ali gibi isimlerin muhtelif zamanlarda çeşitli yazıları yayınlanmıştır. Bugün bir edebi klasik olan yerli ve yabancı eserlerin pek çoğu bu dergide bölümler halinde yayınlanmıştır.

Varlık mecmuası yayın hayatına başladığı yıldan 1945'e kadar süren zaman zarfı içinde sosyal Darwinizm bağlamında tarandığında, bir konuya dikkat çekmek gerekmektedir. Nasıl ki Batı İkinci Dünya Savaşı'na kadar ısrarla sosyal hayatın Darwinci bakış açısıyla inşa edilmesini savunmuşsa da savaşın patlak vermesiyle yaşanan olaylar nedeniyle bu görüşten vazgeçmiştir. Aynı durum ve süreç *Varlık* mecmuası için de yaşanmıştır. Her ne kadar bazı yazarlar bu süreyi 1940'ların ortalarına kadar kullansa da mecmua içindeki düşünce makaleleri bir müddet sonra yerini daha çok edebi eserlere bırakmıştır. Bu bağlamda mecmuanın sürekli yazan yazarları ele alınırken yazarın dilindeki değişimin de gözlemlenmesi oldukça önemlidir. Son olarak, mecmuanın başlangıcından 1945'e kadar olan bölümünde ekseriyetle din mefhumunun dışlandığını, ahlâkın ise dönüştürülmeye çalışıldığını da özellikle belirtmek gerekmektedir.

Varlık mecmuasının sekizinci sayısında "Varlığın Teşekkülü" isimli ve yazarı olmayan bir yazıda derginin üzerindeki devlet desteğini anlatmak için şu ifadelere yer verilmektedir (Varlık, 1933: 1):

> Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye dairesi, 4915 umumî ve 71 hususî numaralı bir tamim göndererek mekteplerimiz ve muallimlerimiz için faideli görüldüğü kaydiyle mecmuamızın alâkadarlara tavsiyesini bildirmiştir.
>
> Fırkadan Halkevlerine gönderilen bir tamim de Varlık'ın memleket için faideli yazılar ile çıktığı zikredilmiştir.
>
> Gerek Maarif Vekâletine, gerek fırkaya teşekkür ve minnetimizi bildirirken bu teveccühe layık olmaya çalışmayı bir borç bildiğimizi ilave ederiz.

Yaklaşık seksen sekiz yıldır yayın hayatına devam eden *Varlık* mecmuasının ilk makalesi, hiç aksatmadan kırk sekiz yıl boyunca yazarlığını yapan Yaşar Nabi (Nayır) tarafından "Gençlik ve İnkâr" başlığıyla yayınlanmıştır. Yaşar Nabi makalesinde halen kullanımı devam eden "kuşak çatışması", "nesil kavgası" olarak bilinen alt ve üst nesil arasındaki uyum problemlerini ele almaktadır. Yaşar Nabi dönemin sosyal Darwinist dili olan "kavga" tabirini kullanmaktadır. Yaşar Nabi'ye göre bu durum ezeli bir derttir. Hayatın içinde var ve tabiî olduğunu düşündüğü ihtiras, kin ve kıskançlığın kavgayı tetiklediğini söyleyen Yaşar Nabi, sanat alanında bu durumun daha da yoğun bir şekilde yaşandığını düşünmektedir. Yaşar Nabi savaş halinin, sanatın; kıskançlığın ise sanatçının öz vasıflarından olduğunu ifade etmektedir. Bu kavgacı yaşamın hayatta ilk olarak nesil kavgası olarak kendini gösterdiğini düşünen Yaşar Nabi, gün geçtikçe kavganın büyüdüğünü ve "yaşamak ve ölmek mücadelesi şeklini aldığını" ifade etmektedir (Yaşar Nabi, 1933a: 2). Kavga kavramı Yaşar Nabi için ilerlemenin ve heyecanın en büyük kaynağı iken, uyuşukluğun ve miskinliğin karşıtıdır (Yaşar Nabi, 1933b: 3). Eskinin uyuşuk ve miskin, inkılâplar yapmış yeni Türkiye'nin ise savaşçı dinamik olduğunu düşünen Yaşar Nabi, Nietzsche'den ödünç alınan "fevkalbeşer"e ulaşmak adına "ırkın ıstıfası, gelecek nesillerin kabiliyetinin yükseltilmesi" için çalışıldığından, bunun da tedricen ve tabiî evrime uygun olarak yapılması gerektiğinden bahsetmektedir (Yaşar Nabi, 1933c: 3). "İslam misitikinin uyuşturucu tesiri altında" yaşama devrinin bitmesi gerektiğine inanan Yaşar Nabi, "her ferdin büyük inkılâp savaşında" "yaratıcı kudreti" kazanmasını önemsemektedir (Yaşar Nabi, 1933d: 129). Yaşar Nabi'nin bu düşünceleri paylaştığı sayının başka bir yazısında da Suphi Nuri, "Cumhuriyetin İkinci On Yılı" adlı makalesinde: "Kavlen değil fiilen tam manasile lâik olmalıyız. Ruhumuz lâikleşmelidir. Artık nassa, taassuba, yobazlığa burada yer yoktur" demektedir. (Suphi Nuri, 1933, 134). Yaşar Nabi 1935 yılında kaleme aldığı "İnan ve Şüphe Adamları" başlıklı makalesinde liberalizmden bahsetmekte ve liberallerin "insanların insandan üstün tabiat kuvvetlerinin hükmü altında olduğu kanaatinde" olduğunu ifade etmektedir. Yaşar Nabi'ye göre "insanların aralarında elbirliği yaparak ıstıraplarını biraz olsun hafifletebileceklerine, üzerlerine gelen tehlikeleri önleyebileceklerine ihtimal vermek boşa"dır (Yaşar Nabi, 1935: 1). Bu yüzden Yaşar Nabi, "şüpheli imanlar peşinde koşmaktansa daha kolayca iman edebilecekleri bir realiteye yani kendi nefislerine hizmet etmeyi

tercih etmelerini" önermektedir (Yaşar Nabi, 1938: 65). *Varlık* mecmuasında uzun bir dönem sosyal Darwinist fikirleri savunan Yaşar Nabi savaşın patlak vermesiyle büyük bir dehşet yaşamakta, 1939 yılında "İnsanlık ve Harp" adlı makalesinde harbin insanlık için çok tehlikeli olduğundan ve modern ideolojilerin insanları kandırdığından bahsetmektedir (Yaşar Nabi, 1939: 129-130). Harbin dehşetinden dolayı hayatı bir savaş alanı olarak görme fikrinden vazgeçen Yaşar Nabi, bilimci yaklaşımından vazgeçmemekte ve *Varlık* mecmuasında yayınladığı "Eski Yeni Davası" adlı makalesinde hayatın içinde tartışılmaz bir tekâmül kanunun işlediğini ve istihalenin de ancak bu şekilde olabileceğini savunmaktadır (Yaşar Nabi, 1940: 545). Bir taraftan Darwinci ve bilimci tekâmülü savunan Yaşar Nabi, diğer taraftan da toplumunun yaşadığı ahlaki yozlaşmadan rahatsız olmakta ve "Ahlâk Savaşı" başlıklı yazısında eski ahlâkın artık ortadan kalktığını, yenisinin de icat edilemediğini ve "harbi, kuvveti, zulmü kutsileştiren en zararlı telkinler"in hayatın merkezine yerleştiğini eleştirmektedir (Yaşar Nabi, 1942a: 505). Bir taraftan toplumun ahlaki yozlaşmasından rahatsız olan, diğer taraftan da dönemin bilimci dilini terk edemeyen Yaşar Nabi, bu durumu: "Beşer, sanki yenilmez bir tabiat kuvvetiyle karşılaşmış gibi kendi yarattığı tehlikenin seline kendini bir saman çöpü gibi kaptırmış gidiyordu" şeklinde ifade etmektedir (Yaşar Nabi, 1942b: 141). Diğer bir ifadeyle insanın kendi tabiatının vazgeçilmez doğasının esiri olması iddiası üzerinden serzenişte bulunmaktadır.

Mecmuanın ikinci sayısının ilk makalesi Mehmet Saffet tarafından "Yükseliş Mücadelemizde Edebiyatımız" başlığıyla çıkmakta ve yazar sosyal Darwinist unsurlarla edebiyatı sentezlemektedir. Bu bağlamda Mehmet Saffet, "Hayatın manasını, şümulünü (kapsayıcılığını), beşeri ruhu ve onun tarih içindeki yüksek mahsullerini, tekâmülünü bilmeden şiir yazmaya özenmek çocukluktur" demektedir. Mehmet Saffet'e göre beşerin tekâmülünü anlayamamış zihinler şiir yazmamalı ve edebiyat gibi yüksek sanatlarla uğraşmamalıdır (Mehmet Saffet, 1933b: 17). Sosyal Darwinizmin en önemli kavramlarından olan *laissez faire* ekonomisini müfrit yani aşırı fertçilikten ayıran Mehmet Saffet, bu ekonominin Türk inkılabının hedeflerinden olduğunu belirtmektedir. Özellikle gençliği "zehirleyen" komünizm ideolojisinden kaçmak için gençliğe *laisses faire* yaklaşımını öğretmeninin öneminden bahsetmektedir (Mehmet Saffet, 1933c: 49).

Tek Parti Döneminin ideolojisini yansıtan *Varlık* mecmuası ve yazarları "yeni insan"ın nasıl inşa edileceği sorunsalına eğilmekte, Reşat Şemsettin "Yeni ve Eski Mektep Arasındaki Temelden Farklar" isimli makalesi ile cevap vermeye çalışmaktadır. Reşat Şemsettin eski mektebi yıktıklarını ve yeni mektep kurmak için savaş verdiklerini anlatmaktadır. "Yeni mektep" Reşat Şemsettin'e göre, insanın tekâmül istikametine uygun olmalı, yeni bir hayat ve değerler sistemi inşa etmelidir. Bu yeni mektep sayesinde de "yeni insan" inşa olunabilecektir (Reşat Şemsettin, 1933: 35). "Eski insan", din ve tanrı ile hayatı anlamaya çalışmaktadır. Reşat Şemsettin'e göre ancak "yeni insan", modern bilim ile dünyayı anlayan, seçme yetkisini kendi eline alan, mücadele kudretini kazanan bir varlıktır. Bu "yeni insan" tabiat kudretlerini anlayan, imkânlar yaratabilen, hayat savaşını yeni terbiye usulleriyle kazanmayı bilen yeni donanımlara sahiptir (Reşat Şemsettin, 1933: 36).

Yeni terbiye sistemini içselleştirememiş gençlerin ülkelerin "büyük liderler" hakkında olumsuz düşündüklerini, bunun da toplumların inkişafını engellediğini düşünen Cemil Sena (Ongun), "Mektep Kitabı ve Hayat Kitabı" adlı bir makale kaleme almaktadır. Cemil Sena başta Musolini ve Hitler gibi dönemin "büyük liderler"ini eleştiren geçleri tenkit etmekte ve hayat kitabını anlamadıklarını öne sürmektedir. Tabiatta acımasız bir tekâmül ve muhite uyum süreci olduğunu düşünen Cemil Sena, hayvanların bu sürece kolay adapte olamayıp, yaşam mücadelesinde yok olup gittiklerini ileri sürmektedir. Cemil Sena insanın hayvanlardan farklı olarak kendi muhitini inşa edebilme kabiliyetine haiz olduğunu ve bu durumu da büyük liderlerin sağlayabildiğini ileri sürmektedir. Tabiat kanunlarını ve maddenin ezici kuvvetinin farkında olamayan insanların ise büyük önderlerin yoksunluğundan dolayı yok olup gitmeye mecbur olduklarını ifade etmektedir (Cemil Sena, 1933a: 51). Cemil Sena bu yaklaşımıyla "büyük liderler"in varlığını insanların hayat mücadelesini kazanabilmesi için elzem görmektedir. *Siyasi İlimler Mecmuası*nda Bayramoğlu'nun eskiden dinin birleştirici gücünü ve yetkisini "şef"e vermesi gibi Cemil Sena'da hayat mücadelesinin kazanılması kudretini büyük önderlere vermektedir. Bu bağlamda bu iki yazar için "şef" ve "büyük önder" mefhumlarının sosyal Darwinist bir nitelik taşıdığını söylemek gerekmektedir.

Varlık mecmuası sosyal Darwinizm bağlamında tarandığında Cemil Sena'nın ayrı bir yeri olduğu belirtilmelidir. Çünkü Cemil Sena, sosyal Darwinizm tabirini 1940 yılında Varlık'ta yayınlanan "Modern Siyasetin Felsefi Prensipleri" adlı makalesinde doğrudan kullanmaktadır (Cemil Sena, 1940a: 307). Bu kavram Batı'da bile henüz çok fazla popüler değilken Cemil Sena'nın bu kavramı kullanarak içeriğini de "bilimsel" bir hakikat olarak sunması bu çalışma bağlamında oldukça önemlidir. Cemil Sena'nın Tek Parti Dönemi içindeki *Varlık* mecmuasında yazdığı yazıların içeriğine değinmeden önce yazarın sosyal Darwinist bir düşünce yapısına sahip olduğunu açıkça ifade etmek gerekmektedir. Cemil Sena İkinci Dünya Savaşı döneminde bile *Varlık*'tan pek çok yazar bu düşünceleri terk ederken, kendisi bunu asla yapmamakta, Harp döneminde de sosyal Darwinist argümanları sonuna kadar savunmaktadır. Özellikle Cemil Sena "Fikir Kırıntıları" olarak başladığı uzun bir yazı dizinde sosyal Darwinizmi tüm boyutlarıyla savunmakta ve bu düşünceyi hayattaki tek hakikat olarak sunmaktadır. Bu yazı dizisinin ilkinde Cemil Sena, "bütün bu savaşlar ancak daha fenasından korunmak içindir," diyerek savaş mefhumuna yüklediği anlamı açık etmektedir. (Cemil Sena, 1933b: 146). Çünkü Cemil Sena inkılâp için savaş olgusunu önemsemekte ve "Tabiatın insana esir olması, insan ihtirasını yüceltir ve yeni savaşlar, ülkü ve inkılâp yolunda ebediyete kadar uzanır" demektedir (Cemil Sena, 1934a: 308). Savaşın en önemli nedeninin ise Cemil Sena (1934b: 12) : "Bu geniş âlemdeki ufacıklığımıza rağmen daha çok büyük ve mutlak farz ettiğimiz Allaha benzemek, Allahla boy ölçüşmek, hülasa Allah olmak istiyoruz!" diyerek açıklamaktadır. Cemil Sena Darwinizme o kadar hâkimdir ki hayatın neden bir savaş olduğu iddiasını desteklediğini Darwin'in verdiği örneğe benzer şekilde açıklamakta ve şu şekilde bir ifade kullanmaktadır (Cemil Sena, 1934c: 42):

> Bir karpuz çekirdeğinden birkaç yüz karpuz çıkar. Bunların içinde binlerce çekirdek saklanır. Nebat ve hayvan gibi her canlı olan şey, daima çoğalmak ve daima kendini hâkim kılmak için farkında olarak ve olmayarak didinmektedir. Eğer tabiat, hayvan ve nebatı, birbirine yedirmeye müsaade etmeseydi, bizzat onları mahvetmeseydi, belki yeryüzünde toprak ve su kalmayacak, arzımız karpuz ve kedi gibi milyarlarca nebat ve hayvan cinslerile dolarak çürümüş ve pıhtılanmış olacaktı. Bereket versin ki tabiatte, insanın kaderi de hayvan ve nebatınkine benziyor. Yoksa, dünyamız sayısız aptallarla, memnun olup olmadığını bilmeyen tükenmez insan sürülerile ekşiyecek ve kokacaktı.

Hayatta ki tekâmül ve istihalenin bütün sosyal yaşam için geçerli olduğunu düşünen Cemil Sena, iffet ve namus meselesini de bu bağlamda değerlendirerek şu şekilde bir açıklama yapmaktadır (Cemil Sena, 1934d: 116):

> İffetin namus ile olan alakası da aynı içtimai hulul ve istihale kanununa tabidir… Bu değişikliklerin umumi akışına bakılırsa, bugün namus mefhumu ferdin şahsına taalluk eden işlerden ziyade bir cemiyeti alakadar eden kıymetlere tabi görünür… Ve medeni kanun, iffetsizleri değil, namussuzları mücrim addetmektedir.
>
> Cemiyetin menşei meselesiyle uğraşanlar, ilk insanların sürü=hordes halinde yaşamış olduklarını ve bunların arasındaki cinsi münasebetlerin serbest ve hayvani insiyaklara tabi olduğunu iddia eder.

İçtimai hayatı belirleyen mefhumların neden geçerli olduğu sorusuna cevap olarak da Cemil Sena, "ölüm korkusu" olarak açıklamakta ve bu bağlamda "Ahlâk, din, Allah ve kanun ölümden doğdu ve ölümden kuvvet aldı", demektedir (Cemil Sena, 1935a: 222). Bu bağlamda bu fikirlerin ilk vaaz edicileri olan peygamberleri ve onlara inanan gençleri ise Cemil Sena şu şekilde değerlendirmektedir (Cemil Sena, 1935b: 376):

> Peygamberlere acıyorum; onlar ne fena şeylere ne yanlış fikirlere inandılar. Kadehlerindeki ülkü şerbeti, ayıltacak yerde sersemletecek bir zehirle doludur. Kendileri de onun buharile az mı eziyet çektiler… Kari, ben sana tanrı ol diyorum. Eskinin hiçbir izini bırakmadan olgunlaştıran büyük ülkü filizlerine dal budak saldırtan bir yaratıcı ol diyorum.

Peygamberlerin ve filozofların ahlakçı yaklaşımlarının "gerçek hayat" ile uyumlu olmadığını düşünen Cemil Sena, bu insanları şu şekilde eleştirmektedir (Cemil Sena, 1938: 150):

> Hemen hemen bütün peygamberler ve filozoflar, hazin bir savaştan sonra mahvolup giden insanın biraz daha mesut olabilmesi için çeşit çeşit yollar göstermiş; gülünç olduğu kadar da realiteye uymayan bir takım kaideler teklif etmişlerdir. Bunların üzerinde birleştikleri tek nokta: insanın saadetini teminden ibarettir. Fakat kullandıkları vasıtalar, koydukları prensipler o kadar birbirine zıttır ki insan hepsini kuş bakışı seyir ve tahlil ettiği zaman, zavallı insanın ne aldatıcı vahimelere bağlandığını pek güzel anlar. Nazarî düşüncelerle, amelî hayatın zaruretleri o kadar yekdiğerine uymaz ki, bunun farkında olan bazı mütefekkirler de nihayet immoralizme'e kadar düşmüşlerdir.

Filozofların ve peygamberlerin anlatılarının "gülünç" ve "realiteye" uymayan fikirler olarak değerlendiren Cemil Sena, immoralizme'e (ahlâk kurallarına karşı çıkmaya) neden olduğunu öne sürmektedir. İkinci Dünya Savaşı başladığında Yaşar Nabi başta olmak üzere pek çok *Varlık* mecmuasının yazarı sosyal Darwinist fikirlerden vazgeçerken, Cemil Sena için bu savaş heyecan yaratmakta ve bu sureci şu şekilde açıklamaktadır (Cemil Sena, 1940b: 219):

> Güzellik kelimesinin Fransızca mukabili olan beau ve belle kelimelerinin Latince aslı bellum ve bellus kelimeleridir ki, bu aynı dilde harp demektir… Demek ki güzellikle kuvvet ve harp arasında hiç olmazsa, manevi bir münasebet vardır… Çünkü harp, insanoğlunun üstünlük davasında yaratmış olduğu en muhteşem ve ulvî bir oyun, cesaretle kahramanlık bu oyunun tek göz kamaştırıcı bir artistidir.
>
> Harp, hayat ve tabiatın en temel kanunlarından birini teşkil eder. Barış, yeni bir harbin zaferlerini tahayyül eden veya vasıtalarını hazırlayan bir ümit uyandırmak devridir. Tabiat için asıl olan harptır. Canlıların en küçüğünden en büyüğüne kadar hiçbir varlık yoktur ki, devam ve bekalarını çetin ve fedakâr savaşlara borçlu olmasınlar.
>
> Birçok iptidai cemiyetlerde, harp, medenî ve erkek milletlerde olduğu gibi insana yakışan en şerefli bir iştir.

Fransızca etimolojik açıklama yaparak harp kavramını güzellik ile eşleştiren Cemil Sena, kendi dilince harp kavramının harap olmak ile aynı kökten geldiğini ve "bitmek, kahrolmak, yok olmak" anlamlarını ihtiva ettiğini göz ardı etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan ders alınması gerektiğini düşünen Cemil Sena bu harpten şu şekilde dersler çıkarmaktadır Cemil Sena, 1941: 73-74):

> Darvinisme'i sosyal hâdiselere tatbik eden mütefekkirler, canlılar arasındaki hayat savaşını, insanlar için de çekinilmesi imkânsız bir kanun sayarlar. Onlara göre harbin bu zarurîliği, cemiyetlerin istifasına hizmet ettiği gibi onları birbirine yaklaştırmak, milletleri birbirine tanıtmak, gizli kalmış müdafaa ve taarruz vasıtalarını öğretmek gibi yeni bir medeniyetin doğmasına yarıyacak yardımlarda bulunur. Harp, milletleri daima uyanık tutar; ve bu yüzden de zekanın inkişafına, icat kabiliyetinin artmasına, nihayet ilmin de yayılmasına ve hem de tekâmülüne hizmet eder. Bunlara göre insanı mahkûm olmaktan kurtaran ve kuvvetli yapan âmil, korkudur.
>
> Hülâsa, harbi zaruri ve tabiî sayanlar bunun bin bir çeşit faydası olduğunda müttefiktirler.
>
> Bize göre de yaşamak için kuvvetli olmak, mesut olmak için tabiatın nimetlerinden istifade etmek şarttır; saadet haklı olanın değil, lâyık olanındır. Birçok haklar vardır ki, onlar, sahibinin saadetine vasıta olamazlar. Çünkü bu hak sahipleri, ellerinde bulunan nimetlerden istifade etmeyi bilmezler. Şu halde onlar ellerinde bulunan nimetlere lâyık değildirler.
>
> Biz ahlâkı ve onun dayandığı adaleti, böyle anladığımız için harbi daima gayri meşru görmek istemiyoruz. Ve Darvinisme sociale'e kıymet veriyoruz.
>
> Umumi harp, bütün insanların ananevi zihniyet ve teşkilâtında büyük bir değişiklik yaptı; ahlâk telâkkileri yıkıldı. Aile bünyesi az çok sarsıldı. Gençlerin vazifeden ziyade zevke temayülleri arttı… Umumî harbin sonunda bütün iktisadî, ahlâkî ve dinî müesseselerinde sarsıntılar yaptı.
>
> Böylece milletimizi asırlarca uyuşturmuş olan şark skolastiğinden kurtarmaya ve bu skolastiğin müdafaa ettiği hak, hürriyet, bilgi ve teşkilat namına ne varsa hepsini yıkmaya mecbur olduk. Esasen onlar, bizim milli örf ve ananemize hiçte uymayan ve muasır zihniyet ve medeniyete hiçte yakışmayan bir takım köhne kıymetlerdi.

Fransızca olarak da sosyal Darwinizmi düşüncesinin merkezine alan Cemil Sena, kuvvetli olanların ilerlemek, yükselmek, haklı ve mutlu olmak için gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Sosyal Darwinist yaklaşımını daha da ileri götüren Cemil Sena, ahlâkın ve demokrasinin de hayat savaşında güçlünün devamlılığını sağlayan birer vasıta olduğunu şu sözlerle savunmaktadır (Cemil Sena 1942: 266):

> Akıl, vicdan, kanun ve nihayet tabiata uygun olan her vasıta ve gaye meşrudur. Eğer kuvvet, beraber getirilmiş ise, fert, kuvvetli olduğu için lâyık olduğu nimetlerden mahrum kalması da adâlete uygun olmaz.
>
> İşte bütün canlıların savaşında görülen ve kuvvetlinin hâkimiyet zulmü gibi mütalaa olunan kozmik adaletsizlik fikri, kuvvetin mahiyet ve kaynağını tahlil etmemekten doğmaktadır. Yoksa ahlâkın kaynağı her zaman tabiattır. Ahlâk, aynı cins ve neviler arasında ferdin ve neslin hem devam ve hem de inkişafına hizmet eden bir insiyakın manevi cephesidir.

Cemil Sena'ya göre demokrasi de bu "ahlâksal" içtimai yapıyı kurmaya yarayan evrensel bir siyasal rejimdir (Cemil Sena 1942: 267-269). Cemil Sena tabiatı güçlünün sürekli kazandığı bir savaş alanı olarak tanımlamakta, aynı zamanda da bu tabiata uygun ahlakın icat edilmesini önermektedir. Böyle bir ahlak, merhametin değil, zulmün ahlakı olacaktır. Cemil Sena 1945 yılına kadar da bu fikirlerinden asla vazgeçmemiş ve sosyal Darwinizmin hayatı anlamlandırma da "bilimsel" hakikati vaz ettiğini savunmaya devam etmiştir.

Varlık mecmuasında insanın hayat mücadelesini kazanılabilmesi için tavsiyeler içeren "Seciyeler İlmi: Karakteroloji" başlıklı bir makale kaleme alan Osman Halit, "insanlık yok, insanlar var" demektedir. Spencer'ın hayatın her aşamasında olduğunu iddia ettiği evrim kanununu mutlak bir hakikat olarak gören Osman Halit, ahlak, fazilet, saadet, aile mefhumlarını basmakalıp olarak nitelemektedir. Seciye yani karakter meselesinin oldukça önemli olduğunu vurgulayan Osman Halit, tabiatın kanunları doğrultusunda bir terbiye sürecine tabi tutulmayı önemsemektedir (Osman Halit, 1934: 179). Bu bağlamda ferdin seciyesini belirlemek için Osman Halit, kişiyi laboratuvar tetkiklerine tabi tutmak, psikofizik kanunlarından istifade etmek, bu ölçüler üzerinden insanı inşa etmek gerektiğini düşünmektedir. Hayatın ölüme kadar devam eden mücadele alanı olduğunu düşünen Osman Halit, Freud, Adler ve Jung gibi psikologlar üzerinden hırs duygusunun insanın tekâmül sürecinde önemli bir meleke olduğunu ileri sürmektedir. Farklı düşünürler üzerinden insanı hücreler kümesi olarak tanımlayan Osman Halit, insanın tekâmülünün devamını sağlamak ve inkişafını gerçekleştirmek için biyolojisine uygun bir yaşam ve terbiye sistemi inşa etmeyi de önermektedir (Osman Halit, 1934: 180). Yaratıcının kaderini insanı sınırlandırdığı için terk edilmesini savunan aydınlar, biyoloji üzerinden insanı başka bir kadere mahkum etmektedirler.

Cemil Sena gibi tabiatın kanunlarına uyan insanı yücelten Haşim Nezih de Cumhuriyet ile beraber inşa olunan "yeni insanı", "Yeni Adam" makalesiyle anlatmakta ve eskide kalanların ise yok olup gideceğini şu şekilde izah etmektedir (Haşim Nezihi, 1934: 168):

> Dünden kalan her şeyin yıkıldığı ve değiştiği bir zamanda yaşıyoruz, duyuş değişiyor, düşünüş değişiyor, inanış değişiyor. Değişen bu koca dünya karşısında eskiye bağlanarak kalmıya ve onu yaşatmıya çalışanlar artık yaşamak hakkını kaybetmiş olduklarını bilmelidirler.
>
> Yeni adam, harp sonu dünyasının adamıdır. Onun daha ilk bakışında ve göze çarpan ve herkesten ayrı olan pek çok taraflar vardır.
>
> O, her şeyden önce kendine inanır, kendi bilgisi, kendi gücü onun bağlandığı iki büyük varlıktır.
>
> Yeni adam gölgelerden hiçbir şey beklemez, çünkü o, Allahı da, iradeyi külliyeyi de göklerden indirmiş kafasına ve kollarına yerleştirmiştir.

> Tali, tecelli, baht, kader onun tanımadığı şeylerdir. Talií o yaratır, bahta o yön ve düzen verir. Saadeti o hazırlar. O, kendi kendinin yaratıcısı ve yaşatıcısıdır. Çünki o, kendine, kendi yaratıcılığına inanmıştır.

Haşim Nezihi'nin düşüncesini bir adım daha ileri götüren Cevdet Kudret Sol insanın yaratılan değil, yaratıcı bir varlık olduğunu (Cevdet Kudret Sol, 1936: 9): "Yeryüzünde bir tek yaratıcı kuvvet vardır: İnsan kafası… Hiçbir şey bilmeden her şeyin ne olduğunu anlamak, onu yeniden yaratmaktır. İnsan işte bunu yapmıştır. İnsan Allahtır," cümleleriyle ifade etmektedir.

Varlık mecmuasında dönemin önemli sosyal Darwinist edebiyatçılarından Jack London da unutulmamış ve o da mecmuanın konuları arasına girmiştir. "Jack London'un Hayatı ve Eseri" adlı uzun bir makale kaleme alan Ahmet Cemil, bu yazarın eserleri ve özellikle *Güneş Çocuğu* adlı romanı üzerinden insanı, "ilk mevcudun milyonlarca istihale" sonucunda var olmuş, fevkalbeşere gitmek zorunda olan bir varlık olarak tanımlamıştır (Ahmet Cemil, 1938: 726-727). Birkaç sayı sonrasında da Hüsamettin Bozok, Jack London'ı makalesinin konusu yapmaktadır. Bozok, London üzerinden Spencer ve Nietzsche'nin fikirlerini anlatmakta, yazarı "beyaz ırka ait bir şövanist" olarak tanımlamakta ve "eserleri yüzbinlerce basılıp satılan bir muharrir" olarak nitelemektedir.

Dönemin önemli dergilerinden birisi de kuşkusuz *İçtihad*'dır. Abdullah Cevdet tarafından 1904 yılında çıkarılmaya başlanan *İçtihad* dergisi 1932 yılına kadar devam etmiş ve toplamda 358 sayı yayınlanmıştır (Gündüz, 2008: 21-22). Tek Parti Dönemindeki sayılar sosyal Darwinist perspektifle tarandığında pek çok argümana rastlanılmaktadır. Ayrıca *İçtihad*'ın ilgili sayıları incelenirken Abdullah Cevdet'in Le Bon'dan yaptığı çevirilerin miktarının oldukça fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bu da o dönemde neden Abdullah Cevdet dendiğinde akla Le Bon, Le Bon dendiğinde ise Abdullah Cevdet geldiğini açıklamaktadır. Le Bon'un ölümü üzerine Abdullah Cevdet, Le Bon hakkında *İçtihad* dergisinde bir makale kaleme almakta ve onu "büyük dahi", "ilim ve fikrin enerjisi" olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda madde ve kuvveti düşüncesinin temeline oturtmasını da büyük bir övgüyle anlatmaktadır. (Cevdet, 1932: 5643).

İçtihad dönemin fikri akımları yanında güncel meselelerinin de tartışıldığı bir dergidir. Dönemin en çok tartışılan konularından nüfusun artırılması, azaltılması ya da kontrol altına alınması meselesi, *İçtihad* yazarlarının da gündemindedir. *İçtihad* dergisinde bu konu farklı boyutlarıyla ele alınmaktadır. Darwin'in Malthus'a dayanarak gündeme getirdiği bu mesele *İçtihad* dergisinde de farklı yazarların makalelerine konu olmaktadır. Abdullah Cevdet tarafından çevrilen ve "Nüfus Fazlalığı ve Harp" isimli makalede Le Bon, Fransa başta olmak üzere Batı'daki pek çok ülkenin az çocuklu ailelerden daha fazla vergi alarak çocuk yapmayı teşvik ettiğini söylemektedir. Le Bon bu durumun yanlış bir uygulama olduğunu öne sürmektedir. Çünkü Le Bon'a göre Avrupa'da nüfus artışı gıda artış oranından fazladır ve nüfus beslenemeyecek duruma gelmektedir. Hatta Le Bon bu durum yüzünden Almanya, İngiltere ve İtalya'da ciddi ekonomik sıkıntılar çekildiğini iddia etmektedir. İnsan miktarının değil, niteliğinin artırılmasını savunan Le Bon, aksi

takdirde istihalenin duracağını önen sürmektedir. Tabiatın meylinin beslemeyeceği kadar mahlûklar meydana getirmek olduğunu söyleyen Le Bon, bu durumun göçe, göçün de tekâmülün yavaşlamasına neden olacağını düşünmektedir. Yirmi beş yıldan uzun zamandır bu yaklaşımı savunduğunu ifade eden Le Bon, yeni nesil ekonomistlerin de kendisini anlamaya başladığını ifade etmektedir. Bu yüzden Le Bon nüfusun artışının durdurulmasını savunmakta ve tekâmülün, doğanın kanunları çerçevesinde gerçekleşmesini önermektedir (Le Bon, 1931a: 5544-5546). Nüfus meselesinde bir yönüyle Le Bon'dan ayrı düşünen M. Mazhar, nüfusun fazlalığının rekabeti artıracağını, hayat mücadelesinde insanı daha diri tutacağını ve bu durumun da terakki ve tekâmülü sağlayacağını düşünmektedir. Bu nedenle Dr. M. Mazhar nüfusun artırılması politikalarını desteklemektedir (Dr. M. Mazhar, 1932: 5653). M. Ferit tarafından yazılan "Hayvan Fikri Yedi" başlıklı makalede ise zengin ailelerin az, fakir ailelerin çok çocuk yapması eleştirilerek, pek çok yönden bu duruma el atılması gerektiği savunulmaktadır. Aksi takdirde M. Ferit'in tabiriyle nesil "piç"leşecektir. M. Ferit, Malthus ve Le Bon gibi düşünmekte "niteliksiz" bir nüfus artışına karşı çıkmaktadır. Bu işin tesadüfe bırakılması ise tam manasıyla toplumsal intihar olacaktır (M. Ferit, 1930: 5313). Bu üç yazar nüfus meslesine farklı açılardan baksalar da ortak paydaları hayat mücadelesinin devam etmesi, tekâmülün süreklikliliği ve ıstıfanın gerçekleşmesidir. Özellikle fakir ailelerin çok çocuk yapmasını eleştiren M. Ferit'in bu durumu "piçleşme" olarak nitelemesi durumu başka bir boyuta taşımakta ve elitizmde sınır tanınmadığını göstermektedir.

Nüfus meselesi gibi din mefhumunun konumu da dönemin önemli tartışma konularından birisini oluşturmaktadır. Din konusunda farklı çalışmaların bulunduğu *İçtihad* dergisinde Abdullah Cevdet, J. M. Guyau'nun "İstikbalin Din Yokluğu" başlıklı makalelerini bir yazı dizisi şeklinde tercüme etmektedir. Din mefhumunun ilim dışında bir konu olduğunu söyleyen Fransız şair ve filozof Jean-Marie Guyau, ondan neşet eden ahlâkın da farazi olduğunu öne sürmektedir. Bir âlimin bu kavramları gündeminde tutmasını, ölçü olarak almasını eleştiren Guyau, bu mefhumların ilk devirlerde insanlar tarafından inanıldığına dair de ilmi belgelerin olmadığını öne sürmektedir. Bu yaklaşım Darwin'in yaklaşımıyla birebir örtüşmektedir. Guyau'ya göre tabiatın kuvvetleri en üsttedir ve insan bu kuvvetler ile şekil almaktadır (Guyau, 1931: 5555). Guyau *İçtihad*'daki başka bir makalesinde dinin iptidai kavimlerde bile sonradan doğduğunu, mucizevi değil, insan eliyle ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu yüzden Guyau din mefhumunu "beşeri zekânın yanlış bir müracaatı" olarak tanımlamaktadır. Doğanın tekâmülü ve inkişafı ile de din başka boyutlar kazanarak gittikçe yerini doğa bilimlerine bırakmaktadır (Guyau, 1932: 5660). Bu din tanımının aynısının dönemin ders kitaplarında da yer aldığını hatırlamak gerekmektedir. Her şeyi tabiat ile açıklayan Guyau, ahlâkın da bu şekilde açıklanmasını savunmaktadır. Tabiatın hayatta kimsenin lehinde taraf olmadığını savunan Guyau, yeni ahlâkın da bu minvalde inşasını savunmaktadır (Guyau, 1929: 5136). *İçtihad*'da "İlim ve Zanniyat" isimli bir makale kaleme alan İbrahim Temo da Guyau gibi düşünmekte, zan ve ilim arasında ayrım yapmakta, dinin zannı, tabiat bilimlerin ise ilimi temsil ettiğini öne sürmektedir (Temo, 1932: 5709).

Eskinin eleştirilmesini yanı sıra yeni hayatın nasıl yaşanması konusunda da Abdullah Cevdet'in kafa yorduğu görülmektedir. Hayatın nasıl yaşanması gerektiğini sorgulayan Abdullah Cevdet bu sorunsala "Bize Lazım Olan Felsefe" başlıklı makalesinde cevap aramaktadır. Türkiye toplumuna lazım gelen felsefenin Spencer felsefesi olduğunu düşünen Abdullah Cevdet, onun da hazza ulaşmak olduğunu düşünmektedir. Bunun da çalışmak ve yaratmakla olacağını savunmaktadır. "Hazzın ahlâkı"nın dışında başka bir ahlâki kaideye ihtiyacın olmayacağını savunan Cevdet, göklerden medet ummanın doğru olmadığını ifade etmektedir (Abdullah Cevdet, 1931: 5523-5524).

Din ve içtimai hayat konusunu nesirle anlatan yazılar dışında *İçtihad*'da nazımla, yani şiirle de sosyal Darwinist yaklaşımlara rastlanılmaktadır. Bu bağlamda Dr. Kaya'nın "Yaşamak Hakkı" isimli şiirinde şu ifadelere yer verilmektedir (Dr. Kaya, 1931: 5609-5610):

Hangi hakla kanunla bağlandın bu hayata?
Hangi patron seninle kontrat yaptı?
Hangi noter "sah" çekti alnının yazısına?
Hayat bir av sahnesi. Adı: Allah beğendi.
Seni süren avına çağıran bey efendi.
Kaç diyor tavşanına tut diyor tazısına.
Kaçan tavşan hakkındır, Vazifen tazılık.
Yaşamak mezhebinin boğuşmak ayinidir.
Kuvvetliye hak vermek hakkın kendi dinindir.
Sen seni hakla değil, zaruretle kazandın.

Hayatın tabiatı anlamak suretiyle çözümlenebileceğini düşünen Ebubekir Hazim, "Tabiat İlmi" isimli bir makale yayınlamaktadır. Tabiatın kendisine has bir özelliğinin ve kanunlarının olduğunu savunan Ebubekir Hazim, çeşitli böcekler incelendiğinde bu durumun daha açık bir şekilde görülebileceğini öne sürmektedir. Hunfesa böceğini farklı makale dizileriyle inceleyen Ebubekir Hazim, binlerce yıl zarfında tekâmül kabiliyetinin daha üst seviyede olması nedeniyle bu böceğin hayatta kaldığını iddia etmektedir (Ebubekir Hazim, 1931: 5583).

Sosyal Darwinizm'in en önemli kavramlarından birisi olan rekabet *İçtihad* dergisinde farklı açılardan işlenmektedir. Abdullah Cevdet tarafından tercüme edilen bir Le Bon makalesinde sosyalistlerin hayat görüşü eleştirilmektedir. Sosyalistlerin önerdiği gibi toplumlar, bireyler ve devletler arasındaki rekabeti kaldırmanın yanlış olacağını düşünen Le Bon, rekabet olmasa bugünkü medeniyetin oluşamayacağını savunmaktadır. Hayatta asıl olan durumun menfaat olduğunu düşünen Le Bon, bu konuda eksikliğinden dolayı ülkesi olan Fransa'yı eleştirmektedir (Le Bon, 1931b: 5611).

Dönemin mecmuaları için genel bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda dönemin mecmualarında yukarıda ismi zikredilen yazarlar üzerinden sosyal Darwinizmin yoğun bir

etkisinin olduğu söylenebilir. Yirminci yüzyılın ilk yarısındaki sosyal Darwinist bilimci dil Tek Parti döneminin dergilerinde oldukça geniş yer bulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı dehşet ile mecmualarda 1940 önemli bir kırılma noktası olmasına rağmen pek çok yazarın bu düşünceleri savunmaya ısrarla devam ettiğini de belirtmek gerekmektedir.

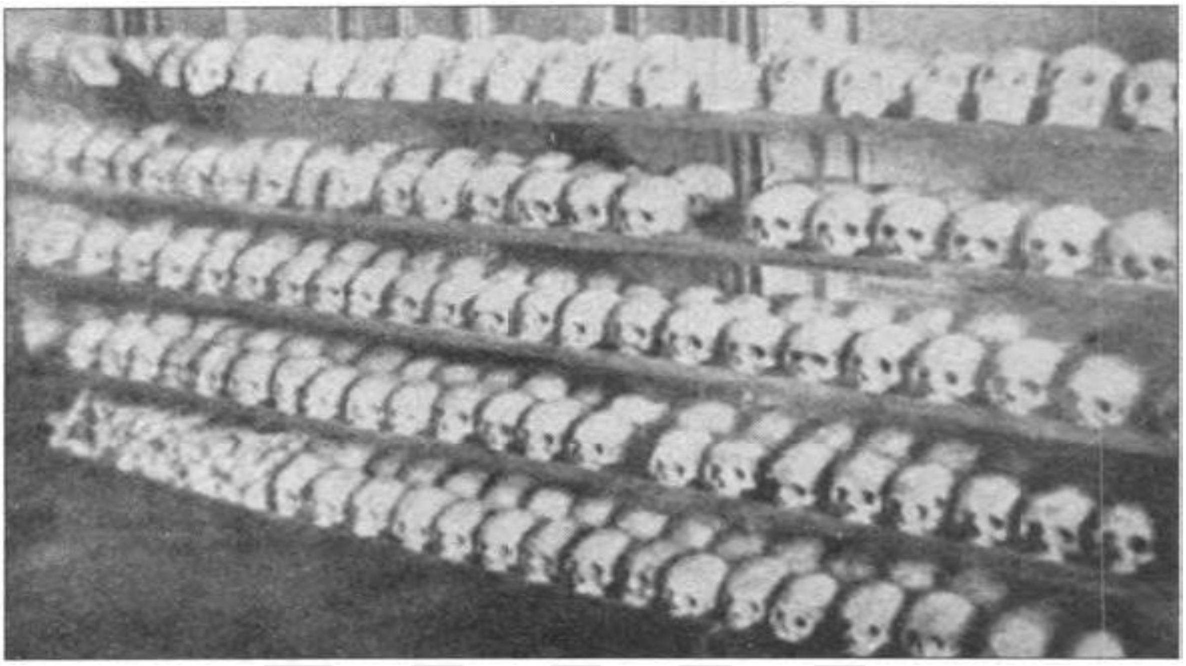
3.2.5. Şevket Aziz Kansu ve Türk Antropoloji Mecmuası: Devlet Bilimi ya da Yeni Kutsal'ın İnşası

Antropoloji bilimi Türkiye Cumhuriyeti döneminde gündeme gelen ilk akademik alanlarından biri olduğu için Cumhuriyet ile yaşıt olduğu söylenebilir. Bilinen ilk Türk antropolog ise, Şevket Aziz Kansu'dur. Asıl mesleği tabiplik olan Kansu, 1927-1929 yılları arasında Sorbonne Üniversitesi Yüksek Etüdler Okulu Broca Antropoloji Laboratuvarında Prof. Dr. George Papillaut'nın yanında çalışmış, hazırladığı bir tezle antropoloji diploması (Diplome des Sciences Anthropologique) almıştır. 1929 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde ilk antropoloji doçenti olan Kansu, 1942-1944 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi dekanlığı yapmış, 1946'da da Ankara Üniversitesinin ilk rektörü olmuştur. Ayrıca Kansu, 1962-1973 yılları arasında Türk Tarih Kurumu başkanlığı da yapmıştır. Kansu'nun başlıca eserleri *Antropoloji Dersleri, Antropometri Tetkikleri Rehberi, Prehistorya Araştırmaları Rehberi, İnsanlığın Kaynakları ve ilk Medeniyetler*'dir. Kansu, Türkiye'de hem antropoloji biliminin gelişmesinde hem de antropoloji üzerinden yeni bir tarihî yaklaşımın inşa edilmesinde önemli roller üstlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk antropolog Şevket Aziz Kansu olmasına rağmen Antropoloji alanına yöneliş 1925 yılında İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi bünyesinde kurulan "Türk Antropoloji Tetkikat Merkezi" adı altında başlamıştır. Merkezin kurucuları arasında Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyya Ali Kayacan, Mehmet Fuad Köprülü, Aime Mouchet ve İsmail Hakkı Çelebi bulunmaktadır. Türk Antropoloji Tetkikat Merkezi'nin ismi Türk Antropoloji Müessesesi'ne, daha sonra Türk Antropoloji Enstitüsüne dönüştürülmüştür. 1935 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin açılması ile Enstitü, Ankara'ya taşınmış ve ismi de Türk Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü olarak değiştirilmiştir.

Türkiye'de antropoloji bilimi, Antropoloji Tetkikat Merkezi ismiyle Haydarpaşa'da bulunan Tıp Fakültesinin bir odasında doğmuştu. Bu merkez ilk yıllarını İstanbul'daki mezarlıklardan kafatasları toplayarak ve bunları çeşitli ölçümlere tabi tutmakla geçirmişti (Toprak, 2012: 77). Kafatası toplama sürecinin sonunda, Merkezin arşivinde 1925-1932 yılları arasında toplanan kafataslarıyla önemli bir arkeolojik koleksiyon oluşması sağlanmıştı. Haydarpaşa Tıp Fakültesi Antropoloji Enstitüsü'nde oluşturulan kuru kafa koleksiyonuna dair bir görsel kaynaklarda şu şekilde geçmektedir:

Resim 1: Haydarpaşa Tıp Fakültesi Antropoloji Enstitüsü'nde Oluşturulan Kuru Kafa Koleksiyonu

Kaynak: (Toprak, 2012: 124)

Türk Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü aynı zamanda 1925 yılında *Türk Antropoloji Mecmuası* isminde bir dergi çıkarmaya başlamış ve 1939 yılına kadar 22 sayı yayınlamıştır. Özellikle 1930 sonrası yayınların büyük çoğunluğunda Kansu'nun makalelerinin sayısının oldukça fazla olduğu ifade edilebilir. İncelenen dergilerin tamamında Türkçe makalelerin Fransızca olarak da çevirilerinin var olduğuna rastlanılmıştır.

Türk Antropoloji Mecmuası'nın amacının ne olduğu derginin yazarları tarafından farklı makalelerde ifade edilmektedir. Nureddin Ali Berkol 1927 yılında yazdığı "İstanbul Darülfünunu'nun Şekl-i Hâzırı" isimli makalesinde büyük bir yakınlığa sahip olunan garb ilmi ile terakkiyi sağlayabilmek olduğunu söylemektedir (Berkol, 1927'den aktaran: Maksudyan, 2016: 92). Ciddi bir devlet/hükümet desteği ile Mecmuanın yayın hayatını sürdürdüğünü söyleyen Berkol 1926 yılında yazdığı "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların Mukâyesevi Tetkiki" isimli makalesinde *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın ülkenin büyük çoğunluğunda yapılan antropolojik ölçümleri ve anlamlarını yayınlamayı amaçladığını beyan etmektedir (Berkol, 1926'dan aktaran: Madsudyan, 2016: 93).

Kansu 1930 yılında *Türk Antropoloji Mecmuası*'nda "Alelumun Prognatisma ve Türk Kafalarının Prognatisması" başlıklı bir makale kaleme almıştır. Bugünkü Türkçeyle başlığın anlamı "genel olarak canlıların çene yapısının ölçüsü ve Türk kafa yapısının çene bağlamında ölçüsü"nü ifade etmektedir. Bu makalede Kansu, yapılan antropolojik ölçümler neticesinde beyaz ırkların

sarılardan, sarıların da zencilerden farklı olduğunu ifade etmektedir. Bir tablo ile goril, şempanze, Avrupalı, sarı ırk, Afrikalı zenci erkek, Afrikalı zenci kadın gibi farklı ırk tasnifleriyle bu farklılığı ispat etmeye çalışmaktadır (Kansu, 1930: 6). Yine başka bir tablo ile farklı canlı türlerinin yüz çevresinin ölçülerini paylaşan Kansu, bu tablonun türler arası geçişe bir karine olduğunu şu şekilde izah etmektedir (Kansu, 1930: 8): "Bu iki tablo bize insanın Antropoitden yüz zaviyesi itibarile vazıhan ayrıldığını ve genç Antropoidin ise insana yaklaştığını ispat etmektedir. Aynı zamanda çocuğun kâhile nazaran yüksek bir yüz zaviyesi arz ettiği de görülmektedir."

Kansu, 1930 yılında *Türk Antropoloji Mecmuası*'nda yayınlanan başka bir makalesinde ise, yirmi beş Türk kadını ve yirmi beş Türk erkeğinin kafataslarının sefalometrisini ölçmekte ve bu ölçümleri "Türk Kadın ve Erkeğinin Mukayeseli Sefalometrisi Hakkında Muhtıra" başlığıyla yayınlamaktadır. Sefalometri, canlıların kafa ve yüz kemiklerinin büyüklüklerinin, birbirlerine göre duruşlarının değerlendirilmesi olarak tarif edilmektedir. Neredeyse tamamı ölçümler ve tablolardan ibaret olan bu makalede Türk erkeklerinin sefalometrik ölçümlerinin, kadın sefalometrik ölçümlerinden büyük olduğu, bu durumun Fransızlar için de aynen geçerli olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır (Kansu, 1930: 44). Bu ve mecmuanın diğer makalelerinde görülen ortak özellik, yapılan antropolojik çalışmaların genellikle Avrupa'da yapılanlarla kıyaslanıp, Türk ırkının bu minvalde Avrupa ırkı ile benzer özelliklerini bulma çabası olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Kansu 1931 yılında yine bir makale yayınlamakta ve bu makalede yüz Anadolu, yüz de Rumeli Türkünü antropolojik ölçümlere tabi tutmakta ve buradan çeşitli sonuçlara varmaya çalışmaktadır. Yaptığı ölçümleri çeşitli tablolara aktaran Kansu, yaptığı her ölçümü Avrupalılarla, beyaz ırkla, zenci ırkla ve sarı ırkla kıyaslayıp Türk ırkının hangisine daha yakın olduğunu bulmaya çalışmaktadır (Kansu, 1931: 103). Çünkü bu ölçümler sonucunda rakamların antropolojik bazı kanunlara işaret ettiğini söyleyen Kansu, bu rakamlar dâhilinde çeşitli insan ırklarının hangi zümreye ait olduğunun tespit edilebileceğine inanmaktadır (Kansu, 1931: 105). Aynı zamanda Kansu, mecmuanın ilgili sayısında İkinci Balkan Antropoloji Konferansı reisliğine açık bir muhtıra yazmakta ve 1931-1932 ders senesinde İstanbul Tıp Fakültesinde verilecek olan Antropoloji programından bahsetmektedir (Kansu, 1931: 118-119). Muhtıranın giriş kısmında Kansu, Konferansın konularından olan öjenik meselesi ile Türk Antropoloji Enstitüsü'nün yakından alakadar olduğunu da ifade etmektedir (Kansu, 1931: 118).

Türk Antropoloji Mecmuası'nın 1931 yılında çıkan sayısında Dr. Saim Ali Dilemre, mecmuada kullanılan ismiyle Dr. Saim, dillerin de evrimsel (istihale) bir süreç geçirdiğini, önceden mağara duvarlarına çizilen şekillerden alfabeye geçiş yapıldığını öne sürmektedir (Dilemre, 1931: 7). İnsanların en ilkel yazısının, ilk örneklerinin milattan önce üç asır evvel Asya ve Hindistan'da bulunduğunu ifade etmektedir (Dilemre, 1931: 17). Dilin doğal gelişimini açıklamaya çalışan Dilemre, bu durumu diğer hayvanların çıkardıkları sesler bağlamında açıklamakta ve daha sonra da dilin insan bağlamındaki evrimini şu şekilde izah etmektedir (Dilemre, 1931: 23):

> Bu da tabiatta bittabi çok tedrici bir surette olmuştur. (Trombetti) söz kökleri üç manadan çıkar, der. İptidai konuşmak (nida) (işaret) (aktif fiil) ile başlamıştır; diğer gramer unsurları sonradan oluşmuş ve talîdirler. Bu üç şey şiddetle akselere merbuttur. En eski menba (nida) dir. Sonra (işaret sesler) başladı ve daime hem el hem de hançere (gırtlak) beraber hareket ediyordu ve daima (zaman, mesafe, adet)e tâbi olan bu hareketlerde hançere hareketi (tasrifatı) çıkardı. Çünkü (eczayı tasrif) denilen ve fiil köküne yapıştırılan lahikalar hal, adet ve zaman bildirir ki hançere bu sabit ve pek zengin ve ıstıfaya müsteit ses hareketlerile el jestlerine yardım ediyordu. Bunlar kolay anlaşılır. Fakat fiil kökleri nereden çıkmıştır? Konuşmakta en mühim unsur bu (fiil kökleri) dir. Max Müller ve sair alimler bunları ilk insanların beraber çalışmağa başladıkları zaman her nevi mesailerini kolaylaştıran ve yürüten mutadî (bağrışma)dan çıkarırlar. Avda, gavga ve mücadelede, her türlü hasat işleri esnasında yahut mağaralarda umuru beytiye görülürken çıkarılan sayhalar, ufak anî sesler fiil kökleri olmuştur. Yâni bunlar da (nida) dır; infilâki olan kök veya esas sedanın arkasından gelen nazımlı, titrek, yavaş olan diğer tavzihî hançere hareketleri bu fiil cezrine yapıştırılmıştır. Evvelâ her akse vücudu sarsıyordu. Bu ihtizaz hançere ve dudaklara kadar variyordu, onlar da iştirak ediyordu. Sesler şekil alıyordu, şekil alırken de havada ve adalâtta ve kulakta tek bir ihtizaz, bir grafik, sabit bir münhani mütemadiyen tersim ediyorlar ve onu tekrar ediyorlardı. Bu grafikler anlaşma ihtiyacını tatmin edebilirler. Çünkü lisanın esasatını vücude getiren alâimi tabiiye sabit kaldı ve insan ve hayvandan çok evvel dahi onlar mevcut ve sabit idiler.
>
> İnsanların birlikte yaptıkları mesai esnasında bağırarak çıkardıkları sesler ve sözler, ferdi işleri esnasında hafıza yardımile sarf ediliyordu. Her hareket için muayyen bir seda grubu teşekkül etti. İşte fiil kökleri böyle vücuda geldiler.

Türk Antropoloji Mecmuası'nda yayınlanan bu ve benzeri makaleler, insanın biyolojik evrimi dışında, insana dair başka özelliklerin de evrimsel bir süreç sonunda oluştuğunu göstermeye çalışmaktadır. Dilemre'nin bu makalesi de dil mefhumunun insanın sosyal evrimiyle alakalı olduğunu, bir anda ortaya çıkan bir unsur olmadığını, zamanla, insanın evrimi ile paralel olarak ortaya çıktığını göstermeye çalışmaktadır.

Türk Antropoloji Mecmuası, Atatürk'ün antropolojik ve arkeoloji çalışmalara verdiği desteği ve önemi göstermek için 1932 tarihli Mart-Eylül sayısına Gazi'nin Eti Araştırmalarını yerinde izlediğine dair bir de görsel koymaktadır:

Resim 2: Atatürk'ün Eti Araştırmalarını Yerinde Ziyareti

Ulu Türk ilim Başbuğu Gazi Mustafa Kemal Eti dünyası araşdırmalarında, Gavur-Kale (1930).

Notre Grand Chef Gazi Mustafa Kemal aux fouilles d'Archéologie (Station Eti (Hittite) de Gavur-Kale (1930)

Kaynak: (Türk Antropoloji Mecmuası, 1932: 4)

Kansu 1932 yılında yazdığı "Türk Irkı ve Türk Dili: Antropologi ve Lisaniyat" başlıklı makalesinde lisan meselesinin antropolojik bir mesele olduğunu ve bir ırkın geçmişini anlamak için dil meselesinin antropoloji ilmi dâhilinde ele alınması gerekliliğini vurgulamakta ve şu açıklamayı yapmaktadır (Kansu, 1932: 5):

> Türk ırkı ve Türk dili meselesini Bio-Antropologik ve Sosiyo-Antropologik görüşle yani müspet ve objektif usul ve çercive içinde tetkik, tesbit ve terkip etmek *büyük ve samimi irade*'nin samimi ruhlarda yarattığı sıcak ve bereketli bir ilim ideali haline girdi. Bugünkü nesil, Türk kültürünün istiklale atılan bu kocaman manevî dalgasından ve yalnız maziyi değil, istikbali de aydınlatacak kudrette olan fışkırmasından, kaynaşmasından haklı olarak iftihar duymalıdır.
>
> Biz bu satırlarda Türk ırkı karşısında Türk dili meselesini bir antropologist sıfatile, umumî olarak, gözden geçirmek istiyoruz. Aynı zamanda Antropologistlerin dil hakkındaki görüşlerini de hülasa etmiş olacağız. Bugün biliyoruz ki lisaniyat (Linguistique) "antropoloji ilimleri içinde, çok daha muayyen, çok daha emin bir usule sahip olanıdır." Lisanların biribirlerile alâkları, rabıtaları ve bu esasa dayanan bir lisan haritası yapmak ve bu münasabet ve dağılışları yalnız bugün için değil mümkün olduğu kadar mazi içinde vücuda getirmek antropologinin lisaniyattan beklediği işlerdir. Antropologist lisaniyatın lisanların (systematique) denilen kısmı ile alakadardır. Hâlbuki bu kısımda lisaniyatçıyı en az alakadar eden bir sahadır. Filhakika lisaniyatçının ehemmiyet verdiği şey bir lisanın devirler seyri esnasında geçirdiği tehavvüller ve umumî tekâmül hadiseleridir. Hâlbuki antropologist lisanda şekillerden ziyade kelimelere, gramerden ziyade lûgata ehemmiyet verir. Bu iki telakki tarzını biz beşer malûmatının tabiî ilimler dediğimiz sahasında biologistlerle, sistematisiyen (yani mesela tabiî ilimlerin bir şubesi

olan zoologi de hayvanları tetkikten sonra tasnife uğraşanların) arasında buluyoruz. Bu itibarladır ki, yukarıda söylediğimiz gibi anropologistin alakası lisanların tasnifi üzerinedir.

Antropoloji ve dil arasındaki ilişkiyi bu şekilde izah eden Kansu, Türk dili ve ırkına dair iki önemli neticeye varmaktadır. Bunlardan birinci olarak Kansu: "Türk, ırklar tasnifinde beyaz ırka girer. Daha etraflı söylüyoruz: Türk brakisefal (yuvarlak kafalı), Alp ırkına mensuptur" (Kansu, 1933: 6), demektedir. İkinci olarak da Türk dilinin Hind-Avrupa dil ailesine dâhil olduğunu, bu dilin kökeninin Turanî dil diye tabir edilen, aslen Türkçe olduğunu ve bu dilin Türklerin Avrupa'ya göçmesi ile Avrupa'ya yayıldığını, son zamanlarda yapılan antropolojik çalışmaların da bu duruma karine olarak gösterilebileceğini ifade etmektedir (Kansu, 1933: 7-8). Dili insanın biyolojik evrimiyle paralel olarak ele alan Kansu'nun, Türk dilini de bu evrimin merkezine oturttuğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle Kansu, Türk ırkını ve dilini evrimci paradigma ile açıklamaya çalışmaktadır.

Kansu 1935 tarihinde *Türk Antropoloji Mecmuası*'nda yazdığı "Türk İskeletinin Antropolojik Tetkikine Yardım I: Kürek Kemiği" başlıklı makalesinde kürek kemiği ölçümlerinin evrim teorisini nasıl ispat ettiğini şu şekilde açıklamaya çalışmaktadır (Kansu, 1935: 4-5):

İnsan kürek kemiğinin teşekkülü meselesi şöyle ortaya konmalıdır: İnsan, ihtimale göre, kürek kemiği yeni dünya (platyrhinien) ve eski dünya (Catarhinien) maymunları da dâhil olmak üzere dört ayak üzerinde yürüyen memelilerdeki kürek kemiği yapılışına benzer bir kürek kemiğine sahip olan bir Primattan gelmektedir. Bu kürek kemiği, bizde görülen o kadar karakteristik şekli kazanmak için kendini nasıl değiştirebilmiştir? Broca ve ondan sonra hemen bütün müelliflere göre insan kürek kemiği, sadece eski dünya maymunlarının plaque scapulaire lerinin kafa-kuyruk (cranio-caudal) kutur istikamette uzanması ve genişlik itibarile kısalmasından ortaya çıkmıştır. Fakat bu telakkinin yanlış noktadan hareket ettiğini H. V. Vallois bize göstermektedir. Çünki müellifin kaydettiği gibi bu telakki katariniyetlerin (ve alelumum memelilerin) kürek kemiğinin insanın kürek kemiği gibi bir istikamette durduğunu yani kürek kemiği şevkinin bel kemiğine şakul (dikey) olduğunu farz etmektedir. Fakat hakikat hiçte öyle değildir. Diğer taraftan Frey ile beraber, şevkleri muvazi yaparak kürek kemiklerinin birbirile mukayise olunabileceğini kabul etmek te doğru bir görüş değildir. Frey'in tekniği şevkî hufrelerin nisbî buutlarını takdir etmeğe yarar. Fakat bu tekniğin rolü burada biter. Sonra kemiğe vermek istediği istikamet şüphesiz doğru istikamet değildir. Hakikatte kemiğin en doğru mutelea tarzı, kürek kemiklerini canlılar üzerinde gösterdikleri ve bel kemiğine karşı aldıkları istikamette göz önünde tutularak mütelea etmektir. O vakit görülür ki: eski dünya maymunlarının, yahut umumi bir suretle ağaçta yaşamalarına rağmen dört ayaklı bir yürüyüş saklamış olan muhtelif primatlardaki bir kürek kemiğine benzer bir kürek kemiğinin insan kürek kemiği haline gelmesi iki büyük vazifevî amilin çok sade neticeleridir: 1) kolun mustaraz hareketlere tetabukundan dolayı kemiğin sadrın sırt yüzüne (zahrına) itilmesi. 2) Bazu kemiğinin normal olarak asılı vaziyeti.

Birinci amil kürek kemiğinin mustaraz kutrunun daralmasını ve baştan kuyruğa doğru istikamette uzanmasını mucip olmuştur. Bu amil yalnız insanda değil, fakat antropoitlerde ve bazı memelilerde müessir olmuştur.

İkinci amil mutlak surette insana aittir. Bu amil ünnap cevfinin doğrudan doğruya dışarıya müteveccih olmasını ve şevkin ufkî vaziyet almasını mucip olmuştur. Diğer bütün değişmeler bu belli başlı değişmelerden doğmuşlardır. Kürek kemiğimizin teşekkülü esnasında bu iki amilin ardı sıra mı yoksa aynı zamanda mı tesir ettiklerini söylemek şüphesiz mümkün değildir. Eğer birinci hal doğru ise insan kürek kemiği evvela bugünkü antropoitlerin kürek kemiklerine benzer bir merhaleden geçmiş olması gerekir. Ve ağaçlarda yaşamak (arboricolisme) âdetinin ortadan kalkmasından sonradır ki, tali olarak bugün gördüğümüz manzara ve şekilleri kazanmış olacaktır.

> Yok, böyle değil de, ikinci hal doğru ise, aynı zamanda hem kemik daralacak ve hem de kürek kemiği şevki bel kemiğine şakul vaziyeti almak üzere kalkacaktır.

Bu genel bilgilerden sonra Kansu, Türk Antropoloji Enstitüsü ile Tıp Fakültesi Morfoloji Enstitüsü'nde bulunan 70 kürek kemiğinin ölçüldüğünden bahsetmektedir (Kansu, 1935: 8). Bu kemiklerin tasnifinin de brakimorf olandan dolikomorflara doğru bir sıralama içerdiğinden söz etmektedir (Kansu, 1935: 9). Kürek kemiği benzerliklerinin aynı ırka ait fertlerde benzerlik gösterdiğini söyleyen Kansu, kadınlarda bu oranın erkeklerden daha küçük olduğunu belirtmektedir (Kansu, 1935: 11-12). Bu bağlamda 70 adet Türk kürek kemiği ölçümlerinde bir genellemeye giden Kansu için Türk ırkının kürek kemiği uzunluğunun ortalamasının 152,7 olduğu ortaya çıkmaktadır (Kansu, 1935: 12). Umumi tasnife göre de Türk kürek kemikleri 66,36 vasati karine ile Mesomorf (en uygun kemik yapısı) grubuna dâhil olmaktadır. Bu durum da Türkleri Avrupalılar ve orta ve cenup Asya sarıları ile aynı ırk grubuna dâhil etmektedir (Kansu, 1935: 13). Bu çalışmayla Kansu, daha önce Dilemre'nin dil için kullandığı yöntemi kullanmakta, kürek kemiği yapısını evrime karine olarak göstermekte ve Türklerin kürek kemiği yapısının da Avrupa ırkı ile aynı tasnif içinde yer aldığını öne sürmektedir.

Kansu, 1939 yılında *Türk Antropoloji Mecmuası*'nda yazdığı "Anadolu'nun Irk Tarihi Üzerine Antropolojik Yeni Bir Tetkik" adlı makalesinde Anadolu'nun muhtelif yerlerinde yapılan antropolojik çalışmalar neticesinde genel bir ırk tarihi izah etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Kumtepe, Ankara, Alişar, Alacahöyük'de elde edilen verilere göre çeşitli tasniflere girmektedir. Bu tasnifler neticesinde Anadolu'nun ırk tarihini, Neolitik, Bakır çağı, Tunç çağı, Proto Eti, Eti, Post Eti, Helenistik, Roma-Bizans, Selçuk, Osmanlı ve Bugünkü Türk şeklinde kronolojik bir tasnife tabi tutmaktadır. Aynı zamanda Kansu, dönemin kadınlarının ve erkeklerinin boyları üzerinden de biyolojik ve fizyolojik değişimlerini ele almaktadır (Kansu, 1939: 2). Bu kronolojik yaklaşımla Kansu, yeni bir tarihi paradigma geliştirmekte ve Batı'da izah edilen insanlığın biyolojik evrimsel sürecini Türk ırkı bağlamında yeniden icat etmeye çalışmaktadır.

Türk Antropoloji Mecmuası'nın 1939 tarihli sayısında Kansu'nun antropoloji asistanı Muine Atasayan, "200 Türk Kafası Üzerinde Alın, Dıvar, Kafa Kemiklerinin Neşvünemaları ile Kafa Karinesi Arasındaki Rabıtalar Hakkındaki Bir Not" başlıklı bir makale yayınlamaktadır. Bu makalede Atasayan, ölçtüğü 200 kafatasını çeşitli tasniflere tabi tutmaktadır (Atasayan, 1939: 9). Ölçtüğü kafatasları üzerine çeşitli tasnifleri tablolar halinde veren ve bunlar üzerinden çeşitli çıkarsamalar yapan Atasayan, yuvarlak kafalarda kafa kemiğinin uzun kafalara göre daha kalın olduğunu, yuvarlak kafalarda kafa çevresinin daha uzun olduğunu beyan etmektedir (Atasayan, 1939: 13). Çalışmasının devamında kafataslarının farklı şekillerde ölçümünden bahseden Atasayan, bu ölçümlerin brakisefal mi yoksa dolikosefal mi olduğunu anlamaya çalışmakta, ancak genel ölçümler neticesinde bir sonuç belirtmemektedir (Atasayan, 1939: 13-17). Buradaki genel maksat, biyoloji veya fizik antropoloji üzerinden ele alınan insanın, münhasıran Türk ırkının brakisefal mi yoksa dolikosefal mi olduğunun anlaşılma çabasıdır. Buraya kadar değinilen ve devamında da değinilecek tarihi tecrübeden de anlaşılacağı üzere, tarihi paradigma değişince aidiyet algısı da

değişmekte ve bu bağlamda kimlik olgusu evrimsel sürecin sonucunda oluşan insanın mensubiyeti icat edilmeye çalışılmaktadır.

Türk Antropoloji Mecmuası'nın 1939 tarihli sayısında Nebile Gökçül "Ankara İsmet Paşa İlkokulu Talebelerinden 442 Kız ve Erkek Türk Çocuğu Üzerinde Antropometrik Araştırmalar ve Neticeleri" adlı bir makale yayınlamıştır. Bu makalede Gökçül, yapmış olduğu ayrıntılı ölçümü şu şekilde izah etmektedir (Göçkül, 1939: 36):

> Şimdi size vazife olarak aldığım 422 İlkokul çocuğunun ölçülerinin kısaca neticelerini anlatacağım.
>
> Her çocuk üzerinde 20 ölçü aldım. Çağ pergelile başın önden arkaya azamî uzunluğunu ve başın mustaraz kutrunu aldım. Yüzde alnın en dar kutrunu, yüzün en geniş kutrunu yani (Zigomatikler arası) alt çene zaviyeleri kutrunu aldım. Klavuzlu pergelle: Gözün iç ve dış zaviyelerini, burun genişliği ve ağız genişliği. Tam yüz uzunluğu (Trişyon-gnasion) yüz uzunluğu (Nasion-gnasion) Nasion point alveoler. Burun uzunluğu (kulak-verteks=baş) irtifaını aldım. Kulaç, boy, büst uzunluklarını antropometre ile ağırlıklarını baskülle ölçtüm. Bu ölçüleri her çocuk için hazırlamış olduğum fişlere yazdım ve bu ölçülerle iskelik, baş yüz, burun karinelerini tespit ettim.

Bu ölçümlerin sonucunda Göçkül, çocuklarda hangi yaşta bedenin hangi uzvunun daha çok geliştiğini, kızlar ve erkekler arasında farklar olup olmadığını, yaş, zekâ ve kafatası arasındaki ilişki gibi farklı çıkarsamalar yapmaya çalıştığını ifade etmektedir. Zekâ ölçümü de zekâ testi ile değil, kafatası ölçümünün okulda bulunduğu sınıf ile arasındaki ilişki bağlamındadır. Ayrıca kafatasları ölçümleri ile Gökçül çocukların, brakisefal mi yoksa dolikosefal mi olduklarını anlamaya çalışmış ve brakisefalin ağırlıkta olduğunun anlaşıldığını ifade etmiştir (Göçkül, 1939: 37).

Türk Antropoloji Mecmuası'nın 1939 tarihli sayısında Naciye Çınar'ın "Ankara Devrim İlkokulu Talebelerinden 433 Kız ve Erkek Çocuk Üzerinde Antropometrik Bir Tetkik ve Neticeleri" adlı makalesi yayınlanmaktadır (Çınar, 1939: 67-77). Başka bir makalede ise Melih Kınay "Ankara Gedikli Ortaokulu Talebelerinden 200 Erkek Çocuk Üzerinde Antropometrik Bir Tetkik ve Neticeleri" ile başka bir okuldaki öğrencileri fizyolojik ölçümlemeye tabi tutmaktadır (Kınay, 1939: 176-186). Bir kısım yazarlar hâlihazırda yaşayan insanlar üzerinde antropolojik çalışmalar yaparken, bazıları da önceden Anadolu'nun çeşitli yerlerinden toplanmış kafatasları üzerinde farklı ölçümlemeler yapmaktadır. Bu bağlamda Atasayan, "Kafa Karinesiyle ve Kafa Deliği Karinesi Kafa Lokmaları Karineleri Kafa Lokmalarının Satıhları Arasındaki Kolerâsyonlara Dair Bir Not" isminde makale yayınlamaktadır. Hocası Şevket Aziz Kansu'nun ricası üzerine böyle bir çalışma yaptığını belirten Atasayan 165 kafatasını ölçtüğünü ve onların 75'inin kadın 90'ının da erkek olduğunu söylemektedir (Atasayan, 1939: 239).

Türk Antropoloji Mecmuası üzerine genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Mecmua'da yayınlanan makalelerde o dönem Batı'da popüler/geçerli olan bilim tekniği ve yöntemi ile insanın biyolojik, fizyolojik yapısı, Türk ırkının da hâlihazırdaki tasniflerden hangisine ait olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmalarda açıkça görülen şeyin maksatlı, güdümlü bilim

olduğunun da vurgulanması gerekmektedir. Çünkü insanın ve insana dair olan özelliklerin biyolojik ve sosyal evrim sonucunda ortaya çıktığı ön kabulü üzerinden yapılan bu çalışmalar da Türk ırkının Avrupa ırklarına dâhil olduğu, hatta Avrupa ırklarının kökeninin Türk ırkına dayandığı vurgulanmaya çalışılmaktadır. Bir taraftan antropolojinin diliyle ortaya konulmaya çalışılan Türkçülük, diğer taraftan da yine aynı dille ifade edilen evrimci yaklaşım Mecmua'nın genel görünümünü ifade etmektedir. Tarih yeniden icat edilmeye çalışılırken, insan et, kemik ve kan, kâinat ise taş, toprak ve kayalar ile sosyal ve biyolojik evrim ile açıklanmaktadır. Bu açıklamaya uygun bir aidiyet inşa edilmek istenirken, bireysel ve kolektif kimliklerin bu değişimden nasibini aldığı görülmektedir.

3.2.6. Tek Parti Dönemi Ders Kitaplarında Darwinizm: Yaratılmış İnsanın Yeniden Yaratımı

Tek Parti Döneminde 1930'lara gelindiğinde sosyal ve biyolojik Darwinizmin etkisinin en yoğun görüldüğü alanlardan birisi de muhakkak ki ders kitapları olmuştur. Bu bağlamda dönemin ders kitaplarına temel oluşturan ilk kitap 1930 yılında, Devlet Matbaası tarafından *Türk Tarihinin Ana Hatları* ismiyle basılmıştır. Bu eserin neredeyse aynısı dört cilt olarak *Tarih* ve üç cilt olarak *Ortamektep İçin Tarih* ismiyle yayınlanmıştır. Bu kitaplar dönemin okullarında okutulan tarih kitaplarıdır. Hem tekrara düşmek hem de konuyu haddinden fazla uzatmak yerine üç kitabın benzer yanları *Türk Tarihinin Ana Hatları*'ndan alıntılanarak ifade edilecektir. Bu üç kitabın benzer yanı Wells'in *Cihan Tarihinin Umumi Hatları* kitabının isminin Türkçeleştirilmiş ve Türk ırkını merkeze alarak bir tarih anlatıyor olmasıdır. Wells'in eserine benzerliği isminden de açıkça belli olan *Türk Tarihinin Ana Hatları* isimli eserin nasıl yazıldığı kitabın giriş kısmında şu şekilde izah edilmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: IV):

> Türk Ocağı "Türk Tarihi Heyeti" azalarından Afet Hf. ile Mehmet Tevfik, Samih Rifat, Akçura Yusuf, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin, Vastî ve Yusuf Ziya Beyler tarafından iktitaf, tercüme ve telif yollarile yapılmış bir teşebbüstür.

Dönemin önemli isimleri tarafından tercüme ve telif edilen bu kitap için tercüme kısmının Wells'in kitabı başta olmak üzere sosyal Darwinist düşünürlerden, telif kısmının ise, yaratılmak istenen Türk Tarih Tezi'nden kaynaklandığı rahatça ifade edilebilir. Bu kitap üzerine yapılan çalışmalar dönemin gazetelerinde de geniş yankı bulmuştur. Kitabın basımının beşinci yılında Ulus gazetesinin manşetten verdiği, "Türk tarihi kurumunun yeni programı" başlıklı haberde, bu durum şu şekilde izah edilmektedir (Türk tarihi kurumunun yeni programı, 1935: 1):

> Büyük Önder Kamâl Atatürk'ün yüksek korumaları altında çalışan Türk Tarihi Araştırma Kurumu, Yüce Şef'ten aldığı direktiflerle yazmakta olduğu "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı eserini bir ayak önce bitirmek için gereği gibi çalışmaktadır. Haber aldığımıza göre Kültür Bakanlığı da bu çalışmalara hız vermek ve tarihi araştırmaları düzenlemek için büyük bir plan hazırlamıştır. Bu plana göre bütün devlet ve ulus kurumları, fakülteler, bütün okullar, akademiler, müzeler, her türlü uzmanlar ve halk Türk Tarihi Araştırma Kurumuna filî ve müsbet yardımda bulunacaklardır. Planın esaslarına göre yurdumuzdaki ulusal tarih eserlerinin korunmasına, ulusal tarihle ilgili bütün işlerin ve girişimlerin yapılmasına bu suretle şuurlu, canlı, sürekli bir tarih kurma devrinin açılmasına çalışılacaktır.

Atatürk'ün bizzat direktifleriyle hazırlanan ve dönemin medyasında da geniş yankı bulan *Türk Tarihinin Ana Hatları* isimli eserin ilk kısmında eserin neden yayınlandığı açıklandıktan sonra, beşer tarihine "methal" başlığıyla bir giriş yapılmakta, daha sonra kâinat, dünya, insan, ırk, fikir kavramları açıklanarak Türk ırkının tarihine geçilmektedir. Çalışmanın iki maksadının olduğu ifade edilmekte ve bunlardan birincisinin, çalışmanın Türk milleti için bir tarih yazmak, ikincisinin ise, kullanılacak yöntemin dönemin esaslarına uygun şekilde yapılması olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda ikinci kısım olarak izah edilen yöntem meselesi şu şekilde ifade edilmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 2):

> İkinci bir maksadımız da kâinatın teşekkülüne, beşerin zuhuruna ve beşer hayatının tarihî devirlerden evvelki mazisine dair, yakın zamanlara kadar itibarda bulunan yanlış telâkkilerin önüne geçmektir. Yahudilerin mukaddes saydıkları efsanelerden çıkan bu telâkkiler membaların tenkidi ile, ve son zamanların ilmî keşiflerile artık tamamen kıymetini kaybetmiştir. Tenkidi tarihe ve tabiî ilimlere dayanılarak kurulan faraziyeler elbette Sifrittekvin'in (Tevrat'taki yaratılış bölümü) haberlerinden daha ilmîdir, işte bunun içindir ki, kitabımızda beşerin tarihine girmeden önce kâinat, dünya ve insan hakkında zamanımızın ilme müstenit nazariyelerini nakil ve izah ettik ve bunu yaparken, batıl fikirlerden sıyrılarak, tarihî şeniyeti kavramaya çalıştık.

"Beşer Tarihinde Methal" başlığında, kâinatın ortaya çıkışı ve insanın biyolojik evrimi meselesine neden değinildiği ve neden böyle bir başlangıç yapıldığı şu şekilde izah edilmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 5):

> Uzak mazinin, bugünkü hayatlarımızda, müesseselerimizde hâlâ yaşamakta olduğu görülüyor. Bunun sebebi ve insanların birleşip müşterek bir cemiyet halinde yaşayışlarının ilk safhaları, az çok, anlaşılmadıkça, bugünün geniş siyasî, içtimaî, iktisadî meselelerini anlamak güçtür. Bu müşkülü yenmek için, insanın, nereden ve nasıl geldiği hakkında ilmî idrak sahibi olmak lâzımdır.

Bu izah aslında uzun yorumlara tabi tutulabilir. Çünkü insanın nereden ve nasıl geldiği üzerinden siyasi, içtimai ve iktisadi olarak bir hayat icat etmeye çalışmak meselesi, çalışmanın önceki bölümünde de izah edildiği gibi Batı düşüncesinde o dönem popüler olan sosyal Darwinist bir söylemdir. Bu söylem üzerinden Batı'da ekonomik yapılar inşa edilmekte, siyasal ve sosyal alanlar düzenlenmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Tek Parti Dönemi'nin öncüleri de bu ideale sahiptirler. Biyolojiye indirgenerek tanımlanan insanın yüzleştiği İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte ise, bu söylemlerin ya inkâr edilen ya da utanılan, unutulmak istenen söylemlere dönüştüğünü de hatırlamak önem arz etmektedir.

Maarif Vekâlet'inin Millî Talim ve Terbiye Dairesinin 30.3.1930 tarih ve 1406 numaralı emriyle *Darwin* isimli, bir eser yayınlanmaktadır. Eser ilk baskı için 3000 adet olarak basılmıştır. Eser Maarif Vekâleti'nin Büyük Adamlar Serisinin 9 nolu kitabıdır. Eserin yazarı doktor, şair ve yazar olan Galip Ata'dır. Fransa Montpellier Üniversitesi Tıp Fakültesinden (1903) mezun olan Galip Ata, milletvekilliği de yapmıştır. Ayrıca Galip Ata, Kızılay, Medine Hastaneleri Baştabipliği, Paris Beynelmilel Hıfzıssıhha Ofisi Türkiye Delegeliği, Paris Beynelmilel Sıhhiye Kongresi Türkiye Murahhalığı ve Sıhhiye Müşavirliği görevlerinde bulunmuştur.

Eserde Galip Ata, Darwin'in ailesi, çocukluğu ve gençliği hakkında geniş bir malumat vermektedir (Galip Ata, 1931: 1-8). Darwin'in The HMS Beagle isimli gemiyle Galapagos adalarına gidişini "büyük ilmi seyahat" olarak nitelendirmektedir (Galip Ata, 1931: 8-9). Darwin'in eserleri "tabiatın büyük keşfi" olarak tanıtılmaktadır. Galip Ata Darwin için "tabiat âlimi" olarak söz etmekte ve övgüler dizmektedir (Galip Ata, 1931: 17-18). Muhtelif sayfalarda kuşe kâğıda basılı Darwin'in çeşitli yaşlarındaki fotoğrafları yer alan kitabın son bölümünde "Darwinizm" başlığı yer alarak bu düşünce sistemi tanıtılmaktadır. Esere göre Darwinizm, Darwin'den 2500 yıl önce Anaksimender tarafından keşfedilmiş ve canlıların evrimi açıkça anlatılmıştır. Eser Lamarck'a kadar pek çok düşünürün canlı yaşamın ortaya çıkışıyla ilgili evrimci yaklaşımın var olduğunu iddia etmektedir. Lamarck'ın ise "muhite uyum" yaklaşımıyla evrimci yaklaşımı detaylandırdığını öne sürülmektedir (Galip Ata, 1931: 35-37). Malthus'un nüfus teorisinden etkilendiğini ifade eden eser, Darwin'in hayat mücadelesinin umumiliğini bu sayede keşfettiğini anlatmaktadır (Galip Ata, 1931: 40). Bu nedenle de Darwin "ilimde büyük inkılâp zuhuruna hizmet eden âlim" olarak tanıtılmaktadır (Galip Ata, 1931: 48).

Sosyal Darwininizm yalnızca milli eğitim ders veya yardımcı kitaplarının içerini belirlemiyor daha da ötesi pedagojinin de nasıl olacağını şekillendiriyordu. Bu bağlamda Maarif Vekaleti'nin Terbiye Dairesinin 3366 numaralı kararıyla Hilmi Malik Evrenol tarafından 1932 tarihinde *Yaratıcı Küçük İnsan* ismiyle bir kitap yazılmıştır. İkinci baskısı ise 1938 yılında yapılmıştır. Bu kitap eğitim kurumlarında çağdaş terbiyenin nasıl olması konusu üzerine odaklanmaktadır. Kitap yazarı üzerine kısaca değinilecek olursa; Hilmi Malik Evrenol 1925 yılında Kolombiya Üniversitesi'nin yine New York kentinde bulunan *Teacher's College* (Öğretmen Okulu) bölümünden mezun olmuştur. "Çocuk ruhiyatçısı" sıfatıyla 1926 tarihinde Ankara'da kız ve erkek çocuklarına tatbik ettiği test ve anket çalışmasını Maarif Vekâleti adına yürütmüştür. Chicago Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından 1930-31 yıllarında Anadolu'da yapılan bazı tarihi-arkeolojik araştırmalar için uzman sıfatıyla katkı sağlayan kişiler arasında yer almıştır. Hilmi Malik Bey Ankara Amerikan Sefaretindeki Türkçe Genel Sekreter ve tercüman olması sebebiyle bazı müşterek çalışma platformlarında Mustafa Kemal Atatürk ile de yakın temaslarda bulunabilmiştir (Aladağ, 2016: 713-714).

Yaratıcı Küçük İnsan eserinde Evrenol, insanların eskiden ilahi bir kadere inanarak çocuk yetiştirdiklerini, bunun yanlış olduğunu ve çağdaş "fenni bilgiler" ile bu işin yapılması gerektiğini önermektedir (Evrenol, 1938: 5). Amaçlarının "yep yeni bir Türk nesli yaratmak" olduğunu beyan etmektedir. Evrenol, hayatın daimi mücadele sürecinden ibaret olduğunu, dünyanın tekâmülü ve "vakıalar yaratan" nesil yetiştirmek için diğer hayvanlar da olduğu gibi "insan yavrusu"nun da bu sürece adaptasyonun sağlanmasını önermektedir (Evrenol, 1938: 9-10). Eserde Atatürk'e de atıf yapılmakta ve "yeni terbiyenin eskisi gibi basit olmadığını" beyan ettiği iddia edilmektedir (Evrenol, 1938: 8). Hâsılı Evrenol, dönemin "bilimsel" yöntemleriyle, eski olandan uzaklaşmış, hayat mücadelesine hazır, "yaratıcı" bir nesil yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Bu kısa izah aynı zamanda Tek Parti Dönemi aydınlarının mevzuyu anlama biçimlerini açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü Batı'da sosyal Darwinizm, insanın biyolojik evrimi üzerinden sosyal, siyasal ve ekonomik alanın inşa edilme çabası olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmanın esas amacını ortaya koyan bu kısa açıklama da aynı şeyi ifade etmektedir. Bu kitabın yazarları, kâinatın materyalist, insanın biyolojik evrimi üzerinden ideal bir insan tanımlaması yapmakta ve bu insana uygun içtimai yaşam icat ve inşa etmek istemektedirler. Bu çalışmanın yazarları da bu bağlamda sadece kendi milletlerine, dünya milletleri arasında bir itibar kazandırmanın ötesinde, dönemin "bilimsel ideolojisi" olan sosyal Darwinizmi gerçekleştirmeyi amaçladıkları kendini açıkça belli etmektedir.

Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eserde Wells'in *Cihan Tarihinin Umumi Hatları* eserinin girişine benzer şekilde, 200 sene evveline kadar insanlık tarihinin 5-6 bin yıl geriye götürülüp yaratılış ile açıklandığı, bu yaklaşımın yeni bilimsel yaklaşımlarla yanlış olduğunun "ispat" edildiğinden sözedilmektedir. Yeni bulunan jeoloji, paleontoloji gibi ilimler sayesinde insanlık ve kâinat tarihinin milyonlarca yıl geriden başladığı ifade edilmektedir. Maddenin içindeki kuvvet ile kâinatın meydana geldiği savunulan *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eserde, kayaların dilinin insana gerçeği söylediği öne sürülmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 7). Doğa kanunlarının hayatın esas ve tek kanunu olduğu ifade edilen eserde, bu duruma şu şekilde bir izah yapılmaktadır (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 9-10):

> Kâinatın varlığından anlaşılan kuvvet, kudret, hareket; kâinatın kanunlarına tâbidir.
>
> İşte, tabiat, hem kâinatın varlıklarının birliğidir ve hem aynı zamanda, kâinatın kanunlarına tâbi, hareket ve kudrettir. O halde, tabiat, hem kanunların sahibi, vazıı, hâkimidir; hem de aynı kanunların tabiidir. Nasıl ki millet devlettir; bu itibarla kanunların sahibidir; onları infaz eden kuvvettir; fakat aynı zamanda bu kanunlara tâbidir.
>
> Bütün varlıklar, tabiatta dâhil ve onun kanunlarına tâbi olunca, zihayat mahlûklar, insanlar dahi şüphesiz bundan hariç ve müstesna olamazlar.
>
> Filhakika, insan, tabiatın mahlûkudur. Hayatın büyük kaidesi de tabiata tâbi olmaktır.
>
> Tabiatta, hiçbir şey eksilmez ve hiçbir şey artmaz. Yalnız tabiatı vücude getiren varlıklar, tabiatın kanunları icabı olarak şekillerini değiştirir. Arzı ve hayatı mütalea ve tetkik ederken, bu hakikati müşahede edeceğiz. Fakat ondan evvel şunu söyliyelim ki, insanların bütün bilgileri ve inanışları, insanın zekâsı eseridir. Zekâ tabiî olan dimağdan çıkar. Bundan, tabiatı anlamakta zekânın, en büyük cevher ve müessir olduğu anlaşıldığı gibi, tabiatın fevkinde ve haricindeki bütün mefhumların, insan dimağı için saniadan (uydurmadan, düzmeceden) başka bir şey olmıyacağı meydana çıkar.

Wells'in eserinin içindeki ifadelere benzemekle beraber, özellikle açıklamanın Haeckel ve Büchner'in eserlerindeki biyolojik materyalist paradigmanın aynısı olduğunu ifade etmekte yarar var. Çünkü bu kâinat algısı geniş kitlelere Haeckel ve Büchner yoluyla yayılmıştır. Bu üç sosyal Darwinist düşünürün fikirlerinin dönemin en önemli üç eseri olan *Türk Tarihinin Ana Hatları*, *Tarih* ve *Ortamektep İçin Tarih* adlı eserlerde, neredeyse aynı şekilde izah edilmesi, dikkat çekilmesi gereken diğer önemli bir husustur. Çünkü devletin temel yapısının inşa edildiği bu dönemdeki temel paradigma, hem o dönemde hem de sonrasında hayatın bütün alanlarına sirayet

edecektir. Bu paradigma üzerine yetiştirilen nesiller, sonraki nesilleri yetiştirecekler, sosyal, siyasal ve iktisadi hayat ise, bu düşünce üzerine yetişmiş insanlardan müteşekkil olacaktır.

Kâinatın tarihinin yaklaşık 2 milyar yıl olduğu ifade edilen *Türk Tarihinin Ana Hatları* (1930: 10) adlı eserde, "Hayat, dünyanın karalarında, denizlerinde ve havasındadır (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 11), denilmektedir. Hayatın başlangıcı, canlı türlerinin ortaya çıkışı ve en nihayetinde insanın oluşumu ise şu şekilde izah edilmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 11-13):

> Hayata ait, bugüne kadar, edinebildiğimiz bütün bilgilerin kitabı "Kayalar sicilli" dir.
>
> Bu sicille nazaran, tesbit edilmiş en eski kayalar, hiçbir hayat eseri göstermiyor. Dünya üzerinde, kara ile deniz, ilk ayırt edilebildiğindenberi, geçmiş olan uzun devrenin yarısı dahi, hiçbir hayat eseri bırakmamıştır. Bundan sonradır ki, kayalarda, geçmiş hayatın izleri görülmeğe ve çoğalmağa başlıyor. İlk hayat emareleri, pek basit şeylere aittir: küçük hayvan kabukları, deniz otlarının sapları ve çiçeğe benzer başları, deniz kurtlarının izleri ve bakiyeleridir.
>
> Daha sonra 1-2 milyon sene zarfında daha kuvvetli birtakım deniz akrepleri hâsıl oluyor. Fakat denizde balık ve karada nebatî ve hayvanı hiçbir hayat henüz yoktur. Deniz akrepleri, uzun asırlar, hayatın, yegâne sahibi kaldılar. Sonra göz, diş ve çok kuvvetli yüzme kabiliyetine malik, yeni çeşit bir mahlûk meydana geldi: ilk balıklar.
>
> Bu devirde, karada ise henüz toprak dahi yoktu. Bundan sonradır ki, karada, birden, pek mütenevvi, kalın bataklık nebatları görülür. Bu nebatların çoğu, büyük ağaçlar halinde yosunlar, ağaç kadar otlar gibi şeylerdir.
>
> Bununla beraber asırdan asıra birçok şekilde hayvanlar, denizden karaya çıkmağa başladı. 100 ve 1,000 ayaklı hayvanlar vardı. Belkemikli hayvanlar, büyük böcekler, büyük sinekler, hava teneffüsüne kabiliyetli hayvanlar vardı. Bu devirdeki hayvanların yumurtaları, yalnız su altında inkişaf edebilirdi. Bu sebeple, bataklık içinde veya yakininde yaşamak mecburiyetinde idiler. Bunlar hem kara, hem deniz hayvanları idi.
>
> Bundan sonra dünyanın iklimi değişti. Bir kuraklık ve soğuk devresi başladı. Bu devirde büyük bataklık ormanları kurudu, bugünkü başlıca kömür yataklarını vücuda getirdi.
>
> Bunu müteakip, dünya iklimi tekrar değişti; hararet ve rutubet devresi avdet etti. Yeni bir hayvan silsilesi başladı. Bunlar, bataklıkta değil, kayalar arasında yumurtlarlardı, yerde sürünürlerdi. Bu devirde tohumlu ağaçlar da başladı. Böceklerin nevileri de artıyordu. Sert kanatlı böcekler meydana gelmişti. Şimdi dünya yüzünde görülmiyen çok garip mahlûklar da vardı. Bu büyük hayvanlar, sık ormanların daimî yeşil ağaçları arasında koşuşurlar ve atlarlarken Ön ayaklarını kanat gibi kaldırırlar ve zıpladıktan sonra ayaklarını açarak yavaş yavaş inerler ve bazan da ormanların ağaçları arasında uçarlardı.
>
> Bu (kanat ayaklı) hayvanlar, ilk uçan belkemikli hayvanlardı. Fakat tüyleri yoktu. Bunlar ne kuş idiler ve ne de kuşların ecdadı oldular.
>
> Kuşlar, başka asıldan geldiler. İlk kuşlar, sıçrarlar ve tırmanırlardı. Bilâhara uçtular. Vücutları evvelâ pullu idi. Pullar uzadı, diken haline geldi; bu dikenler, yayvanlaşarak ve çatlayarak tüy haline geldi. Kuşların tüylü ön ayakları, evvelâ koşarken çırpınarak sürat temin ediyordu; nihayet doğrudan doğruya uçmak için kullanıldı.
>
> İlk memeli hayvanlar, ayni devirde geldi. Fakat, bunlar, küçük mahlûklardı. Bundan sonra, yine dünyanın iklimi değişiyor. Hayat duruyor. Birkaç milyon seneler hayatsız, boş geçiyor.

Bundan sonra bir yaz ve büyük bir yeni hayat devresi başlıyor. Bu devrenin başlangıcında, vâsi volkan faaliyeti oldu. O zaman dünyanın haritası, bugünkü dünya haritasına, müphem bir tarzda benzemeye başladı.

Bu yeni devrin, başlangıcından, bugüne kadar geçen zaman, 40 veya 80 milyon sene tahmin edilmektedir. Bu yeni devrin başlamasile, ilk defa dünyada, mer'a vücut buldu. Mer'alarda, ot yiyen hayvanlar meydana geldi.

Bu hayvanlar, meyanında birtakım hayvanlar vardır ki, bunlar sürülerle bir arada bulunuyorlar, biribirlerine bakıyorlar, biribirlerini taklit ediyorlar, biribirlerinin hareketlerinden ve seslerinden anlıyorlardı.

İçtimaî bir hayatın başlangıcını gösteren bu hayvanlar, dünya yüzünde ilk defa gürülüyordu.

Bu devir inkişaf ettikçe nebatların ve hayvanların bugün dünyada görülenlere benzeyişleri de arttı. Yavaş yavaş, çirkin ve kaba nesiller, bugünün mütekâmil memeli hayvanlarına inkılâp ettiler.

Bu hayvan zümrelerinin başında: sıra ile, maymunlar, kuyruksuz maymunlar ve nihayet insanlar bulunmaktadır.

Kâinatın başlangıcını kayalar üzerinden materyalist bir mantıkla açıklayan bu eser, insanı ise, biyolojik evrimle izah etmektedir. Dönemin *Tarih* ve *Ortamektep İçin Tarih* ders kitaplarında da bu durum aynen geçmektedir. Kitabın amacının ifade edildiği kısım dikkate alınarak bu anlatım okunursa, oluşturulacak yeni düzenin insanın geleceğini inşa edebilmek için "bilimsel" bir geçmiş anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu izah geleceğin inşa edilmesinde temel parametreleri oluşturmaktadır. Bu iddiaya karşı çıkanlara karşı da kitap, dolasıyla yazarlar cevap vermekte ve bu yaklaşımlarını şu şekilde izah etmektedirler (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 15):

Bu silsileyi, berakis (tersine, zıddına) yaparsak, insanın sair memeli hayvanlar gibi, daha basit bir sınıfa ait cetlerden geldiği kanaatine varılır.

Filhakika, umumiyetle iddia olunuyor ki insanın ve büyük maymunların müşterek bir cetleri vardır. Bu cet dahi, daha basit şekilleri haiz bir, nesilden, ilk memeli hayvan cinslerinin birinden ayrılıyor. Bu memeli hayvan da bir nevi yerde sürünen hayvanların birinden ve en nihayet bu da balıklardan geliyor. İnsanın bu şeceresi, insanın teşrihile sair kemikli hayvanların teşrihi arasındaki mukayeselere müstenittir.

Doğmazdan evvel insan vücudunun geçirdiği pek garip safhalar vardır ki, onlar bilinecek olursa, bu iddianın sihhatini kabul etmemek mümkün olmaz. Filhakika, insan evvelâ bir balık olacakmış gibi başlar; yerde sürünen hayvanları hatırlatan birtakım şekillerden geçer; basit memeli hayvanların bünyelerini tekrarlar, hatta bir müddet için kuyruğu da vardır.

İnsan doğduktan sonra dahi, şahsî inkişafında, insan olarak başlamaz. İnsanlığa doğru atılmak için, adeta ilk hayvanların yaptıkları gibi şiddetle çırpınır durur.

Kâinatın sürecini materyalist, insanın oluşumunu ise biyolojik evrim teorisiyle açıklayan *Türk Tarihinin Ana Hatları* isimli çalışma, insan var olduktan sonraki süreci de sosyal evrim ile açıklamaktadır. Bu bağlamda "İnsan" başlığı altında şu ifadelere ver verilmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 16-17):

İnsanların bugünkü nesillerinin ilk cetlerinden itibaren ne gibi şekillerden geçtiğini takip etmek imkânından bahsolunmaktadır.

> Fakat ilk insanların fosil halinde kalan bakiyeleri pek azdır. Bu sebeple insanın bulunabilen ilk ceddi ile bugünkü insan nesilleri arasında düşünülen irtibat ve münasebet zincirinin birçok boşluklarını doldurmak lâzımdır. Dünyada henüz el sürülmemiş ve herbiri insana ve insanın cetlerine dair, birçok vesikalar ve izler ihtiva eden topraklar altında daha kim bilir ne kadar hazineler vardır. Bahusus Asyada bütün bu muammaların anahtarları saklı kalmış olabilir. Hâlbuki yakın zamana kadar tetkik edilen yegâne saha hemen hemen Garbî Avrupadan ibarettir. Daha birçok sene evvel bulunan bir kafatası bugüne kadar mevcut malûmat yekûnu üzerinde mühim tesir yapmıştır. Herhalde insanlar hakkında bugün mevcut olan malûmat yakında bileceklerimize nazaran hiç gibidir. İnsanların ceddi olarak tavsif olunan mahlûk, kayalar arasında saklanan koşucu bir mahlûk idi. Bu mahlûk kolayca ağaçlara da tırmanabiliyordu. Ayaklarının baş parmaklariyle ikinci parmakları arasında bir maddeyi tutabiliyordu.
>
> Bu insan ceddinin dünya yüzünde yaşadığı devir pek eskidir. Memeli hayvan devri olan bu devir, bizden 40 veya 4 milyon sene uzaktır. Fakat bu da, tabiî bir cedden iniyordu. Bu ikinci cet bizden 140 veya 14 milyon sene uzak bir zamanda yerde sürünen hayvanlar devrinde yaşamıştır. Bu hayvan, ağaçlar arasında yaşardı.

İnsan neslinin başlangıcı için Batı merkezli bir tarih okumasına karşılık Asya merkezli bir tarih okumasını öneren bu çalışma, kafataslarına bu bağlamda büyük önem atfetmektedir. *Türk Antropoloji Mecmuası*'nda yapılan çalışmaların da asıl maksadının ne olduğu bu çalışmada kendini göstermektedir. Biyolojik ve materyalist evrim teorisini Asya'ya yani Türklerin ilk yurduna taşıyıp, buradan bir insanlık ve Türk tarihi oluşturma çabası olduğu kendini açık etmektedir. Söz konusu kitap, yaşam/hayat zinciri olarak adlandırılan ilk insanın ortaya çıkışını, biyolojik evrimle açıklamakta; insanın daha sonraki yaşam serüvenini de biyolojik ve sosyal evrimle izah etmektedir. Bu bağlamda insan ortaya çıktıktan sonra medenileşme sürecinin başlangıcı şu şekilde izah olunmaktadır (Türk Tarihinin Ana Hatları 1930: 18):

> İlk insanlar, daha evvel değilse bile herhalde 50,000 sene kadar evvel zuhur etmiş idiler. Şüphesiz 50,000 sene evvel yaşamış olan bu insanlar bugünkü nesillerine nazaran pek kaba yapılı idiler. Fakat 100,000 sene evvelki ecdadından daha az kaba idiler. 500,000 sene evelisinden beri dünya yüzünde yaşadıklarını, ne kadar basit olursa olsun, mevcut bir takım taş aletlerden bildiğimiz eski cetlerinden ise çok ince ve mükemmel olduklarına şüphe yoktur.
>
> 50,000 sene evvel yaşamış olan bu insanlar devirlerinde soğuklar pek ziyade şiddet peyda edince mağaralarda yaşamağa başladılar. Ateşi çoktan öğrenmiş görünüyorlardı. Bundan sonradır ki, arkalarında çok izler bıraktılar. Bu insanlar, o zamana kadar açık havalarda, su membalarının yakınlarında, yaktıkları ateş etrafında toplu bulunurlardı. Fakat, bu insanlar, yeni ve şiddetli soğuğun şeraitine kendilerini uydurabilecek kadar zeki idiler. Hâlbuki insana yakın ve ona benziyen mahlûklar, soğukların şiddetine mukavemet göstermediler, tamamile mahvoldular. Hakikaten eski taş devri aletlerinin en kaba tipleri, bir müddet sonra ortadan kalkmış bulunuyordu.
>
> Bu insanların, büyük hayvanlara karşı kullandıkları silâhlar, mızraklı kargılar, tahta topuzlar, büyük çakmak taşları gibi aletlerdir.
>
> Hayvan eti ve hayvan kemiklerindeki iliklerle beslenirlerdi. Kemikleri mağaralarda saklarlar ve canları istediği zaman kırıp iliklerini içerlerdi. Bu adamlar derilere bürünüyorlardı. Bu derileri kadınlar hazırlıyorlardı. Bu ilk insanlar bizim gibi, hep sağ ellerini kullanıyorlardı.

Eserde insanın meydana geldikten sonra, ortaya çıkışından önceki süreçten daha hızlı gelişim gösterdiği, doğa koşullarına ayak uyduramayanların yok olduğu ifade edilmekte dolayısıyla hem Spencer'da hem de Darwin'de karşılık bulan doğal seleksiyon fikri savunulmaktadır. En iyi olanlar, doğaya uyum sağlayanlar hayatlarına devam ederlerken, uyum sağlayamayanlar, doğa kanunları

gereği yok olup gitmektedir. Bu tabiat kanunları ve kuvvetlerinin insan hayatına etkisi için ise şu ifadeler yere yer verilmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 19):

> Anladık ki, dünya yüzünde yaşamakta olan insan cemiyetlerinin, bugünkü hallerini iyice anlayabilmek için geçmiş bütün insanların ve cemiyetlerin hallerini, birbirlerine nispetlerini bilmek lâzımdır. Bunun için, dünyanın, hayatın ve insanların menşe ve mebdelerine (başlangıcına) kadar geriye gitmeğe mecbur olduk. Tabiatın, kâinat ve kuvvet olduğunu anladık.
>
> Dünyanın menşeini ve hayatın tabiî ve ayni zamanda, kâinatın kanunlarına tâbi şartlar içinde, sayılmayacak kadar çok, milyonlarca sene evvel dünyada belirdiğini gördük.

Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eser insanın mevcudata geldikten sonra ekonomik faaliyetleri, maden ve alet kullanma kabiliyetleri, doğa ile arasındaki ilişki, içtimai yaşamı öğrenme biçimi bağlamında sosyal, siyasal, ekonomik bir evrimsel süreçten geçtiğini öne sürmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 22-23). Bu süreçlerin ise, ana başlık olarak "tarihten evvel" ve "tarihi zamanlar" olarak ikiye ayrılmaktadır. Tarihten evvelki zamanlar ise kendi içinde Yontma taş devri, cilalı taş devri, tunç devri ve demir devri olmak üzere dörde ayrılmaktadır (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 23).

Hayata ve insana dair her şeyde olduğu gibi insan lisanın da evrimsel bir süreçle meydana geldiğini öne süren *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eser, bu durumu şu şekilde izah etmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 34-35):

> İnsanların ilk kullandıkları lisanların çok basit olduklarına şüphe yoktur. Bilhassa fikirlerini evza ile anlatmış olmaları ve kullandıkları kelimelerin bir takım telâş, hırs, ıstırap gibi heyecan ve infialleri ifade eden gayri iradî nidalardan, yahut tabiattaki sesleri yarı şuurlu surette taklit eden kelimelerden ibaret olması ve bir takım eşyaya tekabül etmesi muhtemeldir. İnsanın aklı, uzun zamanlarda yavaş yavaş hareketleri ve hareketlerin eşya ile arasındaki münasebetleri ifadeye muktedir olabilmiştir. İptidai lisanlar her halde, çok az kelime ihtiva ediyordı. Bugün lisanlar çok zenginleşmiş bulunuyorlar.
>
> Bazı geniş mıntakalar üzerinde dağılmış bir halde bulunan insan kütlelerinin kullandıkları lisanlarda müşabih cezirlere ve ayni fikri ifade için müşabih (benzeş) tarzlara malik lisan gurupları vardır; fakat buna mukabil diğer mıntakalarda bu lisan guruplarından esaslı bir surette farklı başka lisan gurupları da vardır.

Hayata dair her şeyin evrim ile açıklandığı *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eser doğal olarak düşünceyi de evrimsel bir süreçle tanımlamaktadır. Din ve tanrı kavramları ise, sürekli evrime tabi olan insan zihninin bir sonucudur. Bu ve ismi önceden zikredilen iki ders kitabına göre, başlangıçta din ve tanrı yoktur. İnsanın doğa korkusu, onu ve kendini bilmemesi din ve Tanrı olgularının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İnsan zamanla doğa kanunlarını öğrenip, hayatı neden sonuç ilişkisiyle açıklamaya başladıkça da din ve Tanrının hayattaki etkisi gittikçe azalmaktadır. Bu bağlamda eser bu durumu "Fikir" başlığı altında işlemekte ve fikrin ortaya çıkışı şu şekilde izah edilmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 39-40):

> İnsan, evvelâ ancak havassına (duyularına) doğrudan doğruya temas eden şeyler ile alâkadar oluyordu.
>
> Lisan bir derece tekâmüle vâsıl oluncaya kadar insanın fikri bu daire haricine çıkamadı.

> Fikri tesbit eden ve gittikçe daha mürekkep fikirlere doğru yükselmeği kolaylaştıran lisandır. İptidaî insan, nereden geldiğini, niçin yaşadığını, hiç düşünmek ihtiyacını hissetmiyordu.
>
> İptidaî insanlar, hemen adeta her şeyden korkuyordu; şüphesiz bu korktuğu şeyleri rüyasında da görüyordu. Bunlarda bir takım kudretler tahayyül ediyor ve bu kudretleri tatmine gayret ediyordu. Canlı ve cansız şeyler arasında sarih bir tefrik yapamıyordu. Meselâ, cansız bile olsa her hangi bir şey kendisini cerihadar etse (yaralasa) ona ayağiyle vuruyordu. Bir nehir fazlalaşır veya taşarsa kendisine hasım olduğuna zahip oluyordu (zannediyordu). Bir fikirden, diğer bir fikre intikali anlaşılmaz ve mantıksız bir halde idi. Eski taş devri nihayetindeki insanların bıraktığı resimler, bu insanların güneşe, aya, yıldızlara veyahut ağaçlara dikkat atfeylediklerini gösteriyor. Bu insanlarda henüz dini fikir ve kanaatten eser yoktu.

Eser ilk insanlarda din olgusu yok ise, din ve onun sahibi olan Tanrı mefhumunun nasıl ortaya çıktığına, insanın korkuları ve doğa kanunlarını bilmemesini neden olarak göstermektedir. Bu korkuların başında ölmüş aile bireylerinin rüyada görünmesi ve onlara ölümsüzlük atfedilmesiydi. Bu durum esere göre kişinin ulvileştirilmesi üzerinden ilk tanrı fikrinin doğmasına neden olmuştur ki bu süreç için şu şekilde bir açıklama yapılmaktadır (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 41):

> Cet korkusu, idrak edilmiyecek derecede bati bir seyrile "Kabile Allahı korkusuna" intikal etti. Dimağları, bu düşünceyi geçmiyen insanlar, kâinatı da aile çerçevesi içinde gördü. İnsanlarda cet korkusu tehlikeli hayvanlara karşı olan korku ile karıştı. Bu suretle Allah mefhumunun başlangıç hali olan, ulvileştirilmiş cedde hayvani bir şekil verilmesi, bir merhale teşkil etti.

Türk Tarihinin Ana Hatları adlı esere göre, zamanla insanın lisan yeteneği, doğayı tanımaya başlamasıyla tek tanrılı din olgusu ortaya çıkmaya başlamakta ve bu dinlerde rahipler sınıfı oluşmaktadır. Bunlar tarım toplumuna geçiş yapmış insanların özel günlerini organize eden insanlara yüklenen anlam olarak tasvir edilmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 44). Eser, bu konuda bir durumu sürekli tekrarlamaktadır, başlangıçta din olgusu yoktu, zamanla insan bu durumu icat etmekte ve bu durum tekâmülle, yani evrim ile açıklanmaktadır. Bu bağlamda eser tekrardan şu açıklamayı yapmaya ihtiyaç duymaktadır (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 44):

> İnsanların hayatına taallûk eden her şeyde olduğu gibi dinî meselelerde de bir tekâmül hâdisesi görülür. İptidaî insanda Allah ve din hakkında hiçbir fikir, kanaat yoktur. Bu kadar umumî ve şümullü telâkkilere, insanın dimağı ancak yavaş yavaş alıştırıldı. Din fikri, insanlar cemiyet hayatına sarahaten (açık olarak) atıldıkça genişlenmeye başlar.

Din ve Tanrının etkisinin son zamanlardaki bilgi edinme metotlarıyla azaldığını iddia eden *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eser, bu bağlamda şu şekilde bir çıkarsama yapmaktadır (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 45):

> İnsanların bu derunî ve müphem temayülleri mağrur, zeki, mahir yahut hîlekâr bir takım insanların, sihirbaz, rahip, hükümdar vaziyetlerini almalarına meydan açtı.
>
> İnsanların, bugünkü medeniyet tarihine kadar hayatlarının geçtiği yol işte böyle bir yoldur. İnsanların korku ve zaaf hisleri, dimağın son ve çok yeni ilmî keşiflerle nurlanması sayesinde zail oldu ve insanlar hakikati bundan sonra daha bariz görmeğe başladı. Benliğindeki kuvveti ve ferdi olduğu cemaatin içtimaî kudretini takdire muvaffak olmaya başladı. Artık onun için her türlü tekâmül, huzur ve emniyet membaı, cemiyettir.

İnsan ve insana dair her şeyin açıkça evrimle izah edildiği *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eser, kendinden sonraki ders kitaplarına kaynaklık etmektedir. Daha sonraki ders kitaplarının büyük çoğunluğu bu paradigma üzerine inşa olunmaktadır. 1931 yılında Mustafa Kemal'in emriyle kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyelerinden Yusuf Akçura, M. Tevfik Bey, Samih Fırat, Reşit Galip, Hasan Cemil, Afet İnan, Sadri Maksudi Arsal gibi dönemin etkin ve önemli düşünce insanlarının yazarlıklarını üstlendikleri beş ciltlik *Tarih* kitabı da bu bağlamda önemli bir yekûn tutmaktadır. Bu eser Maarif Vekaleti Milli Talim ve Terbiye Dairesinin kararıyla 2/8/1931 tarihinde otuz bin nüsha olarak basılmıştır. Bu eser 1932'de ikinci, 1938'de de üçüncü baskısını yapmıştır. Bu eserin yazım sorumlusu bazı ciltlerinde yukarıda ismi zikredilen kişiler geçerken, diğer bazı ciltlerinde ise Türk Tarih Tetkik Cemiyeti olarak belirtilmektedir. Bu *Tarih* kitabı, *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eserin, yukarıda detaylı bir şekilde izah edilen içeriğiyle yüksek oranda benzerliğe sahiptir. Dört ciltlik *Tarih* kitabının muadili olan üç ciltlik *Ortamektep İçin Tarih* ders kitabı da dönemin ders kitaplarının içeriğini yansıtması bağlamında oldukça önemlidir. Doğrudan milli eğitim kurumlarında okutulmak amacıyla hazırlanan *Ortamektep İçin Tarih* kitabı da bugünkü anlamda lise seviyesindeki öğrenciler için neşredilmiş bir kitaptır. Bu kitap 5/8/1933 tarihinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanmıştır. Bu kitabın herhangi bir cildinde veya farklı baskısında yazar ismine rastlanılmamıştır. Sosyal Darwinizm bağlamında hem *Türk Tarihinin Ana Hatları* hem *Tarih* hem de *Ortamektep İçin Tarih* kitapları içerik olarak birbirine benzemektedir. Bu üç kitabın da en çok benzediği kitaplar Darwinist H. G. Wells'in hem *Cihan Tarihinin Umumi Hatları* hem de *Kısa Dünya Tarihi* kitaplarıdır. *Türk Tarihinin Ana Hatları, Tarih* ve *Ortamektep İçin Tarih* ders kitapları Wells'in kitaplarının Türkiye'ye uyarlanması olduğu oldukça belli olmaktadır.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından, Türk eğitim sisteminin farklı seviyelerinde okutulmak için hazırlanan bu üç eser de Wells'in kitabında olduğu gibi dünyanın oluşumunu materyalist bir çizgide izah etmektedir. Bu materyalist izah ise, Büchner'in döneminin en meşhur eserlerinden olan *Madde ve Kuvvet*'teki temel paradigmaya dayanmaktadır. Yer kabuğunun kendisinde bir hayatın olduğu söylenmekte ve kayalar üzerinde yapılan tetkiklerin hayatın nasıl ve hangi tabiat kanunları dâhilinde oluştuğuna dair önemli bilgiler verdiği vurgulanmaktadır (Tarih I, 1931: 2; Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 1-2).

Tarih ve *Ortamektep İçin Tarih* kitaplarının birinci ciltlerinde canlı yaşamının oluşması "hayat zinciri" kavramı ile açıklanmaktadır. "Hayat zinciri" olarak ifade edilen biyolojik evrim teorisi ise, insanın ortaya çıkışı bağlamında bu kitapların birinci ciltlerinin en can alıcı noktalarındandır. İlk canlıların kırk milyon yıl önce oluştuğu, canlı yaşamının birbiri arkasından gelen ve birbirine bağlı bir zincir olduğu ifade edilen ilgili kitaplarında insan, bu zincirin son halkası olarak tarif edilmektedir (Tarih I, 1931: 6; Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 5-6). Okullarda ders kitapları olarak okutulan bu iki eser aslında *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eserin yöntem olarak aynısıdır. Yukarıda detaylı bir şekilde izah edilen insan ve hayata dair açıklama biçiminin aynısı bu iki eserde de kendini açıkça göstermektedir.

Tarih I'de "Fikrin Doğuşu", *Ortamektep İçin Tarih I*'de ise "Düşünmenin Doğuşu" başlıkları altında Darwin, Freud, Spencer, Comte ve Haeckel gibi düşünürlerin temel tezi olan din ve Tanrı kavramlarının insanın doğayı bilmemesi sonucu zamanla ortaya çıkmış olduğu, Tanrı'nın ise, insan aklının bir ürünü olduğu tezi açıkça ifade edilmektedir. Bu eserlerde ilkel ve iptidai insanların zihninde bir Tanrı inancının olmadığı vurgulanırken, hayatın ilerlemesi, insanların topluluk halinde yaşamaya başlamaları neticesinde din ve tanrı fikirlerinin oluştuğu söylenmektedir. Bu eserlerde tabiatın öğrenilmesi sürecinde, onun anlaşılmasını kolaylaştırıcı bir yöntem olarak insan aklının din ve tanrı mefhumlarını icat ettiği belirtilmektedir (Tarih I, 1931: 22; Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 23). *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eserde "Fikir" başlığı altında izah edilen dinin evrimsel izahı bu iki kitapta başlıklar değiştirilerek aynen verilmektedir.

Yine bu eserlerde, insanın "hayat zinciri" sonucu evrimsel biçimde ortaya çıkarak, ırksal olarak ayrılması, dolikosefal ve brakisefal kafatasları ayrımına dayandırılmaktadır. Sosyal Darwinist Vacher de Lapouge'e ait olan dolikosefal ve brakisefal kavramları üzerinden Türk ırkının biyolojik, fizyolojik kökleri bulunmaya çalışılmakta ve Batılı düşünürler tarafından iddia edildiği gibi Türk ırkının ikinci sınıf bir ırk olmadığı ispat edilmeye çalışılmaktadır (Tarih I, 1931: 17; Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 18).

1930'lu yıllarda Milli Eğitim ders kitaplarında hâkim olan hem biyolojik hem de sosyal Darwinist yaklaşımın 1930'un sonu ve 1940'ların başında terkedildiği görülmektedir. Özellikle Maarif Vekilliğinin Neşriyat Müdürlüğünün 26/5/1939 tarihli, yirmi beş bin adet ve üç cilt şeklinde basılan *Ortaokul İçin Tarih* kitabında "hayat zinciri" ve "Fikrin/Düşünmenin Doğuşu" bölümlerin çıkarılmaktadır. İnsanın ortaya çıkışını anlatan biyolojik evrim açıklamalarını içeren "hayat zinciri" ifadeleri, 1939 yılında Şemsettin Günaltay tarafından liseler için hazırlanan *Tarih I*, yine 1939 tarihinde *Ortaokul İçin Tarih* ve 1941 tarihli Faik Reşit Unat'ın yazarlığını yaptığı *Ortaokul İçin Tarih I* ders kitaplarında yer almadığı görülmektedir. Unat'ın yazarlığını yaptığı *Ortaokul İçin Tarih I*, Günaltay'ın liseler için hazırladığı *Tarih I* ve *Ortaokul İçin Tarih I* ders kitaplarında insanın evrimsel oluşumuna değinilmemekte ve insanın tarihi maden kullanma becerisine göre çeşitli devirler geçirmesi üzerine bina edilmektedir (Unat, 1941: 1-10; Günaltay, 1939: 1-15; Ortaokul İçin Tarih I; 1939: 1-12). Tarih kitaplarında biyolojik evrim kısmen dışlanmakta, din ve tanrı olgularına ise değinilmemektedir. Tarih kitaplarından 1940'larda çıkartılan Darwinist yaklaşımın biyoloji ve felsefe derslerinde aynen devam ettiği gözlenmektedir.

Dönemin tarih kitaplarında görünen Darwinist etki biyoloji kitaplarında da kendini göstermektedir. Lise ikinci sınıf öğrencileri için 1938 yılında basılan *Biyoloji II* ders kitabında "Türlerin Değişmeleri ve Tekâmül Teorileri" başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde türlerin sabitliği ve değişkenliğine kısaca değinilmekte, 1859'da Darwin'in *Türlerin Menşei* adlı eserinden sonra tüm dünyanın bu teoriyi anlama imkânı bulduğu ifade edilmektedir. Darwin'den önce Lamarck gibi bazı düşünürler bu teoriden bahsetse de o düşünürlerin etkisinin sınırlı kaldığı, Darwin ile beraber bu teorinin tüm dünya tarafından anlaşılmaya başlandığı belirtilmektedir

(Biyoloji II, 1938: 157). Bu teorinin adı “tekâmül teorisi” olarak kavramlaştırılmaktadır. Tekâmül teorisi olarak ifade edilen evrim teorisi: “Türlerin değiştikleri ve birbirinden hâsıl olduklarını bildiren teorilere tekâmül teorileri derler” şeklinde izah edilmektedir. Evrim teorisi tekâmül olarak anlatılırken, bu yaklaşıma dair bilgi vermek için de şu şekilde bir açıklama yapılmaktadır (Biyoloji II, 1938: 158-159):

> Bu teorilere göre, basitten mürekkebe doğru canlı tabiatta bir tekâmül vardır ve bu tekâmül daimidir. Tekâmül teorileri, mukayeseli anatomi, ambriyoloji, biyocoğrafi ve paleontoloji ilimlerine dayanmaktadırlar.
>
> Bundan önce gördüğümüz bütün hayvanlar serisindeki apareylerin tetkiki bize basitten mürekkebe doğru bir vücut yapısı gidişini göstermiştir. Aynı zamanda her canlıda kendi hayat şartlarına ve ortamına uygun bir değişmenin meydana gelmiş olduğu anlaşılmıştır (balinalarda üyelerin yüzgeçlere, kuşlarda ön üyelerin kanatlara değişmiş olması gibi). Ökoloji bahsinde de kara ve su hayatına uyan canlılarda vücut anatomisinin nasıl tahavvüllere uğradığı açıklatılmıştır. Beslenme, koruma ve çoğalmada canlılar arasındaki bağıntılar araştırılırken, muhtelif türlerin hayat şartlarına uymak için nasıl değişmek mecburiyetinde kaldıkları söylenmiştir.
>
> Canlılarda cücük safhalarını ve inkişafını inceleyen ambriyoloji, tekâmül hakkında çok kuvvetli misaller vermektedir. Muhtelif hayvanların, döllenmiş yumurtadan itibaren cücük safhaları devamınca, başka hayvanların bazı vasıflarını göstermeleri, bu hayvanların tekâmül zincirinde hangi halkadan olduklarını açığa vurmaktadır.

Bu tekâmül sürecinde insanın meydana gelişi *Biyoloji II* ders kitabında şu şekilde izah edilmektedir (Biyoloji II, 1938: 160-161):

> Hayvanlara gelince; ilk tabakada bitkimsi hayvanlar, yumuşakçalar, eklembacaklar ve balıklar görünmektedirler. Kurbağalar ve sürüngenler daha sonra zuhûr etmişlerdir. Kuşlarla memeliler daha geç meydana gelmişler ve bilhassa üçüncü zamanda inkişaf etmişlerdir. En son olarak dördüncü zamanın başlangıcında insan zuhur etmiştir.
>
> İnsana ait olduklarında şüphe bulunmıyan apareyler (aygıt, uzuv), resimler ve meskenler ancak dördüncü zaman yereylerinde (yeryüzü parçasında) bulunmaktadır. Bütün sanğat (sanaat) eserlerinde bir tekâmül seyri takip etmiş olan insanın, mağden (maden) devrinden önceki zamanlara ait fosilleri, inimsilerle (insana benzeyen) bugünkü insan arasında orta bir grup teşkil etmektedir. Buna göre insanlarla, inimsilerin bir kökten geldikleri akla gelmektedir. Fakat bugünkü yüksek ilim ve tekniği ile insan, soyolutu (evrim şekilleri serisi) bakımından bağlandığı kökü unutturacak bir hamle ile bütün canlı tabiğate (tabiata) hâkim olmuştur.

Bu biyolojik evrim teorisinin devamında *Biyoloji II* ders kitabında “Türk Irkı Antropolojisi” başlığı altında Türk ırkının evrimsel süreç sonundaki hali şu şekilde izah edilmektedir (Biyoloji II, 1938: 165):

> Son zamanlarda yapılan antropoloji tetkikleri ırkımızın vasıflarının şunlar olduğunu meydana koymuştur:
>
> Renk: Buğday veya beyaz
>
> Burun: İnce, uzun
>
> Kulaklar: Orta bir büyüklükte
>
> Gözler: Siyah, Elâ bazan da mavi
>
> Boy: Orta ve ortanın üstünde
>
> Kafatası şekli: Brakisefal (375 kafatası karinesinin verdiği ortalama rakam 84.07 dir)

> Bu vasıflarla en mükemmel bir yükselme derecesi gösteren ırkımız, Avrupa'nın Alp ırkı vasıflarına haizdir. Esas itibarile Alp ırkı Avrupa'ya Orta Asya'dan geçmiştir.
>
> Kafatası şeklinin ırkların tekâmüllerinde büyük bir ehemmiyeti vardır. Önden arkaya doğru uzun olan kafataslarına dolikosefal, yuvarlak olanlara brakisefal ve ikisinin ortası bir şekil gösterenlere de mezosefal denir.

1947 yılında basılan Muhsin Adil Binal tarafından yazılan lise ikinci sınıflar için *Biyoloji II* ders kitabında da 1938 yılında basılan *Biyoloji II* ders kitabında olan yukarıdaki içerik aynen geçmektedir. 1939 tarihli basımı da bulunan ve 1947 yılında baskısı devam eden *Biyoloji II* ders kitabında "Türlerin Değişmeleri ve Evrim Teorileri" başlığı altında evrim teorisi anlatılırken (Binal, 1947: 165-172); "Türk Irkı Antropolojisi" başlığı altında Türk ırkının yukarıda verilen özellikleri açıklanmaktadır (Binal, 1947: 174). Ayrıca hem 1938 hem de 1947 basımlı *Biyoloji II* ders kitaplarında "Büyük Tabiiatçılar" başlığı altında Jean Lamarck, Charles Darwin, August Weismann ve Gregor Mendel'in görselleri bulunmaktadır (Biyoloji II, 1938: 165; Binal, 1947: 173).

Dönemin ders kitaplarına yardımcı kaynak olması bağlamında 1933 yılında Mehmet Emin Erişirgil (1891-1965) tarafından Henri Bergson'un *Ahlak ve Dinin İki Kaynağı Birinci Kitap Ahlakın İki Kaynağı* adlı eseri tercüme edilmiştir. Erişirgil, 1912 yılında Türkiye'de lise seviyesinde ilk felsefe hocalığı, 1926'da kurulan Milli Talim Terbiye Dairesi kurucu başkanlığı, 1930-1931 yılları arasında da Maarif Vekâleti müsteşarlığı yapmış, dönemin önemli şahsiyetlerindendir (Kaya, 2016: 416). Erişirgil'in tercümesini yaptığı eser Devlet Matbaası tarafından basılmıştır. Erişirgil esere "Tercüme Ederken Düşündüklerim" başlığı altında, kitabı tanıtan, nispeten uzun bir önsöz yazmıştır. Bu önsözde mütercim, ahlakın o dönemde neden yeniden tartışmaya açılması gerektiğini şu ifadeler ile açıklamaktadır (Bergson, 1933: V):

> Büyük bir değişiklik, büyük bir inkılâp geçirdik. Her inkılâp bir ahlakî ve içtimaî nizamdan diğer bir ahlakî ve içtimaî nizama atlama tecrübesidir. Bir cemiyet böyle bir tecrübeye nasıl girişir? Bir memlekette böyle bir hamle nasıl doğar? Hakiki içtimaî ilerlemeler ne için büyük şeflere, büyük dehalara lüzum gösterir? Bunlar öyle suallerdir ki her mütefekkirin zihnini işgal etmesi lâzımgelir. Ahlakın kaynaklarını araştıran bu eser, aynı zamanda ahlakî ve içtimaî ilerlemenin hakiki sebeplerine de temas ediyor.

Ahlakın yeniden icat edilmesi, bu süreç içerisinde de ne gibi yöntemler izlenmesi gerektiği ve bu durumun neden önemli olduğu ise Erişirgil tarafından eserde şu şekilde izah edilmektedir (Bergson, 1933: V):

> Fakat ahlakın kaynakları hakkında nazarî araştırmaların ahlak terbiyesinde takip edilmesi lazımgelen yolu aydınlatması itibarile amelî büyük bir neticesi vardır. Bütün dünya için, fakat bilhassa lâik terbiyeyi yeni kabul etmiş bir memleket için bu meselenin ehemmiyeti üzerinde söz söylemeye lüzum var mı? Ahlak terbiyesinde nasıl bir yol, daha doğrusu ne gibi yollar takip etmeliyiz sualine esaslı ve etrafile düşünülmüş bir cevap verebilmek için ahlâkî mükellefliğin hangi kaynaklardan çıktığını vazıh olarak bilmemiz lâzımdır. Vakıâ bir mürebbi göreneğe uyarak yahut yaşadığı geniş veya dar içtimaî muhitin isteklerini kendine rehber yaparak ahlâk terbiyesi sahasında bir yol bulur ve tatbik eder. Bazan onun tesiri hayırlı da olabilir. Ancak terbiye konusunda direktif verme mevkiinde olanlar bu işte kendilerini müphem yahut aralarında tecanüs bulunmayan muhtelif fikirlerin sevkine bırakamazlar. Esaslı fikirlere dayanan bir ahlak terbiyesi kurmak arzusunda olanlar ahlakın kaynakları üzerinde düşünmeye mecburdurlar.

Mütercim eseri tanıtırken, ahlakın esasının sorumluluk duygusu ile ilgili olduğunu ve onun kaynağını aramanın da sorumluluk duygusunun nereden geldiğini araştırmak olduğunu belirtmektedir (Bergson, 1933: VI-VII). Ahlakın temelde iki kaynağı olduğunu söyleyen mütercim bunların birincisini yaşama zaruretinden doğan bağlılık, diğerini ise, mümtaz şahsiyetlerin ortaya attıkları ahlakçı görüşler olarak ifade etmektedir (Bergson, 1933: VIII-IX). Sorumluluk duygusunun, toplum içinde yaşama zaruretinin bir sonucu olduğunu söyleyen mütercim bu zaruretin insana mahsus olmadığını söylemekte ve bu durumu şu şekilde izah etmektedir (Bergson, 1933: VII):

> İnsanlardaki bu bağ bir arada yaşayan hayvanları, hatta bir azanın hücrelerini, yekdiğerini bağlayan rabıtanın cinsindendir. İnsanda hususi mahiyet alması bu tabiî zaruretin zekâ ile birleşmesinden doğmuştur. Zekâ bir hareketi seçme ve intihaba sevk eder, tabiat insanı ictimaî yapmakla bu seçmenin hududunu da tayin etmiştir… Yine cemiyet faydasına yarayan zekânın intihap ve seçmesine meydan vermek üzere tabiat insan cemiyetindeki içtimai zarureti, zümreye bağlılığı gevşetmiştir.

Kadim gelenekte ahlakın kaynağı din ve onun sahibi olan yaratıcıyken, Erişirgil bu gücü tabiata vermektedir. Her şeyin sınırlarını belirleyen tabiat algısı, tabiatın tanrısal bir güce sahip olduğunun ifadesidir. Darwin ve Spencer'da görülen tabiatın tanrısal güç içermesi burada kendini açıkça göstermekte, hayatın materyalist ve biyolojik evrimsel açıklanması durumunda ahlakın ne olacağı sorusunu cevapsız bırakan Büchner'in yerine tabiat kanunları üzerinden bir cevap üretilmeye çalışılmaktadır. Ahlakın temelde nasıl meydana geldiğini izah eden mütercim iki kaynağın menşeini ise, biyolojiye bağlayarak şu şekilde izah etmektedir (Bergson, 1933: X):

> Ahlakın bu iki kaynağının da menşei hayattır. Hayat tekâmül safhasının bir noktasında insanı vücuda getirmekle içtimai bağlılığı, ondan doğan kapalı ahlakı da yapmıştır. Bu "hayat"ın statik halidir. Fakat hayat nasıl tekâmülünün muhtelif safhalarında muhtelif cinsler vücuda getiren hamleler gösteriyorsa insan cinsinde de esaslı değişiklikler yapacak hamleler gösterir.

Hayat olarak tabir edilen tabiat kanunlarını ahlakın oluşumunda merkeze yerleştiren bu görüşte, ahlak inşa eden, mümtaz olarak ifade edilen insanların durumu ise şu şekilde ifade edilmektedir (Bergson, 1933: XI):

> Mümtaz adamları bu yola sürükleyen kuvvet nedir? Bu mesele Bergson'un hayat prensipinden anladığı manaya sıkı surette bağlıdır, filozof nazarında hayat sahasında yepyeni bir cinsin zuhûrunu icap ettiren sebep ne ise mümtaz adamı bu yola sürükliyen şey de odur. Bu sebep ise biyolojiktir. Bergson'un biyolojik tekâmül hakkındaki görüşü bu noktayı aydınlatır. Ancak bu cihet bir kitap başlangıcında izah edilemeyecek geniş bir mevzudur. Bu hususi fikirleri filosofun "*L'evolution Creatrice*" ismindeki kitabını okumakla anlaşılır.

Mehmet Emin Erişirgil'in dediği gibi Bergson, 1907 yılında yayınlanan *L'evolution Creatrice* (Yaratıcı Evrim) adlı eserinde henüz tamamlanmamış olan hayatın evrim tarihinde, omurgalı canlılardan insana yükselen varlığın aklının nasıl şekillendiğini açıklamaya çalışmaktadır (Bergson, 1944: XIX). Hayatın biyolojik, nedensel açıklamasının yanında bu kalıplara sığmayan yanlarının da olduğunu söyleyen Bergson'un, yaratım ile evrimi uzlaştırma niyetinde olduğu görülmektedir (Bergson, 1944: XX). Çünkü Bergson'a göre bir taraftan bir gerçeklik ile yaşayan insan aklının, aynı zamanda rüya görme ve spekülasyon yapma kabiliyeti nedeniyle gerçekliğin

dışında kalabileceğini de söylemektedir (Bergson, 1944: XX). Bundan dolayı insan aklının sınırlarını anlamaya çalışan Bergson, bu eserinde aklın sınırlarını evrimci paradigmanın nasıl açıkladığını, bu paradigmayı aşıp aşmadığını tartışmakta ve evrimi yaratan akılla, aklı yaratan evrim arasındaki ilişkiyi bulmaya çalışmaktadır (Bergson, 1944: XXV).

Tek Parti Dönemi'nde sadece tarih ve biyoloji kitaplarında değil, aynı zamanda felsefe ders kitaplarında da sosyal Darwinizmin etkisi açıkça görülmektedir. Bu bağlamda 1936 yılında Lise Felsefe Dersleri Yardımcı Kitapları serisi yayınlanmakta, bu minvalde Devlet Basımevi tarafından, Ernst Haeckel'in *Kâinatın Muammaları* adlı eserinin tercüme edildiği görülmektedir. Bu eserin çevirisini Talim ve Terbiye Dairesinin kurulmasından, Tevhidi Tedrisat Kanunun hazırlanmasına, öğretmen okullarının düzenlenmesinden ilkokul öğretim programlarının geliştirilmesine kadar pek çok farklı alanda Tek Parti Dönemi eğitim politikalarında doğrudan etkisi olmuş Ali Haydar Taner yapmıştır. İlk basımda mütercimin soy ismi Daner diye geçmektedir. Bu bağlamda çalışmadan alıntı yapılırken Daner yazılışı kullanılacaktır.

Kâinatın Muammaları adlı tercüme eser Haeckel'in kuşe kâğıda basılı bir fotoğrafıyla başlamakta ve ardından ilk sayfalarda yazarın yaşamı hakkında ortalama bir bilgi verilmektedir. Biyografik kısımda Haeckel'in "anadan doğma tabiiyatçı" ve "bir tabiat tapıcısı" olduğu vurgulanmaktadır (Haeckel, 1936: 2). Aynı zamanda biyografi kısmında mütercim, Jena Üniversitesinde pedagoji eğitimi almaya gittiği yıllarda ilmi alanına girmemesine rağmen Haeckel'in derslerini takip ettiğinden bahsetmektedir (Haeckel, 1936: 3). Mütercim Haeckel'in Darwin'in fikirlerini kabul ettiğini, bu bağlamda tabiat kitapları yazdığını ve bu eserlerin çok güzel olduğunu ve okunması gerektiğini belirtmektedir (Haeckel, 1936: 4). Daner'e göre Haeckel, Darwin'in biyolojik evrim teorisini genişletmiş ve tüm cihanı açıklamak için kullanmış ve antropoloji ilmini kullanarak insanın kökeninin daha iyi anlaşılmasına katkı sunmuştur (Haeckel, 1936: 4-5). Haeckel'in biyografisini yazan mütercim moizm felsefesine özellikle değinmektedir. Haeckel'in dogmatik dini inançtan kurtulduktan sonra, evrimi merkeze alarak bu inanışı inşa ettiğinden bahsetmektedir. Mütercim Haeckel'in mozimini, tabiat ve bütün varlıkların bir olduğu, tabiattaki olayların birtakım kanunlar ve zaruri hadiseler neticesinde cereyan ettiği, ahiretin ve tabiat dışında bir yaratıcının olmadığı, mucizenin olamayacağı, beden ve maddeden ayrı bir ruhun tahayyül edilemeyeceği bir yaklaşım olarak izah etmektedir. Mütercime göre kısaca Haeckel'in fikri: "Tekâmül kabiliyeti maddenin kendisinde gizlidir", şeklinde açıklanabilmektedir (Haeckel, 1936: 6).

Yine Lise Felsefe Dersleri Yardımcı Kitapları olarak basılan kitapların arasında Sorbonne Üniversitesi profesörlerinden F. Rauh tarafından yazılan ve F. Fındıkoğlu tarafından çevrilen *Ahlak Tecrübesi* adlı eseri yer almaktadır. Bu eser Kültür Bakanlığı Yayın Direktörlüğünün 30.07.1936 tarihli emriyle Devlet Basımevi tarafından basılmıştır. Orijinal ismi *L'Experience Morale* olan 1909 basımlı eserde Frédéric Rauh, ahlakın ne olduğu sorusunun cevabının "adetler ilmi" sahasında aranması gerektiğini, metafizik sahada böyle bir sorunun cevabının bulunamayacağını

belirtmektedir (Rauh, 1937: 1-2). Ahlakın toplumsal olma rolüne dikkat çeken Rauh, ahlakı toplumsal olmaktan çıkarmak için vicdani yanına vurgu yapmak gerektiğini söylemekte ve ilim karşısında da ahlâkın ehemmiyetinin olmadığını şu şekilde izah etmektedir (Rauh, 1937: 4):

> Ahlâkî, gayriahlâkî, lâahlâkî vakıaların ayırtedilişi, içtimaiyatcı için muvakkat ve sathi bir tasnif vasıtasından başka bir şey değildir. Bir âlim için var olan yalnız vakıalar ve kuvvetlerdir. Cemiyete iştirak duyğusu bile içtimaiyatcıyı duygu olarak alakadar etmez. Onun gözünde vicdan, ilim ve eşyanın kuvveti önünde silinmelidir.

Mütercim Fındıkoğlu "Çevirenin Başlangıcı" başlığı altında esere yazdığı önsözde, yeni bir ahlak anlayışının ve arayışının neden gerekli olduğunu şu şekilde izah etmektedir (Rauh, 1937: 6):

> Fransada asrımızın başından bugüne kadar ortaya çıkan ahlak telâkkileri, geçen asır sonlarındaki fikir buhranıyla yakından ilişkilidir. Dinî ahlakın halk sınıflarına varıncaya kadar bütün içtimaî sınıflar arasında maruz kaldığı sarsıntıya bağlı olan bu buhran, harpten önceki lâyik ahlâk, ilme dayanan ahlâk cereyanlarını uyandırmıştır.

Ahlak yaklaşımlarını ilmi, dini ve akli olarak üçe ayıran Fındıkoğlu, ilmi ahlakı şu şekilde izah etmektedir (Rauh, 1937: 6-7):

> İlim, var olan en büyük ahlâk mektebidir. Dinî ahlâk menfaat kayıtleri ile bağlıdır. Kurbanlar, dualar… dinî hareketlerdir, yoksa ahlâkî değil. Ahlâk, dine feylosofların düşünceleri ile girmiştir. Ahlâkın ahlâk olabilmesi, dinden sıyrılıp ilme bağlanması ile kabildir. Hakikî ilim mektebi ilimdir. Vazife fikrini ve çalışma zaruretini ilim bize bir ceza olarak değil, bilakis faaliyetlerimizin en yüksek kullanışı gibi talim eder. Ch. Richet de aynı fikirdedir: büyük dinler bile ahlâkiliği kendi taraflarına yontarlar. Sonra bir din içinde birlik yoktur, tarikatlar vardır. Ahlâkî kanunun kûllîliği nerede kalıyor?

İlmî, hatta biyolojik anlamda bir ahlak yaklaşımının mümkün olup olmadığını tartışan Fındıkoğlu, bu durumu şu şekilde açıklamaktadır (Rauh, 1937: 9-10):

> Ahlakî kanunu çıkarabileceğimiz şe'niyetler var mıdır? Bu sorguya cevap verenler arasında biyoloğ bir doktor "Beşer tabiatı"nı gösterdi: Tabiatımızı, grizeleri tetkik etmekle ahlaklılığın neden ibaret olduğunu ve ahlaklılığa nasıl bir istikamet verilmesi lazım geldiğini anlayabileceğimizi söyledi. Metchnikoff hakikatte onsekizinci asır feylesoflarının tabiat telâkkisini tenkit eder görünürken, bir taraftan felsefi sezgi itibarile o telâkkinin esiri idi. Vardığı netice Spencer'in "muhite tam uyma"sından başka bir şey değildi. Beşer tabiatı başlangıçta ahenksizliklerle doludur, ahlâkî buhran bundan doğdu. Batıl inanışların, dinlerin grizlere koydukları engeller yersiz değildir. Fakat biyolojiye dayanan bir fen bize bu ahenksizliklerden kurtulma çarelerini de gösterecektir. Mesela "Ortho-biotique-İyi yaşama bilgisi" garizelerimize, tabiî temayüllerimize nasıl kanal açıldığını öğretiyor. "Gerontolgie-İhtiyarlama bilgisi" bizi bugünkü hasta ihtiyarlıktan kurtaracak ve normal ihtiyarlığa kavuşma yollarını gösterecektir, nihayet "Thanatologie-Ölümü karşılama bilgisi" ahlâkî ve dinî buhranların anası olan ölüm endişesinden kurtarıp bizi tabiata karıştıracaktır.

Dini, sosyal ve bireysel şuur üzerinden tanımlanan ahlaki yaklaşımları eleştiren Fındıkoğlu, biyoloji üzerine bir ahlaki yaklaşım kurmanın zaruret olduğunu söylemekte ve dinin ahlaki nizam verme özelliğini çoktan kaybettiğini öne sürmektedir (Rauh, 1937: 13). Nasıl ki metafizik evrimleşerek fiziğe dönüştüyse, ahlakın da "metamorale" olmaktan "morale" şeklini alması gerektiğini ifade etmektedir (Rauh, 1937: 13-14). Bu yaklaşıma göre ahlak, aşkın bir varlığın emirleri ve yasaklarıyla fıtrata uygun yaşamak değil, biyolojik evrim sonucunda meydana gelen

insanın, yine benzer şekilde oluşmuş evrenin tabiat kanunlarına bağlı olmasıdır ve aynı zamanda ahlak, akli bir olgudur.

1946 yılına gelindiğinde, 1938-1946 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Hasan Ali Yücel'in direktifleriyle René Descartes'ın *Ahlak Üzerine Mektuplar* adlı eseri tercüme edilmiştir. Siyasal Bilgiler Okulu öğretmenlerinden Mehmet Karasan tarafından tercüme edilen eser Milli Eğitim Basımevi tarafından neşredilmiştir. Bu esere mütercim "Çevirenin Birkaç Sözü" başlığı altında bir önsöz yazmıştır. Bu önsözde Mehmet Karasan tarafından Descartes'in diğer eserleri de dikkate alınarak ortalama bir ahlak tanımı da yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda mütercim Karasan, Descartes bağlamında ahlakı şu şekilde izah etmektedir (Descartes, 1946: I):

> Bütün felsefe bir ağaç gibidir: kökleri metafizik; gövdesi fiziktir; gövdeden çıkan dallar da öteki bütün bilimlerdir: onlar da, bellibaşlı üç dalda toplanabilir; hekimlik, teknik ve ahlâk. Burada kastettiğim ahlâk, öteki bilimlerin tam bir bilgisini gerektiren ve bilgeliğin en son basamağını teşkil eden en yüksek ve en tam ahlâktır.
>
> Fakat bilgelik ağacının sonuncu dalını teşkil eden bu "en yüksek ve en tam ahlâk"a, ancak köklerle gövdeden geçtikten sonra varılabilecektir. Bu ahlâkın tam bilgisine, ancak başka bütün şeylerin tam bir bilgisini elde ettikten sonra erişilebilecektir. Hâlbuki her şeyi "ilk nedenleri ile bilmeyi arayan felsefe" ağacını incelemeye başlayan feylesof, "her şeyden önce kendine, hayatının işlerini düzenleyen, bir ahlâk edinmelidir; çünkü bunun gecikmeye tahammülü olmadığı gibi, ilk işimiz de iyi yaşamamızı sağlamak olmalıdır". Böylece "bilimlerde sağlam ve sabit bir şey kurmak için, eskiden doğru sandığı bütün şeyleri yanlış diye atıp, her şeye yeni baştan, temelinden başlamaya koyulduğu" bîr anda, "işlerinde kararsız kalmamak ve elinden geldiği kadar da mesut yaşamak için", felsefe ağacının son meyvesi olan yüksek ahlâk'ı beklerken, kendisine, hiç değilse şimdilik, bir ahlâk edinmek zorundadır.

Ahlakı ikiye ayıran mütercim, başlangıçtaki metafizik ahlakı geçici, daha sonra ilim ile ortaya çıkan yüksek ahlakı da esas ve kalıcı ahlak olarak tanımlamaktadır. Ahlâkın Descartes felsefesinde iki türlü olduğunu söyleyen Karasan bu durumu şu şekilde izah etmektedir (Descartes, 1946: II):

> …ahlâk, felsefenin hem başında, hem de sonunda gelmektedir. Felsefe yapmak için ahlâka ihtiyaç olduğu gibi, felsefe de sonunda bizi tam bir ahlâka götürmektedir. Fakat bu iki ahlâk arasındaki ayrılık önemlidir; biri hayatın, öteki de bilgeliğin zaruretinden doğmaktadır. Bunun içindir ki birincisi eğreti, eksik; İkincisi ise temelli, tamdır.

Descartes üzerinden mütercimin tanımladığı ahlak, önceki ahlak kitapları gibi doğrudan biyolojiye ve evrime atıf yapmamakta, felsefe üzerinden bir ahlak inşa edilmeye çalışılmaktadır. Kuvvetle muhtemeldir ki, böyle bir değişim üzerine İkinci Dünya Savaşı sonrası Hitler karşıtlığı üzerinden sosyal Darwinizmin yadsınması ve içtimai alanın salt biyoloji ile açıklanması yaklaşımına karşı Batı'da alınan tavır etkili olmuştur. Yine de binlerce yıl dinin konusu olan ve ontolojik gerçekliği aşkın varlığa dayandırılarak açıklanan ahlak anlayışında mütercimin yaklaşımına göre, dinî olanın dışlandığı açıkça kendini göstermektedir.

3.2.7. Afet İnan, Eugène Pittard ve Büyük Antropolojik Anket: Etin ve Kemiğin Büyük Anlatısı

Türkiye bilim tarihinin özellikle 1930 ile 1940 arasına damga vurmuş isimlerden Eugène Pittard İsviçreli bir antropologdur. 1867 tarihinde doğan Pittard, Carl Vogt'un talebesidir. Pittard'ın hocalığını yapmış olan Carl Vogt ise, hem Darwin'in *İnsan'ın Türeyişi*'nde hem de Büchner'in *Madde ve Kuvvet* adlı eserlerinde sürekli atıf yaptıkları bir bilim insanıdır. Pittard eğitiminin sonunda dönemin yeni bilim alanlarından antropolojiye yönelmekte ve bu alanda önemli çalışmalar yapmaktadır. Türk Tarih Kurumu onursal üyeliği, Türk Antropoloji Enstitüsü'nün fahrî müdürlüğünü yapmış olan Pittard, İkinci Türk Tarih Kongresi'nin de onursal başkanları arasındadır. Atatürk tarafından İkinci Türk Tarih Kongresi'ne özel olarak davet edilmiş olan Pittard, kongrenin de açılış konuşmasını yapmıştır. (Kansu, 1963: 105-106). Pittard 1924 yılında *Irklar ve Tarih* isimli bir eser yayınlamıştır. Bu eser Atatürk'ün düşünce dünyasında iz bırakan önemli çalışmalar arasındadır. Hatta Anıtkabir Derneği tarafından 24 cilt olarak çıkartılan *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar* adlı eserin 22. cildinin büyük bir kısmı bu kitaba ayrılmıştır (Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, 2001: 225-486). Tespit edildiği kadarıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşamı boyunca 3.997 kitap okuduğu düşünüldüğünde bu kitabın onun hayatında ve düşünce dünyasında ne kadar fazla yer ettiği daha iyi anlaşılacaktır.

Pittard'ın Türkiye ile arasındaki ilişkisi Cumhuriyet öncesine dayanmaktadır. Pittard 1911'den beri Anadolu topraklarında çeşitli araştırmalar yapmıştır. Harf Devrimi sırasında Türkiye'de bulunmuş ve bu devrimin insanlık tarihi açısından büyük bir devrim olduğunu ileri sürmüştür. 1931 yılında çağdaş Türkiye'yi tanıtan *A travers l'Asie-Mineure - Le visage nouveau de la Turquie* (Küçük Asya'nın Ötesinde - Türkiye'nin Yeni Yüzü) adlı bir kitap da yazmıştır (Toprak, 2012: 101). Pittard 1928 ile 1938 yılları arasında Anadolu'da pek çok incelemelerde bulunmuş ve bu incelemeler sırasında da Atatürk ile birçok kez karşılaşma fırsatı bulmuştur. Bu buluşmalar esnasında Atatürk'ün düşünce dünyasını oldukça fazla etkilemiştir (Toprak, 2012: 102). Atatürk ile Pittard arasındaki ilişki sadece bunlarla sınırlı değildi. Atatürk, manevi kızı Afet İnan'ı antropoloji öğrenmesi için 1936 yılında Pittard'ın yanına, yani Cenevre Üniversitesine gönderip eğitim almasını sağlamıştır. İnan da bu eğitimi sırasında bir doktora tezine başlamış ve 1937'de tüm Türkiye'yi kapsayan bir antropolojik anket yapılmasına önayak olmuştur (Toprak, 2012: 106).

Afet İnan Türkiye'nin tamamını kapsayan doktora tezinden önce de antropolojik çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda İnan, 200 Anadolu kadını üzerinde antropolojik bir çalışma yapmış (Maksudyan, 2016: 34) ve bu çalışmasını 1937 yılında Romanya'da, Bükreş'te toplanan *17.* Uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi'nde sunmuştur. İnan bu çalışmasının örneklemini genişleterek, Pittard'ın doktora tez danışmanlığıyla 64.000 kişiye antropolojik anket uygulayarak da bir doktora tez çalışması hazırlamıştır.

Atatürk 1936-1938 yılları arasında Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı ve manevi kızı Afet İnan'ı İsviçre'nin Cenevre kentine Prof. Dr. Eugène Pittard'ın yanına göndermiştir. İnan bu süre zarfı içinde ülke çapında kafataslarının ve diğer fizyolojik özelliklerin antropolojik ölçümlere tabi tutulduğu, Türk ırkının antropolojisine yönelik bir doktora tezi hazırlamıştır. İki kez Fransızca olarak basılan bu tez 1947 yılında Türk Tarih Kurumu Basımevi tarafından Türkçe olarak basılmıştır. Fransızca ismi *L'Anatolie, le Pays de la "Race" Turque*, yani *Anadolu; Türk "Irk"nın Yurdu* idi. Türkçe baskısında ismin değiştiği ve *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi* şeklinde değiştirildiği görülmektedir (Toprak, 2012: 98). Bu çalışma 1937 yılında Atatürk'ün emriyle başlamış, Anadolu "mıntıka" adı verilen on bölgeye ayrılmış ve 64.000 kadın ve erkek anket kapsamına alınıp antropolojik ölçümlere tabi tutulmuştur (İnan, 1947: 1, 69). Bu ankete katılacak genç doktorlar Şevket Aziz Kansu tarafından antropolojik yöntemler konusunda eğitilmiş ve bu sayede Anadolu ve Trakya'da yaşayan insanlar bu anketlere tabi tutulmuştur. Bu çalışmanın temel amacı Türk ırkının brakisefal mi yoksa dolikosefal mi oldukları konusunda yaşanan tartışmalara son vermektir. Aynı zamanda çalışma dönemin hâkim paradigması olan dolikosefal ari ırk görüşüne karşı medeniyetin oluşumunda brakisefal ırkın etkisinin oldukça fazla olduğunu da amaçlamaktadır. Bu çalışma o zamana kadar dünyada yapılmış en büyük antropolojik anket olması bağlamında da oldukça önemlidir. Bu çalışmaya sivil ve asker doktorlar, sıhhiye memurları ve beden terbiyesi öğretmenleri katılmaktadır. Bu verilerin toplanması ve değerlendirilmesi sonucunda İnan Cenevre Üniversitesinde doktora derecesi almıştır (Toprak, 2012: 111-112).

İnan 1947 yılında Türkçe olarak basılan eserinde Atatürk'e bu çalışmanın yapılmasında verdiği desteklerden dolayı teşekkür etmekte ve devlet imkânları olmasa bu çalışmanın tamamlanmasının mümkün olamayacağından sözetmektedir. Atatürk'ün bu süreçteki desteğini ise, verdiği emir ile hükümet kadrolarının seferber edilmesi olarak açıklamaktadır (İnan, 1947: 1). Bu çalışmanın giriş kısmını da Eugène Pittard yazmıştır. Pittard bu çalışmanın döneminin en önemli çalışmalarından birisi olduğunu şu şekilde izah etmektedir (İnan, 1947: 5):

> Burada söylenmesi icabeden bir nokta vardır ki, o da hiçbir zaman, hiçbir devletin bu nevi bir antropoloji envanteri vücuda getirmediğidir. Şüphesiz ki antropoloji edebiyatında aynı neviden geniş birkaç anketin semereleri, neticeleri vardır. Bilhassa Gould'un anketi çok daha fazla sayıda insan üzerinde yapılmıştır. Fakat bu insanlardan her biri üzerinde yapılan müşahedeler, Türk anketi müşahedelerinin aynı değildi. Trakya ve Anadolu'da 64.000 kişi ölçülmüş ve tetkik edilmiştir. Her birinin fişinde 38 kayıt vardır. Demek oluyor ki bu kayıtların toplamı 2.432.000 dir. İtiraf etmeliyiz ki bu rakam hayli ehemmiyetlidir. Fakat Türk anketine, bugüne kadar yapılan anketlerin hiçbirisinde bulunmayan kıymeti, asıl veren şey, ona mevzu teşkil eden insanlar arasında kadınların çok fazla oluşudur. Bu itibarla, bu emsalsiz dokümantasyondan çıkarılabilecek olan ikinci derece, cinsî karakterler mukayeseleri, şimdiye kadar hiçbir anketin erişemediği bir kıymet temin etmektedir.

Pittard'ın da sözlerinden anlaşılacağı üzerine o dönemde insanların kafatasları başta olmak üzere fizyolojik özelliklerinin ölçüldüğü anketler yaygındır. Bu anketler dönemin "bilimsel" insan tanımlamasında kullanılan olağan metotlar arasında yer almaktadır. Ancak Türkiye'de İnan'ın doktora tez çalışması vesilesiyle ve Atatürk'ün emriyle yapılan bu anket hem ölçülen insan sayısı,

hem toplam kayıt miktarı hem de kadınların bu ankette erkekler kadar yer alması bağlamında oldukça önemlidir. Aynı zamanda anketin içeriğinin zengin bilgiler içerdiğini söyleyen Pittard, Türk ırkının tanımlanması bağlamında bu çalışmanın önemini şu şekilde ifade etmektedir (İnan, 1947: 5-6):

> Bayan Afet, verdiği bu eserde, Türk ırkının fizik antropolojisine dair birkaç bahse temas etmektedir. Bilhassa, boyu, skelit endeks'i, kafa endeks'ini, burun endeks'ini, cildin, saçların, gözlerin, kafa profilinin, burun şeklinin tavsifi karakterlerini mütalâa etmektedir. Bu sahifelere birşey ilave edecek değilim. Yalnız şu kadar söyleyebilirim ki, bu sahifeler, fizik ve etnolojik antropolojiye, son derece değerli malûmat ilâve etmektedir. Bundan sonra elimizde, Türk halkının antropolojik karakterlerine dair, o kadar fazla sayıda insan üzerindeki tetkikata dayanan vesikalar bulunacak ki, bu vesikaları kat'î telâkki edebileceğiz. Bayan Afet tarafından neşredilen grafikler ve haritalar erkeklerde ve kadınlarda, filân veya falan karakterlerin mikdarını ayrı ayrı göstermekle beraber, asıl değerli bir noktayı daha içine almaktadır ki, o da, bu karakterlerin Trakya ve Anadolu'da, coğrafi esasa dayanan bir nispet dâhilinde dağıtılmış bulunmasıdır. Bu haritaların tetkiki, muhtelif düşünceler doğurmakta ve ortaya yeni meseleler atmaktadır. Bu anketin ele getirdiği zengin bilgilerin uzun seneler, birçok ve muhtelif semereler vereceği kanaatini uyandırmaktadır. Bu kanaati burada kuvvetle ifade ediyorum. Şu halde, bu emsalsiz envantere verilecek en kıymetli vasıf bu değil midir?

Ciddi bir gayretin sonucunda meydana gelen bu çalışmanın temel amacı İnan'a göre, çoğunlukla dolikosefal olan Avrupa medeniyetinin Ön Asya'dan giden brakisefal ırk tarafından inşa edildiğinin en önemli kanıtlarını içermesidir (İnan, 1947: 7-8). Sosyal Darwinist Vacher de Lapouge'un kavramsallaştırması ve paradigması ile okunan dünya algısında, Türk ırkının ikinci sınıf değil, aksine Avrupa medeniyetinin inşasında önemli bir rolü olan, birinci sınıf bir ırk olduğu iddia edilmektedir (İnan, 1947: 9). Bu bağlamda ilk çağlardan bu yana Avrupa medeniyetinin kökeninin Asya olduğunu belirten İnan, bu durumu şu şekilde izah etmektedir (İnan, 1947: 185):

> Avrupaya neolotik medeniyeti getirenlerin, bizzat Asyalılar olduğu bir hakikat gibi görünmektedir. Demir medeniyetinde de böyle olup olmadığını bilmiyoruz. Bu işlenmiş madenin, küçük Asyadan, Karadenizin güneyinden, Etilerin, yurdundan gelmiş olması ihtimali, git gide daha kuvvetle belirmektedir.

Antropolojik bilgi İnan için o kadar önemlidir ki okullarda, hatta günlük hayatın bütün şubelerinde bu durumun çıktılarının, yani antropometrinin merkeze alınmasını önermekte ve bu bağlamda şu ifadeleri kullanmaktadır (İnan, 1947: 10-11):

> Mektep sıralarında ıslahat ihtiyacı hemen her tarafta kendini göstermektedir. Sınıflarda çocuklar boy sırasiyle değil, makroskeli yahut brakiskeli vasıflarına göre oturtulmalıdır.
>
> Seri halinde işde, sıra içinde, bütün hareketleri aynı olan bir iş için, morfolojik bakımdan birbirinden ayrı olan ferdler kullanılmamalıdır.
>
> Ordu, kendisini teşkil eden ferdleri, istenilen randımanların boşuna gayretleri azaltmak suretiyle arttırılmasını mümkün kılacak tabiî zümrelere doğru sevk edilmelidir.
>
> Spora gelince, antropolojik bakımdan rasyonel bir tarzda teşkil edilmiş takımların elde edecekleri istifadeler meydandadır.
>
> Hülâsa, antropometrinin, bence, beşer faaliyetinde, çok daha geniş bir yeri olmalıdır.

İnsanların antropolojik tasniflere göre değerlendirildiği bu eserde İnan, bu sınıflamanın ve ölçümlerin günlük hayata da sirayet etmesini bu şekilde savunmaktadır. Öjenizmin başka bir versiyonu olan bu açıklamada İnan, insanlara karşı bu minvalde muamele yapılmasını ise oldukça önemli görmektedir.

Tarihte farklı ırk tasniflerinin olduğunu belirten İnan, Linne'nin renklere, Haeckel'in saçlara, Topinard'ın ise, burun yapılarına göre bu ayrımı yaptıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda Cuvier'in insanlığı üç, Geoffroy Saint-Hilaire'nin dört, Huxley'in ise, beş başlıca ırka ayırdığını da ifade etmektedir (İnan, 1947: 62-63). Yapılan bu tasniflerin Türkleri tanımlamadığını söyleyen İnan, bu bağlamda antropometri ile yeni bir tasnifin yapılması gerektiğini de belirtmektedir (İnan, 1947: 64). Bir ırkın tespitinin, onun karakterinin anlaşılması bağlamında önemli olduğunu söyleyen İnan, insanın bir anne babanın çocuğu olmanın ötesinde bir ırkın mensubu olduğunu beyan etmektedir. İnsanlardan müteşekkil toplumun, ırk karakterinin rehberliğinde hareket ettiğini, toplumda da bu karakterin kalıtım yoluyla diğer bireylere geçtiğini, bu bilgiler ışığında ırksal birlik ve beraberlik bağlamında ırkın çözümlenmesinin önemli olduğunu da vurgulamaktadır (İnan, 1947: 61).

Döneminin en kapsamlı antropolojik anketini yapmış olan İnan, çalışmasını Türkçe olarak basılmasını geciktirdiği görülmektedir. Muhtemelen bunun nedeni İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında kafatası ölçümlerine, öjenik bakış açısına karşı takınılan olumsuz tavırdır. Bu durum İnan'ın üzerinde o kadar etkili olmuştur ki, ileriki dönemlerde bu çalışmasından bahsetme konusunda oldukça ketum davranacaktır. İnan ayrıca kendi tezine karşı takındığı, yokmuş gibi yaptığı, bu ketum tavra benzer şekilde, Atatürk'ün ırk sorununa eğilmesi ve bu konudaki yaklaşımları, düşüncesi, söylemleri bağlamında da aynı tavrı takındığı bilinmektedir (Toprak, 2012: 110).

3.2.8. Tek Parti Dönemi ve Öjenizm: Sağlam Kafa Sağlam Vücutta Bulunur

İnsan ırkının ıslahı için sağlıksız ceninler de dâhil olmak üzere, toplum içindeki "kusurlu" bireylerin elimine edilerek sağlıklı bir toplum yaratma çabası olan öjenik yaklaşım, yirminci yüzyılın başında pek çok devlette farklı şekillerde kendini göstermiştir. Darwin'in kuzeni Francis Galton'ın 1883 yılında yayımladığı *Inquiries into Human Faculty and Its Development* (İnsan Yetisi ve Gelişimi Üzerine Soruşturmalar) adlı eseriyle kuramsallaştırdığı bu yaklaşımın, dönemin farklı ülkelerindeki aydınlarca savunulduğu ve devlet adamları tarafından da uygulanmaya çalışıldığı bilinmektedir. Bu yaklaşıma göre, nasıl ki hayvanlar arasında sağlıklı olanlar çiftleştirilerek daha iyi hayvan cinsleri oluşturuluyor, kusurlu hayvanların üremesine izin verilmiyorsa, hayvanlar üzerinde uygulanan insan eliyle seçilim, insanlara da uygulanmalıdır. Dönemin popüler bilimlerinden olan öjenik yaklaşım için her devlet ve entelijansiya ideal bir ırk modeli tanımlamakta ve tüm toplum bu standartlara uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır. Dönemin içinden bakıldığında bu yaklaşım, gayet "bilimsel" ve insanlığın hayrına bir yaklaşım

olarak görülmektedir. Öjenik yaklaşımın "bilimsel" bir gerçek olarak Batı'da karşılık bulduğu bir dönemde kendine kimlik arayan Tek Parti yönetimi ve aydınları da bir şekilde öjenizmin tanımına uygun birçok örneğe imza atmışlardır. Bu bağlamda dönemin "bilimsel" çalışmaları, kanunları ve saha çalışmaları tarandığında bu yaklaşımın benimsendiğine dair işaretlere rastlanılmaktadır.

Tek Parti Döneminde öjenik yaklaşımı benimseyen ilk metinlerden birisi, belki de ilki 1923 yılında Mustafa Rahmi Balaban'ın *Islâh-ı Irk* adlı eseridir. Balaban, böyle bir eseri neden yayınlamaya gerek duyduğunu, dönemin en önemli işlerden birisinin ırk ıslahı meselesi olduğunu, Batı'da bu ilmi yaklaşımın giderek yaygınlık kazandığını, bitkiler ve hayvanlar üzerinde uzun zamandır denenen bu yöntemin insanın neslinin mükemmelleşmesi bağlamında önemini vurgulayarak gerekçelendirmektedir. Balaban, Galton tarafından geliştirilen ve adına öjenik denilen bu yöntemin Batı'da da öneminin yeni fark edildiğini, bu yaklaşımın ilmi bir alan olduğunu, ırk ıslahı konusunda yeni yöntemlerin aranması gerektiğini ifade etmektedir. Balaban bu yaklaşımın biyoloji ilminin kalıtım, çeşitlenme, seçilim ve doğum konularına dayandığını vurgulamaktadır. Öjenizmi negatif ve pozitif olarak ikiye ayıran Balaban; ırk seçilimini kendi haline bırakmanın yozlaşmaya sebep olduğunu, bu yüzden de bir milleti ruhsal ve bedensel olarak mükemmelleştirmeyi ve bu insan tipinin sayısını artırmayı pozitif öjeni olarak tanımlamaktadır. Negatif öjenizm ise Balaban'a göre, bedensel ve ruhsal özellikleri kötü olan insanların soylarını azaltmaktır (Balaban, 1923'ten aktaran: Kalaycıoğulları ve Akgündüz, 2019: 93).

1926 yılında çıkarılan 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun "Çocuk Düşürme ve Düşürtme Cürümleri" başlığı altında çocuk düşürme ve kürtaj ağır ceza kapsamına alınmıştır (Türk Ceza Kanunu, 1926: md. 468). İlgili kanunun başlığı daha sonra 1936 yılında yapılan bir değişiklikle "Irkın Tümlüğü ve Sağlığı Aleyhine Cürümler" olarak değiştirilmiştir (Eryücel, 2017: 138). Bu dönemin bilim insanlarının üzerine kafa yordukları ırkın ıslahı, sağlıklı insanların çoğalması ve tereddisinin önlenmesi bağlamında ilk yasal düzenleme olarak bu metin gösterilebilmektedir. Aynı zamanda bu yasa, o dönemin siyasa yapıcılarında da karşılık bulduğunun en önemli göstergelerindendir.

1930 yılında çıkarılan 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 152. Maddesi gereğince çocuk düşürmeye yarayacak ve gebeliğe engel olabilecek her türlü araç, gerecin ithalatı, imalatı ve satışı yasaklanmış ve bu durum devlet kontrolüne alınmıştır. Bu durum ilgili kanunda şu şekilde izah edilmektedir: "çocuk düşürmeğe vasıta olup Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince tayin olunacak alat ve levazımın ithal ve satışı memnudur." (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1930: md. 152). Toplumda keyfi çocuk düşürmenin yasaklanması, bu işin sadece devlet tekeline alınması ve standartları devletin belirlemesi çabası, dönemin şartları içinde düşünüldüğünde öjenizmin Tek Parti Dönemindeki en önemli göstergelerinden biri olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Nüfusun artırılması, artan nüfusun beden ve fizik bakımdan daha iyi duruma getirilmesi ve bu bağlamda ırkın ıslahının sağlanması meselesi dönemin önemli meseleleri arasında yer almaktadır.

Ulus gazetesinde uzun dönem yazarlık yapmış, mülkiye ve hukuk mezunu, 3, 4, 5 ve 6. dönem milletvekili, Devletler Umumî Hukuku Profesörü Zeki Mesud Alsan, 6 Nisan 1935 tarihinde "Çocuk Devri" başlıklı bir yazı kaleme almış ve bu yazı birinci sayfada yayınlanmıştır. Bu yazıda Alsan, çocukların ulusların enerji kaynağı olduğundan, çocukların psikolojik ve bedensel bakımdan iyi duruma getirilmesinden, Türk ırkının çocuk yetişmesinin öneminden, Türk ırkının çocuk yetiştirme istek ve gücünü artırmak gerektiğinden, bu durumların sağlanabilmesi için de kanun yapmanın öneminden bahsetmektedir. Eğer bu durum gerçekleşmezse, durmanın, yok olmak anlamına geldiğini ifade etmektedir (Alsan, 1935: 1-3). Yine Alsan, aynı gazetede yazdığı, 15 Nisan 1935 tarihli "Gençliğin Rolü" başlıklı yazısında Almanya ve İtalya'dan örnekler vererek, kanunen çocukların dört yaşından sonra devlet tarafından alınıp yetiştirilmesinden bahsetmektedir. Beden gücü ve kafa sağlamlığının olmazsa olmaz bir durum olduğunu ifade eden Alsan, yeni dönemde bunu başaran milletlerin varlığını devam ettireceğini, başaramayanların ise, yok olup gideceğini iddia etmektedir (Alsan, 1935: 1-3).

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış olsa da 1935 yılında yapılan sayım oldukça önemlidir. Bu nüfus sayımı 1936 yılında *Nüfus Meselesi ve Nüfus Sayımı Hakkında Fikirler* ismiyle Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından yayınlanmıştır. 1935 yılında yapılan nüfus sayımından İstatistik Umum Müdürlüğü sorumlu tutulmuş ve 1934 yılında "Umumi Nüfus Hakkındaki Kanun" yayınlanmıştır. Bu bağlamda nüfus sayımına yeni sorular eklenmiştir. Nüfus sayımı için görevlendirilmiş memurların sorularına cevap vermeyenlere 5 ile 25 lira para cezası öngörülmüştür (Erdem, 2016: 42). Dönemin gazetelerinden Ulus, bu durumu manşetten "Yeni nüfus sayımı nasıl olacak" başlığıyla vermekte, 120.000 memurun sayım için görevlendirildiğini, uluslararası istatistik enstitüsünün ölçütlerine göre yeni sorular sorulacağını ifade etmektedir (Yeni nüfus sayımı nasıl olacak, 1935: 1). Bu bağlamda dikkat çeken sorular şu şekildedir (Erdem, 2016: 43):

> 10. Bir sütuna topallık, sağırlık, dilsizlik, körlük, çolaklık, kamburluk, kötürümlük ve emsali nitelikte gözle görünür sakatlıklar yazılacaktır. Kör, topal ve çolakların yalnız bir uzvundan mı, yoksa ikisinden de mi malûl olduğu açıkça yazılacaktır. Bu sakatlıklardan bir kaçı aynı kimsede bulunuyorsa her biri ayrı ayrı yazılacaktır.
>
> 11- Açık olarak yaş ibaresi yazılacak (10 veya 34 gibi), doğum tarihi yazılmayacaktır. Eğer sayım memuru söylenen yaşın görünüşe nazaran şüpheli olduğunu düşünürse bu gibilerin nüfus kâğıtlarını tetkik ederek yaşı ona göre yazacaktır.
>
> 12- Başından hiç nikâh geçmeyen kadın veya erkek için bekâr, halen karısı veya kocası olan nüfus için evli, evlenmiş olup da karısı veya kocası ölmüş olan ve bir daha evlenmemiş bulunan kadın veya erkekler için dul, evlenip de boşanmış ve tekrar evlenmiş olan kadın veya erkek için de boşanmış yazılacaktır.

Dönemin öjenik uygulamaları arasında, belki de en önemlilerinden olarak 1938 yılında çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu gösterilebilir. Çünkü bu kanun ile beden terbiyesi resmiyete dökülmekte ve hukuki bir zorunluluk haline getirilmektedir. Bu kanunun birinci maddesinde kanunun amacı şu şekilde izah edilmektedir (Beden Terbiyesi Kanunu, 1938: md.1):

Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkilâbcı amaçlara göre gelişimini bağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadile Başvekâlete bağlı ve hükmî şahsiyeti haiz bir Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuştur.

Birinci maddede amacı anlatılan ve bu bağlamda bir genel direktörlük kurulması öngörülen kanunda, beden terbiyesine dâhil olmak zorunlu hale getirilmiş ve bu zorunluluk ilgili Kanunda şu şekilde ifade edilmiştir (Benden Terbiyesi Kanunu, 1938: md.4):

Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir. Hangi yaştaki vatandaşların ne kadar müddetle ve hangi mevsimlerde spor mükellefiyeti altında bulunacakları ve ne gibi devair (daireler) ve müesseselerde beden hareketlerinin tatbiki lâzımgeleceği İcra Tetkikleri Heyetince tayin olunur.

Bu sürecin nasıl yürütüleceği ve bir resmi kurum olarak ne gibi atama ve usullerin izleneceği de Kanunda ayrıntılı bir şekilde düzenlenmektedir (Beden Terbiyesi Kanunu, 1938: md.6):

Beden terbiyesi genel direktörü Başvekil tarafından intihab ve Cumhur Reisinin tasdiki ile tayin olunur. Genel direktör bu kanunun hükümleri dairesinde kurulan teşekküllerin merci ve âmiri olub bu teşekküllerin çalışmalarından mesuldür.

Genel sekreter ile daire reisleri, federasyonlar başkanları ve şubeler müdürleri genel direktör tarafından intihab ve Başvekil tarafından tayin olunurlar. Diğer memurlar ve müstahdemler doğrudan doğruya genel direktör tarafından intihab ve tayin olunurlar.

Beden Terbiyesi Kanunu'nda illerden köylere kadar bu sürecin nasıl yürütüleceği açıkça ifade edilmekte ve valilerden muhtarlara kadar pek çok mülki idari amire resmi olarak görev verilmektedir (Beden Terbiyesi Kanunu, 1938: md. 10):

Her vilâyet bir beden terbiyesi bölgesidir. Valiler bölgelerin başkanıdır. Beden terbiyesi işleri vilâyetlerde valilerin, kazalarda kaymakamların, nahiyelerde nahiye müdürlerinin, belediye teşkilâtı olan köylerde belediye reislerinin ve diğer köylerde muhtarların idare ve mesuliyeti altındadır.

Devletin merkez ve taşra teşkilatının dışında beden terbiyesi konusunda Halkevlerine ayrıca kanunen yetki verilmekte ve bu işi yürütmekle sorumlu tutulmaktadır. Bu sorumluluk ilgili kanunda şu şekilde ifade edilmektedir (Beden Terbiyesi Kanunu, 1938: md. 14):

Halkevleri kendi mensublarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarda beden terbiyesi genel direktörlüğü ile müşterek olarak tertib edilecek programlara göre jimnastik, iskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve millî rakıslar gibi beden terbiyesi hareketleri yaptırılabilir.

Beden Terbiyesi Kanunu taslağı mecliste konuşulurken söz alan dönemin Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Şükrü Kaya ilgili kanunun neden gerekli olduğunu şu şekilde izah etmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1938: 487):

Her rejim kendine lâyık bir vatandaş tipi bulmuştur ve onu arar. İstibdad rejiminin vatandaşının tipi malûmdur. Bizim Atatürk rejiminin, Kemalist inkilâbının rejiminin adamı güzel vücudlu, sağlam düşünceli, cesur, vakur, hakkını ve fikrini heryerde müdafaa eder, neşeli ve ciddi olmaktan ibarettir. Bizim aradığımız budur. Bu beden terbiyesinden maksad, fikrî, seciyevî ve ahlakî terbiyedir. Bizim rejimin istilzam ettiği (gerektiği) tip budur.

Beden terbiyesinin hayatın içinde neden bu kadar önemli olduğunu ise, Şükrü Kaya şu şekilde açıklamaktadır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1938: 484):

> Beden terbiyesi, spor ve ona mülhak olan diğer hareketleri, biz millî terbiyenin esaslı bir rüknü olarak telâkki ediyoruz. Her terbiyenin olduğu gibi, beden terbiyesi, ferdleri milletlere ve milletlerle beraber bütün beşeriyete hayırlı bir eleman olarak yetiştirmek gayesini istihdaf eder. Beden terbiyesi ile vücudu kuvvetlendirmek, güzelleştirmek, gençlerimizi, ferdlerimizi hayat savaşı için kudretli bir hale getirmek istiyoruz.

1910 yılında Tıp Fakültesi reisliği, yani dekanlığı, 1915 yılında Darülfünun eminliği yani rektörlüğü (ilk rektörü) yapmış, doğum profesörü olan Besim Ömer Akalın, *Türk Çocuğunu Nasıl Yaşatmalı?* ismiyle 1938 yılında bir kitap yayınlamaktadır. Bu kitapta nüfus siyaseti bağlamında Batı'daki uygulamalara değinen Akalın, kanunen kısırlaştırmanın Batı'da ne kadar yaygın olduğundan söz etmektedir. Kitabın alt başlıkları arasında "Nüfus Siyasetinde Çocuk", "Sağlam Nesil - Öjenizm" ve "Sağlam Irk Karşılaştırma" gibi konular mevcuttur. Almanya üzerinden örnek veren Akalın, özellikle şizofreni, cinnet, sara, anadan doğma körlük ve sağırlık, belirgin ve ırsî şekil bozuklukları ile ileri derecede alkol bağımlılığı olan insanların Almanya hükümeti tarafından kısırlaştırıldığından ve bu durumun ne kadar önemli ve gerekli olduğundan söz etmektedir. Akalın bu bağlamda Almanya'da 14 Temmuz 1933 yılında kabul edilen "Genetik Yolla Geçen Hastalıkların Önlenmesi" başlıklı, ırsî (genetik) hastalık taşıyan kişilerin zorunlu olarak kısırlaştırılmalarını öngören yasayı da örnek olarak göstermektedir (Akalın, 1938'den aktaran: Eryücel, 2017: 136).

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Akıl Hastalıkları Ordinaryus Profesörü Mazhar Osman Uzman, CHP Konferanslar Serisi bağlamında 1939 yılında yaptığı "Öjenik" başlıklı konuşmasında iyi nesil yetiştirmenin içtimai, iktisadi ve siyasi pek çok sonuçları olduğundan bahsetmekte, bu konunun bir devlet meselesi olması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Çünkü Uzman'a göre hayat da zayıfları ezmekte ve yutmaktadır (Uzman, 1939: 3). Bu bağlamda aile bireyleri arasında suçlu veya ırsî bozuklukları olan bireylerin çoğalmasını engellemeyi savunmaktadır. Bu insanların üremesini devleti "soyu bozuk"larla doldurmak olarak tanımlayan Uzman, bu durumu darülacizeler, bîmârhâneler ve hapishaneler için nesil yetiştirmek olarak ifade etmektedir. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı Uzman, içtimai yaşamın daha kaliteli hale gelmesi için sağlam olanların çoğaltılmasını teşvik etmeyi ve zorunlu hale getirmeyi, "çürük"lerin de üremesini engelleyip, daha fazla üremelerine gerek olmadığının söylenmesini önermektedir (Uzman, 1939: 4-5).

Şevket Aziz Kansu, 1939 yılında Belleten Dergisinde kaleme aldığı "Kız ve Erkek Türk Çocukları Üzerinde Antropometrik Araştırmalar" başlıklı makalesinde 907'si kız, 1690'ı erkek olmak üzere 2597 çocuğu antropometrik ölçümlere tabi tuttuğundan bahsetmektedir. Bu çalışma esnasında çocukların kafa, el, boy, yüz, burun, kulak, kulaç ve benzeri olmak üzere birçok ölçümler gerçekleştirilmiştir. Kansu, her ölçümü tablolarla izah ettiği çalışmasında, Türk ırkının brakisefal olmasını keşfetmeye ve Alpin ırkına dâhil olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır (Kansu, 1939: 75). Aynı zaman da Kansu, yabancı pek çok düşünürün geliştirdiği cetveller, formüller ve kategoriler

üzerinden, bulgularını Batı'daki benzer çalışmalarla kıyaslayarak ideal bir insan ölçüsü bulmaya çalışmaktadır (Kansu, 1939: 75-77). Bir taraftan bazı düşünürler ideal insan yetiştirmenin biyolojik ve hukuksal gerekliliğinden bahsederlerken, Kansu başta olmak üzere diğer bazı düşünürler de antropolojik çalışmaları üzerinden ideal insan tanımı bulmayı amaçlamaktadırlar.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Profesörü, aynı zamanda aynı üniversitenin beşinci rektörü Hüseyin Cahit Oğuzoğlu, vermiş olduğu "Medeni Hukukda Nesebin Ehemmiyeti" isimli bir konferansta, nesebin korunması meselesinin doktorlar kadar hukukçuların, içtimaiyatçıların, terbiyecilerin ve siyasetçilerin de işi olduğunu düşünmektedir (Oğuzoğlu, 1939: 63). Medeni dünyada bunun yeterince örneğinin olduğunu söyleyen Oğuzoğlu, nesebi kötü insanların devlet ve millet için büyük bir kayıp, iyi olanların ise kazanç olduğunu ifade etmektedir. Bu durumu kazanca çevirme konusunda asıl işin devlete düştüğünü öne süren Oğuzoğlu (1939: 64), bu konuda medeni kanunda uygar devletlerin uygulamaları gibi sınırlandırmaların getirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Oğuzoğlu, 1939: 65).

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Doçenti Sadi Irmak "Nietzsche ve Fevkalbeşere Dair" adlı bir sunumunda Nietzsche ile Arthur Schopenhauer'u kıyaslamakta ve Schopenhauer felsefesinde varlığın kendisinin irade olduğunu, Nietzsche'de ise, iradenin kudret değil, kudretin irade olduğunu ifade etmektedir. Irmak'a göre, Nietzsche felsefesinde kudret ve nüfuz her an artan bir hayattır (Irmak, 1939: 80). Nietzsche düşüncesinin hayatı anlamada önemli bir yaklaşım olduğunu düşünen Irmak, hastalık ve güvensizlik durumunun günah olduğunu, hayatın tek gayesinin fevkalbeşer olduğunu ileri sürmektedir (Irmak, 1939: 81-82). Ayrıca Irmak, benden ve ruh kavramını Nietzsche üzerinden açıklamaya çalışmakta ve ruhun bedene ait bir şey, ruhun ise müstakil bir şey olmadığını, bedenin kendisine has bir şuuru olduğunu düşünmektedir (Irmak, 1939: 84).

1938 yılında yapılan Yedinci Milli Tıb Kurultayı, *Rapor II: Öjenik* ismiyle 1939 yılında yayınlanmakta ve kurultayın ana gündem maddelerinden birisi ırk ıslahı meselesi olmaktadır. Dönemin Ulus gazetesi bu durumu manşetten vermekte ve "7.inci Milli Tıp Kurultayı bugün Ankara'da açılıyor" başlığını kullanmaktadır. 17 İlkteşrin 1938 Pazartesi günü yayınlanan gazetenin haber içeriğinde, başvekil Celal Bayar'ın ani bir işi çıktığından dolayı önceden planlanan açılış konuşmasını yapamayacağı belirtilmektedir. Salı sabah oturumunda Şevket Aziz Kansu, Şükrü Hazım Tiner, Ali Esat Birol'un öjenik mevzunu konuşacakları ifade edilmektedir. Bir sonraki günde de öjenik mevzuna devam edileceği belirtilmektedir (7.inci Milli Tıp Kurultayı bugün Ankara'da açılıyor, 1938: 1). Başvekil Celal Bayar'ın zorunlu olarak tehir edilen açılış konuşması haberinden, dönemin siyasetçilerinin de öjeni meselesini önemsedikleri ve bu tür etkinliklere katıldıkları sonucu rahatlıkla çıkarılmaktadır. Ayrıca bu ve benzeri etkinliklerin dönemin gazetelerinde verilmesi, hatta manşetten haber yapılması, Türk basının bu mevzuya olan ilgisini göstermektedir.

Kurultayda savaş sonrası dönemde nüfus artırmaya ne kadar gerek varsa, aynı zamanda bu artışın "kaliteli" olmasına da o kadar gerek olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü Kurultay raporuna göre hastalıklar ve suç işlemek genetik bir olgudur ve bu insanların kısırlaştırılması için gerekli kararların alınması zorunludur. Rapora göre, Türk ırkı ve Türkiye devleti, dünyada hak ettiği yeri alabilmesi için öjenik esaslara uygun nüfus politikası belirlenmeli ve uygulanmalıdır (Yedinci Milli Tıb Kurultayı Rapor II: Öjenik, 1939'dan aktaran: Maksudyan, 2016: 82-83).

1940 yılında Afet İnan (Uzmay), "Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri Üzerinde Büyük Anket ve Umumi Neticeleri" başlıklı Belleten dergisinde bir makale kaleme almıştır. Bu makalede İnan, Uzmay soyadını kullanmıştır ve bu çalışmada da bu soyad ile alıntılanacaktır. İnan doktora tezi vesilesiyle 64.000 kişi üzerinde yapmış olduğu, Fransızca yayınlanan, ancak henüz Türkçe yayınlanmamış olan (1947 yılında yayınlanacak olan) eserinden bahsetmektedir. İnan, insanın bir anne babanın çocuğu olmanın ötesinde biyolojisinin, ırkının tesiri altında olduğunu ve psikolojik amillerinin de bu neticede şekillendiğini ifade etmektedir (Uzmay, 1940: 39). Bu çalışmanın Türk ırkının ortalama bir antropolojik şeklini bulmanın yanında, (1947 yılında da yayınlanan çalışmada da izah ettiği gibi) güncel hayatta ölçü olarak kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda İnan, çocukların mektep sıralarına oturtulma şeklinden çalışma hayatına, orduya asker alımından spor faaliyetlerine kadar pek çok alanda antropometrik ilminin ölçü olarak kullanılması gerektiğini ifade etmekte ve önermektedir (İnan, 1947: 10-11).

Fahrettin Kerim Gökay, 1940 yılında "Irk Hıfzısıhhasında Irsiyetin Rolü ve Nesli Tereddiden Koruma Çareleri" başlıklı CHP Konferansları Serisi'nde yaptığı sunumda psikolojik olarak ve bedenen sağlıklı bir toplum yetiştirmenin en büyük ülkü olduğundan bahsetmektedir. Bu ülkünün gerçekleşmesi için Gökay, evlenme sonucu ortaya çıkan neslin korunması ve evlilik olgusunun denetlenmesini milli bir vazife olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda Nazi Almanyası'nın "Genetik Yolla Geçen Hastalıkların Önlenmesi" kanununa atıf yapan Gökay, medeni dünyanın bu işi kanunlarla nizam altına aldığını ve Türkiye'nin de bu durumu göz önüne alarak çeşitli politikalar geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Gökay, 1940: 10-13).

Sadi Irmak 1940 yılında, CHP Konferansları Serisi bağlamında "Suç İşlemenin Amillerine Dair" başlıklı sunumunda, suç ile genetik yapı arasında ilişki kurmaktadır. Suç işleme alışkanlığının genetik aktarım sonucu bir sonraki nesle aktarıldığını savunan Irmak (1940a: 54), bu nedenle yine 1940 yılında "Milletlerin Tereddi ve Istıfası" adlı sunumunda toplumda belli başlı insanların üremesinin topluma verdiği zarardan bahsetmektedir. Psikolojik hastaların, katillerin, fahişelerin toplumsal bozulmaya neden olduğunu, biyolojik ıstıfa için bu insanların üremesinin durulması gerektiğini savunmaktadır. Aynı zamanda Irmak için bu yöntem yapılan ilmi çalışmalar neticesinde temelleri olan, olağan ve "bilimsel" bir uygulamadır (Irmak, 1940b: 22-26).

Nermin Aygen, 1943 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisinde "Türklerin Kan Grupları ve Kan Gruplarının Antropolojik Karakterlerle İlgisi Üzerine Bir Araştırma" başlıklı bir makale kaleme almakta ve doktora tezinin bir kısmını burada yayınlamaktadır (Aygen, 1943: 17). Kan meselesi üzerine Avrupa'da yapılmış birçok çalışmayı değerlendiren, kan grupları, saf kan olma durumu ve seleksiyon meselesine işaret ettiğini düşündüğü bu konu bağlamında Aygen şu ifadeleri kullanmaktadır (Aygen, 1943: 19):

> Nihayet saf kanlı ve karışık kanlı insan topluluklarında yapılan incelelemer, karışmaların (ırk karışmalarının) kan grupları frekanslarına etkide bulunduğunu ve bu halde kan grupları dağılışının etno-antropolojik kompozisyon ile münasebetini açıkça gösterdi ve bu incelemelerden nihayet şu sonuca varıldı: Muhtelif etnilerde kan grupları muhtelif tarzda dağılmışlardır ve bu farklı dağılışın muhakkak ki kalıtımla ilgisi vardır ve bir insan topluluğunun kan tiplerindeki büyük ve gerçek değişiklikler büyük bir kısım itibariyle hariçten etnilerîn karışmalariyle meydana gelmektedir (mahalli farklar akraba arasında evlenme- inbreeding- ve tecrit- isolation-den doğabilir) Fakat mütasyonlar ve seleksiyon (ayıklama) vasıtasiyle meydana gelen değişikliklerde düşünülebilinecektir.
>
> Gerçekten bugünkü bilimsel done'lere göre insan soyu daha dilluvial (ilk) devirdenberi kendi içinde bir takım biyolojik birliklere (ırklara) ayrılmış olup o zamandan bugüne kadar bu birlikler arasında muhtelif derecede karışmalar vâki olmuş olduğu halde bu birliklere has olan hâkim özellikler (dominant karakterler) yani ırk hareketleri değişmeyen kalıtım kanunlariyle bugüne kadar muhtelif şekillerde de kendilerini muhafaza ve idame edegelmiş bulunuyorlar (Avrupa beyaz ırkında Neolitik devirdenberi karışmalara rağmen nordik, alpli ve Akdenizli tipler ayırd edilebilmektedir).

Kan gruplarının hâlihazırdaki insanlardan daha eski bir tarihi olduğunu söyleyen Aygen, antropoid (insana benzer maymun)'lerde de kan gruplarının olduğunu ifade etmektedir (Aygen, 1943: 23). Ankara Riyaseti Cumhur Muhafız taburundan ve Merkez (Ankara) hastanesi Bakteriyoloji ve sarî hastalıklar servisinden 1751 kişiyi inceleyen Aygen, Türkiye coğrafyası bağlamında çeşitli farklılara rastladığını beyan etmektedir (Aygen, 1943: 25). Karışmanın az olduğu bölgelerde saf olma özelliğinin daha fazla olduğunu, karışmanın fazla olduğu, izolasyonun az olduğu bölgelerde ise, saf kanın bozulduğunu ifade etmektedir (Aygen, 1943: 26).

1943 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisinde "Türk Saçları Üzerinde İlk Antropolojik Araştırma" başlıklı bir makale yayınlayan Muine Atasayan, saçın insan benzeri antropoitlerin de dâhil olduğu memelilerde bulunduğunu belirtmektedir (Atasayan, 1943: 29). Saçların insan tasnifinde önemli bir unsur olduğunu söyleyen Atasayan, 319 kişi üzerinde yaptığı inceleme neticesinde bu durumu şu şekilde izah etmektedir:

> Saçlar, insan guruplarının tasnifinde alınan cilt rengi, boy, başın şekli, yüzün şekli, göz kapakları şekli, göz rengi, burun şekli gibi fizik karakterlerin başında gelir. Saç şekli, insan ırklarının tasnifinde renkten çok daha önemlidir.
>
> Tek bir saçın uzunluğu bilhassa baş saçlarında bir ırk karakteri olarak görülür.
>
> Araştırmama göre Türklerde saç kalınlığı kız çocuklarında 7-15 yaşa kadar ortalama olarak 78 mikron, kâküllerde 86 mikrondur.

Saçın renginin değişebileceğini, ancak şeklinin bir şekilde sabit kalacağını ve bu sayede bir ırkın tanımlamasında ölçü olarak kullanılabileceğini düşünen Atasayan, bu durum için şu şekilde bir izah getirmektedir (Atasayan, 1943: 32): "Aynı kökten olan ırklarda saç rengi değişebilir. Fakat diğer vasıfların aynı olduğu görülür ki bunlardan en önemlisi saçın şekli ve bununla sıkı bir surette ilgili olan saçın enine kesisidir." Saçın şekli ve kesme yönü üzerinden ırk tanımlaması yapmaya çalışan Atasayan'ın bu tanımlaması ve önceki gayretlerden, bu dönemde ırkı biyolojik ve fizyolojik olarak tanımlayabilecek her türlü argümanın kullanıldığı sonucuna varılabilmektedir.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisinde 1949 yılında İbrahim Işıklar, doktora tezinin özeti mahiyetinde "Türk Çocuklarının Bülûğ Yaşı Üzerinde Araştırmalar" başlıklı bir makale kaleme almakta ve Türk çocuklarının ortalama bir ergenlik yaşı bulmaya ve bu durumu beden, kafa, kuvvet, yüz, burun ölçüleri dâhilinde açıklamaya çalışmaktadır. Bu çalışma bağlamında Işıklar, Köy Enstitülerine devam eden 4662 kişiyi anketine dâhil etmektedir. Bu kişiler Ankara, Kayseri, Sivas, Samsun, Kars, Kastamonu illerinden seçilmiştir (Işıklar, 1949, 515). Elde edilen veriler Avrupa'daki çocuklar ile kıyaslanmaktadır (Işıklar, 1949: 516). Türk çocuklarının ergenlik yaşının kısmen farklılık gösterdiğini düşünen Işıklar, bunun nedenini şahsa, iklime, ırka, kalıtıma, aileye, şehirde veya kırda yaşamaya, ekonomik, sosyal ve beslenme şartlarına bağlamaktadır (Işıklar, 1949: 522-523).

İnsanın dünyayı anlama ve anlamlandırma sürecinde Darwinizm ve bilimcilik üzerinden yeni bir büyük anlatı inşa etmeyi amaç edinen Tek Parti Dönemi aydınları, insana biyolojik bir kimlik de icat etmeye çalışmaktadır. Kanunlarda kısmen karşılık bulan bu girişim dönemin aydınları tarafından yeterli görülmemekte farklı uygulamaların ve yasal düzenlemelerin yapılması zorunluluk olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda "bilimsel" olarak ellerinden geleni yapan, kan, et ve kemiğe ontolojik anlam yükleyen dönemin aydınları, bu çabalarının karşılığını yasal olarak bulmak için de öneriler sunmaktadırlar. Neticede yeni bir tarih, tarihe uygun insan, bu insana münasip kimlik, kimliğe de yeni anlam yüklenmektedir. İçtimai alanın yeniden tanımlandığı bu dönemde, elinden eski anlamları alınan insana yeni kavramlarla, hayatı anlamlandıracak yeni "hakikat"ler sunulmak istenmektedir.

3.3. Tek Parti Döneminde Sosyal Darwinizmin Kavramlar Dünyasına Etkisi

Yukarıda izah edilmeye çalışıldığı şekliyle Tek Parti Döneminde, düşünsel kökleri Osmanlı'nın son dönem aydınlarından gelen bir süreç yaşanmıştır. Bu süreç içerisinde yeni bir insan tanımı yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Eskiye ait olandan kurtulma çabası, "yeni" oluşturma çabasının nedeni olmaktadır. Oluşturulmak istenen "yeni"nin dönemin popüler biliminde kendini bulması kaçınılmazdır. Zira ortaya çıkan durum da tam olarak böyle olmuştur. İlk başlarda Ziya Gökalp başta olmak üzere toplumu önceleyen, kültürcü bakış acısının, zamanla yerini salt "bilimsel" eksene bıraktığı görülmektedir.

On yılı aşkın süre dünyanın büyük devletleriyle savaşmış, ardından da bir Kurtuluş Savaşı vermiş pek çok Osmanlı askeri bürokratı, yeni bir devlet kurma işine girişmişlerdir. Cephede savaş kazanmak elbette zordur, lakin sosyal, siyasal, ekonomik bir organizasyon olan bir devleti inşa etmek muhakkak cephe savaşından daha zordur. Cephede savaş kazanmanın verdiği özgüven ile devlet kurma işine girişen askerî bürokrasi, devlet modeli olarak dönemin mecburi istikameti olan ulus devlet modelini tercih etmiştir. Lakin ulusun ne olduğu meselesi bugün olduğu gibi o gün de tartışma konusudur. Ulus, ırk ve kan birlikteliği mi, yoksa vatandaşlık bağı mı, sorusunun cevabı hala ilgili literatürde tartışılmaktadır. Dönemin devlet elitlerinin, aydınların da yönlendirmesiyle bu soruya "bilimsel" bir izah getirmeye çalıştıkları görülmektedir. Dönemin popüler bilimi olan evrimci paradigma, yani Darwinizm, Tek Parti Dönemi'nin inşasında kendini oldukça fazla göstermektedir.

Tek Parti Döneminin ilk yıllarında Darwinizmin hem biyolojik hem de sosyal etkisi kişilerin uğraşı olarak göze çarparken, özellikle 1930 yılı bu manada en büyük kırılmanın yaşandığı zaman dilimi olarak kendini göstermektedir. Atatürk'ün emriyle yazılan ve 1930 yılında basılan *Türk Tarihinin Ana Hatları* isimli eser, bu bağlamda oldukça önemlidir. Bu eserin ilk bölümü yukarıda da detaylı bir şekilde izah edildiği gibi, biyolojik ve sosyal Darwinizm'e ayrılmakta, dünyanın ortaya çıkışı ise vulger materyalist bir izahla sunulmaktadır.

1930 yılında devletin yönlendirmesiyle ve bir "devlet bilimi" olarak ortaya çıkan bu yeni tarih yazıcılığı, dönemin ders kitaplarında kendini göstermekte, *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabının yazarlarının birçoğu dört ciltlik *Tarih* kitabını da yazmaktadırlar. Bu kitabın muadili üç ciltlik *Ortamektep İçin Tarih* kitabı da aynı paradigmayı işlemektedir. Ayrıca dönemin biyoloji, felsefe ve ahlak ders kitapları da Darwinizmi ölçü alarak tanımlamalar ve anlamlandırmalar yapmaktadır. Sosyal Darwinizm bu ders kitapları eliyle Türkiye'de geniş halk kitlelerine ulaşma fırsatı bulmaktadır. Özellikle ortaokul seviyesindeki çocukların bu paradigma ile yetiştirilmeye çalışılması, yeniden inşa edilmek istenen toplumun temellerinin muhtevası hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu paradigma, dönemin biyoloji ders kitaplarında da kendini göstermekte, tarih kitaplarında olduğu gibi sadece düşünceler değil, başta Darwin olmak üzere evrimci düşünürler de kendine yer bulmaktadır. İnsanın ortaya çıkışının biyolojik evrim, devamındaki medenileşme sürecinin de sosyal evrim ile açıklandığı bu kitapların dışında, Batı'da olduğu gibi ahlak meselesi de gündeme gelmektedir. Bu bağlamda lise felsefe dersleri için hazırlanan tercüme eserler yardımıyla ahlak, biyoloji ile izah edilmeye çalışılmaktadır. Biyolojik ve sosyal Darwinizm, Tek Parti yönetiminin içtimai hayatın yeniden inşa edilmesi ve milli eğitim müfredatının hazırlanması sürecinde en temel yaklaşımlar arasında kendini göstermektedir.

Bir taraftan dönemin ders kitaplarıyla genç dimağlar Darwinci yaklaşımla inşa edilmeye çalışılırken, diğer taraftan da son ismiyle Türk Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü eliyle tüm Türkiye'de kazı çalışmaları yapılmakta, ideal ve "bilimsel" bir ırk icat edilmek istenmektedir. Buradan elde edilen sonuçlar da dönemin akademik dergilerinde yayınlanmaktadır. Aynı zamanda

farklı türevleriyle antropoloji o dönem için o kadar önemlidir ki İstanbul Üniversitesi Tıp fakültesinin müfredatında bile kendine yer bulabilmektedir. Ankara Üniversitesinin temeli olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmakta ve yapılan antropolojik araştırmalar bu fakültenin dergisinde yayınlanmaktadır. Aynı zamanda bu antropolojik paradigma üzerinden Türk tarih kongreleri başta olmak üzere, pek çok konferanslar yapılmakta ve seminerler verilmektedir. Özellikle Türk tarih kongreleri ile Türk ırkının, antropolojik karakteri, Darwinist bir yaklaşımla tanımlanmaya çalışılırken, CHP Konferanslar Serisi ile ırkın tereddisinin önlenmesi ve ıslahı için de ne gibi politikaların uygulanması gerektiği üzerinden öjenizm meselesi tartışılmaktadır.

Bir taraftan ders kitapları eliyle sosyal ve biyolojik Darwinizm toplumun geniş kesimlerine tanıtılır ve belletilirken, diğer taraftan da akademi eliyle bu bilgi akışının devamlılığı sağlanmaya çalışılmaktadır. "Bilimin hakikatine boyun eğmek" diye tabir edilebilecek dönemin mottosu, aynı zamanda içtimai alana da sirayet etmektedir. Tek Parti Dönemi içinde farklı kişiler tarafından dillendirilen bu yaklaşım giderek karşılık bulmakta ve dönemin siyasa yapıcılarını belli bir oranda etkilemektedir.

Tek Parti Döneminde oldukça fazla tartışılan öjenizm meselesi, Mustafa Rahmi Balaban'ın *Islâh-ı Irk* ile başlamakta, 1926 yılında çıkarılan 765 Sayılı Türk Ceza Kanununda kısmen de olsa karşılık bulmaktadır. Sabiha Sertel'in *Resimli Ay* dergisinde yayınlanan "Çocuk Yapmak Kanunen Men Edilebilir mi?" makalesi ile meselenin kapsamı genişlemekte, 1930 yılında çıkarılan 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve 1938 yılındaki Beden Terbiyesi Kanununda doğmamış insanların değil, hâlihazırdaki insanların ıslahı çalışmaları devlet eliyle yürütülmek istenmektedir. Besim Ömer Akalın'ın *Türk Çocuğunu Nasıl Yaşatmalı* sorusunu, Mazhar Osman Uzman'ın, "Öjenik", Şevket Aziz Kansu'nun, "Öjenik Problemleri" makaleleri biyolojik varlığa indirgenen yeni insanın, yeni sorunlarını çözmeye yoğunlaşmaktadır. Sadi Irmak "Nietzsche ve Fevkalbeşere" adlı makalesinde biyolojik/fizyolojik tereddi ve ıslah meselelerinin ötesinde üstün-insan olmayı tartışmak isterken; Hüseyin Cahit Oğuzoğlu, "Medeni Hukukta Nesebin Ehemmiyeti" adlı makalesinde öjenizmin açıkça kanunlarda yer alması gerektiğini savunmaktadır. Yedinci Milli Tıb Kurultayı'nda toplanan tabipler, yayınladıkları *Rapor II: Öjenik* adlı çalışmada, insan denilen varlığın biyolojik niteliğini ve ülke nüfusu bakımından niceliğini tartışma konusu yapmaktadırlar. Fahrettin Kerim Gökay, "Irk Hıfzıssıhhasında Irsiyetin Rolü ve Nesli Tereddiden Koruma Çareleri", başlıklı makalesinde bu konudaki rolü Hıfzıssıhhaya vermenin uygun olduğunu ifade etmektedir. Bu işi daha ileri götüren Sadi Irmak "Milletlerin Tereddi ve Istıfası"nı vurguladıktan sonra "Suç İşlemenin Amillerine Dair" isimli makalesinde, biyolojik kalıtımın sosyal hayatı önceden belirlediğini öne sürerek, "biyolojik kadercilik" üzerinden "sorunlu" insanların üremesinin durdurulmasını savunmaktadır. Nermin Aygen, "Türklerin Kan Grupları ve Kan Gruplarının Antropolojik Karakterlerle İlgisi Üzerine Bir Araştırma" adlı eserinde saf kanı bulmaya çalışırken, Afet İnan, *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi* adlı eseriyle antropoloji üzerinden bir karakter ve tarih inşa ve hatta icat etmeye çalışmaktadır. Bu icat için kullanılan

antropolojik ölçütlerin de içtimai yaşamın bütün alanlarında kullanılmasının hayati bir önem ve hatta zorunluluk arz ettiğini savunmaktadır.

Yeni kurulan devlette "bilimsellik" üst başlığı altında yapılan sosyal Darwinist uygulamaların ve çalışmaların, tüm dünyada olduğu gibi genç cumhuriyetin de temel mottosu haline geldiği açıkça kendini göstermektedir. Batı düşünce geleneğinde sosyal Darwinizmi analiz ettikten sonra kavramların muhtevasına etkisi nasıl anlaşılmaya çalışıldıysa, aynı şekilde Tek Parti Dönemindeki uygulama ve çalışmaların etkisi de anlaşılmaya çalışılacaktır. Çünkü yeniden farklı kurumlar ve yöntemler aracılıyla inşa edilmeye çalışılan insanın zihnine derç edilen kavramların ihtiva ettiği anlamlar, sonraki nesilleri ve içtimai yaşamın asıl belirleyeni olacaktır. İşte bu yüzden Tek Parti Dönemindeki sosyal Darwinizmin kavramlar üzerindeki etkisini, dönemin kullanılan diliyle anlamak önem arz etmektedir.

3.3.1. İnsan: "Hayat Zinciri"nin Son Halkası

Batı düşünce geleneğinde bin yıllık feodal dönem sonrasında ortaya çıkan bilimsellik yaklaşımı, kendini gerçekleştirebilme adına içtimai alana da sirayet etmiştir. Bu sirayet etme sürecinde de en kullanışlı argüman evrimci paradigma olmuştur. Çünkü evrimci yaklaşım, insanın Tanrı ve din olmadan izah edilebileceği düşüncesini ortaya atmıştır. Bu yaklaşım sayesinde Batılı düşünürler insan ve ona dair olan her şeyi biyolojiye indirgeyerek tanımlamaya çalışmışlardır. Bu çaba, dönemin popüler bilim yaklaşımı olan doğa bilimleriyle yapılmış ve Darwinizm bu bağlamda oldukça kullanışlı bir yol açmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, Batı'da düşünsel olarak Darwinizm'in etkisinin en yoğun olduğu dönemde inşa edilmeye çalışılmakta, Batı'nın bilimi bu genç devlet için rehber olma özelliği teşkil etmektedir. Kendini arayan genç Cumhuriyet, bu çerçevede Batı'dan faydalanmakta ve bu paradigma bağlamında başta insan mefhumu olmak üzere pek çok içtimai alanı inşa ederken bu yaklaşımı tercih etmektedir.

"Bilimsel" yöntemlerle icat ve inşa edilmeye çalışılan "yeni insan" için en kullanışlı alanlardan birisi ve belki de en önemlisi milli eğitim müfredatıdır. Bu durumun farkında olan Tek Parti Dönemi aydınları da bu alana yönelmekte ve dönemin öğrencilerine okutulması için çeşitli ders kitabı çalışmaları yapmaktadır. Bu bağlamda Darwinist ideolojinin genç dimağlara işlenmesinde dönemin tarih kitapları başta olmak üzere, biyoloji ve felsefe ders kitaplarının oldukça etkili olduğu rahat bir şekilde söylenebilir.

Tek Parti Döneminde özellikle 1930 sonrası ders kitaplarında insanın ortaya çıkışı "hayat zinciri" diye tabir edilen bir kavramla açıklanmaktadır. Bu kavramsallaştırmanın içeriği Darwin'in biyolojik evrim teorisi ile oldukça uyumludur. İnsan, bu "hayat zinciri"nin son halkası konumundadır. "Hayat zinciri" kavramsallaştırılmasından da anlaşılacağı üzere bütün canlıların birbirinden türediği ve en kâmil halinin de insan olduğu Darwinci evrim teorisini ifade etmektedir.

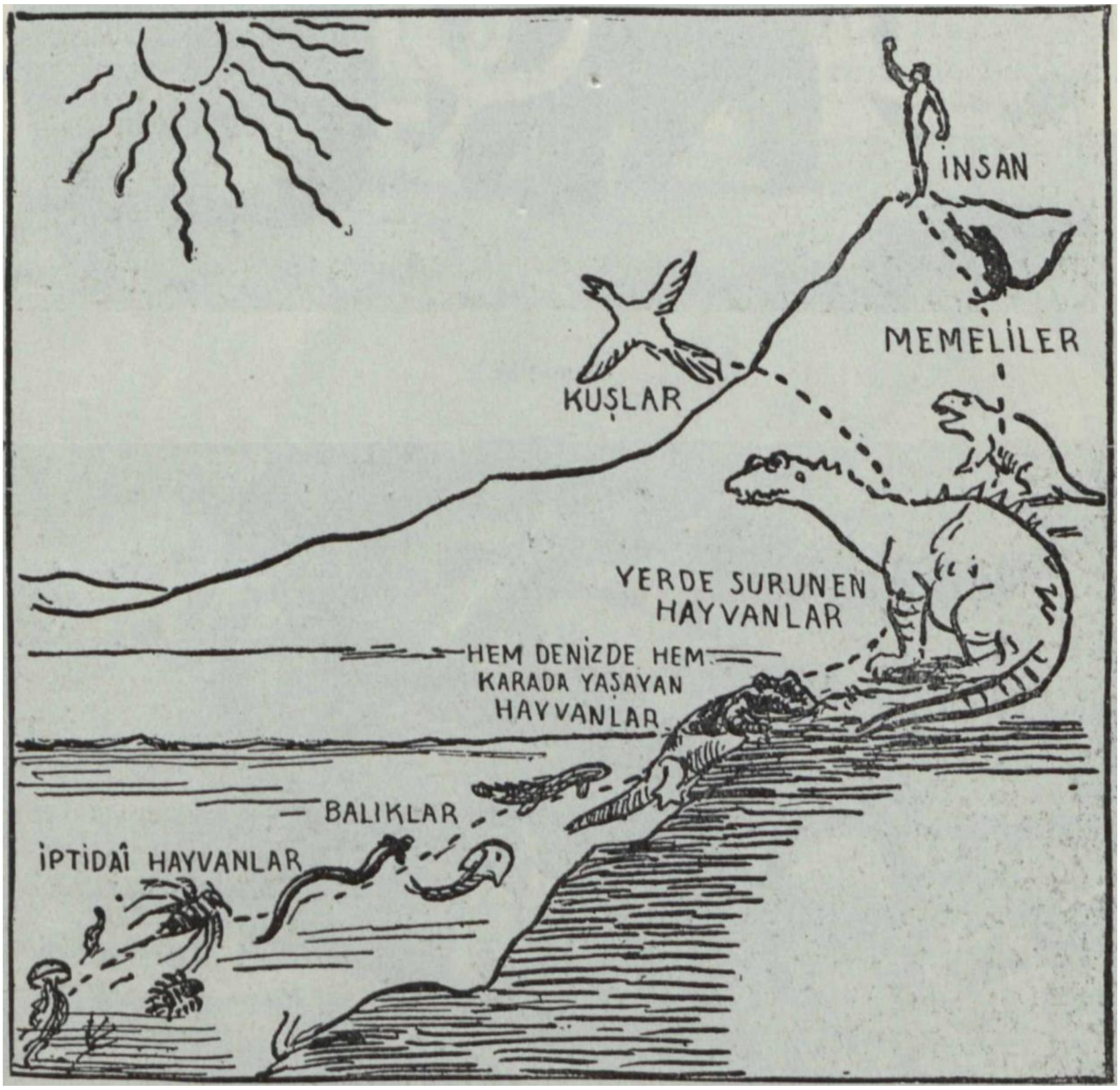
“Hayat zinciri” bağlamında canlı yaşam, denizde yaşayan ilk canlı olan balıklarla başlamaktadır ve ilk dönemde kara yoktur, yerküre su ile kaplı haldedir. Balıkların ardından karanın oluşmasıyla beraber kara hayvanları olan sürüngenler ortaya çıkmaktadır. Kara hayvanları ormanların oluşmasıyla beraber farklı türlere ayrılmakta ve tesadüf eseri memeli hayvanlar ortaya çıkmaktadır. Bu hayvanlar cemiyetle yaşama özellikleri kazanmaya başlamakta ve sırasıyla maymunlar, kuyruksuz maymunlar ve nihayet insanlar meydana gelmektedir. Bu paradigma ders kitaplarına resmi olarak ilk defa *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabıyla girmekte, daha sonra *Tarih* I kitabında, ardından da *Ortamektep İçin Tarih* I kitabında yer almaktadır (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 16-20; Tarih I, 1931: 1-8; Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 2-5).

Tek Parti Dönemi ilmi çalışmalarının çoğunda görüldüğü gibi ders kitaplarında da varlığın ortaya çıkışı tanrısal güç yerine tabiatın kanunlarıyla açıklanmakta ve hayatın tamamı tabiatın kanunları neticesinde ortaya çıkan bir olgu olarak tasvir edilmektedir. İnsan ise, tabiatın bir ürünü olarak tanımlanmaktadır. *Tarih I* kitabında, Darwin’in tabiata yüklediği üstün güç ve Spencer’ın hayatın bütün aşamalarında var olduğunu düşündüğü tabiatın evrim kanunu açıkça kendini göstermekte ve “Tabiatın Büyük Kanunu” başlığı altında işlenmektedir. Bu başlık altında kâinatın uyumunu sağlayan doğa kanunları olduğundan, kâinatın da varlığına içkin olan kuvvetinin bu kanunlara tabiî olduğundan bahsedilmektedir. Aynı zamanda tabiatın kendisinin hem bu kanunlara tabiî olduğundan hem de kanunların kendisi olduğundan sözedilmekte ve devamında şu şekilde bir izah yapılmaktadır (Tarih I, 1931: 2):

> Bütün varlıklar, tabiatte dâhil ve onun kanunlarına tâbi olunca, hayat sahibi olan her nevi mahlûklar, insanlar dahi şüphesiz bundan hariç ve müstesna olmazlar.
>
> Filhakika, insan, tabiatin mahlûkudur. Hayatın büyük kaidesi de tabiate tâbi olmaktır. Tabiatte hiçbir şey yok olmaz ve hiçbir şey yoktan var olmaz. Yalnız tabiati vücude getiren varlıklar, tabiatin kanunları icabı olarak şekillerini değiştirirler. Arzın ve hayatın mütalea ve tetkikinde bu hakikat pek açık görülür.

Öğrencilerin iddia edilen biyolojik evrim sürecini daha iyi anlamaları, zihinlerinde canlandırabilmeleri için de ders kitaplarına “hayat zinciri” başlığı altında aşağıda verilen görsel yerleştirilmektedir:

Resim 3: Ortamektep İçin Tarih I Ders Kitabında "Hayat Zinciri" Görseli

Kaynak: (Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 3)

Dönemin ders kitaplarında insanın ortaya çıkışı hem biyolojik hem de sosyal Darwinci yaklaşım perspektifiyle işlenirken, doğanın şartları altında insana yakın ve ona benzeyen mahlûkların doğal seleksiyon neticesinde yok oldukları anlatılmaktadır. İnsan doğal seleksiyon sonucunda yaşamda kalmayı başarmış bir canlı türü olarak, çeşitli evrelerden geçmekte ve bugünkü medeni halini almaya başlamaktadır. İnsan bugünkü halini aldıktan sonraki süreç ise, ırklar tarihi bağlamında ele alınmakta ve ırk, insanı tanımlayan en önemli unsurlardan birisi olarak görülmektedir. (Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 17-19).

Dönemin popüler söylemi sadece seküler bilim aracılığıyla değil aynı zamanda Elmalılı Hamdi Yazır gibi dönemin önemli din adamları tarafında da dillendirilmiştir. Bugünkü İslam ve

evrim tartışmalarının fitilini ateşleyen Yazır, canlıların yaratılışını “topraktan hayata doğru başlayan ıstıfa” olarak nitelemektedir. İnsan ise çamurdan yaratılmış ancak bu süreç bir tekâmül şeklinde cereyan etmiştir. Türler arası geçişe çok fazla değinmeyen Yazır, Âdem peygamberden önce insanların olduğunu, onların da bir ıstıfa sonucunda yaşamla buluştuklarını iddia etmektedir (Alpyağıl, 2013: 134-136).

İnsan ve insan topluklarının anlaşılması için kullanılan fizyolojik yöntem sosyal Darwinist Vacher de Lapouge’un antropolojik yöntemiyle birebir uyumluyken; tarihsel süreç ise, yine başka bir sosyal Darwinist olan Wells’in yaklaşımıyla benzerlik göstermektedir. İnsan ırklarının birbirinden ayırt edilmesini sağlayan yöntem ise, Vacher de Lapouge’un antropoloji üzerinden yapmış olduğu brakisefal ve dolikosefal ayrımı şeklindedir.

Yukarıda öjenizm konusuna değinilen başlıkta detaylı bir şekilde anlatıldığı gibi biyolojiye indirgenen insanın içtimai yaşam biçimi de yine aynı yöntemle izah edilmeye çalışılmaktadır. Kan, kemik ve etten müteşekkil olarak kabul edilen insanın, sosyal yaşamdaki karşılığı da bu paradigma üzerine inşa edilmeye çalışılmakta, entelektüel alanlarda da bu durum tartışılmaktadır. Hukuki yapıdan devlet teşkilatına, günlük hayatın tanziminden evlenmeye, üremenin mahiyetinden eğitim alma süreçlerine, sosyal güvenlik meselesinden toplum içindeki sakat, hasta, suçlu bireylerin durumuna kadar pek çok mesele hakkında sosyal Darwinist tartışmalar yapılmaktadır. Ahlak mefhumunun bile biyoloji ile açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda biyolojik evrimin sonucu olan insan, buradan elde edilen verilerle makbul ve kabul edilebilir hale dönüştürülmeye çalışılmakta, ırkın ıslahını sağlamak ve tereddisini önlemek, milli bir mesele olarak görülmektedir. Çünkü icat edilmek istenen insan vuku bulunca, bu insan üzerinden toplum başta olmak üzere hayatın diğer şubelerinin de daha kolay inşa edilme imkânı bulabileceği düşünülmektedir.

Elde dilen veriler doğrultusunda Tek Parti Döneminde insan, öjenik politikalar bağlamında ıslah edilmesi, tereddi etmesinin önlenmesi gereken biyolojik bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Sakatlar, suçlular, ruhsal bozukluğu olanların üremesinin durdurulması kimi çevrelerce açıkça istenmektedir. “Hayat zinciri”nin son halkası, varlıklar arasında en mükemmel olması gereken insan tanımına uymayanların nesli devam etmemelidir. Zihnen evrimsel var oluş büyük anlatısına inanmış insan bu ıstıfa, istihale ve tekâmüle uygun olacak beden ve akla sahip olmalıdır. Hatta sağlam bir akla sahip olmak yetmemekte, bu yüzden bedenin de sağlıklı olması, ırkın ıslahı için bir zaruret olarak görülmektedir. Burada ırk olarak kastedilen unsur Türk ırkıdır. Türk ırkı, Darwinci perspektifle izah edilmeye çalışılırken, onu mükemmelleştirmek için çok ciddi uğraş verildiği görülmektedir.

3.3.2. Toplum: Biyo-Sosyal Bir Kurum

Bir taraftan "yeni insan"ını icat etmeye çalışan Tek Parti yönetimi ve aydınları, diğer taraftan da bu "yeni insan"a uygun toplum tasarlamaya çalışmaktadır. Tasarlanmak istenen bu toplum modeli başta ders kitaplarında genç dimağlara mutlak doğru olarak kabul ettirilmek istenirken, aynı zamanda kanunlar yoluyla hâlihazırdaki toplumun da dönüşümü sağlanmaya çalışılmaktadır. Bir taraftan entelektüel kongreler, konferanslar ve seminerler ile ilmi alanın bu konulara yönelmesi istenirken, bir taraftan da politika yapıcılar bu süreçlere aktif katılım sağlayarak, bu durumun siyasi boyutlarını da anlamaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda dikkat çekilmesi gereken bir husus vardır. Dönemin ders kitaplarının yazarlarından konferans ve kongrelerde tebliğ sunanlara, üniversite hocalarından dönemin ilmi kurul ve kurumlarının başındaki insanlara kadar büyük çoğunluğu ya milletvekili, bakan olmak hasebiyle siyasetçi ya da bürokrattır. Yani sosyal Darwinizmi farklı tonlarda dile getiren bilim insanlarının büyük çoğunluğu aynı zamanda siyasa yapıcı, politika belirleyici konumdadır.

Toplumu oluşturan en önemli unsurlardan olan dil/lisan olgusu da evrimci paradigma bağlamında ele alınmakta ve iptidai olandan mürekkep olana bir geçiş süreci anlatılmaktadır. Tek Parti dönemi ilmi çalışmalarında insan toplumlarının gelişimi dilin gelişimi ile paralellik göstermekte ve dil geliştikçe toplumların da geliştiği kabul edilmektedir. Toplumun oluşması da yine aynı şekilde evrimsel süreç ile olmaktadır. Dönemin çalışmalarında görülen temel yaklaşım, insanın aklı geliştikçe dili de gelişmekte, dili geliştikçe de toplumsallaşma kabiliyeti artmaktadır. İnsanı toplumsal olarak sınıflandırmaya çalışan yaklaşımlar arasında rengi merkeze alanlar olduğu gibi dili önceleyenler de vardır. Dönemin pek çok ilmi çalışmasına göre, Türk toplumu da bu evrimsel süreç sonunda oluşmuş ve saflığını korumuştur (Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 19-21; Tarih I, 1931: 18-20).

Dönemin ilmi çalışmalarında sosyal evrimsel bir perspektifle izah edilmeye çalışılan toplum mefhumu, 1926 yılında çıkarılan 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu, 1930 yılında çıkarılan 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1938 yılında çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu ile biyolojik insanın biyo-sosyal kanunları olarak göze çarpmaktadır. Toplum, biyolojik olarak tanımlanan insanın varlığını daha üste taşıyacak, hayat mücadelesinde galibiyet getirecek unsurlar ve mekanizmalar ile donatılmak istenmektedir.

Kanunlarda kısmen karşılık bulan, ırkın korunması, neslin tereddi etmesini önlemek için merkezi konumda olan toplum, birçok ilmi çalışmada biyolojik ve sosyal evrim bağlamında, mühendislik yapılması gereken bir kurum olarak da görülmektedir. Toplumun ıslahını sağlama kapasitesine sahip tıptan hukuka, milli eğitimden üniversitelere, kongre ve konferanslardan nüfus sayımlarına kadar pek çok içtimai unsur tartışmaya dâhil olmaktadır. Toplum, neslin korunmasında önde gelen kurumlardan olduğundan, kendi başına bırakılması uygun görülmemektedir.

Tek Parti Dönemi'nde toplum üzerine yapılan çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde; toplum, Türk ırkının barınağı olduğundan, kendi haline bırakıldığında yozlaşma yaşayacağından öjenik müdahalelerin yapılması kaçınılmazdır. Bu yüzden kimilerine göre, toplumda bedensel ve ruhsal olarak iyi durumda olanlar çoğalmalı, kötü durumda olanların üremesi durdurulmalıdır (Kalaycıoğulları ve Akgündüz, 2019: 93). Çünkü toplumlar arası var olma mücadelesi cephe savaşı kadar önemlidir ve bu savaşı kazanmak için bedenen ve ruhen dezavantajlı olanlar umumun âlî menfaatleri için feda edilmelidir (Toprak, 2012: 65-66). Toplumun niceliği ve niteliği aynı oranda artırılmalı, çocuk yapma istek ve gücü de bir şekilde teşvik edilmelidir (Çocuk Devri, 1935: 1-3). Hayatın zayıfları ezip yuttuğu bir ortamda (Uzman, 1939: 3), devletin bu süreci yönetip "soyu bozuk" olanların üremesini engellemesi çeşitli bilim insanı tarafından önerilmektedir (Uzman, 1939: 4-5). Toplumun korunması meselesinde devletin bütün kurumlarına ayrı ayrı görev düştüğünü savunup, doktorların, hukukçuların, içtimaiyatçıların, terbiyecilerin ve siyasetçilerin bu işe el atmasını isteyenler de olmuştur (Oğuzoğlu, 1939: 63). Toplumun ıslahının sağlanması, tereddisinin önlenmesinin ötesinde hayatın asıl amacı olan üstün insana ulaşma misyonunun öncelenmesini önerenler de vardır (Irmak, 1939: 84).

Toplum, bu dönem için tekâmül ve terakki etmesi gereken bir olgu olarak algılanmaktadır. Bu dönemde yapılanların büyük çoğunluğu "bilimsel" yöntemler bağlamında terakki ve tekâmülü sağlamayı amaçlamaktadır. Tek Parti Döneminin önde gelen insanlarının yazılarında, söylemlerinde, hukuk metinlerinde toplumsal terakki ve tekâmül kavramlarının oldukça sık kullanıldığı görülmektedir. Kazım Karabekir bile toplumun yükselmesini tekâmül olgusunu benimsemekte bulduğunu açıkça ifade etmektedir. Burada kastedilen muhakkak ki biyolojik bir evrim değil, ama sosyal tekâmül olduğu açıkça kendini göstermektedir (Karabekir, 1960: 1134). Bu yüzden Karabekir toplumsal tekâmüle sürekli vurgu yapmakta, asri tekâmülata ulaşmanın önemini vurgulamakta (Karabekir, 1960: 119) ve "Halkı ezen ve tekâmülünü durduran sebeplerden biri de kültürün din tesirinden azade olmamasıdır" demektedir. Yani Karabekir'e göre eski Arap ve Fars adetlerinden kurtulmak, Türk toplumunun varlığını devam ettirmesi, terakki ve tekâmülünün sağlanması bağlamında oldukça önemlidir (Karabekir, 1960: 792).

Tek Parti Döneminde toplum, ırkın ıslahı, yeni ve sağlıklı nesillerin ortaya çıkması bağlamında oldukça önemlidir. Toplumun gelişimi sosyal evrim kanunlarıyla izah edilirken, bu gelişimin ve ilerlemenin devamı bağlamında toplumun sağlığının korunması da oldukça önemlidir. Toplum kurumu kurucu lidere göre, yaşamak ve hayatta var olmak için gereken şeyleri sağlamak kuvvetine sahip olanları himaye etmelidir. Asalak, dilenci, tembel olanları ki onlar toplumun yüz karalarıdır, toplum bunları himaye etmemelidir (İnan, 2010: 408).

3.3.3. Tarih: Yeni Bir "Büyük Anlatı"

Tarih, insanın her bakımdan nereden geldiğinin açıklanması bağlamında oldukça önemli bir araçtır. İnsanın nereden geldiği ve bu çerçevede kim olduğunun izahı, bugünü nasıl yaşayacağının ve istikbalde de nereye gideceği bağlamında yoldaki işaretlerini ihtiva etmektedir. Bu yüzden geçmiş üzerinden yapılan "büyük anlatı"lar tarihsel, bireysel ve toplumsal hafızayı inşa etmekte, bu inşa edilmiş zihinler de yeni nesilleri inşa ederek, düşünsel, ilmi ve fiili devamlılık sağlanmaya çalışılmaktadır. Yeni bir "büyük anlatı" icat etmeye çalışan Tek Parti yönetimi ve aydınları bu bağlamda tarih konusuna ayrı ve özel bir önem atfetmektedir. Ders kitapları, kanun metinleri, üniversitelerin bilimsel yapısı, kongreler, konferanslar sürekli yeniden icat edilmeye çalışılan tarihin anlaşılmasını kolaylaştırmak, sindirilmesini sağlamak, geniş kitlelere ulaşma imkânı bulmak için bu dönemde farklı yöntemler denendiği görülmektedir. Dönemin diline hâkim olan "bilimsellik" söylemi sosyal Darwinizmin en önemli yansımalarından olan antropoloji, jeoloji ve arkeoloji ile görünürlük kazanmakta, bu yaklaşım diğer ilmi alanlara da sirayet etmektedir.

Dönemin çeşitli tarih kitaplarında dünya maddesel, materyalist bir evrim geçirerek meydana gelmekte, canlı yaşam denizde başlamakta ve ilk bilinen canlılar balık olarak ortaya çıkmaktadır. "Hayat zinciri" olarak ifade edilen bir evrim sonucunda ilk insanlar meydana gelmekte ve daha sonra insan, doğa ile uyumlu hale gelerek, doğayı kullanarak medenileşme sürecine girmektedir. Dinin ortaya çıkışı ise, doğaya dair bilgi eksikliği neticesinde beliren korku ile ilişkilendirilmekte ve insan ilmi anlamda dünyayı keşfettikçe dinin tesirinin insan üzerindeki etkisinin azaldığı iddia edilmektedir (Tarih I, 1931: IX-X; Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: V; Ortamektep İçin Tarih I, 1933: V-VI). Tarih ilminin ne olduğu meselesi ise, "insan cemiyetlerinin, zaman ve mekân gösterilerek ve sahih olarak, hayatını, harsını tetkik ve nakleden bir bilgi" şeklinde ifade edilmektedir (Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 7). Burada zaman ve mekân gösterilerek denilmesinden kasıt, kuvvetle muhtemel, Osmanlı dönemindeki tarih anlatımının peygamberler tarihi şeklinde ve mekânların belirsiz nitelikte olmasıdır. Bu bağlamda belirli zaman ve mekânda yaşanılan tecrübelerin bir sonraki nesle aktarılması ise, bireylerin, toplumların ve medeniyetlerin ilerlemesinde önemli görülmekte ve tarih anlatıcılığında ilerlemeci tarih algısı benimsenmektedir (Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 7-8):

Bu paradigmaya göre tarih, döngüsel değil, doğrusaldır ve ilerlemeci bir tarih felsefesi benimsendiği görülmektedir. Doğrusal ve ilerlemeci tarih algısının en önemli yanı, bir başlangıca dayanmasıdır. Osmanlı tarih paradigmasında tarih öncesi birinci başlangıç Hz. Âdem peygamberin yaratılmasıyla ikinci var oluş ve insanlığın bugünkü milletlere ayrılması ise, Nuh Tufanı üzerinden, Hz. Nuh peygamber ile başlamaktadır. Tarihi dönemin ise, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti ölçü alınarak tasarlandığı bilinmektedir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde İslami paradigma yerini Batıcı tarih algısına bırakmaktadır. Erken cumhuriyet döneminde tarih öncesi dönemin başlangıcı materyalist ve biyolojik evrim teorisine göre şekillendirilirken, tarihi dönem ise, Batı merkezli olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda *Ortamektep İçin Tarih I* ders

kitabında yaşanan paradigma değişimi şu şekilde izah edilmektedir (Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 8):

> Tarihte olup bitenleri zamanlarına göre sıralamak için bir takvim kullanmak ve buna bir başlangıç kabul etmek lâzımdır. Bu başlangıç her millette bir değildir.
>
> Araplar, Muhammedin, Mekke'den Medine'ye hicretini tarih vak'alarının zamanını tayin için başlangıç kabul etmişlerdir. Bu esasa göre kullanılan tarihe "hicri yıl" denir, hicri tarih ay veya güneş senesine göre olmak üzere iki türlüdür. Bugün hemen bütün dünya milletleri İsa'nın doğduğu günü takvim başlangıcı kabul etmişler ve buna göre sayılan senelere "milâdî yıl" adını vermişlerdir. Bu yıl yalnız güneş senesine göre hesaplanır.
>
> Bugün, Türkler de Cumhuriyet kurduktan sonra tarihe başlangıç olarak milâdı ve zaman ölçüsü olarak güneş yılını kabul etmişlerdir.

Tek Parti Dönemindeki tarih algısının değiştiğinin en büyük göstergelerinden olan bu metinde Hz. Muhammed sonrası İslam tarihi, Arapların tarihi olarak nitelenmektedir. Hz. Muhammed ise, anlatım dili itibariyle üçüncü ve dışarıdan bir şahsiyet olarak değerlendirilmektedir. O günkü ismiyle Maarif Vekâlet'inin yani Milli Eğitim Bakanlığının *Ortamektep İçin Tarih I* adlı ders kitabının tarih paradigması hem usul hem de esas bakımından Darwinist Wells'in hem *Cihan Tarihinin Umumi Hatları* hem de *Kısa Dünya Tarihi* adlı eserleriyle birebir benzerlik göstermektedir. Wells'in tarih kitaplarında geçen tarihin iki yüz yıl önce algılanış biçimi ile dönemindeki farklılığı vurgulamak için kullandığı giriş cümlelerinin dönemin ders kitaplarında da benzer şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda *Ortamektep İçin Tarih I* kitabında tarih algısının değişimi şu şekilde ifade edilmektedir (Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 1-2):

> Bundan 200 sene evveline gelinceye kadar insanlar, Yahudilerin din kitabı olan Tevrat'ın hikâyelerinde olduğu gibi inanarak dünyanın ancak 5-6 bin sene önce yaratılmış olduğunu ve insanın cennette yaratıldığını sanıyorlardı.
>
> Artık, yer yuvarlağının kabuğunu teşkil eden kaya tabakaları üzerinde yapılan tetkikler ve bu tetkikler sırasında elde edilen kayalar içinde kalmış eski devirler hayvan ve nebatlarının taş kesilmiş veya bunların taşlar içinde şekli kalmış fosil denilen bakiyelerinden anlaşılmıştır ki hayat 6 bin değil, milyonlarca yıl önce başlamıştır. Gene milyonlarca yıl evvel güneşten kopan ve pek çok şekiller değiştirerek en son bugünkü halini almış olan yer yuvarlağının yaşı ise bundan çok daha eskidir.

İnsanın geçirdiği evreler dönemin kitaplarında yazının bulunduğu tarih merkeze alınarak "tarihten evvelki zamanlar" ve "tarih zamanları" olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu iki zaman dilimi de kendi içlerinde farklı devirlere bölünmektedir (Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 8). Örneğin tarihten evvelki zamanlar kendi içinde farklı devirlere ayrılmaktadır. Bu devirler insanın doğadaki madenleri kullanma becerilerine göre yontmataş, cilalıtaş ve maden devri olmak üzere çeşitli kategorilere ayrılmaktadır (Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 9-17).

Tek Parti Döneminde tarih, taşların içinde, toprağın altında ve kayaların sicilinde aranmaktadır. Taşlar ve onların verdiği efsunlu ve fakat "bilimsel" bilgiler insanlığın esas kodlarının çözüldüğü bilgi kaynağı olarak görülmektedir. Taşların fısıldadığı bilgiler, insanların

dünyayı anlamlandırmasında esas kabul edilmekte ve tarihin yeniden inşasında ölçü olarak görülmektedir. Ders kitaplarıyla genç dimağlara yerleştirilmeye çalışılan yeni bir tarihi paradigma icat edilmeye çalışılmaktadır. Bu tarihi paradigma sadece ders kitaplarında değil, üniversitelerde de yoğun bir şekilde müfredatta işlemektedir. Kayalar ve kuvvetleri üzerinden oluşturulmaya çalışılan bu tarihi yaklaşımın dönemin aydınları, siyasetçileri ve bürokratları tarafından benimsendiği görülmektedir. İlerlemeci tarih algısına sahip bu yaklaşımda, tarihin amillerine evrimsel izah getirilmektedir. Kâinattan zerreye kadar bütün tarihi süreçler, ilerlemeci tarih perspektifiyle açıklanmaya çalışılmaktadır (Arsal, 1932: 351-352). Tarih öncesi zamanların açıklanması için toprak ve kayalar kazılarak dönemin popüler bilimine uygun "hakikat" keşfedilmek istenmektedir (Akçura, 1932: 585).

3.3.4. Din ve Tanrı: İnsan Aklının İcadı ya da Tabiatın Kendisi

Din konusu Tek Parti Döneminin en çetrefilli meselelerinden birisidir. Çünkü bu dönemde dünyanın çoğunluğundaki popüler düşünce yaklaşımları seküler mahiyette iken, Türkiye toplumu yoğun bir dindar kimliğe sahiptir. Bu durum Türkiye'de dönemin siyasi elitlerinin toplumu dönüştürmek adına farklı metotları kullandığı bir zaman dilimidir. Bu bağlamda milli eğitim başta olmak üzere, toplumsal dönüşümün sağlanması adına devletin çeşitli araçları kullandığı görülmektedir. Bu bağlamda devletin bütün "ideolojik aygıtları" seferber edilmektedir. Tarih, dil, antropoloji kurumlarının kurulması ve çıkardıkları yayınlar, dönemin dergileri, resmi ve gayri resmi yayınların dinin mahiyetinin farklılaştırılması üzerine kurgulandığı görülmektedir. Bu gayretin temel amacının Batı tipi bir toplum inşa edilebilmesi için özellikle din mefhumunun yeniden ve "bilimsel" çerçevede tanımlanması olduğu açıkça kendisini göstermektedir.

Yine Atatürk'ün Wells'in dünya devleti idealinin gereklerini anlatırken kullandığı, bütün insanlığın yükselmesi için elzem olarak gördüğü, başta Hıristiyanlık, Müslümanlık ve Budizmden olmak üzere bütün vücutları zehirleyen bu dinlerden vazgeçilmesi gerektiği yönündeki görüşü, dönemin din algısını anlamak için oldukça önemlidir. Aynı zamanda Atatürk, bu dinlerden vazgeçmenin yeterli olmadığını, aynı zamanda basitleştirilmiş, herkes için anlaşılır olan "bilimsel" bir dinin gerekliliğini de önemsemektedir (Atatürk, 2015: 546).

Tek Parti Döneminin ders kitaplarında özellikle 1930 sonrası her şeyin evrimsel metotla açıklanması yaklaşımı dinin de tanımlanmasında kullanıldığı bilinmektedir. Din, düşünce ve Tanrı gibi kavramlar da bu yaklaşımın sonucu olarak yeniden tanımlanmaktadır. Dönemin eserlerinin birçoğunda düşünce, insanın doğayı anlama çabası iken, Tanrı ve din ise insanın doğayı henüz tanımlayamadığı, bu yüzden de yaşadığı korku ve dehşetin sonucu olarak ortaya çıkmış kavramlardı. Bu bağlamda ilk düşünce, Tanrı ve din konuları üzerine yazılan eserlerde insanın nereden geldiğini bilmediği, bu ve benzeri konularla ilgilenmediği ifade edilmektedir. İnsanlar rüyalarında gördüklerinden etkilenmekte, canlı ve cansız varlıkları birbirinden ayırt edememektedir. Bu yüzden insanlar her şeyden korkmakta, bu korkularının sonucunda din ve Tanrı

olgularını icat etmektedir. Çünkü dönemin pek çok eserine ve ilim insanına göre ilk insanlarda dine dair herhangi bir fikir mevcut değildir. Dil ilerledikçe doğa, din ve tanrı olgularıyla izah edilmekte, dini ritüellerin yerine getirilmesi gerekliliğinde de din adamları sınıfı da bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak insanın doğayı tanıması ve ilmi yöntemlerle onu açıklaması dinin insan hayatındaki öneminin de azalmasını sağlamaktadır (Ortamektep İçin Tarih I, 1933: 21-23; Tarih I, 1931: 20-24; Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930: 39-46).

Din konusuna mesafeli yaklaşan dönemin ders kitaplarında Hz. Muhammed ve vahiy hakkında şu ifadeler geçmektedir (Ortamektep İçin Tarih II, 1934: 59; Taner, 1941: 44):

> Muhammet bu ayetleri lüzumuna göre Mekkede ve Medinede muhtelif zamanlarda söyledi. Bir ayet söylenince hafızlar hemen bunu ezberlerlerdi. Sonradan bu ayetler bir kitapta toplandı. Bu kitaba Kuran denir.
>
> İslâm an'anesinde bu ayetlerin Muhammede Cebrail adında bir melek vasıtasile Allah tarafından Vahiy, yani ilham edildiği kabul olunur.

İslam tarihi bir vakıa olarak anlatılmakta ve onun peygamberi bu izahtan da anlaşılacağı üzere tarihi bir şahsiyet olarak görülmektedir.

Tek Parti Döneminde yapılan çalışmalar incelendiğinde ahlak mefhumunun da biyoloji, evrim, fizik ve sosyal antropoloji ile izah edilmeye çalışıldığı, ahlaka içkin olan din ve Tanrı kavramlarının da bazı çalışmalarda doğa bilimleriyle açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Genellikle insan korkularının ve aklının ürünü olduğu düşünülen din ve Tanrı, bazı çalışmalarda da doğa bilimleriyle izah edilmeye çalışılmaktadır. Dönemin bazı çalışmalarında Tanrı ve din mefhumları, insan aklının ve korkularının bir ürünü olarak reddedilirken, bir kısmında ise, doğaya içkin olarak, maddesel kuvvetin kendisi olarak kabul edilmektedir. Bu anlayışa göre, tabiat ve bütün varlıklar bir bütün olarak kabul edilmektedir. Tabiatta meydana gelen vakıalar, belli başlı tabiat kanunlarıyla ve zorunlu olarak meydana geldiğinden, ahiret ve tabiat dışı yaratıcı fikri kimi çalışmalara göre, mümkün değildir. Bu düşünceye sahip insanlara göre, mucize imkânsız, beden ve maddeden bağımsız bir ruh algısı ise, doğru değildir. Bu anlayışın temelinde evrim kabiliyeti maddenin kendisinde olduğu, din ve Tanrının da bu şekilde izah edilmesi gerektiği fikri yatmaktadır (Haeckel, 1936: 6).

3.3.5. Ahlak: Biyolojinin ve İçtimaiyatın Bir Gereği

Dinin ve Tanrı'nın insan aklının icadı olduğu yönündeki paradigmanın ders kitaplarına girdiği, dönemin düşünürlerinin insanın kökenini Darwinist çizgide biyolojik, fizyolojik ve arkeolojik temelde ele aldığı bir dönemde ahlak mefhumunun ne olacağı önem arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle toplumu ayakta tutan ve onun devamlılığını sağlayan en önemli olgulardan olan ahlakın ne olacağı dönemin düşünürlerinin dikkatini çekmiştir. Dolayısıyla her şeyin biyoloji ve evrimle açıklandığı bu dönemde ahlak konusu da bu minvalde izah edilmeye çalışılmıştır.

Nitekim hayata dair her şeyin doğa bilimleriyle, münhasıran biyoloji ile açıklanması, Batı'da da ahlakın ne olacağı sorusunu gündeme getirmişti. Bu soruya Büchner'in başını çektiği bir kısım bilim insanı kaçamak cevap vererek kendilerini ilgilendirmediğini söylemektedirler. Doğa bilimlerinin hâkim olduğu bir dünyada hayatı olumsuzlayan, erdemin değil, erdemsizliğin hâkimiyetini vurgulayan Schopenhauer gibi düşünürlerin yanı sıra; nihilizm içinde ahlakın çöküntüye uğradığını kabul eden Nietzsche gibi düşünürler de olmuştur. Ancak Türkiye'de Tek Parti Döneminde bir kısım aydının Batı'da az da olsa örnekleri görüldüğü gibi üçüncü yolu tercih ettiği ve ahlakı da biyoloji ile açıklamaya çalıştıkları görülmektedir. Yayınlanan hem telif hem de tercüme eserlerin, basımevlerinden milli eğitim ile arasındaki ilişkiye, yazarların siyasi ve bürokratik konumuna bakıldığında devletin meylinin de bu yönde olduğunu söylemek mümkündür.

Tek Parti Döneminde ahlâk konusuyla ilgilenen kişilerin onun yeniden tanımlanması ve icat edilmesi fikrini "yeni inkılâbın yeni ahlakı olmalı" mottosu ile savundukları görülmektedir. Bu yüzden yeni ahlaka yeni bir kaynak bulma çabasına girildiği görülmektedir. Bu konu ile ilgilenen dönemin aydınları, laik sistemi yeni kabul etmiş bir memleketin ahlakının da buna uygun olması gerektiğini savunmaktadırlar. Çünkü o zamana kadar topluma ahlak konusunda direktif vermeye muktedir kişilerin müphem kaynaklardan ve yöntemlerden beslendikleri düşünülmektedir. Bu yüzden yeni ahlakın kaynağının "bilimsel" temellere dayanması gerekmektedir (Bergson, 1933: V).

Yeni ahlakın inşa edilebilmesi için en temel duygu, dönemin kimi düşünürlerine göre sorumluluk duygusudur. Sorumluluk duygusunun kaynağı olarak da yaşama zaruretinden doğan bağlılık hissi gösterilmektedir (Bergson, 1933: VIII-IX). Bu yaklaşıma göre sorumluluk hissi, sosyal yaşama mecburiyetinin doğal bir sonucudur. Çünkü bütün sosyal hayvanlar da bu şekilde yaşamlarını devam ettirmektedirler (Bergson, 1933: VII). Bu yaklaşımı savunan dönemin aydınlarına göre, ahlakın kaynağı hayattır. Hayat, insanı evrim ile vücuda getirdiğinde, onun içine ahlakı da koymuştur (Bergson, 1933: X). Bu yüzden bu yaklaşımı savunanlara göre, ahlakın izahının kesinlikle biyoloji ile yapılması gerekmektedir (Bergson, 1933: XI).

Tek Parti Döneminde ahlakın "bilimsel" yöntemlerle icat edilmesini savunan başka bir görüşe göre de ahlakın kaynağının metafizik alanda değil, fizik alanda aranması gerekmektedir (Rauh, 1937: 1-2). Bu anlayışa göre esas olan, olması gereken olaylar ve olayları meydana getiren kuvvetlerdir. Bu yüzden vicdan, ilim ve eşyanın kuvveti karşısında silinmelidir (Rauh, 1937: 4). Bu yaklaşımı savunanlara göre, son dönemde yaşananlar, dini ahlakın sarsıntıya uğramakta olduğunu, bu yüzden de ilme dayanan laik bir ahlakın icadını zorunlu kılmaktadır (Rauh, 1937: 6). Çünkü bu yaklaşıma göre, dinî ahlak, menfaate dayanmaktadır. Bu menfaat ilişkisi ise, kurban ve dua gibi dini ritüellerle kendini göstermektedir (Rauh, 1937: 6-7). Bu yüzden ilme, münhasıran biyoloji ilmine dayanan bir ahlakın icadı zorunluluktur. Bu dönem yaşanan ilmi gelişmeler de dönemin aydınlarına göre, yeni, laik, "bilimsel" ahlakın icat edilmeye başlandığını zaten göstermektedir (Rauh, 1937: 9-10).

Öte yandan bu dönemde bazı aydınların ahlak mefhumunu biyolojiye, evrime atıf yapmadan felsefe ile açıklama gayretinde oldukları görülmektedir. Bu yaklaşıma göre, ahlakın kökeni, iptidai haliyle metafiziktir. Ancak burada izah edilen ahlak, ilmi bilgiyi gerektiren, bilgeliğin son basamağı, en yüksek ve tam ahlak olduğundan, ahlakın iptidai hali bir hedef değil, hazır bulmuşluktur. Önemli olan bu yüksek ve tam ahlaka erişebilmektir. Bu ahlaka erişebilmek için her şeyin görünen, ilk nedenlerinin bilinmesi zorunluluktur. Temel de herkeste iptidai bir ahlak vardır. Bilgelik yolculuğuna çıkan, ilme yönelen kişinin, eskiden doğru sandığı her şeyi bir kenara atıp, öğrenmeye yeniden başlamalıdır. Bu yaklaşıma göre, insanlar yeni ve üstün ahlakı sadece bu yolla edinebileceklerdir (Descartes, 1946: I). İlk başta herkeste olan ahlak, eksik iken, ilimle elde edilen ahlak ise tamdır (Descartes, 1946: II).

Tek Parti Dönemindeki ahlak anlayışını genel ve kısaca ifade etmek gerekirse, dinin dışlandığı, çoğu zaman biyolojik evrimsel atıflarla izah edilmeye çalışılan, Atatürk'ün tabiriyle de "milli bir gerekliliktir". Sosyal mahiyette olan ahlak hem ırkın hem de milletin devamlılığı için hayatî bir öneme sahip olduğundan, onun devamlılığını sağlayacak olan bu mefhum yaşamaya devam etmelidir. Bu ahlak, yine Atatürk'ün tabiriyle, "Tanrılık sıfatına sahip" toplumun, ruhsal hayatın, bireylerin karşılıklı etkileşimine dayandığı için milli bir zarurettir (İnan, 2010: 29). Kısaca Tek Parti Döneminde ahlak, dinin yadsındığı hayatta, ilim diye ifade edilen dönemin bilimci yaklaşımı ile inşa edilmek istenen, ırkın ıslahı ve tereddisinin önlenmesi için üzerinde durulması gereken önemli bir konudur (Arıkan, 1937: 2). Bazen evrimle, tabiat kanunlarıyla, bazen de modern felsefeyle izah ve icat edilmeye çalışılmakta olan ahlakın geçmişteki anlayışlarından, bağlantılarından, hurafe olarak izah edilen dini yanından kurtulmak istenmektedir.

3.3.6. Bilim: Toplum Mühendisliğinin Meşruluk Aracı

Her şeyin "bilimsel" çerçevede açıklanmaya çalışıldığı Tek Parti Dönemi'nde bilimsellik konusu da oldukça önemlidir. Çünkü her şeyin yeniden icat ve inşa edilmeye çalışıldığı bir dönemde "nasıl yapılacak" sorusunun cevabı, "bilimsel" yöntemlerle, olarak karşılık bulmaktadır. Zira bu dönemde "bilimsellik" söylemi, en popüler söylemdir. Aynı zamanda bu dönemde doğrunun ve hakikatin tek ölçütünün de "bilimsellik" olduğunu söylemek gerekmektedir. Burada bilimden kasıt, yukarıda farklı başlıklar altında izah olunduğu gibi içinde antropoloji başta olmak üzere, jeoloji, arkeoloji, öjenizm, zooloji ve benzeri dönemin sosyal Darwinist yaklaşımlarını barındıran doğa bilimleridir. Taş, kaya, toprak, et, kemik, kan vb. varlığın anlamlandırılmasında kullanılan temel ölçütlerdir. Madde mananın anlamını mas ederek egemenliği altına almaktadır. Bu yaklaşım dönemin bütün süreçlerinde kendini göstermektedir. Doğal olarak, başta milli eğitim ders kitapları olmak üzere, üniversiteler, kongreler, konferanslar sürekli bu çerçevede inşa edilmeye çalışılmaktadır. Hayatın bütün şubeleri bu perspektif ile açıklanmaya çalışılmakta, dönemin siyasetçileri ve/veya aydınları konumunda olan insanlar içtimai yaşamı bu yaklaşım üzerine bina etmek istemektedirler.

Tek Parti Döneminin “bilimsel” anlayışının en önemli tezahürlerinden birisi muhakkak ki antropolojidir. Antropoloji bu dönemde Batı bilimsel yaklaşımı bağlamında önemli olmanın yanında, yeniden icat edilmek istenen insanın tanımlanması açısından oldukça kullanışlıdır. Kayalar üzerinde yapılan araştırmalarla materyalist bir tarih yazılabiliyorken, insan kemikleri, fosilleri incelenerek de biyolojik evrim teorisi meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Kayalar ve kemikler üzerinde yapılan incelemeler biyolojik materyalizmi mi, yoksa biyolojik materyalizm mi Türk ırkının varlığını meşrulaştırıyor sorusuna “karşılıklı olarak meşrulaştırma” cevabını vermek daha uygun olacaktır.

Bu dönemde kullanılan “bilim” ile önce insan, sonra da Türk ırkı inşa edilmeye çalışılmaktadır. Bilim bu dönemde amaç mıdır yoksa araç mıdır sorusuna “ikisi de” cevabını vermek doğru olacaktır. Çünkü bu dönemde Avrupa’da bilim, bu şekilde yapılmakta ve bu haliyle kutsanmaktadır. Diğer taraftan ise, bu dönemde bilimin, siyasal ve ekonomik muktedirlerin toplum mühendisliklerine de meşruiyet üreterek araçsallaştığı görülmektedir.

Bilim içtimai yaşamın yeniden icat ve inşa edilmesi bağlamında dönemin en popüler ve aynı zamanda sosyal Darwinist uygulamaları olan öjenik metotlarla kendini gerçekleştirmektedir. Bu dönemde öjenik yöntemler, en büyük bilimsel hakikat olarak kullanılmakta, bunun sonucunda da ortaya çıkan neticeler hakikatin doğal görünümü olarak algılanmaktadır. Tek Parti Döneminde 1926 yılında çıkarılan 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu, 1930 yılında çıkarılan 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1938 yılında çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu dönemin içinden bakıldığında “bilim”in emrettiği bir durumdur. Tüm topluma, her yaştan insana spor yapma zorunluluğu getirmek, bunu da kanunla belirlemek, ideolojik bir yaklaşımın ötesinde “bilimsel” bir tavırdır.

Tek Parti Döneminde hasta, sakat, suçlu vb. toplumda dezavantajlı olan insanların kısırlaştırılmasının bazı aydınlar tarafından teklif sebebi, yine aynı “bilimsel” yaklaşımın bir neticesidir. Ülkelerini “soyu bozuk”larla doldurmak istemeyen bazı cumhuriyet aydınları, bu bağlamda devletin, bilimin gerçeklerine gözünü kapamamasını önermektedir. Çünkü bu aydın kesimine göre, nasıl ki fiziki görünüm kalıtımla aileden geçmekte ise, suç işleme, akıl hastalığı, fahişelik, vb. özellikler de aynı şekilde geçmektedir. Tek Parti Döneminin aydınlarının istedikleri şey basittir. Aynı dönemde başta Nazi Almanyası olmak üzere “medeni” devletlerde olduğu gibi “bilimsel” hakikatlerin devlet tarafından kabul edilip, uygulamaya konulmasıdır.

Bu dönemde Anadolu’da hem canlı insanların hem de mezarlardaki ölülerin sürekli ölçümlere tabi tutulması bir saplantılı fikrin değil, “bilim”in gereğidir. Sadece Afet İnan’ın bilimsel çalışmasında 64.000 kişinin, başka çalışmalarda da binlerce ölü ve canlı insanın antropolojik ölçümlere tabi tutulması, “bilimin yüce idealleri” uğruna yapıldığını kabul etmek gerekmektedir. Görünenin ötesine geçip, kanları inceleyen, saf kan arayan bilim insanlarının bu tavırlarını faşizm ve ırkçılık ile izah etmek kolaycılık olacağından, bu yaklaşımların döneminin biliminin bir gereği olduğunu görmek gerekmektedir.

Atatürk'ün döneminde hilafetin kaldırılmasına itiraz edenlere karşı söylediği sözler iyi bir şekilde incelendiğinde, dönemin bilimine aynı zamanda dini ıslah etme görevi de verildiği görülecektir. Bu mana da Atatürk'ün (2015: 541): "İnsanlıkta din hakkındaki hisler ve bilgiler her türlü hurafelerden sıyrılarak hakiki ilim ve fenlerin nurlarıyla saf ve mükemmel oluncaya kadar, din oyunu aktörlerine her yerde tesadüf olunacaktır", sözleri oldukça önemlidir. Bu sözden de anlaşılacağı üzere ilim ve fen diye ifade edilen bilimselliğin bir görevinin de nuru ile din mefhumunun ıslahını sağlamasıdır. Bilim diye ifade edilen birçok sosyal ve biyolojik Darwinist yaklaşım, Tek Parti Dönemi'nin en büyük hakikati, onun yöntemleri ise, kullanılmaya değer tek gerçeklik olarak kendini göstermektedir. Yeni devletin dinin bilim, yani Darwinci paradigma olduğunu söylemek, dönemi anlamlandırmak bağlamında önem arz etmektedir.

SONUÇ

Başlığı Tek Parti Döneminde Sosyal Darwinizm olan bir çalışmanın içinde Eski Yunan ve İslam düşünce geleneğine oldukça geniş yer verilmesi kimilerine göre yanlış olabilir. Çünkü başlığın vadettiği sınır aşılmış, hatta çalışma amacını aşmış gibi düşünülebilir. Ancak Darwinizmin hem sosyal hem de fen bilimsel yanı sadece kendisinden sonrasının belirlenmesinde değil, kendisinden öncesinin de tanımlanmasında kullanılmıştır. Başlığında Darwinizm kavramı bulunan pek çok çalışma hem Batı'da hem de Tek Parti Döneminde Eski Yunan'a götürülerek tanımlanmaktadır. Bu bilginin tashihi için bu dönemi incelemek önem arz etmektedir. Bu bağlamda Eski Yunan'a yapılan atıfların ve göndermelerin gerçeği yansıtmadığı söylenebilir.

Yine aynı şekilde "İslam ve evrim" üzerinde son zamanlarda pek çok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalarda evrim mefhumunu tam olarak anlayamamış insanların izahlarının hem düşünce geleneği bağlamında eklektik hem de neşet etmelerinin sebebinin düşünce dünyalarında Tek Parti Döneminin etkisinin olduğunu göstermektir. Yani bugün Türkiye'de "İslam ve evrim" üzerine yapılan çalışmaların en önemli sebebinin pedagojik süreçlerin bu minvalde işlediğinden, kişilerin de bu fabrikanın çıktısı olmalarından mütevellittir. Çünkü iddia edildiği gibi islam düşünce geleneğinde bugün anlaşıldığı gibi bir evrim düşüncesi olmamıştır. Dönemin kaynaklarında bu minvalde bir kaynağa rastlanmamıştır. İlk kısımda Eski Yunan ve İslam düşünce geleneğinin bu çerçevede detaylı bir şekilde incelenmesinin sebebi budur. Darwinizm bağlamında Eski Yunan'a ve İslam düşünce geleneğine yapılan atıfların sebebi olarak; bu dönemin hâkim paradigması ile geçmişi okumak ve milli eğitim tedrisatlarının bu düşünce üzerine şekillenmiş olması gösterilebilir. Bu tür çalışmaları yapan insanlar eğitim süreçlerinde kendilerine öğretilen perspektifle geçmişi anlamlandırmaktadır.

Darwinizmin mahiyeti hakkında literatür taraması sırasında rastlanılan bir diğer konuya dikkat çekmek ve bu durumu tenkit etmek önem arz etmektedir. Literatürde sosyal Darwinist düşünürler olarak zikredilen kişilerin savaşları yüceltmesi ya da savaş olgusuna biyolojik meşruiyet kazandırmaları paradoksaldır. Çünkü savaşlarda mücadele eden insanlar toplumların güçlü, sağlıklı bireyleridir. Savaşlarda akıl hastaları, sakatlar, akli dengesi yerinde olmayanlar, yaşlılar yer almamaktadır. Bir savaş sürecinde bir toplumun en güçlü, en sağlıklı, insanları ya yaşamlarını yitirmekte ya da sakat kalmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle savaş sonucunda toplumun büyük kısmı hasta, yaşlı ve sakat bireylere dönüşmektedir. Bu nedenle de askeri savaşların anti-sosyal Darwinist bir olgu olarak nitelenmesi gerekmektedir. Son yüzyıldaki savaşların cephe savaşından şehirlere indiği gerçeğini ıskalamadan bu çıkarsama yine de yapılabilmektedir. Yani Einstein ve Freud arasında yapılan yazışmalarda "Niçin Savaş" sorusuna verilen "insanın doğası gereği" cevabı bu bağlamda doğru bir yaklaşım değildir. Burada verilecek cevabı ya da yaklaşımı, o dönem için

ulusların var olma savaşı ya da bugünkü anlamıyla "medeniyetler çatışması" olarak nitelemek daha doğru olacaktır. Buradaki kitlesel mücadelenin, toplumların doğasının bir neticesi olmaktan ziyade toplum mühendisliğinin bir sonucu olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı bu durumun en önemli örneklerindendir. Bu yüzden hayatın içerisinde var olduğu iddia edilen doğal seçilim/seleksiyon ya da Darwin'in kuzeni Galton'ın önerisi ve Hitler yöntemiyle öjenizm, sosyal Darwinizm'in savaşları meşrulaştırması bağlamında daha uygun cevaptır. Savaş mefhumuna sosyal Darwinistlerin biyolojik veya "bilimsel" meşruiyet üretmelerinin, dönemin popüler bilim söyleminin içinde kalma arzusunun bir neticesi olduğu söylenebilir. Ayrıca sosyal Darwinizmi, Darwin'in biyolojik evrim teorsinden farklı okumak da yanlıştır. Çünkü Darwin bütün eserlerinde teorisinin sosyal karşılıklarından da detaylı bir şekilde bahsetmektedir. Bu doğrultuda Darwinin de sosyal Darwinist olduğunu söylemek gerekmektedir.

Sosyal Darwinizm evrimci psikoloji, antropoloji, jeoloji, çatışma teorileri, öjenizm, *laissez faire* ekonomisi vb. hayatın ve akademinin farklı şubelerinde yaşama alanları bulmuştur. Özellikle 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın ilk yarısında psikologlar evrimci yaklaşıma ayrı bir önem atfetmiş ve bu paradigma üzerinden insanı, insan üzerinden de pedagojiyi inşa etmeye çalışmışlardır. Bu çerçevede böyle bir düşünce tarzıyla insan üretmek/inşa etmek, hayatın diğer unsurlarıyla arasındaki ilişkisine bakıldığında çokta sağlıklı bir durumda değildir. Çünkü hayatın savaş, insanın da savaşçı olarak tanımlanması, bugünkü sosyal güvenlik politikaları ile Darwinizmin yıkıcı etkisi azalmış gibi görünse de kriz dönemlerinde insanın olumsuz taraflarının ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. İslam düşünce geleneğindeki tabirle arazlar ile cevherler arasında insanın arazlarını sürekli ön plana çıkarmak insanı arazlı bir varlık yapmaktadır. Kriz dönemleri dışında, olağan zamanlarda ise insan, yarışçı bir varlık olarak varlığını devam ettirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda yeni bir paradigmanın inşası ve hatta yeni bir insan tanımının yapılması önemlidir. Çünkü son iki yüz yıldır biyolojiye indirgenerek tanımlanan insanın karnesi, değerler üretimi açısından pek de parlak değildir. İnsanın reddedilemeyecek, göz ardı edilemeyecek biyolojik bir gerçekliği mutlaka vardır. Ancak insan, bir özelliğine indirgenebilen bir varlık değildir. İnsan, biyolojik sınırlarının yanı sıra ve ötesinde irade sahibi, tercih edebilme kabiliyetine sahip, olumlu yanlarını fıtratında taşıyan da bir varlıktır. İnsana bütüncül bakmak, varlık âleminin de daha doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır.

Hayat bütüncül olarak ele alındığında, onun içinde yaşam mücadelesinin hiç olmadığını söylemek, tozpembe bir tablo çizmek akılcı ve gerçekçi olmayacaktır. Aynı zamanda hayatın tamamını da yaşam mücadelesi olarak açıklamak da indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. İnsanlık tarihine bakıldığında ne kadar yaşam mücadelesine dair delil varsa, en az o kadar da yardımlaşma, hoşgörü, diğerkâmlık vardır. Ayrıca farklı kitle yönetim ve eğitim araçlarıyla indirgeme sonucu tanımlanan insan modelini, bütün bir topluma uydurmaya icbar etmek, determinist ya da kaderci bir yaklaşımla mutlaklaştırmak, insanı ve aklını özgür kılmayacağı gibi bilim ile otoriter ve totaliter bir yaklaşımı meşrulaştırmak olacaktır. Özellikle bu düşünce sistemini psikolojiye, oradan da eğitim bilimi olarak pedagojiye sirayet ettirip, bir nesli tek bir paradigma ile yetiştirip, bu insanların

toplumsal alanda varoluşuna uygun hareket etmesini beklemek, değerler ve ahlâkîlik bağlamında büyük bir sosyolojik yıkıma sebebiyet verecektir. Hayatın savaş, kendisinin de savaşçı olduğuna inandırılan insan, bilimsel alandan evliliğe, iş hayatından aileye, çocuk yetiştirmekten eşya ile arasındaki ilişkiye varıncaya kadar yaşamın bütün alanlarını savaş meydanı, ötekini ise savaşılacak, mücadele edilecek düşman ve rakip olarak algılayacaktır. Bu bağlamda hayatı ve insanı bütüncül olarak ele almak, yeni nesillerin değerler eğitimi dâhilinde yetiştirilmesi açısından oldukça önemlidir.

Bilinen insanlık tarihi bağlamında en büyük insanlık dramlarının yaşandığı son yüz elli yıllık süreçte, biyolojiye indirgenerek tanımlanan bu insan modelinin ne doğaya ne de insanlığa fayda sağlamadığını, değer, etik ve ahlâk üretemediğini anlamak ve ifade etmek için yeterince felaket yaşanmıştır. Bu felaketlerin büyük çoğunluğunun, insanı özgürleştireceği düşünülen bilimin meşrulaştırıcı gücü ile olağanlaştırılması, sıradanlaştırılması sonucu meydana geldiği görülmektedir. Modern bilim, bu manada insana teknik imkânlar sunup, uzaya gidecek alt yapı oluşturmuşsa da kendi etik değerlerini üretme konusunda oldukça eksik kalmıştır.

Tanrı'nın sayısal dilini çözme iddiasıyla başlayan modern Batı düşüncesi, felsefenin reddedildiği, doğa bilimlerinin merkeze alındığı, Tanrı'nın dışlandığı dünyada insanın varlığını et, kemik, beynin kimyasal salgıları, temel içgüdüleri üzerinden evrimci paradigma ile tanımlandığı bir sürece evrilmiştir. Uzun bir dönem *laissez faire* üzerinden klasik liberalizmin bilimsel dayanağı olan Darwinizm, Birinci Dünya Savaşıyla beraber ırkçılığa, oradan da faşizme sirayet etmiştir. Öjenizm ile ideal insanı ve toplumu inşa etmeye çalışan faşist devlet yaklaşımları, doğal olarak sosyal Darwinizm, İkinci Dünya Savaşı sonrasında genel olarak itibarını kaybetmiştir. Refah devleti, sosyal adalet gibi kavramlarla en iyinin, uygunun hayatta kalması gerektiği, doğa durumunun ve kanunlarının güçlünün devamlılığı lehine olduğu sosyal Darwinist söylemlerin ciddi darbe aldığı görülmektedir. Ancak bu durum sosyal Darwinizmin ortadan kalktığının bir kanıtı değildir. Sosyal Darwinizm nasıl ki liberal söylemin bilimsel meşruiyeti olmaktan öjenizm ile faşist devletlerin dayanağına evrildiyse, bugün de özellikle psikoloji ve diğer sağlık politikaları ve prosedürleri üzerinden kendine yaşam alanı bulmaktadır. İnsan geninin bencil olduğunu söyleyen yaklaşımlardan nöro-psikolojiye, evrimsel psikolojiden sosyal antropolojiye kadar pekçok farklı formda sosyal Darwinizm varlığını devam ettirmektedir. Hatta bugün tartışılan nörolink ve yapay zekâ üzerine yapılan çalışmalar da sosyal Darwinizmin varlığını ve etki alanını kaybetmekten ziyade şekil değiştirerek, daha da etkili biçimde hayatın bütün alanlarına sirayet ettiğini göstermektedir. Özellikle insan geninin bencil olduğu iddiası, nörolink projesi ve yapay zekâ çalışmaları üzerinden biyolojiye indirgenen insan, zamanın ruhuna ve ihtiyaçlarına uygun biçimde şekillendirilmeye, ilkel bir hayvan gibi güdülenmeye çalışılmaktadır.

Kavramsal eleştiri yapmak bağlamında şunu da ifade etmek gerekir ki İkinci Dünya Savaşı sonunda Darwinizmi bilimsel alanda tutabilmek için faşist, öjenik uygulamalara sosyal Darwinizm denilerek, biyolojik Darwinizm aklanmaya çalışılmaktadır. Yani aslında sosyal Darwinizm,

biyolojik evrim teorisinin kötü bir yorumu veya suiistimali gibi gösterilmek istenmektedir. Ancak Darwin'in eserleri dikkatli ve tarafsız bir şekilde incelendiğinde Darwin'in sosyolog yanı, biyolog yanından daha ağır basmaktadır. Bu bağlamda sosyal Darwinizmin, biyolojik olanın kötü niyetli insanlar tarafından kullanılmasından ziyade, açıkça Darwin'in sosyal boyutunun genişletilmiş ve derinlemesine analiz edilmiş bir yanı olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Çünkü Darwin'in kendisinin de eserlerinde defalarca ifade ettiği gibi Spencer ve Malthus gibi insanlardan etkilenmekte, eserlerinde türler ve ırklar arasında yapmış olduğu hiyerarşik tanımlama, bu hiyerarşi üzerinden bir hayat mücadelesi ve doğal seçilim/seleksiyon fikri ortaya atması, insanı barbar ve medeni olarak sınıflandırması ve sürekli içtimai yaşamdan örnek vermesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Sosyal bilimci Spencer'ın biyolojiye ilgisinden kat ve kat fazla Darwin, sosyal bilimlere dair söylemlerde bulunduğu görülmektedir.

Liberalizmi savunan pek çok düşünür tarafından, münhasıran Spencer üzerinden bu ideolojiye bilimsel meşruiyet alanı oluşturan sosyal Darwinizm, Marx'ın çatışma teorisiyle komünizme, Kropotkin'in yaklaşımlarıyla da anarşizme temas etmiştir. Hitler ve öjenizm ile beraber de faşizmin bilimsel sığınağına dönüşmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal Darwinizm'in sosyal devlet ile içtimai hayattaki karşılığının ortadan kalktığı söylense de Edmond Demolis'in idealine yakın bir şekilde milli eğitim müfredatlarında öğretilen, pedagojik eğitim, sağlığın bir sektör olarak ulusal politikalar üzerindeki etkisi, genetiği değiştirilmiş ürünler (GDO) üzerinden toplumsal karşılığını sürdürmektedir. Ayrıca insan beynine yüklenen kimyasal ve iradeden yoksun anlam ile düşünürler üzerinden değil, düşünceler ve uygulamalar üzerinden varlığını devam ettirdiği görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan "Soğuk Savaş"la beraber, savaşın tali bir olgu olmasından hayatın asli unsuruna dönüşümü söz konusu olmuştur. İkinci Dünya Savaşı üzerine çalışan düşünce insanlarının lanetlediği, yadsıdığı tek sosyal Darwinist unsurun öjenizm ve doğal sonucu ırkçılık olduğu gözlemlenmektedir. Irkçılık ve öjenizm dışında diğer sosyal Darwinist unsurların varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Spencer'ın medeniyetin belli bir aşamaya gelip, savaşın ve mücadelenin insan hayatından dışlanacağına dair yaklaşımı gerçekleşmemekte, Le Bon'un savaşın hayatın bütün alanlarının asli unsuru olduğu iddiası varlığını devam ettirmektedir. Daha doğru bir şekilde ifade edilecek olursa, sosyal Darwinist bir formasyon ve pedagoji ile yetiştirilen nesiller kışkırtılmış savaşma ve mücadele etme güdülerini dizginlemeyi başaramamıştır.

Batı'da yaşanan bu süreçler doğal olarak tüm dünyada etkili olurken, Osmanlı devleti de bu süreçlerin dışında kalamamıştır. Bugün hala devam eden ileri-geri, ilerici-gerici kavgasının temelinin atıldığı Osmanlı'nın son döneminde aydınlar ilerlemeci tarih algısının cazibesine kapılmışlardır. Batı'da popüler olmaya başlayan ve ilmî alanı tahakkümü altına alan hem biyolojik hem de sosyal Darwinizm Osmanlı aydınlarının da dikkatini çekmiştir. Osmanlı aydınları genelde çeviri faaliyetleriyle ithal ettikleri bu fikirler üzerinden yeniden içtimai hayatın düzenlenmesini istemişlerdir. II. Abdülhamit döneminde sınırlı yaşam alanı bulan bu yaklaşım "Hürriyet"in, yani

II. Meşruiyetin ilanından sonra daha görünür olmaya başlamıştır. Hürriyetin ilanından sonraki yıllarda savaş veren toplum yeni bir devlet kurma sürecine girmiştir. Batı için Darwinizmin hâlihazırdaki kaosu bilimsel alana taşıdığı önermesi, aynı şekilde Tek Parti Dönemi için de kullanılabilir. Hayatı savaş üzerine kurgulu ve son on yılını sürekli savaş cephelerinde geçirmiş askeri bürokrasinin kurduğu bir devlette savaşı, mücadeleyi yücelten, insanı biyolojiye indirgeyen bir yaklaşımın hâkim olması da tesadüf değildir.

Tek Parti Döneminde devletin inşa edilme sürecinde elbette farklı yaklaşımlar da söz konusu olmuştur. Bu gerçeklik hiçbir zaman reddedilemez. Ancak dönemin etkili insanlarına, dergilerine, kurucu nitelikteki konferanslarına, milli eğitim müfredatına, ilgili kanun metinlerine ve bilimsel çalışmalarına bakıldığında Darwinizmin hem biyolojik hem de sosyal boyutuyla oldukça fazla etkili olduğunu söylemek gerekmektedir. Darwinizm bu dönemde hem doğrudan görünürlük sağlarken hem de "bilimsellik" üst başlığıyla kendine karşılık bulmuştur. Dönemin kaynakları tarandığında bu durum açıkça kendini göstermektedir.

Bugün yaşananları anlamlandırmak için geçmişte olup biteni iyi kavramak oldukça önemlidir. Gelecekte ne yaşanacağını öngörebilmek için de bugün yaşanılanların idrakinde olmak gerekmektedir. Bu bağlamda geleceğin inşası, geçmişi doğru bir şekilde anlamak ve bugünü de bu doğrultuda inşa etmekten geçmektedir. Geçmiş, bugün ve gelecek hayata bütüncül olarak bakıldığında mündemiçtir, içkindir. Birinde meydana gelmiş veya gelecek bir sapma hayatın bütününü etkileyecektir. O halde Tek Parti Dönemini bu minvalde değerlendirmek gerekmektedir. Devletin kuruluş kodlarını ihtiva eden bu süreç doğru anlaşılmadan bugünün anlaşılması ve geleceğin inşası oldukça zordur. Bu yüzden Tek Parti Döneminde yapılan insan, toplum, tarih, ahlâk, din, tanrı ve bilim tanımları bugün yaşanılan çıkmazların çözümlerini de içinde barındırmaktadır. Çünkü o dönemde yapılan ve bugüne sirayet eden anlamlandırmalar bugünün sorunlarının tespiti ve doğal olarak çözümünün bulunması bağlamında önemlidir. İnsanın kendi özü dâhil bütün kavramları yanlış, yönlendirilmiş olarak tanımlandığında doğruyu yaşama olanağı pek yoktur.

Heidigger'in dilin ve kavramların varlığın evi olduğu çıkarsaması hatırlanacak olursa Tek Parti Döneminde düşünsel bir göç yaşandığını söylemek oldukça önemlidir. Dönemin siyasiyilerinden bürokratlarına, edebiyatçılarından bilim adamlarına kadar pek çok önemli figür toplumsal alanda zihinsel bir göçe öncülük etmişlerdir. Varlığın evini rabbani kutsallıktan, beşeri kutsallığa taşımaya giriştikleri görülmektedir. Bu bağlamda dönemin doğal seleksiyoncu evrimci paradigması oldukça kullanışlı bir araç olarak görülmüştür. Özellikle Maarif Vekâleti (milli eğitim) ders kitapları ve yardımcı kaynaklara bakıldığında sistematik bir girişimin olduğu kendini göstermektedir. Talim ve Terbiye kurulundaki pek çok üst düzey üyenin de bu minvaldeki çalışmaları da yeniden inşa edilmek istenen toplumun temellerinin nerelerde atıldığına dair önemli birer karinedir. Tek Parti Döneminin düşünce dergilerinin de devlet elitlerinin çizgisini takip ettikleri görülmektedir. Dönemin dergilerinde sanattan edebiyata, hukuktan tarihe, ekonomiden

tıbba hayatın bütün alanlarında sosyal Darwinist dilin hâkimiyeti kendini açıkça göstermektedir. Pek çok cumhuriyet aydını İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle savaşı kutsayan dili terketmiş olsa da bazılarının sosyal Darwinist dilde ikamet etmeye çalıştıklarına şahit olunmaktadır. Sosyal Darwinizmin savaş ve mücadele dili 20. yüzyılın ikinci yarısında yumuşamış olsa da Batı'da olduğu gibi biyolojik ve sosyal Darwinizm ayrımı yapılıp biyolojik olana yaşam alanı tanınmaya devam etmiştir. Bu durum özellikle ders kitaplarında kendini oldukça fazla göstermiştir.

Bugün Türkiyede yaşanan pek çok meselenenin her anlamda temellerinin atıldığı Tek Parti Dönemi, yaşananların ötesinde ezber yaklaşımlarla anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Başlığında "Türk modernleşmesi" olan çalışmaların çoğu benzer ezberleri tekrar etmektedir. Nasıl ki bugün Batıda modernleşme Reform, Rönesans, Fransız ihtilali ve Aydınlanma olarak bir süreklilik olarak anlatılıyorsa, aynı şekilde Tek Parti Dönemi de bu sürecin bir parçası gibi anlatılmaktadır. Ancak Batı yaklaşık olarak 1850 ile 1950 yılları arasında Eric Hobsbawm'ın tabiriyle "katastrof çağı" yaşamıştır. Diğer bir ifadeyle bu süreç ikinci bir karanlık "orta çağ"dır. Tek Parti Dönemi aslında Batı'da Aydınlanma felsefesinin değil, "katastrof çağı"nın olduğu bir dönemde faaliyet göstermiş ve dönemin hâkim paradigmasından etkilenmiştir. Dolayısıyla bu zaman dilimi gerçek manasıyla anlaşılmak isteniyorsa, Batı'da göz ardı edilen ve unutulmak istenen dönemin iyi anlaşılması gerekmektedir. Aynı durum Tek Parti Dönemi için de geçerlidir. Aksi takdirde bugünün hâkim paradigması ile geçmişi yeniden anlamlandırmanın ötesine gidilemeyecektir.

Bu çalışmanın gelecekteki çalışmalara kaynaklık etmesi ve doğurganlık sağlayabilmesi için ilk önerisi, milli eğitim müfredatının gözden geçirilmesi ve insanın sadece bir özelliğine indirgenen yaklaşımlardan kaçınılmasıdır. İnsan biyolojik olarak et, kemik ve kandan müteşekkildir ancak insanı sadece biyoloji ve fizyoloji üzerinden anlamlandırmaya çalışmak doğru değildir. Bu bağlamda hayatı yarış, savaş, mücadele olarak tanımlayan etiği ve ahlâkı aşındıran söylemlerden kaçınılması önem arz etmektedir. İkinci öneri ise, taş, toprak ve kaya ile çepeçevre sarılı hayatı bu olgulara indirgemek de doğru değildir. İnsanlığın sözde en medeni halinin yaşandığı, teknik imkânların üst düzey seviyelere geldiği bir dönemde doğaya da bir meta olarak bakılması sonucu insan çok büyük doğal felaketlerle karşı karşıya kalmaktadır. Elbette taşın, kayanın ve toprağın ilmini öğrenmek elzemdir ancak bilimin araçsallaştırılması bir öğrenme süreci değil, aksine bilme merakını ideolojik saiklerle kullanmaktır. Üçüncü öneri olarak da tarih kitaplarının ilerlemeci tahakkümden kurtarılması oldukça önemlidir. Çünkü hayat ve tarih bir yanıyla ilerlerken bir yanıyla da döngüseldir. Birinin diğerine tercihinden ziyade sentezin ve uyumun gözetilmesi oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Abdullah Cevdet (1931), “Bize Lazım Olan Felsefe” **İçtihad**, (327), 5523-5524.

Abdullah Cevdet (1932), “Dr. Gustave Le Bon”, **İçtihad**, (337), 5643-5645.

Abdülfeyyaz Tevfik (1933), “Madde ile Kuvvetin Özü Birdir”, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 1(2), 171-172.

Ahmet Hamdi (2004), “Kapitalizm (Emperyalizm) ile Millet İktisat Rejimi ve Ferdiyetçilik ile Devletçiliğin Manaları”, **Kadro Seçmeler**, (Yayına Hazırlayan: Gökçe Fırat), İleri Yayınları, İstanbul 489-495.

Ahmet Nesimi (1933), “Fert ve Cemiyet”, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 1(4), 264-267.

Ahmed Nesimi (1935), “İnanç ve Us” **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 4(24), 403-407.

Ajdukiewicz, Kazimierz (1994), **Felsefeye Giriş Temel Kavramlar ve Kuramlar**, (Çev. Ahmet Cevizci), Gündoğan Yayınları, Ankara.

Akarsu, Bedia (1979), **Çağdaş Felsefe Akımları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Akçura, Yusuf (1932), “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair” **Birinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (576-607), Maarif Vekâleti, Ankara.

Aladağ, Hüseyin Hilmi (2016), “İnkılâpsever Bir Cumhuriyet Aydını: Hilmi Adnan Malik Bey (d.1900- ö.1972)”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 6(3),711-726.

Alıcı, Mustafa (2018), “İlahi Dinlerde Yaratılış Evrim Tartışmaları” **Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi**, 6(14), 59-89.

Alpyağın, Recep (2013), **Evrim ve Tasarım**, İz yayıncılık, İstanbul.

Akçetin, Nurhayat Çalışkan (2017), “İbn-i Haldun’un Tarih, Devlet Ve Toplum Anlayışının Günümüz Açısından Değerlendirilmesi”, **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz, (24), 353-375.

Alsan, Zeki Maksud, (6 Nisan 1935), “Çocuk Devri”, **Ulus Gazetesi**, 1-3.

Alsan, Zeki Maksud, (15 Nisan 1935), “Gençliğin Rolü”, **Ulus Gazetesi**, 1-3.

Andıç, Fuat vd. (2010), **İbni Haldun Hayatı ve Eserleri Üzerine Düşünceler**, Kadim Yayınları, Ankara.

Aristoteles (1996), **Metafizik**, (Çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul.

Aristoteles (2014), **Nikomakhos’a Etik**, (Çev. Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul.

Arsal, Sadri Maksudi (1932), “Tarihin Amilleri”, **Birinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (338-364), Maarif Vekâleti, Ankara.

Arıkan, Saffet (1937), “Maarif Vekili Saffet Arıkan’ın Nutku”, **İkinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (1-3), Devlet Basımevi, Ankara.

Arslan, Ahmet (2006), **İlk Çağ Felsefe Tarihi 2: Sofistlerden Platon’a**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Arslan, Ahmet (2009), **Felsefeye Giriş**, Adres Yayınları, Ankara.

Arslan, Ahmet (2014), **İbni Haldun**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Atasayan, Muine (1939), “200 Türk Kafası Üzerinde Alın, Dıvar, Kafa Kemiklerinin Neşvünemaları ile Kafa Karinesi Arasındaki Rabıtalar Hakkındaki Bir Not”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, No: 19, Eylül, 9-17.

Atasayan, Muine (1939), “Kafa Karinesiyle ve Kafa Deliği Karinesi Kafa Lokmaları Karineleri Kafa Lokmalarının Satıhları Arasındaki Kolerâsyonlara Dair Bir Not”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, No: 19, Eylül, 239-243.

Atasayan, Muine (1943), “Türk Saçları Üzerinde İlk Antropolojik Araştırma” **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 2(1), 29-33.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I (1997), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II (1997), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri III (1997), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Atatürk, Mustafa Kemal (2015), **Nutuk**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Atatürk’ün Okuduğu Kitaplar (2001), Cilt: 22, Anıtkabir Derneği Yayını, Ankara.

Aygen, Nermin (1943), Türklerin Kan Grupları ve Kan Gruplarının Antropolojik Karakterlerle İlgisi Üzerine Bir Araştırma”, **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 2(1), 17-27.

Bali, N. Rıfat (2008), “Tekin Alp”, **Modern Türkiye‟de Siyasi Düşünce Milliyetçilik**, *içinde* (896-900), Cilt: 4, İletişim Yayınları, İstanbul.

Barnett, Laryy D. (1964), “Anti-Miscegenation Laws”, **The Family Life Coordinator**, 13(4), 95-97.

Başdemir, Hasan Yücel (2003), “Thomas Aquinas’ta Tanrı Tasavvuru”, **Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2(3), 103-122.

Başgil, Ali Fuat (1937), “Türk Milliyetçiliği Doğuşu - Manası - Gayesi ve Vasıfları” **İkinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (983-995), Devlet Basımevi, Ankara.

Bayrakdar, Mehmet (1987), **İslam’da Evrimci Yaratılış Teorisi**, İnsan Yayınları, İstanbul.

Bayraktar, Mehmet (2012), “Câhız Ve Biyolojik Evrimciliğin Doğuşu”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 10(1), 117-126.

Bayramoğlu, Fuat (1939), “Millet, Milliyet ve Ümmet Kelimelerinin Mana Değiştirmeleri”, **Siyasi İlimler Mecmuası**, (101), 190-199.

Bayramoğlu, Fuat (1940a), “Milliyetçiliği Anlamak İçin VII”, **Siyasi İlimler Mecmuası**, Sayı: 111, 160-166.

Bayramoğlu, Fuat (1940b), “Tarih, Şef, Milli Birlik”, **Siyasi İlimler Mecmuası**, (112), 175-178.

Bayramoğlu, Fuat (1940c) “Hakiki Kuvvet”, **Siyasi İlimler Mecmuası**, (114), 285-289.

Beden Terbiyesi Kanunu (1938), https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc018/kanuntbmmc018/kanuntbmmc01803530.pdf (25.03.2021).

Bergson, Henri (1933), **Ahlak ve Dinin İki Kaynağı Birinci Kitap Ahlakın İki Kaynağı**, (Çev. Mehmet Emin), Devlet Matbaası, İstanbul.

Bergson, Henri (1933), **Creative Evolution**, (Translated by Arthur Mitchell), Random House, Inc, New York.

Berkes, Niyazi (2011), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Berliner, Jonathan (2008), “Jack London’s Socialist Social Darwinism”, **American Literary Realism**, 41(1), 52-78.

Bernhardi, Friedrich von (1914), **Germany and Next War**, (Translated by Allen H. Powles), Press of J.J. Little and Ives Co., New York.

Binal, Muhsin Adil (1947), **Biyoloji II**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Biyoloji II (1938), Devlet Basımevi, İstanbul.

Blackledge, Paul (2002), “Historical Materialism: from Social Evolution to Revolutionary Politics” Paul Blackledge ve Graeme Kirkpatrick (Ed.), **Historical Materialism and Social Evolution**, *içinde* (8-35), Palgrave Macmillan, New York.

Bodenheimer, F. Simon (1958), **The History of Biology: An Introduction**, Dawson and Sons Ltd, London.

Bowler, Peter J. (2003), **Evolution the History of an Idea**, University of California Press, Los Angeles.

Bozkurt, Veysel (2017), **Sosyoloji**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Brautigam, Jeffrey C. (1990), “Sorting Out Social Darwinism”, **History and Philosophy of the Life Sciences**, 12(1), 111-116.

Burroughs, John (1915), “Arrival of the Fit”, **The North American Review**, 201(711), 197-201.

Büchner, Louis (2012), **Madde ve Kuvvet**, (Çev. Baha Tevfik ve Ahmed Nebil) (Sadeleştirenler: Kemal Kahramanoğlu - Ali Utku), Çizgi Kitabevi, Konya.

Cambridge, International Dictionary of English (2003), **Cambridge University Press**, Cambridge.

Cemil Sena (1933a), “Mektep Kitabı ve Hayat Kitabı” **Varlık**, 1(4), 51.

Cemil Sena (1933b), “Fikir Kırıntıları”, **Varlık**, 1(10), 146.

Cemil Sena (1934a), “Fikir Kırıntıları”, **Varlık**, 1(20), 308.

Cemil Sena (1934b), “Fikir Kırıntıları”, **Varlık**, 2(25), 12.

Cemil Sena (1934c), “Fikir Kırıntıları”, **Varlık**, 2(27), 42.

Cemil Sena (1934d), “İffet ve Namus”, **Varlık**, 2(32), 116-117.

Cemil Sena (1935a), “Fikir Kırıntıları”, **Varlık**, 2(38), 222.

Cemil Sena (1935b), “Fikir Kırıntıları”, **Varlık**, 2(48), 376.

Cemil Sena Ongun (1938), “Ahlâksel Şüphecilik” **Varlık**, 6(130), 150-153.

Cemil Sena Ongun (1940a), “Modern Siyasetin Felsefi Prensipleri”, **Varlık**, 9(156), 307-309.

Cemil Sena Ongun (1940b), “Harbin Mahiyeti ve Felsefesi”, **Varlık**, 11(178), 219-221.

Cemil Sena Ongun (1941), “Bu Harpten Alınacak Dersler”, **Varlık**, 12(196), 73-77.

Cemil Sena Ongun (1942), “Demokrasi ve Ahlâk”, **Varlık**, 12(204), 266-269.

Cevdet Kudret Sol (1936), “Yaratmak”, **Varlık**, 3(60), 9.

Cevizci, Ahmet (2005), **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

Cevizci, Ahmet (2011), **Felsefeye Giriş**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Clark, Linda L., (1984), **Social Darwinism in France**, The University of Alabama Press, Alabama.

Collingwood, R. G. (2005), **Tarihin İlkeleri ve Tarih Felsefesi Üstüne Başka Yazılar**, (Çev. Ahmet Hamdi Aydoğan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Comte, Auguste (1964), “Pozitif Felsefe Dersleri” (Çev. Ümid Meriç), **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 2(19-20), 213-258.

Comte, Auguste (2009), **A General View of Positivism**, (Translated by J. H. Bridges), Cambridge University Press, New York.

Copernicus, Nicholas (1978), **On The Revolutions**, (Translation and Commentary by Edward Rosen), Published in Great Britain by The Macmillan Press Ltd, London.

Crook, David Paul (1994), **Darwinism, War and History: The debate over the biology of war from the "Origin of Species" to the First World War**, Cambridge University Press, New York.

Crook, David Paul (1999), "Historical Monkey Business: The Myth of a Darwinized British Imperial Discourse", **The Journal of the History**, 84(276), 633-657.

Crook, David Paul (2007), **Darwin's Coat-tails: Essays on Social Darwinism**, Peter Lang Publishing, New York.

Coşkun, Ahmet (2004), "Mesh", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 29, (303-304), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Chabal, Emile (2013), "The Rise of the Anglo-Saxon: French Perceptions of the Anglo-American World in the Long Twentieth Century", **French Politics, Culture And Society Journal**, 31(1), 24-46.

Çelebi, İlyas (2006), "Nazzâm", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 32, (466-469), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Çetin, Halis (2002), "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 58(2), 29-53.

Çetin, Halis (2003), "Çatışma Ve Diyalog Tartışmaları Arasında İki İnsan İki Medeniyet", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 3(1), 79-96.

Çınar, Naciye (1939), "Ankara Devrim İlkokulu Talebelerinden 433 Kız ve Erkek Çocuk Üzerinde Antropometrik Bir Tetkik ve Neticeleri", **Türk Antropoloji Mecmuası**, No: 19, Eylül, 67-77.

Darwin, Charles Robert (1897), **The Expresssion of the Emotions in Man and Animals**, D. Appleton and Company, New York.

Darwin, Charles Robert (1975), **İnsanın Türeyişi**, (Çev. Öner Ünalan), Onur Yayınları, Ankara.

Darwin, Charles Robert (1976), **Türlerin Kökeni**, (Çev. Öner Ünalan), Onur Yayınları, Ankara.

Darwin, Charles Robert (2008a), **The Life and Letters of Charles Darwin - Volume I**, Francis Darwin (Ed.), Dodo Press, Moscow.

Darwin, Charles Robert (2008b), **The Voyage Of The Beagle**, Dodo Press, Moscow.

Dawkins, Richard (2014), **Gen Bencildir**, (Çev. Tunç Tucay Bilgin), Kuzey Yayınları, İstanbul.

Dellenbach, Marguerite (1937), “Türklerin Antropolojik Tarihlerine Dair Vesikalar”, **İkinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (376-383), Devlet Basımevi, Ankara.

Demolins, Edmond (1899), **Anglo-Saxon Superiority: to what it is due**, (Translated by Louis Bert. Lavigne), The Musson Book Company, Toronto.

Demolins, Edmond (1906), “The Elementary School Teacher”, **The University of Chicago Press Journals**, 6(5), 227-240.

Demolins, Edmond (2016), **Anglo-Saksonların Üstünlüğünün Sebepleri Nelerdir**, (Çev. A. Fuad ve A. Naci), Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

Dennis, Rutledge M. (1995), “Social Darwinism, Scientific Racism, and the Metaphysics of Race”, **The Journal of Negro Education**, 64(3), 243-252.

Descartes, Rene (1946), **Ahlak Üzerine Mektuplar**, (Çev. Mehmet Karasan), Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Descartes, Rene (1984), **Metot Üzerine Konuşmalar**, (Çev. Afşar Timuçin ve Yüksel Timuçin), Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

Dewey, John (2016), “The Influence of Darwin on Philosophy”, **Diacronia**, Vol: 3, 1-6.

Dilemre, Sami Ali (1931), “Dil Birliği”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, No: 12, Eylül, 1-62.

Dilmen, İbrahim Necmi (1937), “Türk Tarih Tezinde Güneş Dil Teorisinin Yeri ve Değeri” **İkinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (3-4), Devlet Basımevi, Ankara.

Dilmen, İbrahim Necmi (1937), “İbrahim Necmi Dilmenin Nutku” **İkinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (85-98), Devlet Basımevi, Ankara.

Dr. Kaya (1931), “Yaşamak Hakkı”, **İçtihad**, (317), 5609-5610.

Dr. M. Mazhar (1932), “Teksiri Nüfusun Faideleri” **İçtihad**, (338), 5658-5659.

Dobzhansky, Theodosius (1959), **Evolution, Genetics and Man**, John Wiley and Sons INC, New York.

Doğan, Mehmet (2016), **Bilim ve Teknoloji Tarihi**, Anı Yayıncılık, Ankara.

Doğan, Atila (2005), “Son Dönem Osmanlı Düşüncesinde Yeni Etik Arayışları”, **2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Sakarya, 397-406.

Doğan, Atila (2012), **Osmanlı Aydınları Ve Sosyal Darwinizm**, Küre Yayınları, İstanbul.

Dosi, Giovanni ve Nelson, Richard R. (1994), “An introduction to evolutionary theories in economics”, **Journal of Evolutionary Economics**, 4, 153-172.

Durkheim, Emile (1995), **The Elementary Forms of Religious Life**, (Translated by Karen E. Fields), The Free Press, New York.

Durkheim, Emile (2013), **Toplum Bilimin Yöntem Kuralları ve Aile Toplumbiliminde Uygulanması**, Cem Yayınevi, İstanbul.

Ebubekir Hazim (1931), “Tabiat İlmi” **İçtihad**, (315), 5582-5583.

El-İsfahani, Rağıp (2010), **Müfredât**, (Çev. Abdullah Baki Güneş ve Mehmet Yolcu), Çıra Yayınları, İstanbul.

Erdem, Ufuk (2016), “Cumhuriyet Türkiyesi’nin İkinci Nüfus Sayımı”, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, 30(30), 38-55.

Eryılmaz, Ali (2011), “Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı” **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, 3(1), 49-66.

Ertit, Volkan (2020), “Sosyolojinin Kurucu Figürlerinde Din”, **Akademik Hassasiyetler**, 7(14), 1-35.

Eryücel, Ertuğrul (2017), “Öjenik Bağlamında Batı Ülkeleri'nde ve Türkiye'de Politika Yapımı Üzerine Karşılaştırmalı Analiz”, **International Conference On Eurasian Economies**, https://www.avekon.org/papers/1847.pdf (29.03.2021).

Esed, Muhammed (2002), **Kur’an Mesajı Meal-Tefsir**, İşaret Yayınları, İstanbul.

Evrenol, Hilmi Malik (1938), **Yaratıcı Küçük İnsan**, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara.

Fahrettin Kerim (1934), “Milli Nüfus Siyasetinde (Eugenique) Meselesinin Mahiyeti”, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 3(15), 206-212.

Fazıl Ahmet (1933), “Bedîi Terbiye”, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 1(2), 128-135.

Filiz, Şahin (1999), İslam Felsefesi'nde Tanrı Anlayışı Karşısında Bireyin Konumu Problemi, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 40(1), 223-241.

Fisher, Marilyn (2018), “The Moral Equivalent of War: William James's Minor Variation On Common Themes”, **William James Studies**, 14(1), 92-119.

Freud, Sigmund (1989), **Cinsel Yasaklar ve Normal Dışı Davranışlar**, (Çev. Muammer Sencer), Ara Yayıncılık, İstanbul.

Freud, Sigmund (1998), **Totem ve Tabu**, (Çev. Niyazi Berkes), Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık, İstanbul.

Freud, Sigmund (1999), **Dinin Kökenleri**, (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara.

Freud, Sigmund ve Einstain, Albert (2010), **Niçin Savaş: 20. Yüzyılın İki Büyük Düşünüründen Mektuplar**, (Çev. Mine Demirbaş), Alter Yayıncılık, Ankara.

Freud, Sigmund (2011a), **Kitle Psikolojisi**, (Çev. Kamuran Şipal), Cem Yayınevi, İstanbul.

Freud, Sigmund (2011b), **Bir Çocukluk Nevrozu Hikâyesi Kurt Adam Vakası**, (Çev. Dilman Muradoğlu), Say Yayınları, İstanbul.

Freud, Sigmund (2012a), **Narsisizm Üzerine ve Schreber Vakası**, (Çev. Banu Büyükkal ve Saffet Murat Tura), Metis Yayınları, İstanbul.

Freud, Sigmund (2012b), **Musa ve Tek Tanrılı Din**, (Çev. Oya Kasap), Say Yayınları, İstanbul.

Gafarov, Anar (2006) "Râgıb el-İsfahânî'de İnsan Tasavvuru", **M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi** 30(1), 187-214.

Galip Ata (1931), **Darwin**, Devlet Matbaası, İstanbul.

Galtung, Johan (1971), " Structural Theory of Imperialism", **Journal of Peace Research**, 8(2), 81-117.

Geary, Dick (2000), **Hitler and Nazism**, Routledge, New York.

Gencer, Sedat (2011), **1930-1938 Döneminde Türk İnkılâbı'nı Teorileştirme Ve Yorumlama Denemeleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Giddens, Anthony (2012), **Sosyoloji**, (Çev. Hüseyin Özel vd.), Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Göçkül, Nebile (1939), "Ankara İsmet Paşa İlkokulu Talebelerinden 442 Kız ve Erkek Türk Çocuğu Üzerinde Antropometrik Araştırmalar ve Neticeleri", **Türk Antropoloji Mecmuası,** No: 19, Eylül, 36-46.

Gökay, Fahrettin Kerim (1940), "Irk Hıfzısıhhasında Irsiyetin Rolü ve Nesli Tereddiden Koruma Çareleri", **CHP Konferanslar Serisi Kitap 12**, *içinde* (11-15), Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.

Gökberk, Macit (2010), **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Göker, Ali Muzaffer (1937), "Tarih Kurumunun İlmî ve İdari Faaliyeti", İkinci Türk Tarih Kongresi, içinde (15-20), Devlet Basımevi, Ankara.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1975), **Yunus Emre Hayatı Sanatı Şiirleri**, Varlık Yayınevi, İstanbul.

Görgün, Tahsin (2000), "İbn Haldûn" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 19, (543-555), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Göze, Ayferi (2005), **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Basım Dağıtım, İstanbul.

Guyau, J. M. (1931), "İstikbalin Din Yokluğu" (Çev. Abdullah Cevdet), **İçtihad**, (313), 5555-5556.

Guyau, J. M. (1932), "İptidai Kavimlerde Dinlerin Doğuşu" (Çev. Abdullah Cevdet), **İçtihad**, (339), 5659-5661.

Guyau, J. M. (1929), "Bir Ahlakın İcmali" (Çev. Abdullah Cevdet), **İçtihad**, (269), 5136-5137.

Günaltay, Şemşettin (1939), **Tarih I**, Maarif Matbaası, İstanbul.

Gündüz, Mustafa (2008), **İçtihadın İçtihadı**, Lotus Yayınevi, Ankara.

Günör, Recep Batu (2016), "Bernard Mandeville'in Arıların Masalı Adlı Eseri Hakkında Bir İnceleme", **İdil Sanat ve Dil Dergisi**, 5(22), 521-536.

Habibullayev, İlham (2001), **Hüseyinzade Ali Bey (Turan) Hayatı ve Fikirleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Haeckel, Ernst (1936), **Kâinatın Muammaları**, (Çev. Ali Haydar Daner), Devlet Basımevi, İstanbul.

Haeckel, Ernst, (2014), **Vahdet-i Mevcut**, (Çev. Baha Tevfik ve Ahmed Nebil), (Sadeleştirenler: Remzi Demir, Bilal Yurtoğlu ve Ali Utku), Çizgi Kitabevi, Konya.

Halil Nimetullah Bey (1932), "Ferdi Varlık, İçtimai Varlık" **Birinci Türk Tarih Kongresi**, Maarif Vekâleti, Ankara.

Halliday, R.J. (1971), "Social Darwinism: A Definition", **Victorian Studies**, 14(4), 389-405.

Hançerlioğlu, Orhan (1980), **Felsefe Ansiklopedisi-4**, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Hançerlioğlu, Orhan (1995), **Düşünce Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Hanioğlu, M. Şükrü (1981), **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, Üçdal Neşriyat, İstanbul.

Hanioğlu, M. Şükrü (1985), **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Hanioğlu, M. Şükrü (2011), **Atatürk An Intellectual Biography**, Princeton University Press, New Jersey.

Hamîdullah, Muhammed (2000), "Dîneveri, Ebû Hanîfe" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 9, (356-358), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Hamilton, F. Hamilton ve Herwig, Holger H. (2003), **The Origins of World War I**, Cambridge University Press, Cambridge.

Haşim Nezihi (1934), "Yeni Adam", **Varlık**, 2(35), 168.

Hawkins, Mike (1997), **Social Darwinism in European and American Thought 1860-1945**, Cambridge University Press, Cambridge.

Hazard, Paul (1999), **Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme**, (Çev. Erol Güngör), Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Hecht, Jennifer Michael (2000), "Vacher de Lapouge and the Rise of Nazi Science", **Journal of the History of Ideas**, 61(2), 285-304.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1976), **Bütün Yapıtları Seçmeler 1**, (Çev. Hüseyin Demirhan), Onur Yayınları, Ankara.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (2006) **Tarih Felsefesi**, (Çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul.

Heidegger, Martin (2013), **Hümanizm Üzerine**, (Çev. Yusuf Örnek), Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.

Hellman, Hal (2003), **Büyük Çekişmeler**, (Çev: Füsun Baytok), TÜBİTAK Yayınları, İstanbul.

Henig, Ruth (2002), **The Origins of the First World War**, Routledge, London.

Herwig, Holger H. (2003) "Germany", Richard F. Hamilton ve Holger H. Herwig (Ed.), **The Origins of World War I**, Cambridge University Press, Cambridge.

Heywood, Andrew (2013), **Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş** (Çev. Ş. Akın, A.K. Bayram vd.), Adres Yayınları, Ankara.

Hitler, Adolf (1970), **Tek Kurtuluş Yolu**, (Çev. C. İlhami Kaya), Eskin Matbaası, İstanbul.

Hitler, Adolf (2000), **Mein Kampf**, (Translator: Unknown NSDAP member), Ostara Publications.

Hitler, Adolf (2002), **Siyasi Vasiyetim**, (Çev. Kâmil Turan), Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.

Hitler, Adolf (2007), **Kavgam**, (Çev. Hasan Gül), Acun Yayıncılık, İstanbul.

Hobbes, Thomas (2007), **Leviathan**, (Çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hobsbawn, Eric (1995), **Age Of Extremes The Short Twentieth Century 1914-1991**, Abacus Book, London.

Hobsbawm, Eric (1999), **İmparatorluk Çağı**, (Çev. Vedat Aslan), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Hobsbawm, Eric (2003), **Sermaye Çağı**, (Çev. Bahadır Sina Şener), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Hodgson, M. Geoffrey (1998) 'Evolutionary Economics', J.B. Davis, W. Hands and U. Mäki (Ed.) **The Handbook of Economic Methodology**, *içinde* (160-167), Cheltenham: Elgar.

Hodgson, M. Geoffrey (2004), "Social Darwinism in Anglophone Academic Journals: A Contribution to the History of the Term", **Journal of Historical Sociology**, 17(4), December, 428-463.

Hofstadter, Richard (1955), **Social Darwinism in American Thought**, The Beacon Press, Boston.

Hofstadter, Richard (1962), "Darwinism and Western Thought", **Darwin, Marx, Vagner, A Symposium**, (Ed. Henry L. Paine), Ohio State University Press, Ohio, 47-70.

Irmak, Sadi (1937), "Türk Irkının Biyolojisine Dair Araştırmalar Kan Grupları ve Parmak İzleri", **İkinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (841-845), Devlet Basımevi, Ankara.

Irmak, Sadi (1939), "Nietzsche ve Fevkalbeşere Dair" ", **CHP Konferanslar Serisi Kitap 2**, *içinde* (79-85), Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.

Irmak, Sadi (1940a), "Suç İşlemenin Amillerine Dair", **CHP Konferanslar Serisi Kitap 13**, *içinde* (49-63), Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.

Irmak, Sadi (1940b), "Milletlerin Tereddi ve Istıfası", **CHP Konferanslar Serisi Kitap 12**, *içinde* (19-35), Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.

Işıklar, İbrahim (1949), "Türk Çocuklarının Bülûğ Yaşı Üzerinde Araştırmalar" **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 7(4), 515-524.

İbn-i Haldûn (1990), **Mukaddime**, (Çev. Zakir Kadiri Ugan), Cilt 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

İbn-i Haldûn (2004a), **Mukaddime**, (Çev. Halil Kendir), Cilt 1, Yeni Şafak Abone, Dağıtım ve Promosyonu Departmanı, İstanbul.

İbn-i Haldûn (2004b), **Mukaddime**, (Çev. Halil Kendir), Cilt 2, Yeni Şafak Abone, Dağıtım ve Promosyonu Departmanı, İstanbul.

İbn Tufeyl ve İbn Sina (2004), **Hay bin Yakzan**, (Çev. M. Şerefeddin Yaltkaya ve Babanzade Reşid), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

İsmet Paşa (1933), "İlerleme ve Yükselme Yolu", **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 2(9), 161.

İsmet Paşa (1934), "Yeni Halkevlerini Açma Nutku", **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, Sayı: 3(13), 1-4.

İmam Gazâli (2019), **Kimyâ-i Saadet**, Bedir Yayınevi, İstanbul.

İnan, Afet (1937), "Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti", **İkinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (8-15), Devlet Basımevi, Ankara.

İnan, Afet (1947), **Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

İnan, Afet (2010): **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, (Sadeleştirerek Yayına Hazırlayanlar: Ali Sevim, Azmi Süslü ve M. Akif Tural), Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi, Koza Basım, Ankara.

James, William (1982), **Essays in Religion and Morality**, Harvard University Press, Cambridge.

Jaspers, Karl (1971), **Felsefeye Giriş**, (Çev. Mehmet Akalın), Dergâh Yayınları, İstanbul.

Jones, Alun and Anservitz, Robert, M. (1975), "Saint-Simon and Saint-Simonism: A Weberian View", **American Journal of Sociology**, 80(5), 1095-1123.

Jones, Greta (1980), **Social Darwinism and English Thought**, Humanities Press, Atlantik Highlands, New Jersey.

Kadro (1932a), "Kadro" (1), Ocak, 3-5.

Kadro (1932b), "Kadro" (3), Mart, 3-4.

Kadro (2004), **Kadro Seçmeler**, (Yayına Hazırlayan: Gökçe Fırat), İleri Yayınları, İstanbul, 343-344.

Kâhya, Esin (2000), "İbnü'n-Nefis" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 21, (173-176), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kalaycıoğulları, İnan ve Akgündüz, Batuhan (2019), "Osmanlılardan Erken Cumhuriyet Dönemine Öjenizme Dair İlk Metinler", **ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10(Özel), 87-95.

Kansu, Şevket Aziz (1930), "Alelumun Prognatisma ve Türk Kafalarının Prognatisması" **Türk Antropoloji Mecmuası**, (9), Mart, 5-14.

Kansu, Şevket Aziz (1930), "Türk Kadın ve Erkeğinin Mukayeseli Sefalometrisi Hakkında Muhtıra" **Türk Antropoloji Mecmuası**, (9), Mart, 44-49.

Kansu, Şevket Aziz (1931), "Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri" **Türk Antropoloji Mecmuası**, (12), Eylül, 97-107.

Kansu, Şevket Aziz (1932), "Türklerin Antropolojisi", **Birinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (270-278) Maarif Vekâleti, Ankara.

Kansu, Şevket Aziz (1932), "Türk Irkı ve Türk Dili: Antropologi ve Lisaniyat" **Türk Antropoloji Mecmuası**, (13-14), Mart-Eylül, 5-8.

Kansu, Şevket Aziz (1935), "Türk İskeletinin Antropolojik Tetkikine Yardım I: Kürek Kemiği" **Türk Antropoloji Mecmuası**, (17), Mart, 3-15.

Kansu, Şevket Aziz (1939), "Anadolu'nun Irk Tarihi Üzerine Antropolojik Yeni Bir Tetkik" **Türk Antropoloji Mecmuası**, (19), Eylül, 1-5.

Kansu, Şevket Aziz (1939), "Kız ve Erkek Türk Çocukları Üzerinde Antropometrik Araştırmalar", **Belleten**, 3(9), 69-79.

Kansu, Şevket Aziz (1963), "Eugène Pittard", **Belleten**, XXVII(105), 105-108.

Karabekir, Kazım (1960), **İstiklâl Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2007), **Yaban**, Ayraç Yayınevi, Ankara.

Kavşut, M. Sait (2012), "Kur'ân'da İnsanın Yaratılış Aşamaları Te'vîlat Ekseninde Bir Değerlendirme", **Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, (7), 289-301.

Kaya, M. Cüneyt (2016), "Mehmet Emin Erişirgil, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* Ek-1, (416-417), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kelly, Alfred (1981), **The Descent of Darwin, The Popularization of Darwinism in Germany 1860-1914)**, The University of North Caroline Press, North Caroline.

Kılıç, Cevdet (2010), "İbn Miskeveyh'te El-Hikmetü's-Sâriye Kavramı Bağlamında Varlığın Tekâmül Süreci" **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 15(2), 11-25.

Kınay, Melih (1939), “Ankara Gedikli Ortaokulu Talebelerinden 200 Erkek Çocuk Üzerinde Antropometrik Bir Tetkik ve Neticeleri”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, (19), Eylül, 176-186.

Kindî (2014), “Oluş ve Bozuluşun Etkin Sebebi Üzerine”, **Felsefî Risâleler**, (Çev. ve Edit. Mahmut Kaya), *içinde* (208-227), Klasik Yayınları, İstanbul.

Kinross, Lord (2007), **Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu**, (Çev, Necdet Sander), Altın Kitaplar, İstanbul.

Kitabı Mukaddes Şirketi (2006), **Kitabı Mukaddes - Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil)**, Kitabı Mukaddes Şirketi Yayınları, İstanbul.

Kocatürk, Utku (1999), **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Semih Ofset, Ankara.

Koslowski, Peter (2001), **Principles of Ethical Economy**, Kluwer Academic Publishers, Massachusetts.

Koschorke, Albrecht (2016), **Hitler'in Kavgam'ı Üzerine Bir Analiz Nasyonal Sosyalizmin Poetikası**, (Çev. Ayşe Kurultay), İletişim Yayınları, İstanbul.

Köprülü, Fuat (1937), “Ortazaman Türk Hukukî Müesseseleri”, **İkinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (383-418), Devlet Basımevi, Ankara.

Kropotkin, Peter (2001), **Evrimin Bir Faktörü Karşılıklı Dayanışma**, (Çev. Deniz Güneri ve Işık Ergüden), Kaos Yayınları, İstanbul.

Kuçuradi, İoanna (1967), **Nietzsche ve İnsan**, Yankı Yayınları, İstanbul.

Kuçuradi, İoanna (2006), **Etik**, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.

Kuhn, Thomas S. (1991), **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, (Çev. Nilüfer Kuyaş), Alan Yayıncılık, İstanbul.

Kutluer, İlhan (1999), “İbn Tufeyl” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 20, (418-425), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kutluer, İlhan (2007), “Pozitivizm” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 34, (335-339), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Küçükali, Adnan (2019), “Klasik İktisadi Düşünce İle Evrim Teorisinin Entelektüel Beraberliği”, **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, 8(20), 43-58.

Küçükalp, Kasım ve Cevizci, Ahmet (2010), **Batı Düşüncesi Felsefi Temeller**, İSAM Yayınları, İstanbul.

Lamarck, Jean-Baptiste (1963), **Zoological Philosophy**, (Translated by Hugh Elliot), Hafner Publishing Company, Newyork and London.

Lange, Friedrich Albert (1998a**), Materyalizmin Tarihi Ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi**, (Çev. Ahmet Arslan), Cilt: 1, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Lange, Friedrich Albert (1998b**), Materyalizmin Tarihi Ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi**, (Çev. Ahmet Arslan), Cilt: 2, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Le Bon, Gustave (1931a), "Nüfus Fazlalığı ve Harp", (Çev. Abdullah Cevdet), **İçtihad**, (312), 5543-5547.

Le Bon, Gustave (1931b), "Ameli Ruhiyyat" (Çev. Abdullah Cevdet), **İçtihad**, (315), 5611-5614.

Le Bon, Gustave (1997), **Kitleler Psikolojisi**, (Çev. Yunus Ender), Hayat Yayınları, İstanbul.

Le Bon, Gustave (2001), **The Psychology Of Socialism**, Batoche Books, Kitchener, Ontario.

Leibniz, Gottfried Wilhelm (1989), **Philosophical Essays**, (Translated by Roger Ariew and Daniel Garber), Hackett Publishing Company, Indianapolis and Cambridge.

Locke, John (2000), **İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme**, (Çev. Meral Delikara Topçu), Öteki Yayınevi, Ankara.

London, Jack (1972), **Martin Eden**, (Mete Ergin), Varlık Yayınevi, İstanbul.

London, Jack (1982), **Âdem'den Önce**, (Çev. Anjel Server), Oda Yayınları, İstanbul.

London, Jack (1973), **Beyaz Diş**, (Çev. Sönmez Ozanoğlu), Cem Yayınevi, İstanbul.

London, Jack (2020), **Vahşetin Çağrısı**, (Çev. Levent Cinemre), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Lovejoy, Arthur (2001), **The Great Chain of Being**, Harward University Press, Cambridge.

Lyon, Peyton V. (1961), "Saint-Simon and the Origins of Scientism and Historicism", **The Canadian Journal of Economics and Political Science**, 27(1), 55-63.

M. Ferit (1930), "Hayvan Fikri Yedi" **İçtihad**, (327), 5313.

Machiavelli, Niccolo (1994), **Prens**, (Çev. Nazım Güvenç), Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Mahmut Sadi (1934), "Türk Milletinde Irsî Hamule", **Mülkiye İçtimai İlimler Mecmuası**, (43), 6-8.

Maksudyan, Nazan (2016), **Türklüğü Ölçmek Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliğinin Irkçı Çehresi 1925-1939**, Metis Yayınları, İstanbul.

Malthus, Thomas Robert (1966), **An Esssay on The Principle of Population**, Palgrave Macmillan, New York.

Mardin, Şerif (2010), **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Mango, Andrew (2000), **Atatürk**, (Çev. Füsun Doruker), Sabah Kitapları, İstanbul.

Marshall, Alfred (2013), **Principles of Economics**, Eighth Edition, Palgrave Macmillan, New York.

Marshall, Henry Rutgers (1916), **War and The Ideal of Peace**, Duffield and Co. New York.

Mayr, Ernst (2000), **The Growth of Biological Thought**, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.

Mazrui, Ali A. (1968), From Social Darwinism to Current Theories of Modernization: A Tradition of Analysis, **World Politics**, 21(1), 69-83.

McNeill, William H. (2001), **Dünya Tarihi**, (Çev. Alâeddin Şenel), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Mehmet Saffet (1933a), "Devlet ve Vatandaş", **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 1(3), 181-184.

Mehmet Saffet (1933b), "Yükseliş Mücadelemizde Edebiyatımız" **Varlık**, (2), 17-18.

Mehmet Saffet (1933c), "Menfî Propagandalar ve Gençlik", **Varlık**, (4), 49.

Meriç, Cemil (1967), **Sait Simon**, Çan Yayınları, İstanbul.

Mumcu, Uğur (1993), **Kazım Karabekir Anlatıyor**, Tekin Yayınevi, İstanbul.

Nafi Atuf (1933), "Terbiye Anlayışında İlerleyiş", **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 1(2), 126-127.

Narol, Süleyman (2018), "İnsan Kelimesinin Kur'an'daki Kullanımları Bağlamında Meallere Eleştirel Bir Yaklaşım", **Bilimname**, 2020(35), 477-504

Nasr, Seyyid Hüseyin (1994), "What Is Islamic Science" **Journal of Islamic Research**, 7(1), Winter 1993-1994, 1-12.

Nazım İzzet (1933), "Hak, Adalet, Kanun", **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 2(7), 21-24.

Nietzsche, Friedrich (1984), **Böyle Buyurdu Zerdüşt**, (Çev. A. Turan Oflazoğlu), Cem Yayınevi, İstanbul.

Nietzsche, Friedrich (1985), **Thus Spoke Zarathustra**, (Translated By Walter Kaufmann), Penguin Books, New York.

Nietzsche, Friedrich (1997), **Ecce Homo**, (Çev. Can Alkor), Say Yayınları, İstanbul.

Nietzsche, Friedrich (2002), **Beyond Good and Evil**, (Translated By Judith Norman), Cambridge University Press, New York.

Nietzsche, Friedrich (2003), **Şen Bilim**, (Çev. Levent Özşar), Asa Kitabevi, Bursa.

Nietzsche, Friedrich (2005), **Zerdüşt Böyle Dedi**, (Çev. Sadi Irmak), İkbal Kitabevi, İstanbul.

Nietzsche, Friedrich (2006), **Thus Spoke Zarathustra**, (Translated By Adrian Del Caro), Cambridge University Press, New York.

Nietzsche, Friedrich (2008), **Deccal**, (Çev. Oruç Oruoba), İthaki Yayınları, İstanbul.

Nietzsche, Friedrich (2010a), **Güç İstenci**, (Çev. Nilüfer Epçeli), Say Yayınları, İstanbul.

Nietzsche, Friedrich (2010b), **Putların Alacakaranlığı Ya Da Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır**, (Çev. Mustafa Tüzel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Nordenskiöld, Erik (1936), **The History of Biology**, (Çev. Leonard Bucknall Eyre), Tudor Publishing Co., New York.

Nöymark, F. (1935), "Nüfus Sayımlarının Önemi", **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 6(32), 96-98.

Nusret Kemal (1933), "Halk Terbiyesi, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 2(7), 16-20.

Oğuzoğlu, Hüseyin Cahit (1939) "Medeni Hukukda Nesebin Ehemmiyeti", **CHP Konferanslar Serisi Kitap 8**, *içinde* (63-86), Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.

Onur, Nureddin (1937), "Kan Grupları Bakımından Türk Irkının Menşei Hakkında Bir Etüd", **İkinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (845-851), Devlet Basımevi, Ankara.

Osman Halit (1934), "Seciyeler İlmi: Karakteroloji", **Varlık**, (12), 179-180.

Ortamektep İçin Tarih I (1933), Devlet Matbaası, İstanbul.

Ortamektep İçin Tarih II (1934), Devlet Matbaası, İstanbul.

Ortaokul İçin Tarih I (1939), Maarif Matbaası, İstanbul.

Oxford, English Dictionary (2000), **Oxford University Press**, New York.

Öztürk, Yaşar Nuri (2001), "Kur'an'da İnsan Kavramı", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 0(3), 1-15.

Pearson, Keith Ansell (1997), **Viroid Life: Perspectives on Nietzsche and the Transhuman Condition**, Routledge, New York.

Peryy, Marwin vd. (2009), **Western Civilization Ideas, Politics, and Society**, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, New York.

Picon, Antoine (2003), "Utopian Socialism, Social Science, And The Reconstruction Of Society", In Cambridge History of Science, Vol: 7, **The Modern Social Sciences**, ed. Th.M. Porter, D. Ross, 1-24, Cambridge University Press, Cambridge.

Pittard, Eugène (1937), Eugène Pittard'ın ecnebi âlimler adına söylediği nutkun Türkçe tecrümesi", **İkinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (4-8), Devlet Basımevi, Ankara.

Platon (1998), **Sokrates'in Savunması**, (Çev. Niyazi Berkes), Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul.

Platon (2010), **Devlet**, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Rahman, Fazlur (1981), **Avicenna's Psychology**, Hyperion Press, New York.

Rauh, F. (1937), **Ahlak Tecrübesi**, (Çev. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu), Devlet Basımevi, İstanbul.

Rescher, Nicolas (1991), **G.W. Leibniz's Monadology**, University of Pittsburgh Press, Pennsylvania.

Reşat Şemsettin (1933), "Yeni ve Eski Mektep Arasındaki Temelden Farklar" **Varlık**, (3), 35-36.

Rıza Nur (1968), **Hayat ve Hatıratım**, Altındağ Yayınevi, İstanbul.

Richards, Robert J. (1999) "Darwin's romantic biology: The foundation of his evolutionary ethics" (Edit. J. Maienschein & M. Ruse), **Biology and the Foundation of Ethics**, Cambridge University Press, New York, 113-153.

Ritzer, George (2011), **Sociological Theory**, Published by McGraw-Hill, a business unit of The McGraw-Hill Companies, Inc., New York.

Ronan, A. Colin (2005), **Bilim Tarihi**, (Çev. Ekmeleddin İhsanoğlu, Feza Günergun), TÜBİTAK Yayınları, Ankara.

Roosevelt, Theodore (1902), **The Strenuous Life**, The Century Co., New York.

Rousseau, Jean Jacques (1979), **Emile or On Education**, (Translation by Allan Bloom), Basic Books, New York.

Russel, Bertrand (1990), **Din ile Bilim**, (Çev. Akşit Göktürk), Beşinci Basım, Say Yayınları, İstanbul.

Russel, Bertrand (1972), **Batı Felsefesi Tarihi -III**, (Çev. Muammer Sencer), Bilgi Yayınevi, Ankara.

Sabri Gültekin (1933), "Melez Terbiye", **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 2(7), 60-62.

Sarton, George (1931) **Introduction to the History of Science**, Published for the Carnegie Institution of Washington by The Williams and Wilkins Company, Washington.

Sánchez-Gómez, Luis A. (2013), "Human Zoos or Ethnic Shows? Essence and Contingency in Living Ethnological Exhibitons", **Culture and History Digital Journal**, 2(2), 1-25.

Serrican, Ece (2015), "Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji kuramındaki arketip kavramının edebiyata yansıması", **International Journal of Social Sciences and Education Research**, 1(4), 1205-1215.

Sezgin, Fuat (2008), **İslam'da Bilim ve Teknik**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul.

Smith, Adam (2016), **Milletlerin Zenginliği**, (Çev. Haldun Derin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Sinanoğlu, Abdulhamit (2002), "İslam'ın İlk Siyasallaştırılma Sürecinde "Kader" İnancı", **A.Ü.İ.F.D.**, XLIII(2), 249-276

Spencer, Herbert (1964), **Man Versus the State**, the Caxton Printers Ltd. Caldwell, Idaho.

Spencer, Herbert (2004), **Man Versus the State With Six Essays on Government, Society and Freedom**, Liberty Fund, Inc..

Spencer, Herbert (2009), **First Principles**, Cambridge University Press, New York.

Spinoza, Baruch (2008), **Tanribilimsel Politik İnceleme**, (Çev. Betül Ertuğrul), Biblos Yayınevi, İstanbul.

Spinoza, Baruch (2012), **Ethica** (Çev. Çiğdem Dürüşken), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.

Sohoni, Deenesh (2007), “Unsuitable Suitors: Anti-Miscegenation Laws, Naturalization Laws, and the Construction of Asian Identities”, **Law & Society Review**, 41(3), 587-618.

Sorokin, Pitirim A. (1928), **Contemporary Sociological Theories**, Harper and Brothers Publishers, New York.

Sümer, Gültekin (2008), “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi**, 5(19), 119-144.

Stefoff, Rebecca (2002), **Jack London An American Original**, Oxford University Press, New York.

Suphi Nuri (1933), “Cumhuriyetin İkinci On Yılı”, **Varlık**, (9), 134-135.

Şenel, Alâeddin (1995), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Şengör, M. A. Celal (2004), **Yaşamın Evrimi Fikrinin Darwin Döneminin Sonuna Kadarki Kısa Tarihi**, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Şentürk, Recep (2006), “Medeniyetler Sosyolojisi: İbn-i Haldun’un Umran Kuramı Açısından Medeniyetler Arası İlişkilerin Geleceği”, **Sempozyumlar Dizisi Geçmişten Geleceğe İbni Haldun: Vefatının 600. Yılında İbn-i Haldun’u Yeniden Okumak**, İSAM, İstanbul, 265-276.

Şeşen, Ramazan (2000), “Câhiz”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 7, (20-24), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Şevket Aziz (1934), “Biyososyoloji”, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 3(16), 253-262.

Şevket Aziz Kansu (1936a), “Anadolu’yu Kucaklayan Genç” **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 7(41), 337-338.

Şevket Aziz Kansu (1936b), “İnsan Beyninin Kaynakları ve Tekâmülü” **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 8(44), 111-118.

Şevket Aziz Kansu (1939), “Öjenik Problemleri” **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 12(72), 480-488.

Şevket Süreyya (1932a), “Bir ruh fantezisi yahut Yerli Peygamber” **Kadro**, (1), Ocak, 30-36.

Şevket Süreyya (1932b), “İnkilâp Heyecanı (Antuziasm)” **Kadro**, (2), Şubat, 5-8.

Şevket Süreyya (1932c), “Tabiata Tehakküm”, **Kadro**, (3), Mart, 19-24.

Şevket Süreyya (1932d), “Halk Evleri”, **Kadro**, (3), Mart, 35-37.

Şevket Süreyya (1932e), “Gençnesil meselesi”, **Kadro**, (4), Nisan, 5-9.

Şevket Süreyya (1932f), “Çok nüfuslu Anadolu”, **Kadro**, (5), Mayıs, 31-36.

Şevket Süreyya (1932g), “Europacentrisme’in Tasfiyesi”, **Kadro**, (6), Haziran, 5-10.

Şevket Süreyya (2004a), “Millî Kurtuluş Hareketleri Hakkında Bizim Tezimiz”, **Kadro Seçmeler**, (Yayına Hazırlayan: Gökçe Fırat), İleri Yayınları, İstanbul. 334-340.

Şevket Süreyya (2004b), “Yaban”, **Kadro Seçmeler**, (Yayına Hazırlayan: Gökçe Fırat), İleri Yayınları, İstanbul, 499-506.

Şevket Süreyya (2004c), “Türkiye'nin İktisadî Mıntakalara Bölünmesi: “Rasyonlaştırma” **Kadro Seçmeler**, (Yayına Hazırlayan: Gökçe Fırat), İleri Yayınları, İstanbul, 387-394.

Şevket Süreyya (2004d), “İnkılâp Kürsülerinde İnkılâp İlmileşmelidir”, **Kadro Seçmeler**, (Yayına Hazırlayan: Gökçe Fırat), İleri Yayınları, İstanbul, 739-745.

Taner, Ali Haydar (1941), **Ortaokul İçin Tarih II**, Maarif Matbaası, Ankara.

Tankut, Hasan Reşit (1937), “Dil ve Irk Münasebetleri Hakkında”, **İkinci Türk Tarih Kongresi**, *içinde* (221-223), Devlet Basımevi, Ankara.

Tanrıverdi, Hasan (2013), “İbn Haldûn’un Vahiy Anlayışı”, **Uluslararası İbn Haldûn Sempozyumu**, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum.

Tarih I (1931), Devlet Matbaası, İstanbul.

Taslaman, Caner (2016), **Evrim Teorisi Felsefe ve Tanrı**, İstanbul Yayınevi, İstanbul.

TBMM Zabıt Ceridesi (1938), Seksen Üçüncü İnikad, 29 Haziran, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c026/tbmm05026083.pdf (25.03.2021).

Tekinalp, Munis (2001), **Türkleştirme**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Temo, İ. (1932), “İlim ve Zanniyat” **İçtihad**, (344), 5708-5709.

Theodorides, Jean (1995), **Biyoloji Tarihi**, (Çev. Teoman Tunçdoğan), İletişim Yayınları, İstanbul.

Toprak, Zafer (2011), “Dolikosefalden Brakisefale Türk Irkı: Şevket Aziz Kansu Ve Antropolojinin Evrimi” **Toplumsal Tarih**, (207), 18-29.

Toprak, Zafer (2012), **Darwin’den Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji**, Doğan Kitap, İstanbul.

Topdemir, Hüseyin Gazi ve Unat, Yavuz (2018), **Bilim Tarihi**, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Topdemir, Hüseyin Gazi (2000), “İbnü’l Heysem” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 21, (82-87), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Turner, Jonathan H. (2003), “Herbert Spencer”, George Ritzer (Ed.), **The Blackwell Companion to Major Classical Social Theorists**, Blackwell Publishing, New Jersey.

Torun, Tuğba (2013), “İktisat Etik İlişkisine Sosyal Darwinist Bir Yaklaşım”, **İş Ahlakı Dergisi**, 6(2), 135-163.

Touraine, Alain (2002), **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev. Hülya Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Türk Tarihinin Ana Hatları (1930), Devlet Matbaası, İstanbul.

“Türk tarihi kurumunun yeni programı”, (31 Temmuz 1935), **Ulus Gazetesi**, 1.

Tüfekçi, Gürbüz (1983), **Atatürk’ün Okuduğu Kitaplar I**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Tümer, Günay (1991), **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 3, (496-497), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Türk Dil Kurumu (1998), **Türkçe Sözlük**, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.

Turgut, Ali Kürşat (2011), “İbnü’n-Nefîs ve Fâdıl b. Nâtık Adlı Eseri”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XIII, Sayı: 24 (2011/2), 121-142.

Türk Ceza Kanunu (1926), https://ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/765.htm (29.03.2021).

Uludağ, Süleyman (2000), “İbn Haldûn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 19, (538-543), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Uludağ, Süleyman (1993), **İbn Haldun Hayatı Eserleri Fikirleri**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930), https://www.saglik.gov.tr/TR,10384/tarihi24041930--sayisi1593--rg-tarihi06051930--rg-sayisi1489--umumi-hifzissihha-kanunu.html#:~:text=Madde%201%20%2D%20Memleketin%20s%C4%B1hhi%20%C5%9Fartlar%C4%B1n%C4%B1,mazhar%20eylemek%20umumi%20Devlet%20hizmetlerindendir (29.03.2021).

Unat, Faik Reşit (1941), **Ortaokul İçin Tarih I**, Maarif Matbaası, İstanbul.

Unat, Yavuz (2020), **Tarih Boyunca Evren Anlayışları ve Tanrı**, Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı: 308, 1-14.

Uzman, Mazhar Osman (1939), “Öjenik”, **CHP Konferanslar Serisi, Kitap 2**, *içinde* (3-12), Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.

Uzmay, Afet (1940), "Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri Üzerinde Büyük Anket ve Umumi Neticeleri", **Belleten**, 4(13), 39-51.

Uzun, Serkan vd. (2003), **Felsefe Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Ülken, Hilmi Ziya ve Fahri, Ziyaeddin (1940), **İbni Haldun**, Kanaat Kitabevi, İstanbul.

Ülken, Hilmi Ziya (1941), **İçtimaî Doktrinler Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Neşriyatından Yenidevir Basımevi, İstanbul.

Ülken, Hilmi Ziya (1963), **Felsefeye Giriş Birinci Kısım**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.

Ülken, Hilmi Ziya (1983), **Bilim Felsefesi**, Ülken Yayınları, İstanbul.

Ülken, Hilmi Ziya (2005), **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul.

Ülken, Hilmi Ziya (2007), **Türk Tefekkürü Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Ünver, Süheyl (1995), **İbni Sina Hayatı ve Eserleri Hakkında Çalışmalar**, Bürhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul.

Vacher de Lapouge, Georges (1899), **L'Aryan, Son Role Social**, Albert Fontemoing Éditeur, Paris.

Varlık, 1933: 1(1), 1

Vedat Nedim (2004), "Serbest Ticaretten Bağlı Ticarete" **Kadro Seçmeler**, (Yayına Hazırlayan: Gökçe Fırat), İleri Yayınları, İstanbul, 315-319.

Weikart, Richard (1993), "The Origins of Social Darwinism in Germany 1859-1895", **Journal of the History of Ideas**, Vol: 3, 469-488.

Wells, D. Collin (1907), "Social Darwinism", **The University of Chicago Press Journals**, 12(5), 695-716.

Wells, Herbert George (1922), **The Outline Of History**, Published By The Macmillan Company For The Review of Reviews Company, New York.

Wells, Herbert George (1962), **Kısa Dünya Tarihi**, (Çev. Ziya İshan), Varlık Yayınevi, Ankara.

Woltereck, Richard (1933), "Biyoloji", (Çev. Hikmet Ahmet) **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, 2(7), 46-48.

Yakıt, İsmail (1984), "Darwin'den Önce İslam Düşünürlerinde Evrimle İlgili Fikirler", **Felsefe Arşivi**, Sayı 24, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Yakup Kadri (1932a), "Şairin, bize anlatacak bir şeyi kaldı mı?" **Kadro**, (1), Ocak, 27-29.

Yakup Kadri (1932b), "Ferdiyet ve Şahsiyet" **Kadro**, (7), Temmuz, 24-25.

Yakut, Ayşe Sönmez (2017), "Platon'un Phaidon'unda Sokrates'in Savunması", **Archivum Anatolicum**, 11(1), 129-142.

Yaşar Nabi (1933a), "Gençlik ve İnkâr, **Varlık**, (1), 2-3.

Yaşar Nabi (1933b), "Şuursuz Heyecan", **Varlık**, (7), 3.

Yaşar Nabi (1933c), "Bu On Yıl", **Varlık**, (8), 3.

Yaşar Nabi (1933d), "İnkılâp ve Vazife", **Varlık**, (9), 129.

Yaşar Nabi (1935), "İnan ve Şüphe Adamları", **Varlık**, 3(51), 1.

Yaşar Nabi (1938), "Ahlak ve Fazilet", **Varlık**, 6(125), 65.

Yaşar Nabi (1939), "İnsanlık ve Harp" **Varlık**, 9(149), 129-130.

Yaşar Nabi (1940), "Eski Yeni Davası", **Varlık**, 10(166), 545.

Yaşar Nabi Nayır (1942a), "Ahlâk Savaşı", **Varlık**, 12(214), 505.

Yaşar Nabi Nayır (1942b), "İnsanlığın Talihi", **Varlık**, 13(223), 141-142.

Yavuz, Yusuf Şevki (2002), "Kümûn", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, *içinde* 26, (552), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

"Yeni nüfus sayımı nasıl olacak", (15 Mart 1935), **Ulus Gazetesi**, 1.

"7.inci Milli Tıp Kurultayı bugün Ankara'da açılıyor", (17 İlkteşrin 1938), **Ulus Gazetesi**, 1, https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1938-10-17/1 (30.03.2021).

ÖZGEÇMİŞ

Ragıp ERGÜN, 2004 yılında Mehmet Nezir Gencer İlköğretim Okulu'nu; 2007 yılında Osmangazi Lisesi'ni; 2011 yılında Cumhuriyet Üniversitesi -İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü'nü; 2014 yılında da Cumhuriyet Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programını bitirdi. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda doktora programına başladı. Halen Artvin Çoruh Üniversitesi - Şavşat Meslek Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

ERGÜN, evli ve bir kız çocuğu babası olup İngilizce bilmektedir.